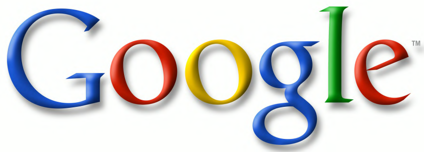
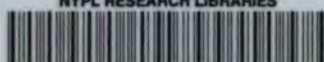
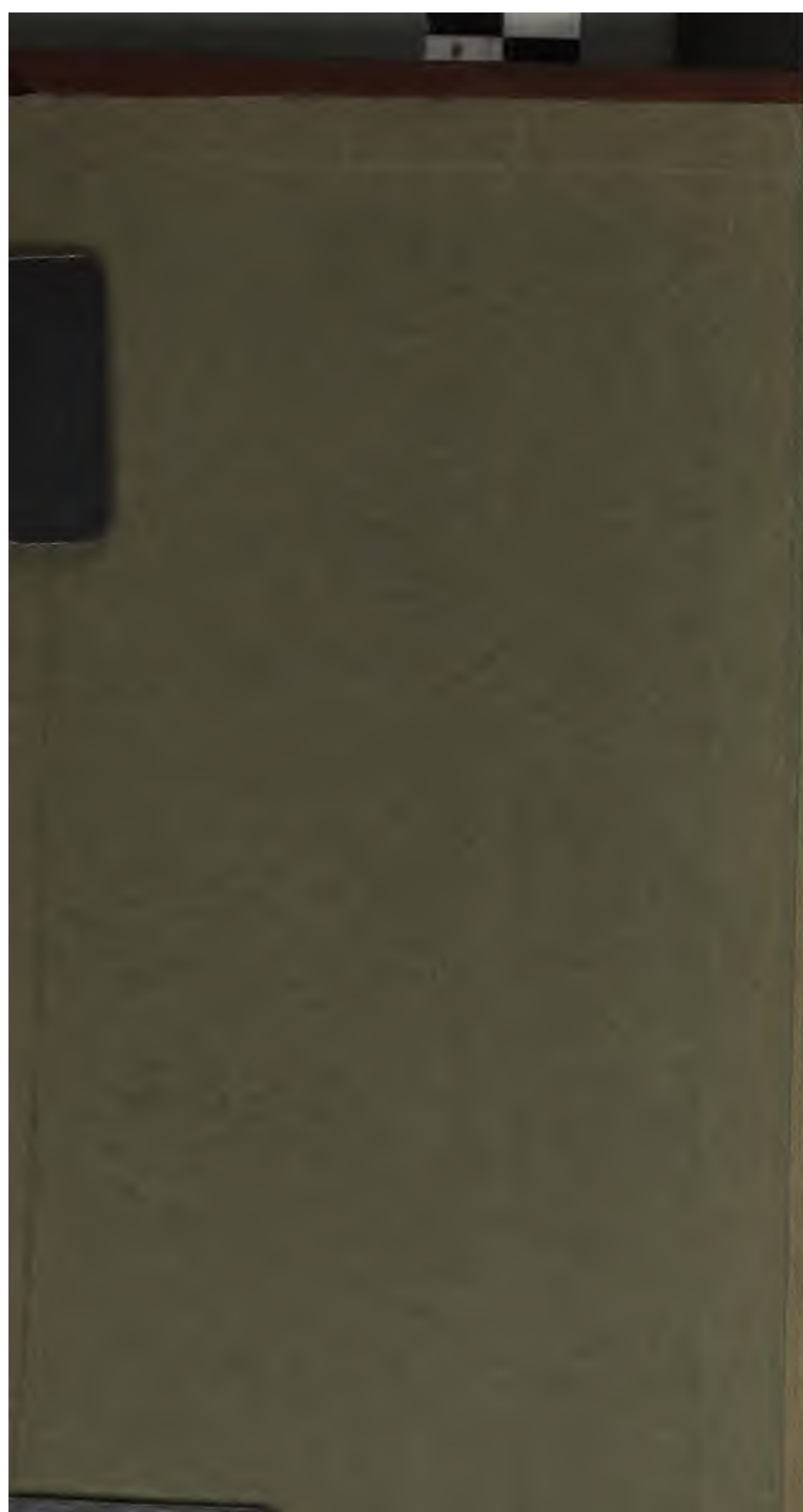
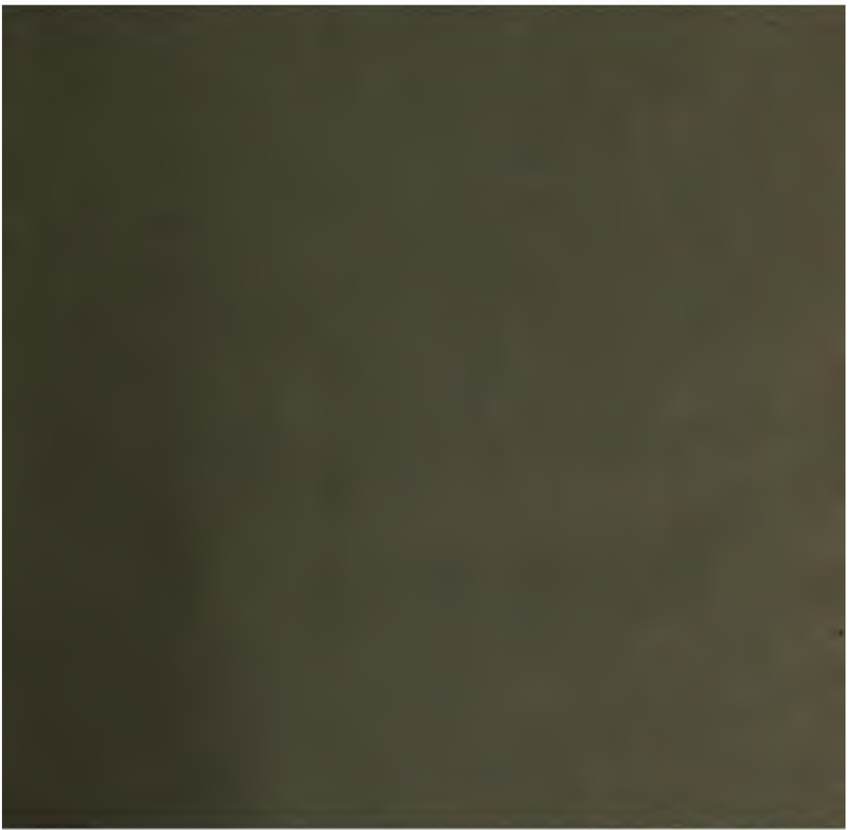

RIJMKRONIJK

VAN

MELIS STOKE

MET

HISTORIE- OUDHEID- EN TAALKUNDIGE

AANMERKINGEN

DOOR

BALTHAZAR HUYDECOPER.

TWEEDE DEEL.

TE LEYDEN,
BY JOHANNES LE MAIR.
MDCCLXXII.

RIJMKRONIJK VAN MELIS STOKE.

DERDE BOEK.

Willem/ die in Oeſt Vrieslant was/ ADA.
Heeft nie mare vernomen das/
Dat ſijn broeder is bleven doot.
Met ſerichheden herde groot

Es

ꝟ. 1 **Willem/ die in Oeſt Vrieslant was)** Meerhout p. 487. *Wilhelmus, qui in Orientali Fresia morabatur, &c.*

ꝟ. 4 **met ſerichheden)** Seb. verklaarde dit zeer wel, *met droefheid:* want Melis hadt zekerlijk 't oog op de woorden van Meerhout, *tristis et dolens.* Elders paart onze Dichter het met *rouwe:* zie II. 961 en V. 87. *Sere dryven*, voor *rouwe dryven*, (gelijk in Walewein f. 2 d. zie beneden by ꝟ. 930) lees ik in Ferguut f. 13 b.

Elken Ridder qualic ſtaet
Te drivene ſere *om een wijf;*
Men boutene over keytijf.

Beneden IX. 288. vindtmen een *zeer harte;* 't welk zigtbaar genoeg overeenkomt met ons *hartzeer.* Doch het ſchijnt my toe, dat *zeer* en *zeerigheid* eigelijk betekenen, niet de droefheid, maar de rampen en onheilen, die de droefheid veroorzaaken. Maerlant II. 1. f. 19 c. van den tijd, dien de kinderen van Israel in Egypten geweeſt zijn:

CCCC iaer waerſi met ſlaghen
Eygijn gemaect in dit grote zeer.

En X. 5. f. 38 b.

DA. Es hi ter Zipe comen ghereden/
Ēn hi bat om ghelede
Te comene totes broeders grave:
Maer sonder oerlof sciet hijs ave/

Want

Thobyas dankets onsen Here,
In die gelike min no mere
Dan die belege Job dede
Van al siere zerichede.

Zegelijn p. 108.

Die my brengben in desen twist,
In dit vernoy, in dit seer.

Rythmus de St. Annone ✝. 766.

Von mennislicbimo sera.

dat is, *ab bumana miseria;* of, gelijk Plinius schreef, Hist. Nat. XVII. 24. *bominum miseriis.* Want dit *sera* en ons *zeer*, zijn niet anders dan *miseria.* Van *bezeerd* zie beneden by V. 1110. Dit heet nu by ons, *by toeval gekwetst:* want die in een gevecht of veldslag gewond worden, heeten wy *dooden en gekwetsten;* waarvoor Strickerus zeide, *dooden en zeeren*, VII. 15.

Swar si begunden cberen,
Da muest sicb vaste meren
Die toten *und die* seren.

Op die wyze kan *zeer* ook *ongelukkig* betekenen. Gloss. Lips. Serin, *Tribulato:* 't welk ik in 't Latijn vertaalen zoude, *Misero.* Maar gelijk alle *ongeluk* een *kwaad* is, dat iemand overkomt; zo is ook alle *misdaad* een *kwaad*, dat iemand doet. En in deezen laatsten zin meen ik dat *Sera* moet genomen worden by Ekkehardus Junior de Casibus Monast. S. Galli cap. 5. p. 67. *Domine mi*, Seram *istam adbuc inpunitam mihi dona:* Vergeef my dit *Zeer*, dat tot hier toe niet gestraft is. Of, *Vergeef om mynen wil*, enz. Zie Goldastus, Script. Rer. Alaman. T. I. daar ge ook kunt vinden p. 198. 't geen hy van de oudheid van dit woord *Sera* aangetekend heeft. Sedert vind ik in de Brunsw. Rijmkronijk c. 45. ✝. 45.

To sinen sere *unde to sinen valle.*

waarop Leibnits aantekende: Ser *antiq.* vulnus, *Suedicè* Sor *et* Sorning, ulceratio, vulneratio. *Belgicè*, Seeren, *est* dolere; Seer, dolor, ægritudo. *&c. &c.*

7 Te

Want hine mochts winnen niet.
Als hi was in dit verdriet /
Quamen an hem in stilre ware
Aldaer Philips van Wassenare / ADA.

Her

v. 7 (Te comene totes broeders grave) Seb. en Alk. verklaaren hier *grave* door *begravenis*. kwaalijk. *grave* is niet anders dan *graf*. Meerhout: *ut vel ad tumulum Fratris accederet*. Zie hier onder by *v*. 56. In de Vaderl. Hist. B. VIII. p. 302. wordt dit zeer wel uitgedrukt: *Hy gaf voor, zijns Broeders graf te Egmond te willen bezoeken*. Want dat Willem meer bedoelde dan hy te kennen gaf, is denkelijk. Maar my verwondert, dat die Schryver aldus voortgaat: *Doch 't vry geleide, hier toe noodig, werdt hem zo plat geweigerd, dat hy, zig in de Zype niet veilig waanende, schielijk over de Zuiderzee te rug toog*: En, ten bewyze, zich beroept op W. Procurator (verstaa Meerhout) en M. Stoke. Maar onze Dichter spreekt in 't geheel niet van eenig *te rug trekken* van Willem; en Meerhout zegt alleen, dat hy te rug keerde *in ulteriorem ripam Fresiæ*: niet, *in ulteriorem Fresiam*. Hadt hy zijn oogmerk bereikt, hy zoude gekomen zijn *in citeriorem ripam, nempe Hollandiæ*. Ik denk dan nu, dat Willem in een vaartuig op de Zype liggende, antwoord gewacht zal hebben. De woorden *citerior* en *ulterior* verstaa ik ten aanzien van Egmond, daar niet alleen Willem het oog op hadt, maar daar ook Meerhout zat, toen hy dit schreef. Ik gisse, dat Willem, den voorgestelden weg nu gesooten ziende, zich begeeven hebbe naar Ouddorp, daar hy by de hand was om te verneemen wat 'er verder zou voorvallen; als blijkt uit het volgende.

v. 11 (Quamen an hem in stilre ware) de Andd. *hem an*: kwaalijk. Hier is *an hem* niet anders dan *tot* of *by hem*. Alk. was niet wakker, toen hy deezen regel verklaarde, *waren hem heimelijk getrouw*. Meerhout zeide, *secreta legatione*; dat is, in eene heimelyke bezending. Maar *in stilre ware* zal, zaakelijk, omtrent zo veel zeggen als, *heimelijk en voorzigtiglijk*. Zy *namen* de gelegenheid *waar* om in stilte by hem te komen. enz. Maar waaren dat alle die persoonen, welken Melis hier noemt? Neen. Hy drukte 't Latijn niet wel uit,

 schoon

Ant.

Her Jan van Rijswijc ter stonde/
Eñ her Wouter van Egmonde/
Eñ van Teilinghen her Willem/
Her Simoen van Haerlem mit hem/
Her Jacob Vorchgrave van Leiden/
Her Alaerd Baniaerd; de hem seiden/
Si wilden hem in staden staen/
Op dat hi tlant wilde ane vaen:
Vrouwe Aleiden noch den niwen here
Ne swoeren si trouwe nemmermere.
Dus was de Grave Willem comen
Te Wassenaer/ so dat vernomen
Niemen en heeft/ wi hi ware/

Son-

schoon hy juist de zelfde naamen opgeeft als Meerhout. Dees geeft duidelijk genoeg te verstaan, dat Philips van Wassenaar en Jan van Rijswijk alleen by Willem gekomen zijn; doch met kennis en toestemminge der anderen; *annitentibus in hoc ipsum, &c.*

℣. 16 Simoen van Haerlem) van deezen zegt Meerhout: *licet post modum ad Lodewicum se contulerit.*

℣. 18 Alaerd Baniaerd) zie hier achter.

℣. 20 Op dat hi tlant wilde ane vaen) dat is, *Indien hy*, enz. De Andd. *Wilde hi tlant ane vaen.* 't Welk op één uitkomt. En zo schijnt ook geleezen te hebben de Schryver der Goudsche Kronijk, zeggende: *woude hy dat lant aenvaten.* Zeer wel; want *ane vaen*, *aanvangen*, is eigelijk *aanvatten*, *aangrypen.*

℣. 21 Vrouwe) zie hier achter.

℣. 24 Te Wassenaer) Alk. zegt hier: *andre Kronyken ontkennen de komst van den Grave te Wassenaar, en seggen, dat hy door tegenwind in Seeland lande.* Verstaa, onder die *andre Kronyken*, zijn gewoon Orakelboek, de Holl. Kron. Divis. XV. c. 2. daarmen ook vindt, dat Willem *wt Vrieslant gevaren en gecomen is in Zelant tot Zyricszee, omdat die wint niet*

Sonder de heren; entaer nare
Twee cnapen van trouwen-zinne;
Al omme der vrese vander Gravinne.
Van daer es hi te Vlaerdinghe comen/
Daer sijns ware hebben ghenomen
De Scoudemaren/ de sijns onbeiden/
Eñ niement de dinghen en seiden.
Onbekent was hi den lieden/
Sonder allene hem de rieden
Die dinghe/ wat hem best dochte ghedaen.
Te hant sijn si te scepe ghegaen/
Eñ namen met hem diene kenden.
Eñ teerst dat si der Maze ghehenden/

Zon-

niet gelijk en stont om in Hollant te comen. Zy onderstelden dan, dat Willem het Texelsche of Vlielandsche gat uitgeloopen, en dus, langs de Noordzee, in Zeeland gekomen is. en, volgends den *tegenwind* van Alk. die hem noodzaakte Holland voorby te zeilen, zou 't niet vreemd zijn, dat hy verscheiden dagen op die reize gesukkeld hadt. Maar de reize, waarvan Melis hier spreekt, doch waarvan Alk het spoor niet kon vinden, is door Willem afgeleid in éénen donkeren nacht; *intempestæ noctis silentio*, zegt Meerhout: niet door de Noordzee naar Zieriksee, maar te land, en wel te post, naar Wassenaar. Herinner u wat wy by ℣. 7. aangetekend hebben.

℣. 31 **Scoudemaren**) Meerhout, minder bepaaldelijk, *a Zelandensibus.*

℣. 38 **der Maze ghehenden**) de Andd. *gheënden*; 't welk Alk. verklaart, *ten einde der Mase quamen.* Dit zoude ik overgestapt hebben, zo hy 'er niet bygevoegd hadt: *buyten de Seegaten van Hollant gekomen sijnde, ontdekten sy dat se den Grave voerden.* En dit is nu de tweede Zeetogt, dien Willem (binnens lands) zoude gedaan hebben naar Zeeland. Wat hadden zy, om van Vlaardingen naar Zieriksee te vaaren, buiten de Zeegaten te doen? Zekerlijk nam Willem III, toen noch Jonkheer Willem, zulken omweg niet, toen hy, met

 eenen

ADA.

Songhen si lude ende zere/
Eñ waren vro dat si den Here/
Trechte Onr/ hadden/ entie gone/
De was sGraven Florens zone;
Eñ versweren hem/ eñ vertien
Hem van Lodewijcs voghedien.
Eñ als si te Zirixe quamen/
Eñ dat volc vernam te zamen/
Wast al vro/ jonc eñ out/
Eñ baden alle menich vout/
Dat hem God moeste gheven
Ere/ vrede eñ langhe leven.
In desen tiden so ghelach
sGraven Didrix Dartichste dach:

Eñ

eenen gunſtigen wind, binnen éénen dag, van Schiedam zeilde tot Zieriksee. zie B. VIII. ℣ 638. Welke vaart ook de Franſche Amiraal met zyne vloot, kort daarna bevoer, om Zieriksee te ontzetten; doch zo voorſpoedig niet. zie onzen Dichter IX. 596-659. Alk. was geen beter ſtuurman dan uitlegger van woorden. *Der Maze ghebenden*, is letterlijk, *de Maaze genaakten*; hier, eigelijk, *op de Maaze*; *op het diepe*, *op het midden der Maaze*, kwamen, ver genoeg van het land. Want Melis moet hier verklaard worden uit zynen Voorganger Meerhout: *confeſtim ad naves alacri feſtinatione cum ipſo regreſſi*, *celeri impulſu remigum*, *removerunt* A LITTORE *puppim*, *et* ALIQUANTULUM REMOTI *in gaudium et exultationem altis clamoribus perſtrepentes lætabantur*, &c. Wy mogen dan hier, zo weinig als even te vooren, om geene Zeegatēn denken. *Ghebende*, by Kiliaan *bende*, is naby. Zie onzen Dichter IV. 554. en IX. 990. Cl. Willemsz II. 4. van Pyramus:

Als hi den clede quam ghehende,
Dat hi harde wael bekende,
Eñ ſach dat bloedich eñ gheſcuert.

daar *komen ghehende*, in twee woorden, het zelfde is als hier, in één woord, *ghebenden*. Walewein f. 23. b.

Nu zijn die ander drie daer comen

Al

Eñ Grave Lodewijc / eñ sijn wijf mede / ADA.
Eñ Gravinne Aleid / waren inde stede
Van Haerlem comen / omme tEgmonde
Dat Varticijste te doene tier stonde;
Eñ vernamen al openbare /
Dat die meente van Kenemare
Metten Ridderen over een droeghen /
Om dat si hem wilden ghevoeghen
Grave Willem te hebbene tenen here.
Dus maecten si hem te vliene sere;
Eñ ne hadde de nacht ghedaen /
Si waren zekerlike ghevaen.
Van Amestelle her Ghisebrecht
Halp hem / dat si quamen tUtrecht.

Die

Also ghehende *eñ so bi.*
en f. 25 b.
Gheen het gheraecter no vroeder
Ne woont hier niewerinc ghehende.
dat is, hier nergens omtrent. Fl. en Bl. f. 18 a. van eenen alles verlichtenden karbonkelsteen:
Diene over XX milen siet,
Eñ daer af te voren en weet niet,
Hem dunct, dat hire bi
In ene mile gehinde *si.*

℣. 41 **Trechte Oyr / hadden / entie gone)** wegens *'t rechte Oir*, zie hier achter. De Rijmwoorden van dit en het volgende vaars, hier *gone* en *zone*, zijn in **A** gespeld *guene* en *zuene*. Waarvan beneden by ℣. 160.

℣. 56 **Dat Varticijste te doene)** zie hier achter.

℣. 62 **Dus maecten si hem te vliene sere)** *dus* is hier zo veel als *hierom*, op die tydinge. En, *maecten si hem te vliene*, is geenszins, maakten zich gereed tot de vlugt: maar met nadruk, zy gingen vlieden, zy vlooden aanstonds; elk daer hy dacht veiligst te zullen zijn. enz.

ADA.

Die dochter ne wiste wat doen:
Maer te Leiden is soe ghevloen.
Want het haddense met hem
Mijn heer Rugier van Maerhem/
Eñ van Borne mijn heer Oest/
Eñ andre ridders onghetroest/
Alse de vreemde waren int lant/
Want Leiden stont in Lodewics hant
Daer voeren si metten ermborstieren.
Hem volgheden/ na harre manieren/
De Kenemaren/ dat alghemene/
Eñ al de meente/ groot eñ clene/
Biden Rijne/ oosten/ westen/

80 Die.

℣. 69 **Want het haddense**) de Andd. *Daer baddense*. Hoe algemeen de Ouden *het* zeiden, voor *daer*, hebben wy voordeezen in onze Proeve aangemerkt. Die verwisseling wordt hier, door de verschillende leezing, bevestigd. Doch merk hier aan, dat, *Het baddense*, en *Daer baddense*, niet anders is dan *Zy badden*. Beneden IV. 944.

Het *en badde noit volc sulke ghere*,

dat is, *noit volc en badde*. en VIII. 897.

Het *dede zulc*, *na minen waen*,
Her Ghyen boetscap ———

dat is, *zulc dede*. Ferguut f. 22 d.

Maer hier op vij milen clene
Soe es ene stat beleit,
Alsoement ons heeft gesëit:
Het *bestse beleit een Coninc*,

een Koning heeftze beleid. Fl. en Bl. f. 7 a.

Desen cop makede Vulcanus,
Dien ic hebbe bescreven dus:
Het *brochtene wt Troien Eneas*,
Doe die stat te storet was.

Eneas brocht hem. Enz.

℣. 75 **ermborstieren**) in B vind ik *armen bastieren*: en zo hadt ook Seb. gevonden in C. In C staat *arem bastrieren*; waar-

Vielen alle voer dier vesten. ADA.
Hovet mans waren ter stonde
Her Wouter van Egmonde/
Heer Alard Baniard ridder mare/
Eñ heer Philips van Wassenare.
Daer wort de Joncfrouwe ghevaen
Met allen haren lieden zaen.
Die riddren metten andren mannen
Worden alle vaste ghespannen:
Maer de Joncfrouwe was vanden Heren
Hoefschelike ghehouden met eren.
Ten naesten iare/ ten nien grase/ 1204.
Neven den Rijn enter Mase/

Ga-

waarmede Seb. verlegen was, en twijffelde ofmen niet behoorde te leezen, *haren banieren.* En dit was Alk. genoeg, om *arem bastrieren* eenvoudiglijk te verklaaren door *hare Banieren.* na eerst het vaars aldus in stukken gescheurd te hebben;

Daer voeren si. Met ten arem bastrieren
Hem volchden ———

Armborstieren zijn, die Meerhout noemde *Balistarii:* zo deedt ook Beka; maar zijn vertaaler noemtze *Scutte*, dat zijn *Schutters.* In 't Fransch heetenze *Arbalestiers*, van *Arbaleste;* en dit van 't Lat. *Arcuballista:* by de onzen *Armborst,* zie breeder by IX. 986.

℣. 77 **De kenemaren/ dat alghemene**) liever las ik, *De Kenemaren alghemene.*

℣. 83 **ridder mare**) zie boven I. 792.

℣. 91 **Ten naesten iare/ ten nien grase**) Maarlant I. 32. f. 56 b.

Ten nieuwen jare, als coren en gars
Ten sinen eersten up comene was.

lees *gras*, om het Rijm. anders is *gars* en *gras* even goed; gelijk *ors* en *ros*, *terden* en *treden*, Enz.

℣. 92 **enter Mase**) dat is, gelijk in de Andd. *ende der Masa.*

AD I. Gaderde Lodewijc groot heer/
Om te stervene inde weer/
Of hem doch tontheenne das
Dat hijs slants verdreven was.
Hi gaf/ eñ hi ghelovede miede.
Dit waren sine hoghe liede.
De Bisscop van Lubeke de stede/
De Hertoghe van Limborch mede/
De Grave van Vlaendren/ de Grave Hake/
De Grave Alef. Van deser zake
Bewant hem de van Gelre niet/
Omme dat Willam sijn Swagher hiet.
Die Bisscop van Utrecht quam daer starc.
Hem was gheloeft twee dusent marc/
Eñ tenen ghisel dat hi helt
Lodewijc broeder over tghelt.

Ve-

verstaa dit aldus, *neven den Rijn* en *neven der Mase*. doch *Mase* moest weezen *Masen.*

ỽ. 95 tontheenne) de Andd. *tontbeffene*. doch dat is zekerlijk weder een nieuwer woord, gesteld in de plaatse van een ouder. *Zich van iets ontbeenen* betekent natuurlijk, zich van iets *ontdoen*, *afzonderen*, *los* of *vry maaken*. en dan *ontbeft* men zich ook daarvan.

ỽ. 101 De Grave van Vlaendren) zie hier achter.

ỽ. 102 Alef. Van deser zake) jammerlijk bedorven in de Uitg. *Alef een van deser sake.* welk *een* in C zo weinig voorkomt als in A of B.

ỽ. 103 de van Gelre) van deezen Oom van Lodewijk, en tevens Schoonvader van Willem, hebbenwe reeds gesproken II. 1387.

ỽ. 109 Vele van Hollant) daar onder Ysbrand en Geerard van Haarlem, Jan Persijn, Arnoud en Henrik van Rijswijk; en veele anderen: zegt Meerhout.

ỽ. 116

Vele van Hollant waren met hem.
Eñ alle teghen den Grave Willem.
Wat sal Willem ane vaen?
Hine can niet wederstaen
Also groot heer/ alsse quam mettesen/
Eñ hine weet waer seker wesen.
Maer hem dinct best sekerlike/
Dat hi henen in Zelant wike/
Also dat hi der henen vaert;
Eñ beveelt den here Alaert/
Eñ oec deen van Egmonde/
Kenemaerlant ter zelver stonde.
Teylinghen eñ Wassenaere/
Dien beveelt hi dat beware
Tlant dat biden Rine leghet/
Dat den Bisscopdoem ghewegghet.

Si

ỳ. 116 in Zelant wike) wy zagen Willem laatst te Zieriksee ỳ 45. zodat hy dan, sedert, weder naar Holland moet gekeerd zijn. Melis heeft dit vergeeten te melden: maar Meerhout zegt het duidelijk in 't slot van 't jaar 1303 daerby voegende, dat hy, met zijn Vrouw en Zuster Aleid, te Egmond, door de Kennemers, met ongelooflyke blijdschap ontvangen is. Deeze zelfde vlucht naar Zeeland wordt noch eens verhaald beneden ỳ. 198.

ỳ. 119 deen van Egmonde) is *dien*, den Heere, *van Egmonde*.

ỳ. 124 Dat den Bisscopdoem ghewegghet) in A Bisdoem. de Andd. *Bisscopdom.* wat verder ỳ. 147. recht anders om. *Biscopdome* vindtmen ook in de A-S. Kronijk als mede *Biscoprice*, Bisschoprijk; en *Abbot-rice* voor Abtdye. Wat hier *ghewegbet* zy, is lichter te zien uit de woorden zelfs, dan uit de verklaaringe, of verduisteringe van Alk. die 'er nevens zette, *an den weg legt.* Seb. verklaarde 't zeer wel,

na

AD4. Si maecten twee weeren ghereet:
Ene de men ten Bossche heet/
Ende ene andere biden Rine/
Heet Swadenborch dam/ daer men pine
Eñ groten arbeit ane leide/
Want men maecter wide fosseiden/
Om te houdene des lants in vaert.
Grave Willam hadde te hem waert

Enen

na legget. by Meerhout, *pagos Rheno circumjacentes* vicinos *Episcopatui.*

ỽ. 126 **ten Bossche)** Scriverius en Matthæus alhier op Meerhout, en Vaderl. Hist. p. 314: noemen de plaats *Buscenkoop* of *Boskoop* aan de Gouwe. Maar Alk. dacht misschien dat die Weere of Sterkte daar niet veilig zou gelegen hebben, en plaatstze daarom *in den Burg te Leyden.* De Bisschop, evenwel, wistze ook daar te vinden, was 'er met den eersten aanloop meester van, en slechtteze tot den grond: maar de Burg liet hy staan. Wat volgt 'er? Melis zegt ỽ. 183.

Men ghinc bornen eñ roven doe
Al om ende om te Leyden *toe.*

dat was dan van de *Burg te Leiden*, tot de *Stad Leiden toe.*

ỽ. 130 **wide fosseiden)** de Andd. *grote fosseyde.* Meerhout heeft het beide, *grandi et lato fossato.* en daar hebtge tevens den oorsprong van *Fosseide*, dat is *Gracht.* Maerlant IX. 99. f. 80 a.

Tarquinus Fiscus, *die* fosseide
Eñ mure omme Rome leide.

ỽ. 131 **te houdene)** volgens Matthæus op Beka p. 55. zoumen hier moeten leezen, *te boedene.* doch lees gelijk 'er staat.

ỽ. 140 **wapene/ hernasch eñ spise)** Meerhout zegt alleen *escas et arma.* Onze Dichter begreep hier, onder *vernasch*, beter *harnasch*, alles wat zy tot zulk een' togt verder noodig hadden. Ferguut f. 6 c.

Ferguut en voerde te bove waert
Van sinen harnasche *meer dan een paert*,

Ne

Enen ſinen broeder/ hiet Florens/ ADA.
Die nerenſtelike al ſijn ghepens
Sette/ al was hi Proefſt eñ clerc/
Om te verwaerne dat werc;
Want hi niet daer ieghen ſpaert.
De heren van Kenemaren waert
Droughen te ſcepe/ alſe de wiſe/
Wapene/ hernaſch eñ ſpiſe.

Her

Ne geen ander bi en rochte
Dan dors dat bi van lande brochte.

laar betekent het wapenen en kleederen , en , met naame , let *paard*, waarmede hy van huis gereeden was. En f. 1 b.

Elc ſadelde ſijns heeren paart,
Eñ torſten *bare* ſomers *ſciere*,
Eñ worper op van bare fortſiere;
Dat harnaſch *was ghereet ſnellijc.*

leeze Heeren zouden met den Koning ter jagt gaan; en die igt ſtont eenige dagen te duuren. Wy hebben hier eenige voorden kortelijk op te helderen. TORSSEN is *Pakken.* Wa:wein f. 50 b.

Dat Pauwelioen was gheturſt.

at is, de tent was *gepakt*, of *te ſaamen gebonden*. Kiliaan: TORSSEN: Fland. *ligare*, *colligere*. vergelijk hem ook in *Pak* n in *Tros*: want dat is ook *Tors*. SOMER of *Zomer*, is *Laſtaard.* Joinville ch. 76. *il envoya un grand* ſommier *chargé e pierres precieuſes*, *et autres ioyaus*, *aus Egliſes de France.* Limburg B. II. f. 16 d.

Men ſal u gheven zomeren *eñ cnapen*
De vore u voeren ſullen u wapen.

Walewein f. 48 d.

Dus quamen ſi ten pauwelyoene,
Eñ brochten, *gheladen met* veniſoene,
Enen zomer. *Si riepen*, *o wach!*
Want up enen andren zomer *ſo lach*
Een doot licbame —

VENIZOEN is allerlei wildbraad, ter jagt gevangen. Ter zeler plaatſe: — — *ic ſal u doen*

Ghe-

ADA.

Her Wouter eñ her Aelbrecht
Hieten hem oec aldaer echt/
Dat si den dijc tAmestelle wt staken/
Om dat de hoghe watre in braken.
Eñ dit so dede tKenemaersche here.
Eñ noit sone mocht'/ met haerre were/
De vanden Bisscopdoeme verbieden
Met alder macht van hazen lieden/
De Kenemazen en voeren hene
Duert lant/ over al dat vene/

Eñ

Gheven them *eñ* veniſoen.

dat is *tam* en *wild*. Ferguut f. 13 b.

Gheven hem viſſche *eñ* veniſoen.

FORTSIER is, volgends Kiliaan, een Kiſt, *ciſta*, beſlagen met yzer. Ferguut f 6 b. c.

Die joncfrouwe liep in hare waerde,
In ene camere, *tenen* fortſiere,
Eñ traker ute die cleder diere.

En wat is hier wederom WAERDE? buiten twijffel in goed Duitſch het geenmen nu heet *garderobe*. En hier zou het zo wel een *kas*, als een *kiſt* of *koffer*, konnen betekenen. Maar alswe leezen, gelijk boven, van *fortſieren* te pakken of te laaden op zomers, moetmen denken aan lederen *Reiszakken* of *Valiezen*, die ook wel met yzer *ſterk* gemaakt worden. ib. f. 2 c.

Doe warpmen omme die ſomers ſciere,
Eñ loet pawelione eñ fortſiere.

hier uit blijkt, dat zy, die Heeren boven gemeld, ook *tenten* mede voerden. zodat ook deezen, benevens de fortſieren, jagt en laſtpaarden, knaapen en knechts, begreepen zijn onder het ééne woord *barnaſch*; dat is *Bagagie*, *Tros*, die by Kiliaan 't zelfde zijn. En nu verſtaa ik 't geen my altijd duiſter was voorgekomen, ib. f. 30 c.

Die van buten ane ene gracht
Biden harnaſſche *al ſtille hilden:*
Want ſi die Ridders kinnen wilden
Die die Joeſte ſouden doen.

Ko-

Eñ verbernden te hant ADA.
Van Amestelle al dat lant/
Eñ robeden al dat si vonden.
Amestelle sine besten tien stonden/
De berneden si al inden gront.
Menich appelboem/ diere stont/
Wort verbernt vanden luden.
Doe voeren si van daer te Muden/
Eñ verberneden de stede/
Eñ Wesep; al tote Broclede

Heb-

Koning Artur hadt een Steekſpel aangeleid; waartoe van alle kanten Koningen, en de voornaamſte Ridders toevloeiden. Deeze worden hier aangeduid onder den naam van *die van buiten.* Gekomen zijnde ter plaatſe, daar zy weezen moeſten, houden zy ſtil, om te verneemen, tegen welke Ridders zy zouden moeten joeſteeren of ſteeken. Zy houden ſtil *bi den barnaſſche;* dat is by hun *Bagagie*, verſta als vooren, hunne knaapen, knechten, paarden, enz. Joinville Chap. 35. *le Roi ne voulut partir, jusques a ce que tous les* harnois *et* armeures *fuſſent paſſés outre, et alors paſſa le Roi.* En ch. 40. *et leur voyons tirer hors des nefs les* coffres *et* harnois *qu' ils avoient gagnés.* Dit was echter de eenige betekenis niet van *barnaſch.* zie hierachter by ℣. 431.

℣. 146 mocht') zo ſtaat in A. in de Andd. *mocht.* Lees *mochten* of *mochtent.* Maar niet weetende hoe Melis geſchreeven heeft, of wat Wouter door *mocht'* verſtondt, zo laat ik 't als ik 't vind.

℣. 154. Amestelle sine besten) *dat is*, zegt Alk. *de ſtad Amſteldam.* doch hy zegt, naar gewoonte, kwaalijk. Meerhout, die het beter wiſt, zeide, *Domum Ghiſelberti honorificæ ſtructuræ.* dat is, Gijsbrechts Huis, een deftig gebouw.

℣. 160 Broclede) zo ſtaat in de Andd. maar in A. *Bruelede.* Ik heb het veranderd, omdat het rymen moet op *ſtede:* en te gereeder, omdat ik *Broclede* tweemaal vinde in eenen Brief van Jan van Nyenrode, Utr. Jaarb. an. 1437. p. 487.

gele-

ADA.

Hebben ſi verheert/ eñ van hem ſomen
Hebben ſi vaſte te ghiſel ghenomen.
Dus ſijn ſi te ſcepe ghekeert/
Als ſijt al dus hadden onteert.
De Biſſcop van Utrecht heeſt verhoort
Sijns lants ſcade/ entie moort/
Eñ verſamende groot heer/
Alſe de wilde ende hadde gheer
Te wrekene ſine grote ſcade.
Teer were ſo quam hi met rade/
Daer de Prooſt Florens lach/
Eñ wachte nacht eñ dach
Dinvaert van Noorthollant.

Sine

gelegen inden Kerſpel van Broeclede *ander weſtziden vander Vecbten ende den Otterſpoer Broecdijk*, *ſtrekkende boven van de Maerſenbroeker weteringe*, *die nu leget* uit [ik denk, *int*] *geſcheit tuſſcben der Kerſpelen van Maerſen en* Broeclede *voerſcreve.* waarvan ook niet geheel vreemd is *Brukletb*; gelijk Scriverius gevonden heeft in zijn *MS in* 4 van Meerhout; en wy ook leezen in de Uitg. van A. Matthæus. Evenwel, zo het hier geen Rijmwoord was, zoude ik *Brueleke* veranderd hebben in *Bruekele*, dat is, gelijkmen nu altijd zegt, *Breukele:* en dit niet anders dan *Brokele*, gelijk 'er ſtaat by Meerhout volgends de Uitg. van Sweertius. En dewijl Scriverius daar niet aantekende hoe hy 't gevonden hadt in zijn *MS in fol.* onderſtel ik, dat hy ook daar *Brokele* zal geleezen hebben. Waartoe ook behoort *Broekelveen* (nu doorgaands *Breukeleveen*) te vinden in de gemelde Jaarb. an. 1404. p. 45. Ofſchoon nu *Brueleke* ganſch verbaſterd ſchijnt, zo is 'er echter geen andere misſlag in begaan, dan dat de letteren *L* en *K* van plaatſen geruild hebben. En dit is niet ongewoon in A, waarin ook geleezen wordt, *plaen* voor *palen*, *Plaesgrave* voor *Palesgrave*, *Vlaencbine* voor *Valencbine*; gelijk ook by anderen, *Barbelaen* voor *Barlebaen*; enz. als in 't vervolg zal blyken. Want die verplaatſing is vooral gemeen omtrent de *L*; hoewel noch gemeener omtrent de *R*; waarvan wy meermaa-

Sine Ridders begavene te hant/ ADA.
Die mit hem inder vesten laghen/
Als de over een des draghen/
Dat sijs hem waren onhout.
Daer was ghewonnen met ghewout
Die veste/ eñ te broken zaen/
Eñ de Proefst Florens was ghevaen/
Eñ te hant ter Hurst ghesent.
Dus was Noorthollant ghescent.
Men ginc bernen eñ roven doe
Al omme eñ om/ te Leiden toe.
Aldaer quam de Bisscop ghevaren
Met heercrachte'/ dat noit te waren

Si-

maalen te spreeken hebben: zie slechts hierboven by ℣. 91. En wat aangaat de eerste greep *Brue-*, daarin is geen misslag; als blijkt uit *guene* en *zuene*, voor *gone* en *zone:* zie boven by ℣. 41. en zo elders *Rueme* voor *Rome*, enz. Maar vooral daaruit, dat die plaats noch tegenwoordig niet anders genoemd of geschreeven wordt, dan *Breukele*, of *Breukelen*. want van ouds hadt *ue* geen' anderen klank, dan *eu*. En die beiden werden, en worden noch, meermaalen gesteld voor *o*. Zo zegt het gemeen noch *zeun* voor *zoon*, *schreum* voor *schroom*; enz. En dus zijn het oude *Bruekele*, en het nieuwe *Breukele*, niet anders dan Brokele; en dit afkomstig van *broek*, als genoegsaam blijkt uit de woorden des Briefs van Jan van Nyenrode, boven gemeld.

℣. 170 **Ter were)** *ten Bossche.* daar lag de Proost Florens, en niet *op den Burg te Leyden*; gelijk Alk. hier weder droomde.

℣. 173 **Noorthollant)** zo ook ℣. 182. doch Meerhout noemt hier eenvoudig *Holland.*

℣. 181 **Eñ te hant ter Hurst ghesent)** Meerhout: *et in castro Hurst invinculatus.* Dit vaars ontbreekt in de Andd. evenwel heeftmen het gat weder gevuld. zo leestmen daar:

Dus wert Noortbollant ghescent
Met desen groten parlement.

ADA.

Sinen Vorders ne ghevel.
Maer hi mocht lichte doen wel;
Want als een lant in tween hem sceet/
So ist te winnen ghereet.
Lodewich quam een andre vaert/
Some te voete en̄ some te paert/
Met groten here in Hollant/
Een deel ghevoeghe sonder brant/
En̄ es tote Dordrecht comen/
Daer hi ghisele heeft ghenomen.
Doe moeste Grave Willam wiken/
En̄ in Zelant henen striken/
Maer dat hi twe scepe voe nam/
Daer Grave Lodewijc spise in quam:
Die trac hi daer an sine line.
Suuthollant/ met cleenre pine/
Ghinc saen alte mael in hant;
Want men niemen en vant/

Die

✝. 187 Vorders) zijn doorgaands *Voorouders:* hier enkelijk *Voorzaaten.* 't Was noch geenen Bisschop van Utrecht gebeurd, zo verre, gewapender hand, door te dringen in Holland. Noch vreemder luidt, dat de Raad van Utrecht, in 1477. aan Bisschop David schryvende, alle des zelfs *Voorzaaten*, Bisschoppen van Utrecht, van de welken zy eenige Privilegien verkreegen hadden, een en ander maal noemt, *uwer Gnaden* VOORVADEREN. zie Utr. Jaarb. III. p. 170. 172. 180. enz.

✝. 194 Een deel ghevoeghe sonder brant) Seb. verklaart dit, *met gemak*, *sonder schade te doen.* Alk. *met gevoeglijkheid.* Onze Dichter is hier weder al te kort. Meerhout maakt hier eene tegenstelling tusschen den Bisschop en Lodewijk. De Bisschop stak alles in den brand: dat deedt Lodewijk niet, en daarom prijst hem Meerhout *een deel*, dat hy, naamelijk, *in hoc*, hierin, goedertierener was dan de Bisschop, *clementior Episcopo.*

✝. 199

Diene vorste weder staen. ADA.
Lodewic de voer wech saen
Te Leyden/ daer hi den Bisscop vant.
Daer ghinc hem ter stat in hant
Van Haerlem haer Symoen.
Si daden dat si wilden doen.
Die Bisscop entie Grave mede
Voeren te Haerlem in de stede.
Daer quamen de van Kenemare
Met scepen/ om hem te doene sware/
Maer sine constent niet volbringhen;
So dat si oec in hant ghinghen/
Eñ verdingheden tier stont
Aldaer om vijf hondert pont/ *
Eñ keerden weder thuus bi rade.
Willems moeder/ Gravinne Ade/
Sijn wijf/ eñ sijn ghesinde mede/
Eñ vele de ontsaghen ondrede/

Ma-

ỷ. 199 Maer dat hi twe scepe doe nam) Meerhout zeide: *duabus tantum navibus Ludewici cum multa præparatione ciborum captis & abductis.* Van *maar dat* spreeken wy elders omstandiger.

ỷ. 214 om hem te doene sware) zy kwamen met een goed voorneemen, om Willem te helpen, doch lieten 't slecht liggen.

ỷ. 218 om vijf hondert pont) Meerhout noemt hier 500 *talenten:* waarvan zie boven II. 706. In de Vaderl. Hist. heeten 't 500 *marken:* en 't komt altijd op één uit.

ỷ. 219 Eñ keerden weder thuus bi rade) dat is, by gemeenen raade: en geenszins —— —— *bi rade*
Willems Moeder Gravinne Ade.
gelijk dit in U onderscheiden is: als of Willems Moeder, die, volgends onzen Dichter, met Willems Wijf en Dochter te Ouddorp was, de Kennemers geraaden hadde naar huis te keeren;

ren;

ADA.

Waren tOutdorp in moede ſwaere/
En achter Vrieſlant haer entare.
Lodewijch quam ter ſelver ſtonde
Met here crachte tote Egmonde/
Daer hi verbernde/ ten eerſten worpe/
Dat woende in ſinte Aechten dorpe/
Heer Alards huys/ eñ oec mede
Heren Wouter hi tſelve dede.
Den cloeſter eñ ſinte Aelbrechte
Was hi hoveſch int ghevechte.
Die Biſſcop/ die te Haerlem lach/

Ont-

ren; te weeten, op dat haars zoons Vyanden toch niemand meer vonden die hun tegenſtand boodt.

℣. 224 **achter Vrieſlant haer entare**) hier en daar, in of door Vrieſland, verſtrooid. *Varen achter lande*, zeide onze Dichter boven, dat is, omwandelen door 't ganſche land. Walewein f. 57 a.

Si hadden te voren langhe ſtont
Vermoyt gheweeſt van vele ridene
Achter lande ———

I. van Heelu p. 26.

Ghewapent achter lande *riden*
Ghelijc of ſi ſouden ſtriden.

Claes Willemsz. B. I. c. 8.

Medea, die daer mit hem lijt,
Die moet zijn vermaledijt,
After werelt *moet ſi noch lopen*
Ontſinnich eñ in wanhopen.

en I. 7 *Alſt verghincg Oenoene,*
Die van groter minnen wee
Raſende after die werelt *liep,*
Om dat Helena by Paris ſliep.

Op een zonderlinge wyze lees ik in Walewein f. 41 c.

Mi ware leet, quame die niemare
Achter hove; *ic hem een wijf;*
Dat ic enen man name zijn lijf.

Gloſſ. Lipſii: Afteralło, *Uſquequaque.*

℣. 228.

Ontfach hem nacht eñ dach/
Datmen hem van achter soude
Dien wech beleggen also houde;
Eñ oec ghebrac hem spise mede.
Doe keerdi tUtrecht in die stede/
Eñ liet Lodewijch aldaer
Bliven onder de Kenemaer.
Noch en wach in ongheualle
Dese onwille al met alle
Grave Willem niet swaer ghenoech/
Hemme quam mere ongheuoech:

Want

ꝟ. 228. **Dat woende**) de Andd. *Daer bi woende*. doch dat is bedorven uit het voorgaande, *Daer bi verbrande*. Lodewijk verbernde het gansche Dorp, en dus *alles dat woende*, of *allen die woonden* in het zelve. Dit deedt hy uit haat van Albert Banjaard.

ꝟ. 241 **Noch en wach**) de Andd. *was:* en zo schijnt ook de Schryver der Goudſ. Kron. geleezen te hebben, zeggende hier: *Noch so en was dit ongheval niet ghenoech*. Maar hier volgt, *niet swaer ghenoech*; en dat sluit zeer wel, op *wach*. Roman van Limburg B. II. f. 25 d.

Ic moestu allene varen laten:
Dat soude mi sere weghen.

dat is, *drukken*, *smerten*. zie wat wy II. 1064. gezeid hebben van *verwach* en *verweghen*.

ꝟ. 242 **al met alle**) staat over tegen *niet met alle*; waar voor nu gemeenlijk, *niemendal*; gelijk voor 't andere van ouds *albedal*. Zo lees ik in den Delfſchen Bybel 1477, I Samuel I. *mer Anna sprac in haer herte, eñ allene ruerden haer lippen, eñ men hoerde haer stemme* albedalle *niet*. Der Ystor. Bloeme B. I. f. 8 a.

Ten vierden iare quam S. Jan gegaen
Daer weder, eñ alsoe saen
Vraechdi hem om sinen sone.
Die Bisscop en was niet gewone
Van hem te wetene al bedalle.

En f. 20 d.

Want

Want bedi de Grave van Namen/
Die doe in voghedien te samen
Vlaendren helt eñ Henegouwen
Metten ij ionghen Jonfrouwen/
Grave Boudijns kindre/ de si hieten
Joncfrou Janen eñ Margrieten;
Die ghiselde an sine hant
Ten selven tiden Walchren lant:
Eñ her Hughe van Voerne mede
Ghiselde onder sine moghenthede

Scou-

Want bi ons allen heeft gemaeckt,
Eñ weder verlost vanden valle
Dien wi vielen alle bedalle
Over mids die verboden spise.

In den Neder-Saxischen stijl der Brunsw. Rijmkronijk vind ik dikwils *albedille*; maar nergens in dien van Goblerus (beiden by Leibnitz Script. Rer. Brunsv. T. III.) daar het verscheidelijk wordt uitgedrukt. als c. 48. ℣. 128. door *Allezumal*, altemaal. 57, 22. door *all mit alle:* even gelijk Melis hier schreef. Somtijds door *uberall*, overal, als 54, 96. en 39, 28. Doch dat schijnt.my zo eigen niet. In de laatste plaats, zeker, las ik liever *gar mit allen*, geheel en al: gelijkmen vindt 43, 21. voor het zelfde *al bedille*. Enz.

℣. 245 **Want bedi de Grave van Namen)** ik blijf by mijn gissing, datmen hier leezen moet, *Want Philips de Grave van Namen:* zie by I. 515. p. 230.

℣. 249 **Grave Boudijns)** dit vaars wordt in de Andd. niet gevonden: en 't gebrek wordt 'er aldus vervuld:

Joncfrou Janen eñ Margrieten
Die des oec niet en lieten.

alle die aanvullingen magmen, met één woord, gerustelijk zot noemen. Voor *Janen* staat in **A** *Jan:* dat ik behouden zou hebben, zo 'er volgde *eñ Margriet.* doch Melis verstondt zyne taal beter. Gemeen was, in laater tijd, vrouw *Jacob*, voor *Jacoba.*

℣. 257 **Als de hem waer en wiste weghen)** zo ook in de Andd.

Scouden an Grave Lodewijc' side. ADA.
Grave Willam was ontblide/
Als de hem waer en wiste weghen.
In een visch scepekijn es hi leghen/
Van onlande te lande ghetrect/
Eñ met natten netten ghedect/
Alse de vlo/ wiste hi waer vlien.
Ghesocht was hi daer mettien/
Entiene sochten waren bedroghen/
Want sine vinden niet ne moghen.

Noch-

Andd. wat aangaat de orden der woorden, die iet byzonders heeft. *Hem*, of zich, *weghen*, schijnt eenvoudig te zijn, *zich begeeven*. hy wist niet wat *weg* hem te kiezen stonde.

℣. 258 leghen) in de Andd. *ghelegben*. 't is 't zelfde. zo wat verder ℣. 274. *vonden* voor *gevonden*. zie by II. 36.

℣. 259 van onlande te lande) dat is, volgends Alk. *te land en te water*. Wy lazen ook I. 422. *lant eñ onlant*; en daar verklaarde hy 't laatste door *geen land*. kwaalijk. Die eerst in een Trekschuit gaat zitten, en, halver weg, een Rytuig vindt, daar hy zijn reis mede vervolgt, reist die *van onlande te lande?* neen. maar hy reist evenwel *te water en te land*. Is nu *Water*, *Onland?* zo is ook *Land*, *Onwater*. Neen. *Land* is *Land*; maar *Onland* is insgelijks *Land*. Het verschil ligt alleen in de verschillende hoedaanigheden. zo is *Onland*, ten opzigte van Renten, al zulk Land, dat, of gansch onbekwaam, of noch niet bereid is, om vruchten voort te brengen: zo komt het I. 422 voor, in den Giftbrief van Wasda: en honderdmaalen in 't Latijn onder de benaaminge van *Culta et Inculta*, &c. Maar hier is *Land en Onland* niet anders dan *Weg en Onweg*. Graaf Willem was, in deeze omstandigheden, een droevig reiziger, die zyne vryheid, en alles, door de vlucht moest redden; terwijl hy van alle kanten gezocht en vervolgd werdt. Gemeene wegen moest hy myden. hy liep langs akkers en velden, door heggen en struiken, door slooten en moerassen, en maakte zich eenen *Weg* daar *geen weg* was; te weeten

 geen

ADA.

Nochtan hebben si tscip ghelet/
Daer hi lach onder de net.
Dus ontvoer hi sulken te toerne.
Maer mijn heer Hughe van Hoerne
Die wort/ om sinen overmoet/
Ute Scouden metter spoet
Eñ ute Zeelant oec verdreven.
Niwe sekerheit hebben si ghegheven/
Eñ soeken den Grave Willem.
Eñ als si vonden hebben hem/
Hebben sine over Heer ghehult/
Eñ hem also seer onscult/
Dat hem de noot eñ bedwanc
Gheleert had enen andren ganc.
Als Grave Willam heeft vernomen/

Dat·

geen *gemeene weg*. Hy hadt echter 't geluk van te ontkomen. Langs wat WEG? Langs *Weg en Onweg*. doch alles, daar hy doorkwam, was zijn *Weg*, waarlangs hy ontkwam: niet alleen, daar hy het harde onder de voeten hadt; dat was *Weg*: maar ook daar hy door een floot, water of moeras, waaden, zwemmen of worstelen moest, en dat was *Onweg* en tevens *Onland*. De Heraud f. 39 a. *verzoncken zy in modderige steden des* ONLANTS. te weeten daar zy meenden over te loopen. Zie den Vert. van Beka p. 138. 't Geen ik hier van Willem zeide, verstaa dat, niet bepaaldelijk van hem; maar in 't gemeen van allen, die hun lijf door de vlucht zoeken te behouden, en daarom noch *land* noch *onland* ontzien.

ỳ. 266. **onder de net**) zo hebben de Andd. In **A** staat hier, *onder de natte net*: doch dat is eene laffe herhaling van het geene zeer wel gezeid was ỳ. 260.

ỳ. 272 **hebben si**) zo in **A** en in **B**. maar in **M** *heb si*. 't Is beide goed. Jacob Vilt, in Boetius B. I. r. 4. f. 24 a.

Sotten lieden wilt niet ontsien,
Noch der Tiranten dreeghen vlien;

Hu

Dattie Zelanders an hem sijn comen/ ADA.
Screeft hi heer Woutren van Egmonde/
Dat hi daer come in corter stonde/
Te Leiden/ metten Kenemaren:
Eñ hi screef hem oec twaren/
Op wat daghe dat hi woude;
Eñ dat hi striden niet en soude/
Hijn ware selve/ eñ els gheen/ bode;
Want hi des betrouwede Gode/
Dat hi daer soude de viande
Jaghen wt sijns vader lande.
Her Wouter eerde dese dinghe.
De heer Willem van Ceilinghe/
Eñ her Philips van Wassenaer/
Holpen hier toe al openbaer.

Nu

Hu te deerne hebsi *gheen macht.*
zo ook *behwi* voor *hebben wy:* zie VIII. 1205.

ƒ. 278 Gheleert) in de Andd. *Gheleet.* 't welk Alk. zeer wel verklaarde door *Geleyd* of *Geleerd.* In den voorigen regel leestmen alleen in U kwaalijk, *ende dwanc*, voor *eñ bedwanc.*

ƒ. 285 Op wat daghe dat hi woude) op wat dag hy wilde dat heer Wouter met een goed getal van schepen moest maaken omtrent Leiden te weezen. Willem bescheidde hem dien dag; niet in den brief, gelijkmen uit Melis, die hier ook te kort overheen loopt, verstaan moet; maar mondeling door den brenger des briefs. Meerhout: *per nuntium die, quo veniret, designato.*

ƒ. 287 Hijn ware selve/ eñ els gheen/ bode) *Hijn* is in de Andd. *Hine*, Hy en. voor *els gheen*, staat alleen in U *els ne gheen.* en dit gansche vaars is by Meerhout twee woorden, *se absente.* Wouter moest daar maaken te weezen; maar zich in geen gevecht inlaaten, eer hy, Willem, daar zelf tegenwoordig was.

ADA. Nu es ut Kenemaer lant ghecomen
Grave Lodewich/ eñ hevet ghenomen
In Vorscoten sijn heervelt/
Eñ hevet ghesleghen sijn ghetelt.
Daer was van volke groot gheloop/
Grote marct/ eñ groten coop/
Van alle dies men behoevede doe.
Tfolc was blide ende vro
Om heren Lodewijc haren Grave.
Maer een dinc drouch hem den zanc ave.

Want

℣. 298 **ghetelt**) Scb. *legerbutten*. Alk. *legertenten*. de Goudſ. Kron. *tenten en pavlioenen:* welke woorden ook onze Dichter ℣. 419. en elders te ſaamen voegt. Men vindt hier ook *telde*, en *getelde*. zie VIII. 681. Het voorgaande rijmwoord *beervelt* wordt door Alk. zeer wel verklaard *legerplaats*. Gloſſ. Lipſ. Getelt, *Tentoria*.

℣. 303 **Om Heren Lodewijc haren Grave**) voor *Heren* leeſtmen in de Andd. *Grave;* en dat neemt alle de aardigheid van dit vaars weg. Melis ſcherſte ook ſomtijds, gelijk hier en in den volgenden regel. Het Rijk van Lodewijk was nu aan 't waggelen, en ſtondt haaſt te vallen.

℣. 307 **Eñ heer Allijn/sijn Oem**) in **A** ſtaat *Aleyn;* het welk in de Andd. noch eens bedorven is tot *Alem*. Meerhout noemt deezen Heer, *Allinus*. By Butkens, Pr. p. 65. vindtmen, onder de getuigen van eenen Brief van 't jaar 1214, eenen *Allinus Cappellanus*. Dat ook Melis zelf *Allijn*, en niet *Aleyn* of *Alein*, geſchreeven hebbe, zultge beneden by ℣. 498. duidelijk beweezen zien. Dees heer Allijn was, volgends Meerhout, de moederlyke Oom van Heer Ysbrand van Haarlem: en niet *Graeve Lodewijks Oom*, gelijk in de Goudſ. Kronijk p. 55. *Iſebrandus etiam de Haerlem et Avunculus ejus Allinus;* ſchreef Meerhout.

℣. 308 **Eñ waren tOutdorp ghevanghen**) zy waaren niet gevangen te Ouddorp; maar, gevangen zijnde, zijn zy naar Ouddorp, aan de Gravinne Ada gezonden, en daar in ban-

den

Want onderlopen so waren hem/
Een/ hiet her Ysebrant van Haerlem/
Eñ heer Allijn/ sijn Oem/ daer toe/
Eñ waren tOutdorp ghevanghen doe.
Hier na quam een ander mare;
Dat dat volc van Zelant ware
An Grave Willam ghesworen daer:
Eñ al dat volc van Kenemaer
Ten Kine quamen/ eñ graven zouden
Grachten/ daer si mede wouden

There

den geflooten. Meerhout: *qui* [Isbrandus] *cum avunculo Allino captus, et Altborp Comitissæ missus in vincula conjectus est.* Dat zich de Gravin daar onthieldt, zagenwe boven ℣. 7 en 223. En dat deeze Gevangenen daar bewaard zijn tot hun ontslag en verzoeninge toe, blijkt beneden ℣. 496. Op deeze drie plaatfen wordt telkens *Ouddorp* genoemd; eñ Alk. verklaart het telkens *Huysduynen.*

℣. 313 quamen/ eñ graven zouden Grachten) in de Andd. ontbreekt *quamen*. Deeze *grachten*, of liever *gracht* gelijk ℣. 329. schoon Meerhout die ook in 't Meerv. noemt *fossas*, moeten gevoegd worden by de *veste* ℣. 331 en 338. gemeld, en by Meerhout geheeten *munitio*. Waardoor ik niet anders verstaa dan een' opgeworpen *Wal*. Want het is maar één werk, een *gracht* en een' *wal* te maaken. Scriverius, van deeze gracht spreekende, zeide in eene met zyne hand geschreeven Kanttekening op de Goudſ. Kronijk p. 56. *By waarschynelicke gissinge werde doe het Water, dat men de* Corte Vliet *noemt, geschoten.* De Vaderl. Hist. B. VIII. p. 319. neemtze voor de *buitengraft der Vesting*. Het welk daar niet anders schijnt te konnen betekenen, dan de *buitengraft der Stad Leiden*. Die schryvers dachten dan om een Water of Gracht, die tot noch toe een Water of Gracht zouden gebleeven zijn. Doch uit het verhaal, zo van Meerhout, als van Melis, is klaar, dat beide *Munitio* en *Fossæ*, of *Veste* en *Grachten*, door Graaf Lodewijk aanstonds vernietigd zijn. Want te Voorschoten verneemende, dat de Kennemers, aan

den

ADA.

Thère sluten/ dat van dien
Een man niet en soude ontflien.
Dus soude mense harde saen
An beiden siden daer bestaen.
Grave Lodewich de nam raet/
Wat men best doet na den staet;
So dat hem dochte sonderlinghe
Best/ dat men te ghemoete ghinghe

Den

den eenen kant, hem den weg hadden geslooten; de Zeelanders, aan de andere zyde, hem waaren afgevallen; en voorziende dat Willem, met deezen versterkt, hem eerlang stondt op te komen; zo besluit hy, voorzigtiglijk, om, zonder uitstel, de Kennemers op 't lijf te vallen, en zich aan dien kant, met den degen in de vuist, den gesloten weg weder te openen: *viam ferro aperiendam, quam hostes Munitione oppositâ negaverant.* En dit is zijn behoud geweest. Want toen Willem met de Zeeuwen hem kwam bezoeken, vluchtte hy naar Utrecht, langs dien weg, dien de Kennemers opgedolven hadden, doch die door hem, moediglijk, hersteld was geworden. Ik lees in de Vaderl. Hist. p. 318. *De Kennemers hadden zig,* TE LEIDEN, *versterkt, om Graaf Lodewijk daar den doortogt te beletten.* In den hedendaagschen stijl, en vooral in dat fraaie Werk, kan *te Leiden* niet anders beduiden dan *binnen Leiden.* 't Is waar, Graaf Willem hadt aan Heer Wouter geschreeven, dat die, op zekeren tijd, moest maaken te weezen, ⩗. 283.

TE LEIDEN *metten Kenemaren.*

doch daar is 't, volgends den ouden stijl, *by* of *omtrent* Leiden. Ten bewyze deezer betekenisse, is genoeg 't geen Melis zeide II. 490. dat de Vriezen kwamen

Ghewapent T ALKMAER *op de poort,*
Met groten menighen vermeten;
Eñ hebben dat portekijn bezeten.

Wy hebben daar kortelijk aangemerkt, datmen geene Stad, daarmen in is, belegert: want *bezeten* is daar *belegerd.* 't Is, daarenboven naauwlijks mogelijk, dat de Kennemers *in* of *binnen* Leiden zouden geweest zijn. Hoe kwamen zy 'er in?

Hadt

Den vianden / toten gaten
Daer men weren wilde die ſtꝛaten.
Met deſen rade ſijn ſi ghevaren /
Lude / de wijs van ſtꝛide waren /
Te Leyden / tieghen de Denemaren /
Eñ met coꝛne eñ met ruwaren
Vulleden ſi de nie gracht.
De Denemaren met grotere cracht /

A D 1.

De

Hadt Lodewijk, die met zijn zegenpraalend leger te Voorſchoten lag, en dus naby, niet gedacht om zich van die Stad te verzekeren; welke, daarenboven, van den beginne af, de zyde van Lodewijk gehouden hadt?

Want Leiden ſtont in Lodewics bant:

lazenwe reeds te vooren ℣. 74.

℣. 324 **die ſtraten)** de wegen; groote, eigelijk *gebaande* wegen: *ſtrata viarum.* In dien zin heb ik 't gevonden by J. van Heelu en anderen. Kiliaan: *Her-ſtraete* is *her-baene.*

℣. 328 **met coꝛne eñ met ruwaren)** Alk. noemt deéze ruwaren, *ruwe waaren.* de Vaderl. Hiſt. *puin.* de Goudſ. Kronijk, *ſtroo.* Meerhout zeide: *foſſas ruderibus et ſegete præciſa complentes.* 't Welk niemand beter uitgedrukt heeft dan Melis; en dat zo kort als mogelijk is. *Met corne,* zegt hy. Meerhout, *ſegete præciſa:* dat is met koorne, het welk, noch op 't veld ſtaande, zy ten dien einde geſneeden hadden. Melis zegt in de tweede plaatſe, *met ruwaren.* Meerhout, *ruderibus.* Kiliaan verklaart, in drie woorden, het een en het ander. Voor *ruwaren*, zegt hy in zyne taale, ROUWAGIE; 't welk hy eerſt verklaart door RUYCHTE, en voorts vertaalt RUDETUM. Meerhout en Melis gebruikten hier woorden, die van den zelfden oorſprong zijn als ons *Ruigte;* en daarom eene zeer naa overeenkomende betekenis moeten hebben. *Ruwaren* zijn dan hier, daar een gracht moeſt gevuld worden, niet alleen *ſtroo*, *takkeboſſchen*, en watmen verder byderhand heeft: maar ook allerlei *ruigte*, die zy by den weg vonden. Jac. Beyaert, Vert. van Barth. Angl. XVIII. 7. f. 359 c. *die Ezel —— etet vule ſpiſe, als dyſtel eñ alſulcke* ruwer.

En

ADA.

De boven inder Vesten waren/
Weerden hem met haren scaren;
Maer onberecht eñ sonder sin
Vochten si: alsso vele te min
Diede haer overmoede.
Dandre vochten inder hoede
Wiselike/ als dalre beste/
Eñ wonnen hem of de Veste.
Oec waren si alsso begrepen/
Dat si weder toten scepen
Ne conden comen metter vaert.
Doe liepen si ter brugghe waert/

Die

En XV. 63. f 253 c. kuntge leezen van *menschen* —— *die ghecleet zijn mit* ruwer *van telgheren eñ van ryseren.* En noch eene plaats uit dat Werk in myne Proeve p. 620. Dit is genoeg tot verklaaring van Melis. Maar *Ruweren* waaren ook allerlei overgeschooten brokken: als van Brood. J. v. Maerlant Evang. c. 71. f. 127 b.

Nochtan bleven ruweren *ghinder*
xij corven verlief aldaer.

verlief is *relief*, overschot. En van vervallen Kasteelen eñ Huizen, nu doorgaands genoemd *Ruwienen*; van 't Latijnsche *Ruina.*

ꝟ. 331 De boven inder Vesten waren/ Weerden hem) niet wel vertaald. Meerhout zeide, datze een' uitval deeden: *e munitione prosilientes.* Zy waren niet *boven in*, maar kwamen *van achter* de Veste voor den dag. En dit was hun misslag. Zie wat verder by ꝟ. 360.

ꝟ. 342 Doe liepen si ter brugghe waert) in 't naargaan van deeze geschiedenis, heb ik my somtijds verwonderd, dat Meerhout, die het hadt konnen weeten, niets ter werreld zegt, waaruitmen eenige gissing kan maaken, werwaarts die brug leidde, of over wat water. Hy zegt alleenlijk, dat die eene uitkomst over die brugge zochten, zulks deeden omdat

zy

Die te enghe was eñ te cranc | ADL.
Onder alsa swaer bedranc.
Want de vianden streven hem an.
Die brugghe brac: daer menich man
Vallen moste eñ versmoren.
Philips van Wassenaer ziet verloren/
Eñ ontflo metten zinen saen.
Els wort ghesleghen eñ ghevaen.
Heer Wouter eñ heer Aelbrecht
Die sijn oec ontweken echt
Metten haren. Met groter cracht
Her Willam van Teilinghen vacht/

Entie

zy niet weder by hunne schepen konden komen. Melis was zo voorzigtig, dat hy noch meer noch minder zeide dan Meerhout gezeid hadt; daarom acht ik best, dat voorbeeld te volgen.

✝. 343 Die te enghe was eñ te cranc) Meerhout: *tantæ multitudini angustus et infirmus erat.* De vertaaling is volkomen.

✝. 344 Onder alsa swaer bedranc) *tantæ multitudini.* Dit beslist het verschil, dat hier voorkomt in de *MSS* van Melis. In A staat *bedwanc.* En zo stondt ook eerst in C; doch is veranderd in *bedranc*, door middel van twee punten (..) onder, en eene *r* boven de *w* geplaatst. Dit is by den eersten uitgeever in acht genomen. En *bedranc* vind ik ook in B. *Bedwanc* is dwang. Walewein f. 30 d.

Ik hebbe jou so in mijn bedwanc,
Ghi moetet doen ———

en f. 31 b.

Dat ik riepe, dede mi bedwanc.

Maar *bedranc* is drang, gedrang. Jan van Heelu p. 178.

Maer daer wert soe groot bedranc
Int vergaderen, daer si quamen,
Dat nieman anderen en mochte ramen.

✝. 358

ADA.

Entie sine/ manne ende neven.
Doch so mosten si hem opgheven/
Eñ worden daer ghevaen.
Die Kenemaren sijn ondaen/
Eñ lieten daer goet eñ leve.
Haer haest dede/ dat hem messciede/
Eñ dat si oec en daden niet
Dat hem de Grave Willem hiet/
Die wilde/ dat men ghenen wich name/
Eer hi selve eñ sijn volc quame.
Lodewijc keert te Vorscoten vro/
Als dient ghevallen is also/
Met rove eñ met sine ghevane.
Nu waent hi wel voort ane

Seker

℣. 358 **Kenemaren**) in M *Kenemaer*, *ende* —— In B *Kenemaren ende* ——. Door dit ontydige *ende*, wordt ℣. 357.
Eñ worden daer ghevaen,
toegepast op de volgende *Kenemaren;* schoon Melis het zeide van den voorgenoemden Heer *Willem van Teilingen* en de zynen.

℣. 360 **Haer haest**), dit ongeluk der Kennemers, wijt Melis aan hunnen *baast*, enz. Ik weet niet, wat hy, door dit woord, anders kan bedoeld hebben, dan hunnen schielyken en onbedachten uitval, uit hunne Veste; waarvan echter by hem geen woord te vinden is. zie boven ℣. 331. Zodat Melis hier, zonder Meerhout, naauwelijks te verstaan is. Dees zeide, met kennis van zaaken: *Quibus Kinemar* (by Sweertius *Kenemari;* 't welk Scriverius veranderde in *Kinemarenses*) *et cetera societas*, *e Munitione prosilientes*, *inconsulte occurrerunt*, *omnia sine cautela et sine disciplina belli agentes. unde a viris*, *bello exercitatis*, *facile circumventi et oppressi sunt*, *in se materiam relinquentes*, *quod magis in bello disciplina*, *quam inconsulta temeritas valeat.* Geen woord van 't bevel van Willem, als of dat overtreeden geweest waare. Maar alles komt hierop uit, dat een ongeoeffende hoop (gelijk

Seker bliven/ datten viant
Nummermeer en soect int lant.
Maer daventure heeft menighen hoghe/
Om dat si wille dat hi ghedoghe
Den swaren val/ als sijt ghebiet:
Eñ dat selve es hem ghesciet.
Willem/ de in Zelant was/
Als hi de mare verhoerde das/
Was hem herde wee te moede;
Doch so dede hi als de vroede/
Eñ helt hem in dier ghebare/
Als offer hem niet om en ware:
Maer sijn heer ute Zeelant
Dede hi versamen te hant/

Eñ

lijk de Kennemers waaren) in dien onbedachten uitval, zich bloot gaf voor eenen vyand, die voorzien was van mannen, ervaaren in den krijg, en daarby vol moeds.

✝. 369 **datten viant Nummermeer en soect int lant**) de Andd. hebben de zelfde woorden, doch in zeer verſchillende orden, aldus:

— — — int lant,
Datten nemmermeer ſoeke viant.

lees ook hier *ſoeke.*

✝. 373 **als sijt ghebiet**) uit de Andd. In **A** vind ik hier, *als ſi dat ziet.*

✝. 379 **in dier ghebare**) de tyding van de Nederlaag der Kennemers viel Willem ſmertelijk; maar hy hieldt zich alsof 't hem niet aanging. zie boven by II. 858. Van *Gebaar*, en *zich gebaaren*, zie onze Proeve p 291. en wegens het laatſte vooral de aanmerkingen over de Nederd. Taal van den Heer F. B. L. K. p. 33. *In dier ghebare*, was by de ouden zeer gemeen. zie ook beneden ✝. 775. en VIII. 325. Maerlant Evang. c. 1. f. 113 c.

Hi leghet recht in dier ghebare,

 Als

Adi.

Eñ met sinen Hollanders mede/
Die waren van sijnre ionstichede/
Eñ es over Mase ghetrect/
Als de ghene die ummer meer
Te soeken den Grave Lodewike.
Ghevaren quam hi vromelike
Tote Rijswijc ander gheest;
Daer dede hi logieren meest
Ter tollen sijn heer groot/
So dat hem niemen verboot.
Lodewike quam de mare.
Den Hertoghe sende hi dare
Van Limborch/ dat hi besaghe
Met wat volke Willem laghe.

Die

Als of bi cranken orbare
Dede — —

en c. 139. f. 140 c.

In der gebare als of bi strede.

Walewein f. 19 d.

Wel gbewapent in dier gbebare
Als of si alle souden varen
Tenen wigbe — —

D. van Assenede, Fl. en Bl. f. 12 d.

— — — *in welker gebare*
Du di macbt vertogen dare.

En niet alleen van Menschen, maar ook van de uiterlyke gedaante van Beesten, ja van ziel en leevenlooze dingen. Maerlant XI. 7. f. 89 d. van Nebukadnezar:

Dat bi voor als een Osse ware,
Eñ acbter na eens Leewen gebare.

en Evang. 140. f. 140 d.

— — — *inder gebare*
Als oft een linijn cleet ware.

Van de oude Naamwoorden *booge*, *lange*, enz. heeft het gebruik gemaakt *boogte*, *langte*, enz. waarvan elders gesproken is.

Die Hertoghe / wijs van strijde /
Quam tessen daer Willams side /
Eñ wonderde / dat hi ter were
Brochte so wel berecht een here /
So wel ghewapent eñ ghescaert.
Om pays sprac hi te hem waert.
Willem sprac: Dit es al bleven:
Ic ben hier des lants verdreven /
Eñ ic sie mine vreent verderven:
Verwinnen willic ofte sterven:
Dats gheen ghevoech noch medewerde /
Lodewijc en vlie sijnre verde.
Sonder pais eñ sonder bestant
Sciet de Hertoghe van daer te hant /

Eñ

is. Waarom dan van DE *gebaare*, alleen HET *gebaar?* en niet DE *gebaarte?* Want dat het regelmaatig zo konde weezen, kanmen afneemen uit DE *gedane*, gelijk de Ouden zeiden; nu altijd DE *gedaante*. Fl. en Bl. f. 17 a.

Die selve gedane, *die selve* gebare,
Sie ic an hem, *die ic sach an hare.*

zie IV: 1101.

℣. 384 van sijnre ionstichede) Alk. tekent hierop aan, *sijne Gunstelingen.* Verstaa, integendeel, *die hem begunstigden:* die 't met hem hielden.

℣. 388 Ghevaren) zo staat in de Andd. in A *Ghetrect.* doch dat schijnt daar herhaald uit ℣. 385. Noch heb ik hier de Andd. gevolgd in den Rijmklank, *Lodewike* en *vromelike*, omdat *Lodewike* is de vierde naamval, als meermaalen getoond is.

℣. 407 Dats gheen ghevoech noch medewerde) in de Andd. *middewaerde.* en Alk. verklaart het onverbeterlijk: *Daar 's niet te* middelen *nog in te schikken.* Eigelijk is *middewaerde* het zelfde met *midden* of *middel.* Willem hadt zich

Ao4. Eñ brochte Lodewike de mare/
Vul sorghen eñ van groten vare/
Eñ riet anders niet dan wiken.
Selvè ginc hi henen strikten
Met sinen volke van siere siden/
Eñ liet Lodewike inden striden/
Die saen vernam sine vlucht;
Eñ liet staen van groter ducht
Die Pauwelioene eñ tghetelt
Tote Vorscoten op dat velt/
Vol van menigherande ware/
Coepmanscep van haer entare/

Wape-

verklaard; hy wilde *Winnen* of *Sterven* : tusschen die twee kende hy geen *midden*. Walewein f. 8 a.

Het slatene ontwe in die middewaert.

dat is, *door midden*. Maerlant IV. 1. f. 30 c.

Daer in stont ter middewaerde
Die Tabernacle up die aerde.

dat is, *in die middel*; gelijk hy spreekt VI. 2. f. 36 a.

Bede die wijf eñ ooc die kinder
Ghinghen in die middel ——.

Wat is nu *medewerde*, gelijk wy hier uit A geeven? even het zelfde. Walewein f. 21 b.

—— —— *eñ spranc in ter vaert*
Tote over die medewaert
Vander rivieren ——

en f. 28 b.

Sach bi den scacht ten ende blaken,
Eñ bi verbernde metter vaert
Tote over die medewaert.

ỳ. 421 menigherande ware) de Andd. *menigbertieren ware.* van welk *tieren* Alk. maakte *diere*, *kostelyke*. Doch *menigbertieren* is niet anders dan *menigberande*. Walewein f. 20 a.

Dars zulc Praeyeel ——
Dar in staet menigherande *ware*,

Pe-

Wapene/ spise/ camer ghewant.
Want men seide daer te hant;
Willem quame/ entie Zeusche wolde;
Waert so/ dat men hem ontdolde
Den wech/ dat al waer doot/
Of ghevaen/ cleen eñ groot.
Ridders worden op hoer paert/
Eñ worpen wech metter vaert
Helme/ platen ende scilde/
Dat hijt name we so wilde.
Oec is hem Willem na comen/
Alse dies mare hevet vernomen/

Dat

Peper, anijs eñ ghinghebare;
Fighen ende notemusscaten
Staen dar eñ pinneghernaten,
Amandelen eñ castaengiere,
Eñ daer onder goet menighertiere,
Dat ic al qualijc soude ghenomen.

daar hebt gyze beide. Limburg B. VII. f. 81 c.

Daer was ghedient herde wale
Van meneghertieren *gherechte,*
Beide vore heren eñ vore knechten.

Claes Willemsz. B. I. Prol.

Dus is die minne menighertiere.

vreemder luidt by den zelfden B. III. c. 1

Der luyden sin sijn menigher conne.

waarvan zie by I. 633. en van *menigher slachte* IX. 694. *menigerley* en *menigerande* denk ik niet dat bewijs noodig hebben.

ỳ. 429 worden op hoer paert) de Andd. *toghen op haer paert.* Het onze is zeer eenvoudig. Zy *waaren te voet;* maar in een' oogenblik *worden zy te paard.* Men zegt noch, scherssende, *hy wordt op zijn paardje,* voor, hy wordt *gram.* Maar hier werdenze bang.

ỳ. 431 Helme/ platen ende scilde) zie hier achter.

ADA.

Dat hem aldus sine viande
Ontvlien willen uten lande;
Eñ brochtse in sulken vare/
Datter menich haer entare
Inden sloten bleef versmort/
Eñ oec/ alsmen de waerheit hort/
Worder vele ter selver wile
Versmoort int water/ heet de Zile/
Dats int water viden Rine.
Alle gader daden si pine
Om te comene int Bisscopdoem.
Maer des heeftmen noch den roem/
Datse iagheden de wive;
So verscuvt waren si van live.
Want als thoeft siec is/ alle de lede
Moeten sijn ontset der mede.
Het vlo al tUtrecht inde stat.
Grave Willam was te lat/
Diet met scepe roeiede naer;
Want Lodewijc ontreet aldaer
Met vele Hollanders ghevaen:
De dedi den Bisscop ontfaen
Voer sijn belof/ voer sine scout.
Die helt de Bisscop met ghewout,

Noch-

ỽ. 445 Om te comene) in A staat, *Om te iagbene.* Doch dat is gesprooten uit *iagbeden* ỽ. 447.

ỽ. 449 Want als thoeft siec is) in de Andd. *Want thoeft siec:* verstaa, *zijnde.* En geef acht op dit zonderlinge voorbeeld van den *Ablativus Absolutus.*

ỽ. 463 Alte male dat karine) zie hier achter.

ỽ. 476 daer inne vant) zo ook in B *daer in vant.* Waarom niet noodig is, met U te leezen; *daer in viant vant.* Meerhout

Nochtant onblo hi niet gheheel/ ADA.
Want ſiere Ridders een groot deel
Waren belopen inden ſtart/
Eñ ſergante/ goet eñ ſwart/
Alte male dat karine/
Scepe/ waghene/ tentē/ ſcrine/
Spiſe/ dranc/ eñ ander gheſcal/
Wonnen de Zeelanders al.
Dus wan Grave Willam tlant. WILLEM de Eerſte.
Eñ wie ſo hem was viant/
Dien brac hi of huus eñ veſte.
Hier na ſo quamen int leſte
Die van Utrecht uter ſtede/
Met vele Hollanders oec mede/
Te Dordrecht voer de porte met ſcepen/
Eñ hebben de poort onder grepen/
Eñ gerovet eñ verbrant
Wat ſo men daer inne vant.
So dat men dach helt hier ave
Tuſſchen den Biſſcop enten Grave/
Dat ſi te vrienſcepen quamen.
Maer de Grave moſt alte zamen
Den her Henrijc den Crane keren/
Dat hi hem hadde ghedaen tonneren/

Doe

hout zegt duidelijk, dat zy de *ganſcbe* Stad Dordrecht verbrandden en plonderden : dat is te zeggen , zonder aanzien van Vriend of Vyand. Dit was des Biſſchops werk , die zich, zo 't ſchijnt, by groote vuuren beſt vermaakte. Doch zijn Broeder, Graaf Geraard van Are, was hier de Uitvoerer, volgends Beka. In C was *viant* eene misſchryving voor *vant*; doch is doorſtreept, en *vant* daarachter gevoegd.

ỳ. 479 te vrienſcepen quamen) de voorwaarden , waarop deeze vriendſchap, of vrede, geſlooten is, zijn, in dien zelfden tijd, aangetekend door Meerhout, uit wien onze Dichter

 de

WILLEM de Eerste.

Doe hi Grave van Vrieslant wert.
Want hine swaerlike hadde verswart;
Eñ van Hollant alle de man/
De int Bisdoem woenden van
Souden horen in sBisscops recht;
Entie mede van Utrecht/
Die int Graefscap hadden wone/
Souden oec pleghen dat gone.
Nochtan gaf Willam tier stont
Vandeŕ zoene dusent pont.
Doe bleven den Bisscop te pande
Sine ghevanghene in sine hande.

Den

de zelven ontleend heeft ℣. 480-497. Maar geheel andere voorwaarden vindtmen gemeld in den Brief dien Heda heeft uitgegeeven, en die by hem p. 188. geheel, of, by verkortinge, in de Vaderl. Hist. p. 321. geleezen kan worden. Die 't Latijn verstaat, kan den Brief tegen Meerhout; die het niet verstaat, de Vaderl. Hist. tegen onzen Dichter vergelyken. Zie wat wy, by gelegenheid, van dien Brief reeds gezeid hebben boven by II. 1359. onder TEN ANDEREN. Hoe mild, en onbeschaamd, men geweest is, in het verdichten van Brieven, betrekkelijk tot deezen tijd, hebben wy daar en elders gezien, en zullen het straks noch nader zien. Dat Graaf Willem, daarenboven, met Vijfhonderd Ridderen, in Wollen Kleederen, en Barvoets, te Utrecht, voor de Domkerke, zoude gekomen zijn, om den Bisschop vergiffenis te vraagen, dat hy hem, voorlang, te Staveren gevangen genomen hadt; gelijk Beka vertelt, is te plomp om 'er van te spreeken: doch verdient evenwel, benevens de aanmerkinge, door Buchelius daarop gemaakt, getekend te worden. zie Scriv. Toetssteen p. 251.

℣. 484 **verswart**) verswaert, bezwaard.

℣. 491 **Nochtan**) daarenboven: *præterea* by Meerhout.

℣. 492 **dusent pont**) Bisschop Diederik van Are hadt geld van doen. Beka getuigt het. Eerst hadt hy zich verhuurd aan Graaf

WILLEM de Eerste.

Den Proefst Florense liet hi gaen.
Die tot Oudorp laghen ghevaen/
Her Wiebrant/ en her Allijn;
Heer Aernout ende broeder sijn
Her Heinric/ de van Rijswijc waren/
Liet de Grave Willam varen/
Eñ comen te haren goede/
Doe si hadden sine ghemoede.
Dandre hadden den argheren loon/
Eñ volgheden den Grave van Loon:
Dien nam hi rente/ goet eñ chens/
Eñ gaft sinen broeder Florens;

Som

Graaf Lodewijk om 2000 pond. Dees was naauwelijks verdreeven, zo nochtans dat hy meende weder te komen, of de Bisschop verzoent zich met Willem om 1000 pond: en dus ontvong hy met beide de handen.

ỽ. 493 **te pande**) dit luidt anders dan by Meerhout. dees zegt: *nec tamen captivos suos obtinuit.* evenwel kon hy de vryheid voor zyne gevangene Hollanders niet verwerven. Dit luidt vreemd by het maaken van eenen vrede. Doch geld was de leus. Deeze gevangenen hebben, naderhand, zich zelfs, met groote sommen van penningen, vrygekocht. Melis verzweeg dit. maar men leest het by Meerhout.

ỽ. 495 **Den Proefst Florense liet hi gaen**) en dit leestmen niet by Meerhout, die het nochtans, buiten twijffel, gezeid zal hebben. want zonder dat maakt daar het volgende *etiam* geen' goeden saamenhang. Scriverius maakt 'er geen gewag van.

ỽ. 498 **broeder sijn**) in **A** *sein*, om te rymen op *Alein*, gelijk hier weder in Allen staat. zie boven by ỽ. 306. In de Andd. is *sijn* niet bedorven: maar dat rijmt niet op *Alein*. En hieruit blijkt sonneklaar, dat onze Dichter, niet *Alein*, of *Aleyn*, maar *Allijn*, geschreeven heeft: en dat gevolgelijk de verandering, die ik in deezen naam gemaakt heb, noodzaakelijk was.

ỽ. 502 **Doe si hadden sine ghemoede**) Costuymen van Utrecht 1342. *dien zel men leggen in den toorn, eñ de Stat*

 zel

WIL-LEM de Eerste.

Som den genen / de in desen
Hem ghetrouwe hadden ghewesen.
Her Hughe van Vorne met sinen neven /
Die wort uten lande verdreven.
Die Proefst Florens dede hem verdriet /
Want hi brac hem in Poortvliet
Sine veste / de seer was vast /
Eñ dede hem menighen overlast.
Alsmen screef ons Heren iaer
1205. XII hondert eñ vive daer naer /
Quam eñ brochte menich scip
Van Vlaendren der kinder Voghet / Philip /
Jonckvrou Janen ende Margrieten.
Des mochte Willem seer verdrieten /

Want

zel hem geven water eñ broed, eñ daar en zel hi nyet uytcomen, hi en hebbe der Stat gemoede *eñ des Gasts.*

ꝟ. 510 **uten lande verdreven**) dit staat hier niet by Meerhout. Dat Hugo van Voorne uit geheel Zeeland verdreeven is, hebbenwe boven ꝟ. 271. reeds geleezen.

ꝟ. 512 **Poortvliet**) een Eilandeken van ouds, sedert aan het land van ter Tholen vast geworden: zie Smallegange Kron. van Zeel. p. 291. Op dat Eilandeken, dan, hadt Hugo van Voorne eene Veste, of Kasteel, gesticht. Deeze *Veste* IN *Poortvliet*, of TOT *Poertvliet*, gelijk de Heraud schreef f. 35 b. slechtte de Proost Florens; niet de *Vesting Poortvliet*, gelijkmen leest in de Vaderl. Hist. p. 323. veel min de *Stad Poortvliet*, als Alk. hier in zyne Histor. Kanttek. schreef. Maar Meerhout spreekt hier niet van *Poortvliet*, maar van *Scarpenes*, dat 'er nevens ligt. Doch ik weet niet hoe ik Meerhout verstaan moet in deeze woorden, *munitionem Hugonis Scarpenes;* waaraan altijd wat schijnt te ontbreeken. Want noemde hy de *munitio* zelve *Scarpenes*; zo zou hier dienen te volgen *dictam*, of diergelijk. Of meende hy de *veste in Scarpenes*? zo ontbreekt by hem ook, *in*. Of sprak hy van *Hugo*

van

Want hi wilde met ommwinnen
Hem tlant van Zeelant of winnen/
Eñ Lodewijc gheven weder.
Willem gaderde op eñ neder
Sine vreende/ eñ wil eer bliven/
Eer hi hem late slants verdriven.
Eñ als si so naer waren comen/
Dat men wijch soude hebben ghenomen/
De gone/ diere om spraken/
Brochtent al te goeden zaken.
Dat was de Coninginne Machtilt
Van Portegale/ de doe hilt
In Vlaendren duwarie groot;
Philips/ haer man/ bleef doot

WILLEM de Eerste.

Voor

van Scarpenes? zo ontbreekt 'er, *de*. De eerste deezer bedenkingen was reeds Scriverius voorlang in den zin gekomen, leezende hier, by gissinge, *scilicet Scarpenes*; *ut munitionem Scarpenessæ designet*. Hoe dit zy, Boxhorn, in zijn Byvoegsels op Reigersberg (by Smallegange p. 747) daar hy deeze plaats van onzen Dichter bybrengt, spreekt onderscheidelijk van *Hugo van Voorne* en van *Hugo van Scarpenes*. Zie Teg. Staat van Zeeland II. p. 548 en 552. onderling vergeleeken.

℣. 518 der kinder Voghet) Melis verbetert, of verklaart, hier zynen voorganger, die Philips zelven hier weder noemt *Graaf van Vlaandren*. Doch ℣. 541. noemt hy hem zelf ook *Grave Philips*.

℣. 526 Eer hi hem late slants verdriven) in de Andd. is hier, na *hem*, zeer kwaalijk ingevoegd *Oer*; 't welk 'er niet te pas komt.

℣. 531 de Coninginne Machtilt) zy was geen Koningin: maar de Dochter van Alfonsus I, Koning van Portugal. Meerhout: *Comitissa Flandriæ, Philippi Comitis relicta, cui nomen Reginæ* INDULTUM *est*. Waarop Matthæus aantekende: *Nomen vetus,*

WILLEM de Eerste.

Voer Akers inde grote vaert/
Daer haer de vulvarie of waert:
Entie Proofst van Brugghe mede:
Dese twee spraken om den vrede
Also langhe/ dat si volbrochten
Den pais/ deen si sere sochten.
Die Grave Philips ē Willem
Die versoenden onder hem
Onder vorwoorden ē onder ghelt/
So dat men de dinc vaste helt.
Nu was Lodewijc tUtrecht comen
Als de waende hebben ghenomen
Van Hollant de moghentede/
Ē der Aleit/ sijn Swegher/ mede.
Ē hadden daer versament here/
Als te winnen sonder were

Hol-

vetus, *Griete van Vlaenderlant.* waar hy om dacht, toen hy dit schreef, weet ik niet. Rigordus ap. Vredium, Probat. Geneal. Tab. VI. p. 194. noemt haar, *filia Regis Portugalensis*, *unde et* Regina Comitissa *appellabatur.* Zy gebruikte ook zelve dien naam, als blijkt uit haar Zegel, en uit haare en haers Mans Brieven, nu eens *Mathildis Regina*, dan weder *Regina Mathildis.* Zie Vredius, Geneal. Fland. p. 25. Volgends Meyerus f. 54 b. is zy in 1184 getrouwd met Philips van Elsaten, van wiens dood in 1191, zie boven ll. 1019.

ỷ. 548 der Aleit/ sijn Swegher) zie hier achter.

ỷ. 554 versoent ware) zie hier achter.

ỷ. 561 Penwaert) in de Andd. *Penninc waert.* Kiliaan gewaagt, onder PENNE, van *penne-ware*, en oordeelde dat het kwaalijk gezeid was voor *penninck-ware*: en vervolgends, onder PENNINCK, van *penninck-ware*, of *waerde*, dat hy vertaalt *Merx*; *&c.* Utr. Jaarb. III. p. 113. *datmen terstont dat huis toesluten sell*, *ende geenrehande* neringe *of* penwarde *dair wt vercopen en sell.* Oud Stadrecht van Deventer, by Dum-

Hollant/ dat hem was ghenomen.
Mettien sijn daer letteren comen/
Eñ boden/ de brochten mare/
Dat Willem al versoent ware
Jeghen Vlaendren alte male;
Eñ hem/ sonder weder tale/
Also coes van gheenre zide.
Dus mosten si keren onblide.
Sonder troost danen si quamen/
Als de nummermeer ne namen
Penwaert vromen in Hollant.
Vrouwen raet de heeft ghescant
Den Grave van Loon eñ sijn wijf/
Daer si/ sonder enich blijf/
Onterft of bleven ende onset.
Oorloghe scuert alle wet.

WILLEM de Eerste.

Die

Dumbar, p. 167. *koop van cleinen* pennincweerden, *by maete of gewichte.* Zodatmen, omtrent driehonderd jaaren na Melis, ook noch, in de uitspraake schijnt gebrabbeld te hebben, tusschen *pennewaere* en *pennincwaere*; gelijk hier tusschen *penwaert* en *pennincwaert*; het welk beide even goed geacht werdt, als blijkt uit het eene *MS* van Limborg, daar ik lees B. VII. f. 82 a.

Al en ghecreghedi van uwes vader goede
Nemmermeer penninc wert.

Maar B. IX. f. 95 b.

Eer ghi vanden haren ghecrijcht
Een penne wert. ———

dat is, de waarde van een' pennink; iets meer dan Lodewijk in Holland gewonnen heeft. Op eene andere wyze, doch in de zelfde betekenis, sprak Jan de Weert f. 3 b.

Eñ mer eender naeldewert *goets of ontfaet.*

Het verschil tusschen *pennincwaert* en *pennewaert*, is omtrent van de zelfde natuur als dat tusschen *middewaert* en *medewaert*, waarvan boven by ✝. 407. en veroorzaakt door de onbeschaafdheid der uitspraake, gelijkmen uit de gansche schrijfwyze der Ouden bespeuren kan.

✝. 570

WILLEM de Eerste.

Die tlant mach winnen/ sijn ist lant/
Mach hijt behouden metter hant.
Dus staet heerscepe metten swerde.
Alde de voer horre veerde/
Eñ is sonder Oer verstorven.
Willem/ hoer Oem/ heeft verworven
Tlant van woosten Heidin Zee.
Toter Laueren woert mee
Sette hi sine dinghen te breden/
Eñ berechte lant ende steden/
Eñ bleef na sijns vader doot

Met

℣. 570 Alde de voer) zie hier achter.

℣. 572 Willem) onze Dichter, nu zynen getrouwen Leidsman, Pieter Meerhout, missende, is vervolgends, eer hy tot zijn eigen leeftijd komt, zeer kort, of liever zeer schraal, by gebrek van andere goede berichten. Het welk aanstonds aan byzondere Uitschryvers van zijn Werk, gelegenheid gegeeven heeft om met hem te leeven naar hun welgevallen. Waardoor ons *MS* A met de Andd. deerlijk in den war gebragt is. Ik hoop 'er my door te redden zo kort als mogelijk zal zijn; echter zo, dat ik zal trachten den Leezer eenigszins in staat te stellen, om, met de minste moeite, het eene tegen het andere te vergelyken, en het valsche van het waare te scheiden. Ondertusschen houd ik my, als vooren, by het zelfde Handschrift van Wouter den Klerk: want overal te bepaalen, wat van Melis zy, wat niet; of wat in het eene ingevoegd, in het andere uitgelaaten zy, is niet mogelijk.

℣. 577 Eñ bleef) voor deeze vijf bedorven regels, vind men in de Andd. volgends B.

Dit was alsic vinden conde
Vanden Grave tot Egmonde,
Eñ niet meer ne vandix daer.
Dese Willem starf in ons Heren iaer
XII hondert XX ende drie.

En hier is het jaar niet minder bedorven. Noch *viere*, noch

drie,

Met vrouden eñ met eren groot
Grave xx iaeren mit eren; WILLEM de Eerste.
Eñ starf in de iaer ons Heren
Xij hondert XX eñ viere. 1224.
Enen Sone liet hi
De men Florens noemen hoort.
An hem so stont Hollant voort.
Eñ Willem / de was tEgmonde
Int clooster begraven / seghet vorconde.
Florens / na sijns Vader doot FLORENS de Vierde.
Wart Grave met eren groot /

Eñ

drie, rijmt op *bi*. Volgends Beka is Willem overleeden den 4 Febr. 1222. Zo leestmen ook in de Vaderl. Hist. B. VIII. p. 352. En ik geloof dit te liever, omdat Beka tevens de regeertijd van Willem bepaalt op 19 jaaren; te weeten van 1203 tot 1222.

ỷ. 585 **Eñ Willem**) deeze twee regels worden in de Andd. niet gevonden. Hier leezenwe dat Willem I begraaven is te *Egmond*. De Goudsche, Egmondsche, Hollandsche Kronyken, de Heraud na Beka, zeggen te *Rijnsburg*: en Alkemade in zijn Graaffelyke Munten p. 42. dat des zelfs Grafzerk daar als noch te zien is. Ondertusschen staat ook in 't Latijnsche byschrift op de afbeelding van deezen Graaf, gevoegd in de Goudf. Kronijk, dat hy te *Egmond* begraaven is. zie beneden ỷ. 701.

ỷ. 587 **Florens**) hier zal 't wat meer scheelen. Voor deeze honderd en vijftien regels, 587—701, vinden wy 'er in de Andd. maar elf. wy voegenze hier by:

Florens Grave Willems sone
Nam een vrouwe, eñ die gone
Hiet Machtelt van Brabant,
Hertoghen Heinrix dochter, als ict vant,
Des eersts Heinrix vanden drien,
Diemen elc na anderen mach sien.
Daer an wan hi enen sone,

Wil-

FLORENS de Vierde.

Eñ hi was stout eñ milde/
Eñ volghede dē wapene eñ den scilde.
Hoefsceit mochte men ane hem scouwen/
Dies was hi seer ghemint van vrouwen.
Sijns selfs lude ende gheburen
Warens hem mede tallen uren:
Eñ omme aldus ghedane zake
Levede hi altoos mit ghemake/
Eñ voer tornieren achter lande/
Want hine duchte ghene viande.
Dese Florens/ goet ende ghetrouwe/
Nam te wive ene Joncfrouwe/

Willem was ghebeten die gone.
Grave Florens bleef in enen tornoy
Te Corbi, dat was vernoy:
Daer was ghevelt sine baniere.

Vooraf moet ik den Leezer doen merken, dat de Broddela die onzen Dichter, uit hun eigen armoede, zo verrijkt h ben, dikwils om woorden schynen verlegen geweest te z en daarom herhaalingen maaken, die gansch aanstootelijk z zo leezenwe hier ✝. 587.

Florens, NA SIJNS VADER DOOT,
Wart Grave MET EREN GROOT.

en maar tien regels te vooren:

Eñ bleef, NA SIJNS VADER DOOT,
Met vrouden eñ MET EREN GROOT
Grave vijftien iaren MIT EREN.

waarvan niets in de Andd. gevonden wordt. En wie niet dat het Rymen zijn, en anders niet? Zo leezenwe v der ✝. 641.

NU *was comen* TER SELVER STONDE
DE GRAVINNE VAN CLERMONDE.

en wederom juist tien regels daarna:

NU *lacb daer* TER SELVER STONDE
DE GRAVINNE VAN CLERMONDE.

Wy zullen 't elders meermaalen vinden, en ter loops a roeren.

✝.

FLORENS de Vierde.

Van hoghen maghen was si becant/
Hertoghen dochter van Brabant/
Machtilt so was hoer name.
Mit groter eren/ sonder schame/
So levede si al hoer leven:
Daer bi mach men haer prijs gheven/
Eñ ere spreken na haerre doot/
Om dat haer doghet was so groot.
Nu hoort hoet metten Grave verghinc/
Eñ hoe ende nam sijn dinc.
Also alse ons dat ware seit/
So was een tornoi op gheleit

Te

℣. 590 Eñ volghede dē wapene eñ den scilde) dit is noch taal noch vaars. Vergelijk het by de echte taal van Melis IV. 266.

Eñ vele dede bi metten scilde
Eñ metten wapen dat daer toe hoort.

Bezie of *volghede* ook niet bedorven zy uit *vele dede.*

℣. 609 Nu hoort) de fabel van het Tornoy te Clermont wordt hier verhaald in 93 regels ℣. 609-701. In de Andd. alleen drie regels, de laatsten van die elf, die wy boven uit B hebben uitgeschreeven. De geschiedenis zelve verdient opheldering. Met de woorden, waarmede zy verhaald wordt, zal ik my niet ophouden. Drie zaaken zullen wy hier in overweeginge neemen. Het Jaar van Florens omkomen: de Plaats, waar zulks geschied zy: en eindelijk den Persoon des Graafs van Clermont, die hem van 't leeven beroofd zoude hebben. Wat aangaat het geval zelf, naamelijk, dat Graaf Florens in een Steekspel gesneuveld is, dat stel ik vast, omdat de Tijdgenoot, Albertus Stadensis, het zegt. In de Vaderl. Hist. B. VIII. p. 375. lees ik dat zulks gebeurd is op den 18 of 19 July 1234. *en dus*, vervolgt hy, *nog geene maand na de overwinning der Stadingers.* De Hoofden der Pelgrims, die deeze zogenoemde Ketters verwonnen hebben, waaren de Hertog van Brabant en de Graaf van Holland. De gemelde Albertus was in dien zelfden tijd Abt van Staden, en heeft, buiten twijffel, onzen Graaf Florens, toen die

FLORENS de Vierde.

Te Corbien/ daer tornieren souden
Riddre vrome/ jonc eñ oude/
Om prijs te winnen ende ere.
Hier teghen rede hem Florens zere.
Ridders/ seriante/ stout eñ coene/
De goet waren te sulken doene/
Nam hi met hem ande vaert/
Gelt/ wapenie/ ende paert.
Dus reet hi/ als hi eerst mochte/
Te dien tornoi/ dien hi sochte.
Doe hi tote Corbi quam/
Eñ sine herberghe daer nam/

Ho-

zich te Bremen bevondt, om zich tot dien kwanſuis heiligen oorlog te bereiden, gezien en geſproken. Hy, die hier zo goed is als een ooggetuigen, zegt, dat de Stadingers verſlagen zijn *VI Kal. Julii*, *die Sabbati*: dat is, volgends Butkens, op den 26, volgends de Vaderl. Hiſt. op den 24 Juny 1234. Wie gelijk hebbe, weet ik niet; want in 't Latijn is een fout. maar ik houd het met den onzen, die zich aan de *Zaterdag* ſchijnt gehouden te hebben. Want 24 Juny 1234 was *Zaterdag*. Maar Butkens hieldt zich aan *VI Kal. Julii*; en dat was 26 Juny. Zodat by Albertus voor *VI Kal.* moet geleezen worden *VIII Kal.* of voor *die Sabbati*, *die Jovis*. Dit zou te veel verſchillen, daarom zal ik my houden aan 24 Juny, en geeven die twee dagen, die in verſchil zouden konnen getrokken worden, op den koop toe. Want het is evenwel niet mogelijk, dat Florens op 24 Juny de Stadingers geſlagen zoude hebben omtrent Bremen; en den 18 of 19 July; dat is 24 of 25 dagen daarna, te Corbi, na eenigen tijd luſtig gehoveerd en veele heldendaaden uitgevoerd te hebben, zelf verſlagen zoude zijn. Men heeft Albertus kwaalijk verſtaan. Hy zegt op 't jaar 1234, ſpreekende van den 24 Juny: *Hier bleef Graaf Henrik van Oldenborg, en met hem omtrent negen andere Pelgrims: maar de Graaf van Holland, weer t'huis komende, is in een Steekſpel*, by Novimagium, *dood gebleeven.* Niet, zoras hy t'huis kwam; maar onbepaaldelijk, nadat hy

naar

Hoveerden met hem de Lantsheren
Te prighe/ eñ deden hem vele eren:
Ente Vrauden/ de daer waren/
Quamen daer met groten scaren/
Vor sine miltheit talre tijt/
Eñ waren sijnre coemst verblijt.
Also als ic dat ware vernam/
Ghevielt dat de dach doe quam/
Datmen daer tornieren soude.
Men ghinc ten wapenen also houde.
Ten wapene/ so riep het al.
Ghinder wort een groot ghescal/

FLORENS de Vierde.

Eñ

naar huis gekeerd was. Ook was hy niet t'huis, toen hy dood bleef. Veel waarschynelyker is dan, dat dit ongeluk gebeurd zy eenigen tijd laater. Jo. a Leydis XXII. 16. plaatst het op 't jaar 1235: en is daarin gevolgd door Slichtenhorst in zijn Geldersche Geschiedenis B. VI. c. 35. 't Is zeker, dat Graaf Florens, den 8 Jan. 1236, toen zijn Broeder Willem zich noemde *Voogd van Holland*, niet meer in leeven was. Ook sprak zijn andere Broeder, Bisschop Otto, den 5 July 1237, van hem als overleeden. Zie Charterboek p. 212 en 213. Maar de zelfde Albertus verhaalt, dat gemelde Willem, Broeder van Florens, in 1238, mede in een Steekspel gesneuveld is. Dit zo zijnde, moetmen bekennen, dat die Spelen zeer ongelukkig geweest zijn voor het Huis van Holland; alzo daarin gesneuveld zouden zijn Florens IV in 1235, zijn Broeder Willem in 1238, en zijn Zoon Florens in 1258, volgends onzen Dichter IV. 34. Le Gendre Hist. de France T. II. p. 31. na eene verschrikkelyke beschryving van die vermaaken, besluit, dat daarin *meer dan twintig Prinssen* gesneuveld zijn: 't Is veel, maar over verscheiden eeuwen en veele landen geslagen, is het weinig, in vergelykinge van drie Hollandsche Prinssen binnen 25 jaaren. Hy gewaagt daar ook van Robert Graaf van Clermont, die in 1279 in zulk een spel zo geweldig op 't hoofd geslagen werdt, dat het hem zijn verstand kostte. Het is by den zelfden dat ik geleezen heb, dat Geofroy,

D 2 Graaf

FLO-RENS de Vierde.

Eñ een michelic gheluut.
Doe toghen ghene Ridders uut
Te velde waert/ met groten scaren/
Alinet dat si ghewapent waren.
Nu was comen ter selver stonde
De Gravinne van Clermonde
Te besiene den tornoi.
Daer of quam Florense vernoi/
Den goeden Grave van Hollant/
Die so wide was becant;
Want het moste hem costen tleven.
Onverdient/ dus eist bescreven/

Quam

Graaf van Bretagne, by gelyke gelegenheid, omgekomen is te Parijs in 1186. Zo sneuvelde in 1095, te Doornik, Henrik III Graaf van Brabant: in 1256, te Nuits, Arnoud Graaf van Loon en Chiny: in 1294 Jan I Hertog van Brabant: zie Butkens p. 90. 210 en 331. zie ook Matth. Parif. an. 1256. p. 925. Meyerus an. 1251. Dithmarus op Teschenmacher p. 264 en 441. Paulus Langius an. 1268. Chron. Schauenburg. an. 1360. G. Schubartus de Ludis Equestr. Cap. II. §. 12. Enz. En wien is onbekend het geval van Henrik II, Koning van Vrankrijk? Maar 't is vreemd, dat zo bloedig een Tornoy, als 't geene waarvan wy hier spreeken, en waarvan zich 't gerucht wijd en zijd moest verspreid hebben, echter noit tot kennisse van eenen ouden Franschen Schryver schijnt gekomen te zijn.

Belangende de PLAATS, daar het gebeurd zoude zijn, deeze noemt de tijdgenoot Albertus *Novimagium*; maar hy spreekt van geen' Graaf van Clermont. en dierhalve konnen wy hier zo wel denken om *Nymegen* als om *Noyon*, dat in 't Latijn ook *Noviodunum* heet. Om te zwygen van veele andere steden, bekend onder den naam van *Noviomagus*. waarvan zie Bruzen la Martiniere. Vanwaar dan heeft de Dichter *Corbi*, gelijkwe hier, schoon in andere vaarzen, overal vinden? De Vaderl. Schryver verstaat, by Albertus, ook *Noyon*: evenwel hy verkiest *Korbie*, omdat de meesten van dat gevoelen

zijn.

Quam de Grave te sulker noot.
Des hadde de vrouwe rouwe groot.
Nu lach daer ter selver stonde
De Gravinne van Clermonde/
Bede met Vrouwen eñ met Joncfrouwen/
Die de Heren wilden scouwen/
Die te Corbi comen waren.
De Vrouwe vraghede/ sonder sparen/
Eñ dat den Grave alsu houde
Dat hi haer wisen soude
Den Grave van Hollant/ den milden man/
Daer so groot prijs leit an

Alle

FLORENS de Vierde.

zijn. Maar waarom heeftmen niet gedacht aan *Clermont*? In de oude Rymen, die Boxhorn heeft uitgegeeven, en te vinden by Alk. op onzen Dichter p. 79 en 80. en waartoe ons ook de ander wijst p. 375. wordt de Plaats nergens genoemd, en alleen gezeid:

Alsoo by selve daer Heere was,

te weeten, de Graaf van Clermont. Maar was die *Heer* te *Noyon* of te *Corbi*? beide Steden, wel gelegen in Pikardyen, maar buiten 't Graafschap van Clermont, dat geheel beslooten was in 't land van *Beauvais*, en daarom genoemd wordt *Clermont en Beauvoisis*, ter onderscheidinge van *Clermont en Auvergne*. Kluchtig is het geen ik leeze in de oude Keulsche Kronijk f. 187 a. *als he* [Florens IV] *regiert badde die Graeffschaff vursz xij iair, wart he erslagen in* CRABATEN *van dem Greven van* Claremonte *in* THYROFNIO *xiiij Kal. Augusti.* In die taale is *Crabaten*, *Croatien*; en zo verzeilen wy verre heen. By Jo. a Leydis XXII. 16. kanmen leezen, dat Florens vermoord is *in Corby*, *id est* CORBERATA. Maar ik heb noch een woord te zeggen wegens de bovengemelde *oude Rymen*, gelijk Boxhorn die zelf noemde: doch die in de Vaderl. Hist. p. 375 (v) worden aangehaald onder den naam van *Oude Rijmk.* waaruitmen niet anders leezen kan, dan *Oude Rijmkronijk.* En dan leestmen het geene niet overeenkomt met de waarheid. Zo gevaarlijk zijn ook de allergeringste veran-

 derin-

Alle de lude ghemeenlike/
Beide arm ende rike.
De Grave van Clermont seide: Vrouwe/
Ic doet gerne/ bi miere trouwe:
Siedi van goude gheen vane/
Daer de Lewe van keel staet ane?
Sulke wapene draghet hi an/
De selve Grave/ de u wel an:
Besieten wel/ den groten here/
Hier na en siedis nimmermere
Levens lijfs/ dat wetic wel/
De aventure si mi fel.

Dat

deringen, diemen, zonder reden van weetenſchap, maakt in de woorden van anderen. Ik weet niet, uit wat boek, of papieren, Boxhorn die oude Rymen ontleend hebbe: maar dit wel, datze voorkomen in *der Minnen Loep* van Claes Willemsz, waarvan ik een afſchrift bezit, geſchreeven op papier in 't jaar 1486. Ik heb 'er voorheenen, in de Byvoegſels op myne Proeve, reeds gebruik van gemaakt, en meermaalen in deeze Aantekeningen. Het Werk is verdeeld in vier Boeken, en yder Boek in verſcheiden Hoofdſtukken, en yder Hoofdſtuk behelſt een byzonder Mingeval, overeenkomſtig met den Tytel des Werks, *Der Minnen Loop.* Die Mingevallen zijn meerendeels ontleend uit de aloude Fabelen, doormengd met ſommige verhaalen van laater tijd; gelijk, onder anderen, dit van Graaf Florens, 't welk voorkomt B. II, cap. 3. niet geſchreeven met inzigt om, hiſtoriſcherwyze, de dood van Florens te verhaalen, maar om te onderzoeken en verder te beredeneeren, in wat *Graad van Minne*, deeze Gelieven, naamelijk onze Graaf Florens en die onbekende Gravinne van Clermont, geſtaan hebben.

Nochtan moechdi gheloven wael,
Dat ſy nie tot horen daghen
Malcander en ſpraken noch en ſaghen:

gelijk hy in 't vervolg zegt. Wat verder:

Die rijcke Vorſt van hoghen name,

Die

FLORENS de Vierde.

Doe die vrouwe dat verstoet/
Wart si droeve in haren moet/
Nochtan en dorst si niet spreken/
Want si kende sine treken.
Doe de van Clermont dat vernam/
Dat die Grave van Hollant te velde quam/
Vermaende hi man ende maghe/
Eñ beleiden met ere laghe/
So dat hi niet en conde ontbreken.
Dus bleef hi doot van sinen treken.
Sint bescreiden sine vrient/
Diene vermoorde onverdient/

Want

Die nye der Minnen en dede scame,
Eñ nye dan doechde en heeft ghejaecht,
Wart ten dode dus verlaecht,
Eñ is ghestorven doer die Minne,
Eer hi ghecomen was daer inne.
My duncket dat hi nauwelijck en heeft
Der Minnen eerste graet beleeft. Enz.

Hieruit is licht af te neemen, wat die gansche vertelling waardig zy.

Eindelijk komen wy tot den PERSOON van dien *ouden Graaf van Clermont*. Hoe hiet hy? of hadt hy geen' naam? neen. hy hadt geen' naam; want hy is noit geweest. Het voorige geslachte der Graaven van *Clermont en Beauvoisis* (zie Blondel Tab. XCI.) uitgestorven zijnde in 1218, door 't kinderloos afsterven van Tetbaldus of Thiebaut; zo vereenigde Philips Augustus dat Graafschap met de kroon: en gaf het vervolgends aan zynen jongsten Zoon Philips, die, in het jaar 1233, en in den ouderdom van maar 33 jaaren overleedt, nalaatende eene eenige Dochter, noch jong, en die in 1236 getrouwd is. en tot haar dood toe Gravinne van Clermont geweest is. Zy liet ook geen kinderen na: waarom het door Lodewijk IX gegeeven is aan zynen Zoon Robert, den Stamvader van 't Huis van Bourbon. Zie Jo. Tilii Comment. de Reb. Gall. p. 54. Le Gendre Hist. de Fr. T. II. p. 119. P. de

 la

VLORENS de Vierde.

Want het coste hem selven tleven.
Dat deden hen die van Cleven/
Diene wraken met eren groot/
Eñ sloughen de van Clermont doot.
De Grave Florens van Hollant,
Wart ghebrocht alte hant
Te Corbien inde stat/
Eñ sijn lichaem ghesouten nadat/
Eñ ghebrocht in Hollant.
Van alle diene hadden becant/
Was hi beclaghet herde sere;
Eñ van sijn selves volc noch mere
Beweent eñ beclaghet sware.
Begraven was hi/ met misbare/

In

la Force Descript. de la Fr. T. II. p. 290. Diction. Universel de la Fr. T. I. col. 862. Enz. Dus blijkt ten vollen dat ik die vertelling van Clermont met recht voor een Fabel verklaard hebbe; en dat de geen, die de zelve in dit Werk ingevoegd heeft, een Beuzelaar geweest is. En wat moetenwe van Moreri denken, schryvende by TOURNOY: *Florent Comte de* Hainaut, *et Philippe Comte de Bologne et de* Clermont, *perirent pareillement au Tournoy tenu à* Corbie *l'an* 1223. *comme aussi le Comte de* Hollande *à* Nimegue *en* 1234. En nochtans verhaalt hy wat verder, uit du Tillet, dat dees Graaf van Clermont den Koning, zynen Vader, hadt moeten zweeren, dat hy noit eenig Tournoy zoude bywoonen. Maar elders, by PHILIPPE *de France*, zeide hy: *Il mourut au Tournoy qui se fit à Corbie en* 1233. *et il fut enterré a S. Denis. &c. Consultez Rigord, Philippe Mouskes et H. Leudis, lib.* 22. *c.* 16. En dat zelfde vind ik woordelijk by Limiers in zyne Preuves Geneal. en hy voegt 'er achter. *voyez Philipes Mouskes, H. Leydis l.* 22. *c.* 16. *&c.* Waaruit ik nu gissen kan, dat die *H. Leudis* van Moreri is onze *Jo. a Leydis*, dien wy boven reeds aangehaald hebben XXII 16. daar hy die Fabel, in alle haare omstandigheden, verhaalt, doch op 't jaar 1235. Het is dan zeker dat Philips Graaf van Clermont overleeden is in 1233. en dat Florens Graaf van Holland noch

leefde

FLORENS de Vierde.

In Hollant bi sinen maghen /
Alwaer sine vorders laghen /
Inden cloester herde sciere.
Xij hondert XXX ende viere
Screefmen doe de iaren ons Heren /
Als ons de Croniken leren.
Elf iaer lesen wi van desen
Dat hi Grave hadde ghewesen.
De Grave Florens liet twee sonen:
Willem hiet douste / entien gonen
Quam an dat Graefscap naden vader.
Dander hiet Florens. Beide gader
Waren si ionc eñ clene.
Hi liet twee dochteren: de ene

1234.

Nam

leefde in 1234, toen 'er geen Graaf van Clermont was: maar slechts eene jonge Gravin. Het Graafschap van *Clermont en Auvergne* was, te dier tijd, in handen der Bisschoppen; waarom ik 'er hier van zwyge.

ŷ. 701 **Inden cloester**) hier niet genoemd. Doch hy meende *Egmond*, als blijkt uit ŷ. 585 boven, daar hy Willem I ook te *Egmond* begroef: schoon zy beiden te *Rijnsborg* ter aarde besteld zijn. Diederik VII is de laatste te Egmond, Florens III te Antiochien in vreemden lande, en Willem I is de eerste te Rijnsborg begraaven, en Florens IV na hem. 't Is alles broddelwerk: en zo is ook de taal. Lees alleen ŷ. 695-697. en gy zult het bevinden. De vijf volgende regels 702-706. komen genoegsaam met de Andd. overeen.

ŷ. 707 **Florens liet twee sonen**) deeze 19 vaarzen, 707-725, staan niet in de Andd. doch zijn buiten twijffel van de hand van Melis. want de Andd. zijn zo wel verminkt en bedorven als het *MS* **A**. 't Blijkt hier ook uit die bovengemelde elf regels, waarin aan Florens IV maar *eenen Zoon* wordt toegeschreeven. De twee Dochters, hier niet genoemd, zijn *Adelheid* en *Machteld*. Zie de geslachtlijst by Butkens p. 558. daar echter ook *Florens*, *Willems* broeder, vergeeten is.

 ŷ. 717

FLORENS de Vierde.

Nam in huwelike met trouwen
Den Grave van Henegouwen /
De Jan van Avennes hiet /
Eñ herde node van Vlaendren sciet;
Want het was sijn met rechte:
Dat kenden here ende knechte.
Die ander / daer ic u spreke ave /
Nam van Hennenberch den Grave.
Eñ Willam de hilt Hollant
Gheweldelike metter hant.

WILLEM de Tweede.

Hoech

℣. 717 **Want het was sijn**) dit is taal van Melis; en eene onlochenbaare waarheid. Doch wy zullen gelegenheid hebben, om 'er nader van te spreeken.

℣. 726 **Maer hier gaet ene tale vorен**) het voorgaande vaars, waarop dit rijmt, in de Andd. niet voorkomende, zo heeftmen van één dat zeer goed is, twee gemaakt, die niets deugen:

Nu leggen wi van den Grave neder
Eñ keren ter materien weder.

ter materien wederkeeren, is, den draad der zaaken, diemen beschrijft, en waarom men schrijft, na eenige uitweidinge, weder opvatten. Men vraage het Melis zelven: zo spreekt hy II. 1255.

Nu willic te mier materien *keren*,
Eñ vort van onsen Grave leren.

want de Graaven van Holland waaren eigelijk zyne *Materie*, dat is de Hoofdstoffe van zijn Werk. Der Ystor. Bloeme B. I. f. 5 b. met de zelfde woorden:

Nu willic te miere materie *keren*,
Die es van enen groten Here,
S. Janne Ewangeliste,

Jan van Heelu p. 2.

Daer bi latic achter bliven,
Ende wille voort die materie *scriven*.

Roman de la Rose ℣. 22131.

Mais c'est trop loin de ma matire,

Pource

Hoech draghende was hi eñ stout sere/ WILLEM de Tweede.
So dat hi hiet der Heren Here:
Alse ghi wel hier na selt horen.
Maer hier gaet ene tale voren
Vanden Keyser Vrederike/
Dien de crone van den rike
Van Romen bider kueren an quam:
Des de Bisscop van Kuelne was gram/
Als ic u hier te voren las/
Om dat hier over niet en was.

Doe

Pource est bien droit qu' arrier m' en tire.
Joinville ch. 32. *mais pour revenir a ma* matiere, *et icelle poursuivir, advint.* Maar onze Dichter spreekt hier niet van *materie*, zo zegt hy:

Maer bier gaet ene tale voren
Vanden Keyser Vrederike.

Keizer Frederik kon hier niet ongenoemd blyven, omdat onze Graaf Willem, tegen den zelven, opgeworpen is tot Keizer. Zodat de Historie van Frederik hier, gelijkze noodzaakelijk moest gemeld worden, ook door onzen Dichter, ter rechter plaatse, gemeld is.

℣. 727 Vanden Keyser Vrederike) in de Andd. *vanden iongen Vrederike.* Dat kinderlijk is, en daaruit gesprooten, dat in 't voorgaande Boek eenige reizen van deezen Frederik gesproken is als van een kind van vijf jaaren. Als of hy noch even jong geweest waare, toen hem de Paus in den ban deedt.

℣. 728 Dien de) ik volg hier, voor al, de leezing van U. Dat in A de woorden verplaatst zijn, is licht te zien uit de ongelijkheid der vaarzen. zo staat 'er:

Dien de crone van den Roemscben rike
Bider kueren an quam,

in B lees ik:

Die de crone van den rike
Van Romen biden coer ane nam.

daar ook beter zou zijn *an nam*, dan *ane nam*.

℣. 731 te voren) zie boven II. 1230.

℣. 733

WILLEM de Tweede.

Doe hem de Keiser Vrederic sette/
Om der heiligher Kerken lette/
Eñ dachterne tgheesteliike goet;
Doe was den Paues ghemaket vroet/
Dat hi wilde kranken Kerstinede/
So dat hine condampneren dede/
Eñ roveden vander Keiser crone/
Die hi verbuerde herde onscone;
Eñ ontseide hem gracie eñ ere/
Eñ scietene daer van onsen Here.
Alse hi dit hadde verstaen/
Pijnde hi hem also saen/
Dat hi met crachte wilde houden rike.
De Paus dochte desgheliike/
Eñ sette hem metten Banne toe.
Doe moeste Keyser Vrederic doe
Die crone verliesen met groter scende:
Want de Pauwes wt sende
Bullen/ brieven/ over al.
Wie hi is/ de sterken sal

Den

ỽ. 733 **Doe hem)** deeze negen vaarzen 733-741. zijn 'er in de Andd. maar zeven: en die geheel anders. Doch deeze verandering schijnt my van slimmer natuur te zijn, dan de voorigen. Melis, die geen Monik was, maakt hier, volgends A, een merkelijk onderscheid tusschen *Geestelijk goed* en *Christenheid*; en getuigt alleen, dat Frederik het eerste verachterde: van het tweede spreekt hy hem bedektelijk vry, zeggende, datmen, daaruit, gelegenheid nam om den Paus *vroed* of *wijs te maaken*, dat Frederik der *Christenheid* zelve afbreuk deedt. Dit is grovelijk vervalscht in de Andd. daar als zeker verhaald wordt, het geen hier voorkomt als iets datmen den Paus *wijs maakte*;

Keyser Vrederic sette hem iegben
Der HEILIGHER KERKEN, *als nu plegen*
Vele luden ——

ỽ. 739

Den valschen Keiser/ eñ sine ghebode/ *WILLEM de Tweede.*
Doet hi te banne/ eñ scelt van Gode.
Dus moeste Keiser Vrederic missen.
Die Pauwes de ginc hem bewissen/
Wien hi de crone gheven mochte.
Ten lesten rade hi bedochte/
Dat hi den Kiesers vanden Rike
Onboot/ dat si vredelike
Koren/ de hem nutte dochte/
Eñ hem de beste wesen mochte/
De dat Rike houde inde ere.
Si namens raet an menighen Here/
Eñ coren den Lantgrave van Doringen.
Eñ weet dat ic van sinen dinghen
Niet begonnen hebbe te spreken;
Daer om latic hier ghebreken.
Maer ghi moghet seker wesen das/
Dat hi onlanghe Coninc was/
Eñ here van den Roemschen rike.
Ghi hoert wel van Keiser Vrederike/

Dat

ỷ. 739 **roveden**) dat is, *beroofde hem.* zo schreef onze Dichter *Oorlogen* voor *beoorlogen*; *stormen* voor *bestormen*; alswe in 't vervolg zullen zien.

ỷ. 748 **Doe moeste Keyser Vrederic doe**) liever las ik, *so moeste*, enz. Want *Dus moeste* volgt aanstonds ỷ. 755.

ỷ. 759 **den Kiesers**) zo staat hier in **H**, en in den volgenden regel het Meerv. *si*. In **B** vind ik *den Keysers — si.* maar in **A**, *den Keyser — hi.* Het eerste is alleen goed.

ỷ. 769 **Maar ghi moghet**) dit en de twee volgende vaarzen zijn 'er in de Andd. maar één,

Ic weet dat hi onlanghe was.

en de drie, die daar volgen,

Doe beriedsi hem echter das,

Wies

WILLEM de Tweede.

Dat hi scandelike was verdreven.
Men wiste niet/ waer hi is bleven.
Sint quam een in dat ghebare/
Of hi Keiser Vrederic ware/
Tote Nusen/ ẽ dede daer cont/
Dat hi Keyser waer tier stont/
Ẽ dedulde dus de liede.
Hort/ wat hem daer of ghesciede.
Van Nusen trac hi opwaert
Tote Witteflоer metter vaert/
Daert hem qualike ghinc te hant;
Want hi was aldaer verbrant.
Dat quam in deser noot
Wat langhe na Conincs Willems doot.
Vanden Keiser latic u bliven/
Ẽ wil u voert bescriven/
Hoet met Coninc Willam verghinc/
Ẽ hoe ende nam sijn dinc.
Doe de van Oueringhen was doot/
Die Kerstijn Heren/ de Ghenoot/

Be-

Wies hem werdich wesen dochte;
Des men an menigen raet sochte.
zijn hier weder uitgedijd tot 23 regels, die hier niets ter zaake doen.

†. 779 Ẽ dedulde dus de liede) maakte de luiden zot; te weeten, de lichtgeloovigen, die doorgaands 't grootste getal maaken.

†. 782 Tote Witteflоer) Beka p. 95. *in villa Witteflor.* Jo. a Leydis XXIV. 18. *in villa Witteflore.* R. Snoy L. VII. p. 100. *ad Witteflorum.* Enz. Ik heb, voor eenige jaaren, op deeze plaats aangetekend gehad, dat *Wittefloer* een verbastering is van *Wetzlaer*, in welke Stad die gewaande Keizer verbrand is. maar vergat toen, daarby te voegen, waar ik zulks

Berieden hem / wien men kiesen mochte /
Dies men an meneghen raet besochte /
Eñ anden Hertoghe Heinrike /
Die moghende was ende rike:
Die hem bepensde / eñ rieter toe /
Datmen soude kiesen doe
Den ionghen Grave van Hollant /
Willem Florens Zone ghenant.
Hi was Hertoghen zuster zone.
Verstaet / hoe het quam / dat gone.
Die Grave was stout / ionc eñ wreet /
Eñ alle valscheit hadhi leet /
Eñ woude sijn lant houden te rechte
Jeghen heren eñ tieghen knechte /
Eñ ieghen alle sine ommesaten.
Dit ontsach seer utermaten
Die Hertoghe / eñ riet dat sijn Neve
Ummer Coninc ghecoren bleve.
Dus was hi Coninc ghecoren daer /
Alsmen screef ons Heren iaer

WIL-LEM de Tweede.

Xlvij

zulks geleezen had. Nu vind ik 't op nieuw in de Hoogd. Kronijk van Brunswijk en Lunenburg door Heinr. Bunting, 1596. f. 88.

ỷ. 792 Die Kerstijn Heren) even alsof 'er onder de Vorsten des Duitschen Rijks, ook Turken en Heidenen geweest waaren. Doch hy meende misschien *Keurheeren*; de *Keurvorsten*, die hier met nadruk genoemd worden, *Genooten*. Welk woord de zelfde betekenis in het Duitsch heeft, als *Pares* in 't Latijn, of *Pairs* in het Fransch.

ỷ. 811 Dus was hi) in deeze tien regels wordt het zelfde gezeid als, in een gelijk getal, by de Andd. En nochtans vindenwe daarin tweemaalen verandering van Rijm. zo weinig werk maaktemen hier van zijn voorschrift te volgen, maar in slechtheid komenze overeen.

ỷ. 814

WILLEM de Tweede.

Twij eñ xij hondert/
Op sente Michiels dach/ wie dat wondert.
1247. Daer na over enen jare/
Als men recht seghet dat ware/
1248. Men screef xij hondert xl en achte/
Doe de Here van groter machte/
Ghecroent was op alre Heiligher daghe/
Ghesciede ene sware plaghe.

In

ỳ. 814 Op sente Michiels dach/ wie dat wondert) die en het voorgaande luiden in de Andd. aldus, volgends B,

Mccxl ende sevene
Op S. Machiels dach allevene.

of *al evene*, gelijk in A. Die dag is 29 September. Matth. Paris p. 735. zegt *in Crastino S. Michaelis*: dat is, gelijk Blondel schreef, Plen. Assert. T. II. p. 237. den 30 Sept. Maar Albertus Stadensis zegt, datmen op S. Michiels dag byeen kwam; maar dat de verkiezing zelve geschied is, *feria quinta post Michaelis.* dat is niet, gelijkmen in de Vaderl. Hist. p. 382. leest, *op den vijfden dag daarna*: en evenwel was het, gelijkmen daar ook leest, *op den derden van Wijnmaand*; het welk niet is de *vijfde* maar de *vierde* dag *na* 29 Sept. De woorden, *feria quinta post Michaelis*, betekenen, *Donderdag na S. Michiels.* dat is op den vijfden dag der Weeke. De Zondags letter, in 1247, was F. gevolgelijk was 29 Sept. een Zondag; en de eerst volgende Donderdag 3 October.

ỳ. 819 Ghecroent was) de Andd.

Op alre Heiligher dach ghecroent
Des hi bleef al ongheboent.

ỳ. 821 In deen selven iare) G. Outhof, Verhaal der Watervl. p. 314. daar hy deeze vier regels aanhaalt, houdt deeze vloed voor de zelfde, die, volgends Emmius L. X. p. 150. ook Vriesland overstroomd heeft, den 19 Nov. 1248. ook is, op 't einde van dit jaar, de rivier de Elve, ter weder zyde, buiten haare oevers geloopen, dat veelen menschen het leeven kostte. Alb. Stadensis spreekt 'er aldus van: *Maxima inundatio aquarum nocte puerorum, et in utroque littore*

Al-

In deen ſelven iare mede
Vorghinc de vloet meneghe ſtede/
Vlaendren/ Zeelant alte male/
Eñ oec Hollant alſu wale.
In weet/ wat bedieden mochte.
Mi dinct dat/ in minen ghedochte/
Dat een here in ſinen lande
Beiaghen mach ere eñ ſcande.

WIL-LEM de Tweede.

Berecht

Albiæ plurima ſubmerſio hominum. Dit viel dan voor op *der Kinderen nacht*, dat is, gelijkmen nu ſpreekt, 's nachts tusſchen 27 en 28 December.

℣. 825 In weet/ wat bedieden mochte) en ik weet ook niet, wat de volgende 46 regels, 825-870, te bedieden hebben. En nochtans vind ik ze in Allen. Lees, bid ik, van deeze 46 regelen, de 34 eerſten ℣. 825-858. en zie wel toe, of ge 'er iets in vindt, waaruitge beſluiten kunt, wat hy zeggen, of waar hy heen wil. Maar ℣. 859. zegt hy duidelijk, dat hy weder ſpreekt van het oogmerk, datmen den Hertog van Brabant toeſchreef, om zynen Neef Willem Keizer te maaken, en dus van de hand te zenden. Het welk wy reeds geleezen hebben in acht regels 803-810. Hoe komt dan zulks hier, vooral na de melding van eene Watervloed, weder te paſſe? Wy hebben dien Hertog, even als iemand, dienmen op den weg ontmoet, gezien, en hem nu als eenen, dienmen is voorbygegaan, achter den rug, en uit het gezigt verlooren. Hoe kan zulk een perſoon ons, op den zelfden weg, aanſtonds weder ontmoeten? Met één woord, dat uitgebreide Sermoen over het geene onze Dichter te vooren kort gezeid hadt, is zo zot als het groot is. De Maaker neemt tot zyn' algemeenen Text ℣. 827.

Dat een Here in ſinen lande
Beiagben macb Ere eñ Scande.

en zijn algemeen Beſluit is ℣. 867.

Dat een Here met Zoeten ſeden
Meer verlieſt, den dacb van beden,
Dan bi met Scarpbeden doet te maten
Binnen lants eñ tegben dOmmeſaten.

WILLEM de Tweede.

Berecht hi de ghemeente wel/
Die onnosel was eñ niet fel;
Entie wreet is wederstaet/
Die altoos begheert overdaet;
Eñ sinen gheburen si ghelike/
Sijn si arm ofte rike;
Eñ overdaet met crachte were;
Eñ hebbe altoos sulke ghere/
Dat hi de sine te rechte houde;
Rechte over hem/ wies is de scoude/
Si hi cleine ofte groot;
Verboort hi tlijf/ men slane doot;
Verboort hi anders/ men neme sijn goet.
Ic segghe dat sulc nu misdoet/
De lude roept/ Doet mi vonnesse;
Waende hi hebben sulke ene lesse/
Als recht vonnesse draghen soude/
Dat hijt lettel hebben woude.
Wat is een here goedertieren/
Eñ hi verdraghet in alre manieren/
So wil elc een here wesen.
Waer est/ dat ghevallet tesen/

Dat

Vanwaar dees Sermoen-maaker het woord *ommesaten* hebbe, kunt gy zien boven ℣. 807. Begrijp nu, dat onder dit algemeene Voorstel van *Here*, niemand anders, in het byzonder, bedoeld kan zijn, dan Graaf Willem II. en vergelijk dan dit gansche Sermoen, ℣. 825-870, met de gemelde 8 regels, 803-810. en gy zult my toestaan, dat het zelve niets bevat dan louteren wildzang; alzo 'er niets van toepasselijk is op dien *Stouten*, *Jongen en Wreeden* Willem, dien zijn Oom van Brabant daarom naar elders verzondt; gelijkmen hier te lande schijnt geredeneerd te hebben; doch of 't waar zy, schijnt my zeer twijffelachtig. Willem was toen, gelijk onze Dichter beneden ℣. 1595. en Matth. Paris getuigen, maar 20 jaaren oud. De Paus moest, na de schielyke dood van den

Land-

Dat hi ſcarp is ende fel
Den quaden/ ſo penſt men wel;
Mochten wi deſen ſetten daer/
Daer wi ſijns ghenen waen
Vorſten hebben/ ende pinen dan
So te heſſchene ghelijcen man/
Dat hi van hem moet weſen vercs
Daer hiſe niet mach maken ercs:
Als de Hertoghe Heinric dochte.
Hi rieter toe al dat hi mochte/
Dat ſijn Neve waer ghecoren.
Hi waende te min hebben toren/
Als hi ware in vremden rike.
Eñ anderen prinſen des ghelike/
Eñ waren blide om deſe kore.
Dus verſtandict eñ hore/
Dat een here met zoeten ſeden
Meer verlieſt/ den dach van heden/
Dan hi niet ſcarpheden doet te maten
Binnen lants eñ teghen dommeſaten.
Nu kerie weder daer ict liet.
De ionghe Grave eñ woude niet

WILLEM de Tweede.

La-

Landgraaf, eenen nieuwen Keizer hebben tegen Frederik II, die noch leefde, en zich noch als Keizer gedroeg; en wiens Zoon Koenraad al ſedert eenige jaaren Roomſch Koning geweeſt was. Hadt Willem wat meer bezadigdheid en ondervinding gehad, hy zou die Keizerlyke waardigheid, gelijk anderen, en, daaronder, zomen wil, ook de Hertog van Braband zelf, deeden, van de hand geweezen hebben. Naderhand begreep hy 't beter. doch dat was hem, buiten 's lands, weinig eere. Zijn voorzaat, de Landgraaf Henrik, werdt genoemd, de Koning der Paapen: *le Roy des Preſtres*. Heiſſ. T. I. p. 126.

℣. 871 Nu kerie weder) al mede van de zelfde hand; immers de eerſte zes regels.

℣. 874

WILLEM de Tweede.

Laten te doene dat hi soude;
Hi voer vort als de boude/
Want hi was stout eñ ionc van live/
Eñ hadde ene iogghet te wive/
Ionc/ scone eñ wel gheboren/
Van Brunsewijc/ als wijt horen/
Was si des Hertoghen kint;
Daer de Grave aen wan sint
Enen sone/ de Florens hiet/

Daer

ꝟ. 874 **Hi voer vort als de boude**) hier kort onder by ꝟ. 886. geeven wy eenen brok van 27 regels uit de Andd. omdatze in **A** niet te vinden, en nochtans van de echte hand schynen te zijn. Onze Broddelaar heeft 'er gebruik van gemaakt. Wy zullen 't, wat verder, nader zien. Maar 't blijkt ook hier. Want dit vaars is eene kennelyke naarvolging van 't geenmen daar leest ꝟ. 22. by Alk. p. 83.

Eñ hi ghinc toe als die boude.

ꝟ. 875 **Want hi was stout eñ ionc van live**) naarvolging van ꝟ. 803 hier boven:

Die Grave was stout, ionc eñ wreet.

ꝟ. 876 **Eñ hadde ene iogghet te wive**) zie hier achter.

ꝟ. 881 **de Florens hiet**) vergelijk deeze vijf regels, 881-885, met die zes, die gy beneden zult vinden, ꝟ. 1492-1497, daar het zelfde gezeid wordt.

ꝟ. 886 **Doe Grave Willam hadde ontfaen**) zo ook in de Andd. Maar in plaatse van de 109 regels, die hier volgen, 887-995, vinden wy 'er daar maar 27. Ik voegze hierin, omdat ikze, als reeds gezeid heb, houde voor de echten. Zo staanze in **B**:

Die gave die hem was gesent
Peinsde hi al omtrent,
Wat hem bedorfte, eñ trac voor Aken,
Eñ ontboet volc tesen saken
Met enen craftighen here.
Die Stat sette hare te were

Al-

Daer ons of menich verdriet
Comen es van ſijnre doot/
Eñ oec iamer alte groot/
Als ghi hier na ſult verſtaen.
Doe Grave Willam hadde ontfaen
De ghifte vanden Conincrike/
Wilde hi voer Aken haeſtelike.
Want ſoude hi den Rike ghenaken/
Hi moeſte op den ſtoel tot Aken:

WILLEM de Tweede.

Eñ

Alſoe langhe, dat ſijt bedochten
8 *Dat ſijt geweren niet en mochten;*
Of hadde gedaen dat daer toe
Scout [ſtont] *te doene: eñ gaven doe*
Den Grave Willem op die Stat,
12 *By voerwaerden, eñ op dat*
Dat hi hem vorwaert laten ſoude
Al hoer recht. eñ alſo houde
Dede hi dat by goeden rade,
16 *Eñ wart ghecroent bi liever ſtade*
Op des [den] *ſtoel, ſijts ghewes,*
Als te voren beſcreven es,
Te Heilichmiſſe, te Aken binnen.
20 *Doe penſede hi in ſinen ſinne,*
Hoe hi dat Rike dwingen ſoude:
Eñ hi ghinc toe als die houde
Haren entaer opten Rine.
24 *Voer Keyſerswaerde doghedi pine*
Eer men hem die Borch op gaf.
Doe keerde hi weder af,
Eñ voer te lande als hi woude.

Dit is eenvoudig en zonder invlechtinge van eigen vindinge. Het onze, integendeel, is een plomp verdichtſel, dat ik kortelijk doorloopen zal, om nader te toonen, dat onze Broddelaar de bovenſtaande vaarzen geleezen, en 'er gebruik van gemaakt heeft.

ỳ. 890 op den ſtoel) dit ſchijnt genomen uit gemelden Brok ỳ. 17. daar, zo in B als in H, kwaalijk ſtaat, *op des*

WILLEM de Tweede.

Eñ is ghetrout rechte voert
Voer Aken/ alse ghi hebt ghehoert;
Met groter macht/ met sere gheweelt/
Slouch hi daer voren sijn ghetelt.
Dien van Aken hi boden sende/
Eñ dat hem dat sine kenden/
Dat hi ware haer rechte here.
Desen achten si mijn nach mere;
Eñ seiden tote hem openbaer/
Dat hi haer Here niet en ware.
De stat woud si hem niet bekinnen/
Hijn soudse teersten op hem winnen.
Maer teersten dat hi dat verstaet/
Penseide hi in sinen moet/
Dat hijt anders wilde maken.
Dus bleef hi ligghende voer Aken
Al omme eñ omme met sinen heer.
De van Aken setten hem ter weer/
Eñ werden hem eer langhe wile.
Hoert hier wonderlike ghile:

Ic

ſtoel. maar boven II. 1239. lazenwe ook, *inden ſtoel tot Aken.* beide is 't, op den Keizerlyken Troon. Strickerus II. 9. van Karel den Grooten:

Das er mit ſeiner diet
Ein Hoff dar gepiet
An ſeinem Stuel zu Ache.

Fragm. de bello contra Sar. ỽ. 246.

Gebiut thine ſprache
An thinemo Stuele zu Ache.

daar *Sprache* het zelfde is, dat Strickerus noemde *Diet.* even als *taalen* voor *volkeren.*

ỽ. 892 alse ghi hebt ghehoert) waar? en wanneer? Doch hy hadt geleezen als boven ỽ. 18.

Als te voren beſcreven es.

dat

WILLEM de Tweede,

Ic salt u segghen / ic hebs versonnen /
Hoe dat Aken was ghewonnen;
Eñ cort maken dese dinc.
Doe voer Aken lach de Coninc /
Quam een vote hem in nauwen rade /
Eñ sprac: Coninc / bi uwer ghenade /
Wildijs mi loven met minnen /
De stat van Aken doe ic u winnen.
Ja ic / sprac de grote Here /
Ic sal u danken immermere:
Segh mi / in wat manieren.
Ic salt u / here / segghen sciere.
Doet mi gravers met spaden
Comen: ic sal u saen beraden.
Doe hijt seide / het was ghedaen.
Men dede gravers comen saen /
De goed waren te sulken werke /
Eñ begonste / bi des mans merke /
Enen pit te makene / daer hem de man
Wijsde / in enen gheleghenen dan.

dat zeer goed is. want daar wordt gesproken van de Krooning tot Aken, reeds gemeld ℣. 819. Maar nergens te vooren vindtmen eenig gewag van 't Beleg van Aken.

℣. 908 **De van Aken setten hem ter weer**) als boven ℣. 6. doch in **H** aldus:

Die Stat sette haer ter were.

℣. 930 **in enen gheleghenen dan**) wat is hier *dan?* wat is *gelegenen?* dit laatste mogelijk voor *afgelegenen*. Doch laat ons eerst zien wat tyding wy elders van *Dan* konnen verneemen. Onze Dichter is ons de naaste. zo leezen we beneden VII. 900.

De Bisscop bi quam op hem,
Tors ente voet, met menighen man,
Ghelijc of si vut enen dan
Waren comen onversien.

WILLEM de Tweede.

Daer dolven si so langhe stont/
Dat si op enen steen al ront
Quamen: entoe sprac daer een;
Hier leghet onder een groot steen.
De man sprac: Also sout sijn.
Ontgravetene; doet den wille mijn.
Teerst dat de steen was ontwracht/
Hief men op met groter cracht/

Eñ

Seb. zweeg daar. Alk. verklaart het: *uit een* Bos *waren gekomen*. Hadt hy geweeten dat dit de rechte verklaring was, hy zou 'er niet bygevoegd hebben: *Uit de lugt gevallen waren*. De woorden des Dichters betekenen het eerſte, niet het laatſte. Gravenberg in Gwicgallois f. 23 a.

Si riten ane ſorgen
Kegen eynem vinſtern tan,
Dar uz reit eyn micbel man.

dees *dan* wordt wat verder genoemd een *walt*, dat is *woud*. Roman van Diettrich von Berne, by Schilterus in Catalogo Auctorum:

Ez mocbt anders niet ergan:
Er reit allein von Bernne
Aucb durcb mangen finſtern tan;
Daz mugent ir bören gerne.

Walewein f. 9 b.

Eñ moeſte te voet benen gaen
Duer gont foreeſt eñ duer den dan.

Dan, is dan een *Boſcb* of *Woud*; te weeten, daar het duiſter en donker is. want eigelijk is het, voor zo verre ik uit de my bekende voorbeelden kan ontdekken, een gemeene naam van alle donkere en weinig bezochte plaatſen; ook van een *donker bol*. Walewein f. 2 d.

Als die gone die begaert
Tſerpent te dodene, en bine can.
Het was gbelegben in enen dan,
Daer noit wijf no man was comen.

dees Ridder van de Tafelronde volgde een Schaakbord, dat voor hem, in de lucht, weg dreef, tot in de opening van eenen *Berg*, daar hy zich mede in begaf. maar

Als

Eñ dede hem de stede rumen. WILLEM de Tweede.
Tmeeste water quam daer cumen/
Dat men ie ut pit sach comen;
So dat wel naer hadde benomen
Somighen man/ de daer stoet/
Sijn leven de grote bloet.
Dat water liep tot Aken binnen
In alde husen/ met omminnen/

So

Als Walewein daer binnen es,
Dat gat [dat] *te voren was open*
Wert nu sciere toe gheloken,
Eñ Walewein moeste daer binnen bliven
Allene sinen rouwe driven
In enen Berch die donker es.

In dien *donkeren* Berg vondt hy eindelijk een nest met vier halfwassen Serpenten, die hy, terwijl het oude Serpent om voedsel uit was, met veel moeite van 't leeven beroofde. Een der zelven lag in eenen *dan*, daar hy niet konde bykomen, enz. zodat *Dan* daar niet anders betekent dan een *donker gat* of *hol in eenen donkeren berg*. Ik heb u een stuk van de fabel van Walewein medegedeeld. deel my nu, op uwe beurt, mede, wat *Dan* hier betekene in de fabel van 't Beleg van Aken.

℣. 933 toe sprac daer een) dat dit verdichtsel, en dat, het welk in 't volgende Boek voortkomt, wegens 't vinden van het Lijk van Koning Willem, in den zelfden pot of kop, gekookt en opgestoofd zijn, kan blyken uit vergelykinge van 't eene tegen het andere. zy zijn juist in den zelfden smaak. Wy zullen u van elk een brokje aanbieden, opdat gyze tegen elkanderen moogt proeven. Hier leezenwe,

—— —— toe sprac daer een:
Hier leghet onder een groot steen.
De man sprac: Alfo sout sijn.
Ontgrávetene. ———

dat is, *ontgraaft hem.* In de andere vertellinge IV. 452.

Die onder stont, opwaert bi riep:
Hier ligghen grote balken onder.
Die Vriese sprac: Dan es gheen wonder;
Heftse op. ———

WILLEM de Tweede.

So dat si waenden verliesen tleven.
Doer noot moesten si hem op gheven
De stat/ haer lijf/ eñ haer goet.
Dat dede hem de grote vloet.
Dus quam hi op den stoel tote Aken/
Eñ liet hem daer ghewaldich maken
Van den Roomschen Coninc rike.
Alle de heren ghemeenlike/
De vanden Rike hilden Leen/
Ontfinghent van hem/ groot eñ cleen.
Van desen willic laten staen/
Eñ wille de redene ane vaen
Te segghen/ wat de Coninc dede.
Boden sende hi eñ brieve mede/
Eñ beval/ dat men nieten late/
Men voer te Waerde anden Borchsate/
Eñ segghet hem/ met staden zinne/
Dat hi mi over Here kinne/
Eñ thuus op gheve/ want hets mine.
Doe si dit seiden/ verlorne pine
Waest/ eñ al omme niet.
Eñ alse de Coninc dat siet/
Dat bode noch brieve en dieden/
Ontboot hi saen sine lieden
Ute Hollant eñ ut Zeelant/
Eñ treckede vor Waerden te hant.

Met

℣. 953 Van den Roomschen Coninc rike) kwaalijk geschreeven. lees:

Coninc van den Roomschen rike.

℣. 962 te Waerde anden Borchsate) die binnen Waarden 't bevel voerde. Merk dat Waarde hier geen *Stad* heet: maar *Borg*, en vervolgends driemaal *Huis*, ℣. 981, 983 en 985.

℣. 982

Met bliden en met anderen werke
Laghen si voor Woerden so starke/
Dat daer niemen mochte ontfaren
Van allen die der binnen waren. WILLEM de Tweede.
Ses weken min dan een jaer
Laghen si voor Woerden daer/
Met arbeide harde groot.
Doe moesten si door die noot
Dat huus rumen en opghheven
Den Coninc/ soudhi behouden tleven.
Vanden huse swighic stille.
De Coninc besette tsinen wille
Dat huys/ en toech opwaert/
So hi eerst mochte/ metter vaert/
En dwanc de lande/ clein en groot.
Di wilen vant hi wederstoot/
Met groten wighe/ biden weghe;
Maer altoos so vacht hi seghen
Met sinen lieden in Overlant/
So dat hem al ghinc in hant
Op de Muesele/ en op den Rijn/
Daer hi hadde gheleden pijn.
En doe hi weder keren soude/
Doe quam hem boetscap alse houde/
Dat van Vlaendren de Gravinne
Margriete/ met enen hoghen sinne/

Dede

℣. 982 soudhi) lees, *soudsi*; dat is, *zouden zy*.

℣. 995 En doe hi weder keren soude) dit is verknocht met het volgende. de Andd.

En voer te lande als hi woude.

en dat behoort daar tot het voorgaande. En hier vinden wy eindelijk het slot van die langduurige brabbelingen sedert ℣. 576. welke 419 regels, in de Andd. niet meer zijn dan 189. och of 't hierby gebleeven waare?

℣. 1000

WILLEM de Tweede.

Dede gadren maghe eñ man/
En woude Zeelant stoken an.
Haer quam te helpen menich Graue/
Menich man van groter haue/
Menich ridder/ menich seriant
Quamen daer in Vlaendren lant/

De

v. 1000 stoken an) de Andd. *soeken an*. Ik weet niet dat een van beiden elders by onzen Dichter voorkomt. Voor *stoken an*, zeggen wy nu *bestooken*.

v. 1001 Haer quam te helpen) in A en U staat *Daer*. Ik giste eerst dat het weezen moest *Haer*. maar sedert ik dit laatste in B gevonden hebbe, heb ik niet getwijffeld om het over te neemen.

v. 1008 Beide Pikaerde eñ Vermendoise) in de Andd.
Beyde rike ende bavelose.
een klaar bewijs dat dees regel daar vermist geweest, en door eenen Uitschryver, naar gewoonte, ingevuld is.

v. 1009 Henewiere) Henegouwers: doch dit is Duitsch; het ander Walsch, uit het Fransche *Henuiers*. Chron. *MS* de Bertrand de Guesclin, by du Cange *v*. COMPAGNIA.

Gens de maints Pays et de mainte Nation,
L'un Anglois, *l'autre Escot*, *si avoit maint Breton*,
Hanuyers *et Normans y avoient a foison*.

Het komt hier elders by onzen Dichter noch eens voor. Vergelijk hiermede Jan van Heelu. p. 89.

Pickaerde ende Fransoyse,
Henewire *ende Jampenoyse*,
Borgengone ende Poitevine,
Vlaminge ende Artesine,
Halpegouwere ende Hollandre.

lees in den laatsten regel, *Haspegouwere*. De *Jampenoyse* zijn *Champinois*, die van *Champagne*: want zo lees ik daar even te vooren, *van Jastelioen*, dat is, *van Chastillon*. Ook moet voor *Henewire* geleezen worden *Henewiere*. p. 126.

Want daer sprac een Henewier,
Van Linge her Woutier.

M. van Vaernewijck Tr. II. §. 35.

Eñ

De haer alle waren hout;
Want ſi gaf mildelike tſout.
Borghengioene/ eñ Franſoiſe/
Beide Pikaerde eñ Vermendoiſe/
Pottevine eñ Henewiere/
Quamen alle met haer hiere

Om

WILLEM de Tweede.

Eñ by dien hadde haer ſprake Duytſch *moeten weſen,*
Daer nu meeſt Walſch *oft* Henewiers *wert gherelt.*

En zo voegt hy ook III. 35. *Walen en Henewiers* te ſaamen. *Heynewiers* lees ik in de groote Vl. Kronijk van 1531. cap. 15. f. 15 a. Kolijn ℣. 165. noemde de Batavieren, *Battenenwierden*: by welke gelegenheid van Loon een aantekening maakte op het woord *Batenewieren*; daar hy ook niet vergeet dit vaars van onzen Dichter aan te haalen; en *Hene*WIERREN te verklaaren door BEWOONERS *van de Rivier de Haine*, gelijk ook *Hu*WIERREN door INWOONERS *van de Stad Huy*. Ik gaa voorby, dat de Inwooners van Huy, *Vleeſch*; maar de Bewooners van de Haine, *Viſch* zijn. Maar noit is in oud Duitſch zulk een woord of uitgang, WIER, bekend geweeſt. Wy hebben reeds gezeid dat *Henewier* geſprooten is uit het Franſche *Henuier*. Het zelfde geloof ik van *Huwier*; waarvan my geen voorbeeld te binnen komt. Doch in die Franſche woorden zelfs is de uitgang eigelijk ER, die wederom zelf onleend is uit het Duitſch. zo zegtmen in 't Hoogd. van *Oſterreich*, *Oſterreicher*, van *Leipzig*, *Leipziger*: zie Wachterus Gloſſ. Germ. in Prolegom. p. 20. Zo zeggen wy van *Holland*, *Hollander*, van *Amſterdam*, *Amſterdammer*, enz. En dus is ook van *Batavie* gekomen *Batavi-er*; doch, in de uitſpraak, verkort tot *Bataviër*, in drie greepen; even als van *Arabie*, *Arabi-er*, *Arabiër*. Dat wederom in *Lydiër*, voor *Lydi-er*, niet zou aangaan. Als de naam der plaatſe eindigt in een korte greep, verlengt zich ER tot AAR, als in *Leyenaar*, *Texel-aar*, enz. Ook tot NAAR, daarmen dan noch wel eene *e* voorvoegt, inzonderheid achter naamen van één greep; als van *Dord*, *Dordenaar*, en zo verder *Delvenaar*, *Haagenaar*, *Gentenaar*. Wie heeft hier oit gehoord van WIER? het welk wy gunnen zich te vermaaken met Kolijns *Battenenwierden*: by wien was, hoe krommer, hoe beter.

℣. 1010 met haer) in A ſtaat *met haren*. het welk ik hier niet zou

WILLEM de Tweede.

Om Zeelant te conquereeren.
Si ginc te rade metten Heren/
Wat si haer rieden te bestane.
Eñ als si hem altoos sprac ane/
Rieden si haer tot dese tijt/
Dat si sende ten Coninc/
Eñ dede hem vraghen/ of hi woude
Doen/ dat hi met rechte zoude;
Eñ hi Zeelant van haer ontfinghe.
Als dit quam voer den Coninghe/
Sprac hi: Dit ne sceen gheen recht/
Dat ic soude wesen knecht
Mijns knechts. Want si van mi
Soude houden goet/ hoe dat si.
Van haer en sal ic niet ontfaen:
Si sal met rechte onderdaen
Mi wesen van sconen lande.
Vordic haer Man/ et waer scande/
Van goede/ datten Rike toe hoert.
Ic hete Coninc. nu/ doe voert/
Dat haer wisen sal haer raet.
Als de Gravinne dat verstaet/

Wort

zou gemeld hebben, indien ik dat zelfde ook niet vond in B. waaruit my toeschijnt, dat deeze Uitschryvers het volgende woord *biere* genomen hebben voor *bere*, dat is, *leger*, en dus, *met baten bere*. Doch *biere*, voor *bere*, is geen woord van Melis. en dewijl hier in U duidelijk staat *met baer*, heb ik dat gevolgd.

℣. 1011 conquereeren) dat woord is my verdacht. In B en U staat *torqueren*.

℣. 1024 goet/ hoe dat si) hy wil zeggen: veel eer zou zy al wat zy heeft, van my houden. zie hieronder by ℣. 1450.

℣. 1029 Van goede/ datten Rike toe hoert) zo zou dan Wil-

Woꝛt si gram/ eñ seide ghebieden/
Met haesten groot/ al haer lieden/ Willem de Tweede.
Dat si trecken te scepe waert.
Eñ si deden onghespaert:
Eñ quamen met enen groten here
Te Water buten Andwerp mere.
De Coninc was ten selven stonden/
Also als ict hebbe ondervonden
Te rechter waerheit / in Brabant
Tote enen parlemente. Want
Hi waers herde gherne of comen
Met eren eñ tsinen vromen.
Die voer de Vrouwe hilden tpleit/
Makedent so langhe eñ so breit/
Eñ treckedent/ willens/ also langhe/
Misselic hoet in Zeelant ganghe:
Eñ screven uit der Vrouwen in rade/
Dat si haren wille dade/
Si souden den Coninc houden daer
Met parlemente: want si vorwaer
Waenden/ waer hite selve niet/
Dattie Vrouwe/ sonder verdriet/

Zee-

Willem zelf Zeeland verklaard hebben voor een Leen des Rijks. Want dit en het voorige vaars konnen niet verstaan worden dan alleen van Zeeland; het welk Margriet wilde dat hy van haar zoude ontvangen. Ik erken deezen regel niet. Zie Smallegange p. 216.

v. 1030 nu/ doe) zo ook in de Andd. Seb. giste, *su* of *si doe*. Maar hier is noch gissing, noch verandering, noodig. Het Voornaamwoord zy is hier niet vergeeten, maar verzweegen: even als *hy*, beneden v. 1393. *quame*, voor *hy quame*. Zie by IX. 557.

v. 1052 Met parlemente) de Gemagtigden van Vrouwe Margriete, om te Antwerpen met Koning Willem te handelen ter

ver-

WILLEM de Tweede.

Zeelant ſoude winnen wel.
Dit was een verraedneſſe fel.
Des Conincs broeder / ionghe Florens /
Lach inden dunen / haer eñ ghens /
Met ſinen vrienden / met ſinen here /
Eñ was altoos op de were.
Dat Hollanſche eñ dat Zeeuſche diet
Ne wildene begheven niet.
Oec waren daer coene man
Van buten lants / die hem an
In ſtaden ſtonden van alre dinc.
Dit was gheſeit den Coninc
Tote Antwerpen / daer hi lach;
Eñ hem des wel ſere ontſach /

Datti

verzoeninge, ſchreeven haar ondertuſſchen, dat zy maar voor moeſt gaan, en doen wat zy wilde of kon: zy, gemagtigden zouden de Onderhandeling, of het *Parlement*, ſleepende, en daardoor den Koning in Brabant ophouden. Dit noemt onze Dichter ℣. 1056. in oud Hollandſch, *een verraedneſſe fel.*

℣. 1058 **haer eñ ghens**) hier en ginder. D. van Aſſenede in Fl. en Bl. f. 13 b.

Si dronken wel, eñ aten,
Dat ſi der moetheit al vergaten,
Eñ ſeiden, alſi gevoelden des wijns,
Si hadden die herberge ſente Martijns;
Si loegen eñ ſpraken haer eñ geins.
Maer Floris hadde al ander ghepeins.

Roman van Ferguut f. 8 c.

Doe gingen ſi alle gader ſlapen,
Die Joncfrouwe lach in vroewaken,
Die te Ferragute hadde haer gepeins.
Si keerde hare hier eñ geins.

℣. 1065 **In ſtaden ſtonden**) zo ſtaat in de Andd. kwaalijk in **A**, *In ſtaden ſtoet*: omdat hier geſproken wordt in 't Meerv. want anders is *ſtoet*, voor *ſtondt*, een gemeen woord van dien tijd.

Dattie Gravinne lach op tmere
Met enen onghetelden here/
Als te scepene alte hant/
Eñ over te vaerne in Zeelant/
Daer si omme dede pine.
De Coninc voer al stillekine
Thuus waert/ al dat hi mochte.
Nu hoert wat de Vrouwe dochte.
Sy haeste seer/ als ic hoer lien.
Haren Zone/ haren Ghyen/
Hiet si there leiden/ ende seide:
Vaert/ Zone/ inde Goeds gheleide/
Eñ wint ons Zeelant/ eñ en laets niet.
Hi sprac: Vrouwe/ wats ghesciet/

WIL-LEM de Tweede.

Ic

tijd. Ik heb, in 't byzonder, aangemerkt, dat *stoet*, in Ferguut, een gemeen Rijmwoord is; doch, buiten 't Rijm, altijd *stont*. Anderen gebruiken het ook buiten noodzaakelijkheid. Limborg B. VIII. f. 89 b.

Si sach een lettel scele,
Maer en mestoet *baer niet vele.*

en zo ook by anderen. Het Meerv. *stoeden*, komt by onzen Dichter niet voor: en daarom heb ik hier *stonden* uit de Andd. ontleend. Maar ik vind het ook elders. Fl. en Bl. f. 9 b.

Dese boeme stoeden *alle viere*
Om dat graf. ———

Limborg B. V. f. 48 a.

Sine stoeden *na gheen ghewin.*

ỹ. 1069 op tmere) de Andd. *op dat mere.* Hier uit blijkt, dat boven ỹ. 1038.

Te Water dunen an dat mere,

niet verstaan moet worden van eene plaatse in Zeeland daar de Vlamingen landden; maar van die plaatse in Vlaanderen, daar zy vergaderden om te scheep te gaan, en naar Zeeland over te steeken, ỹ. 1071, 72. zy kwamen *bi Westcappel an*, ỹ. 1087.

WILLEM de Tweede.

Ic wint/ of ic blíver doot.
Nu blijft gheſont. Eñ inden boot
Stiep hi metteen/ eñ voer te ſcepe.
Met enen ſconen gheſelſcepe
Voer hi bi Weſtcappel an.
Daer ontſcepede menich man/
Die wel waenden/ ſonder were/
Dat lant winnen. Eñ dat here
Van Hollant eñ van Zeelant mede
Stont gheſcaert/ tot ere ſtede/
Inden dunen/ ghereet ten ſpronghe.
sConinx broeder/ Florens de jonghe/
Wort Ridder op den ſelven dach/
Doe hi de viande voer hem ſach/
Eñ ghinc hem tieghen met ſtouten moede.
De Vlaminghe/ die des ſonder hoede
Waren/ ſijn op tlant ghetreet/
Als diere niet op hadden ghemert/

Datter

✝. 1085 Stiep hi) ſtapte hy. ander voorbeeld van dit woord weet ik nu niet te vinden. My dunkt echter, dat ik 't meer geleezen hebbe.

✝. 1106 een deel ſiene) zie boven I. 1002.

✝. 1107 met ghenende) Seb. verklaart dit, *met heer geſchrey*. Alk. *ſonder tegenſtand te vinden*. Het is *met kloeken moede*; of, met een woord, *ſtoutelijk*, *onverzaagd*. Wy ſpreeken 'er in 't breede van IV. 1092.

✝. 1109 Die Grave van Gieſen) Arnoud, Graaf van Guines. zie Butkens p. 257. doch Meyerus f. 77 a. noemt hem *Godofredus*.

✝. 1114 Het dochten lachter) dat is, gelijk hier in II. *het docht hem lachter*. Maar wat is *lachter*? Alk. zegt, *laſter*, *ſchande*. Wien verſtondt hy dan door *hem*? zo 't ſchijnt, *Koning Willem*. Maar die kon niet denken, daar hy niet was.

Ver-

WILLEM de Tweede.

Datter enighe liebe waren.
Als ſi ſaghen ghene ſcaren/
Wozden ſi ontdaen eñ verbaert/
Eñ weken weder te ſcepe waert/
Eñ begonſten ſere te vliene.
Nu ſtaet Hollant een deel ſiene/
Alſe de voozt trecken met ghenende;
Daer dandre vloen met groter ſcende.
Die Grabe van Gieſen helt nochtan/
Eñ bi hem oec menich man/
Wel op gheſeten/ met ſcoonre ſcare;
Eñ hem was ghebzocht niemare/
Dattie Coninc quame van achter/
Met groten here. Het dochten lachter/
Souder enich hem ontgaen.
Die Grave van Gieſen gaf hem ghevaen/
Ongeſleghen eñ onghewont/
Eñ inden wapen al gheſont.

Dat

Verſtaa hier dan den *Graave van Gieſen.* Maar wat dacht die? Dat het *laſter*, of *ſchande* zoude zijn, zo hy, of iemand van de zynen, ontkwam? beuzelingen. *Lachter* is *Logen*: en *Logen* is *Valſch*. Dees Graaf van Gieſen hieldt het voor valſch (voor onmogelijk) dat eenig man den Koning zoude konnen ontgaan. en daarom gaf hy zich gevangen,

Ongheſleghen eñ onghewont,
Eñ inden wapen al gheſont.

te weeten, die *dappere Held*, gelijk Alk. hem noemt, vluchtte niet aanſtonds met de andere Vlamingen, maar hieldt ſtand,

Wel op gheſeten, met ſcoenre ſcare.

waartoe? om te vechten? dat bleek, toen hy, op het eerſte gerucht, dat Koning Willem hem van achteren zoude op 't lijf vallen, zich gevangen gaf. Melis ſpot, op eene voegelyke wyze, met dien dapperen Held. als ook blijkt uit het volgende, daar hy de gevangenis van heer Gye toeſchrijft aan eene wonde in den voet. Van *lachter* ſpreeken wy nader X. 91.

 v. 1119

WILLEM de Tweede.

Oec bleef heer Ghye daer ghevaen.
Maer ic hebt also verstaen/
Dat hi ontfinc ene wonde
Inden voet/ daer hi ghesonde
Noit daer na an ghewan.
Wat waendi/ hoe menich man
Aldaer bleef ten selven male?
Daer bleven doot/ bi ghetale/
Onder versleghen eñ verdronken/
Eñ inde zoute zee versonken/
Meer dan viftich dusent man.
Hoe mochtemen gheweten dan/
Hoe menich daer ghevanghen bleef?
Ic hoerde segghen/ dat mense screef

Thuys

✝. 1119 Oec bleef heer Ghye daer ghevaen) ook Jan, Broeder van Guy. 't Woordeken *daer* ſtaat niet in de Andd. noch iets in des zelfs plaatſe. 't Staat ook niet in A, maar in des zelfs plaatſe, vind ik 'er, voor de tweedemaal, *oec;* dat zekerlijk fout is, en my deedt giſſen dat hier een ander woord geſtaan hadt; naamelijk *daer.* Het welk met den trant van Melis, zo in Taal als Vaars, hier ganſchelijk overeenſtemt.

✝. 1129 Meer dan viftich dusent man) voortreffelijk is hier de Aantek. van Scriverius, Oud Batavien p. 213-217. en alles wat hy daar op 't leeven van Koning Willem heeft aangemerkt. Maar aanmerkelijk is ook, dat Meyerus zelf ſpreekt van *dertig duizend en meer.*

✝. 1133 (Thuys) zo ook in A. maar in B ſtaat hier *Gevangben.*

✝. 1134 moederbaren) zie beneden by VIII. 362.

✝. 1145 te barenteert) zo heeft hier A. in B alleen *barenteert.* maar in A *tebaertert* ; en X. 3. *te berteert. Barenteert*, zonder het voorvoegſel *te*, vind ik VIII. 800. in Allen. Hier verklaart Alk. het door *Seer erbarmelijk.* op de andere plaatſen, door *Erbarmelijk gebavend*, of *Erbarmelijk* ver-

WILLEM de Tweede.

Thuys/ met hopen/ oft ſcape waren.
Taer mochtemen menich moederbaren
Maect ſien lopen achter velde.
Hine ledet niet/ deſe ghetelde.
De Coninc ſelve quam met deſen/
Die in Brabant hadde ghewesen/
Tote Ernemude/ met haeſte groot/
Eñ ſloech ſijn paert uten boot.
Eñ als hi opden lande quam/
Daer verhoerde hi eñ vernam/
Datte Vlaminghe verwonnen waren.
Hi ſachſe lopen/ bi groten ſcaren/
Maect eñ te barenteert ſere.
Des danct hi Gode onſen Here.

Eñ

verſtroid. Hier voegt hy 'er by: *Douſa en Scriverius ſeggen*, *Verſlagen.* Scriverius, weet ik, zeide het, Oud Batav. p. 215. Dat Douſa 't gezeid hebbe, weet ik niet, en geloof 't ook niet. maar dit weet ik, dat Seb. het gezeid heeft op deeze zelfde plaats. Waaruit licht te zien is, dat Alk. meende, dat de Aantekeningen van Sebaſtiaan, waaren van Douza: ſchoon Douza zelve in zyne Voorrede gezeid heeft ✝ 366.

— Sebastiaen, *die duiſterheid verlicht*
Met kant-antekening', den Drucker ten gerieve.

En waarom verworp hier Alk. die uitlegging, *Verſlagen?* Omdat hy 't nam voor *dood geſlagen;* want het is waar, dat de zulken niet *loopen* konnen. Maar Seb. en Scriv. meenden niet *dood geſlagen*, maar, gelijkmen zegt, *dood van ſchrik*, of *doodelijk verſchrikt.* welke uitlegging Alk. zelf beveſtigt VIII. 100. zeggende: *Barenteren*, *is* Perterrere, *een oud Vlaams woord volgens tuig van Kilianus.* Dat hy Kiliaan noit geleezen heeft, is uit zyne verklaaringen genoeg kennelijk. 't Is waar, Kiliaan getuigt zulks. hy vertaalt *Barenteeren* door *Perterrere*, dat is, *eenen ſchrik op den hals jaagen:* en daaruit volgt, dat het Lydende Deelwoord, *Barenteerd* of *te barenteerd*, betekene *Perterritus*, dat is *zeer verſchrikt:* hoedaanige luiden zeer gemeen genoemd worden *verſlagen*, of *neer-*

 geſla-

WILLEM de Tweede.

Eñ als si sijns worden ghewaere/
Die daer liepen haer entare
Naect/ dat de Coninc was/
Worden si te rade dos/
Dat si de hant boden om ghenade.
De Coninc wort dies te rade/
Dor Gode eñ om ontfarmichede/
Dat hi hem ghenade dede;
Eñ deedse comen met groten raten/
Eñ over woeren doe met boten/
Also naket als si waren.
Dus mosten de Vlaemsche scaren

Cobber

geslagen; en men voegt 'er wel eens by, *als een Pannekoek*. De Vlamingen vielen in Zeeland, elk als een welgereezen Dikke koek; eer 't avond was, waaren het altemaal Pannekoeken. Van *barenteeren* zoude, volgends onzen stijl, komen *Gebarenteerd*; dat is, in 't Latijn *Territus*; by ons *Gebouwereerd*: want dit schijnt my uit dat oude gesprooten te zijn. Maar *gebarenteert* heb ik tot noch toe niet gevonden. zodat het eene, *barenteert*, moet genomen worden als *legen*, voor *gelegen*, enz. maar 't andere, *te barenteert*, even als *te broken*, *te stoort*, *te gaen*, enz. waarvan wy elders genoeg gezeid hebben. Dat, eindelijk, *barenteeren*, gemaakt zoude zijn van 't Lat. *perterrere*, zal ik noch toestaan, noch tegenspreeken: maar, ten besluite, alleen aantoonen, dat beider betekenis juist de zelfde is. Maerlant J. O. f. 149 a.

Eñ die van binnen, tier ure,
Hadden gemaect een nieuwe mure;
Dies die andere waren te barteert,

daar ook *barenteert* verkort is tot *barteert*. Dit is genomen uit Josephus. Joodf. Oorl. B. II. c. 32. daar het zelve in de vertaalinge van L. van den Bosch f. 319 d. aldus uitgedrukt is: *In voegen dat die van buyten*, —— *siende dese andere muer*, geheel verbaest *stonden*. Limborg B. I. f. 12 a.

Hoe cleine essi te barenteert!

dat is, hoe weinig is zy verzet, ontdaan, enz. en II. 20 a.

Hi es genouch te barenteert,
Eñ sal onsen wille doen.

†. 1151

Conder blijven in Walchren lant. WIL-LEM de Tweede
De Coninc dede alre hant
De ghevanghene in sijn behout/
Des menich was/ jonc eñ out.
Des de Coninc was wel vro.
Dit ghevil recht also/
Alsmen screef ons Heren jaer
Dusent twe hondert over waer 1253.
Vijftich eñ drie oec mede;
Bi Westcappel teenre stede.
Recht op sinte Martijns daghe
Ghevil den Vlaminghen dese plaghe/

In-

ỳ. 1151 **de hant boden**) de Andd. *te hant baden.* 't welk op zich zelf goed is; maar hier bedorven uit *de hand boden;* waardoor leevendiger wordt uitgedrukt de biddende gestalte deezer verlegenen, die zekerlijk handen en armen uitstrekten naar Koning Willem. De Heraud f. 46 b. *Eñ doe sy vernamen dat die Coninc was, doe* boden *sy hem alle* die hant *omghenade.* D. van Assenede f. 1 d.

Doe si saghen dat si sterven souden,
Si boden haer handen, *eñ gaven*
Een groot deel van harre haven,
Eñ verdingheden lijf eñ lede.

Zie ook onzen Dichter VIII. 609. 610.

ỳ. 1156 **over voeren doe**) in A staat kwaalijk, *over voeren doet.* In de Andd. *over doen*, zonder het woord *voeren.* en dan is *over doen* het zelfde met *over voeren.* Maar *doen* volgt niet wel na *deedse.* en *doet* is hier geen taal. Ik heb het veranderd in *doe.* zo gy *daer* verkiest, het zal ook goed zijn.

ỳ. 1158 **Dus mosten**) alles anders, buiten de Rijmklanken, in B.

Dus worden die Vlaminge scaren
Ghesconfiert in Zelant.

zo ook in H, behalve *Walchen lant*, voor *Zelant.*

ỳ. 1169 **op sinte Martijns daghe**) te weeten, *in den Zomer,*

WILLEM de Tweede.

In den zomer als hi ghelach/
Eñ was op enen Vridach.
Wat holpe/ dat icker vele af seide?
Dit ghesciede bi gheleide
Van luden/ de men doe hiet
Verraders. Des en twivelt niet/
Dat nogt Vlaminc was so coene/
Diet hadde dorren bestaen te doene

Son

mer, gelijk volgt. en dat is 4 July, die in 't jaar 1253 geweest is een *Vrydag*; gelijk ook onze Dichter zegt.

ꝟ. 1173 **Wat holpe**) deeze volgende 40 regels behelzen niets dat goed is. zy staan weder in Allen. echter konnenze niet zijn van Melis. Want vooreerst, het voorgaande verhaal is glad, effen en klaar: dit nieuwe Sermoen van den ouden Broddelaar is loutere wildzang, genoegsaam onverstaanelijk. Ten anderen, Melis is al vry omstandig geweest in het noemen der Landen, uit de welken Margriet haar krijgsvolk verzameld hadt; maar men vindt 'er geen schaduwe van eenig verraad in Zeeland zelf. Nochtans beschuldigt dees Beuzelaar hier de Zeeuwen, en noemtze *Verraders*. Doch lees onzen Dichter B. IV. ꝟ. 620-625. en gy zult 'er vinden een klaar bewijs, dat dees Broddelaar noch zaaken, noch tyden, wist te onderscheiden. Niet ten tyde van Koning Willem, maar van Florens V, waaren zeer veele Zeeuwen meer Vlaamsch dan Hollandsch gezind. Waarover al dikwils gemoralizeerd is; in dier voegen, dat de Vlamingen zo verblind waaren, dat zy niet merkten, dat de Zeeuwsche verraaders hen telkens in den pekel lieten steeken, zonder zich der zelver schade iets aan te trekken. Want, schoon ik 'er naar raaden moet, daarop zien, buiten twijffel, deeze vaarzen ꝟ. 1186-1191.

Hem ne roeket, hoe groot scande
Dat ander liede daer om ontfingben,
Up dat hi met sinen dingben
Sinen wille macb bedriven.
Si mogben slacbten den kaytiven,
De bem dus verdullen laten.

In

Sonder helpe vanden lande.
Al dogheden Vlaendren scande/
Dan was sonder redene niet.
Want also alst is ghesciet/
Dat een man des verdient/
Dat een here nes niet sijn vrient/
Ende wort ballinc buten lande/
Hem ne roeket/ hoe groot scande

WILLEM de Tweede.

Dat

In de Andd. vindenwe noch twee Sermoenen over den zelfden Text (B. VIII. 't eene na ℣. 381. 't andere na ℣. 791) doch die, by geluk, in Al niet geleezen worden. Het eerste kuntge vinden by Alk. p. 203 en 204. ter lengte van 46 regels, waarin onder anderen gezeid wordt:

Eñ achtens niet een bottoen,
Hoe grote scade du ontfingbes,
Op dat si met ti baers dingbes
Mocbte wel comen te boven. Enz.

't Is licht te zien, dat dit Uilskuiken een jong is van den ouden Uil, dien wy hier onder handen hebben. Het tweede is noch kennelyker. zie Alk. p. 211. 't is groot 41 regels. daar lees ik:

Hem ne roects, wats gbesciet,
Want dat volc bem niet en bestaet,
Namelijc diet niet an en gaet.
Al waren dusent werven mee,
Hine gaver niet om een slee,
Op dat bi tsine mocbte bedriven.
Si mogben slacbten den keytiven,
Die bem dus verdullen laten. Enz.

welke twee laatste vaarzen woordelijk de zelfden zijn met B. III. ℣. 1190 en 1191, straks gemeld. Het voorgaande is een bekorting van ℣. 1188 en 1189. Waarom ook het eerste, *Hem ne roects*, enz. zekerlijk ontleend is uit ℣. 1196. *Hem ne rocbte*, enz. Die vermaak vindt in den verderen saamenhang deezer 40 regelen te ontzwagtelen, ik gun het hem. Voor my, ik heb 'er geen' lust toe.

WILLEM de Tweede.

Dat ander liede daer om ontfinghen/
Up dat hi met sinen dinghen
Sinen wille mach bedriven.
Si moghen slachten den kaytiven/
De hem dus verdwillen laten/
Den ghenen die bi haerre ommaten
Hem setten teghen haren Here.
Des ghelovic nummermere.
Mochten si haren wille beiaghen/
Hem ne rochte/ in wat plaghen
Si de ghene mochten bringhen/
Bi wien si daden hare dinghen.
Dat waer hem algader goet.
Daer omme setten si haren moet/
Hoe si de Heren verwerven moghen/
Anders soude haer dinc niet doghen.
Dit sietmen ghescien alle daghe/
Dat menich hier na leghet laghe/
Eñ met allen daer na staet/
Hoe hi te Hove mach worden raet/
Eñ hi sine zaken moghe bedriven
So moet torloghe Heeren bliven

Dat

℣. 1216 Die des rouwe in haren sinne Hadde) eveneens in U. Maar in B lees ik,

De des drove was van sinne.

dat, op zich zelf goed zijnde, echter blijkt te zijn van den Uitschryver, uit het volgende woord *badde*, dat hier, na die leezing, geen plaats kan hebben, en echter in B ook staat.

℣. 1220 dat goede wijf) in de Andd. alleen, *dat wijf*, doch dat luidt wat plomp. Melis doet ons dat goede wijf volmaaktelijk kennen. Wy hebben van *Zwarte Griet* reeds elders gesproken.

℣. 1221 Haer outste Zone) de Vader van Graaf Jan II. Hy overleedt in 't jaar 1257. Wegens den oorsprong der verschillen

WILLEM de Tweede.

Dat hi te horen niet vermochte.
Dus volbringhet hi sijn ghedochte.
Eñ dit ghevjel den Vlaemschen Heren.
Nu willic anderẽ Coninc keren.
Nu sijn de stucken aldus comen
In Zeelant. Dit heeft vernomen
Van Vlaendren de Gravinne/
Die des rouwe in haren sinne
Hadde/ eñ dreef iamer groot.
Haer dachte/ si waer liever doot
Dan si langher behelde lijf.
Nu hoert/ wat pensde dat goede wijf.
Haer outste Zone/ entie eerste/
Die met rechte was de gheheerste/
Van Avenes mijn heer Jan/
Die hadde hem ghenomen an
Vrou Aleiden van Hollant/
Daer hi altoos trouwe an vant/
Te wive/ met bliscepen eñ eren.
Tote Aken voer de grote Heren/
Daer de Coninc crone ontfinc/
Vrou Aleyden broeder. Om de dinc

Won-

schillen van die Moeder met haare Zoons van 't eerste bed, hebben veelen geschreeven.

†. 1222 de gheheerste) zie hier achter.

†. 1228 (Tote Aken) zo is dan Jan van Avennes getrouwd met Aleid van Holland in 't jaar 1248, omtrent den 1 Nov. want op dien dag is Willem aldaar gekroond. Butkens p. 256 van deezen zelfden oorlog spreekende, komt daarmede niet kwaalijk overeen, als hy zegt, dat dit huwel[illegible]k kort te vooren, *peu devant*, voltrokken was. Beverwijk en Balen stelden het dan kwaalijk op 't jaar 1241. gelijk Mieris in zijn Charterb. p. 240. heeft aangemerkt; ter oorzaake van den Brief van Paus Innocent IV, die hun Verlof tot dit huwelijk

gaf,

WILLEM de Tweede.

Woudene de Moeder onterven/
Eñ goedeloos laten sterven:
Want sine conste ghepeinsen treken/
Hoe si haer best mochte wreken
Over tgheslachte van Hollant:
Eñ si onboot alte hant
Van Aniauwen den edelen Grave/
Of hi goet woude eñ have
Hebben over sijn verlies:
Dat hi hem bedochte dies.
Si wilde hem Henegouwen op gheven/
Dat de van Hollant niet en bleven
In haren lande gheervet iet.
Die Grave Karel/ de dat siet/

Quam

gaf, alzo zy elkanderen bestonden in den vierden graad; als daar gezeid wordt. Doch die Brief is gegeeven den 25 Oct. in 't IV jaar van dien Paus, dat is, ook volgends Mieris, 1246. Doch dat sluit niet; ten waare men, onder dien Brief, voor *anno IV*, leeze *anno VI*. en dan zou het zeer wel sluiten; en zy, onmiddelijk na 't bekomen van dit Verlof, getrouwd zijn: waaraan naauwlijks te twijffelen is. Innocent IV is Paus geworden in Juny 1243.

ỳ. 1237 Van Aniauwen) zo staat in A. In B *van Aniau*. Maar in U *van Aman*: waarop Alk. aantekende: *Niet Aman, maar Karel van Valois, Grave van Angers, Hoofdstad van Anjou, Broeder des Konings van Vrankrijk Lodewijk de 9.* 't Is waar, Karel was de Broeder van Lodewijk IX. maar wie noemde hem *Graaf van Angers*? Onze gemeene Divisiekronijk. en dat was Alk. genoeg. Maar wie noemde hem oit *Karel van Valois?* Niemand dan Alk. die het beter gezweegen hadt. De eerste *Karel van Valois*, is eerst geboren in 't jaar 1284. Hy was de Kleinzoon van Lodewijk IX, Zoon van Philips den Stouten, Broeder van Philips den Schoonen, en Vader van Philips van Valois; al Koningen van Vrankrijk. Zijn Broeder gaf hem het land van Valois tot zijn *apanage* of uitzet, en verhief het toen tot een Graafschap. zie Sainte-Marthe

Quam in Henegouwen te hant/ WILLEM de Tweede.
Eñ ontfinc al dat lant/
Dat hem de Vrouwe van Vlaendren gaf/
Eñ onderwant hem daer af/.
Recht also of hi Here ware/
Eñ seide oec al openbare/
Dat de Gheboorte van Hollant
Nemmermeer ne soude in hant
Hebben tgoet van Henegouwen.
Nu hoert van deser goeder Vrouwen/
Die om niet onterven woude
Haren Zoen/ de wesen soude
Met rechte haer outste erfname.
Sine hadde dies ne ghene scame/

Dat

Marthe Hist. Geneal. Liv. IV. in 't begin. Maar dees Karel, Broeder van Lodewijk IX, en Oudoom van Karel van Valois, was *Karel van Anjou*; een van de allerberuchtste naamen in de Geschiedenissen; naderhand, door Pausselyke genade, en goed geld, Koning der beide Sicilien, nadat hy den wettigen Koning Konradijn op een schavot hadt doen sterven. Want dat is de zelfde Man, die zich hier zo dapper gedroeg tegen Koning Willem. Datmen geschreeven en gedrukt heeft, *Aman* voor *Aniau*, gelijk elders in M *Remont* voor *Reinout*, is gesprooten uit gebrek van kennisse der Historien; omdat in de oude *MSS* veeltijds geen, of weinig, onderscheid te zien is tusschen *ni* en *m*, tusschen *m* en *in*, tusschen *n* en *u*. Evenwel schijnt ook de Schryver der Goudſ. Kronijk *Aman* geleezen, en daarvan zijn *Namen* gemaakt te hebben: gelijk ook Scriverius aangemerkt heeft. NB. In C staat *Aniau*, immers zo klaar te leezen als *Aman*. Noch grover is in M de dwaaling van *Remont* voor *Reinout*, want in C staat allerduidelijkst *Reynout*. Hoe kan iemand *yn* aangezien hebben voor *m*?

v. 1239 over sijn verlies) dit zal zien op dien ongelukkigen Kruistogt van Lodewijk IX, leevendig door Joinville beschreeven, en vanwaar Karel onlangs was wedergekeerd.

v. 1255 om niet onterven) zo moetmen leezen, en niet

met

Wil-
lem de
Tweede.

Dat si den ghenen tlant op gaf/
Diere niet met rechte helt af/
Eñ dient niet mochte comen an.
Doe claghede dit mijn heer Jan
Vrou Aleiden sinen wive/
Die hi ghelijc sijns selves live
Minnede/ eñ toghede haer mede/
Dat hi ghedoghede dese onsede/
Vor haren wille eñ hoers broeder/
Haers vader kint eñ haerre moeder/
Eñ dat hi onterbet bleve
Alle de daghe de hi leve;
Het ne ware oft wesen zoude/
Of hem de Coninc Willem woude
Te helpe comen met here cracht/
Eñ te Valenchine op de gracht

Wou-

met de Andd. *om niet verderven*: zie ỳ. 1269. En noch minder moetmen *om niet*, met Alk. neemen voor *tot niet*.

ỳ. 1266 dese onsede) de Andd. *den onvrede*. 't Woord *onsede* schijnt my hier zeer wel geplaatst en van veel nadruk, als iets dat lijnrecht aanloopt tegen alles wat recht en reden, wat betaamelijk en gebruikelijk, kan heeten. Naamelijk, dat eene Moeder haaren Oudsten Zoon, die door 't recht van geboorte hadt moeten worden Graaf van Vlaandren en van Henegouwen, zocht te berooven van alles. Ja het laatste liever wilde te prooi geeven aan eenen vreemden; om zich te wreeken op Koning Willem, met wiens Zuster haar Zoon getrouwd was. Limborg B. IX. f. 93 b.

Maer hi ontsach hem mede,
Dat wel ware een onsede,
Dat Heyden Kersten genaken.

dat is, zich door 't Huwelijk vereenigen.

ỳ. 1273 met here cracht) kwaalijk in B *met sijnre craft*: in H *met sire cracht*. Dit zelfde *met here cracht* komt by onzen Dichter meermaalen voor.

ỳ. 1280

Woude laghieren met sinen here. WIL-LEM de Tweede.
Hi hopede dan/ met cleenre were/
Wel te comene te sinen erve.
Hi sende doe/ om dese bederve/
Sijn vrouwe sijn wijf/ om dese dinc/
Die hem dit claghede/ den Coninc.
Die Coninc de woort des te rade/
Dat hi screef/ met lieder lade/
An heren Kaerle/ den riken Grave/
Dat hi der dinc wilde staen ave/
Ende oec niet onderwinden dats/
Dat met rechte niet sijn en was.
Hi wouts hem danken al sijn leven.
Heer Kaerl/ dies niet begheven
Woude/ hi screef hem weder so;
Hine dede door hem niet een stroo.

Hine

℣. 1280 Die hem dit claghede/ den Coninc) het Voornaamwoord *hem* staat ook in A, maar niet in B. en wy zouden 't hier konnen missen. Liever nochtans behoud ik 't. *hem-den Coninc*, is even als, *hi-Lodewich*. zie I. 455.

℣. 1290 Hine dede door hem niet een stroo) dit *schryven* ℣. 1282. en *wederschryven* ℣. 1289. 1305. 1310. 1383. maakte de gedachten van meer dan eenen Uitschryver zo vlug, dat zy zich verbeeldden wijsgenoeg te zijn, om, het geene Melis, buiten twijffel, kort en deftig (gelijk de stoffe eischte) zal verhaald hebben, te vermeerderen en te verbeteren: doch dat is, inderdaad, bederven. Wat is 'er laffer dan dees regel, dien Graaf Karel aan Koning Willem zoude geschreeven hebben? Zo spreekt het gemeen noch by ons: *Hy zou geen stroo voor hem uit den weg leggen.* Daarenboven zijn alzulke gelykenissen, ontleend van de geringste en somtijds van belachlyke dingen, gansch vreemd van den stijl van Melis: hoewel we ook by hem leezen VII. 206.

Ende dies niet ne achten twe peren.

en X. 72. *In gave te lone niet* twe peren.

en VI. 1107. *Ende doer niement dede een* oert.

zie

WILLEM de Tweede.

Hine begheerde els ghene saken/
Dan hi de tijt mochte gheraken/
Dat hine op een velt berede/
Op sulke plaetse/ op sulke stede/
Dat hine opt herde mochte beriden;
Hi soude also op hem striden/
Eñ hem worden doen in scine/
Of hine minnede entie sine.
Oec vermat hi hem ene dinc:
Mochti wel den Waterconinc

Uten

zie daar ook ỽ. 935. Maar lees die plaatsen naar, en gy zult 'er den stijl der Broddelaaren lichtelijk ontdekken: die ook gemeen is by de Romanschryvers. R. de la Rose ỽ. 5982.

Ce ne vauldroit pas une poire.

en ỽ. 13381.

Ne prise sa langue deux pommes.

Claes Willemsz. II. 6.

Mi dunct, na mines sinnes wet,
Dat een gadelic wijf hovaerdich
En is niet twee peren *waerdich.*

Voeg hierby 't geen wy wat verder by ỽ. 1418. aangehaald hebben, uit Ferguut f. 4 b.

Hine duchtese alle niet een riet.

en wat dies meer zy. Maar zie hier noch vier zulke voorbeelden, die niet in 𝔄, maar in de Andd. voorkomen, en in deeze onze Aantekeningen te vinden zijn. De twee eersten hierboven p. 89. daarwe spreeken van twee dwaaze Sermoenen, in welker eerste geleezen wordt:

Eñ achtens niet een bottoen.

in het tweede:

Hine gaver niet om een slee.

het derde B. IV. by ỽ. 277.

Dies nes te prisen niet een stro.

Eindelijk B. V. by ỽ. 660. hebbenwe een' zeer langen brok uit de Andd. naargeschreeven, in welken ỽ. 20.

Dat en coste hem niet een caf.

Men kan hieruit ordeelen van de overigen.

ỽ. 1292

Uten watre opt lant gherrighen/
Hi soudene saden so niet wighen/
Eñ sinen toren an hem wreken;
Men souder ewelike of spreken.
Dit screef hi weder anden Coninc;
Eñ onderwant hem sulke dinc/
Dat hem de steden ghinghen in hant/
Eñ trecte vor Adinghen te hant.
Den Coninc quam hier of de mare/
Eñ weder screef al openbare

WILLEM de Tweede.

Met

ỳ. 1292 **Dan hi de tijt**) in B zo goed niet, *Dan bi dat.* Gansch kwaalijk in U, *Dat bi dat.*

ỳ. 1293 **Dat hine**) welk een wildzang!

Dat hine op een velt berede,
Op sulke plaetse, op sulke stede,
Dat hine opt erde mochte beriden.

Voeg by dit, *op een velt*, en *opt erde*, noch ỳ. 1301, *opt lant*. ỳ. 1295 leestmen in U aldus:

Dat hine opt harde beride.

maar in B wordt het niet gevonden; ook niet ỳ. 1298.

ỳ. 1297 **worden doen in scine**) zie hier achter.

ỳ. 1300 **Waterconinc**) ik stel vast, dat Melis dit niet geschreeven heeft, en zo moeten anderen al voorlang geoordeeld hebben: want in B zijn de letteren *water* uitgeschrabt, of anders uitgedaan; evenwel noch zigtbaar; zonder dat eenig ander woord in de plaatse gesteld is.

ỳ. 1302 **Hi soudene saden so niet wighen**) wederom andere woorden, doch zaakelijk het zelfde met ỳ. 1296

Hi soude alse op hem striden.

ỳ. 1308 **Adinghen**) Enghien in Henegouwen. Vaernewijck, Vlaamsche Audvr. Tr. I. §. 31.

Ende t'lant van Edinghen, an Henegouwe.

ỳ. 1310 **Eñ weder screef**) na dit vaars volgen, alleen in 't *MS* B, deeze twee:

Met

WILLEM de Tweede.

Aen Kaerl den Grave / in desen doene:
Waer hi goet man eñ koene /
Dat hi quame t'Assche op der heide /
Eñ hi aldaer sijns ontbeide /
Eist dat hire comen mach.
De Coninc besciet hem enen dach
Dat hiere soude wesen dan /
Eñ met hem menich hoghe man /
Eñ soude daer sijns ontbeiden.
Want tote Assche opder heiden
Es een herde scoen plein.
Heer Grave / ic ben niet so vilein /
In dar wel uten watre comen /
Gaet mi te scaden of te vromen /
Op dat ghi beidet enen dach.
Winne daer / de winnen mach.
So we behout dat velt aldaer /
Hi mach wel segghen over waer /
Dat hijt met strijde ghewonnen heeft:
Hets recht / datmen hem dan gheeft

Den

Met eenen stouten overmoede
Het vergbinc te quade of te goede.

℣. 1324 Gaet mi te scaden of te vromen) hierna volgen in de Andd. vier regels, aldus in B:

Hoech man sidi van bogen gheslachte,
Eñ daer toe van groter machte;
Sidi coen, coemt dan daer.
Ic comer zeker, weet vor waer.

en aanstonds na ℣. 1326. al weder vier anderen:

Daer est uten water wael,
Daer ne sijn berghe no dael,
Dat yement den anderen mach becrupen,
Noch beringhen, no besluten.

of *beslupen*, gelijk in U. altemaal onnutte herhaalingen van het geenwe zo aanstonds geleezen hadden. Nu zagenwe twee inge-

WILLEM de Tweede.

Den prijs al de werelt door.
Welc onser de dan comet voor/
Beide des anders enen dach.
 Alse de Grave hoort ghewach/
Dat him de Coninc heeft ghescreven
Omboot hi mannen ende neven/
Eñ den Coninc Lodewike/
Sinen broeder/ van Vrancrike;
Eñ bat hem sere op ghenaden/
Dat hi hem soude staen in staden
Met volke/ eñ met goede mede.
De heilighe Lodewich screef ter stede
Sinen broeder dese woort:
Niet sone heb ic ghehoert/
Dat Willam/ de jonghe man/
Coninc van Rome/ ie ghewan
Wille/ te doene jeghens mi;
Eñ en wil niet/ hoe dat si/
Jeghens hem doen enighe sake/
Des hi mach worden tonghemake/

Alsa

ingeworpen regels, die alleen in B voorkomen; en acht, beiden in B en in M. Even verwerpelijk zijn deeze acht anderen, ℣. 1319-1326, schoon te vinden in Allen. En wat luidt 'er kinderlyker dan de volgende woorden, ℣. 1323, in den mond, of uit de penne, van Koning Willem, die aan Karel reeds het slagveld betekend hadt, ℣. 1313, *te Asscbe op die beide;* en dus vergenoeg *uten watre?*

Heer Grave, in ben niet so vilein,
In dar wel uten watre comen.

Daar, in 't voorige, het goede van Melis onder de ingevoegde beuzelingen vermengd is, zie ik geen' kans om het te schiften.

℣. 1350 Des hi mach worden tonghemake) dat is *misnoegd*, of *droevig*. Zo trooste Margriet haaren Karel, wat verder ℣. 1362.

Heere, en weest niet tonghemake.

 De

WILLEM de Tweede.

Alſo langhe als hi blivet
In ſinen lande/ eñ niet verdrivet
Mine liede ute minen lande.
Het waer lachter eñ ſcande/
Soude ic ſijn lant berechten.
Jeghens hem willic niet vechten/
Doer eens wives overmoet:
Doet anders dat u dinket goet.
Kaerle de Grave hevet dit ghehoort/
Eñ zeghet der Gravinnen voort.
Si andwoorde dus ter zake:
Here/ en weeſt niet tonghemake/

De betekenis van *droevig* blijkt duidelijk by onzen Dichter 1517-1520. en niet minder in Ferguut f. 21 c.

Doe ſprac der Joncfrouwen ene:
Here, gi dunct mi tongemake.
Wildi ons ſecgen die ſake
Daer wi u af berechten mogen?
Hi ſprac: Joncfrouwe, bi minen ogen!
Om mijn ors eiſt, dat ic droeve;
Want ics nu ſere beboeve:
Te voet mag ic niet wel gaen.
Die Joncfrouwe ſprac: Here, laet ſtaen;
Sijt te ghemake *eñ* blide:
Ic ſal u wiſen een roſſide.

Walewein f. 26 b.

Doe waerſi alle tonghemake
Om Walewein, dat hi ſo boude
Van hem lieden ſcedeñ ſoude.

D. van Aſſenede f. 10 a.

Ay Blancefloer, ſeit hi, Blancefloer,
Sident dat ic van u voer,
Leefdic met groten onghemake.'

By onzen Dichter vinden wy ook III. 1561. van Koning W[...] lem, toen hy met zijn paard in 't ijs viel, dat hy was *tong[...] make van den live.* En VI. 1303. van den kranken Gr[...] Jan I. *tonghemake van den menizoen.* Enz.

y. 1[...]

Eñ ne hebt en ghenen vaer.
Ghi soud hier liggen seven iaer/
Eer hi uten lande quame/
De Coninc/ om enighe vrame/
Mids onder sine viande.
Hi souds noch bringhen bloedighe hande/
Die onse maghe hebben verslaghen:
Des ne derf niement vraghen.
So koene wort hi nimmermere.
Weest te ghemake/ lieve here,
Ghi sult trecken op dat velt/
Eñ daer slaen u ghetelt/ WILLEM de Tweede.

Eñ

ꝟ. 1354 lachter) zal hier eigelijkst zijn, *ongelijk.*

ꝟ. 1365 Eer hi uten lande quame) van deeze 7 regels 1365-1371, moeten 'er vier, ꝟ. 1366 en 1368-1370, uitgeworpen worden. Dan blyven 'er over ꝟ. 1365, 1367 en 1371, die, met kleine verandering in 't eerste, eenen gezonden zin opgeeven:

Eer hi quame uten lande
Mids onder sine viande:
So koene wort hi nimmermere.

Moest Margriet niet zot of ijlhoofdig geweest zijn, om tot Karel, dien zy poogde een hart onder den riem te steeken, aldus te spreeken?

Hi souds noch bringhen bloedighe hande,
Die onse maghe hebben verslaghen.

Even goed hadt zy konnen zeggen: *Vrees niet voor Willem, hy is een verslindende leeuw.*

ꝟ. 1372 Weest) na dit vaars volgen weder in B en U tien anderen. Maar dewijlze in A niet geleezen worden, en niets behelzen daar ons eenigszins aan gelegen ligt, zal ikze niet uitschryven: schoon niet onvermaakelijk is 't geen Margriet daar kozelt van *twintig werven acht* kinderen van 't Geslachte van Koning Willem.

 ꝟ. 1377

WILLEM de Tweede.

Eñ ligghen daer twee daghe of drie.
Ic segghe u waer/ gheloves mie/
Dat hi nummermeer wort so coene
Also groot dvaesheit te doene.
Ghi blivet van Henegouwen Grave/
Eñ mijn Soen sals bliven ave/
Hine darfer toe hopen nemmermere.
Laet u ghenoeghen/ lieve here/
Eñ scrijft hem weder uwen wille/
Eñ blijft hier ligghene al stille;
Ghi sullets hebben u ghevoech.
De Grave Kaerl op haer loech.
Hi dede voert dat si hem riet.
Oec en wildi laten niet/
Hine onboot den Coninc dan/
Dat hi selve/ eñ sine man/
Recht tote Assche opder heiden
Sijns dre daghe wilde verbeiden:
Quame/ of hi so coene ware.
Als den Coninc quam de mare/
Wart hi uter maten blide/
Eñ sende ut in elker zide

Bede

ỷ. 1377 Dat hi nummermeer wort so coene) vergelijk dit met ỷ. 1371. en gy zult weder zien, dat ook hier, in de woorden van Margriet, gebeuzeld is.

ỷ. 1378 Also groot dvaesheit) de Andd. *Sulke dulheit.* En volgen daar weder twee regels,

Dat hi yet soude comen hare.
Ic sal u voert segghen tware.

en aanstonds weder na ỷ. 1380. twee anderen:

Al dor sijn Wijf, eñ doer sijn Broeder,
Hoers Vader kint eñ sijnre Moeder.

ỷ. 1393 Quame) dat is, *hy kwame*, hy mogte komen. zie boven by ỷ. 1030. en IX. 557.

ỷ. 1400

Bede an mannen eñ an maghen/
Eñ dede dit hem allen claghen/
Hoe ſere dat hi was verſproken.
Hine woude niet/ ten waer ghewroken;
Eñ bat hem allen/ dat hi mochte/
Dat elc om ſijn ere dochte/
Eñ hem nu in ſtaden ſtonde:
Eñ wie dat hi ghetrouwe vonde/
Hi ſouds hem lonen mildelike/
Eñ de arme maken rike/
Eñ den riken eñ den heren
Soude hijs danken met groter eren.
Wat holpe hier vele of gheſeget?
Hi dede alſo als man noch pleget/
Eñ gaderde ſine liede te ſamen/
Die ute meneghen lande quamen/
Eñ trac ute/ met ſconen here/
Doer Brabant/ al ſonder were/
Eñ quam/ met ſijns ſelves gheleide/
Al tote Aſſche op der heide/
Op den voer ghenoemden dach.
Als heer Kaerle dat gheſach/

Eñ

℣. 1402 om ſijn ere) zo ook in B. maar in M *op ſijn ere.*

℣. 1407 den riken eñ den heren) wederom zeer goed. maar wederom ganſchelijk bedorven in de Andd. in B. *den rike edel heeren.* in M *den riken edelen heren.* daar *edelen* geſprooten ſchijnt uit *eñ den*, gelijk hier ſtaet, en men moet leezen. De *Heeren* zijn de Edelen, 's Graaven Mannen. maar de *Ryken* zijn de welgegoeden, en ſtaan, gelijk hier, zo altijd, over tegen de *Armen* ℣. 1406.

℣. 1418 gheſach/ Eñ vernam) elders, *ſach eñ vernam:* zie IV. 1452. en VII. 58. Maar hier ſtaat voor *gheſach*, in de Andd. *verſach*. 't Is 't zelfde. Beneden V. 462.
Als dat volc dat verſiet.

 maar

WILLEM de Tweede.

Eñ vernam/ dat de Coninc
Wilde voldoen alde dinc/
Die hi hem hadde vermeten;
Hi/ de Abinghen hadde beseten/
Brac op/ eñ vlo sierre veerde/
Bede te waghene eñ te peerde/
Eñ voer recht also voort
Tote Valenchine indie poort/
Eñ dede hem daer besluten vaste
Jeghen de Hollansche gaste/

Die

maar VII. 322.

Als de Coninc dat ghesach.

Ik zal hier alleen aanmerken, dat *versien*, ook by anderen, dikwils voorkomt voor eigelijk *zien*, of, gelijkmen zegt, *met oogen zien.* Ferguut f. 4 a.

Alse die knape die dieve versiet,
Hine duchtese alle niet een riet.

en kort daarna:

Die knape vererret eñ wert gram;
Met beiden handen dat hi nam
Sinen scacht, eñ sloeghen op thoeft.
Hi wart herde sere verdoeft,
Eñ viel, ende gaf enen quac.
Sinen die schinkel hi brac.
Alse dander iij dit versagen,
En wilden sijt langere niet verdragen.

Walewein f. 17 c.

Aldus ghinc Walewein die here
Ten Coninc waert; eñ mettien
Heveten die Coninc versien.

en f. 20 c. *Teerst dat hi den dach* versach.
waarvoor wy zeggen *vernam.* Welk *verneemen*, als ook *gewaar worden*, en dus ook *verzien*, vooral plaats heeft ten opzigte van aankomende persoonen, of van zich eerst openbaarende zaaken. Maerlant VII. 16. f. 44 a.

Daer hi ene maghet versach *te hant*,
Die hi verminde ———.

dat

Die hi versproken hadde te horen.
Dit quam den Coninc ten oren.
Doe brac hi op/ eñ volghede mede/
Eñ voer voer Abinghe de stede/
Diene seer wel ontfinghen/
Eñ tieghen hem blidelike ghinghen.
Hi woude voert eñ deet an scine/
Eñ trac voer Valenchine/
Eñ dede daer slaen anden velde
Sine pauwelioene eñ ghetelde.

dat is *beminde*; of liever *aanstonds beminde*. Wy leezen Exod. XX. 18. *En al 't volk* zag *de* donderen, *en de bliksemen*, *en* 't geluid *der bazuinen*. daar Grotius aantekende, dat *zien* gezeid wordt van alle de zinnen. En dat zelfde vind ik by Bonaventura de Profectu Religiosorum L. II. c. 75. die, ten bewyze, de zelfde plaatse uit Exod. XX. bybrengt. uit welk werk ik nu eerst bevind, dat mijn *MS*, somtijds onder den naam van *Profectus* aangehaald, vertaald is. Vreemder luidt *verhooren* in de betekenis van *zien*, *verneemen*. Walewein f. 1 c.

Noch zweghen si alle die daer waren,
Daerne antworde noyt een van worde.
Alse die Coninc dit verhorde,
Sprac hi ——

de Koning *verhoorde*, datze allen *zweegen*. zie IV. 352. en voeg hier by *verruiken*, ruikende gewaar worden: Ferguut f. 1 c.

Die jagers wordens alle gram:
Elc doe enen bont nam,
Eñ sijn na den Hert gedoken.
Die Bracken *hebben* verroken,
Eñ maecten een groet gedalsch.

wat hier *gedalsch*, van Honden, zy, is klaar. ik vind het daar ook, van Menschen f. 16 d.

Voer den cō es hi gereden,
Helm op thoeft, scilt anden hals,
Hine maecte geen groet gedalsch,
Maer hi viel op sconinx voet,
Eñ sprac ——

WILLEM de Tweede.

Kaerl/ die der binnen was/
Hine vermat hem doe niet das/
Dat hine soude te velde soeken.
Als ic versta/ hine wils niet roeken;
Maer hi trac ut an dander side.

Dat

ÿ. 1445 Eñ hi voer weder van daer hi quam) en dit was de Zegepraal van Karel van Anjou, dien onze Dichter al vry omstandig beschrijft. Buiten twijffel verdient hy meer geloofs, dan de Fransche Loftrompetters van alles wat Fransch is, en die ook hier de dapperheid van Karel breed uitmeeten. Zo spreekt 'er Sainćte-Marthe van, Hist. Geneal. L. XIII. p. 1077. *S. Louis, entre plusieurs Princes, choisit ce valeureux Comte, son frere, pour l'assister* [Marguerite], *et soubsmettre ses enfans à la raison, ce qu'il executa vertueusement, et resista au Roy des Romains Guillaume de Hollande, qui s'efforçoit en vain de chasser les François du païs de Hainaut. Le Prince Angevin acquit donc telle reputation au fait des armes, &c.* 't geen hier vooreerst gezeid wordt van Koning Lodewijk strijdt, gelijk alles, lijnrecht tegen de getuigenisse van onzen Dichter, ÿ. 1342-1358. daar Koning Lodewijk aan zijn' Broeder Karel rondelijk verklaart, dat hy, ten believe eener driftige Vrouwe, geen deel wilde hebben in deeze onderneeming tegen Koning Willem, die hem noit beleedigd hadt. Daniel Hist. de Fr. T. III. p. 138. prijst ook de dapperheid van Karel, omdat die, met minder volk (zo hy zegt) wel dorst aanneemen den aangebooden slag op het vlakke veld. Maar wel verre van hem te doen vluchten, vindt hy eenige bemiddelaars, die tusschen beiden gongen, en een verdrag bewerkten, eer het tot een hoofdtreffen kwam. Evenwel zo, dat Karel eerst twee jaaren daarna, TEN VERZOEKE DES KONINGS, afstand van de gifte van Henegouwen zoude gedaan hebben. Die woorden, *ten verzoeke des Konings*, behelzen eene allerzekerste onwaarheid. In myn oude *MS* Kronijk van S. Denis lees ik f. 415 a. dat Karel dien afstand gedaan heeft *voor een somme van penningen, aan hem betaald.* Hadt Daniel dit ook gezeid, ik zou hem verklaard, niet wederleid, hebben: ten waar hy 'er bygevoegd hadt, gelijk ik

vreeze,

Dat hi ontquam/ des was hi blide/
1445 Eñ hi weer weder van daer hi quam. WILLEM de Tweede.
Als de Grabinne dat vernam/
Wort si droeve eñ sere onbaen/
Eñ sende boden herde zaen

Als

vreeze, dat die penningen waaren *betaald door Koning Willem.* Maar noch Willem, noch Holland of Zeeland, noch Graaf of Land van Henegouwen hebben daartoe ééne duit betaald. Karel wist wel, dat hy zyne gemaakte kosten niet kon weder eisschen dan van Margriete, die alleen hem de zelven, vruchteloos, hadt doen maaken. Zy heeft hem die kosten vergoed, en zulks alleen met Vlaamsch geld. Geloof my niet, maar geloof den Vlaamschen Meyerus, wiens getuigenis hier onwraakbaarer is dan dat van Daniel, en van veelen zijns gelijken. Hy verhaalt, op 't jaar 1256, den Vrede, geslooten tusschen Holland en Vlaandren (waarvan zie onze Breeder Aantek. B. IV. ✝. 15) en zegt, by die gelegenheid, dat, ook toen, Karel van Anjou afstand gedaan heeft van Henegouwen (niet ten verzoeke van Koning Willem, maar door tusschenspraake van Koning Lodewijk) mids hem de kosten des voorgaanden oorlogs goedgedaan wierden: welke penningen vervolgends, in den tijd van vijf jaaren, niet zonder knorren en morren, door de Vlamingen opgebragt zijn. Zie hier de eigen woorden van Meyerus: *Cessit et Carolus Andegavensis*, LUDOVICI REGIS INTERVENTU, *Hannoniâ; solutis illi belli superioris impendiis, quæ intra quinquennium*, HAUD ABSQUE MAGNO FREMITU ATQUE INDIGNATIONE, FLANDRIA *pependit.* Voeg hierby het beuzelachtig Sprookje, datmen leest by Daniel p. 137. wegens den oorsprong des Vlaamschen Oorlogs; het welk ik hier met zijn eigen woorden inlassche: *Le Comte de Hollande*, zegt hy, *beaufrere de d'Avesnes étoit chagrin contre Marguerite, parce que depuis qu'il se fut* DEFAIT *de ses Comtez de Hollande et de Zélande en faveur de son frere Florent, elle avoit voulu obliger ce nouveau Comte à lui faire hommage, non seulement de la* HOLLANDE, DE QUOI IL NE DISCONVENOIT PAS, *mais encore de la Zélande, à quoy il ne se croyoit pas obligé.* Waarop ik geen verdere aanmerkingen zal maaken.

✝. 1449

An den Coninc van Hollant.
Si woude hem gaen in hant/
Eñ doen dat hi haer bevale.
De Coninc de bedocht hem wale/
Ontfinc de Vrouwe aldaer.
Doe most si al openbaer
Haren Zone gheven te hant
Van Henegouwen al dat lant/
Eñ tlant van Aelst eñ Vier Ambochte,
Want den Coninc goet dat dochte/
Dede hijt beseghelen eñ bescriven:
Al mocht hem namaels niet bliven.
Dus ghesciede daer de dinc.
Eñ mijn here de Coninc
Voer thuus te lande daer na saen.
Dit was int iaer Goeds ghedaen

Lij

v. 1449 **Coninc van Hollant**) dit klinkt vreemd. Maar het staat zo in Allen.

v. 1452 **de bedocht hem wale**) voor *hem* staat in de Andd. *was*: en dat hangt alzo wel te saamen met het volgende vaars,

Ontfinc de Vrouwe aldaer.

alsge *hem* behouden wilt, zo lees ook hier, *Eñ ontfinc.*

v. 1455 **te hant**) Alk. verklaart dit, *in handen.* kwaalijk. Wat is 'er bekender, dan dat *te hant* het zelfde is met ons *thans*? het welk, zo wy den oorsprong des woords gadesloegen, moest zijn *thands.* Kiliaan: TE HAND, TE HANDS: *Mox, statim.* Zy moest het *aanstonds* doen, zonder verder uitstel.

v. 1458 **Want**) dat is, *Omdat.*

v. 1459 **beseghelen eñ bescriven**) zo staat in **A.** Maar my mishaagt, dat Melis eerst spreekt van *bezegelen*, en daarna van *beschryven*, tegen alle orden. Jan van Heelu p. 91.

Dit dedemen also bescriven
Eñ besegbelen ——

In

Xij hondert vijftich eñ vier mede/
Dat voer Valenchine de stede
Coninc Willem dus was comen/
Sinen Swagher te groten vromen/
Eñ sijnre Suster kinder na.
Dus ghevielt/ als ic versta.
Onghegoet waren si bleven/
Hadt de Coninc niet bedreven.
Nochtan sijn somighe Henewiere/
Als si int lant comen hiere/
Segghen si/ Hollant moet versinken:
De willen qualike dat bedinken/
Dat de van Hollant haren Here
Brochten in so groter ere.
Binnen deen dat de Coninc lach
Vor Valenchine/ op enen dach

WILLEM de Tweede.

1254.

Quam

In B staat hier *bezeghen*, in A *beseghen*: 't welk Alk. verklaart door *bezegelden*. Maar Seb. nam *beseghen* voor een woord op zich zelf, verklaarende *beseghen eñ bescriven*, aldus, *bi monde en bi geschrifte beloven.* alsof *beséghen* waare *bezeggen.* doch dat is geen woord; maar wel *bézegen*, nu *bezigen.* Doctrinale f. 2 d.

Een Philosophe maect ons cont:
Ghi selt u selven daer toe breken,
Dat ghi eer selt horen, dan spreken;
Eñ u oren beseghen *meere*
Dan u tonghe, dats u ere.

en f. 22 d. in Rubrica: *Hoe men rycheit* besegen *sal.* en eindelijk f. 30 a.

In allen tiden eñ overal
Men gherechtecheit bezegen *zal.*

Zijn Oóren, zijn Tong, zijn Geld *bézegen*, is *gebruiken*: en Gerechtigheid *bezigen*, is *oeffenen.*

ỷ. 1479 Binnen deen dat) de Andd. *Hier binnen als.* Het een en 't ander zouden wy konnen uitdrukken met het eene woord, *Terwijl.* Van *hier binnen*, voor *ondertusschen*, zie

WILLEM de Tweede.

Quam hem bootscap openbare/
Dat hem een Zone gheboren ware
Van siere vrouwen sinen wive/
De Oir soude zijn na sinen live.
De Coninc verblide sere/
Eñ dankets Gode onsen Here.
De sticken worden doe beweven/
Als hier voren staet bescreven/

Eñ

zie IV. 652. *Binnen deen* , of *dien* , kuntge hier vinden V. 1032. VI. 445. *bin deen* V. 650. *bin desen* IV. 875. *binnen desen* IV. 780. VIII. 660. Gravenberg f. 102 b.

Innen des do quam geriten
Des Kuniges bote —

ý. 1484 **Oir**) dat is hier *Erfgenaam.* te weeten , die zijn Erfgenaam *moest* (dat is *soude*) blyven, als *oudste Zoon.* 't Woord *oir* is hier, zo in **B** als in **H** verbasterd in *oec.*

ý. 1485 **verblide**) wy zeggen nu , *zich verblyden* ; daar *zich* inderdaad overtollig is. *Verblyden* is eigelijk *blyde worden.* 't Is waar, men verblijdt ook somtijds *eenen anderen.* doch dan is het *blyde maaken.* en dat kanmen eenen anderen lichter doen dan zich zelven. De Koning *verblijdde*, dat is, *werdt blyde*: maar 't was de Bode, die *hem verblijdde*, dat is, *blyde maakte.*

ý. 1486 **Eñ dankets Gode**) zo ook in **H**. maar in **B** *dankes.* De laatste letter betekent *des.* en *danke* en *danket*, zijn beide *dankede* of *dankte.* Beneden VII. 803.

Des de Grave dancte *Gode*,
Eñ DANKES *oec den selven bode.*

waarvoor in de Andd. *danctes*, dat regelmaatig is. By D. van Assenede f. 11 b. en hier IX. 552. lees ik in **A** en in **B**, *bi* DANKES *Gode*: maar in **H**, DANKETS. welk laatste ik ook by Maerlant vinde X. 5. f. 83 b.

Thobyas DANKETS *onsen Here.*

waaruit genoeg blijkt, datmen in 't schryven van dit woord geen' vasten voet hieldt. Van *danke*, *leve*, *make*, voor *dankte*, *leefde*, *maakte* , enz. spraken wy I. 1099. en beloofden

daar,

Eñ quam thuis op enen dach/
Albaer sijn vrouwe van kinde lach.
Doe dede hi dopen sinen zone:
Florens was gheheten de gone/
Daer men of mach horen tellen/
Eñ vertzecken eñ voerspellen
Wonder ende iamer groot/
Dat ghesciede na siere doot/

WILLEM de Tweede.

Als

daar, hier te zullen spreeken van *danket*, *maket*, en diergelyken. Zie hier een reeks van voorbeelden. Jan van Heelu p. 117.

Want die roec vanden viere
MAKET *daer soe doncker sciere*,
Datmen en sach borch noch stat.

Boven II. 615. lazen wy in 't Meerv.

Eñ VERIAGHET-*se van dan.*

waarvoor in de Andd. *verjaechdense*. VII. 1064.

Eñ sloeghen sconinx luden vut,
Eñ IAGHET-*se stille eñ overluut.*

welk laatste vaars in de Andd. niet gevonden wordt. II. 747.

Eñ bi KENNED-*se bi haren namen.*

de Andd. KENNET-*se*. Het zelfde, Meerv. Ferguut f. 30 c.

Alsi versagen den Lyoen,
KENNET-*si mijn her Keyen wel.*

dat is, *kenden zy*. Walewein f. 14 c.

Gone knapen quamen zaen,
Eñ namen die paerde over al,
Ende LEDET-*se up een stal*,
Daer sise wel te ghemake daden.
Die sciltknechten worden wel beraden,
Eñ quamen ghelopen altehant
Tote Walewein eñ den Seriant,
Eñ ONTWAPENET-*se altemale.*

dat is, *leiddenze*, *ontwapendenze*. Aldaar f. 58 c.

Mijn lieve kint sal sijn ghewroken
Dat ghi MORDERET *iammerlike.*

dat is, *morderde*, *vermoordde*. Limborg B. VIII. f. 85 b. c.

Dat ghi voert al stille inde stad,
Eñ dadet Echites verstaen,

Hoet

WILLEM de Tweede.

Als ghi hier na sult verstaen.
De Coninc Willam heeft ghedaen
Feeste/ als hem selven dochte/
Dat hi met eren doen mochte;
Eñ bleef ene wile in rustē daer/
In weet hoe langhe niet vorwaer;
Eñ icken can niet al gheraken
Te vertreckene zine zaken.
Tenen tide ghinc hi te rade/
Wat hi best vort ane dade.
Men riet hem/ al sonder sparen/
Dat hi opwaert soude varen/
Eñ dwinghen an hem wel dat Rike/
Eñ besittent moghendelike;

Sa

Hoet met Demopon ware vergaen,
Eñ HOERET *wat bi riede.*

dat is, *hoorde*. Maerlant X. 2. f. 82 c.

Dus voer Thobyas, die milde,
Achter lande hare entare,
Te besiene de ghevangbene scare,
Eñ CASTIET-*se, eñ leerde*
Tvolc ten besten ——

dat is, *kastijddeze*, bestrafteze. En c. 12. f. 85 c.

Diese over maeltijt sittende vant,
Eñ BENEDYET-*se alte bant.*

benedydeze, zegendeze. En c. 13. f. 86 a.

Du CASTIETS *mi vor desen,*
Eñ nu bevestu mi ghenesen.

kastijdde my. c. 17. f. 87 a.

Eñ bi BESORGET-*se mede do,*
Eñ ERET-*se al haer leven lanc.*

bezorgdeze, *eerdeze*. Walewein f. 59 c.

Men VELLET-*se eñ sloucbse bi hopen.*

dat is, *veldeze*. Even te vooren lees ik daar f. 59 b.

Hi velletde *al dat hem quam te voren:*
Hi SPELET *ghewonnen of al verloren.*

dat is, *speelde*. maar wat is *velletde*? ik denk, een schrijffout, voor

WILLEM de Tweede.

So macht hi dan ontfaen te lone
Van Romen de Keiserlike crone.
Dat waer hem eerlike harde sere.
Doe pensde selve de grote Here:
Soudic varen in vreemden landen
Eñ dwinghen tote minen handen
De lieden / eñ mijns selfs lant
Soude bliven buten miere hant?
Die dat doet / hi moete riesen;
Sprac hi: want hier sijn de Vriesen /
De woenen in dit Wester ende /
Eñ mi toe horen. Het ware scende /
Lietic de al openbare /
Eñ voer hier eñ voer dare /

voor *vellet*, even als *spelet*; of voor *vellede*, gelijk by Maerlant IX. 105 f.

Den muur velledi *al omme*.

want *velledi*, is *vellede bi*; gelijk *preecti* voor *preecte bi*: waarvan elders. Met *velletde* echter schijnt overeen te komen, het geene ik niet lang daarna vind f. 60 a.

Doe reetde *Der Walewein sine vaert*
Up enen dach, eñ dancte sinen waert
Der groter ere ———

dat is, *reedde*, *bereidde*. daar volgt, *Walewein* reet *sinen wech*. En niet lang te vooren f. 58 c.

Van den goeden swerden van stale
Wederluutden *berghe eñ dale*.

dat is, *wederluidden*, wedergalmden. Deezen zijn dan licht goed te maaken, maar niet *velletde*, dat in geene vaten te gieten is.

ŷ. 1515 Soudic varen) de Andd. *Dat hi soude varen*. 't welk geheel bedorven is. behalve dat deeze vier regels hier veel sierlyker in den Eersten persoon staan uitgedrukt.

ŷ. 1522 Eñ mi toe horen) de Andd. *Die mijn souden sijn*: doch in M *soude*.

WILLEM de Tweede.

Ander liede te doen tonder/
Eñ laten de mine al beſonder
Onbedwonghen ſonder danc.
Hi wort te rade/ eer iet lanc/
Dat hi de Vreſen in alre wiſe
Soeken wilde op den yſe.
Het ghedwel als hi ghedachte.
Ten eerſten als men riden machte
Over ijs eñ over al/
Ghebood hi eñ beval/
Dat men ghebode herevaert.
Men deet/ eñ hi trac darwaert
Inden winter/ op enen dach
Na Kors avonde/ als hi lach/
In ene vorſt alſt God woude
Eñ het ummer weſen zoude.
De Coninc voer tote Alcmaere/
Eñ te Vrouen oec daer nare/
Eñ al op den groten yſe.
De Coninc/ ſtout eñ hoech van priſe
Voer voren/ ſtout eñ onverbaert/
Daer hi der Vrieſen ghewaer waert.
Daer hiſe dicſt ſach met hopen

Ciet

v. 1527 Onbedwonghen ſonder danc) ik volg hier de Andd. in A ſtaat, *eñ ſonder danc.* welk *eñ* hier geen plaats kan hebben.

v. 1533 Over ijs en over al) dit is buiten twijffel goed, en zo ſtaat ook in U. maar in B lees ik, *eñ over bal.*

v. 1539 In ene vorſt) zo ſtaat in U. en noch uitdrukkelyker in B *In eenre vorſt.* Maar in A *In enen vorſt.*

v. 1548 Ciet hi torſe tot hem lopen) voor *torſe* ſtaat in A *benen.* in U *voren* (alleen by Alk. *te voren*). Van *voren* had

Liét hi torse tot hem lopen/
Of hi hadde ghesijn opt velt/
Daer de Vriesen onghetelt
Stonden ghescaert na haerre wise.
De Coninc waende op den yse
Vast eñ zeeker hebben ghereden.
Als hi sine lieden was leden/
Volghede hem niement/ alst wel sceen/
Daer si seder omme dreven ween.
Alse dus reet de Here van prise/
So brac dat orse door den yse:
Dat iamer was te ziene an/
Dat aldus de edel man
Conghemaket was vanden live.
Doe quamen de Vriessche kaitive/
De den Coninc waren ghevee/
Tue of dre/ of lettel mee/
Eñ sloeghene doot al onbekent.
Dander quamen ommetrent/
Eñ saghen sine wapene an.
Doe seiden si/ dits een man
Die wel vorbaer mach wesen.
Doe quam daer een man met desen

Diene

WILLEM de Tweede.

had ik voorlang, by gissinge, gemaakt, *torse*, gelijk ꝟ. 558. *dat orse*. Waarin ik sedert bevestigt ben door 𝔅 daar ik noch *benen*, noch *voren*, maar duidelijk *tors*, leeze. Zo konnen ook de slechtste *MSS* somtijds dienen om de besten te verbeteren.

ꝟ. 1554 **was leden**) Seb. verklaarde dit zeer wel, ***uit sine luden en voorbi gereden sijnde.*** Alk. zeer slecht, *leidende*, *aanleidende*, enz.

ꝟ. 1569 **vorbaer**) in 𝔅 *voerboe*. in 𝔘 *voerboer*: waarvan Seb. beuzelachtig genoeg maakte, *meer dan een Boer*, *een groot*

Heer

WILLEM de Tweede.

Diene kende/ eñ seide saen:
Wapene! wat hebdi ghedaen?
Ghi hebt den Coninc selve doot.
Ende dreven si alle rouwe groot.
Het moste bliven/ het was ghedaen.
Doe namen si den Coninc saen/

Eñ

Heer. met welk loofwerk ook Alk. zyne Lijst versierd heeft. Waar was nu zijn Kiliaan? daar zou hy gevonden hebben: VEUR BAER, VEURBAERIGH: *Præstans*, *præcellens*, *excellens*, *eminens*: *inclytus*, *insignis*. Maerlant J. O. f. 160 b.

Die vorbaerste *vander stede*,
En dat ander volc halp hem daer mede.

Limborg B. II. f. 20 a.

Here, *so doet dan ontbieden*
Die vorbaerste *van uwen lieden.*

Op deeze plaats van onzen Dichter fluit zeer wel eene andere in dat zelfde Werk B. VII. f. 74 a.

Om dat hi hem vorbaerst *dochte*,
Daer omme waest dat hine sochte.

Gravenberg, het zelfde zeggende dat Melis hier zegt, gebruikte het woord *Vorst*, f. 58 b.

Dis mochte wol eyn Vurste *sin;*
Daz ist an sinen wapen schin.

Voorbaar is nu verouderd; maar *Voorbaarig* is noch bekend en gemeen, doch niet tot lof, als beteekenende iemand die zijn beurt niet konnende afwachten, alle anderen voorby loopt of praat. Ook vind ik by de ouden *Voorbaerheit*, als eene eigenschap der Hovaardigen: Doctrinale B. III. f. 33 b.

Die boverdeghen in elke stede
Beghert sijns selfs hoechede
Eñ voerbaerheit, *ghelovet mi*,
Boven den ghenen die bi hem si.

Maerlant als boven f. 152 a.

Hi was lustich eñ sere loos,
In hovaerden vorbaer *altoos.*

lustich is daar *listig*.

℣. 1572 Wapene! wat hebdi ghedaen?) *Wapen*, is een uitroeping van droefheid, spijt, toorn Beneden V. 331.

Wa-

Eñ groevene daert hem goet dochte / — WILLEM de Tweede.
So si alre heimelicst mochten.
In can ghewæten noch gheraden /
1580 Bi wat zaken dat sijt daden;
Maer si groevene onder de moude
In een huis tHoechout woude.

Si

Wapen! *Broeder, wat doe di?*
Gbi onteert u ende mi
Men sal ons tboeft te sticken slaen.
Wapen! *wat bebdi gbedaen?*

In de Goudſ. Kronijk p. 65. wordt dit uitgedrukt, *Ocb laci! wat bebdy gbedaen?* anders, in Walewein f. 54 c.

— — — *o wacb!*
Wat baddi bina daer gedaen!

Wapen is *Foey!* Onze Dichter VIII. 426.

—— Wapen *der groter scande,*
De ons bier nu over gaet!

by anderen, *Wapen over* — en dan ſchijnt het te betekenen *Wraak!* Claes Willemsz B. IV. c. 1.

Wapen over *die valscbe snorre!*

die valſche ſnorre is Clytemneſtra. Van eene andere II. 5.

Wapen over *tfalscbe wijf,*
Die bem beyden nam dat lijf!

noch eens II. 2.

Wapen over *dat valscbe zaet!*

Gravenberg f. 100 a.

Wafen uber *den belt balt,*
Der grozen mort uñ gewalt
An minem Herren bat getan!

beneden VIII. 752.

Wapene! *dat bi niet ne sliep*
Up die wile! ——

Samenſpraak *MS* f. 137 c. *bier om so riepen si:* Wapen! wapen! *waren wi nu doot!*

ẏ. 1581 Maer si groevene) de achttien regels, waar mede hier dit Boek, en 't Leeven van Koning Willem beſlooten worden, zyn 'er in de Andd. twintig. wy laatenze hier volgen uit **H**, omdatze in **B** te veel bedorven zijn, zonder zaakelijk verſchil:

WILLEM de Tweede.

Si biere wiſtent eñ niet mere/
Waer begraven was de Here.
Meer dan xxvij jaer
Lach de Coninc begraven daer/
Eerne zijns ſelves zone wrac/
Daer hi omme onghemac
Doghede/ eer hine vant aldaer

Men

Sijn here wort al ondaen,
Ende trecten thuus weder ſaen.
Ende hoe mach dit ſijn gheſciet,
Dat ſo menich goet man liet
Synen Heer riden voren,
Hine had na ghevolcht met ſporen,
Ende tlijf gheſet in avonturen,
Eer hi dat hadde dorren kuren,
Sinen Here te laten int onghevoech,
Daer men ſonder hulpe ſloech.
Waſt anders yet dan wel,
Daer of en weet ic nyewer el.
Nochtan ſo ſpreectmen miſſelike
Van ſomen lieden desghelike.
Die Coninc bleef doet, ſonder zaghe,
Op S. Agneten achte daghe,
Alsmen ſcreef ons Heren iare
Xij hondert ende daer nare
Vijftich ende vive mede
Bi Hoethoutwoude op een ſtede.

Vraagt gy, wat ik hier houde voor de hand van Melis? ik zal u kortelijk antwoorden; dat, by ons, deeze vier regels, 1581-1584; weggeworpen zijnde, het overige wel ſaamenhangt, goed is, en daarom echt ſchijnt; in dier voegen, dat 'er niets ontbreekt. Want die bedenkingen, en dat vermoeden, wegens het omkomen des Konings, waarom miſſelijk van ſommige luiden geſproken werdt, ſchynen my naauwelijks overeen te komen met het voorgaande omſtandige verhaal van het geval zelf. De gemelde vier regels zijn van de zelfde hand, die ons in 't volgende Boek die zotte fabel van 't vinden van

Wil-

Men screef doe ons Heren iaer
Xij hondert eñ lv al bloot/
Dat de Coninc daer bleef doot.
Willem/ de dus zijn lijf verloos/
Was twintich iaer out doe men coos;
Eñ vijftien iaer/ machmen lesen/
Hadde hi Grave van Hollant ghewest:

WILLEM de Tweede,

Eñ

Willems gebeente opgedrongen heeft; ja niet anders dan een voorbereiding tot de zelve.

℣. 1597 zonder zaghe) zo ook in de Andd. daar Alk. *zaghe* verklaart door *segen*, *overwinninge*: doch die verklaring zelve was een *zaghe*; dat is een zegging, vertelling, sprookje. *zonder zaghe* is 't zelfde als I. 13.

Sonder favele, *sonder liegben*.

waar voor Maerlant zeide f. 83 a.

Dat nes logbene no zaghe.

Jan van Heelu p. 6.

Dat en sijn saghen *no droeme*.

der Ystor. Bloeme f. 10 a.

Dat no truffe no saghe *en es*.

Maerlant f. 81 d.

Dit nes truffe no saghe.

het zelfde met meer woorden, in 't begin zijns werks:

Hier inne vindi favele no boerde
No gbene truffe no faloerde.

Trufa zeide, onder anderen, Henr. Wolteri Chron. Brem. ap. Meib. T. II. p. 57 *et tunc fuit* trufa *Otberti destructa. de sto Otberto adbuc proverbium dicitur : Illud juvat sicut benedictio Otberti*. In de twee laatstgenoemde Dichtwerken is niets gemeener dan deeze Rijmlappen, *Dans gbene* zaghe, *Dins gbene* zaghe, *Dan es gbene zagbe*: daar *dans*, *dins*, zyn, *dat* of *dit en is*. Maerlant f. 105 c.

Hi spotter mede, *eñ bilt vor* sage.

Ferguut f. 8 c.

Men maecte van mi een sage,
Mijn ber Keye bilt met mi sinen spot.

daar

WILLEM de Tweede.

Eñ bleef doot / al zonder zaghe /
Op sente Agnieten achtende daghe.

daar is *ſage*, letterlyk, een *ſprookje* of *fabel.* Voor het eerſte, *ſprookje*, zeide Jacob Vilt *ſpraeckin;* in Boëtius B. II. Proſ. 2. f. 54 a. b. *waer of meenſtu dat de Liedekins ſijn*, *de* ſpraeckins, *eñ de Geeſten*, *diemen ſingt*, *leeſt*, *eñ ſcrijft?* Jac. Beyaert, Vert. van Bart. Engelsman XVIII. 65. f. 391 a. *Lupus eſt in* FABULA, *dat is te ſeggen*, *Die wolf is inder* SAGEN, *of inder* SPRAKEN. Dit is zeer letterlijk vertaald: want, gelijk *fabula* komt van *fari;* zo komt *ſage* van *ſeggen* of *ſagen;* en *ſprake* van *ſpreeken.* Van waar de oude Latijnſche woorden, *ſaga*, waarzegſter, *Præſagire*, voorzeggen, enz. hunnen oorſprong hebben, is hier lichtelijk te ontdekken.

ỷ. 1598 Op sente Agnieten achtende daghe) zie hier achter.

BREE.

BREEDER AANTEKENINGEN OP HET DERDE BOEK.

ỷ. 18 **Maerd Baniaerd**) voor *Baniaerd* vind ik in alle de B. III.
MSS, *Bomaerd*, *Bomaert*, of *Boemaert*. En zo mede in de ỷ. 18.
Goudſche Kronijk. By den Heraud beide, *Bomart* en *Banyaert*. Doch de naam is te bekend, om onzen Dichter hierin onverbeterd te laaten. Ook is de verzinning van de allergemeenſten; *m* in de plaatſe van *ni*: hoewel hier ook een *a* is bedorven in *o*. By Meerhout voor, en by Beka na Melis, leeſtmen *Banyard* of *Baniaert*. Ook in de Holl. Kronijk. Maar by Jo. a Leydis in Chron. L. XX. *Bayaert*. En hiervan by Matth. Voſſius Lib. III. p. 96 en 99. *Baiartus*. By anderen wederom anders. Alk. noemt hem, zo hier als by ỷ, 83. 118. 141. 299. *Aalbert Banjaard van Brederode*. Zekerlijk uit de gemelde Holl. Kronijk, Diviſ. XV. 3. daar hy ook verrijkt is met den naam *van Breroe*; doch, naar 't ſchijnt, by verzinninge: want hy heet daar, te vooren, menigmaal ſimpelijk *A. Banyaert*; ja zelfs XIV. 11. op de lijſt der Edelen van dien tijd, daar die naam, *van Breroe*, niet behoord hadt verzweegen te worden. welke ook, daarenboven, niet gevonden wordt by Jo. a Leydis. Evenwel gewaagt mede van hem P. Voet, in zijn Verhaal van de Heeren van Brederode p. 43. doch twijffelde of dees *Heer Banjaert* van de rechte linie geweeſt zy. Uit welk *Heer Banjaert* blijkt, dat hy *Banjaert* hieldt voor een' Voornaam; noemende hem ook *Banjaert van Brederode*, *Ridder*. Hy ſchijnt geleefd te hebben tot in 't jaar 1223. Want zo lees ik in het Doodboek van Egmond: 18 *Jan. ſtorf* Aelbert Banjart *in 't jaar* 1223, *die aan ons Klooſter jaarlijks vier ponden*, *nevens een verguldden beker*, *beſproken heeft*. Zodat hy een' hoogen ouderdom moet bereikt hebben. Want hy ſtaat mede als Getuigen onder den Brief van Florens III, 28 Aug. 1162. Maar dien Brief hebben wy boven, II. 105. p. 495. gebrandmerkt als valſch. Hy ſtaat ook, als Getuigen, onder den Brief van Philips van El-

B. III. ✝. 18. fatien, 27 Febr. 1167, van welken wy de valſcheid taſtbaar en zigtbaar hebben aangetoond II. 1359. p. 560-568. Noch, onder dien van 3 Oct. 1174, daar, in den derden perſoon, genoemd wordt *Florens*, TIENDE *Graaf van Holland*, *Zoon van Diederik*, *den* NEGENDEN *Graave*. Maar wie daar de Spreeker zy, weet ik niet. Ik ſchat deezen op den zelfden prijs als de twee anderen; en geloof dat die Verdichters van Brieven met den naam van *A. Banjaard* geſpeeld hebben, even als met dien van *Otto van Benthem*, waarvan boven, en van meer anderen. In dat zelfde Doodboek wordt gemeld, op 29 Jan. *Ada Banjart*, *Bagijn*. Op 1 April *Rycla Banjart*. Op 8 Nov. *Catharina Banjart*, *Echtgenoot van Adriaan van Rietwijk*, *Ridder*, *ſtorf in 't jaar* 1389. Zeer dikwils wordt daar ook gevonden de naam van *Brederode*; maar nergens die van *Banjart* en *Brederode* te ſaamen. Zie Buchelius ad Bekam p. 66. Maar wat is dit nu weer, dat Melis deezen Perſoon, buiten 't Rijm, altijd noemt *Alaerd*, zo hier als ✝. 83 en 229; in het Rijmwoord tweeszins, *Alaert* ✝. 118; *Aelbrecht* ✝. 141 en 351? Waaruit blijkt dat Buchelius niet wel ſchreef: *Stokius vero non Albertum ſed Allardum vocat.* Melis moet dan geen onderſcheid gemaakt hebben tuſſchen die twee naamen: ſchoon zy merkelyker verſchillen dan *Iſabelle* en *Eliſabeth*, die nochtans zekerlijk de zelfden zijn. Ik kon hiervan verſcheiden leevende voorbeelden noemen, doch zal my genoegen met een dat ouder en ontwijffelbaar is. Geene naamen zijn, in de Spaanſche Geſchiedeniſſen, bekender dan die van *Ferdinand en Iſabelle*. Nochtans heb ik twee Spaanſche Geldſtukjes van die tijd, waarop *Iſabelle* geheeten wordt *Eliſabeth*. Zie ook du Cheſne, Hiſt. de la Maiſon de Chaſtillon, in den Bladwyzer.

✝. 21. ✝. 21 Vrouwe) deeze twee vaarzen verdienen met opmerkinge beſchouwd te worden. zo ſpreekt de Dichter:

Vrouwe Aleiden noch den niwen here
Ne ſwoeren ſi trouwe nemmermere.

de Goudſ. Kronijk voegt 'er *Ada* by, zeggende: *want ſy Alijt* ENDE HAER DOCHTER, *noch den jonge Grave Lodewijck niet ontfanghen en wouden.* Lang heb ik dit aangezien als een verbaſtering van Melis; die, door het verzwygen van den naam van *Ada*, ſcheen te kennen te geeven, dat dat weigeren van *trouw zweeren*, geene betrekking hadt tot haar zelve;

zelve; dan alleen tot haare Moeder en Man. Want de onbetaameli;kheid, waarmede Ada, door list van Aleid, in de armen van Lodewijk geworpen is, terwijl het Sterfhuis, daar de Vader noch boven aarde stondt, weergalmde van 't gejuich der Bruiloftsgasten, waarvanmen, zelfs onder 't geringe volk, zeide Meerhout, geen voorbeeld gezien hadt; benevens de staatzucht der Moeder, die, gelijk de zelfde Tijdgenoot aangetekend heeft, alleen voorhadt, zelve het bewind in handen te houden, en den jongen Lodewijk, die alles aan haar verpligt zou geweest zijn, van haar hand te doen vliegen; scheen meer dan genoeg te zijn, om, zo Moeder, als Man van Ada in eenen algemeenen haat te brengen, buiten alle bewind te stellen; en de *Voogdye* des Lands te ontneemen aan Lodewijk, en op te draagen aan Willem: gelijk natuurlijk vloeit uit vergelykinge der woorden van Melis III. 44. en II. 1396. daar hy duidelijk spreekt van beider *Voogdye*. En dit wederom vergelykende met onze tegenwoordige plaats, besloot ik, dat de toeleg van Philips van Wassenaar en anderen, alleenlijk geweest was, om Ada wel te erkennen voor Gravinne, maar om haar en haar Land, *by voorraad*, te stellen onder de Voogdye van haaren Oom Willem. Maar sedert is my de uitvoering van zulk een ontwerp ondoenlijk voorgekomen. Ada was jong, zy hadt een' jong' man, zy hadt hem eerst voor weinig dagen getrouwd; zy hadt hem getrouwd op raad van haar Moeder, van welke zy, als een eenig kind, zekerlijk teder geliefd is geweest: zoude zy deeze en dien verlaaten, om zelve geregeerd te worden door die geenen dieze verdreeven hadden? Neen. 't Was hier, na de dood van Graaf Diederik, van weerzyde, aanstonds onder of boven. En, inderdaad, door dat verhaaste huwelijk was de gesteldheid der zaaken zo hachlijk geworden, dat 'er geen ander middel overig was, dan om de ongelukkige Ada op te offeren aan de misdaad van haare Moeder, en haar te gelijk met haaren nieuwen Heere, geweldiger hand, uit den Lande te verdryven; en Willem te plaatsen in haaren Graaffelyken Stoel. Men ziet niet alles op een tijd. Nu zie ik eerst, dat Melis hier wederom bedorven is, en datmen, voor *Aleiden*, moet leezen *Aden*: B. III. v. 21.

Vrouwe ADEN *noch den* NIEWEN HERE
Ne sweeren si trouwe nemmermere.

Vooreerst hebben wy die zelfde misschryving, *Aleiden* voor *Aden*,

B. III: ✝. 21. *Aden*, ook gevonden en aangetoond II. 1299. Ten anderen komt hier *Aleid* niet te pas. Zy wilde wel blyven regeeren op den naam van haare Kinderen; maar zy was niet dwaas genoeg, om te vorderen dat de Edelen haar den *Eed van getrouwheid* moesten doen. Welke Edelen, integendeel, van rechts wegen verpligt en schuldig waaren, dien Eed te doen aan Vrouwe *Ada*, als Gravinne van Geboorte. Zy beloofden dan aan Willem, dat zy geen trouw zouden zweeren aan *Ada*, wier zy zulks schuldig waaren: maar zy beloofden hem niet, dat zy het niet zouden doen aan *Aleid*, wier zy zulks niet schuldig waaren. Hadt Philips van Wassenaar dit laatste beloofd, en van *Ada* gezweegen (gelijk nu uit onzen Dichter schijnt) zo zou hy gezeid hebben het geene hy beter gezweegen hadt; en gezweegen hebben het geene hy, in die omstandigheden, noodzaakelijk moest zeggen. Dit laatste zag ook de Schryver der Goudf. Kronijk: maar hy zag niet de misschryving van *Aleiden* voor *Aden*. In plaatse van *Alijt ende haer dochter*, moetmen dan ook by hem leezen, alleenlijk, *Ada*. Zie verder de volgende Aantek.

✝. 41. ✝. 41 **Rechte Oyr**) dat is, in de taale van Alk. *d'eenige Mans-oir*: en volgends van Loon, Gew. Leenroerigheid I. p. 30. *rechte Mansoir*, zich beroepende op onzen Dichter: of *naaste Erfgenaam* p. 31. gelijk hy bewijst uit Willem Procurator; en nochtans haalt hy, Bew. p. 22. n. 2 de woorden van Meerhout aan, van wien hy, toen hy over Kolijn schreef, een oud *MS* hadt, alswe gezien hebben I. 1315. Hoe komt dan nu Meerhout, ook by hem, wederom veranderd in den Procurator? Doch laat ons de woorden van Meerhout, door van Loon bygebragt, voor zo verre zy ons hier van dienst zijn, wat nader bezien. zo luidenze: *lætabantur se Dominum et Principem recepisse, qui* FILIUS *esset Florentii Comitis*, VICINUS *et dignus* HÆRES. Vanwaar heeft hy dit Latijn. *vicinus hæres*? Niet uit eene der Uitgaaven; want by Matth. leestmen *nativus*; by Sweertius, *unus*. Hy moet het dan gevonden hebben in zijn *MS*. Want ook Scriverius veranderde, in den text, eerst *unus* in *vicinus*: maar daarnevens, op den kant, in *nativus*: het een en het ander, denk ik, uit zijn *MSS*, schoon hy 't niet zegt. *Nativus heres* is *geboren erfgenaam*, of, dat het zelfde is, het *rechte oir*: 't welk niet verstaan moet worden in tegenstellinge van Ada, die

die hier zelfs niet genoemd wordt; maar van Lodewijk, eenen Vreemden, dien zy ook, als in den zelfden adem, noemen en afkeuren. Hoe 't zy, dat van Loon, uit een verward geroep van eenigen, in omstandigheden als deeze, de Leenroerigheid van Holland wilde bewyzen (zie Mieris Aanmerk. op van Loon p. 67): en daarenboven dorst schryven, dat Vrouw Aleid, *als bewust dat Holland een Leen des Duytschen Rijks was, DAAROM straks, en terwijl zelfs haars Gemaals lijk noch boven de aarde stondt, haare Dochter Ada aan Lodewijk, Graaf van Loon, uytbuuwelijkte*, enz. zijn klaare bewyzen, dat van Loon zyne Geweezen, of Gewaande, Leenroerigheid wel vast gezet heeft op strooien beenen. Anderen hebben uit deeze gebeurtenisse opgemaakt (alsof het gedrag van Aleid geen aanleiding tot misnoegen hadt moeten geeven) dat de Hollandsche Edelen, volstrektelijk, noch door *Vrouwen*, noch door *Vreemden*, geregeerd wilden worden. Jo. a Leydis L XX. c. 2. *cum a Primatibus Hollandiæ decretum esset, quod a mobili* MULIERE *nollent regi, nec* EXTERNUM *Principem aliquatenus super eos dominari.* zie de Holl. Kron. Divis. XV. c. 2. En dit heeft ook M. Vossius, L. III. p. 97. laaten invloeien in die sierlyke redevoeringe, waarmede zy Willem allereerst zouden genoodigd hebben tot de aanvaarding des Lands; want zo spreeken zy daar: *Sed nimium errat Adelheidis, si liberum populum* EXTERNA *jussa accepturum, si Viros in* FEMINAE *reverentiam ituros sperat.* En wat verder: *Parentis tui solium* FEMINA *cum* EXTERO *tenet*: &c. Doch hiervan by Meerhout en Melis niets gevonden wordende, zo zouden wy het, als eene uitvinding van laater tijd, blootelijk konnen afwyzen. Maar ik vind het ook ongerijmd, dat zy eerst Ada, als eene *Vrouw* zijnde, verwerpen; en dan Lodewijk, omdat hy een *Vreemde* was. Want Ada verworpen zijnde, zo was Lodewijk reeds stilzwygende verworpen. Die nieuwe vinding is dan zo goed als klatergoud. En hadden de Edelen Ada, alleen omdat zy een *Vrouw* was, niet willen hulden, zy zouden zo laat niet by Willem gekomen zijn, maar hunne maatregelen, even als Aleid de haaren deedt, genomen hebben by 't leeven, of uiterlijk geduurende de ziekte van Graaf Diederik. Waaruit op nieuw blijkt, dat Ada haaren val alleen dank te weeten hadt aan haare Staatzuchtige Moeder. En hieruit, weder, dat Ada moet beschouwd worden als eene *afgezette Gravin*; en dus eens Gravin geweest zijnde, ook haare plaats

B. III. v. 41.

op

B. III. op de Lijste der Graaven van Holland, wettiglijk behoudt:
§. 41. hoewel die haar al meermaalen betwist is geworden. Onder anderen wordt zy in de Goudsche Kronijk niet geteld: en Scriverius heeft daar p. 52. op den kant doen drukken, dat hy dien Schryver daarin gevolgd is, voegende daar, voor reden, by: *Lichte blijft Joncvrou Ada after, om haer cort Rijck en cort Leven; mede omdat sy niet gebult en is geweest.* En dus geeft hy haar, met de eene hand, een *Rijk*, dat hy haar, met de andere, weder ontneemt. Noch verder gong de Vaderl. Hist. die de Vrouwelyke opvolging in het Graafschap van Holland zekerlijk ontkende, toen hy den Inhoud van zijn achtste Boek aldus begon: *Ada, door haare Moeder, Vrouwe Aleid, aan 't Graaflijk bewint geholpen.* Ik zeide liever, dat zy 'er, door haare Moeder, was UIT geholpen. En wat doet ook hier haar *kort Leeven?* Toen *Lodewijk X*, Koning van Vrankrijk, in 't jaar 1316, overleedt, liet hy achter, eene Dochter *Johanna*, een Zwangere Vrouw, en twee Broeders, *Philips* en *Karel.* Eenige maanden daarna beviel de Weduwe van eenen Zoon, die geen volle acht dagen geleefd, en dus noit geweeten heeft dat hy Koning was, en echter in den rang der Koningen geplaatst en geteld wordt onder den naam van *Jan I.* Dit wegens 't kort leeven. Maar 't vervolg dier Fransche Geschiedenisse doet mede tot de stoffe, die wy hier verhandelen. Het kind overleeden zijnde, was de Vraag, wie nu gerechtigd was tot de Kroon van Vrankrijk; *Lodewijks* Dochter *Johanna*, of Broeder *Philips?* onder veele Prinssen en Grooten, die voor *Johanna* waaren, was ook haar jongste Oom *Karel.* Maar *Philips* was de magtigste; en maakte zich zelven Koning: en toen *Karel* eerlang den troon beklom, deedt hy als *Philips*, en tradt het recht van zijn Nicht *Johanna* met voeten. Daniel, en zulke falievouwers, mogen zich afslooven om dit te bewimpelen met eene Salische Wet (waarvan zie le Gendre in Philippe V) die Wet was toen, in dat opzigt, noch noit genoemd, en is eerst naderhand op de baan gebragt, om dit zelfde geval te verschoonen. *Johanna* was, wegens haar' Vader, Koningin van Vrankrijk; wegens haare Moeder, Koningin van Navarre. Betwistten haare Ooms haar de Kroon van Vrankrijk, uit hoofde der Salische Wet; waarom ontnamen zy haar tevens die van Navarre, daar die Salische Wet ook sedert noit in aanmerkinge is gekomen? Hierin echter werdt *Johanna*, in 1329 hersteld, toen zy met

eenen Franſchen Prins trouwde. Alte opmerkelijk is de uitſlag der onderneeminge van deeze twee Ooms geweeſt, om dien hier niet by te voegen. *Philips* heeft éénen, *Karel* twee Zoons gehad; maar zy zijn beide, met hun Manlijk Oir, binnen de tijd van twaalf jaaren, weggerukt; laatende beide Dochters na, op welken aanſtonds het ongelijk, *Johanna* aangedaan, ſchijnt gewroken te zijn. Integendeel, het Wettig Oir van de toen verongelijkte *Johanna*, bezit noch heden ten dage de Troonen van Vrankrijk en van Navarre. B. III. ✝. 41.

✝. 56 **Dat dartichſte te doene**) de Andd. *Dat dertich dach te doen.* Even boven, ✝. 52. ſtaat in Allen, zaakelijk, *Didrix dartichſte dach.* al het welke in de Goudſche Kronijk aldus uitgedrukt wordt: *Daer na ghevielt, datmen Graaf Dircks* Maenſtont *ſoude doen.* Zo lees ik by G. Brand, Hiſt. van Enkhuizen p. 4. *waerover hem* [heer Melchior Prieſter aldaar] *toegeſtaen wierdt, van yder doode, tot driewerf toe, te ſullen genieten een geheel broodt, twee pondt boters en een kanne biers*, te weten, *in de* UITVAERT, *in de* MAENDSTONDT, *en in de* JARIG TIJDT. De Schryver ſtelt dit omtrent het jaar 1100. doch anderen, zegt hy, 100 jaaren vroeger, anderen wel 300 jaaren laater. Dit laatſte geloof ik: want het wijſt ons naar het jaar 1400, of tot de tijd, waarin de Schryver der Goudſche Kronijk leefde; en die gebruikte het zelfde woord, *Maenſtönt.* Men ſchijnt dan toen te Enkhuizen geen werk gemaakt te hebben van den *Zevenden dag*; of *Weekſtond*, als 't my geoorloofd is zo te ſpreeken. Brief van 1568 by A. Matthæus ad Annal. Egm. p. 193. op den kant: *Jo wil ic datmen geeft op mijn* BEGRAVINGE *aen den gerechten gemeen Armen, aen wittebroot, drie mauwer weyts, op mijn* SEVENDACH *d. m. w. op mijn* MAENTSTONT *d. m. w. ende op mijn* JAERGETYDE *d. m. w. al aen wittebroot.* Hier hebben we alles, laat het ons kortelijk, in orden, beſchouwen. Kwaalijk, vooreerſt, zegt Matthæus aldaar p. 192. *triceſimum, ſeptimum* AB OBITU *obſervabant.* want die dagen werden geteld, niet van 't overlyden, maar van de Uitvaart of Begraavinge; als blijkt uit zijn eigen bewyzen: Van den *Zevendag*, uit den zelfden Brief van 1568. *Ten vijfden ſo wil ick datmen geeft alle Prieſters &c. die geſtelt ſijn alle dagen binnen 't Sevendach miſſe van requiem te leſen &c. mits leſende op mijn* grafſtede *Miſerere et De profundis.* Van den *Dertigſten*, uit eenen veel ✝. 56.

oude-

B. III. ouderen van 1120 aldaar: *ut Tricesimus dies* depositionis *ejus*
†. 56. *et Anniversarius vigiliis et orationibus*, *psalmis et missis statutis rite celebretur.* Uit de eerste plaats zienwe ook, dat *Zevendag* niet alleen betekent den *zevenden dag*, maar alle de *zeven dagen.* En zo moet ook *Dertigdag* verstaan worden. Brief van 1487 by den zelfden de Nobilitate L. II. c. 36. p. 579. — *brueder ofte suster, die gestorven is, ende hier hoer* Dertichste *gedaen wort. Ende hier voer sel die Procuratoer den Priester geven van elke misse, ende van dat bidden, dat na die misse gescien sel, vijff scillinge, die* Dertich dagen *durende.* — *Ende onse Boede sel hebben van dat cleet te spreyen, ende onse Outaer die* Dertich dagen *te bereyden een can Rijns wijns.* Evenwel waaren, bepaaldelijk, de Zevende, de Dertigste, en de Jaardag, by 't sluiten van de eerste Week, Maand en Jaar, plegtiger dan de overigen. By voorbeeld, een Kanonik te Utrecht werdt vijfmaalen beluid van alle de Kerken; als eerstelijk straks na zijn overlyden, voorts by zijn Begraavinge, en op den Zevenden, Dertigsten en Jaardag. En op de laatst gemelde drie dagen moesten alle de Kanoniken te saamen komen. zie Matthæus ad Ann. Egm. p. 193. Ik verklaarde boven *dies depositionis* door den *dag der begraavinge*; schoon anderen dien neemen voor den *dag des overlydens.* zie du Cange v. DEPOSITIO, daar hy zelf niet dorst kiezen. Doch zyne voorbeelden onderzocht hebbende, blijf ik by myne eerste gedachten. Maar deeze dertigdaagsche diensten hadden inzonderheid ook plaats daar Kapittelen of Kloosters onderling, of byzondere persoonen met die, eene Broederschap, of gemeenschap van gebeden en verdiensten, hadden aangegaan. Deezen waaren wijd en zijd verspreid, en elk begon zynen dienst, wanneer hy de tyding kreeg. Adelheid, Gravin van Beaumont beval in eenen Brief, dat zekere Moniken haar Dertigste zouden beginnen daags na dat zy de tyding van haar dood zouden ontvangen hebben. Maar in zulke Kerken of Kloosters, daar het Lijk begraaven werdt, nam dat Dertigste, of die *Dertig Missen op Dertig dagen*, gelijk du Cange TRICENARIUM verklaarde, aanvang met den dag der Begraavinge. Waartoe ook schijnt te dienen het geen ik vinde in den Legger van 't Kapittel te Geervliet; dat, volgends de Statuten, beraamd in 't jaar 1517, yder der Heeren [Kanoniken] voor het zingen der Vigilien in 't Huis van eenen overleedenen, en voor de Misse op den dag der Begraavinge, genieten zoude

de vier stuivers; de Kapellaanen, Pastoor en Vicarissen elk B. III.
1 st. de Choraalen elk 1 st. en even zo veel voor de Vigilien ♈. 56.
en Misse, *in die Septimo, et Tricesimo*, voor de Ziele des Overleeden te doen. Maar ontwijffelbaar blijkt het uit de Oude Statuten der Kartuizeren P. I. c. 48. §. 1. *Ab ipso autem Sepulturæ die &c.* dat is, *Van den dag der Begraavinge af, tot den Dertigsten toe (uitgezonderd den eersten dag van het Kersfeest, van Paasschen en van Pinxteren, en de drie dagen voor Paasschen) zingtmen dagelijks voor den Overleeden eene Misse, enz.* Die Dertigste was vooral een plegtige dag. dan vierden de naaste vrienden, by het graf zelf, de gedachtenis van den begraven: dit blijkt hier uit het verhaal van onzen Dichter, dewijl het Huisgezin van Graaf Diederik VII, naamelijk, Aleid, Ada, Lodewijk, enz. in den winter naar Egmond reisden, om op den Dertigsten dag in 't openbaar te beweenen, dien zy in de eerste week bespot hadden. Dit beweenen, of deeze gedachtenisviering, hiet van ouds *Memoria*: ook *Commemoratio*. P. F. Chiffletius de annis Dagoberti c. 4. *cum tamen —— ipse de se Jonas affirmet, se mira odoris suavitate perfusum fuisse in obitu piæ virginis Gesetrudis*, *ac* TRIGESIMO *post die*, *cum* ex more *de illa fieret* COMMEMORATIO, *pari suaveolentia fuisse recreatum*; *existimaverim &c.* Onze Willem verzocht, na zijns Broeders dood, vry geleide, om

Te comene totes Broeders grave.

zie boven ♈. 7. Deeze plegtigheid geschiedde, zo ik vertrouwe, op allerlei dagen, door zulke hooge Personaadien, die doorgaands goede offerande geevende, de deur altijd open vonden. Want men moet hier altijd denken om 't oude spreekwoord, *koperen geld, koperen zielmisse.* Men badt toen niet dan om loon. Zo lees ik in den Legger van Geervliet, in eenen Brief van Zweder van Abcoude en van 't Kapittel, 1367. *van welcken renten elck Canonick, die tot Vigilien ende tot Missen coemt, ende* te grave gaet *alsmen die* MEMORIEN *doen zal, hebben zal* 4 *penn. groot*; *elc Capellaen, die daer coemt ende* te grave gaet 2 *penn. groot*, enz. Maar in de bovengemelde Statuten van 1517. kreeg yder Kanonik, *pro visitatione tumbe* op het einde der maand, of des Dertigsten, tien stuivers. Te weeten, geld was 't vertrouwen der Geestelyken; gekochte gebeden dat der stervenden. Hierom maakte Lijsbet, Pieter Reiniers dochter, aan yder, die haar graf zoude bezoeken, *sepulchrum ejus visitanti*, eenen groot. Maar

B. III. ✻. 56. niets heeft de Moniken zo zeer aan het slempen gebragt, als die altijd duurende *Anniversarii* of Jaargetyden, waarby men hun, opdatze wel bidden zouden voor de Zielen van anderen, het Lighaam opvulde met spyze en drank. Hoor hier den vroomen Guigo, vijfden Prior der groote Chartreuse in Vrankrijk, en uit dien hoofde vijfden Generaal der Orden, van 1110 tot 1137, die de eerste Statuten in schrift gesteld heeft, cap. XLI. §. 4. zo spreekt hy: *Audivimus enim quod non probamus, plerosque totiens splendide convivari, Missasque facere paratos, quotiens aliqui pro suis eis voluerint exhibere defunctis. Que consuetudo, et Abstinentiam tollit, et* VENALES *facit* ORATIONES: *dum quotus pastuum numerus, totus est et missarum. Nec ullum ibi vel jejunandi certum vel obsecrandi constat propositum; ubi non devotione facientis, sed de pascentis potius pendet arbitrio. Nulla quippe die convivium vel missa deerit, si qui pascat nunquam defuerit.* Ik heb deeze aanmerkelyke woorden wel willen uitschryven uit een werk, dat hier te lande weinig bekend is. Ik heb het in *MS* en gedrukt. Ook is het aanmerkelijk, dat in de volgende Oude, Nieuwe en Derde verzaameling der Statuten, waarvan die van Guigo tot grondslag gediend hebben, echter van dat Artykel nergens gesproken wordt; zodat het al voorlang schijnt geteld te zijn, by de vastende Kartuizers zelfs, onder de *Leges abrogatas.* Onze Amsterdamschen, zekerlijk, waaren rechte Smulpaapen; gelijk my uit hun eigen aantekeningen gebleeken is. Dus verre van 't Kerkelyke, in dien tijd, ten opzigte van het *Dertigste.* Het zelve hadt, ook op het werreldlyke, groote invloed. zie hier eenige voorbeelden uit der Saxen Spiegel; als L. I. Art. 22. daar, in de Vertaalinge, gezeid wordt: *Der Erbe mag wel einfaren zu der Witwe in das hausz oder gut ehe dem* Dreissigsten, *auff das er bewar das nichts verloren werde das ihn angeboert; mit seinem rath sal auch die Fraw das* Begrebnis *und* Dreissigsten *begeben; anders sol er kein gewalt haben in dem gut, bisz an den* Dreissigsten. En de Glossator aldaar n. 3. *vor dem* Dreissigsten *sol niemant auff des verstorbenen schult klagen, auch der Richter nichts daraus pfenden,* enz. En Art. 33. wordt gezeid, dat de Weduwe, ten tyde van haars Mans begraavinge, of van des zelfs *Dertigsten*, behoorde te kennen te geeven of zy zwanger waare. Te vooren Art. 28. dat geen Rechter of Fronbode, dat is, 's Heeren bode, het goed, by gebrek van Erven, voor den *Dertigsten*

in

in bewaaringe mogt neemen. Ook konmen volstaan met de Dienstboden af te betaalen tot den dag van 's Mans overlyden; maar moestze houden tot den *Dertigsten* toe: dieze vroeger liet gaan, moest hun de volle huur geeven: Art. 22. Enz. B. III. ℣. 56.

℣. 101 **De Grave van Vlaendren / de Grave Hake / De Grave Alef)** onze *MSS* hebben hier geen verschil. By Meerhout, volgends Matthæus p. 490. vindenwe, *Comite de Flandria*, *Comite Adolfo*, *Comite de Hare.* Waarop Matth. aantekende, dat *Gerard*, *Graaf van Are*, geweest is de broeder van Diederik, Bisschop van Utrecht; en vooraf kortelijk, datmen by Sweertius kwaalijk leest, *Hake.* Maar waarom voegde hy 'er niet by, datmen, ook by Sweertius, leest, *Comite de Flandria*, *Adolfo Comite de Hake?* daarwe maar twee, en niet drie, persoonen hebben. gelijk ook in de Goudsc. Kronijk, daarze heeten, *Graef Haeck van Vlaenderen* en *Graef Olof van Cleve.* M. Vossius p. 99. noemde alleen *Flandrum et Comitem Hakensem.* Ondertusschen is 't zeker, datmen, reeds ten tyde van Melis, by Meerhout geleezen heeft *Hake;* want hy gebruikte 't voor een Rijmwoord. Maar de twee *MSS* van Meerhout, die Scriverius gehad heeft, verschillen in *Hare* en *Hake*; even als de twee gemelde Uitgaaven. Doch die Graaven *Hake* en *Alef* aan hunne plaatse laatende; wie was die *Graaf van Vlaandren*, die met Lodewijk optrok tegen Willem? Meyerus noemt hem Boudewijn; en 't is zeker, dat Boudewijn toen Graaf van Vlaandren was. Maar de *Graaf van Vlaandren*, van wien Meerhout en onze Dichter hier spreeken, kan geen ander geweest zijn dan *Philips*, broeder van Boudewijn, die niet *Graaf*, maar, by uitlandigheid zijns Broeders, *Voogd van Vlaandren* geweest is, en dien Meerhout ook elders *Graaf*, onze Dichter hier *Graaf*, elders beter *Voogd*, genoemd heeft: zie boven by ℣. 518. Maar Meyerus was hier verbijsterd, zo wel met zynen Graaf Boudewijn, als met onzen Graaf Diederik. Dees, zegt hy op 't jaar 1203, is te Dordrecht jammerlijk *vermoord.* Nochtans weeten wy, dat Diederik, den 4 November 1203, zijn natuurlyke dood gestorven is. Graaf Boudewijn, vervolgt hy, valt, als bondgenoot van Lodewijk, in 't Land van Schouwen: maar door tusschenspraak werdtmen bevredigd, en Lodewijk stondt Holland af aan Willem voor 10000 Mark ℣. 101.

B. III. zilvers. Hem speelden misschien in 't hoofd de 10500 Mark, ✝. 101. die Willem naderhand gegeeven heeft aan den gemelden Voogd Philips, toen die in Zeeland gevallen was: waarvan zie beneden by ✝. 554.. Vervolgends zou Boudewijn vertrokken zijn naar het H. Land, werwaarts hy reeds zyne Vrouw hadt vooruit gezonden, die te Ptolemais, daar zy haaren Man wachtte, op den 29 Aug. 1203, overleedt. In Griekenland gekomen zijnde, verovert hy Konstantinopelen *pridie Idus Aprilis*, dat is 12 April, in 't jaar 1204, na eene belegering van acht en zestig dagen; die dan den 4 Febr. moet begonnen zijn. Het is dan onmogelijk, dat Graaf Boudewijn Lodewijk eenigszins zoude geholpen hebben tegen Willem. De vyandschap tusschen deeze twee, is eerst uitgeborsten in de maand December, toen Lodewijk, enz. te Haarlem waaren, met inzigt om, te Egmond, den Dertigsten dag van Graaf Diederik te vieren. Na die tijd begon Lodewijk eerst volk en helpers te werven: daar Graaf Boudewijn, die den 4 Febr. 1204 een begin maakte van 't beleg van Konstantinopelen, onmogelijk onder begreepen kan worden. Het welk ik dus meene beweezen te hebben uit Meyerus zelven. Anderszins waar genoeg geweest, te zeggen, dat Graaf Boudewijn, die in 1204 verkooren is tot Keizer van Konstantinopelen, zich reeds op reis begeeven hadt in het jaar 1202; gelijk we nader zullen zien hier onder, by ✝. 554.

✝. 431. ✝. 431 **Helme / platen ende stilde)** voor het eene woord *platen*, hebben 'er de Andd. twee, *barnasch*, *balsberch*; die ik simpelijk aanzie voor eene verklaaring van *platen*. Want zo hebben ook geleezen de Schryver van de Goudſ. Kronijk, en de zogenoemde Heraud. De eerste noemtze *wapenplaten*; de ander, *platen eñ panseren*; maar de ongenoemde Klerk, alleen *barnasch*. En elk van die woorden is op zich zelf goed tot vertaalinge van *lorica*, gelijk Meerhout sprak. Elders gewaagt onze Dichter niet van *plaaten*: maar Jan van Heelu meermaalen; als p. 130.

Hi badde doen met bem nochtan
Min dan twee dusent man
Met belmen ende met platen.

en p. 160. —— platen, *belme ende sweert*,
Daer met woude bi bem verweren.

en p. 202. van die Bergsche Geboeren, waarvan zie by VII. 915. in 't begin.

Diere

Djere badden een groot deel B. III.
Beide wambeys eñ beckeneel, ℣.431.
Eñ een deel baddender platen.

Ter zelver tijd betekenden *plates* in Vrankrijk, en elders, ook *yzeren bandschoenen:* zie du Cange *v.* PLATA. Hist. de Dauphiné Tom. II. Pr. XLV. in eene Rekening van den Thezaurier des Dauphijns 1336. *pro Gamberiis*, *Cosseriis*, GUANTILETIS. 't welk in de Aantek. aldaar (21) vertaald is, *Jambieres*, *Cuissars*, *Gantelets.* Gelyke post komt daar verder voor (41) *pro uno paro de* PLATIS *cum Cosseriis et Gamberiis.* 't welk uit het voorgaande klaar is. Noch verder heeten zy, Wanten van, of met, Metaal: *pro Gamberiis*, *Cossalis*, *Bracberiis pro ante et retro*, *et* GUANTIS LATTUNATIS. Dat waaren, volgends de Aantek. (60) *des Gans couverts de* LAMES DE LETTON. Noch vind ik in 't zelfde Werk T. I. p. 48. een uittreksel uit een' Brief van 't jaar 1343, waar in gesproken wordt van 500 Man, die den Dauphijn ten oorlog, ook buiten hun Land, moesten volgen: naamelijk de eene helft, *cum Balistis;* de andere, cum *Lanceis*, *Pennonis munitis sufficienter:* en allen, *cum Propointis*, *Gorgeriis*, CHIROTHECIS FERREIS SEU PLATIS, *Alberjonatis Malliæ competentibus*, *Ense*, *Cultello*, *et aliis necessariis.* Dit is voldoende. Maar wat moeten wy verstaan onder de woorden, *Alberjonatis Malliæ?* niet anders dan *Halsbergen.* Want *Alberjo*, of *Albergo*, heeft een grooten zweem naar 't Italiaansch, waaruit, in de bygebragte Rekening van 't jaar 1336, veel Latijn van deeze soort, verklaard wordt. Schoon ik aldaar, in de Aantek. (67) in dien zin vinde, niet *Albergo*, maar *Usbergo.* Altijd in 't begin bedorven; 't eerste minst. Altijd half Duitsch. Het Fr. *Haubert* is niet minder bedorven. En nu geloof ik, datmen, voor *Alberjonatis*, even goed hadt konnen schryven, *Albergatis;* en mogelijk, noch beter, *Albergis.* Doch hoe men leeze, dit woord, met het bygevoegde *Malliæ*, betekent het zelfde dat in gemelde Rekening genoemd wordt, *Arnense de Malia;* en verklaard (61) *Harnois*, *ou Cottes de Mailles.*

Polybius, om ook kortelijk iets te zeggen van ouder tyden, zeide, by Lipsius de Militia Rom. L. III. dial. 6. dat veelen zich bedienden van eene *Plaat*, niet grooter dan een span in 't vierkant, daar zy hun *borst* mede bedekten: maar de vermogendsten van *schubachtige pansieren.* Deeze twee laatste woorden ontleen ik uit I. Sam. XVII. 5. daar ook de Latijn-

B. III. v. 431. sche overzetting heeft, gelijk Lipsius hier, *lorica hamata*. D
benaaming van *schubachtig* geeft een leevendig denkbeeld va
de menigte der *plaaten*, waaruit het *pansier* of de *halsber*
bestondt. Zy slooten, en schooven, over elkander, als d
schubben op den visch; of als de *vederen* op den vogel: vai
waarze ook in 't Latijn niet alleen den naam van *squamæ*, maa
ook van *plumæ*, gekreegen hebben. En zo worden zy oo
afgebeeld by Lipsius, by Daniel de la Milice Fr. en op vee
oude Zegels; nergens fraaier dan by Vredius. Van de sa
menvoeging der *plaaten*, zeide Lipsius eenvoudig, *squamæ*
catenæ jungebant. Barthius over Claudianus, straks te me
den, uitvoeriger, dat de zelve binnenwaarts geschiedde, e
van buiten niet zigtbaar was: *quæ armatura, cum solida ext*
riore intuitu videatur, sit tamen per artificium occultius flex
lis. Door deeze buigsaamheid hadden ruiters en paarden ee
onbelemmerd gebruik van hunne leden. Veele ouden hebbe
zich vermaakt de zelven op eene schilderachtige wyze te b
schryven. Ammianus vergeleekze by Konstbeelden, gepolij
door de hand van Praxiteles: L. XVI. *Praxitelis manu poli*
crederes SIMULACRA, *non viros, quos* laminarum *circuli tenue*
apti corporibus, flexibus *ambiebant, per omnia membra didu*
ti, ut quocumque artus necessitas commovisset, vestitus congru
ret, junctura cohærenter aptatâ. En Claudianus Lib. II.
Rufinum:

—— —— *conjuncta per artem*
Flexilis *inductis animatur* lamina *membris*,
Horribilis visu: credas SIMULACRA MOVERI
FERREA, *cognatoque viros spirare metallo*.

Deeze plaats des Dichters, met eenige voorgaande en volge
de vaarzen, heb ik, in onze moedertaale, aldus naargezonge

Het zegepraalend heir staat zich hier neer, en spreidt
Rondom zich eenen glans van Mavors heerlijkheid.
Hier plaatst zich 't Voetvolk; daar de Ruiterye, onledig
Om 't weelderige ros, in 't rusten zelfs onvredig,
Te houden op den toom. Daar wappert veer en pluim
Der helmen, door den wind bewoogen, in het ruim:
Terwijl de schouderen der Helden, als geklonken
Uit schitterend metaal, alomme vuur en vonken
Weerkaatsen op den dag, die daarin speelt, en leeft.
De Plaaten, *die de konst volmaakt vereenigd heeft,*
Die 't rustige gestel der leden overdekken,

B

Beweegen zich alsof zy leefden, en verwekken B. III.
Een' schrik in dieze zien. Men ziet, zo 't schijnt, geen mans, ℣.431.
Maar YZREN BEELDEN, *die al juichend gaan ten dans,*
Als leevende in 't metaal, waaruit elk schijnt geschapen.
De paarden zijn gedoscht met even 't zelfde wapen,
En dreigen, schootvry voor het punt van spiets of schicht,
Met staalen kop en borst te vellen, wat niet zwicht.

Heliodorus, in zijn Negende Boek, spreekende van de Perziaansche Ruitery, is zeer breedvoerig in 't beschryven dier yzeren wapenen van Mannen en Paarden; te veel om het hier in te voegen. Alleen zal ik, uit hem, aanmerken, dat een Ruiter, zo gewapend, niet in staat was te paard te klimmen, maar daarop moest getild worden. Vervolgends, in 't verhaal van de nederlaag der Perziaanen, zegt hy, dat allen, die van, of met, hunne paarden gevallen waaren, lagen als houten blokken (hier kon ook de gelykenis van yzeren beelden plaats hebben) en zo vermoord werden: *Car*, gaat hy voort volgends de vertaaling van Amiot, *l'homme d'armes de Perse, quand il est armé de toutes pieces, ne se scauroit mouvoir, s'il n'a qui le mene par la main.* Diergelijk heeft ook de Heer F. B. in zyne Aanmerkingen p. 176. wegens de *Hommes d'armes de France.* Doch ik wenschte, dat hy 'er, gelijk anders gewoon is, een voorbeeld van bygebragt hadt. Ten tyde van Hertog Philips van Bourgondien wasmen zulks lang vergeeten. Onder de menigvuldige, en alleen tot oeffening strekkende, twee gevechten in beslooten perk, die by Oliv. de la Marche in zijne Memoires, omstandig komen geleezen worden, is kenbaar, dat de Kempen waaren *en plein harnois*, in volle wapenrustinge. En nochtans streeden zy zo wel *te voet*, als *te paard.* Waar toe een zwaar gewapend Perziaansch Ruiter, volgends de beschryving van Heliodorus, die een' Roman schreef, zekerlijk niet bekwaam was. Een Edelman van Milaan, Galiot de Baltasin, begaf zich in 1446 derwaarts, en vocht driemaal op éénen dag te voet tegen den Heer van Ternant, telkens met verandering van geweer. *Sitost*, zegt la Marche L. I. ch. 14. p. 246, *qu'il entra dans la lice*, SAUTA DE PLEIN SAUT *hors sa selle, aussi legerement*, TOUT ARME', *que s'il n'eust eu que le pourpoinct;* 't Eerste gevecht was met lanssen. *Beau personnage fut l'Escuyer: et si tost qu'il tint sa* lance, *il la commença à manier et escourre, comme s'il ne tinst qu'une flecbe d'Archer, et fit*

B. III. un saut ou deux en l'air, *si leger et si viste, que l'on voyoit bien*
v. 431. *que barnois, n'babillement qu'il eust, ne luy grevoit rien.* Het tweede was met een soort van geweer, dat de Schryver noemt *estocs* en *espées d'armes.* Het derde met *baches*, voorzien van *maillets*, en van *dagues* onder en boven. Vreeslyke wapenen vooral in zo sterke handen; waarvan echter de meesttreffende slagen geen' doorgang vonden door de *yzere plaaten*, waarmede die Helden, van 't hoofd tot de voeten, bedekt waaren. Doch het geenmen verder, by de la Marche en anderen, kan leezen, zal ik hier niet uitschryven. 't Zou my te lang ophouden. Ik verlang om te komen tot onze Nederduitsche Dichters, welken mogelijk niemand, die leeft, gezien heeft, zijnde al *MSS*; van welken, buiten *Jan van Heelu*, het genoeg is eenige *Fragmenta* te bewaaren.

Toen Ferguut zich eerst wapende, kreeg hy van zyne ouders eenen langvergeeten *halsberg*, die aldus beschreeven wordt f. 3 c.

Die halsberch *was roet als een bloet*
Van ROSTECHEDE, *maer herde goet*
Eñ vast haddi die maelgie.

Walewein f. 37 c.

Doe dedi vut, als hi eerst mochte,
Sinen halsberch, *besach de* maelgen,
Offer hem yet vele faelgen;
Hi vantse alle goet eñ vast.

Goet en vast, even als in Ferguut. En f. 29 a en b.

De Vos ghinc neven zire zide
Sinen halsberch *trecken eñ scoren,*
Eñ maecte veinsteren eñ doren,
Eñ ghinc maelgen *lesen vut,*
So datmen die siden entie huut
Mochte scouwen dor die maelgen
Meer dan twintich sonder faelgen.

dit hiet anders *ontmaelgieren*; f. 12 b.

Dat hi hem rovede vander side
Sinen scilt al tenen male;
Eñ sinen halsberch, *goet* VAN STALE,
Ontmaelgierdi *te menigher stede.*

Dit, en 't voorgaande, is te verstaan, van slaapende Ridders. zulk verlies werdt geboet door 't *insteeken* van nieuwe maalien; f. 6

So

So waer dat men wart ghewaare
Datter ene maelge *ontbrac*,
Ic wane mer ene nieuwe in ſtac. B. III. ℣. 431.

Hiervan vloogen, op herhaalde zwaare ſlagen, de *maalien*, volgends de taal deezer Dichteren, *als kaf*, en *by honderden*, door de lucht. Walewein f. 14 c.

Entie halsberghe *begonſten verwarmen*,
Entie maelgen *vloghen af*
Achter velde oft ware caf.

en f. 54 d.

Maer eenpaerlike ſonder faelgen
Slouch bi up Walewein: vijf hondert maelien
Dedi vlieghen in dat parc.

Ferguut f. 27 d.

Hebben den Ridder ſo geſteken
Dat ute ſinen halsberge *moeſte breken*
Acht hondert maelgien *ofte meer.*

Wat die Helden, zo onder, als boven den *halsberg*, verder aan 't lijf hadden, kanmen oordeelen uit de volgende wapenruſting. Ferguut f. 27 a.

Die Coninc nam ſijns Neven goem,
Eñ dede hem an een ACOTTOEN:
Daer boven hiet hi hem an doen
Enen HALSBERCH *ſambelijn*;
Eñ daer naer een CURIEKIJN
Van enen velle van ſerpente ——
Daer op dedi den ROC *van ſiden*
Daer ſine WAPINE *in was gewrocht.*

Vooreerſt zienwe hier een ACOTTOEN onder den halsberg. Alswe dan leezen, gelijk ik in dat zelfde Werk leeze, dat roovers, eenen Ridder meenende te plonderen, zeggen f. 17 d.

Wi willen hebben groot eñ clene,
Ors, halsberch *eñ* acottoen;

begrijptmen licht, dat zy hem, in gemeene taal, wilden uitſchudden tot het *hemd* toe. Limborg B. XII. f. 114 c.

Eñ reet hem int herte vore,
Dore halsberch, *dore* acotoen,
Datti moeſte ſinen ende doen.

Ferguut f. 23 a.

Menich halsberch *eñ* accotoen.

Accotoen komt van *accouſtrer*. Amiot als boven: *l'homme d'armes*

B. III. *mes ainsi* accoustré, *et*, *par maniere de dire*, *enchassé*, &c.
†431. Het Curiekijn *van Slangenvel*, 't welk die Koning zynen Neeve deedt aantrekken over den *halsberg*, schijnt het zelfde te zijn, dat daar f. 31 b. genoemd wordt *curie:*

Dor stac hem curie *eñ* halsberch.

Walewein f. 14 a.

Hi stac hem den scilt al dure,
So dedi halsberch *eñ* curie.

minder kracht hadt de steek, waarvan in Ferguut f. 23 d.

Eñ stac hem den scilt al dure,
Dat wederstont op die curie.

Curie of *Corie*, gelijk ik ook vinde in Ferguut f. 23 a. schijnt gemaakt te zijn van 't Latijnsche *corium*, in 't Fransch *cuir*, waarvan ook, in die taale, *cuirasse*; by Kiliaan *kuris*, *kurisse*. En zo zouden deeze woorden, volgends hunnen oorsprong, eigelijk betekenen een' *lederen kolder*; of liever, in 't gemeen, een *lederen kleed.* En zodaanig was, naar 't schijnt, de *cuirasse* van Joinville, waarvan hy spreekt ch. 32. *Je jettai ma* cuirasse *sur le dos*, *et un chapel de fer sur la teste; et aiant assemblé mes gens*, *tous blessés comme nous estions*, *courusmes sus aux Sarazins.* En wat verder: *Et pour ce que nous ne pouvions vestir nos* haubers, &c. Vervolgends: *Car ne moi*, *ne mes Chevaliers*, *n'avions pas un* harnois, *pour les blessures et grans playes*, *que nous avions eues en la bataille precedente: au moyen de quoi n'estoit possible de vestir* AUCUN HARNOIS. Daar ik meen, dat het onderscheid tusschen *cuirasse* en *haubert* of *harnois*, het zelfde is met het geen 'er is tusschen *leder* en *yzer.* De *curie*, of 't *curiekijn*, *van eenen velle van serpente*, komt daarmede niet kwaalijk overeen. Maar de *Cuirasse* daar laatende; deeze *curie boven den halsberg*, schijnt wederom niet anders te zijn, dan het *jak*, of de *jaquette*, by Brantome gemeld, en aangehaald by den Heer F. B. p. 117. *Et* SUR SON HARNOIS *avoit une* TRES RICHE JAQUETTE. En Brantome voegt 'er, tot verklaaringe, by, *ainsi appelle l'Histoire ce que nous appellons une* COSTE D'ARMES. Oliv. de la Marche, Memoires L. I. ch. 9. p. 203. *Il estoit armé pour combattre a pied*, *le bacinet en la teste*, *et* SUR SON HARNOIS *paré de sa* COTTE D'ARMES. Maar Schubartus, de Ludis Equestr. Cap. III. §. 19. zegt, dat de Ridders, niet boven, maar onder het yzeren harnasch, doorgaands aanhadden een *tegumentum coreaceum*, of *lederen kleed:* het welk hy meende, weinig of niet te verschillen

ſchillen van *Wambas*, of liever *Wambeis*. Kwaalijk; gelijk ik ook, uit het leezen van dat Werkje, weinig nuts geraapt heb. Volgends Kiliaan was *Wambeis*, ook aangemerkt als een gedeelte der wapenruſtinge, een *wollen kleed*, en, met naame, van *bombazijn*. De Geboeren, hier vooren uit J. van Heelu gemeld, en die ganſch niet in orden gewapend waaren, hadden mede hun *Wambeis*. Dat het een ſlecht gewaad was, kanmen afneemen uit Limborg B. X. f. 100 b. B. III. ⅴ. 431.

Eñ ſiet enen iongben man,
Die enen quaden roc badde an,
Die te menegber ſtad te gbinc,
Daer een quaet wambeys *dore binc.*

Wambeys was, buiten twijffel, het zelfde, dat wy boven meermaalen gevonden hebben onder den naam *Accottoen*. Eindelijk, boven *Accottoen*, *Halsberg* en *Curie*,

— *dedi den* ROC *van ſiden*
Daer ſine WAPINE *in was gewrocht.*

dat is, met één woord, den *Wapenrok*, eigen aan Vorſten en Baanderheeren, en gewrocht van zyde. Hiertoe behoort, meen ik, dit vaars uit Ferguut f. 30 c.

Sine wapenen *waren wit van ſiden.*

J. van Heelu, van den Hertog van Brabant, p. 150.

Al dat de Hertoge badde an,
Wapenroc, *belm en* britſieren,
Dat badde al teken van ſire banieren.

maar wat zijn *britſieren*? Gy zult het beſt konnen zien uit de oude zegels by Vredius en anderen. Ik vindze ook gepaard met den *Wapenrok* in Walewein f. 58 d.

Die wapinrocke *van ſindale*
Scuerde men, eñ die britſieren.

De *Wapenrok* hiet, in baſterdtaal, ook *Porpoint*. Ferg. f. 20 c.

Het [ſerpent] *ſcorden altemale*
Halsbercb eñ porpoint *van ſindale,*
Eñ wonden in die ſcouderen ſere.

Ik lees in Limborg B. IV. f. 36 c.

Si badde den erenſt alſoe groet
Om te maken enegberande
Wapenroc *ende* gherlande,
Als ten ridderſcape beboert.

of deeze *gberlande* veel verſchille van de boven gemelde *britſieren*, laat ik nu aan 't oordeel van anderen.

Ne-

B. III. ✝. 431. Nevens de *Plaaten*, noemt onze Dichter hier *Helmen* en *Schilden.* Van elk een woord: en vooral van de *Helmen*, omdat ik daaraan ook *buigsaame plaaten* vinde toegeschreeven, by Sidonius Apollinaris III Epist. 3. *Alii de concavo tibi Cassidis exituro*, flexilium laminarum *vincula diffibulant.* Van ouds waaren de *helmen* open: waarom Cezar, in den slag van Pharzalien, zijn knechten beval den vyand in 't aangezigt te slaan; en Ammianus, zegt Lipsius, in de Perziaanen, als wat nieuws aanmerkte, dat zy hun aangezigt, geheel en al, daarmede bedekten. Maar tot onze Dichters. Onder den *Helm* droegen de Ridders eenen *staalen hoed.* Walewein f. 42 a.

Tswaert gaf hem sulc enen slach,
Dat hem clovede wel ter cure
Scilt eñ helm *al dure;*
Eñ die slach weder stoet
Onder op den stalen hoet.

dikwils gemeld in dat werk. als f. 58 c.

Die staline hoede, *al waersi goet,*
Durslouchmen, datter dure tbloet
Ute guysde ——

voor dit *guyzen*, zegtmen nu *gudsen.* En f. 22 a.

Dat hi den helm *altemale*
Cloofde, eñ den hoet van stale
Neder toten tanden duere.

Buiten twijffel het zelfde dat Joinville meermaalen noemde *chapel de fer.* als chap. 29. *et je lui levai son* heaume *de la teste, et lui baillai mon* chapel de fer, *qui estoit beaucoup plus leger.* Hy spreekt van den Koning, zeer verhit van den strijd, die dan zekerlijk geen' *staalen hoed* onder zynen *helm* hadt. Wy zagen boven dat Joinville zelf, om zyne wonden geen' *halsberg* konnende aandoen, zich wapende met een *cuirasse* en een *chapel de fer*; die hy ook elders te saamen voegt, als ch. 31. *alla voir les Sarazins, sa* cuirasse *vestue, et son* chapel de fer *sur la teste, &c.* Limborg B. VIII. f. 86 d.

Doe hief hi tswert, eñ slouchen boven
Opten helm; *het ware ghecloven*
Coysie *eñ* hoet *altemale,*
Ne ware dat scampelde dale.

dat is, *afschampte.* Daar wordt *Coysie* onderscheiden van *helm* en *hoed.* In de volgende plaats van *helm* en *hekkeneel:* Ferguut f. 16 b.

Eñ

Eñ sloech den enen, daer bi iegen vacht B. III.
Boven op den helm *van stale,* ∜. 431.
Eñ doresloech hem altemale
Coifie, *halsberch eñ* beckineel,
Eñ vanden hovede thebste deel,
Eñ cloofden toten tanden toe.

uit welke plaatsen, gelijk ook uit de woorden zelfs, my toeschijnt, dat *bekkeneel* de staalen of yzeren *hoed* zelf was. Ferguut f. 14 c.

Met sinen swerde hi af droech
Half den helm *eñ* tbeckineel.

't *Bekkeneel* wordt, in de meer gemelde Rekening van 1336 genoemd, *Cerbellaria*: dat is, volgends de aantek. (66) *Petit* Chapeau de fer *pour garantir la tête*: Cervellieria *en Italien.* Maar *coifie* schijnt betrekkelijk tot de menigvuldige sieraaden op de helmen; gelijk ook *tufie.* Walewein f. 55 b.

Mettien scoet hi den Ridder an,
Eñ trac hem of, alsic lie,
Bede den helm *eñ die* tufie,
Eñ maecte hem van ansichte bloot.

De *limiere van den helm*, vind ik in Ferguut f. 28 a. en verder 31 b.

Pertsevalen stac hi ter vert,
Eñ geraecten in die limiere,
Droech hem dat hoeft ter erden schiere
Dat hem die been opwaert vlogen.

nochtans ongekwetst. Men bondt den helm op het hoofd: Walewein f. 27 a.

Enen helm *van stale bestmen hem brocht,*
Die hem die Coninc opt hooft bant.

deeze banden heeten daar, in 't Eenv. *neusband*, f. 9 d.

Eñ cloofde hem helm *eñ* nesebant,
Eñ sloecht hem in al toten tanden.

en weder f. 12 b.

Hi verdrouch tswaert avescher bant,
Eñ clovedem helm *eñ* nesebant.

In Ferguut vind ik datmen de banden, om den helm vast te maaken, *strikte* of *letste*; f. 3 c.

Den helm *so* letste *bi wel sciere.*

of *ontletste* om hem af te neemen. Walewein f. 54 c.

Si ontletste *den* helm *saen,*

Eñ

B. III. *En heeftene hem van den hovede ghedaen.*
v. 431. hier voor zeide Sidonius, boven, *diffibulare*, dat is, *ontgespen.*

Omtrent de *Schilden* is, van ouds, aanmerkelijk, dat de Lacedemoniers het verlies van andere Wapenen weinig, maar dat des *Schilds* zeer schandelijk achtten: zie Meursius Miscell. Lacon. L. II. c. 1. en c. 2. daarmen verscheiden voorbeelden vindt van Moeders, die haare Zoonen ten oorlog zonden met deeze korte vermaaning: ἢ ταύταν, ἢ ἐπὶ ταύτᾳ. *of deezen, of in deezen*: dat is, volgends Ausonius Epigr. 24. *cum hoc, aut in hoc redi*: te weeten, *leevende met deezen, of dood in deezen.* Plutarchus verhaalt dat Cleomenes eerst leerde den Schild te draagen aan den linken arm, en niet met riemen *om den hals*, gelijkmen gewoon was, en noch overal by onze Dichters ontmoet. Ferguut f. 14 a.

Enen vasten scilt *bi greep,*
Ane den hals *bine vollike warp.*

en f. 7 b. toen Ferguut Ridder wierdt:

Enen vasten scilt, *enen dieren,*
Haeldemen hem van quartieren:
Ane sinen hals *dat hine hinc.*

en f. 13 c. *Ferguut vollec danen reet,*
Scilt ane hals, *speer in die hant.*

f. 16 d. *Voer den Coninc es bi gereden,*
Helm op 't hoeft, scilt anden hals.

Limborg B. VI. f. 68 b.

En quam op Evax gereden,
Spere gherecht, scilt om als.

als voor *hals*, gelijk daar integendeel VIII. f. 83 c. *harme* voor *arme*. Alsmen dan, gelijk dikwils, met twee handen sloeg, worpmen den schild op den rug. Walewein f. 54 d.

Hi begreep tswaert met beden handen,
En warp den scilt achterwaert.

en f. 55 a. *Den* scilt *hilt hi bi den* riemen
En liep up den swarten sniemen

sniemen is *snel*; meermaalen in die werken voorkomende. En daarvan, *zich dekken met den Schild*, voor, zich ten aanval, ten stryde, vaardig maaken. Walewein f. 21 d. 22 a.

Doe keerde hem omme die Rudder fel,
En hiet Waleweine, of hi wilde
Dat hi hem decke metten scilde.
Doe decten *si hem up die wile.*

Hen

Hen vloghen noit twe pile, B. III.
Daar men mede sciet in boghen, ✝.431.
So zere, als si te gader vloghen.

Noch eens aldaar f. 23 b.

Deen vanden drien hevet vernomen,
Dat bi hem decte metten scilde.

dat is, zich in staat stelde. Joinville bevestigt deeze voorbeelden, zeggende ch. 21. *ayant l'escu au col pendu, et son glaive en la main:* van den Koning. en ch. 29. van zich zelven: *ils me jetterent a terre, mon escu hors de mon col.* zy worpen hem ter aarde, dat hem de schild van den hals vloog. Memoires de la Marche. L. II. ch. 4. van Hertog Karel den Stouten, p. 578. *Il estoit armé de toutes armes, le beaume en la teste, l'escu au col.* Enz.

✝. 463 **Alte male dat karine**) Seb. zweeg hier. dat kon ✝.463. Alk. niet doen: hy verklaart *Karine* door *Vaartuig*. En wat waaren dan de *Schepen*, in 't hoofd van het volgende vaars genoemd? doch Alk. verklaarde yder vaars, om niet te zeggen yder woord, op zich zelf. Laat ons eerst zien wat Meerhout zeide, zo zullenwe Melis lichter verstaan. dit zijn zyne woorden: *Omnis præterea copiosus ille* APPARATUS navium, *et infinita* præparatio CIBARIORUM *retenta est*: dat is, in den hedendaagschen stijl: *ook bleeven die kostelyke* EQUIPAGIE *van schepen, en oneindige* VICTALIE *ganschelijk in den loop.* zie Kiliaan in Peregrinis, op beide die woorden; daar hy het eerste vertaalt *apparatus*; het andere *cibaria*; beide woorden van Meerhout. en yder der zelven begrijpt in zich eene ontelbaare menigte van byzondere dingen. Maar die alle te saamen, niets uitgezonderd, begreep Melis onder het ééne woord KARINE, zeggende:

Alte male dat KARINE, [naamelijk]
Scepe, waghene, tente, scrine,
Spise, dranc, eñ ander ghescal,
Wonnen de Zeelanders al.

De uitdrukking is laag: want ik verstaa door *al dat karine* even het zelfde, dat het gemeen noch wel noemt *al den borlement*. Voeg by deeze laatste woorden, *bleef in den loop*; zo zegt gy in 't kort het zelfde dat Melis in vier regels zeide. Dus is de betekenis des woords opgehelderd. van deszelfs oorsprong weet ik tot noch toe niet veel. Uit vergelykinge van ande-

B. III. andere woorden, doch die zekerlijk van den zelfden oorſprong
Y. 463. zijn, zal een naauwkeurig onderzoeker mogelijk zekerer ſpoor vinden. Ten dien einde wil ik hem wel mededeelen wat ik verder opgemerkt hebbe. Menage zegt, Orig. Fr. dat hy 't woord Carimara gevonden heeft in zeker Vonnis, te Parijs uitgeſproken, waarin gemeld wordt van iemand, die verbooden Koopmanſchap dreef, en verkocht hadt eene menigte *chaiſes, fauteuils, et autres meubles y mentionnez, autrement dit* Carimara. Het welk ik geloove datmen daar zou konnen vertaalen *Rommelzode*: niet, ten aanzien van de geringheid der dingen, maar van de onbepaalde vermenging van veele dingen. Doch dat woord is my in den zin gekomen, toen ik verder by Menage las, dat de Boekverkoopers te Parijs noemen *un* Carimara *de Livres*, een *menigte* van Boeken, die zy by den hoop verkoopen; als niet waardig by naamen gemeld te worden. Dat is een *Rommelzode*. Doch ik ken geen erger dan een' troep van dat volk, het welk wy doorgaands Heidens noemen, anders Boheemſche Landloopers, in Pikardyen *des* Carimara geheeten. Dit is dan een woord van de uiterſte verachting; en het zelfde dat wy, in onze taale, uitſpreeken *Schorrimorrie*. Ja noch eens, doch zonder ſchandvlek: want de ſlingers en krullen, enz. in borduur-en loof-werk, enz. wanneerze te klein, te menigvuldig, en dus verward zijn, heeten *Kirimiri*, en het ganſche werk *Kirimirig*. Hiertoe behoort mogelijk ook *Carinare*, ſchelden, of liever een menigte ſcheldwoorden uitbraaken; en *Carinator*, die zulks doet; en *Carinæ*, de ſcheldwoorden zelfs. Eckehardus Junior de Caſ. S. Galli c. 13. Karrinas tot *ferre non potero*: Ik zou *zo veel Scheldnaamen* niet konnen verdraagen. zie aldaar Goldaſtus; du Cange *v.* Carina enz. doch zie ons wat verder. Hiertoe behoort, buiten bedenkinge, het Franſche *Charivari*, 't welk den Geleerden zo veel vruchteloozen arbeids gekoſt heeft, dat Menage, na in 't breede voorgeſteld te hebben de gevoelens van Trippault, Bourdelot, Eveillon, Menardiere, Savaron, Scaliger, Saumaiſe, du Cange, Brodeau, Graverol; alles afkeurt, en beſluit, dat hem de oorſprong van *Charivari* ganſch onbekend is. Maar wat betekende het? Vooreerſt eene *vergadering* van ſlecht en licht volk: en daar hebbenwe aanſtonds een groote overeenkomſt met de bovengemelde *Carimara* en *Schorrimorri*. En al zeide ik niet anders, zo zoude

de ik volstaan konnen. Maar dat vergaderen geschiedde voor de huizen der Weduwen, als zy hertrouwden, niet alleen om de zelve door Geraas en verward geluid, en schandelyke verbeeldingen, maar ook door allerergerlijkste en onbetaamelijkste woorden en naamen, te schandvlekken en te smaaden. Onder de Blyspelen van Dancourt vindtmen 'er een, welks tytel zelf is *Charivary*, ter oorzaake van eene ryke Weduwe die haaren Tuinman trouwde. En in een ander, *Le Notaire Obligeant*, voegelyker in het Duitsch genoemd, *de Wanbebbelyke Liefde*, naby 't einde, leestmen: *Pardonnez moi*, *Madame..... quoi vous*, *épouser un jeune homme*, *et Mr. une jeune fille*, *bon.....* Waarop een ander antwoordt: *Vous avez raison*, *et l'on feroit* charivari *à leurs nopces*. Alleen de plaats van onzen Dichter heeft my voorlang doen denken, dat *Karine* van den zelfden oorsprong was als *Karga*, gelijk nu voornaamelijk heet de *Laading* der thuiskomende Oostindische Schepen: welk woord, als ook *Kargazoen*, onder ons zo bekend is, dat ik 'er niet meer van zal zeggen. Ik gaa dan over tot *Karavane*, waarin wy, mogelijk, allernaast aan den oorsprong van alle deeze woorden zullen komen. J. C. Scaliger, Exercit. CCIX. §. 2. noemt het een *Syrisch* woord, en verklaart het onder anderen door 't Fr. *troupe*, en 't Lat. *comitatus*. Menage: CARAVANE: *c'est un mot* Persan *et* Turc. *Les Turcs prononcent* kervan; *qui signifie proprement un nombre de personnes qui voyagent ensemble*. Du Cange: CARAVANNA, *Carvana*, *vox* Turcica, *&c*. Hy geeft daar een beschryving der zelven uit een oud Fransch *MS*, die ik hier vertaald zal byvoegen: „ De Sarazijnsche koopluiden, „ wanneer zy met hunne koopgoederen in verre landen willen trekken, spreeken te saamen om CARVANE te maaken; „ en zijn, naar 't valt, 20, 30 of 40 in getale, hebbende „ yder 5 Kameelen, en Zomers naardat zy groote heeren of „ rijk zijn, allen geladen [CARGIEZ] met koopgoederen; en „ zo maaken zy een gezelschap, en voeren hunne goederen „ en tenten met zich: en daarom voeren zy hunne tenten met „ zich, omdat zy noit herbergen in eenige stad [*daar staat* „ vide; *ik denk voor* vile] tot dat zy gekomen zijn in die Stad, „ daar zy moeten weezen en hunne goederen ontlaaden, DESCARGIER": enz. In deeze betekenis is nu, ook hier te lande, genoeg bekend, wat eene Oostersche *Karavane* zy. Doch van ouds was het niet bepaald tot Koopluiden. In de Statu-

B. III. ⅴ. 463.

B. III. ten van de Orden der Ridderen van Jeruzalem, by den zelf-
†. 463. den aangehaald, wordt het aldus beschreeven: „ CARVANA
„ betekent, in de Syrische en Arabische taalen, VERGADE-
„ RINGEN van Menschen *om te saamen iets te verrichten*: on-
„ ze Voorzaaten gebruikten 't in de uitleezinge der Broede-
„ ren, die, of ter bezettinge op de Kasteelen en Galeyen
„ verdeeld, of naar elders *by troepen* [*per turmas*] gezonden
„ werden". Dit zy genoeg, zo het niet reeds te veel is.

Maar zie hier eene andere *carine* in 't Neerduitsch. Walewein f. 12 c.

Si staken so, dat hi viel ter aerden.
Doe reden si met haren paerden
Over hem, wech ende wedere,
Deen stakene up eñ dander nedere,
Si gaven hem wel menighen stoot,
Bi wilen clene, bi wilen groot,
Eñ daden hem wel grote pine.
Dus moeste hi doghen sine carine
Allene, dies was hi drouve eñ erre;
Die Coninc was hem daer te verre.

en weder f. 42 d.

Mi en verweghet niet een haer
Dese smerte eñ dese carine,
Die ic hier doghe, eñ dese pine.

Ferguut f. 13 a. b.

Ferguut hilt alse een droeve man,
Heme quam sulc dinc an,
Grote pine eñ grote avonture, enz.

met één woord, hy was doodelijk bedroefd, en werdt daarop aldus aangesproken:

Riddere, laet staen u carine.

Uit dit *carine* geloof ik nu dat verklaard moet worden *karrina* by Eckehardus, dat ik boven, na Goldastus en anderen, vertaalde door *scheldnaamen*. Zie hier 't geval. Notker, Monik van S. Gal, en voornaam Geneesmeester, hadt den Bisschop Kaminald voorzeid, dat hy binnen drie dagen de kinderziekte zoude krygen: de Bisschop zulks waar bevindende, verzocht den Meester, het verder uitkomen der pokjes te beletten; waarop dees antwoordde: *facere potero, sed nolo; quia, necis tuæ reus, karrinas tot ferre non potero; quia, si restrinxero, morti te trado.* Hy kon wel doen dat de Bisschop verzocht;

zocht; maar hy wilde niet, omdat hy hem daardoor om hals zou brengen. En waarom wilde hy hem niet om hals brengen? omdat hy de *scheldnaamen* niet zoude konnen verdraagen? Maar een eerlijk Dokter denkt meer om zijn eigen gemoed, dan om 't praaten der menschen. Hy wilde 't niet doen, omdat hy de *smerten*, de *droefheid*, die hy daarover hebben moest, niet zou konnen uitstaan. *Karrinas ferre* is dan by Eckehardus het zelfde, dat tweemaal in Walewein uitgedrukt is door *carine doghen*. Hiertoe behoort ook het Hoogd. *Carwoche*, dat is *droevige week*; en *Carfreitag*, dat is *droevige Vrydag*: van CAR, *luctus*; *quasi luctuosa et feralis*, enz. gelijk Wachterus Gloss. Germ. p. 107. wel zegt ten opzigte van *Carwoche*. Zodat onbegrypelijk is, dat hy *Car* in *Carfreitag* van elders afleidt, te weeten van GARON *præparare*: als *dies Parasceuæ*, i. e. *Præparationis*. maar gelijk wy die week noch noemen de *Goede week*; en den Vrydag in de zelve den *goeden Vrydag*: zo noemden de Hoogd. ook de week in 't gemeen, *Carwoche*, en den Vrydag in 't byzonder *Carfreitag*. Zie Haltaus Calend. p. 79. en p. 88. 89. Dit laatste *Carine* heeft geene gemeenschap met het eerste; en schijnt van den zelfden oorsprong te zijn als het Latijnsche *queri*, het welk, alsmen van *Vogels* spreekt, in 't gemeen genoemd wordt, *kweelen*: maar in het byzonder, van *Duiven*, KORREN. B. III. ✝. 463.

✝. 548. **Der Aleit sijn Swegher**) dat is, *Vrouw Aleid zijn Schoonmoeder*. Maerlant Evang. c. 50. f. 123 c. ✝. 548.

> *Daer genas onse Here mede,*
> *Bi siere goeder disciplen bede,*
> *Pieters* Zweger *van den rede.*

dat is, van de *koorts*: zie Matth. VIII. 14. En X. 17. f. 87 a. van Tobias:

> *Eñ voer weder wonen daer*
> *Sijn* Zweger *woende eñ sijn Zwaer;*
> *Dat was Raguel eñ Anne.*

Zwaer is *Zweer*, Schoonvader. *Ver* voor *Vrouw*, wordt in **A** nergens gevonden. Maar dat hebben wy dank te weeten aan den eersten Uitgeever: want in **C** komt het meermaalen voor. Onder anderen ook hier, *✝alijt*. Maar III. 1230. *veraliden*. Voor *Vrouwe Gheve* I. 508. vind ik in **B** *vergena*, in **C** *✝ghave*. Die verkorting van *ver* tot *✝*, benevens die vasthechting aan de naamen zelfs, is gemeen; doch geens-

 zins

B. III. v. 548. zins algemeen. Ik zal 'er my niet aan binden. Brief van Wolfart van Borsele, 12 Nov. 1282 (*Charterb.* p. 428) *dat wy —— up hebben ghegeven, in rechten eyghendomme, onser* Vrouwen Ver *Beatricen, der Graffnede van Hollant*, enz. Andere van Diederik Heer van Teilingen, 26 April 1275 (p. 378) *dat ic min* Vrouwen Veren *Aleyde van Henegouwen, wilner Wijf mijns Heeren Jans van Avennis, quijt scelde*, enz. Kwaalijk leestmen daar by Vredius, Probat. Geneal. p. 343. *Vrouwen Voren.* Welk bedorven *Voren* ik ook vinde (Chart. p. 446) in een' Brief van Florens V, 5 Dec. 1284. *dat wy Janne van Haerlem*, Vooren *Aleyden sone, gegeven hebben*, enz. Doch *Vooren* moet daar zijn *Vrouwen*, niet *Veren.* Immers ik denk niet, datmen elders ontmoeten zal, dat een Vorst de Vrouw of Moeder van eenen zyner Mannen met dien eernaam *Ver* begroet hebbe. Anders vindtmen, onder de oudste Schepenen van Dordrecht, by Balen p. 273 enz. op 't jaar 1314 *Jan* Vere *Diedewien sone.* 1328 en 29 *Jan* Veren *Yden soen* en *Coenraed* ver *Neesen soen.* 1350 *Heinric Jan* Ver *Yden soens sone.* En in een' Brief van Schepenen van den Nieuwendamme, dat is Schiedam, 7 Jan. 1286 (Charterb. p. 464) staat aan der zelver hoofd, *Claes* Fer *Arnoutsz.* Deeze spelling, *Fer* voor *Ver*, doet my denken om de laatste greep van *Juffer*, dat is *Jonkver*, ook van ouds *Joncfer.* Spiegel Hist. B. I. c. 2.

Joncfer *Mathilden van Brabant.*

En de Vrouwennaam, *Ver Arnoud*, zou my wel haast doen gelooven, dat *Vernoutsee* in Zuidbeveland, gemeld by onzen Dichter IV. 134. dien naam gekreegen hebbe van eene *Ver Arnoud*, by verkortinge *Ver Noud.* Doch ik zal my hier mede niet ophouden. Moeder Eva was van ouds bekend onder den naam van *Ver Yeve.* Limborg B. XI. f. 111 b.

Die Wijsheit Gods —— —— ——
Maecte Ver Yeven *wt Adame,*
Van ere rebben wt sinen lichame,
Niet van den hoefde, no van den voeten;
Om datsi ghelijc wesen moeten
Nan hise inde middelt van heme.

Der Yst. Bloeme B. II. f. 17 d.

Eñ trac ten selven tiden
Ene ribbe vut siere siden,
Eñ maecter Ver Yeven *van.*

en

en meermaalen. De volgende voorbeelden ontleen ik alleen uit Limborg, daar B. III. f. 33 d. voorkomt *Ver Pallas*. Maar vooral wordt Venus daar zo genoemd: als V. f. 52 d. B. III. ✝.548.

En ware datbi bem troeste doch,
Dat Ver Venus *sijns noch*
Woude ontfarmen ——

f. 56 d. Ver Venus *die conincginne.*

Noch eens, om niet alles uit te schryven, B. IX. f. 94 d.

Want sekerlec die conincginne
Ver Venus *wrachter met inne.*

Want ook Koninginnen werden aldus begroet. Zo vraagt daar een Koningin, in een gezelschap daarmen malkanderen, tot vermaak, veele geestige vraagen deedt, f. 106 d.

Segt, sagedi met uwen oegen
Hier enege dinc, die u daer mede
Yet verliefelecte die stede?

en 't antwoord is:

Twaren, Ver *Conincginne*, *jaet.*

zo weder f. 107 d.

En trouwen, Ver *Conincginne*, *jaet.*

Kort te vooren f. 107 c.

Die Conincginne si began
Den Coninc dus te spreken an:
Here Her *Coninc*, *so berecht mi*
Welc u dunct dat sterker si,
Nature, *soe Leringe*, *soe Minne?*
Twaren, Vrouwe Ver *Conincginne*,
Dese vrage es mi te swaer.

Dit is hoffelijk. Zy noemt hem, *Here Her Coninc.* hy antwoordt op den zelfden toon, *Vrouwe Ver Conincginne.* En is in *Here Her* het zelfde onderscheid, als in *Vrouwe Ver.* Zo lees ik aldaar f. 74 a. *Here Her Keyser.* f. 23 c. *Here Her Grave.* f. 44 b. *Her Grave Here.* f. 24 d. *Her Coninc Here.* Welk *Heere Her* overeenkomt met het Fransche *Monseigneur Messire.* gelijk ik, onder anderen, leeze in een oud gedrukt boek, genoemd la Salade, f. 54 b. *Monseigneur Messire Jacques de Bourbon*, *Conte de la Marche*, *&c.* In Limborg, weder, f. 75 c. vind ik, SER *Echites antworde.* Dat gelijkt wel Engelsch. Doch 't is een schrijffout, voor *Her*; gelijk elders, HER *Frommont seide.* Want uit vergelykinge van andere plaatsen, ook by anderen, ben ik zeker, dat *Ser* of *Seer* eene ver-

B. III. korting is van *'s Heeren*: als f. 28 c. SER *Fromonts magen*. In
†.548. Walewein f. 9. b. SEER *Walaweins paert*. f. 10 d. SEER *Walaweins miltheit*. f. 41 a. SER *Waleweins swaert*. Nader blijkt het uit *Seren*. Limborg B. X. f. 103 a.

Want ic seggu over waerbede,
Dat stoutheit der ommesaten,
Eñ die hem noede dwingen laten,
Destrueren sekerlike
SEREN *macht eñ sijn rike.*

dat is *'s Heren*. Trouwen, *seren* voor *'s Heeren*, is even het zelfde als *sertogen* voor *'s Hertogen*, gelijk in de oude *MSS* gemeen is. Maar dat ook *Ser* en *Seer* een Genitivus zijn, blijkt ten anderen uit den Nominativus *Der* en *Deer*, voor *de Heer*. Walewein f. 2 a.

Dus zaghet DERE *Walewein vor hem gaen.*

en f. 6 b. *Dies hem ic tonghemake zere,*
Sprac DEER *Walewein die* Here.

zo ook f. 11 b. elders, DER *Walewein sprac*. Merkelijk is ook het onderscheid tusschen den Nominativus *Deer* en den Vocativus *Heer*, f. 2 a.

DEER *Walewein seide: Wildi ontbaren,*
HEER *Keye, van uwen quaden scerne.*

en daarop: DEER *Keye seide: Slaet mit sporen,*
HEER *Walewein* ——

Voor ons *Vrouwe Ver*, vind ik in het Codex Probat. Geneal. Habsburgicæ van M. Herrgott, Part. II. Num. 773. *die edel* VROUE VRO *Ursele*. Doch in 't Hoogd. is gemeener *Fraue Fro*. N. 796. *die hoch edel und unser genedige* FRAUE FRO *Agnes, Grafin von Habspurg*. En N. 712. *aer edelen* FROWEN FROW *Adelheit von Regensperg*. Doch voor *Frow* lees daar *Fron*. Kwaalijk rekende de Uitgeever op N. 730. aan: FRON *idem ac* Frõu, Frau, *Domina*. Want het onderscheid is, in dien zelfden Brief, allerduidelijkst. FRO is *Domina*. Zo staat 'er: *die vorgenante* FRO *Adelhait und* FRO *Anne*. Maar in de geboogen Naamvallen verandert FRO in *Fron*. Zo staat 'er meer dan eens: FRON *Adelhaiten, siner elichen wirtinen, und* FRON *Annen siner tochter*. En weder, *den vorgenanten* FRON *Adelheiten und* FRON *Annen*. Dit zelfde onderscheid is tusschen ons *Ver* en *Veren*. Brief 1280 by Buchel ad Hedam p. 226. *a loco qui dicitur* VEREN *Aden Weteringe*. Of *Vern*: Brief 1317 *MS*, by L. A. de With: *eenre edelre* VROUWEN

VERN

VERN *Katerinen*, *Vrouwe van Voerne*. O. Wormius, Append. Litt. Run. p. 186. verklaarde *Ver* door *Conjux*. Doch dat verschilt van 't onze. B. III. ℣. 548.

℣. 554 **verſoent ware**) van deeze Verzoeninge spreekt onze Vaderl. Hist. B. VIII. p. 324. aldus: „ Onze Kronyken „ melden eenpaarig, dat 'er een Verdrag getroffen werdt, eer- „ men handgemeen raakte; doch alzo dit Verdrag, van welk „ noch afschriften voor handen zijn, gantsch niet voordeelig „ voor Graave Willem geweest is, schijnt men veel eer te „ moeten vermoeden, dat hy, door eenig merkelijk geleeden nadeel, 't zy in Zeeland of in Holland, tot het Verdrag gedwongen geworden is. De Vlaamsche Kronyken „ geeven hier ook geen licht". Maar ik bid u, waarom zullen wy licht zoeken in Vlaandren, en zelfs in onze eigene gissingen, daar wy 't zo klaar, zo zuiver, voor ons hebben in het eenvoudige verhaal van eenen Tijdgenoot, die zelfs hiermede zijn Werk besloot, en de penne nederleide? Waarom verzwijgt die Schryver alle die duidelyke omstandigheden, die het Verdrag, in 1205 gesloten, verzelden, en diemen vindt by Meerhout, dien hy daar zelf, onder den naam van Willem Procurator, aanhaalt? Wy zullen dan deeze kaars eens snuiten, opdatmen te beter zien moge. ℣. 554.

Meerhout bericht ons zeer naauwkeurig, dat het Verdrag tusschen Willem en den Voogd van Vlaandren, met veel moeite uitgewerkt is, *summo studio elaboratum*, door de Gravinne Weduwe en den Proost van Brugge, in 't jaar 1205. Het Verdrag, datmen ons, sedert, als dat zelfde, heeft willen opdringen, zoude getroffen zijn tusschen Lodewijk en Willem, volgends uitspraake van den Voogd van Vlaandren, in October 1206. Meerhout zegt, in de tweede plaatse, dat de *Conditio Pacis*, de Voorwaarde des Vredes, was eene somme van Tienduizend en Vijfhonderd Marken; verstaa, die Willem betaalen zoude aan Philips. Andere Voorwaarden waaren hier onnoodig, alzo Philips, als Voogd van Vlaandren, niet in oorlog was tegen Willem; maar slechts als helper van Lodewijk: die niet alleen, door 't gezigt van Willem, op de vlucht gedreeven; maar ook, door de staatkundige milddaadigheid van Willem, ganschelijk overhoop gesmeeten is. Want in de derde plaatse zegt Meerhout, dat Lodewijk en Aleid, stout op die hulpe van Philips, met een nieuw leger reeds gekomen

B. III. ℣. 554. waaren tot Utrecht, daar zy, door Brieven en Boden onderricht wordende, hoe Philips hen hadt opgeschooten; en ook nu by den Bisschop Diederik zelven noch troost noch hulp vindende, (want zo verstaa ik de Latijnsche woorden, *et auxilio penitus negato*: want Willem hadt dien Bisschop reeds te vooren gekocht voor Duizend pond) hoopeloos en bespot naar huis keerden, *spe sua frustrati et illusi ad propria redeunt.* Voeg hierby het aanhangsel van onzen Dichter ℣. 560—565. en gy zult met my zien, als in eenen helderen zomerschen dag, dat Lodewijk, sedert dit zijn vertrek in 1205, noit weder in Holland geweest is, noch 'er de waarde van eenen penning behouden heeft. Waar zalmen de waarheid vinden, als men zulke getuigenissen van Tijdgenooten, en daaraan naast volgende Schryveren, ter zyde stellende, zich vergaapt aan valsche Brieven; die, op zich zelfs beschouwd, menigvuldige proeven uitleveren, datze opgesteld zijn door onverstandige en onkundige bedriegers? Plomper en valscher dan het verdrag van October 1206, heb ik zelden geleezen. Ik heb het voorlang vertaald gehad, in veele Artykelen verdeeld, en op de voornaamsten wijdloopige aanmerkingen gemaakt. Die konnen hier geen plaats hebben, en zy zullen, na deeze aantekening, onnut zijn. Alleenlijk zal ik u mededeelen het begin myner Vertaalinge: *Dit is de inhoud van 't Verdrag en den eeuwigen Vrede, tusschen* Lodewijk, GRAAVE *van Loon en* VAN HOLLAND, *en* Heer Willem *Zoon van Florens, wylen Graave van Holland, door Uitspraake van Heer* Philips, *Markgrave van Namen, Voogd van Vlaandren,* enz. Ik weet niet, hoe verstandige mannen dit zonder lagchen konnen leezen. Een vluchteling, verjaagd, verdreeven, bespot, van zijn magtigste Vrienden verlaaten, wordt hier, op een bof, *Graaf van Holland.* Die hem verdreeven hadt, die hem buiten hieldt, en tot zijn dood toe, in 't vreedzaame bezit van 't Graafschap van Holland gebleeven is, mag hier zelfs geen *Graaf*, maar slechts *Heer* en *Zoon des Graafs van Holland*, heeten. En het is hier mede van 't uiterste belang, dat Willem in 't vervolg gezeid wordt dien afstand van Holland *beeedigd en bezegeld* te hebben. Het is ook grof verzind, dat Willem zyne verschillen met Lodewijk zoude verbleeven hebben alleen aan Philips en de Vlamingen, die Lodewijk tegen hem, ondersteunden. Maar niets ontdekt de botte onkunde van den opsteller meer, dan dat hy geheel Holland onbepaalde-

delijk toewijst aan *Lodewijk.* Waar was toen *Ada?* leefde zy? of was zy dood? In 't eerste geval was zy Gravin; haar man alleen Voogd: in het tweede was Willem de geboren Graaf; en geen Rechter, veel min een verkooren Goede man, was bevoegd om Holland over te brengen in een vreemd geslachte. Meer zal ik van den inhoud des Verdrags niet zeggen; en van de Pausselyke Brieven, die 'er bygevoegd zijn, niets. dat zal zich zelf wel ontwinden. B. III. ✝. 554.

Wy vinden elders allerdoorslaandste bewyzen van de valschheid van dat Verdrag, het welk, volgends de dagtekening, gesllooten zou zijn op S. Donaasdag, dat is 14 October, 1206. Wy zagen boven, dat de Vaderl. Hist. zeide, *dat de Vlaamsche Kronyken hier geen licht geeven.* Maar, zo ik my niet bedriege, geeven zy een zo helder licht, dat 'er dit Wanschepsel voor zal verdwynen, als een Vledermuis voor het daglicht, of een nevel voor de zon. Boudewijn, Graaf van Vlaandren, met zynen Broeder Henrik, in 1202 (zie Fleury Hist. Eccl. L. LXXV. c. 47.) ter kruisvaard vertrekkende, hadt zynen anderen Broeder, Philips, gesteld tot Voogd van Vlaandren, gelijk Bochard van Avennes tot Voogd van Henegouwen. Zyne twee Dochters, Johanna en Margriet, toen omtrent negen en acht jaaren oud, bleeven t'huis, en onder de Voogdye van haaren Oom Philips. Boudewijn zelf, in 1204, verkooren tot Keizer van Konstantinopelen, werdt in het volgende jaar 1205, in eenen slag, of gedood, of gevangen; en men zag hem noit weer. De dag, waarop, of, ten minsten, de maand, waarin, zulks gebeurd zy, is hier van belang. Het is zeker, dat Keizer Boudewijn opgevolgd is door zynen Broeder Henrik, eerst als Voogd des Rijks, naderhand als Keizer. De plegtige verkiezing van Henrik tot Keizer, is, volgends Calvisius in Chronogr. geschied den 20 Aug. 1206, een Jaar en vier Maanden, nadat Keizer Boudewijn vermist was; het welk wy dan moeten stellen geschied te zijn in de Maand April des Jaars 1205. Waarmede overeenstemt Fleury L. LXXVI. c. 18. die het nader bepaalt tot 14 April 1205. Maar het valsche Verdrag zoude gesllooten zijn den 14 October 1206. dat is juist anderhalf jaar laater. Vraagt gy, wat betrekking deeze Tyden op malkanderen hebben? Ik zal 't u zeggen. de overweeging staat aan u.

Meyerus verhaalt op 't jaar 1205. f. 64 a. daar hy de regeering van Johanna begint, dat Philips, het ongeluk van

B. III. zynen Broeder Boudewijn vernomen hebbende, des zelfs
℣. 554. Dochters, aan zyne trouwe bevolen, heimelijk leverde in de magt van den Koning van Vrankrijk, die vreesde datmen haar, tegen zijn belang, in Engeland, of elders, mogte uittrouwen. Hiervoor bedong dees ontrouwe Voogd, Maria, 's Konings Dochter, ten huwelijk; en kwijtschelding van 't Losgeld, dat hy noch, wegens een vroeger gevangenis, schuldig was. Maar toen het ongeval van Boudewijn, en het wangedrag van Philips, alomme ruchtbaar wierdt, wasmen, om die overlevering der kinderen, zo algemeen misnoegd, datmen Philips niet alleen beroofde van alle gezag; maar hem zelfs uit gansch Vlaandren en Henegouwen verdreef; en beide die landen stelde onder 't bewind van Bochard van Avennes. Dus verre Meyerus op 't jaar 1205. Ik weet wel, dat de nieuwe Vlaamsche Kronijk dit verdryven van Philips stelt op 't jaar 1206. doch dat is van geen belang. Maar dit is van belang, en zelfs beslissende, dat Philips, die in 1205, of laat het zijn 1206, zelf uit zijn Voogdyschap van Vlaandren verdreeven is, den 14 Octob. 1206, noch lust, noch tijd, noch gelegenheid, kan gehad hebben, om, als Voogd van Vlaandren, het Graafschap van Holland aan Willem te ontneemen, en aan Lodewijk te geeven: het welk, buiten dat, altijd boven zyne magt was. Bochard van Avennes was, in Octob. 1206, Voogd van Vlaandren, niet Philips. Dus hebben wy de onechtheid van dat in zich zelf bespottelijk Verdrag, zo uit de *Vlaamsche* als uit de *Hollandsche* Kronyken beweezen. Echter had ik die niet noodig. Want wy hebben uit *Brabant* zulke berichten, die alleen in staat zijn ons alle twijffeling te beneemen: naamelijk de zekerheid van het tweede Huwelijk van Graaf Lodewijk, en zulks in het gemelde jaar 1206. het welk ons aanstonds gelegenheid zal geeven om ook nader te spreeken van 't overlyden van ADA.

℣. 570. ℣. 570 Ade de voer) A. Matthæus op zynen Beka p. 124. zegt, dat Scriverius, Pontanus, M. Vossius, en anderen, het overlyden van Ada stellen op 't jaar 1204. Dit zelfde jaar vindtmen onder haar afbeeldsel in de Goudsche Kronijk; in de Lijst der Graaven, gevoegd achter de Uitg. van onzen Dichter; by Bokkenberg, enz. Melis zegt eenvoudig, datze gestorven is zonder Kinderen na te laaten. Maar Meerhout spreekt, sedert haar vervoering naar Texel, niet weder van haar.

haar. Dit doet my denken, dat zy, waarſchynelijkſt, in het laatſte gedeelte van 1205 zal overleeden zijn. De Heraud bepaalt f. 36 a. haare dood uitdrukkelijk, *alsmen ſcreef XIIC eñ V*. Toen haar Man, in 't Voorjaar, een nieuwe kans wilde waagen om Holland te winnen, moet zy noch geleefd hebben; alzo hy; na haar dood, geen recht ter werreld op Holland of Zeeland, en 'er dus ook weinig of geen aanhang meer te wachten hadt. En in 1206, toen haar Man hertrouwde, moet zy overleeden geweeſt zijn. En zo kanmen natuurlijkſt begrypen, waarom Meerhout van haar zweeg: wiens laatſte woorden opmerkelijk zijn. *Ecce longam*, zegt hy, *geſtorum ſeriem qualicunque ſtilo exaravimus. Alia, præter hæc, ſi forte ſupervenerint, quæ ad præſens negotium ſpectant, alterius executioni committimus*. Een klaar bewijs, dat hy dit ſchreef aanſtonds nadat Lodewijk en Aleid, *ſpe ſua fruſtrati et illuſi, ad propria redierant*: en terwijl de ongelukkige Ada noch leefde op Texel, daar zy eerlang, waarſchijnlijk van hartzeer, overleedt. Want zo 'er, in deeze zaake, iets verder mogt voorvallen, dat liet Meerhout over aan de naarſtigheid van anderen. Doch hy was, en is gebleeven, de Fenix onder de Moniken van Egmond. B. III. v. 570

Maar Matthæus zegt, ter zelver plaatſe p. 124. dat Ada noch leefde in 1213. en p. 132. dat zy Graaf Lodewijk, die in 1218 ſtorf, overleefd heeft, en, nevens hem, te *Herkenrode* begraaven is; gelijk, volgends de getuigenis van Mantelius in Hiſt. Loſſ. uit de oude papieren dier Abdye zoude blyken. F. van Mieris op den Klerk p. 100. en Vaderl. Hiſt. p. 330. zeggen 't zelfde, en beroepen zich op den zelfden Mantelius: uit wien G. van Loon, in zijn Geſlachtlijſt der Graaven van Loon, Al. Hiſt. II. p. 277. zulks dan ook zal ontleend hebben. Hier te lande was 't oude gevoelen, dat zy te *Middelburg* begraaven is. Miſſchien was het te *Burg op Texel*; zeer naby de plaatſe daar ik dit ſchrijf. Maar immers, zalmen zeggen, de onzen brengen eene menigte van oude ſtukken voor den dag, ten bewyze, dat Ada geleefd heeft in de jaaren 1206, 7, 13, 17 en 1218. Ik beken, dat getal is groot, en alle die ſtukken zijn oud. Zijnze dan allen onecht? Geenszins. twee der zelven erken ik voor echt, als die van de jaaren 1213 en 1218, beide Brieven van Graaf Lodewijk zelven, die in beiden ſpreekt van zyne Huisvrouw Aleid van Brabant; in den eerſten, onder den naam van *Ada*; in den twee-

B. III. tweeden, onder dien van *Ida:* uit welk, zekerlijk bedorven,
℣. 570. *Ida*, de Vaderl. Hist. p. 331. vry luchtig besluit, dat daaruit blyken zoude, dat Ada van Holland toen noch leefde. En dat *Aleid*, in den eersten *Ada* genoemd wordt, is minder vreemd, dan dat onze Hollandsche *Ada*, in al de *MSS* van onzen Dichter, tot twee reizen toe, genoemd wordt *Aleid.* zie by II. 1299. en III. 21. p. 123. Zo wordt, integendeel, Graaf Willems Vrouw, *Aleid van Gelre*, ook by Butkens p. 208. *Ada* genoemd. En daar is 'er, die deeze twee naamen voor den zelfden gehouden hebben; als, onder anderen, Foppens in 't Suppl. van Miræus p. 833. in Notis, daar hy de Moeder van Graaf Lodewijk noemt *Ada of Adelheidis:* die nochtans *Maria* hiet. Mogelijk stondt 'er in den Brief eene enkele A. want zulks was van ouds gemeen; gelijk we op 't Eerste Boek p. 289. getoond hebben. En zo vindtmen zelfs Lodewijks Vrouw aangeduid in de Proeven van Butkens p. 57. die het verklaarde *Ada*; doch 't was *Aleid.* Ook by Matthæus p. 126. in dien valschen Brief van Paus Honorius III, waarby hy dat valsche Verdrag van 1206 zoude bevestigd hebben op de (NB) XXII Kalende van April in het eerste Jaar zijns Pausschaps, dat is in Maart 1217. toenmen te Rome, en elders, kwansuis, noch pleitte over den Vrouwenroof, door Willem, aan zyne Nicht Ada, gepleegd in 1203. *Risum teneatis, amici?*

Maar daar zijn noch andere bergen van zwaarigheden, die ik eerst slechten moet, eer ik voortgaa. Vooreerst de vlucht naar, en verder het langduurige verblijf van *Ada* in Engeland: waarvan Meerhout zweeg, en Melis niet wist. Maar hoe kwam Ada in Engeland? *Zy is 'er gezonden*, zegt A. Matthæus p 125. en wijst ons naar Jo. a Leydis XX 2. daar ik wel *Texel*, maar geen *Engeland* genoemd vinde. *Graaf Willem deedt haar naar Engeland voeren*, zegt de Vaderl. Hist. p. 305. en beroept zich op den zo even valsch verklaarden Brief van Paus Honorius. *Zy ontvluchtte uit haar gevangenis van Texel naar Engeland, en werdt daar weder gevangen, doch in 1207 los gelaaten*; volgends van Loon in zijn Geslachtlijst der Graaven van Loon: die 'er eene omstandigheid byvoegt, die vreemd is. Want hy wil, dat Arnoud van Loon, Lodewijks Broeder, voor Ada, in Engeland te pande bleef: en daardoor, in 1218, niet mede, met zyne twee Broederen, Lodewijk en Henrik, vergeeven is geworden. En dus zou Arnoud, voor zijns Broeders Vrouw, elf jaaren na haar ontslag, of liever dertien

dertien jaaren na haar dood, te gyzel gelegen hebben. Doch dat dit, aan alle kanten, bezyden de waarheid loopt, zien we uit twee Brieven van 't jaar 1218, den eenen van Graaf Lodewijk, reeds gemeld; den anderen van Graaf Arnoud, aanstonds na het omkomen zyner twee Broederen: uit de welken blijkt, dat hy toen t'huis was, en dien dans niet ontsprongen is door zijn verblijf in Engeland. Zie Suppl. van Miræus p. 845 en 846. Maar zie eens, hoe alle die vertellingen in 't wild loopen. Het was Willem, die, volgends de Uitspraak van Philips van Namen, Ada uit Engeland te rug moest bezorgen, of zelf gaan haalen. en hier moet Lodewijk het gedaan hebben, door zijnen Broeder te pande te zetten. En dit is de zekerheid die wy hebben van Adaas Engelsche reis. B. III. v. 570

Met meer schijns zoude my, die Lodewijks tweede Vrouw genoemd heb *Aleid van Brabant*, konnen tegengeworpen worden, dat deeze zelfde *Aleid van Brabant*, niet alleen door van Loon, in gemelde Geslachtlijst, maar ook door Butkens, p. 209 en 210, genoemd wordt de Vrouw van Graaf *Arnoud van Loon*, Broeder van *Lodewijk*. Daar ik noch zal byvoegen, dat deezes Arnouds Vrouw inderdaad *Aleid* geheeten heeft. Zo noemden haar Arnoud zelf, en de Bisschop van Luyk, elk in een' byzonderen Brief van 't jaar 1219. En onder een' anderen van Geertruid van Daburg, van 6 Octob. 1223, daar zy mede haar Zegel hadt aangehangen, leestmen *S. Ailidis relictæ comitis Arnulfi de Looz.* zie Suppl. Miræi p. 847 en 849. Zich met de Geslachtlijsten van van Loon op te houden, is eindeloos werk. Maar Butkens wederspreekt zich, hierin, grovelijk. zie zijn Geslachtlijst van Brabant p. 31. gy zult 'er vinden, dat *Aleid*, dochter van Hertog Henrik I, driemaalen getrouwd is geweest; eerst met Lodewijk *Graave van Loon*: daarna met *Willem Graave van Auvergne*: eindelijk met *Arnoud Heere van Wesemale*. In de Lijst van haare Nakomelingen, alleen uit haar tweede huwelijk, wordt dit p. 562. herhaald. En p. 170. daar hy eigelijk de zaak verhaalt, zegt hy, dat Hugo Bisschop van Luyk, en *Lodewijk* Graaf van Loon, die vyandlijkheden gepleegd hadden tegen Brabant, door Hertog Henrik met oorlog gedreigd wierden: maar dat *Lodewijk*, beducht dat hy [hier weder, als zo onlangs in Holland] de ballen zou moeten betaalen, door goede vrienden, by den Hertog zijn onschuld liet maaken, met aanbiedinge van zeer voordeelige voorwaarden: laatende ook, vermids hy, *voor ee-*

B. III. *eenigen tijd*, zijne eerste vrouw, ADA GRAVINNE VAN HOL-
†.570. LAND, verlooren hadt, 's Hertogen Dochter ALEID ten huwelijk verzoeken. Dit alles zegt Butkens, die zich zelven hierin, gelijkwe ook elders gezien hebben, gansch ongelijk is. Ik bewijs dan myne stelling, of liever de waarheid zelve, niet uit Butkens, maar uit die Stukken, waaruit hy zelf beweezen heeft, dat *Lodewijk van Loon*, in 1206, getrouwd is met *Aleid van Brabant*. Doch omtrent welke Stukken hy wederom verbijsterd is geweest.

De zelven zyn drie in getale, te vinden in zyne Proeven p. 57. en p. 58, n. 1 en 2. doch die ik verhandelen zal in deeze orden. Die van p. 58, n. 2. by hem de laatste, is by my de eerste, N° I. Die van p. 57. is by my N° II. Die van p. 58, n. 1. is by my N° III. De reden van deeze verschikkinge is, dat Graaf Lodewijk in N° I. aanstonds *afstand doet van alle zyne Eisschen op die van Maastricht en eenige onderhoorige dorpen.* Want tegen deezen waaren de gemelde vyandlijkheden door Lodewijk gepleegd. Hierover was de Hertog gestoord. en gevolgelijk moest die steen des aanstoots allereerst uit den weg geruimd worden. Verder wordt gezeid: *Daarenboven zal de Graaf van den Hertog te Leen houden het Advokaatschap van St. Truiden, en voorts alles, wat hy,* MET DE DOCHTER DES HERTOGS, *te Leen gekreegen hadt*, enz. Zodat dan Lodewijk, toen reeds, hertrouwd was; schoon'er tusschen den Hertog en hem noch veel te vereffenen overbleef. Want zo wordt dat Stuk beslooten: *Als de Hertog en Graaf bevredigd zullen zijn, zal de Hertog, ter goeder trouwe, zijn best doen, dat de* GRAAF VAN LOON *en Heer* WILLEM VAN HOLLAND *verzoend werden: zo de Hertog dit niet kan te weeg brengen, zal hy beiden eenen dag stellen, en de* Graaf van Loon *zal doen het geene hy, volgends uitspraak der Mannen, alsdan zal geoordeeld worden te moeten doen.* En wat zou Willem moeten doen? Al wat hem beliefde. Want de Hertog en Mannen van Brabant hadden hem niets te gebieden; dat is even zo veel als Philips van Namen en de Mannen van Vlaandren. Doch hiervan wordt omstandiger gesproken in N° II. op deeze wyze: De *Hertog en Graaf zijn overeengekomen, dat de* Graaf *en des zelfs* Vrouw, *al het vry eigen goed dat hun, naar reden en Erfrecht, toebehoorde in* GANSCH HOLLAND, *aan den Hertog zullen opdraagen, en het wederom van den zelven te Leen ontvangen, met des zelfs aankleeven; uitgezonderd het*

Huis

Huis ter Leede en de Kastellenye. Butkens p. 165. 166. plaatste dit op het jaar 1203, en noemt des Graaven Vrouw, ADA; kwaalijk. Onze Vaderl. Schryver heeft het geleezen, doch mede niet verstaan. zo spreekt hy 'er van p. 327. „ Doch „ van elders weet men nog, dat de Graaf van Loon, na 't „ sluiten van dit *Verdrag*, zyne en zyner Gemaalinne eigen „ goed in Holland, uitgenomen den Burgt en 't Burggraaf- „ schap van Leda, *die aan Vlaanderen waaren afgestaan*, „ aan den Hertog van Brabant opgedraagen, en het wederom „ van hem te Leen ontvangen heeft". Zie hier kortelijk wat 'er van zy. B. III. †. 570.

Lodewijk, die, na *Adaas* dood, geen' kijk meer hadt naar 't Graafschap van Holland, en zich nu met Willem wel wilde verzoenen, om, ten minsten, in 't bezit te komen van het Vrye goed, dat hy meende hem, als Man en Erfgenaam van *Ada*, toe te behooren; belooft, nevens zijne nieuwe Vrouw *A*, te weeten *Aleid van Brabant*, al dit Hollandsche goed aan den Hertog te zullen opdraagen, enz. Te weeten, als hy het hebben zoude. Maar noit heeft hy 't gehad, en dierhalve ook noit opgedraagen. Want ook een belofte van iets te zullen doen, is wat anders dan de daad zelve. Even dat zelfde belooven hier Lodewijk en zijn Vrouw, ten opzigte van het Slot *Chaumont*, 't welk hy zijner Vrouwe *A*. dat is *Aleid*, tot een' Bruidschat gegeeven hadt. Maar de opdragt zelve geschiedt eerst by den volgenden Brief N°. III. die van 't Hollandsche goed is noit geschied.

De Vaderl. Schryver vervolgt: „ Hertog Henrik beloofde, „ daarentegen, Lodewijk tegen Willem te zullen helpen, zo „ deeze 't *geslooten Verdrag* verbrak". En let wel, dat dees Schryver hier, en boven, door *Verdrag*, niet anders verstaat, dan dat valsche Verdrag, dat in Octob. 1206 door Philips van Namen bewerkt zoude zijn. Zie hier de oorspronkelyke woorden van N°. II zelfs: *Item Comes promisit, quod Concordiam illam, quæ inter eum et Dominum* Willelmum *est ordinata*, CONSILIO DUCIS *et* ROTGERI DE MEREHEM, *et eorum quos ipsi assument, observabit et firmiter stabiliet: Si vero prædictus* Willelmus *Concordiam prædictam*, CONSILIO DUCIS *et* ROTGERI DE MEREHEM, *et eorum quos ipsi assument, observare renuerit, Dux Comiti assistet, tanquam in propriis negotiis.* Men kanze in 't Fransch leezen by Butkens. Dit zien wy 'er uit, dat 'er, in Brabant, een Verdrag van bemid-

deling

B. III. deling tusschen Willem en Lodewijk ontworpen was; niet ✝. 570. wegens het *Graafschap van Holland*, maar wegens het *Huwelijksgoed van Ada:* tot welks naarkominge, op 't zeggen van den Hertog en van Heer Rutger van Meerhem, Lodewijk zich hier onbepaaldelijk verbindt: maar indien Willem het, op gelijk zeggen, niet wilde aanneemen, dan verpligtte zich de Hertog zynen Schoonzoon te helpen. Uit welke woorden, *consilio Ducis*, *&c.* of, *op 't zeggen des Hertogs*, enz. blijkt, dat het slechts een ontwerp geweest is, waartegen, en Willem, en Lodewijk, hunne bezwaarnissen noch hadden konnen inbrengen; waarop dan, door den Hertog en den Heer van Meerhem, en anderen, die zy zich zelfs zouden willen toevoegen, nader uitspraak zoude gedaan worden. Ondertusschen, blijkt nergens, dat Willem zich daarmede eenigszins bekommerd hebbe; of de Hertog hem deswegen oit moeilijk gevallen zy. Dees was ook van zijne belofte ontslagen, toen zijn Schoonzoon de zijne eerlang verbrak. Al hadden wy dan niet anders, zo zou doch, uit dit stuk alleen, de valscheid van dat Vlaamsche Verdrag volkomen beweezen zijn; alzo Lodewijk voor 14 Oct. 1206, reeds zijn tweede Vrouw hadt.

Maar ik moet dit stuk ook geneezen van eene diepe wonde, veroorzaakt door 't uitvallen van ééne letter; waardoor Butkens met het zelve zo spoorbijster geworden is, dat hy Lodewijks Vrouw *A.* nam voor *Ada*, in plaatse van *Aleid.* Lodewijk was Leenman des Bisschops van Luyk. Hier verbindt hy zich, als *Ligius homo*, datmen van ouds in het Duitsch noemde *Ledig man*, des Hertogs, den zelven te helpen tegen alle menschen, uitgezonderd het Rijk en den Bisschop van Luyk. Voorts luiden de woorden daar aldus: *Si tamen Episcopus et Ecclesia Leodiensis injuste Ducem gravare attentarent, Comes eos monere deberet, ut ab injusto gravamine ejus cessarent: quod si cessare nollent; Comes Duci, sicut Ligio* [leg. *Ligius homo*] *Domino suo et* pari *suo, assistet.* Welke laatste woorden, Butkens vertaalde: *le Comte doit servir le Duc comme a son Seigneur et* Pair. Doch lees, buiten bedenkinge, in 't Latijn, voor *pari*, PATRI; en dus ook in 't Fransch, voor *Pair*, PERE. Tot bewijs van welke verandering, alleen genoeg waar te zeggen, dat de Hertog, in Brabant, geenen *Par*, *Pair* of *Genoot* kende; en niemand, die eenen anderen voor zynen *Heer* erkent, tevens des zelfs *Par* genoemd is of kan worden. Maar de verbetering blijkt op zich zelve, en zon-

zonneklaar, uit N° III. daar, in het zelfde geval van den Bisschop van Luyk, gezeid wordt: *ipse Comes partes suas interponens, in hoc casu, sicut Domino et* PATRI *suo, ei* [Duci] *facere debet.* Meerder heb ik uit N° III. niet te bewyzen, dan het jaar 1206, dat 'er onder staat. En dus blijkt onwederspreekelijk, uit alle drie deeze Stukken, dat Lodewijk van Loon, in het jaar 1206, is getrouwd geweest met eene Dochter des Hertogs van Brabant; en dat gevolgelijk onze *Ada* toen niet meer in leevenden lyve kan geweest zijn: Dat, uit dien hoofde, alle Brieven, Verdragen, enz. waarin *Ada*, in en na het jaar 1206 gemeld wordt als leevende, verdicht en valsch, en daarom verwerpelijk zijn. Dat Graaf Lodewijk, by 't leeven van *Ada*, zoude getrouwd zijn met *Aleid* van Brabant, heeft geen' schijn. B. III. ✝. 570.

Maar om al verder de waarheid, die ik nu al meer dan eens beweezen heb, van alle kanten in eenen helderen dag te stellen, zal het niet ondienstig zijn, de wegen van *Aleid*, na de dood van haaren Man, Lodewijk, die in 1218 voorviel, naar te spooren. Men spreekt 'er van, alsof Lodewijks nagelaaten Weduwe kort daarna mede overleeden zoude zijn. Doch verre vandaar. Lodewijks Weduwe, naamelijk, *Aleid van Brabant*, was in het begin des jaars 1224 hertrouwd met *Willem Graave van Auvergne.* De Brief, waaruit zulks blijkt, is te vinden by Butkens, Pr. p. 70. 71. onder dit hoofd en slot: WILLELMUS, *Dei gratia, Comes Arverniæ, et ALEIDIS quondam Comitissa de LOS, omnibus hoc scriptum videntibus Salutem* ——— *Actum anno Domini MCC. XXIV. in crastino Purificationis Beatæ Mariæ.* dat is 3 Febr. 't Is waar, wy konnen uit deeze woorden, op zich zelfs, niet zien, of deeze *Aleid wylen Gravinne van Loon*, geweest zy de Weduwe van *Lodewijk*, of van des zelfs Broeder en Opvolger *Arnoud.* Want *Arnoud*, wiens Vrouw, alswe gezien hebben, ook *Aleid* hiet, was toen mede reeds overleeden; en 't Graafschap van Loon, overgegaan op *Lodewijk*, Zoon van *Gerard*, Graave van Rynecke, welke *Gerard* de Broeder geweest is van den eerstgemelden *Lodewijk*, en van *Arnoud*: met welken laatstgemelden *Lodewijk* onze Vaderl. Schryver p. 340. verlegen was. Zie Butkens p. 210. Maar de inhoud des Briefs neemt hier alle twijffeling weg. Want *Willem* en *Aleid* doen, daarin, voor eene zekere somme van penningen, volgends het gebruik van die Eeuwen, afstand van alle *Erfrecht op Bra-*

 bant,

B. III. *bant*, dat is, op de Vrye, zo Heerlyke als andere Goederen,
ỷ. 570. by haaren Vader, Hertog Henrik I, na te laaten. Maar Graaf *Arnoud van Loon* en zijn vrouw *Aleid* hadden geen recht ter werreld op die Goederen. In de gemelde Proeven p. 76. vindtmen een' Brief van *Arnoud Graave van Loon en Chiny*, Broeder en Opvolger van den laatstgemelden *Lodewijk*, waarby hy verklaart alle zyne verschillen met de *edele Vrouwe ALEID, Gravinne van Auvergne*, te verblyven aan Hertog Henrik van Brabant en Graave Otte van Gelre. Dit was in 't jaar 1246. Butkens p. 235. zegt, dat die verschillen ontstaan waaren over de Duwarie, die zy eischte als Weduwe van *Lodewijk*, Oom van *Arnoud*. En schoon zy toen al omtrent de 60 jaaren oud moet geweest zijn, vinden wy haar echter noch 13 en 14 jaaren laater, ten derdenmaale getrouwd of mistrouwd, met *Arnoud Heere van Wesemale*. In de Proeven van Butkens p. 98. zien wy twee Brieven, den eersten in 't Latijn, met dit hoofd en slot: ARNOLDUS *Dominus de Wesemale, et ALEIDIS, uxor ejus, Comitissa ALVERNIAE* ——— *Datum Lovanii in festo B. Mariæ Magdalenæ* 1259. dat is 22 July. Den anderen in 't Fransch: ERNOUL, *Chevalier, Sire de Wesemale, et ALYS, qui fu jadis Contesse d'AUVERGNE* ——— 1260. *le Lundy enpres la fieste S. Barnabe*. dat was 15 Juny. Wanneer zy storf, is onbekend. Zy heeft geene kinderen nagelaaten dan by haaren tweeden Man. Der zelver naamen en nakomelingen, tot in de Zestiende Eeuwe, kanmen vinden by Butkens p. 562. Willem van Mechelen, Bisschop van Utrecht, was haar kleinzoon. zie beneden by V. 599. Deeze, nu, is geweest de Vrouw, die in 1218 Weduwe is geworden van Graaf Lodewijk van Loon; welke Lodewijk in 1203 getrouwd was geweest met Ada Gravinne van Holland. Heeft nu deeze Ada hem in 1218 overleefd, zo moet alles, wat wy van *Aleid van Brabant* gezeid en beweezen hebben, toepasselijk zijn op *Ada*. Enz.

Het geen ik hier uit de Proeven van Butkens heb opgemaakt, is ook, uit de zelfde Proeven, en van elders, beweezen door Baluzius in zijn Hist. de la Maison d'Auvergne L. I. Chap. 20. daar ik noch deeze byzonderheden vinde; naamelijk, dat Aleid van Brabant noch in het zelfde jaar 1218, waarin haar Man, Lodewijk van Loon, gestorven is, met Willem X, Graaf van Auvergne hertrouwd is: Dat hy zijn'

uiter-

uiterften wil gemaakt heeft in February 1245, en voor 1247 B. III.
overleeden is; en Aleid voor 1267. †. 570.

Wy zeiden hierboven p. 160. kortelijk, dat *Ligius homo* van ouds in het Duitsch genoemd werdt, *Ledig man*: en meenden het daarby gelaaten te hebben. Maar dewijl ik zie dat zulks veelen noch onbekend is, heb ik noodig geoordeeld, ook hier iets tot opheldering te zeggen. Het is in 't Charterb. I. p. 279. dat het woord *Ledigman* verklaard wordt *Lenigman* of *Leenman*. Maar *Lenigman* is geen taal: en *Leenman*, waarvoormen in het Duitsch anders zeide *Man*, of in 't Latijn *Homo*, is wat anders dan *Ledig man*, of *Ligius homo*. De Brief aldaar luidt, ten deele, aldus: *Nos Otho de Benthem* —— *prædictum autem Allodium nos et successores nostri in feudum tenebimus a dicto Comite et suis successoribus, et proinde effecti sumus* Ligius Homo, *quod Teutonice dicitur* Ledigman, *ejusdem Comitis Gelriensis* contra quoslibet, prætersquam *contra Dominos nostros Archiep. Bremensem, Ep. Trajectensem, Ep. Monasteriensem et Osnabrugensem* —— *datum Zutphaniæ* 1253 *mense Septembri.* Toen Otte van Benthem zich dus verklaarde voor *Ligius homo* en *Ledigman* des Graaven van Gelre, gaf hy, zo 't schijnt, twee zaaken te kennen; eerst, door *Ligius*, dat hy ganschelijk *Verbonden* was ten opzigte des Graafs: voorts, door *Ledig*, dat hy *Vry* was *van alle verbintenisse* ten opzigte van anderen. Ten waarmen wilde onderstellen, dat *Ligius* slechts een verbastering zy van *Ledig*, waarvoor nu noch gemeenzaam, *Leeg*. En dit behaagt my. 't Gevolg dier benaamingen was, datmen zich verpligtte zynen Leenheer te helpen tegen alle menschen, *contra omnes*, niemand uitgezonderd, dan diemen tevens met naamen noemde. Supl. au Corps Dipl. T. I. P. I. n. 80. *Arturus Dux Britanniæ, &c. Noveritis quod ego feci charissimo meo Domino Ph. Regi Francorum illustri*, Hommagium Ligium contra omnes, *qui possunt vivere vel mori, de Feudo Britanniæ, &c. Actum* 1210. Op gelyke wyze n. 125. *Ego Aymericus de Thoartio notum facio* —— *quod ego carissimo Domino meo L. Regi Franciæ illustri*, Hommagium *feci* Ligium contra omnem creaturam, *quæ possit vivere vel mori, de Feodis illis quæ teneo de eodem &c. An.* 1255. En dat was, volstrektelijk, zonder uitzonderinge van iemand. Pasquier Recherches L. II. ch. 14. *Hommes* liges, *qui* sans exception *promettoient tout devoir de fidelité a leurs Seigneurs. Ligius*

B. III. of *Ledig man*, was dan *Liber ab omnibus*. Brief van Heer
ⱴ. 570. Diederik van Altena, 8 [7] Mei 1230. Charterb p. 207. *Preterea cetera bona, que tenui a Hollandie Comite, tenet Consanguineus meus W. de Horne in feodo a Comite Hollandie, et* homagium *ei fecit* LIBERUM AB OMNIBUS, *præter R. Imp.* Dit een en ander wordt noch al klaarer door de bewoording van *Ledig Huis*, in den bekenden Zoenbrief van Herman van Woerden 30 Maart 1287. *Voorts* —— *dat ik dat Steenhuis, dat hy* [Graaf Florens] *te Woerden heeft doen maaken, hem gelden sal te synen wille, en dat van hem te houden, altoos te blyvene sijn* LEDIGE HUIS, *op ende af te rydene, hem ende den sinen, te sire wille, jegens elker manne die levet* [en dat is, niemand uitgezonderd]. *Voert* —— *dat ik hem timmeren* —— *sal eene sterke Borch* —— *ende die Borch van hem te leene houden* —— *ende altoos dat sijn* LEDIGE HUIS *te blyven*, enz. Dat is te zeggen, dat dat Steenhuis en die Borg den Graave *absolute debeant patere contra quoslibet*. Brief van 1264. by Dithmarus Not. ad Teschenm. p. 226. *ceterum Dominus Luiff Ecclesiæ Monasteriensi ipsum* Castrum *Ringenberg servabit* Ligium, *quod vulgus* LETHETUS *dicit, ita ut Episcopo* —— ABSOLUTE DEBEAT PATERE CONTRA QUOSLIBET, *cum Ecclesiæ fuerit oportunum*. In welke woorden *Lethetus* jammerlijk bedorven is. Het moet Duitsch en geen Latijn zijn. Het moet een vertaaling zijn van *Castrum Ligium*. dat noemde Woerden *Ledig huis*. en in dien zin, en geen' anderen, moeten wy hier ook *Lethetus* verstaan. Voor *Ledigman*, vind ik daar ook *Lodygmann*; dat op zich zelf niet verstaanbaar is. Anders geeven de woorden des Briefs, te vinden Cod. Dipl. Clivens. n. 137. eene nette bepaaling van *Ligius* of *Ledigman*, in deeze woorden: *Nos Theod. Dominus de Moerse* —— *promittimus juvare nobilem D. Theod. Comitem Clivensem*, prout LIGIUS HOMO, *quod* LODYGMANN *vulgariter dicitur*, DOMINO SUO TENETUR, ET SPECIALI ET ARCTIORI FIDE *est adstrictus et* FORTIUS LIGATUS: *super quo &c. an.* 1287. Die dat schreef, leidde *Ligius* zekerlijk af van 't Lat. *Ligare*. en ik heb ook daar niets tegen.

ⱴ. 876. ⱴ. 876 **En habbe ene joghet te wive**) hier mispraat zich de Beuzelaar alte grof. Hy spreekt van de Vrouw van Graaf Willem, toen die eerst tot Roomsch Koning verkooren was, voor 't beleg der Stad Aken, en dus in 1247 of in 't begin van

1248;

1248; schoon Willem eerst getrouwd is in 1252. Om ons B. III.
tusschen dit broddelwerk een weinig te verpoozen, zullen wy ✝. 876.
kortelijk onderzoeken op welken dag dat koninglyke huwelijk voltrokken zy. Scriverius noemde dien, in zyne Graaven p. 195. *S. Pauli Bekeeringe dag*; dat is 25 January, gelijkmen leest in de Vaderl. Hist. B. VIII. p. 387. zich beroepende op Albertus Stadensis; dien ik geloof dat zy beiden kwaalijk verstaan hebben. Albertus verhaalt, dat het Paleis te Brunswijk, daar Koning Willem zyne Vrouw voor de eerste reize besliep, dien zelfden *nacht* tot den grond toe is afgebrand, zodat zy ter naauwer nood ontkwamen. En dat was de *nacht van S. Paulus Bekeeringe*: te weeten, die den 25 January was voorgegaan. Zodat, volgends Albertus, de Trouwdag eigelijk geweest is 24 Jan. Dit is, ik beken 't, onverschillig. Maar, het kan elders van dienst zijn, datmen weete, dat, wanneer de Ouden iets zeggen geschied te zijn in den *Nacht* van eenig Feest, zulks altijd te verstaan is van den voorgaanden Nacht. zie ook boven by ✝. 821. De reden is eenvoudig en klaar. De Feesten hadden eenen *Avond*, eene *Nacht*, en eenen *Dag*. Of zullen wy den *Dag* plaatsen tusschen den *Avond* en de *Nacht*? Immers weet elk, in wat orden volgen, *Kersavond*, *Kersnacht* en *Kersdag*. Haltaus in Calend. p. 88. van den goeden Vrydag: *Latinis*, *Passio Domini*, *et* NOX PRÆCEDENS, *Nox Passionis*. Al het zelfde heeft ook plaats ten opzigte van alle de Dagen der Weeke. By voorbeeld; *Donderdagnacht* was de Nacht tusschen Woensdag en Donderdag; niet de volgende tusschen Donderdag en Vrydag. Dit blijkt klaar uit G. Brand, Hist. van Enkhuizen p. 40. „ In den jaere 1494 is hun een vrye Week-markt op den „ *Donderdagh* in elke weeke vergunt, ingaende ter *Middernacht van den Donderdagh*, en eindigende ter *Middernacht* „ *van den Vrydagh* daer aen volgende. " Doch de begrippen, hieromtrent, zijn genoegsaam overal zo verward, datmen, om zich te doen verstaan, best doet eenige omschryvinge te gebruiken.

✝. 1222 **de gheheerste)** zo ook in **H.** In **B** by verzinninge, *ghebeerte*. Seb. dit woord, waarschijnlijk, afleidende van ✝. 1222.
heerschen, verklaart het, *diens die Heerschepien waren*. Alk. *Lands-beere*; *Regt-hebber tot de Heerschappye*. Wy zullen hier byvoegen eene andere plaats van onzen Dichter, die met deeze veel overeenkomst heeft, VIII. 556.

B. III. *Nu wast op Willem comen danne,*
✝. *Dat hi was doutste eñ deerste*
1222. *Eñ moest bliven de* gheheerste.

daar staat in 𝔄 *gheerste*; in 𝔅 *gheierste*, gelijk ook in 't Rijmwoord *ierste* voor *eerste*; maar in 𝔘 *ghebeerste*. En Alk. verklaart het daar kortelijk door *Erf-soon*: zodat hy 't buiten twijffel afleidde van *Hoir* of *Oir*: daar ik, ten opzigte van die twee plaatsen, weinig zoude tegen hebben, indien ik het spoor dier afleidinge vinden kon. Natuurlyker schijnt *gheheerste* genomen te konnen worden voor *ge-eerdste*; dat ook, in alle gevallen, een voorrecht is van den Oudsten Zoon. Als ge u te binnen brengt het aangetekende II 1365. wegens het verlengde *behévelt*, en 't verkorte *bévelt*, beide voor *be-eveld*, zultge licht begrypen, datmen, voor *ge-eerd*, ook gezeid hebbe, by verlenginge *ge-heert*; by verkortinge *geert*. Want het geene wy zeiden van het Voorvoegsel BE, moet ook verstaan worden van GE. Zo leezenwe boven II. 1192. in 𝔄 *ghebendet*: in de And. *gheendet*: elders las ik onlangs *gheyndt*; dat is niet *ge-ijnd*, maar *geind*, by verkortinge voor *ge-eynd*. Beneden IX. 826. vind ik in allen *ghe-ebt*. maar in Walewein *ghehebt* f. 16 d.

Alser der wilder zee baren
Waren ghehebt *ene wile*,
So moeste men riden ene mile:
Twater was breet, alst was vloet.

ook *ghehebbet* f. 20 d.

Mettien hevet Walewein vernomen
Twater voor hem ghehebbet *wel*.

maar gelijk dit woord alle dagen niet voorkomt, zo heb ik ook tot noch toe het verkorte *ghebt* niet gevonden. maar *gheert*, voor *ge-eert*, dat ik voluit vinde, Fab. van Esop. f. 5 a.

Die hem wel proefde ionc, hi soude
Met rechte gheeert *sijn in sine oude.*

is redelijk gemeen. Ferguut f. 18 d.

Hi es gheert *overal*
Eñ met vrouwen liefgetal.

(*liefgetal* is niet, gelijkmen nu meent, *lieftaalig*, die wel spreekt: maar die behoort onder het kleine *getal der aangenaamsten*, der meest begunstigden) Doctrinale B. II. f. 12 b.

Die vroet wille sijn eñ gheert,
Sal hem vanden quaden hoeden

Eñ

Eñ wandlen metten goeden. B. III.
en f. 12 d. — — *daer ghi af moecht* ✝.
Gheert *sijn ende verboecht.* 1222.
W. von Gravenberg f. 84 c.
Her sprach: o we, minne!
Geert *si din suzen nam.*
Geberst, dat weder eene andere bekorting is van *ghebeerst*, vind ik by D. van Assenede. f. 14 a.
Nu hort, wat Floris den stierman bat,
Die vanden scepe was geherst:
Dat hine ant lant sette alrerst.
en zo weder f. 14 c.
Men diende hem alrerst
Want hi van hem allen was geherst.
welke bekorting van *geberst*, voor *gebeerst*, niet vreemd kan schynen na deeze twee voorbeelden van *alrerst*, voor *alre eerst*. En noch wordt dit *alrerst* verkort in 't Hoogd. tot *alrest*. Strickerus c. VII. §. 5.
Seit diu erde alrest *begunde bern.*
dat is, *Sint de aarde* allereerst *begon te baaren:* of, volgends de Lat. vertaaling van Scherzius: *ex quo tellus* primum *coepit generare.* Gravenberg f. 1 c.
Sint ich mich gutes alrest *versan.*
Die nu, in een gezelschap of menigte, is *geberst*, of de *gebeerste*, of *geëerdste*, is ook daar de *boogste.* Zo vindenwe, Fragm. de bello contra Sar. ✝. 2048.
Tha waren siven bunderet afgote,
Mahmet was ther aller herest *under in.*
dat is, de *gebeerste*; de *boogste*, volgends Strickerus c. V. §. 8.
Die warn siben hundert,
Machmet was ausgesundert,
Der was der HOCHSTE *onder in.*
[Jac. de Vitriaco, Hist. Orient. L. III. in 't begin: — *ad Machomet Deum Saracenorum.* — *Iste Deus Machomet visitatur quotidie et adoratur, sicut visitatur et adoratur dominus Papa.*] In 't zelfde Fragm. ✝. 360. leestmen, *allerberesten*; en Scherzius verklaart het, *allerberriste*, VORNEHMSTE. Rythm. de S. Annone ✝. 556.
Da di heristin *in der werilte*
Subten sich mit suertin.
het welk Schilterus vertaalt:

B. III. *Cum* Primores *in mundo*
ỳ. *Conficerent ſe gladiis.*
1222. Brunſw. Rijmkr. c. 67. ỳ. 23. van den Oudſten der vier zoonen van Hertog Otto, Schoonvader van Koning Willem:

Hertzog Albrecht bieſs der erſt
Von Braunswich, und der herſt.

Anders leeſtmen daar c. 38. ỳ. 53. van de twee Oudſten der vier zoonen van Hertog Henrik den Leeuw en Machteld van Engeland:

Hertoge Henrich heit de erſte:
Der ander, Otte unde de herſte,
De plag des Rikes kronen ſint.

De laatſte regel behelſt de reden, waarom hier niet de Oudſte, maar de Tweede zoon heet *de herſte.* Naamelijk, die Tweede was ſint *Keizer* Otto IV. De ſpreekwyze, *des Rikes kronen*, of *der kroonen*, pleegen, in de betekenis van *regeeren*; en meer diergelyken, hebben wy elders met Nederduitſche voorbeelden opgehelderd.

ỳ. ỳ. 1297 **worden doen in ſcine**) dat is, gelijk Alk. na Seb.
1297. het verklaarde, *doen blyken.* Ik vind hier in de Andd. geen verſchil, dan alleen in B *an ſcine*, voor *in ſcine*; welke verwiſſeling van *an* en *in*, in deeze ſpreekwyze geduurig is. In A ſtaat kwaalijk *woorden* voor *worden.* Maar *worden* zelf ſchijnt hier alleen geplaatſt om het vaars zyne behoorlyke lengte te geeven: want, *hem doen in ſcine*, hadt konnen volſtaan. Beneden X. 970.

Hi ſout hem doen in ſcine.

daarmen in M leeſt, *anſcinen:* in B, *in aenſcine.* Dit zelfde, *doen in*, of *an*, *ſcine*, kunt gy hier verder vinden III. 1435. IV. 1185. V. 234. VIII. 290. Jan van Heelu p. 38.

Dat dede *hi* in ſcine *wale.*

dat is, dat toonde hy wel. De Hoogd. zeiden korter *doen ſchijn.* Strickerus VII. 14.

Olifier, Rulant, Turpin,
Die taten *mit den wercken* ſchein
Wes in di hertze gerten.

zo ook *worden ſchijn:* waarvoor onze Dichter X. 480. zeide, *worden an ſcine.* Strickerus VI. 10.

Dein ſchilt iſt ein vil dunne werc,
Vil waich iſt dein halsperc,

Dein

Dein helm und dein gestaine B. III.
Die frument dir heut vil claine: v.
Das schol vil schier werden schein. 1297.

Oud Gedicht, by Eckardus Tom. II. col. 1499.
Das wart *vor Akers wol* schein.

Der Welsche Gast, by Schilterus in Catal. Auctor. f. xxxvi.
Missprich ich an der Tutsche icht,
Das duncke uch wunderlichen nicht,
Wan ich gar ain Walch bin,
Des wirt *an miner Tutsche* schin.
Ich bin von Frigul geborn.

Ferguut f. 13 d.
Waric gewapent, als gi sijt,
Die Naen soude gewroken sijn,
Dat u worden *soude in* scijn.

Zeer gemeen is ook, *zijn an schijn.* Beneden X. 811.
Alst openbaer is an scine.

Zie verder VIII. 150. X. 519. Doctrinale B. II. f. 12 c.
Alsoe dagbelijcs es in scijn.

dat is, gelijkmen daar leest f. 13 c.
Dit siet men dagbelijc gescien,

of, gelijk f. 15 c.
Dits dat men dagbelijc siet,

B. III. f. 40 d.
Want wi ene ure, dat-s in scijn,
Ons levens niet seker en sijn.

Claes Willemsz B. I. Prol.
Als alle der werelt is aenschijn.

Walewein f. 5 c.
Dat-s sinen wapinen wel an schine.

waarvoor W. v. Gravenberg zelde f. 58 b.
Daz ist an *sinen wapen* schin.

anders *schynen aan iets.* Walewein f. 5 a.
Dat sceen an *Gringoletten wel.*

en Gravenberg f. 27 d.
Daz schinet an *sinen geverte wol.*

Zo lees ik, Fabelen van Esopet f. 7 b.
Nu scijnt *mi mine quaetheit wel.*

waarvoor wederom in Walewein f. 22 d.
Nu es mi die quaetheit anschine.

B. III. Anders wederom luidt *schynen iemand*, voor *aan* of *in iemand*.
ꝟ. aldaar f. 54 d.
1297. *Dese scalcheit sal iu scinen.*
dat te verstaan is even als 't volgende van D. van Assenede f. 1 b. van de Liefde:

Si doet, dat haer becomt te doene:
Dat scheen den wisen Salomoene,
Al hadde hi cracht en wijsdom groet,
Hi moeste minnen als zijt ghebоet.

Zeldsaamer is *vinden an scine*, beneden V. 438.

In distorie van Merline.
Vinden *wi tghelijc* an scine.

of, gelijk in de Andd.

Vinden *wi ghelike* in scine.

Wegens het noch ouder gebruik van *schijn* en *schynen* kanmen naarzien het Gloss. Teutonic. p. 721. waaruit ik niets ontleend heb; en waarop ik geene aanmerkingen zal maaken.

ꝟ. ꝟ. 1598 𝔒𝔭 𝔰𝔢𝔫𝔱𝔢 𝔄𝔤𝔫𝔦𝔢𝔱𝔢𝔫 𝔞𝔠𝔥𝔱𝔢𝔫𝔡𝔢 𝔡𝔞𝔤𝔢) S. Agnieten
1598. Dag is 21, maar S. Agnieten *achtende*, of *achtste*, Dag is 28 January. En op deezen dag is Koning Willem gesneuveld in 't jaar 1255, en niet in 1256. Met my stemmen alle onze Oudste Schryvers. Zie ook Buchelius over Beka p. 91. In Brabant sprakmen van ouds ook niet anders. In den Spiegel Hist. B. I. c. 38, daar 't geval verhaald wordt, volgt ꝟ. 61.

Doen dat gesciede, screef men vorwaer.
XII hondert en LV iaer.

Em. van Dinter begint het Vijfde Boek zyner Annales met het jaar 1255 na de dood van Willem; zie ook 't Bredaasche Kronijkje by Jac. de Roy, Marchion. Antverp. L. IX. p. 445. Ook in Vlaandren, schoon Meyerus hier, gelijk elders, met zyne Paaschjaaren in den war was: zie Buzelinus Ann. Gallo-Fl. L. VI. p. 288. Ol. de Wree in zijn Zegelen p. 33. benevens de Nederd. Kron. van Vlaandren T. I. p. 360. En verder Schotanus, Beschryving der Heerlijkheid van Vriesland p. 94. De Luiksche Historieschryver Fullon, T. I. p. 360, telt, van het omkomen van Willem tot den dag der Krooninge van Richard 17 Mei 1257, *omtrent twee jaaren*. En in eenige Excerpta van Scriverius, uit Joannes Brando en Ægid. de Roya, my medegedeeld door den Heer

P.

P. Burman, vind ik *zeven jaaren* geteld van de Krooning van Willem tot des zelfs dood in 1255. in hoedaanige Tijdrekeningen, men alleen moet acht geeven op de jaaren, en niet op eenige maanden meer of min. Want het Tweede voor 57 is 55; en het Zevende voor 55 is 48. A. Matthæus, Fundat. IX, uit het Magn. Chron. Belg. p. 241 (ik vind het p. 248) zegt, dat het Klooster Koningsveld door Richardis, Willems Moeie, *voor zyne Ziele*, gesticht is in 1255. Maar hy zegt het, om het tegen te spreeken, willende dat die stichting geschied zy in 1266, in welk jaar Richardis ook overleeden zou zijn; en zulks alleen, omdat hy 't gevonden hadt by Henricus Thaborita. Zie beider woorden aldaar in 't Latijn; of verduitscht in het Charterb. p. 263. Maar die der Kronijk zijn de eigen woorden van Beka p. 88. Dewijl nu Beka omtrent anderhalve Eeuw ouder is dan H. Thaborita, die volgends Vossius de Hist. Lat. III. c. 10, geleefd heeft in 1508, zo weet ik niet, waarom hier de jongste meer geloofs zou verdienen dan de oudste. Enz. B. III. ℣. 1598.

Onder de Hoogduitsche Schryvers zijn echter de meesten voor het jaar 1256. Men vindt 'er evenwel ook anderen, die beter onderricht waaren. Zo lees ik in 't Chron. Elwangense by Freherus T. I. p. 679. *MCCLV Guilielmus Rex in Fresia occiditur.* In de Compilatio Chronologica, onder de Brunswijksche Schryvers T. II. p. 67. *MCCLV Wilhelmus Imperator occiditur.* In het Chron. Salisburgense, onder de Oostenrijkschen by Hier. Pez Tom. I. col. 364. *MCCLV Wilhelmus Rex, volens servituti suae Frisones manu valida subjugare, ab ipsis occiditur.* Doch niemand uitvoeriger dan Cuspinianus in Caes. p. 347. Melis zegt ℣. 1585, dat het gebeente des Konings door zijn' Zoon gevonden is *meer dan zeven en twintig jaaren* na des zelfs dood; en dat zelfde zullen wy noch eens leezen B. IV. ℣. 428, daar het vervolgends, ℣. 485, verklaard wordt, en bepaald tot het jaar 1282 *in den Zomer.* By uitstek aanmerkenswaardig is, dat Cuspinianus juist dat zelfde gedacht en uitgedrukt heeft in deze woorden: *Sed Filius ejus Florentius, Quintus hujus nominis, post* VIGINTI SEPTEM *annos ossa Patris ex Frisia deduxit in Selandiam — anno Christi* MILLESIMO DUCENTESIMO OCTOGESIMO SECUNDO; *cum occisus esset* MILLESIMO DUCENTESIMO QUINQUAGESIMO QUINTO.

Maar al waar het verhaal van Melis Stoke door zo veele an-

B III. anderen niet bevestigd geworden, men zou doch zyne ge-
℣. tuigenis niet voegelijk konnen verwerpen. Uit zyne defti-
1598. ge Narede aan Graaf Willem III, geschreeven in 't jaar 1305, besluitmen, dat hy toen een Oud Man geweest is. Alsmen hem te dier tijd 60 jaaren toeschrijft, kon hy, toen Willem in 1255 sneuvelde, reeds omtrent 10 jaaren gehad hebben. Dit, ten minsten, is zeker, dat hy, van kindsbeen af, gehoord heeft, wat 'er dagelijks, onder zyne Landsluiden, geredeneerd en verteld werdt wegens de Tijd, Plaatse en Wyze van 's Konings omkomen: eene gebeurtenis, die den Hollanderen lang geheugd heeft. Maar in het jaar 1282 moeten noch veele menschen geleefd hebben, wien de omstandigheden van dat geval wel bekend waaren, en dieze, by gelegenheid van die, voor Florens zo heugelyke, ontdekking, buiten twijffel weder in de gedachtenisse vernieuwd hebben. En toen was Melis reeds bezig met het schryven van dit Werk: zie de Aantek. B. II. ℣. 1330. Al hadt hy dan geen geheugen gehad van het voorgevallene in zyne kindsche jaaren, toen, zeker, kan hy, als Historieschryver, niet nagelaaten hebben, zich deswegen, zo hy 't noch niet was, naauwkeuriglijk te doen onderrichten. En welke omstandigheid konmen minder vergeeten zijn dan het Jaar? Zodat wy overvloedige reden hebben, om hierin zyne getuigenis aan te merken als die van geheel Holland. En hiervan die algemeene overeenkomst onzer gemelde Kronyken, die, in andere gevallen, zo dikwils van hem verschillen.

Niettegenstaande dit alles, voorzie ik, dat my, en niet buiten schijn van waarheid, zal tegengeworpen worden, dat Koning Willem niet kan overleeden zijn in *January* 1255, dewijl 'er in 't Charterboek wel *Vier Brieven* van hem gevonden worden, gedagtekend in *Mei*, *September*, *October* en *November* des zelfden Jaars 1255. Maar om u zelven hierop, voor my, te doen antwoorden, moet ik vraagen: Kunt gy gelooven, dat Willem, als Koning, *Vier Brieven* gegeeven heeft, *eer hy Koning was*? Nochtans heb ik ook deezen in het Charterboek ontdekt. Alle vermoeden van valscheid, aan weerkanten, uitgeslooten, zult gy myne vraag niet konnen oplossen, dan door te stellen, dat in de zelven de Tijdmerken bedorven zijn. En dat is ook mijn antwoord ten opzigte der anderen. Want het is waar,

gelijk

gelijk Dumont, Suppl. au Corps Dipl. T. I. P. I. p. 99, B. III. op den laatsten Wil van Keizer Frederik II, 17 Dec. 1250, v. aantekende, *datwe weinig Brieven van dien tijd hebben, die* 1598. *niet bedorven zijn.* Die van Koning Willem hebben wy slechts te doorloopen, om 'er van overtuigd te worden.

Ten dien einde moetmen onthouden, dat hy tot Koning verkooren is den 3 *October* 1247, en te Aken gekroond den 1 *November* 1248. Dat hy zich, in dien tusschentijd, niet anders genoemd heeft, dan VERKOOREN *Koning*, of *in Regem* ELECTUS; maar, na den dag zyner Krooninge, altijd KONING. En van dien dag, 1 *Nov.* 1248, telde hy ook het Eerste Jaar zyner Regeeringe, 't welk geeindigd is met 31 October 1249. Dat hy, eindelijk, sedert den dag zyner Verkiezinge, 3 *Oct.* 1247, volgends Keizerlijk gebruik, het Jaar des Heeren niet uitdrukte in zyne Brieven, maar aanduidde door het getal der *Indictien.* Zo betekende *Indictie V* het Jaar 1247. *Ind. IX*, 1251. *Ind. XIII*, 1255. Daar ook de Jaaren zelfs uitgedrukt worden, vrees ik, dat die door laater uitschryvers ingevuld zijn; gelijk uit de *Indictie* lichtelijk kan geschieden, als die wel gesteld is: maar indien kwaalijk, zo moeten die aanvullers den misslag noodzaakelijk verdubbelen, voegende by een verkeerde *Indictie* ook een verkeerd jaar; gelijkwe aanstonds zien zullen, meermaalen geschied te zijn.

Wy beginnen met de Vier, die Willem zoude gegeeven hebben eer hy Koning was. Drie der zelven komen in het Charterboek geheel voor. De oudste, p. 351 buiten orden, is van 5 *Maart*; de tweede, p. 240—243, van 11 *Maart*; de derde, p. 245, van 3 *September*. Geen der zelven heeft eenig jaartal; maar alle drie hebbenze *Ind. V.* En om die verkeerde *Indictie*, staanze ook alle drie op het jaar 1247, voor 1248; moetende *Ind. V.* veranderd worden in *VI.* als uit het gezeide zonneklaar blijkt. Daarenboven is die van 3 *September* gegeeven *in 't Leger voor Aken*, 't welk Willem in 1247 noch belegerd heeft, noch belegeren kon. In den tweeden van 11 *Maart*, heeft de Uitgeever die verzinning, V voor VI, aangemerkt; maar niet verbeterd, omdat hy onder de Diplomata Cliviæ [n. X] eenen Brief van *Koning* Willem gevonden hadt, gegeeven 1 *Mei* 1247, die hem verlegen maakte: en deezen tel ik voor den vierden. In 't hoofd staat, *in Rom. Regem* ELECTUS; en in 't Slot,

anno

B. III. v. 1508. *anno Regni nostri primo*, welke twee Merken noit te saamen gingen. By geluk geeft ons de Brief zelf het middel ter verbetering aan de hand, zijnde gegeeven, *in het Leger voor Werden*, het welk hy begon te belegeren in 't laatst van *November* 1248; en daar hy noch voor lag den 1 Mei 1249 *Ind. VII.* in het *eerste jaar zijns Rijks*; tot welken dag dees Brief allerzekerst behoort.

Ik acht het dan ook der moeite waardig, wat nader te bewyzen, dat Koning Willem de *Jaaren zijns Rijks* altijd begon te tellen van den Dag zyner Krooninge, 1 *Nov.*, zo vinden we aanstonds het Eerste uitgedrukt in drie Brieven van 3, 5 en 25 *November* 1248, *Ind. VI.* (Chart. p. 252 en 253) doch de laatste zonder Jaartal: en dat zelfde hebben wy ontdekt in dien bedorven Kleefschen Brief van 1 *Mei* 1249. Het Derde, by Miræus, Donat. Belg. L. II. c. 113, in eenen van 27 *November* 1250, *Ind. VIIII*; doch lees *VIII*. Het Vierde, in twee Brieven van 28 *January* en 11 *July* 1252, *Ind. X.* (Ch. p. 264 en 268). En eindelijk het Zesde (p. 282) in dien van 23 *Mei* 1254, *Ind. VIII* voor *XII*.

Ook ontdekken zich uit de verschillende tytels van *Electus* en *Rex*, noch verscheiden andere misslagen: als p. 246, in dien van 9 *January Ind. VI.* Daarom staat de zelve kwaalijk op 't jaar 1248. Want dewijl Willem daarin heet *Rex*, zo behoort die Brief tot een laater jaar. Zo noemde hy zich ook *Rex* in drie Brieven, p. 247-249, alle drie gegeeven op eene zelfde plaats en zelfden dag, 27 *April Ind. VI*; en dus even als de voorgaande. Daarenboven wordt ook, in alle drie, het Jaar, doch verscheidelijk, uitgedrukt, in de twee eersten 1248, in den laatsten 1249. Daar noch by komt, dat Jan van Avennes door Willem genoemd wordt *Sororius noster*, onze Schoonbroeder; hoewel Avennes, 27 *April* 1248, noch niet getrouwd was met Willems Zuster: zie onzen Dichter B. III, v. 1228. Ik meen, dat die drie Brieven gegeeven zijn den 27 *April* 1249, *Ind. VII.*

Maar terwijl nu ieder, op dit spoor, in het Charterboek kan te recht komen, heb ik noch iets te zeggen wegens de Reliq. Diplom. van J. P. Ludewig, daar ik zes Brieven van Willem gevonden heb, en alle zes in de Tijdmerken bedorven. Als vooreerst, ook drie van eenen dag, en ook by hem p. 247-249, gegeeven te *Brunswijk*, den 15 *February*, *Ind. XI*; maar wederom met verschil in het Jaar, de eerste heeft

, Jan van Avennes te erkennen voor hunnen Heer ; gedagtekend, *le Samedy après les Octaves de la Candle-* dat is, Zaterdag na de Octaaf van Lichtmis; of, om aarer te zeggen, den tweeden Zaterdag na 2 *Febr.* die, 3, een *Zondag* geweest is. Twee anderen heb ik ont- T. V. p. 446 en 447, en vandaar overgenomen in 't erb. p. 278 en 281, mede Jan van Avennes betreffen- De eerste is getekend, te Aelbrechtsberge, 20 *July* , *Ind. XIII*, voor *XI*. De tweede, te *Mechelen*, 11 1254, en mede *Ind. XIII*. Dit loopt alles in 't wild aatste zal ook moeten weezen 1253 *Ind. XI*; gelijk ik telle, omdat dees van 11 *Februåry*, even als de laatst- de van 15 *February*, Jan van Avennes raakt, en insge- gegeeven is te *Mechelen*. De zesde by Ludewig zal ons oor baanen tot de vier anderen, die Willem na zijn zoude gegeeven hebben.

es staat daar T. II. p. 229, en is getekend, *Monts*, 31 ary 1255 *Ind. XIII*. en dat is ook drie dagen na zijn -By den zelven vergeeft hy aan die van Worms alles, y, tegen den Paus en Hem misdaan hadden, als Aan- rs van Keizer Frederik en deszelfs Zoon Koning Koen- In 1253 vruchteloos door Willem aangezocht, wer- y in den ban gedaan, onder den naam van *Deum non es*, en zo strengelijk door hunnen Bisschop Richard lgd, dat zy zich aan deezen, en gevolgelijk ook aan m, moesten onderwerpen. Dit geschiedde in *October* Zie Chron. Wormat. by den zelfden Ludewig T. II. -124. Daar volgt, p. 126, dat Willem en zijn Vrouw, 4, zich dikwils te Worms ophielden. Vanwaar de Ko- , reizende met den Graaf van Waldek, in *December*

B. III. loogde, en in *January* 1256 om 't leeven kwam. Dus springt
V. die Kronijk over het jaar van Willems dood heenen, als of
1598. 'er, in de Dertiende Eeuwe, geen jaar 55 geweest waare. Voeg 'er by, dat zo Willem, den 31 *January* 1255, geweest was te *Ments*, gelijk de Brief spreekt, hy dien hoon, zyner Vrouwe, en in haar hem zelven aangedaan, niet zo stilzwygende zoude geduld, noch ongewroken gelaaten hebben. Reden genoeg, denk ik, om te besluiten, dat, in dien Brief, 1255 *Ind. XIII*, moet veranderd worden in 1254 *Ind. XII*.

De Eerste der vier, in het Charterb. p. 293-294 voorkomende, heeft 28 *Mei*, *Ind. XIII*. En dewijl de *Ind. XIII* ons wijst tot het jaar 1255, heeftmen 'er dat jaar boven gesteld; doch in den Brief staat het niet. Onder den zelven vind ik het besluit van een Vidimus, waarvan het begin verlooren is.

De Tweede is van 22 *September*, en heeft beide, 1255 en *Ind. XIII*. Maar hier hapert iets meer. Jo. a Leydis, Annal. Egm. c. 44, verhaalt, dat de Abt Lubbert, in 1257, het *Roggen* en *Garsten brood* der Moniken afgeschaft, en veele inkomsten geschikt heeft, opdatze voortaan van *Tarwen brood* en *Wijn* mogten gediend worden. Deeze gift, nu, gedaan in 1257, bevestigde Willem in 1255. Maar let wel, dat hy die schikking des Abts met noch tien Pond jaarlijks, uit zijn eigen, zoude verbeterd hebben. Het welk, gevoegd by het voorgaande, billyke aanleiding kan geeven, om de echtheid van dien geheelen Brief in twijffel te trekken.

De Derde, van 11 *October*, heeft 1255 en *Ind. XIIII*, dat is 1256. Dus zekerlijk fout. De inhoud geeft my geen licht. Omtrent deeze drie in 't gemeen, heb ik aan te merken, datze in het Charterboek ontleend zijn uit drie byzondere Schryvers van jonger dagen: de Eerste uit Miræus, de Tweede uit Bockenberg, de Derde uit S. van Leeuwen.

De Vierde van 10 *November*, heeft de zelfde gebreken, 1255 en *Ind. XIV*. maar de inhoud is waardig overwoogen te worden. Koning Willem bevestigde in deezen Brief, te *Oppenheim*, den *Landvrede*, door veele Bisschoppen en Steden in Duitschland beraamd en bezwooren; en zulks op der zelver verzoek, by eenen Brief, geschreeven te Ments, den 30 *Juny*, die in het Charterboek, p. 276 en 277, staat op het jaar 1253, ontleend uit Jo. a Leydis en E. Dinterus. Hy is ook te vinden by Beka p. 80; en, in het Duitsch, by den

den ongenoemden Klerk p. 125, daar Mieris aantekende, dat B. III.
by 't jaar 1253 gevonden hadt by Dinterus; die 't 'er moge- v.
lijk by gissing onder gesteld heeft. Zy schreeven daarin on- 1598.
der anderen: *Quapropter Majestatem vestram Regiam humiliter exoramus, et consulimus quantum licet, quatenus* PACEM *Terrae*, SALUBRITER INCHOATAM, *per litteras Magnificentiae vestrae jam dignemini* CONFIRMARE. En Willem antwoordde: *Nos igitur in nomine D. N. J. C.* PACEM, INSTAURATAM SALUBRITER *et consulte juratam, totis affectibus et puro corde colentes, auctoritate Majestatis Regiae* CONFIRMAMUS. Dat dit een Antwoord op dat Verzoek was, kan niemand in twijffel trekken; veel min denken, dat de Koning op een zo gewigtig Verzoek van 30 Juny 1253, eerst geantwoord zou hebben den 10 November 1255. Maar zelfs die Brief der Steden is eenige jaaren ouder. Om wegens den tijd deezes Landvredes wat meer zekerheid te erlangen, nam ik mijn toevlucht tot het Corpus Hist. Germ. van Struvius, daar ik licht zocht, maar my ganschelijk in de duisternisse verloor. Ik hoopte by Jo. Phil. Datt, de Pace Publica L. I. c. 4. n. 20, tot wien Struvius ons ook wijst, beter bericht te vinden; doch zie, dat ook die Schryver de strydigheid in de Tijdmerken des Briefs, *An.* 1255 en *Ind. XIV*, niet alleen ongemerkt voorbygaat, maar zich in 't geheel met den Tijd niet bemoeit. En dit heeft hem eene aanmerking doen maaken, die ik niet zie hoe met de Historische waarheid vereffend kan worden; en my nochtans hier eenigszins tot wegwyzer gediend heeft. Hy meent, n. 38, dat Koning Willem zich, in dien Brief van den 10 Nov. 1255, niet kwaalijk beroemde, toen hy (doch met veel meer omslag van woorden) God dankte. „ Dat, onder zyne Regeeringe, de „ lang verbannen Rust en Vrede, door het gansche Rijk, „ op eene wonderbaare wyze, hersteld was geworden". Het zou waarlijk een gansch ydele roem geweest zijn, indien Willem, in een der laatste jaaren zyner Regeeringe, op die wyze gesproken hadt. In een der eersten was het toe te geeven; naamelijk, toen hy, die jong en vol vuurs was, en noch aangezet door dien Brief van zestig of zeventig Steden (gelijk men zegt) zich misschien verbeeldde dat hy was, daar hy wenschte te weezen, maar noit is gekomen. Tot dien vroegen tijd wijst ons, meen ik, die gansche dankzegging, en vooral deeze woorden: *maxime his diebus, quibus*

B. III. *Romani Regni gubernacula feliciter obtinemus.* Voor welken
ꝟ. wy, boven, kortelijk zeiden, *onder zyne Regeeringe:* doch
1598. die eigelijk, en met nadruk, betekenen „ vooral in deeze „ dagen, waarin Wy den teugel des Roomschen Rijks ge„ lukkiglijk [in handen] gekreegen hebben." Voeg 'er by, dat die Steden, in haaren Brief, aan Willem geschreeven hadden, *scientes, quod Vestrae Serenitatis adventum proficuum ad partes nostras cum ingenti desiderio praestolamur.* Uit dit een en ander schijntmen natuurlijk te mogen opmaaken, dat die twee Brieven van 30 Juny en 10 November, behooren tot het jaar 1248 *Ind. VI.* De Bisschoppen en Steden verlangden den 30 Juny naar de komst des Konings in *Duitschland*, daar hy, mids het beleg van Aken, noch niet geweest was. Hy, die in deeze Stad wilde gekroond zijn, zette het beleg onophoudelijk voort, tot dat hy de zelve vermeesterd hadt, en aldaar, den 1 November, de Kroone des Rijks ontvangen hebbende, zyne eerste wenschen vervuld zag. Uit zyne Brieven weetenwe, dat hy den 3 en 5 November noch te Aken geweest is: en den 25 was hy in 't Leger voor Keizerswaard. Wat deedt hy in deezen tusschentijd? Hy bezocht, in gevolge der uitnoodiging, eenige Steden aan den Rijn, en was den 10 der zelve maand te *Oppenheim*, daar hy den meergemelden Brief gaf. En dit zeg ik niet zonder bewijs. Dat Willem, tusschen zyne Krooning te Aken en de belegering van Keizerswaard, eenige Rijnsteden bezocht heeft, blijkt uit dien Brok van 27 vaarzen, die wy, omdatze zekerlijk van Melis zijn, hoewelze in 𝔐 niet gevonden worden, hierboven in onze Aantek. ꝟ. 956, ingevoegd hebben; daar hy, ꝟ. 20-24, zegt:

Doe pensede hi in sinen sinne,
Hoe hi dat Rike dwingen soude,
En hi ghinc toe als die boude
Harentare opten Rine.
Voer Keysserswaerde *doghedi pine.*

Dit bewijst, ten minsten, dien togt langs den Rijn. Maar omstandiger bericht vinde ik in den Spiegel Hist. B. I. c. 2. ꝟ. 38.

——————— *Daer naer*
Besat hi den Stoel int inde,
Ende na dat, met groten gesinde,
Trac hi vord te Coelne *waerd,*
Ende berechtet *daer na Conincs ard,*

En-

Ende dede daer int Lant *gebieden*, B. III.
Van Conincs halven, *al den Lieden* ℣.
Pays *ende* Vrede; *en dat men vord*, 1398.
Van 's Conincs Willems halven, *'t bord*
Van den Rine *suveren soude.*

In welke woorden de bevestiging van den *Landvrede* zeer klaar wordt te kennen gegeeven; en zulks, eer *Keizerswaard* belegerd was; waarvan die Dichter eerst in het vervolg gewaagt, c. 3. Al het welke nader bevestigd wordt door Beka, die den Brief der Steden plaatst, geduurende het leeven van Bisschop Otto III, die den 3 April 1249 overleedt. Die begeerig is te weeten, welke Steden en persoonen, in 't bewerken van deezen Landvrede, deel gehad hebben, zie het Chron. August. op 't jaar 1247. Alles bevestigt dus, dat de Brief der Steden van 30 Juny, en die des Konings van 10 November, beide behooren tot het jaar 1248. *Ind. VI.*

Door de dood van Koning Willem een jaar te laat te stellen, is men ook in den war geraakt omtrent het jaar der dubbele Verkiezinge van *Richard* en *Alfonsus*. In het Suppl. au Corps Dipl. I. I. p. 404, vindtmen deeze Aantekening van Dumont: *Cette Piece est curieuse à tous égards. Elle sert entre autres à prouver contre la plûpart des Historiens Modernes, que la double Election de Richard & d'Alfonse se fit en* 1256, *et non en* 1257 *ou* 1258. Dit stuk staat ons dan wat nader te beschouwen. 't Behelst de Verkiezing van *Alfonsus*, niet alleen tot *Koning der Romeinen*, maar tevens tot *Keizer*, uit naame der Gemeente van Piza, van gansch Italien, en zelfs van het Duitsche Rijk, door den Gezant van Piza aan hem bekend gemaakt, en door hem aangenomen, in de stad Soria in Kastilien, in het Koninglijk Paleis, den 18 Maart 1256, *Ind. XIV.* Piza was, te dier tijd, zeer magtig en trots. 't Is waar, dat van deeze Verkiezing niets geworden is. Evenwel heeftze dit gevolg gehad, dat *Alfonsus*, volgends 't verhaal van Matth. Paris. een plegtig Gezantschap naar Romen afvaardigde, *appellantes & allegantes pro jure ipsius Regis Hispaniæ, ne Curia Romana alium ad* Imperium *admitteret gubernandum, quam Regem Hispaniæ excellentissimum, qui plus quam omnes Reges Christiani, Christianitatis fines potenter ampliaverat.* De Paus, Alexander IV, gaf hun zaakelijk ten antwoord: „ Datmen, om *Keizer* te worden, eerst *Koning van Duitschland* moest zijn: dat, dierhalve, hun Mees-

B. III. „ ter vooraf moest zien te bewerken, dat hy daartoe ver-
ꝟ. „ kooren wierde door de Duitsche Vorsten, wien dat Recht
1598. „ toekwam; en zich vervolgends te Aken doen kroonen."
De Gezanten, dit antwoord overwoogen hebbende, rieden hunnen Koning wijsselijk, zijn eigen Rijk, 't welk door de Sarazynen belaagd werdt, te beschermen.

Laatst van allen is my onder 't oog gekomen een ander Stukje, raakende de Verkiezing van *Richard*, zo aanmerkelijk, dat, indien 't my allereerst in handen gevallen was, ik aan dit eene genoeg zou gehad hebben. Het is een Brief van Paus Urbanus IV, waarby hy aan *Richard* zelven verslag doet van de redenen, door de Gemagtigden, zo van hem *Richard*, als van *Alfonsus*, te Romen over en weder, ter verdeediging van elks Verkiezinge, bygebragt. De Brief is uitgegeeven door Leibnits, Cod. Juris Gent. P. I. in Prodr. n. XIV. en behelst, dat de Keurvorsten, na veel vruchtelooze byeenkomsten, den uiterlyken dag der Verkiezinge van eenen nieuwen R. Koning, die noodzaakelijk binnen jaar en dag na 't overlyden des laatsten geschieden moest, bepaald hadden op de *Octava Epiphaniæ*, dat is, op den 13 January 1256, met deze aanmerkelyke byvoeginge, dat het dan, OP VIJFTIEN DAGEN NAA, EEN VOL JAAR zoude zijn, dat het Rijk zonder Hoofd geweest was: *Cum* DE ANNO ET DIE *post vacationem Imperii* QUINDECIM DIES *solummodo superessent*. En op dien dag, 13 Jan. 1256, is *Richard* verkooren door de meeste Keurvorsten; maar *Alfonsus*, door de overigen, op den volgenden Zondag der Passie. De Brief draagt geen ander Tijdmerk dan 31 Aug. doch behoort zekerlijk tot het jaar 1263. *Richard* is te Aken gekroond op Hemelvaartsdag, 17 Mei 1257; en telde ook van dien dag zyne Regeeringsjaaren. De Paus zelf schrijft, dat hy toen al *zes jaaren en meer* in 't bezit des Rijks was geweest: t. w. van 17 Mei 1257 tot 31 Aug. 1263. Wat deedt nu Urbaan? Bevestigde hy *Richard* in dat langduurig bezit? Dat mogt *Alfonsus* vertoornd hebben. Wat dan? Hy dagvaardde Partyen op nieuws voor zich tegen 2 Mei [1264] en stelde deze dus weder acht maanden uit. En dat is juist het geen een oud Schryver, Monachus Paduanus, woordelijk aangehaald by Struvius p. 504. n. 25, getuigd heeft, zeggende, dat de Paus, om den Vrede in de Kerk te bewaaren, op raad der Kardinaalen, *sub specie deliberandi*, de Uitspraak van een geschil tusschen zo magtige Vorsten telkens verschoof.

RIJM-

RIJMKRONIJK VAN MELIS STOKE.

VIERDE BOEK.

Nu latic staen van hem de woort/
Eñ segghe van sinen Sone voort/
Eñ van Florense/ sinen Oem/
Den ionghen ridder/ die sijns nam goem/
Die onderstont/ als men bekande/
Die Voghedie vanden lande/
Want hi met rechte Mombaer was.
Ic der mi wel vermeten das/
Dat hi maecte de Zeusche Core/

FLORENS de Vijfde.

Daer

℣. 2. Sone voort) in M *voert vort.* Zie het slot onzer Aantek. beneden by ℣. 1521.

℣. 7. met rechte Mombaer) als de geene, die, in gevalle de kleene kinderen zijns Broeders, *Florens* en *Machteld*, kwamen te overlyden, Graaf van Holland hadt moeten zijn. Het is vermaakelijk by Alk. te leezen, dat de *Weeskamer* toen noch niet bekend was. Jan van Heelu p. 23.

Ende Montbore *sijn* metten rechte:
Want van geborte eñ van geslechte
Was hi te dien tide
Die naaste vander swertside.

℣. 9. de Zeusche Core) de Aartshertog Philips heeft, in 1495, eene nieuwe Keure, door de Zeelanders gemaakt, met zijn gezag bevestigd. In 't hoofd der zelve zegt hy, dat

zulks

FLORENS de Vijfde.

Daer men mede al dorentore
Berecht heeft al Zeelant.
An al dien goede slouch hi de hant/
En dede/ en liet/ wat hi woude/
Als een Lantshere doen soude.
Hi maecte pais/ als ic versta/
Op ene corte tijt dar na/
Met heren Ghye van Vlaendren lant/
En

zulks geschied is, *Eerst wel ende in 't lange gesien die ouden Keuren, gegeven alsoo wel by wylen* Floris Mambour, *by Hertoghe Willem van Beyeren, als by wylen onsen lieven Heere ende Over-Ouder-Vader, Hertoge Philips van Bourgoingien.* zie Smallegange p. 336. Dit hadt Vrouw Maria, in haar Groot Privilegie, Art. 50, reeds negentien jaaren te vooren beloofd; *alsoo veel puncten staen inden Keure van Zeelandt, die seer out ende duyster te verstaen sijn*, enz.

℣. 10. al dorentore) door en door. Ferguut f. 11 b.

Sinen halsberch heft bi dorsneden,
Al dorentore *so es leden*
Die scacht een vademe na minen waen.

dit is gemeen. Wat anders vind ik 't geschreeven by Maerlant f. 149 c.

Al Surien dure enture.

en f. 155 d. *Daer men vacht* al dure enture.
't is even als *barentare*, of *bare entare*, voor *hier en daer*.

℣. 15. maecte pais) zie hier achter.

℣. 21. Maer ic ne weet) onze Dichter heeft dan niet geweeten, dat deeze Dochter, toen ze, in October 1256, aan Florens verloofd is, maar *Negen* jaaren oud, en gevolgelijk noch niet huwbaar was, toen haar bruidegom, in Maart 1258, om 't leeven kwam 't Is Uytkens, van wien ik dit overneem, omdat het my van alle kanten waarschynelijk voorkomt. Volgends deeze rekening stel ik haar geboorte op 1247. Meyerus zegt, dat *Robert*, oudste zoon van Guy, storf in 1322, oud 82 jaar: 't welk zijn geboortejaar bepaalt tot 1240. Maar hy voegt 'er by, dat sommigen aan *Robert* eenige weinige jaaren minder toeschryven. En dit hadt hy ook moeten doen; om-

Eñ zekerde metter hant
Sire dochter/ om dat hi woude
Dat hise te wive hebben soude.
Maer ic ne weet/ hoe dat quam/
Datse de Hertoghe zider nam/
Doese Florens liet gaen.
Die Grave van Vlaendren liet bestaen

FLO-
RENS
Vijfd

Dat

omdat het niet waarschynelijk is, dat de Vader maar 16 jaaren ouder zoude geweest zijn dan de Zoon. Ik stel dan, dat *Robert*, de oudste Zoon, geboren is in 1245; en des zelfs oudste Zuster *Margriet*, die verloofd geweest is aan den Voogd Florens, in 1247. Het welk de bepaaling van Butkens krachtig ondersteunt. Want Graaf *Guy* zelf overleedt 7 Maart 1305, oud meer dan 80 jaaren. Was hy dan geboren in 1224, zo was hy in 1245, toen hy eerst Vader wierdt, 21 jaar oud. Maar het hapert rondom by Meyerus. De oude Gravin *Margriet* storf 10 Febr. 1280, oud omtrent 76 jaar. Dus moet zy geboren zijn omtrent 1204; en, gevolgelijk, maar 20 jaaren gehad hebben, toenze haaren Vierden Zoon, Graaf Guy, in een tweede huwelijk, ter werreld bragt. Maar als ik al verder zoeke, en vinde, dat de *Moeder van Margriet* gestorven is, over zee, den 29 Aug. 1203: dat zy, *Margriet*, zelve eerst getrouwd is met Bochard van Avennes in 1212; andermaal met Willem van Dampier in 1218: zo blijkt my zeker, dat hier wat anders scheelt, en Meyerus meer hulpe, dan bestraffinge, noodig heeft. De ouderdom van *Margriet* staat by hem uitgedrukt met dit getal, LXXVI. doch lees LXXXVI. Want buiten de gemelde ongerijmdheden en onmogelijkheden, is het, aan den anderen kant, ten uitersten waarschynelijk, dat zy geboren is in 1194; alzo haar ouder Zuster *Johanna* in 1193 moet ter werreld gekomen zijn, dewijl zy, volgends Meyerus, omtrent 51 jaaren hadt, toen zy, den 5 December 1244, overleedt.

✝. 23. Doese Florens liet gaen) in de Andd. aldus:

Doese Florens liet gaen. Die Grave
Van Vlaendren die liet ave
Dat recht van Zeelant ——

en dit zoude ik verkiezen.

✝. 33.

FLORENS de Vijfde.

Dat recht van Zeelant voert/
Als men dicken heeft ghehoert.
Al hebben sijt weder ane ghesproken/
Dat is somwile op hem ghewroken.
Dese Florens/ de goedertieren/
Voer tallen saisoene tornieren.
In enen tornoy ghevlel hem so/
Dat hi/ ende sine/ worden onvro/
Eñ de porse hadde so groot/
Tat hi ghequetst was toter doot.
(TAntwarpen most hi bliven doe.
So grote siechheit quam hem toe/

Dat

✝. 33. de porse hadde) de Heraud f. 50 a. *dat by eñ die zine op een tijt soe zeer* gedronghen *worden*.

✝. 37 sevende Kalende van Aprille) vreemd luidt hier de taal van den Schryver der Goudsche Kronijk, zeggende p. 66. *op die sevende Lettere van Meye*. de 26 Maart 1258 was Dingsdag in de Paaschweeke.

✝. 39 (Tote Andwarpen) hier is gebroddeld. Van deeze vier vaarzen, 39-42, is het eerste een verlengde herhaaling van 't geene ✝. 35. met één woord gezeid was, *t Antwarpen*. Het tweede is geheel en al het zelfde met ✝. 26. Het derde is bedorven. De twee eersten acht ik gansch verwerpelijk. de twee laatsten schynen op deeze of diergelyke wyze te moeten geleezen worden:

Hi hadde gheleeft met groter eren,
Eñ verschiet int iaer ons Heren.

zo hebbenwe ten minsten een' goeden saamenhang.

✝. 48 Graefnede) kwaalijk in de Andd. *Gravinne mede*, Limborg B. I. f. 6 c.

Nu gevielt op enen tijt,
Dat mijn vrouwe die Grafenede,
Hare Jonfr. ende hare Riddren mede,
Eñ Echites haer Sone waert,
Ghinghen alle in enen boegaert.

Brief

Dat hi op de zevende Kalende
Van Aprille dede zinen ende
Tote Andwarpen inde poort/
Als men dicke heeft ghehoort/
Dat hi ghelevet hadde met eren.
Hi versciet int iaer ons Heren
Xij hondert vijftich eñ achte.
Dese Florens/ van hoghen gheslachte/
Leget in Middelborch begraven;
Dien zijn Zuster/ met groter haven
Eñ met eren/ ter eerden dede:
Van Henegouwen was si Graefnede/

FLORENS de Vijfde.

1258.

Sijns

Brief van W. v. Borsele en Sibilie zijn wijf, van 't jaar 1282, by Boxhorn l. p. 213. *hebben gbegeven* —— *onser Vrouwen Ver Beatricen*, *der* Graeffnede *van Hollandt*, enz. zo noemde zich ook haar Grootmoeder Margriet in twee Brieven 1252 en 1269, by Vredius, de Sigillis p. 42 en 46, *Wy Margriete*, Graefnede *van Vlaendren ende van Henegauwe*. Waarom verwerpelijk is, dat zy in zekeren Tolbrief van 't jaar 1271, zich zoude genoemd hebben *Graefnedinne*, enz. gelijk ik dien Brief vinde ingevoegd in een' *MS* Brief van Schepenen en Raade van Gend, gedagtekend 14 Nov. an. 97, die haar insgelijks noemden *Graefnedinne*; hoewelmen anders in die eeuwe ook noch sprak als van ouds. Der Vrouwen-stede B. I. c. 13. f. 36 b. *de* Gravenede *vander Marke*, *Vrauwe ende* Gravenede *van Vendosme ende van Castre*, *die grote landscepen heift ende noch leift*. En II. 50. f. 201 a. *ende by dede dat kindekin beymelic dragben ende bewegben te Bouloigne la Grasse toot der* Gravenede *aldaar*. Maar 't schijnt dat het bedorven *Graefnedinne* byzonder te Gend t'huis hoorde: want zo lees ik ook in de Vlaemsche Audtvremdicheyt van Marcus van Vaernewijck, gedrukt te Gend 1562. Tract. III. § 52.

—— *van Nivers de* Graefnedinne.

en andermaal § 59.

Maria, *eenigbe dochter van Kaerle voorschreven*,
Wart de xxxiij Graefnedinne *verheven*.

Maar beter in de oude Vlaamsche Kronijk f. 37 a. *Jehanne*

 Graef-

FLORENS de Vijfde.

Sijns vader kint eñ siere moeder.
Doe si haren lieven broeder
Hadde begraven/ nam si in hant
Haren Nève/ eñ al sijn lant;
Want si de naeste was gheboren:
Eñ berechte/ als wijt horen/
T'Graefscap/ eñ dat jonghe kint/
Daer wonder of ghesciede sint.
Cume haddi der iaeren viere/

Doe

Graefnede *van Vlaendren*. ook *Ghefelnede* f. 34 a. *van Margrieten weghe, sijnder ghetrauder* ghefelnede. 't Hof van Holland, in zekere Sententie 1502. *Heere Walraven, Heere tot Brederoeden enz. als Man ende Voocht van Vrouwe Margriete vander Veere, Vrouwe van Brederode, enz. zyne* gezelnede: Handvest. van Amst. T. I. p. 311. Noch vreemder luidt, dat Richild, de *Schoonzuster* van Robert den Vries, in de Vlaamsche Kronijk van 1531. cap. 16. f. 15 c en d. genoemd wordt, Roberts *Swachenede* en *Swasenede*. 't Welk opgehelderd wordt uit het voorgaande f. 14 d. en elders, daar Robert heet Richilds *Swacelinck*; en dat is *Zwager*, te weeten, *Schoonbroeder*.

℣. 57 Cume) Alk. verklaart dit, *Misschien, ontrent*. 't Is omtrent geraaden; nochtans geheel mis. *Cume* is *naauwelijks*. Walewein f. 46 a.

Het hadde een ors cume *ghedregen.*

Ferguut f. 3 c.

Het ors was dapper eñ coene:
Daer iegen hem cume *een vogel hilde*
Te vliegene, daert lopen wilde.

Floris en Bl. f. 8 a.

Men soude cume *vinden hem vieren*
Inder werelt, die di geliken.

Limborg B. VIII. f. 86 d.

— — — hine conde
Van ernisse cume *ghespreken.*

J. v. Maerlant J. O. f. 146 a.

Eñ wroegedene vor den Keyser so,
Dat hi cume *der doot ontflo.*

Jan

Toe Florens/ de goedertiere/
Sijn Oem/ stuen gheest op gaf/
Daer men doghden vele seit af.
Die Mape nam tkint in hande/
En̄ onderwant haer vanden lande/
En̄ proefde daer om/ en̄ dochte
Hoe si tlant berechten mochte/
En̄ dede tkint wel achter waren/
Tote het quam tot zulken iaren/

FLORENS de Vijfde.

Dat

Jan de Weert f. 6 b.

En ware dat men daer kint af draghet,
Men vonde cume *eene maghet.*

Vert. van Caslianus Coll. II c. 20. *twee brodekens*, *daar die twee* cume *een pont wegens of badden.* By Strickerus III. 3. en elders in 't Hoogduitsch, lees ik *chaum.* Zie ook Kiliaan by *Kuym.*

℣. 65 achter waren) de Andd *verwaren.* Deeze verandering is onnoodig. Limborg B. V. f. 50 b.

Het staet mi soe; in mach niet wale
Met orloghe uten lande varen.
En̄ wie soude mijn lant achterwaren?

En IV. f. 37 d. — — *Sone, ghi wilt varen:*
God die moet u achterwaren.

En X. f. 98 d. *Een cnape* ———
Leyde sijn ors ten stallen waert,
Daert wel was gheachterwaert.

Fabelen van Esopus f. 4 b.

Den havec baden si, dat hi soude
Hem ontfaen in sine houde
Te wachtene en̄ tachterwerne.

Walewein f. 41 d.

Arsaters quamen, so si eerst mochte
Diese souden achterwaren.

dat is, die de gekwetsten zouden bezorgen en oppassen. *Arsater* is *Archiater.* Fabelen van Esop f. 6 c.

Ic ben, seit hi, Arsatre *goet.*

Wy zeggen nu *Arts*; en daarvan *Artsenye*: by de Ouden *Arsedie.* Saamenspraak f. 98 c. *alle de gheene* [*sondighen dootliken*]

die

FLORENS de Vijfde.

Dat hi hem selven began verstaen.
Doe dede sine ter scolen gaen/
Walsch eñ Dietsch leren wel.
Daer na/ in corter tijt/ ghevel/
Dat den heren vanden lande
Onder dochte/ wesen scande/
Datse een wijf soude dwinghen:
Eñ verhoverden doe de dinghen/

Dat

die venijn of dobbelstenen vercopen, *het en waer datmen dat venijn om* arsedie *vercoften*. Materie der Sonden f. 87 d. *een trouwe vrient is een* arsedie *des levens*. Ten tyde van Kiliaan noemdemen in Brabant *Achterwaerster*, die nu in Holland heet *Kraambewaarster*: te weeten, die de *Craemvrouwe achterwaerde*, gelijk hy spreekt. De Heraud heeft hier eenvoudig *bewaren*.

ꝟ. 67 Dat hi hem selven began verstaen) de Andd. aldus:

Dat het verstandenisse mochte ontfaen,

Ik twijffel niet, of hier is meer gebroddeld. De twee volgende regels zijn zo volkomen in den smaak van Floris en Blancefloer, dat ik niet kan gelooven datze van Melis zijn.

ꝟ. 72 Onder dochte) zie hier achter.

ꝟ. 74 verhoverden doe de dinghen) de Andd. *verhovaerden*; en in den volgenden regel, *als niet en waren*, voor ons *lettel waren*. De Heraud drukte die twee regels aldus uit: *ende* verhoeveerdent, *eñ en wouden nyet meer te bove comen*. Alk. verklaardeze: *Verwaardigen zich niet ten Hove te comen*. Maar wy konnen hieruit niet zien, wat *de dingen verhovaarden* zeggen wil. Voorlang giste ik, dat *verhoverden*, gelijk in A staat, moest genomen worden voor *veroverden*: zy stapten *over alles heen*. Enz.

ꝟ. 80 Haerlijc) in de Andd. *Harelijc*. Het is *Elk hunner*. zie beneden VII. 1005. en VIII. 813. D. van Assenede f. 18 c.

In elke woninge wonen wachtren viere,
Fel eñ quaet eñ putertiere,
Haerlijc *draget altoes onder sinen arme* ...

Sijt

Dat si te hove lettel waren/ FLORENS de Vijfde.
Eñ trecteden te hope met groten scaren/
Eñ streden daer omme onderlinghe/
Eñ maketen menich groot ghedinghe/
Als ghi wel merken moghet.
Haerlijc woude wesen voghet
Vanden kinde eñ tlant berechten/
Dat siere omme moesten vechten.

Die

Sijtswaert ocb knijf ocb gisarme.
ocb is *of*. Walewein f. 9 d.
Aldus trecten si bare zwaert
Haerlijc *badde groten gbere.*
waarvoor f. 12 b.
Elkerlijc *badde anders gbere.*
welk laatste ook by onzen Dichter voorkomt hieronder ℣. 889. In het eerstgemelde Werk, vind ik, in de zelfde betekenis, *Haer gelijc*, f. 7 a.
Eñ boe haer gelijc *sprect sonderlinge.*
te weeten, Juno, Pallas en Venus, tot Paris. En f. 8 d.
Haer gelijc *badde een guldene crone*
Opt boeft ——
en nochmaal f. 7 c.
Doe seide bi, eñ bat haer gelijc ——
Ook by onzen Dichter, beneden ℣. 1365. in A:
Dandre waren gbeseten daer,
Dene voren, dandre naer,
Als daer betaemde haer ghelike.
dat is niet *baars* of *buns gelyken*: maar *elk bunner*. elk naar zyn' rang en staat. Dit blijkt uit de Andd. daar, voor *baer gbelike*, geleezen wordt *een yegbelike*. Ja zo sprak ook Koning Willem in zyne Handveste aan Zieriksee: *Die lastert die Scbepenen* —— *by zal gelden* haer gelijck *een pont*: dat is, yder Schepen een pond. *Yegbelike* is al mede van de zelfde natuur. Kiliaan: JEGHELIJCK is *Je-gbelijck*. Wat hy van *Haer-lijc* en *Haer-gelijc* gedacht hebbe, weet ik niet, alzo ik het gansche Voornaamwoord HAER in zijn Woordenboek niet heb konnen vinden; dan alleen: HOER is *baer*, *ipsa*, *ipsam*.

℣. 85

LO-
ANS de
Vijfde.

Die toten andren doe droech vede/
Eñ te hem hadde eneghe lede/
De metten Grave eñ metter Vrouwen
Best was van Henegouwen;
Die claghede van om dandre zake/
Des hi hebben wilde wrake
Van sinen vianden biden Here.
Dats te lachterne alte zere/
Dat die ghene/ de is te hove
Machtich eñ van groten love/
Eñ sine veete wille wreken
Mitten here bi eneghen treken.
Die Vrouwe de was goedertieren/
Eñ wiste niet/ bi wat manieren
Dat de zaken waren comen.
Si waende/ dat ware om s. Neven vromen
Dat si de sticken brochten voort/

Als

℣. 85 De metten Grave) om deeze zeven regels, 83-89, wat verstaanbaarer te maaken, diende ℣. 85 en 86 geleezen te worden voor ℣. 83 en 84; aldus:

De metten Grave en metter Vrouwen
Best was van Henegouwen,
Eñ toten andren doe droech vede, enz.

℣. 93 Eñ sine veete) wederom, zo gy in deeze vijf regels, 90-94, eenigen saamenhang wenscht te zien, zo werp hier *Eñ* weg, en lees *Sine veete.* En als gy die twaalf regels, 83-94, aldus verbeterd hebt, zullenze noch niet anders uitleveren dan wildzang, die noch te vatten noch te grypen is. En daarom verwerp ik dit alles. Lees ℣. 95 onmiddelijk na ℣. 82.

℣. 95 Die Vrouwe de was goedertieren) tweemaal, ℣. 29 en 58, lazenwe, van haaren Broeder, *Florens de goedertieren.*

℣. 100 Als men hier nu heeft ghehoort) tweemaalen ook, naamelijk ℣. 26 en 40, lazenwe,

Als men dicken heeft ghehoert.

doch 't laatste was niet van de echte hand, zie by ℣. 39.

℣. 105

Als men hier nu heeft ghehoort;
Eñ hiet hem doen dat beste ware.
Dandre worden des ghewaere/
Eñ sochten hier ieghens raet/
Eñ togheden hier of haren staet
Den Grave / der Vrouwen Moyen sone/
Van Ghelre. Als hi verstont tgone/
Nam hi raet/ wat hi doen mochte/
Eñ sinen rade doe best dochte.
De worden doe des te rade/
Dat hi der an dat beste dade/
Dat hi des lants hem onderwonde.
Hi voer op ter selver stonde
In Zuuthollant Dordrecht binnen/
Eñ liet aldaer doe bekinnen/
Dat hi tlant berechten woude.
Tfolc sloech an hem alsu houde.

FLORENS de Vijfde.

De

ỳ. 105 der Vrouwen Moyen sone) A komt in dit en het volgende vaars overeen met M. maar de Uitschryver van B verstondt hier niets. Zo staat 'er:

Den Grave der Moeyen Vrouwen *sone*
Eñ *van Ghelre als si verstont tgone.*

Otto III, Graaf van Gelre, was een volle Neef van Aleid. Haare Moeder was Machteld, de zyne, Margriet, beide Dochters van Henrik I, Hertog van Brabant. Maar de Vader van Otto was Gerard, Graaf van Gelre, die van Aleid, Florens IV, Graaf van Holland. Dus kwam Haar, de Voogdy onwederspreekelijk toe. Hy nam met geweld het geen hem niet toekwam; doch nadat hem de misnoegde Hollandsche Heeren, omdatze ten Hove niet veel te zeggen hadden, in 't Land hadden geroepen.

ỳ. 114 bekinnen) bekend maaken.

ỳ. 115 tlant) in A *tfolc*. 't welk gesprooten is uit het eerste woord van het volgende vaars.

ỳ. 122

Lo- ins de ijfde.

De Vrouwe was in Zelant bleven/
Eñ nam daer grote hoede haers Neven.
Te Grave van Gelre slouch de hant
An alden goede/ dat hi vant.
Des was hi meester eñ voghet.
Florens/ de Grave/ de ionghe ioghet/
Moost ghedoghen/ wats ghesciede:
Want hine mochte sine liede
Niet bedwinghen noch berechten/
Sine mosten anderlanghe vechten.
Dicke wile/ te menigher stont/
Alst den lande wel was cont.
Sider ghevïel tote enen male/
Datte Grave te Kemaers wale
Gaderde volc tsinen besten.
Der Vrouwen partie quam van Westen/
De den Grave waren ghevee/
Eñ vergaderden op Voornouds ee/

Eñ

℣. 122 Florens/ de Grave/ de ionghe ioghet) eveneens, doch korter, hier onder, ℣. 144.

Eñ Florens, de ionghe ioghet.

℣. 132 Der Vrouwen partie) te weeten, die het met Aleid hielden. *Party* komt van 't Lat. *pars*, dat is, *deel.* Daar twist of *verdeelheid* is, zijn ten minsten twee *deelen*, doorgaands *partyen* genoemd. 't Woord kiest geen zyde. Iemands *party* zijn, is *tegen*, maar *van* iemands *party* zijn, is *voor* hem zijn.

℣. 146 Dus was daer de pays te zochter) naamelijk, de Vrede tusschen Holland en Vlaandren gesloten in 't jaar 1256; waarvan zie onze Breeder Aantek. hier achter by ℣. 15. En welke Vrede, geduurende de minderjaarigheid van Graave Florens, ongeschonden bewaard is. Waaruit blijkt de onbestaanlijkheid van 't geenemen hier in de Andd. leest,

Eñ MAECTE *pays al zonder lachter.*

℣. 149 der Vrouwen medegabe) Alk. verklaart *medegave*, door

Eñ vochten aldaer enen wijch.
Dat dede alder heren prijch /
Die si onderlinghe droughen /
So dat si aldaer versloeghen
Vele lieden an beiden siden.
Maer het ghevil also ten tiden /
Dat de Grave van Ghelre doe
Verwan: dus eist comen toe /
Dat hi des lants bleef doe voghet.
Eñ Florens / de ionghe ioghet /
Nam van Vlaendren sGraven dochter.
Dus was daer de pays te zochter
Jeghen den Grave van Vlaendren lant.
Die Grave van Ghelre slouch de hant
Ander Vrouwen medegave /
Daer hi noyt rekeninghe dede ave.
Florens wan an sinen wive
Kinder / de lettel te live

FLORENS de Vijfde.

Bleven

door *morgengave*, *huwelijksgoed*. Wijsselijk hadt hy 't daarby gelaaten. maar hy voegt 'er by, *dat is Seeland*. een bewijs, dat hy, door deeze *Vrouwe*, verstondt *Beatrix van Vlaandren*, die dan toen reeds getrouwd zoude moeten geweest zijn met Florens V. Want hem speelde in 't hoofd de Fabel, die wy by ✝. 15. onderzocht hebben. En dit is een ongerijmdheid op zich zelf, dat hy dien strijd over de Voogdye, tusschen Vrouwe Aleid en Graaf Otto, zo doende, verschuift tot na de voltrekking van het Huwelijk van Graaf Florens. 't Huwelijksgoed van de Vlaamsche Beatrix, in Holland uitgetrouwd, moest gezocht worden in Vlaandren; doch daar kon Otto niet by. Maar dat van de Hollandsche Aleid, gehuwelijkt in Henegouwen, lag in Holland, en daaraan kon Otto, als geweldig Voogd van Holland, lichtelijk de hand slaan. Deeze handelde hy als vyand, steekende haare Hollandsche inkomsten in zynen zak, zonder 'er oit Rekening van te doen.

FLORENS de Vijfde.

Bleven tote haren daghen.
Ic ſals hier na wel ghewagheñ/
Als men oec wel ſal verſtaen.
Nu eiſt voort alſo vergaen/
Dat Florens quam tot ſinen iaren.
Doe moſt heer Otte thuyswaert varen/
De Grave/ te ſijn ſelves lande.
Want Florens ſloech ſine hande
Selve an ſijn eyghen goet.
Doe quam hem in ſinen moet/
Dat hi/ bi ſiere Moeyen rade/
Altoos gherne dat beſte dade.
Florens/ ſiere Moeyen zone/
Beval hi Zeelant/ om dat de gone
Harde wel berechten zoude.
Hi vinct ane als de boude/
Eñ onderwant hem rechte doe
Des ghrechts/ eñ rieper toe
Heren Welbrechte/ here van Voren/
Eñ liet hem ſinen wille horen/
Want hi Borchgrave van Zeelant
Was. eñ oec hadde hi in hant

ỳ. 171 van Voren) dikwils hebben wy de uitſchr beſchuldigd, dat zy de kwaade gewoonte hadden, van n williglijk een tweede fout te begaan tot dekkinge van voorgaande, uit verzinninge geſprooten. Hier blijkt het neklaar. In B is *Voren*, door onachtſaamheid, verand *Vornen*. de ſchryver, ziende dat dit niet rijmde met *b* ſchreef ook daarvoor, *bornen.*

ỳ. 177 Bi wien) dit heb ik uit de Andd. ontleend. A *ſo wien.*

ỳ. 182 berechtet metter Coor) *berecbte bet*, te w *Zeeland.* In A leeſtmen, *berecbte tlant.* In B *bracbte*

FLORENS de Vijfde.

Andre heren van den lande/
Des ne had hi ghene scande/
Bi wien hi liet eñ dede.
Hi voer voert in elke stede/
Om in pais tlant te houden/
Bede in Walchren eñ in Scouden.
Zuutbevelant voer hi aldoor/
Eñ berechtet metter Coor/
Also als si bescreven was.
Doe wort hi te rade das/
Dat hi hem pijnde metten Grave
De grote vete te doen ave/
De te Voornouds ie ghesciede/
Eñ ghiselver om vele liede;
Eñ brochte de sticken al te goede.
Doe quam Florens in sinen moede/
Dat hi woude wreken sinen vader/
Of aventuren tene gader
Dat hi van Gode hilt te lene;
Eñ gaderde een heer niet clene/
Beide tors eñ te voet/
Als sinen rade dochte goet:

Eñ

lorens, Neef van Graaf Florens, berechtte Zeeland volns de Keure van hunnen Oom Florens.

℣. 185 metten Grave) van Gelre.

℣. 190 Doe quam) na dit volgen in de Andd. twee onrte vaarzen,

Van Hollant den edelen Grave,
Dat hi niet woude laten ave,
Hine woude ———

het onze is geen gebrek.

℣. 193 Dat hi van Gode hilt te lene) Alk. tekende hier aan: *Van God en den Degen* : dat is: *sonder eenig Opperheer*

Eñ quamer mede/, sonder sparen/
Tote Alcmare ghevaren/
Eñ dede dammen eñ diken;
Eñ wilde over tOutdorp striken/
Eñ dan jeghen de Vriesen vechten:
Eñ hiet mannen eñ knechten/
Dat si droeghen hoy eñ stroe.
Men dede dikers wachten doe/
Beide met scutten eñ met speren.
Die Vresen/ de dat wilden weren/
Quamen ghelopen inde vaert/
Met haesten groot/ ten damme waert;
Eñ quamen ghelopen alsoo voort.
Dat gheruchte quam inde poort.
Doe ghinc hem wapenen al dat heer.
De voren mochte/ trac eerst ter weer/
Beide tors eñ te voete.
De Vriesen quamen hem te ghemoete/
Eñ sconfierden dat heer groot.
Si sloeghen menighen man doe doot.

Dat

heer te kennen. Dit eene vaars van onzen Dichter is ſterker dan een deel oude brieven die wy te vooren reeds voor Valſch verklaard hebben. Indien Melis eenen der zelven gekend en erkend hadt; ik ben verzekerd dat hy dit niet zoude geſchreeven hebben. Hy wiſt niet van zulke draayers te maaken, alsmen ſedert geleerd heeft. Ook hadt de Procurator hieruit wyzer konnen worden.

v. 215 sconfierden dat heer) Alk. verklaart dit: *ſchonden het Leger.* doch dat is geen taal. maar hy dacht om de nieuwe betekenis van *Schoffeeren*, dat thans alleen gebruikt wordt voor een Vrouw of Maagd *ſchenden*, *onteeren.* maar zo ſpreekt men niet van eene overwinning, in 't open veld, op zynen vyand behaald. *Sconfieren* of *ſcofferen* een leger, is het zelfde met *verſlaan*, *vernielen*, *verſtrooyen.* In B vind ik hier ook *ſcoffierden*, en zo ook elders in dat *MS.* Ook by andere Ouden. Limborg f. 52 c.

Wi

FLORENS de Vijfde.

Dat heer sette hem al ter vlucht.
Die Vresen volgheden/ sonder ducht
Van haren live/ tote Alcmaer toe/
Eñ voort tote bi Heilich loe.
Die Hollanders/ de teerste vloghen/
Keerden weder in haer oghen/
Doe si hadden de herde gheest.
Daer sloech men der Vresen meest/
Wel achte hondert ofte meer.
Daer wrac elkerlike sijn zeer.
Der Hollanders bleef vijf hondert.
Dus ghevielt/ wien soet wondert.
Der Vresen bleef de meerre hoop.
De Grave hadt den quaetsten coop.
Dus ghevielt/ als ic bediede;
Want hi verloos siere goeder liede
Harde veel/ van sinen lande.
Hi moeste keren/ al wast scande/
Weder thuus/ dan hi was comen,
Ghehaelt had hi lettel vromen.

Men

Wi selense dus in allen siden
Bestaen, van achter eñ van vore,
Eñ breken hare scare dore,
Eñ scoffieren-*se crachtelike.*

J. van Heelu p. 175.

Daer met waenden si tconroot
Der Brabantren wel scofferen.

...aar doorgaands *sconfieren.* Zie onze Aantek. VIII 161.

ỹ. 222 in haer oghen) Alk. verklaart dit zeer wel, *baar ...ianden onder d'oogen.*

ỹ. 232 siere goeder liede) in B staat *sijn goede liede*, in U *...nre goeder liede.* Maar dat *goeder* is hier niet noodig, en ...aakt deezen regel te lang.

FLORENS de Vijfde.

Men dede de doden begraben doe/
Als meure mochte comen toe.
Dit ghevie/ al over waer/
Als men screef ons Heren iaer
1272. Mij hondert lxx eñ twee/
Sinte Philiberts daghe/ min no mee.
Menighe dinc ghesciede aldaer/
Die mi te telne waer te zwaer.

Maer

℣. 242 **Sinte Philiberts daghe**) op den 20 van Augustus, zegt hier Alk. *S. Willibrorts daghe*, zegt de Goudsche Kronijk; en dat was 7 November. Doch in de *MSS* van onzen Dichter is geen verschil. zodat *Willibrorts* daar zekerlijk een misleezing of misschryving zal geweest zijn. *S. Philiberts dach*, vind ik nu ook by den Heraud f. 51 b.

℣. 243 **ghesciede aldaer**) zo ook in B. In H *sciede.* Ik teken dit aan, omdat *sciede*, voor *gesciede*, elders niet licht gevonden zal worden. De Heraud heeft hier ook: *Som dinghen* scieden *hier na.* doch dat is slechts copy. *Sciet* is het Imperf. van *scheiden.* Walewein f. 18 b.

Als ic uten bove sciet.

Voor het volgende woord *aldaer*, staat in de Andd. *daer naer.*

℣. 248 **Hi voer voert al omtrent**) dit *voert* schijnt een schrijffout te zijn, gesprooten uit het voorgaande *voer.* even gelijk, in deeze zelfde woorden, uit dit volgende *voer*, in B gesprooten is *Hier voer*, voor *Hi voer.* zie beneden by ℣. 1521. In H lees ik dit vaars aldus,

Hi voer dicken omtrent.

Ik gis dat Melis geschreeven hebbe,

Hi voer dicken al omtrent.

De Heraud: *Hy voer dick omtrent eñ versocht* (dat is, *bezocht*) *die Vriesen.*

℣. 249 **ane reisde de Vriesen**) dat is, volgends Alk. *hy deed menigen aanval op de Vriesen.* zo is 't; want *anereisen* is aanvallen, aantasten. *ane resen*, vinde ik by Walewein f. 31 a.

—— *doe hi mi wilde* ane resen
Up dat bedde ——

daar

Maer somighe dinc mach men tellen/
De den Grave Florens ghevellen/
Als vanden meesten en̄ best bekent.
Hi voer voert al omtrent/
En̄ ane reisde de Vriesen.
Onder tiden most hi verliesen.
Op eenre stont sa dwort de Here
Te rade doe/ in enen kere/

FLORENS de Vijfde.

Dat

daar is het *verkrachten*. Maerlant J. O. f. 153 d.

En̄ begonste een assaut up die stede,
Aldaer die muer alre starxt *was:*
Josephus wart geware das,
Dat si ane reesden *die stede.*

in welke vaarzen een groote schrijffout begaan is. Men tast de Steden niet aan, daar zy *sterkst*, maar daar zy *zwakst* zijn. En zo spreekt de Vertaaler van Josephus III. 11. *alwaar de muur op zijn* zwakste *was*. *Anereezen*, is 't zelfde woord met *aneritin* in den Rijthm. de S. Annone ℣. 662.

Vili dikki un aneritin
Di une soltin bebutin.

't welk Schilterus vertaalt,

Multoties eum prodebant
Qui ipsum debebant tueri.

op 't spoor van Opitz, die daar *aneritin* verklaarde *prodebant, verrietben;* beroepende zich op Otfridus, die IV. 12. *anarati* gebruikte voor *verraad.* doch dat is wat anders. De meening is,

Zeer dikwils bem aanvechten
Die bem zouden [moesten] *beboeden.*

Zeker is, dat dat oude Rijm meermaalen kwaalijk vertaald is, als aanstonds ℣. 666.

Als Absalon wilin
Vertrieb Vater sinin.

Wie onzer ziet niet, dat *wilin* is *wylen*, *weleer*, *olim*? nochtans maakt Schilterus daar, van *Absalon wilin*, in 't Latijn, *Absolomi voluntas*, *Absolons wil*. ℣. 756 leezenwe:

Wole wister wad ber solde dun.

dat is: *Wel wist by wat by moest doen.* en geenszins, gelijk het daar vertaald is, *Candidiorem vestem is debebat.* Enz.

FLORENS de Vijfde.

Dat hi Ridders name ontfinc.
Ten Bossche ghesciede de dinc/
Met bliscepen eñ met eren.
Als men screef de iaer ons Heren
1277. Xij hondert lxx ende sevene/
Ontfinc de Here in ionghen levene/
Tsertoghen Bossche Ridders name/
Na dertiendaghe/ als hem betame/
Tenen tornoie/ daer de Hertoghe
Jan was/ de Prince hoghe:
Ja/ hoech man was hi/ weet men wale/
Bede inder daet eñ inder tale;

Daer

℣. 261 (Tenen tornoie) wy hebben hier vooren gelegenheid gehad om te spreeken van de ongelukkige Tornoyen van die eeuwe. Hoe menigvuldig die vermaaken toen waaren, kanmen daaruit afleiden dat dees Hertog Jan van Brabant, volgends Butkens, Zeventig Tornoyspelen heeft bygewoond, in Vrankrijk, in Duitschland, in Engeland en elders: zodat hy beroemd was als de grootste en beste Torneerer, *Jousteur*, van zyne tijd. Hy kocht zelfs een stuk lands by S. Quintin, om een bekwaame en wel gelegen plaats te hebben, daar hy dikwils de omliggende Ridderschap ten Steekspele noodigde. En om den minvermogenden der Ridderen deeze oeffening niet te lastig te maaken, wilde hy, 't welk sedert in gebruik bleef, dat geen Ridder ten Tornoye kwame, dan alleen verzeld van twee *Schildknaapen* of *Varles*. Jan van Heelu, die hem wel kende, zingt aldus van hem p. 42.

In allen landen was worden slap
Ten wapenen alt Ridderscap,
Soe dat men van wapenen vierde
Daermen wilen meest tornierde.
Maer doen die Hertoge Jan
Van Brabant Ridders name gewan,
Voer bi tornieren ende josteren,
Ende die wapene banteren
Eerlike van lande te lande.

Spiegel Hist. B. I. c. 44. aan 't einde:

Maer

Daer toe hoefs eñ milde: FLORENS de Vijfde.
Eñ vele dede hi metten scilde/
Eñ metten wapen/ dat daer toe hoort.
Verstaet/ wes hi plach voort:
Oversteker eñ verrader
Stac van hem der eren vader/
Dese Hertoghe/ deen ic mene.
Ic wilde/ dus deden alde ghene
Heren/ de nu hebben macht/
Dat si/ met al haerre cracht/
Verraders/ smekers eñ oerstekers/
Ruuners ende plumestrekers/

Altoos

Maer waer hi ere mochte gewinnen,
Daer werp hem die Hertoge binnen,
Waer dat hi toe comen mochte;
Want sint dat hi te wapen dochte,
So ne sochte hi niewent el
Dan Wijch ende Tornierspel.

Gy kunt daar, en in de twee volgende hoofdstukken meer van zijn torneeren leezen. Dat het hem eindelijk mede het leeven gekost heeft, hebben wy reeds gezien.

℣. 269 **Oversteker**) indien Butkens onzen Dichter geleezen hadt, hy zou, waarschijnlijk, in 't Karakter van Jan I p. 331 niet vergeeten hebben den inhoud van dit en het volgende vaars te melden.

℣. 271 **Dese Hertoghe**) dees regel staat hier alleen om te rymen; en is niet van Melis, maar van den Beuzelaar, dien het lustte, over de twee voorgaande vaarzen, een Sermoen van 21 regels op te stellen: daar een ander van dat soort de dwaasheid gehad heeft van 'er noch een, niet korter dan van 66 regels, achter te voegen. Doch zo de Leezer ook dit wenscht te zien, moet hy 't in de voorige Uitgaaven zoeken; want hier zal hy 't niet vinden. Ik heb 't niet gevonden in **A**; wel, in **B** en **C**.

℣. 275 **Verraders/ enz.**) zie hier achter.

FLORENS de Vijfde.

Altoos saghen inden mont;
Eñ merkeden / op welke stont
Dat si meer om haer vrome spraken /
Of smeken om ander zaken /
Dan si doen om sHeren ere:
Eñ hi hem daer na nummermere
Ghelowen wilde enighe dinc.
Hets menighe / die hem sonderlinc

Sa

℣. 277 saghen inden mont; Eñ merkeden) eene der Lessen, die Melis, in 't slot deezes Werks, geeft aan den jongen Graave Willem, B. X. ℣. 1068.

Eñ den smekers suldi sien
Inden mont, eñ merken *wale*
Waer omme si segghen hare tale.

de meening is daar, dat een Landsheer niet alleen moet luisteren naar de woorden, maar tevens achtgeeven op het gelaat des geenen, met wien hy raad pleegt, om daaruit op te maaken wat 'er in des zelfs binnenste omgaa. Zie hier nu 't verstand van den tweeden Sermoenmaaker; wiens woorden aldus luiden, volgends B:

Dies nes te prisen niet een stro,
Dat eenich man op eenich stont
Eenen anderen siet in den mont.

℣. 286 Plaghens die Heren de wel swegshe) in de Andd. leestmen: —— ——. *die wel zweghe*
Plagens die Heren alle weghe.

Deeze verschillende leezing heeft my moeite gegeeven, vooral eer ik dit Sermoen, by my zelven, verworpen had. Nu geef ik het nader onderzoek van den saamenhang over aan den Leezer; en zegge alleen, dat ik in deeze woorden,

Plaghens die Heren de wel sweghe,

eene oude spreekwyze ontdek, die opheldering verdient. Ik lees in de Brunsw. Rijmkronijk c. 3. ℣. 13.

Dat ON [hem] *Koning Karl an sinen bove*
PLACH ———

waarop de Heer Leibnits aantekende: PLACH is *pflegte, bene accipiebat*. Zodat een Koning, die iemand aan zijn Hof wel

en

Saken bekint alle weghe.
Plaghens die heren de wel ſweghe!
Maer neen ſi niet/ et ſtaet alſo:
De te hove wil weſen vro/
Hi moet den heren connen toghen/
Eñ oec dat bringhen voer den oghen/
Datte heren willen horen/
Al ſouder hem of comen toren.

Doe

en eerlijk ontvong, gezeid werdt *hem*, of *zijns*, *te pleegen!* Dat oude Neder-Saxiſche woord *plach* (nu verbaſterd in *pflegte*) toont op zich zelf, hoe verre dat gedeelte van 't Hoogduitſch, afgeweeken zy van ons Nederduitſch. 't Is dan niet vreemd, dat ook, in beide die taalen, geduurig de zelfde ſpreekwyzen voorkomen. Want *hem pleegen* en *zijns pleegen*, is geen verſchil dat hier in aanmerkinge komt. Zo lees ik in Limborg B. IV. f. 37 c.

Inne wane niet, datmen mochte PLEGHEN
ENICHS MANS *iewer bat*,
Dan men SIJNS *dede in die Stad.*

En B. V. f. 48 a.

Dus ſijn die Ridders in Vrancrike
Metten Coninc Lodewike,
Die HAERS *met eren* PLACH.

En B. VII. f. 81 c.

Mijn heer Demophon die dat ſiet
Hoe wel men daer SIJNS PLIET,
Hem behagede herde wale.

Ik genoeg my, deeze oude ſpreekwyze opgehelderd te hebben: met den Sermoenmaaker zal ik my verder niet ophouden.

℣. 292 Al ſouder) na dit vaars, als gezeid is, volgen 'er, in B en H, 66 anderen, die des uitſchryvens niet waardig zijn. Wy hebben 'er boven by ℣. 277. een ſtukje uit aangehaald. Zie hier een ander ſtaaltje van de bekwaamheid des Opſtellers, naamelijk, dat hy zijn Sermoen driemaal beſluit, eer hy eens kan ophouden: zo luidt dat ſlot:

„ *Hier mede ſo ſta ics of.*
„ *Dits waer, ic bins ghewes*,

Hi

FLORENS de Vijfde.

Doe de Grave hadde ontfaen
Ridders name/ doe keerde hi zaen
Tsinen lande/ als hi eerst mochte/
Eñ leider an al sijn ghedochte/
Hoe hi sijn lant mochte bedwinghen/
Eñ sine liede te paise bringhen.
Dit ghevuerde ene stonde.
Also als ic ghemerken konde/
So verdreef hi uten lande
Siere Moeyen/ eñ dede haer scande/
Eñ haer kinder alte male.
De dat riet en dede niet wale.
Doe ghevielt/ dat hi tornierde/
Ende wapenspel hantierde
Ene wile/ als hem dochte/
Dat hi zeker wandelen mochte.
Daer na eist also ghesciet/
Dat Bisscop Jan en conde niet/

Van

Hi trecs bem an dies sculdich es,
Eñ pyne hem om dandre daet,
Eñ come des of, dats mijn raet.
Men weet een deel wie si sijn.
„ *Nu keer ik weder ter reden mijn*
„ *Daer ic die tale of had begonnen.*
God moet mi sire hulpen onnen,
Datmen niet aen my moet wreken
Mijn dichten ende mijn na spreken.
„ *Nu keer ic weder daer ict liet*
Aldus verre wast ghesciet.

Die Broddelaars waaren zeer bang voor hunne huid. dees is beducht datmen zijn dichten aan hem zal *wreeken*. Een ander vreesde, datmen hem zou *dood slaan*; zie X. 113. Enz.

℣. 306 Ende wapenspel) de Andd. *Eñ tornoy ende spel.* doch dat *tornoy* is zekerlijk gesprooten uit het laatstvoorgaande woord *tornierde*.

℣. 311

Van Assouwen/ sijn lant bedwinghen/
Hine hebbe/ tote sine dinghen/
Grave Florens tenen ghesellе.
Want haer Ghiselbrecht van Aemstelle
Hadde beseten Predelant.
Herman van Woerden hadde inde hant
Tgoede huys te Montforde.
Haerre gheen quam te worde/
Dat si den Bisscop iet ontsaghen:
De dat mannen ende maghen
Claghede/ eñ dat oec mede/
Over al/ in elke stede;
So dat hi dat den edelen Grave/
Dat hi hier toe helpe gave/
Wiet oec dede; eñ trac te hant
Met here trachte voer Predelant.
Doe hire een stic hadde ghelegen/
Dede hi alse heren pleghen.

FLORENS de Vijfde.

Hi

℣. 311 Van Assouwen) en zo in Allen. ook in den Heraud. n van Heelu p. 226.

Die Graven beide van Assouwe.

: eerste letter van *Nassou* is versmolten in de laatste van *Van*. loch dit is gemeen.

℣. 312 Hine hebbe) ik las hier liever met B *Hine badde*. aar *bebbe* staat ook in M.

℣. 327 een stic) de Andd. *een wile* of *wijl*; 't laatste ook y den Heraud: en dat is de verklaaring. Meermaalen komt et hier voor; en was zeer gemeen. Limborg f. 86 a.

—— —— *een goet* stucke
Haddi gbevocbten eer dander quamen.

Walewein f. 20 c.

Het was een goet stic *in de nacbt,*
Eer si vulenden mocbten die tale.

en f. 54 b.

Si lagben een lanc stic *sonder spreken.*

Jan

FLO-RENS de Vijfde.

Hi voer wech/ eñ liet aldaer
Een deel liede/ de daer naer
Vredelant belaghen doe.
De heer van Aemſtelle zette toe
Eñ gaderde/ wat hi gaderen mochte;
Thuys tontſettene/ was ſijn ghedachte/
Eñ quam te Loenen op enen dach.
Doe ſGraven volc dat verſach/
Beſpraken ſi hem/ eñ berieden/
Dat ſi een deel van haren lieden
Lieten ligghen voer deen caſteel/
Eñ voeren over met volc een deel.
Dandre hadden volcs ſo vele/
Dat onghelike ſceen te ſulken ſpele.
Doe ſi haer lieden hadden ghescaert/

Ghin-

Jan van Heelu p. 159.

Si bilden ſtille in beiden ſiden
Een ſtuc, *eer ſi vergaderen wouden.*

Maerlant IX. 90 f. 76 c.

Daer na over een ſtic *lanc.*

Ferguut f. 25 d.

In goeden ſticken *ic ne wiſte*
Dat mijn Hof dus was verſceden.

alle de Ridders van de Tafelronde waaren uit op aventuuren; daarom zegt Koning Artur : *in langen tijd weet ik niet dat mijn Hof zo verſtrooid is geweeſt.* By de Franſchen was van ouds, in de zelfde betekenis, even gemeen, *une piece.* MS Chron de France f. 481 c. *la fiſt mener en priſon* — *et la fu* une piece, *mais en la fin il la leſſa aler.* Jean de Troyes Cron. Scandal. p. 157. *et illec depuis y ſeiourua* bien grant piece *ſans rien conquerir.* Een *ſtik* of *ſtuk* is ook by ons, in dien zin, noch niet geheel buiten gebruik. Die *een ſtuk in de nacht* opzit, ſlaapt veeltijds *een gat in den dag.*

✝. 340 voeren over) in M *voeren voert.* ik heb *over* ontleend uit de Andd. te gereeder omdat de Goudſche Kronijk deeze drie vaarzen, 338-340, aldus naarvolgende verklaart p. 68.

Ghinghen si voert onververt/ FLORENS de Vijfde.
Die selve lieden/ veder waren/
Eñ doorvochten dandre scaren.
Daer wort heer Ghisebrecht ghevaen.
Dandre worden also ondaen/
Eñ ghesconfiert alte male.
Wat holpe hier of langhe tale?
Men bracht heer Ghisebrecht voort.
Als her Arnout dit verhoort/
Sprac hi mitten broeder te hant/
Eñ gaf op Vredelant/
Behouden lijf eñ lede.
Men ontfinghen daer ter stede/
Eñ voeretse in Zeelant doe.
De Grave Florens zette toe/

Eñ

68. *soo lieten sy die een helft van haer volck voor dat Huys legghen, ende toghen met die ander helft* OVER. daar tevens *een deel* en *een deel* verklaard wordt door *helft* en *helft*. Die schryver hadt dan ook hier by den onzen geleezen *voeren over*; en dat is, gelijk Alk. 't zeer wel begreep, *over de Vecht*. want het Slot Vredeland lag ter rechter, Loenen ter linker zyde van die rivier. Zo ook de Heraud; maar zo net niet, f. 52 a. *eñ lieten een* deel *volcs leggen voert huus, ende voeren* OVER *myt* veel *volcs*.

℣. 345 veder) dat is, gelijk in de Andd. *die daer*.

℣. 351 men bracht) men brogt den gevangen Heer voor 't belegerde Slot, opdat die van binnen hem zien zouden, en, uit dat gezigte, leeren, datze noch hulpe noch ontzet te verwachten hadden. Maar dewijl aanstonds volgt, dat Arnoud, alvoorens het Huis op te geeven, met zyn' Broeder gesproken heeft, schijnt het enkele Gezigt niet genoeg geweest te zijn, zonder de toestemminge van Heer Gijsbrecht.

℣. 352 verhoort) dat is *verneemt*, *verziet*, of *ziet*. Zie onze Aantek. III. 1418.

℣. 360

FLORENS de Vijfde.

Eñ belach te hant Montfort /
Eñ bleef ligghende rechte vort/
Den zomer ende den winter dure/
Eñ waerp hem in/ te meneghen ure/
Meneghen swaren blide steen;
Alst den ghenen wael sceen/
De binnen der Borch waren beseten.
Int ende most sijn/ als ghi sult weten/
Dat si in hant moesten gaen.
Die Grave ne woudse niet ontfaen/

Hine

ỽ. 360 **bleef ligghende**) zo ook in B. maar in U *bleef ligghen*. Dikwils komen deeze zelfde woorden in dit werk voor. My verwondert dat ik ook in A leeze IX. 821.

Hadde de galeide bliven ligghen
Ene wyle, *ic dar wel seggben* —

daar kan *liggbende* geen plaats hebben om 't Rijm. en daarom kan ik ook *bleven liggben* V. 638. dulden. Maar *bleef* of *bleven liggbende*, is de gewoone taal van Melis.

ỽ. 372 **Hi dede mede aldat hi woude**) en wat was dat? de Heraud zegt: *Soe dat hy al die gheen onthoefde die opt Casteel waeren sonder twe*. Doch hier worp hy Melis weder aan eene zyde, en volgde den Vertaaler van Beka. zie deezen by A. Matth. p. 181. r. 6. van onderen, en Buchel op Beka zelven p. 100 (e).

ỽ. 378 **sonder ghile**) Alk. is hier wonderlijk geleerd. zo schrijft hy: *Geen Yle: dat is: Vertoeven: Gyle*, *vet. Fland. mora*, *remora. Sed et Gile*, *Angl. Bedrog*. Hy verklaart dan *ghile* door *geen yle*. Maar *geen yle*, is niet, *vertoeven;* maar, *geen baast*. en dan zal *sonder ghile* betekenen, *zonder geen baast*. Wat is dat, ZONDER of MET *vertoeven*? Dit zal Alk. uit zich zelven hebben. het overige heeft hy van iemand, die Kiliaan geleezen hadt. Noch eens vinden we, *sonder ghilen* VIII. 131. daar ook Seb. het verklaarde, *sonder tueven*. Alk. *sonder vertoeven*. en hy voegt 'er wederom by: *Ylen is baasten: Gylen is Geen ylen*. Inderdaad eene taal, die bekwaam is om iemand aan 't ylen te brengen. Het ontkennende *geen* wordt

wel

FLORENS de Vijfde.

Hine mochter mede ſinen wille
Doen/ beide lude eñ ſtille.
Het verghinc alſt weſen zoude.
Hi dede mede aldat hi woude.
Dat huys dede hi doe beſetten
Tſinen wille eñ ſonder letten.
Herman bleef uten lande/
Vander ghevaen/ al waſt hem ſcande/
Menighen dach eñ menighe wile.
Daer na ghevielt al ſonder ghile/

Dat

wel geplaatſt voor Naamwoorden, *baaſt*, *geen baaſt*. maar voor Werkwoorden gebruiktmen altijd *niet*; als *ylen*, *niet ylen*: *baaſten*, *niet baaſten*: enz. doch genoeg hiervan. *Sonder ghile* is zonder *ſpot* of *bedrog*. Zo verklaart ook Kiliaan Ghylen, *Ludificare*, *fallere*. Van andere betekeniſſen des woords zijn my geen voorbeelden bekend. Boven III. 910. lazenwe,

Hoert hier wonderlike ghile:
Ic ſalt u ſegghen, *ic bens verſonnen*,
Hoe dat Aken was ghewonnen.

Ik weet naauwelijks wat 'er de Beuzelaar (want die *ghile* is niet van Melis) door verſtondt. wel weet ik, dat hy de *fabel*, of 't *ſprookje*, dat hy ons daar vertelt, naar waarheid vooraf noemt een *wonderlike ghile*. Hy bedroog den Leezer, doch waarſchouwde hem te vooren. Walewein f. 47 c.

Die ander ſprac: *Houdi iu ſceren?*
Houdi met mi iuwe ghile?

dat is, *uwen ſpot*. Anders is *ſonder ghile* niet meer te achten dan een onnutte Rijmlap; waarvan zich Maerlant doorgaands bediende, wanneer hy om *mile*, of *myle*, dacht: als J. O. f. 160 d.

Hooch was hi, *wi leſent dus*,
xxx ſtadien, ſonder ghile,
Als viij ſtadien maken die mile.

De zelfde V. 3. f. 36 b.

Als viij ſtadien doen die mile:
Van Jherico, dans ghene ghile,]
Lagen ſi x ſtadien, *dats waer*.

 en

FLORENS de Vijfde.

Dat ſi verſoenden teghen den Grave/
Eñ ſetten borghen van groter have/
Dat ſi nemmermeer ſo coene
Waren/ teghen den Grave te doene:
Eñ wieder teghen iet mesdede
Verboorde lijf ende lede/
Eñ al ſijn goet eñ leen:
Eñ der borghen ware ne gheen/
Hine ſoude verboren al ſijn goet/
Waer dat haer enich misdoet/
Eñ niet daer ieghens ſegghen ſouden:
Dat ſeder qualike was ghehouden.
Nu ſette de Grave ſijn ghedochte
Die Vrieſen te dwinghen/ of hi mochte/
Eñ vergaderde al ſijn heer/
Hollant/ Zeelant/ mit groter weer/

Eñ

en Evang. c. 71. f. 127 c.

Up enen berch, dans ghene ghile,
Vander ſtede wel ene mile.

waarvoor elders, *dans gene zage:* zie by III. 1597. Roman de la Roſe ✝. 5096.

Et tout eſt flaterie et guille.

✝. 12541. *le vous dis ſans guille.* ✝. 22269. *il ayme ſans guille.* De zelfde, dat is Jean de Meun, in zijn Codicille, by Caſeneuve:

Qui ſont ſans barat *et ſans* guille.

noch aldaar uit een oud Franſch werk: *comme cil qui ſont maiſtre de* guille *et de* barat. Menage heeft aangetekend, dat de woorden, *Guille* en *Barat*, meermaalen te ſaamen gevoegd worden; waartoe hy ook noch een voorbeeld bybrengt. en 't een en 't ander is by hem *tromperie*, dat is *bedrog*. Voor *barat* zeiden onze oudſte Dichters *baraet*. Limborg B. I. f. 6 d.

Daer ghi meneghen ridder fier
Hebt gheſien ſonder baraet.

en VIII. f. 86 b.

Die

Eñ voer in Vreeslant sonder misse/ FLORENS de Vijfde.
Eñ logierde te Widenisse/
Met menighen man coene eñ stout/
Eñ wan enen wijch te Scellinchoute/
Eñ wort te rade/ alst wesen zoude/
Dat hi voer voert tHoerchout woude/
Eñ vacht daer op de selve tijt
Enen bitterliken strijt;
So dat de heren van Zeelant
Selve vochten metter hant/
Dat mens hem groot ere sprac.
Oec weet ic wel dats niet ghebrac/
Dattie van Hollant vochten so/
Dats de Grave was wel vro/
Ente Vriesen begonsten wiken.
Daer mochtemen sien banieren striken/

Deene

Die heren waren sonder baraet,
Eñ ghinghen striden crachtelike.
'erguut f. 27 c.
Ic wane niet dat in enech rike
Noit enech scoenre Ridder bleef,
Noch die min baraets *dreef.*
n van Heelu p. 17.
Dat valsch es ende baraet.
n p. 83.
Dat loghene was ende baraet.
IS Chron. de France f. 370 c. *la cite de Tournay que li Fla-ens avoient prise par* barat.

℣. 400 Dat hi voer voert tHoerchout woude) in *voer voert* hijnt hier weder, als elders, gebrabbeld te zijn. In B vind noch 't een noch 't ander, maar alleen, *Dat hi doe tot H.* t bedorven is. Beter in A *Dat hi doe voer tot H.* Mogelijk dt Melis geschreeven: *Dat hi voer tot H.*

℣. 408 was wel vro) dat is, was zeer verheugd of *vrolijk.* oor *was* staat in B *wart.* in A *wert.* en worden die woor-

 den

FLORENS de Vijfde.

Deene te prighe tieghen dander.
Ic wane/ dat nie Alexander
Noch Priamus vochten so.
Die Vriesen mosten verliesen doe/
En ghinghen vlien/ de mochten lopen;
Dander mostent daer becopen.
Daer bleven doot op den velde
Xij hondert/ demen telde:
En dander/ sonder ommesien/
Ghinghen dapperlike vlien.

De

den *was* en *wert*, in de afschriften van onzen Dichter, telkens verwisseld. *Vro* staat ook in B. maar in U *vroe:* en Alk. verklaart *wert wel vroe*, door *vernam*, *gewaer wierd.* 't schijnt dat hy *vroe* nam voor *vroed.*

℣. 413 Priamus) alleen in U staat hier kwaalijk *Peramus.* in B voluit *priamus.* maar in A met de gewoone verkorting *p'amus*, gelijk elders in 't zelfde *MS p's*, voor *pris* of *prijs.* Ik twijffel zeer, of de oude Broddelaar, die ons aanstonds nieuw werk verschaffen zal, ook hier niet al doende geweest zy. Wie wordt hier geleeken by *Alexander* en *Priamus*; een wonderlijk paar? niet Graaf Florens, maar alle de Hollanders en Zeeuwen. dat luidt vreemd. Anders begreep het Jan van Heelu, die niet alle zyne Brabanters, maar den eenen Hertog Jan I. vergeleek by *Hector*, *Achilles*, *Olivier* en *Roeland*, p. 189.

In segt om onste noch om gewin,
Want ic ben wel seker des,
Dat Ector *noch* Anchilles
Noch Olivier *noch* Roelant,
Van ridderscape metter hant
Nye hoegher daet en dreven,
Die men vint van hem bescreven,
Dan die Hertoge *doen daer dede.*

te weeten, in den Slag van Woeronc, of Woeringen, voorgevallen in 1288. dat is maar zes jaaren na dien, van den welken onze Dichter hier spreekt. De misslag in U is gesprooten uit C, want daar staat *p'amus*; doch komt evenwel scheep

voor

FLORENS de Vijfde.

De inden wich niet en waren
Volgheden hem al sonder sparen/
Eñ sloeghier meneghen ter doot
Ongheteliet wider noot.
Hoerhout woude wort al verbrant/
Eñ beroeft eñ ghescant
Van menighen goede eñ ware.
De Coninc hadde xxvij iaren
Begraven ghewe est in Hoerhout woude.
Dat ne wiste ionc noch oude/

Dan

'oor *priamus*, gelijk ook elders *p'sen* voor *prisen*, en *p'meide* voor *primetide*. Doch *p'* is *per*, niet *pri*. maar de oudste 'erkorting van *per* is een dwarsstreep door den staart van de *p*.

v. 416 **Dander**) na dit vaars volgen hier 66 regels, 417-482, vaarvoormen 'er in de Andd. maar 22 vindt. Wy zullenze u, n de volgende Aantekeningen, van stuk tot stuk, mededeeen; en u tevens de byzondere veranderingen bescheidelijk nder 't ooge brengen.

v. 417 **Daer bleber doot**) dit en de 10 volgende regels, 17-427, zijn 'er in de Andd. maar één:

Men sloecher vele op die stede.

onder eenige begrootinge van 't getal der dooden, dat hier esteld wordt op 1200; in de Holl. Kronijk Divis. XIX. c. 12. lechts op 600; die in de Goudſ. Kron. vermenigvuldigd zijn ot 38000, behalve noch 4000, die te Schellinkhout gebleeen waaren. Dat is 't Karakter van dien Kronijkschryver, ls hy van Melis afwijkt. Zie den zelven, en gy zult bevinlen, dat hy deeze 66 regels in zijn *MS* van Melis Stoke niet evonden hadt. Want hy kan ook somtijds dienen tot uitleger van Melis.

v. 428 **De Coninc hadde**) zie onze Aantek. op het voorgaande Boek *v*. 1581. Voor deeze 40 regels, 428-467, vindtmen 'er in de Andd. maar 7; aldus volgends **B**.

Oec wart daer ghevangen mede
Een out Vriese, eñ wart ghegeven
Op die sake daer sijn leven,

Dat

FLORENS de Vijfde.

Dan si viere/ eñ niet mere/
Daer begraven was de here.
Daer of was bleven dene doot.
Dander dre/ dor lives noot/
Waren ghelopen in de kerke/
Anders ne waren pape noch clerke.
Die twe sloeghen de doeden doot.
De derde bat ghenaden groot/
Eñ riep: Edel Gravekijn/
Laet mi behouden tleven mijn/
Ic salt doen du moghest prisen/
Den Coninc dinen vader wisen.
Van deen woerde wart hi verblijt/
Eñ gaf hem op sijn lijf tier tijt.
Doe sprac de Vrese te hem waert:
In dit huus/ achter den haert/
So suldi den Coninc vinden.
Dat wil ic mi in verbinden/
Eñ mijn lijf setten te pande
Doe namen si spaden inde hande/
Eñ dolven twee mans langhe diep.
Die ander stont/ op waert hi riep;
Hier ligghen grote balken onder.
Die Vriese sprac: Dan es gheen wonder;

He

Dat hi wijsde des Coninx graf,
Die Grave ne wouder neet sceiden af,
Eer hi den Vader dede ontgraven,
Dat hi prisede vor vele haven.

Dit schijnt de hand van Melis te zijn. Het onze is een l ter verdichtsel, niet waardig dat wy 'er ons mede ophoud Wegens ℣. 452-455, zie wat wy gezeid hebben III. 933.

℣. 468 (Tghebeente) voor dit en het volgende vaars le men in de Andd. dit eene

Tghebeente dedi nemen saen.

Heftse op/ al wort u te pine; *Florens de Vijfde.*
Daer leit de Coninc in een scrine.
Teerste datsi ter scrine quamen/
Eñ thebeente daer vernamen/
Spraken si: Grave/ edel here/
Nu sijt blide vorwaert mere/
Wi hebben uwen Vader vonden.
Die Grave sprac in corten stonden/
Des moete God ghelovet zijn.
Thoeft nam hi inde handen sijn/
Eñ dancte Gode/ eñ onser Vrouwen/
Dat ic so vele dus mach scouwen
Van den vader/ de mi ghewan.
Tghebeente vanden hoghen man
Dede men nemen harde zaen/
Scone wasschen eñ dwaen/
Eñ deet voeren haestelike/
In enen scrine suverlike/
Te Middelborch inde Abdie.
Noit en was Grave/ ghelovets mie/
De in Zeeslant ie ghedede
So utnemende behaghelhede.
De Grave dede maken enen casteel
Te Widenisse/ daer hi gheheel

Tlant

le drie volgenden 470-472. zijn daar, en hier, de zelfden.

ỳ. 473 (Te Middelborch) voor deeze vier, 473-476, heb-en de Andd. niet anders dan
Te scepe, als hi eerst mochte.

ỳ. 475 ie) dat is, *oit*; gelijk *nie*, noit.

ỳ. 477 De Grave) of schoon deeze zes regels, 477-482, een gemeenschap hebben met de voorgaande vertellinge, zo uurt echter de broddeling noch, zijnde deeze zes in de Andd. tgedeegen tot negen; een klaar bewijs, dat het, in deezen,

FLORENS de Vijfde.

Tlant van Vrieslant mede dwinghen soude/
Eñ spisen eñ mannen also houde/
Dat ment huys wel houden mochte
Jeghen der Vresen fel ghedochte/
Waers te doene met groter eren.
Dit ghevielint iaer ons Heren

Lxxxij

daar scheelt: waaraan gy niet twijffelen zult, als gyze leest. zo luiden zy in **B**.

Eñ dede maken als hi dochte
Te Widenisse eenen casteel,
Daer bi dat lant al gheheel
Van Vrieslant mede dwingen [*soude:*
Hi deet maken also houde
Eñ also scier als men] *mochte,*
Eñ spijsdet eñ mannet, als hem dochte,
Dat men thuus wel houden mochte
Jegens alle dat hem dochte.

daar hebbenwe, in tien regels, driemaal de zelfde Rijmwoorden, *mochte*, *dochte*; die in **H** maar tweemaal, in **A** maar eens, gevonden worden. De laatste regel staat aldus in **H**,

Jeghens jongher ende oude.

en rijmt daar op *zoude*. Te weeten, het echte vaars 482.

Jeghen der Vresen fel ghedochte,

zal in het oude *MS*, waaruit **B** en **H** gesprooten zijn, ontbroken hebben, en door verscheiden uitschryvers verscheidelijk aangevuld zijn geworden. En 't was, vermoedelijk, de Schryver van dat zelfde oude *MS*, die op 't einde van dit vaars,

Van Vrieslant mede dwinghen.....

by verzinning schreef *soude*, voor *mochte*: en in plaatse van een woord te veranderen, daar liever twee onnutte vaarzen van zijn eigen maaksel invoegde, om dus het verlooren Rijmwoord weder te vinden. Om geene nieuwe herhaalingen te maaken, hebben wy, 't geen wy voor het invoegsel van die hand houden, boven tusschen twee haaken gezet.

v. 486 **In den somer)** de Andd. *In den winter.* Graaf Florens, waarschynelijk afgeschrikt door het ongeluk van zy-

Lxxxij eñ xij hondert/ FLORENS de Vijfde.
In den somer/ wien soos wondert/
Dat hi sinen vader wan/
Eñ versloech oec menighen man.
Al was der Vriesen vele verslegen/
Nochtan pijnden si in allen weghen/

Eñ

zynen Vader, heeft zyne togten in Vriesland gedaan, niet over 't ijs, maar des *Zomers*. De eerste was in 1272, toen hy zich met dammen en dyken eenen weg baande naar Ouddorp; en in de maand Augustus, met verschillenden uitslag, tegen de Vriezen gestreeden heeft, gelijkwe boven gezien hebben. Van eenige volgende togten hebben wy geen bericht. Maar nu, in 1282, kwam hy, met alle magt, in Vriesland, en zulks te schepe, over de Zuiderzee. Want de eerste plaats daar hy *logierde*, boven ℣. 396. was *Widenisse*, aan die zee gelegen; alwaar hy, na dien behaalden zege te Hoogtwoude, een Kasteel bouwde: het welk, vermids het geen hulp kon krygen dan over zee, eerlang vernield werdt. Maar vanwaar hadt hy de steenen, om een Kasteel te stichten? Westvriesland kon hem die toen niet leveren. of hadt hyze uit Holland medegebragt? neen. hy ontboodtze uit het overzeesche Vriesland, van de Kloosters aldaar, door boden en brieven; of persteze hun af onder aanbiedinge van vriendschap. want dit zegt eigelijk de Continuator van Menko by Matthæus Anal. T. II. p. 202. in deeze woorden: *Eodem anno Comes Hollandiæ maximam exactionem lapidum, sub obtentu amicitiæ suæ, per nuntios et literas, exegit à claustris Translaicanis, ad construenda castra in Westfreslande, Dominio suo subjugato.* Verstaa door *claustra Translaicana*, niet de Kloosters die *over de Lauwers* gelegen waaren ten opzigte van Florens, of van Westvriesland; maar ten opzigte des Schryvers, die, toen hy dit schreef, in het Klooster te Werum zat, beoosten de Lauwers.

℣. 490 in allen weghen) in A bedorven, *al alle wegben*, tegen 't *MS* C, daar dat eerste *al* zo weinig gevonden wordt, als in A of B. Onze Dichter schreef elders, *alle wegbe*: waarvan zie II. 936 maar hier, *in allen wegben*; gelijk ook beneden ℣. 904. VI. 1160. en X. 826.

FLORENS de Vijfde.

Eñ pogheden met alre cracht/
Dic wile tote op de gracht/
Dat huys te velne/ of ſi moghen.
Men ſcoot met ermborſten eñ met bogen
Meneghen man voꝛ thuys te doot.
Nochtan daden ſi menighen ſtoot
Vooꝛ thuus; maar het ne halp twint.
Doe ghevielt alſo zint/
Dat op de zeſtiende kalende
Van Loumaent/ God doe ſende
Ene vloet alſo groot/
Daer vele volx in bleef doot.

Ee

ỳ. 499 zeſtiende kal. van L.) dat is 17 December 1287.

ỳ. 503 S. Aechten daghe) den 5 Febr. 1288.

ỳ. 509 Xij hondert eñ ſeven eñ tachtich) hoe moeten wy dit verſtaan? Zegt nu Melis, dat, eerſt 17 Dec. en vervolgends 5 Febr. kwamen in 't jaar 1287? G. Outhof, Watervl. p. 376. meent dat Melis alleen ſprak van 't jaar 1287; omdat de eerſte vloed in dat jaar voorviel: zeer goed. En 't zou, inderdaad, ſlechten val gehad hebben, zo hy ons hadt willen leeren, dat de maand *February*, die na *December* 1287 volgde, behoorde tot het jaar 1288. Hy bepaalt die twee vloeden tot *éénen winter*; en dien winter tot het jaar 1287, waarin de zelve zynen aanvang genomen hadt. zodat het jaar 1287 hier alleen betrekkelijk is tot *Winter*, en niet tot de maanden *December* en *February*.

ỳ. 510 Dese twe vloede) in de Andd. leeſtmen dit en het volgende vaars aldus:

Si waren ſo groet eñ ſo machtich,
Dat ſi over ghinghen ——

ỳ. 512 An des ſewes cant) Seb. verklaarde *ſewes* door *zees*; ten blyke dat hy het woord verſtondt. Alk. in plaatſe van zynen Voorganger te volgen, vertolkt het *Seeuſe*. Doch ziende dat *des* hier dan geen plaats kon hebben, zo veranderde hy

't in

Ic vant dar na sinte Aechten daghe
Sende God/ tot ere plaghe/
Echter ene grote bloet.
Dese twee waren/ als ic verstoet/
In enen winter/ int iaer ons Heren/
Als ons de scrifturen leren/
Xij hondert eñ seven eñ tachtich.
Dese twe bloede waren so crachtich/
Dat si ghinghen over al tlant/
Dat leghet an des sewes cant/
Beide Oester eñ Wester Vriesen:
Eñ Hollant moeste oec verliesen.

FLORENS de Vijfde.

1287.

Sunt-

't in *den*, en leérde onzen Dichter aldus eene taal, die hy noit gekend heeft. Vl. 1165. weder,

Ten lesten so quam bi ghevaren
VAN BUTEN, *over des* zewes *baren*,
BUTEN *Walcbren* ———

te weeten Jan van Henegouwen, toen hy, om de laagen zyner vyanden te ontwyken, van Brugge, over zee, naar Zeeland voer, gelijk gezeid was ✝. 1155.

Eñ voer te Brugghen in de poort,
Om bider Zee *te vaerne voort.*

dit *bider zee* is het zelfde met, *over des zewes baren* enz. Walewein f. 16 d.

Omtrent hem liepen des sewes baren.

D. van Assenede f. 8 c.

Eñ vissche die inder rivieren,
In des zeewes *gronde* , *swemmen.*

zo ook by W. von Gravenberg f. 68 a. *an des* sewes *grunt.* en meermaalen. J. van Maerlant Evang. c. 126. f. 138 b.

Sonne, *mane ende sterren*
Sullen tekine togben van verren;
Grote porse sal ooc wesen
Onder die liede met desen,
Vrese van zeewen, *ende van bloeden*,
Tvolc sal van vresen verwoeden.

zie

FLORENS de Vijfde.

Suuthollant verdranc over mede.
Eñ ic ne weet ghene stede
Wider zee/ en ghinc al onder.
Tfolc verdranc/ dat meer dan wonder
Te segghene es: ves bleef so vele/
Dat het ghinc al uten spele.

Al

zie Luc. XXI. 25. De zelfde XI. 55. f. 106 a. in den Brief van den Roomschen Raad aan Demetrius:

Twi hebstu den Jueden dus fel,
Onsen gesellen? dune does niet wel.
Vernemen wi van di mee gevecht,
Wi sullen hem hulpe doen, hets recht,
Ende up di vechten alse viande,
Bede bi zeewe *ende bi lande.*

zie I Machab. VIII. 32. Walewein f. 52 c.

Twintich milen eest bi zeuwe *te vaerne.*

Ja zelfs by Kiliaan vindtmen, als een oud woord: SEEUWE is *See.* SEEUWSCH, *Seesch.* *Overseesch*, OVERSEEUWSCH. ook VER-SEEUWT, in de betekenis van *Zeeziek.* Enz. Op gelyke wyze heb ik in een oud Fransch *MS* geleezen, *eauwes* (nu *eaux*) dat zijn wateren, of *zeewen.* Neem ondertusschen in aanmerkinge, dat *Zee* altijd Vrouwelijk voorkomt, ook by die Schryvers, daar ik *des Zeewes* gevonden heb. Eindelijk leerenwe, uit dit woord, den oorsprong van den Naam van *Zeeuwen*, anders, en by onzen Dichter altijd, of *Zeeuwsche*, of *Zeelanders*, genoemd: tegen de geenen, die, deezen Naam afleidende van *Suevus*, geleerd willen schynen daar 't niet noodig is; en, voor die afleidinge sterk uitkomende, toonen, dat zy meer genoegen scheppen in een slecht vreemd gewas, dan in de beste inlandsche vruchten.

ŷ. 523 Anders hordic) na dit vaars volgen 'er in de Andd. vier, die niets waardig zijn, aldus volgends B,

In wat lande ic bin comen,
Dat stande blef bi der zee,
Sonder Vlaender, wat sels mee,
Eñ die landen die ghi hoert nomen.

dat is broddelwerk; en zo is ook de Aantekening van Alk. ter verklaaringe van den derden regel, die aldus luidt: *Uitgeson-*

derd

Al Zeelant verdranc sekerlike
Sonder Walchren eñ Wolfaerts dike:
Anders horde ic noit lant noemen.
Nu sijn de Vresen so verre comen/
Dat si mosten an haren danc
Singhen enen niwen sanc/

FLORENS de Vijfde.

De

Vlaanderen WAT SELFS MEDE: *dat is, voor een gedeelte: Barlandus sluit ook Vlaandren NIET buiten dit ongeluk.* ;ends welke woorden, een Land, dat *voor een gedeelte* ſtroomd wordt, van de overſtroominge uitgezonderd zou *Wat ſels mee*, is een Rijmlap, die niets ter zaake doet, ı woordelijk zo veel zegt, als, *wat zal des meer?* waarmen hier vindt VIII. 601. *wat wilgis mee?* en IX. 826. *wildijs mee?* maar nergens *wat ſels mee?* 't welk, integendeel, gemeen is by Maerlant, als VI. 6. f. 37 b.

Eleazarus eñ Josue
Eñ alle die Princen (wat ſaels mee)
Maecten vrientſcap ——

'I. 10. f. 38 c.

Josue ſeide ten volke van Gad,
Eñ balf ten volke van Manaſſe
Eñ van Ruben (wat ſaels mee)
Ghi bebt ghedaen, ghi moet keren.

X. 14. f. 50 c.

In deſen tiden (wat ſaels mee)
Vergaderden die van Phyliſtee. Enz.

, even als hier I. 801. *ſaelt;* dat is, *zal 't.* zie de Aantek. L 634.

. 525 an haren danc) Seb. en Alk. verklaaren hier *an* r *tegen:* en zo ſpreeken wy, *tegen baaren dank.* Kiliaan, lyker, door 't Lat. *fine*, dat is *zonder*: en zo ſprakmen van ouds. Maerlant J. O. f. 154 a.

Nochtans wart ſonder haren danc
Die gracht gevullet over lanc.

.r Melis zegt overal *an.* zie hieronder ✝. 925. en IX. 1280. de laatſte plaats verklaart Alk. het gelijk hier. Maar op de te in eenen lijnrecht ſtrydigen zin; *na baar wil en believen.* : is aanmerkelijk, dat ik, buiten deeze eene ſpreekwyze, die

[redacted]

FLORENS de Vijfde.

De si met herten niet en gheren.
Si moesten hulden eñ zweren
Den Grave/ eñ onderdanich wesen.
Hoe dat si vort swoeren in desen/
Si brakent te haren lachter groot/
Daer menich man om bleef doot/
Als ghi noch hier na sult horen.
Maer hier gaet ene tale voren

Dan

die zeer gemeen was, het woordeken *an*, in die betekenisse, nergens by die Neerduitsche Schryvers, van de welken ik my hier doorgaands bedien, heb konnen vinden. Jan van Heelu p. 7. heeft *aen*, voor *an*:

Dat moesten si aen haren danc
Laten om deser twee bedwanc.

Limborg B. VII. f. 77 d.

Ic ligghe hier al mijn leven lanc,
Of ic winse an haren danc,
Eñ werpe die stad ter neder.

B. VIII. f. 87 c. eveneens:

Of hi wintse an haren danc.

en weder f. 92 a.

Mijn broeder leit vore die stad stille,
Wi selense winnen an haren danc.

B. IX. f. 94 c.

Mi heeft wonder, hoe ons sal
Die stad ontsitten an onsen danc.

Al het welke XII. f. 112 c. verklaard wordt, *Ondanx hem allen.* Walewein f. 30 d.

Ic hebbe jou so in mijn bedwanc,
Ghi moetet doen an uwen

daar 't woord *danc* in de penne gebleeven is. doch 't is even klaar. zo volgt 'er f. 31 a.

Doe hi mi wilde ane resen
Up dat bedde an minen danc.

en wederom f. 31 b.

Hi seide, hi soude zinen wille
Met mi hebben lude eñ stille:
Dus persti mi an minen danc.

op

Van andren dinghen; dat ghesciede
Inden lande onder de liede.
Den Grave dochte goet doe wesen/
Dat hi maken dede na desen
Te Medemelc een casteel/
Daer hi mede al gheheel
Al West Vrieslant sider dwanc.
Hi gaderde heer/ eer iet lanc/ FLORENS de Vijfde.

Eñ

op eene andere wyze f. 59 c.

Die van buten an haren danc
Werden ghebuust eñ ghejaget,
Ghesconfiert eñ versaget.

Maerlant I. 32. f. 8 a.

Noë pijnde doe ter aerden waert,
Ende plante enen wijngaert,
Daer bi tachterst wijn of dranc,
Eñ dronken waert an finen danc.

Gravenberg f. 20 b.

Iz gescbach ein teyl an finen dank
Daz er in batte also irslagen.

ohne seinen danck heb ik geleezen in der Sachsen Spiegel. enz. Maar dit zelfde *an*, ook *ane*, was by de Hoogduitschen gemeen, op veelerley wyzen. Aanmerkelijk is by Strickerus XI. 15.

Der sagte Palligane,
Das er seines Suns *was* ane.

en XIII. 23.

Seit ich ane *mues sein*
Des Bruder *und* des Neven *mein.*

en XII. in 't begin:

Hie strait Chunich Paligan,
Der wart seines leibes an.

daar is, *zijn ane* en *worden an*, eigelijk *verliezen*, dat is, *worden zonder*. Fab. van Esopet f. 1 d.

Over een bruggbe gbinc een bont,
Die een been droech inden mont.
Doen bi die scade int water sacb
Vanden bene, bort wat bi placb:
Hi snauwede omt stic van onder.
Dus wert *bi vanden bene* fonder.

v. 545

FLORENS de Vijfde.

Eñ daer ligghen op Melorde.
Dat was/ als ic segghen horde/
Dat hi de felle Vriesen ontsach;
Eñ lagher also menighen dach/
Dat de borch was volmaect/
Eñ vast eñ wel gheraect/
Eñ seer scone ende starke.
Oec dede hi maken scone ghewarke
Bi Vronen op de harde gheest;
De Nuwe borch/ daer doe was meest
Der Vresen macht op dat ende.
Hi dede oec maken daer ghehende
Enen dijc/ met haesten groot/
Dat men mochte in alre noot
Vander borch gaen haer entare/

Van

✝. 545 felle Vriesen) de Andd. *lose Vriesen*.

✝. 549 Eñ seer scone) wy hebben dit *seer* ontleend uit de Andd. en het tweede *eñ* verlengd tot *ende*. Dit geheele vaars is in A,

Eñ scone eñ starke.

dat is geen vaars van Melis. Maar loopenwe hier niet weder achter een valsch licht? en is 'er wel iets van Melis in alles wat wy hier leezen ✝. 537-594? Eer wy 'er ons oordeel over vellen, zullen wyze doorloopen en onderzoeken. De geheele overheersching van Westvriesland, het Hulden des Graaven en het Zweeren der Vriezen, daarin begreepen, verhaalt onze Dichter, wiens karakter is eene al te groote kortheid, alleen in 6 regels, 524-529. Vervolgends zegt hy in 4 anderen, 530-533, dat zy, tot hun eigen verderf, hunnen Eed verbroken hebben. Daarop gaat hy voort in 3 vaarzen, 534-536, zeggende:

Maer hier gaet ene tale voren
Van andren dinghen; dat ghesciede
Inden lande onder de liede.

Een klaar bewijs, dat hy hier, uit Vriesland, wederkeert naar Holland of Zeeland, om ons te verhaalen, wat middelerwyle

FLORENS de Vijfde.

Van Vronen al tote Alkemare.
Oec dede hi maken al te haut
Een huys op des dikes lant/
Dat den dijc bescermen zoude/
Waert datmen insteken woude.
Middelborch so heet men dat.
Cornenborch stont ter stat/
Daert nu staet/ langhe te voren.
Dat was ghedaen/ als wijt horen/
Om dat men gheen van dese borghen
Beligghen mochten sonder zorghen/
Om te winnen tenigher tijt:
Want sine staen niet so wijt/
Men sciet wel te tween dele
Grote scichte eñ quarele.

Ic

lerwylen daar, dat is, *inden Lande*, voorviel. Hierop moest dan onmiddelijk volgen 't geene toen in Zeeland gesmeed werdt, waarvan we 't begin eerst vinden ℣. 595. Ondertusschen worden wy in de 58 voorgaande regels, 537-594, noch al in Vriesland opgehouden, en zulks alleen met het bouwen van Kasteelen, die, gelijkwe aanstonds zien zullen, op éénen tijd afgebroken lagen, en evenwel noch overend stonden.

℣. 552 **Nuwe borch**) in de Andd. *Nyewedorp*. Doch dat is daar een schrijffout, en geen naam. *Nyenburch* heeft de Goudſ. Kronijk p. 70.

℣. 562 **insteken**) doorsteeken, doorgraaven.

℣. 571 **Men sciet wel te tween dele**) de Andd. *Men scote wel*: dat is, men kan of zoude wel schieten. Maar wat is *schieten te tween deelen?* Alk. verklaart het in dier voegen, dat de genoemde Borgen, *twee boog of werpschooten van den anderen gelegen* waaren. Wy zagen boven by ℣. 340. dat *een deel* en *een deel* betekende *helft* en *helft*. Maar alsmen leest van *twee deelen*, moet zulks verstaan worden van *twee derdedeelen*. En dus zouden de woorden, met de volgende, *Grote scichte eñ quarele*, zeggen, dat deeze Kasteelen *anderhalven quareelschoot* van elkanderen lagen. Van *quareelen*,

FLORENS de Vijfde.

Ic ne weet / hoe ict versta;
Weder voren ofte na
Thuus te Medebleec was ghemaket.
Ben ic daer in iet ontraket /
Dat nes niet sere misdaen.
Ic weet wel dat si noch daer staen:
Mine roer / wilc achter was of voren.
Hi hadde begonnen ten Nuwen doren
Sider daer na ene veste /
Die nu wel naer is de beste
De in alden lande staet.
Sint broech soe der Vriesen raet /
Dat si de veste al te braken.
Ic salt hier na noch wel gheraken
U te segghene / wat ghesciede.

An

reelen, die uit geweldiger tuigen, dan gemeene boogen, geschooten werden, zie de Aantek. IX. 969.

ʏ. 573 Ic ne weet) deeze zeven regels, 573-579, zijn alleen genoeg ter overtuiginge, dat het Werk van Melis hier vervalscht is.

ʏ. 580 Hi hadde begonnen ten Nuwen doren) kwaalijk in B *den Niewen toern*. Wy leezen hier in zes regels, dat Florens *sedert daarna*, dat is, na 't bouwen der gemelde Huizen, dit, ten Nuwen doren, begonnen heeft; en dat het, ten tyde des Schryvers, was byna het beste Huis van het gansche Land: maar dat de Vriezen *sint* te raade wierden, het zelve te sloopen. Is dat niet de ongerijmdheid zelve; het Huis, dat NU *een der besten des Lands* is, is SINT door de Vriezen *afgebroken?* Dat kan Melis niet geschreeven hebben. Hy dacht in meer orden. Hadt hy iet diergelijks willen zeggen, hy zou eerst verhaald hebben, dat het om verre geworpen; en vervolgends, dat het sedert beter en sterker herbouwd was geworden. Doch van dat herbouwen leezen wy niet. Wanneer nu hebben de Vriezen die Veste gebroken? Omtrent acht jaaren nadat Florens zyne Kasteelen begon te stichten, om de pas getemde Westvriezen voortaan te konnen dwingen. Naamelijk, toen Bisschop Willem hen weder tot afval beweegd

hadt.

Nu verſtaet wat ic bediede.
Deſe huſe beſet hi wale/
Eñ pijnde hem voert telken male/
Hoe hi ſijn volc mochte berechten.
Hine woude heren nochte knechten
Boven hem niet laten here
Binnen ſinen lande; des had hi ere.
Doe de Vreſen hadden verloren/
Als ic u ſeide hier te voren/
Den zeghe/ eñ hiſe hadde ontfaen;
Eñ het ten beſten was vergaen/
Alſo als ic te voren ſeide/
Dat hi ſijn herte daer an leide/
Hoe hi berechte ſine liede/
Dat rike eñ dat arm ghediede/

FLORENS de Vijfde.

Eñ

hadt. Melis zegt het alleen in twee regels B. V. ỽ. 622.
Eñ braken thuys ten Niwen dueren,
Dat al niet en was volmaect.
Dus behoort deeze ontydige melding van dit Huis mede tot onze aanſtonds volgende aanmerking ỽ. 613.

ỽ. 582 nu wel naer) *wel naer*, ook *wel na*, komen hier dikwils voor in de betekenis van *byna*; noit in die van *naderhand*, gelijk Alk. 't hier verklaarde. Wat is, *nu naderband?* Elders zegt Melis ook *bi naer.*

ỽ. 595 de Vreſen) en wat ik van deeze 38 regels, 595-632, denken moet, durf ik noch niet bepaalen. Laat ons dezelven eerſt wat nader beſchouwen.

ỽ. 596 Als ic u ſeide hier te voren) en drie regels verder,
Alſo als ic te voren ſeide.

ỽ. 601 Hoe hi berechte ſine liede) alsmen dit vaars aldus las,
Hoe hi ſijn liede berechten mochte,
en dan de twee volgende wegſmeet, zou het beter gelyken naar den ſtijl van Melis.

ỽ. 602 Dat rike eñ dat arm ghediede) zie hier achter.

P 2 ỽ. 604

FLORENS de Vijfde.

Eñ hoe hi dat volbringhen mochte;
Den heren van Zeelant doe dochte/
Bede den ouden eñ den ionghen/
Dat si te sere waren bedwonghen/
Eñ pensder ieghen enen raet.
Haer ghepense also voort gaet/
Dat si theerscap wel na ghemene
Van Hollant/ groot eñ clene/
Hadden brocht van hare strike;
Eñ voeren toe behendelike/

Eñ

℣. 604 **Den heren van Zeelant**) hier wilde Melis weezen ℣. 534-536. Maar al wilden wy ook deeze 38 regels verwerpen, hy zou 'er ons evenwel brengen.

℣. 609 **theerscap wel na ghemene Van Hollant**) dat is, byna alle de Heeren van Holland, de Hollandsche Edelen. Dit kan ik bezwaarlijk gelooven. En vanwaar kreeg Florens dan zo schielijk dat *scoen here* ℣. 683? terwijl hem in Zeeland niemand te hulpe kwam ℣. 655?

℣. 611 **Hadden brocht van hare strike**) aan deeze taal ken ik Melis niet. Of zal het betekenen *van haare streek*? In de Andd. leestmen, *an hare stricke*. doch 't kan geen proefhouden. Vooreerst, omdat daardoor het Rijmwoord, *behendelike*, tevens bedorven is, *behendelicke*; waarvan geen voorbeeld by Melis te vinden is. Ten anderen, de gewoone spreekwyze was, *bringhen int stric*. Hier onder ℣. 757.

Want ghi mi selve brocht int stric.

en weder ℣. 1397.

So hi meer volcs bringhet int stric.

of *int strec*: zie X. 381 en 389. Claes Willemsz. B. II. c. 4.

Soe dat die guede menschen dic
Sterven in dit *selve* stric.

en c. 13. *Nochtan so bleven sy dus* int stric.

℣. 613 **Eñ zoenden**) offschoon dees en de 9 volgende regels, zo veel taal en vaars belangt, van Melis schynen te zijn; is 'er echter in, 't geen my doet twijffelen. Of de Heeren

van

Eñ zoenden onder hem dat veten/
Dat mense vreende mochte heten/
De van Barsele eñ van Renisse.
Dat was den Grave ene zwaernisse:
Maer de ghemeente entie steden
Hildene doe in moghentheden.
Als si dit aldus hadden ghedaen/
Sochten si hulpe herde saen
Anden Grave haren Gyen
Van Vlaendren/ dus horic lien.

FLORENS de Vijfde.

Hine

van Borselen en Renesse zich toen verzoenden, of niet, is den Leezer, dienmen niet onderricht heeft, dat zy te vooren vyanden geweest waaren, gansch onverschillig. Naderhand verzoenden zich die zelfde Heeren tegen Graaf Jan II; gelijkmen zien kan in 't begin van B. VII. Nu is 't meer gebeurd, dat de ontydige Vermeerderaars van dit Werk, anders genoemd Broddelaars, vroeger verhaalen, of aanroeren, 't geen laater gebeurd is. Wy hebben 't zo even gezien, en, by gelegenheid van een' anderen Vlaamschen inval in Zeeland, reeds aangemerkt B. III. p. 88. Toen de Gravin Margriet, in 1253, op het onverwachtst, met eene zeer groote magt, Walcheren meende te overrompelen, waaren 'er geene Zeeuwsche *Verraaders*, die haar in dien aanslag ondersteunden. Die zouden haar, zekerlijk, kennis gegeeven hebben van 't geen zy niet wist; naamelijk, dat 'er een goed leger op haar wachtte. Nochtans leezenwe daar ỽ. 1177.

Dat noyt Vlaminc was so coene,
Diet hadde dorren bestaen te doene
Sonder helpe vanden lande.

Hoe na het verhaal, 't welk wy nu onderzoeken, met dat overeenkome, kanmen afneemen uit de drie hier aanstonds volgende regels ỽ. 623.

Hine hadde niet ghesijn so coene,
Sulke dinc bestaen te doene,
Hadde hem Zeelant ghewee st teghen.

En tot hier toe zal ik 't oordeel laaten aan den Leezer, zonder my nader te uiten.

ỽ. 626

FLORENS de Vijfde.

Hine hadde niet ghesijn so coene/
Sulke dinc bestaen te doene/
Hadde hem Zeelant gheweest teghen.
Mi wondert/ dat des Heren pleghen/
Dat si also sere doven/
Dat si den ghenen dorren gheloven/
De sinen rechten Here af gaet.
Want hi mach wel der zelver daet
Hem vermoeden/ doet hi iet
Jeghen den ghenen/ alst ghesciet.
Nu keric weder ten beghinne.
Grave Florens/ de grote minne
Hadde gheleit an sine liede/
Dat hi dor have/ noch dor miede/

Noch

℣. 626 **Mi wondert**) maar deeze 7 regels zijn buiten twijffel Broddelaars werk. Ja slechts 't begin van een grooter, 't welk in de Andd. geheel te leezen is. zie de Uitg. van Alk. p. 106. 107.

℣. 632 **Jeghen den ghenen / alst ghesciet**) deeze laatste woorden, *alst ghesciet*, komen my voor, als een Stop- of Rijm-lap, waarmede, het zy Wouter de Klerk, of de geen wiens handschrift hy volgde, in die talmery verdriet krygende, de zelve plotselijk afbrak. In de Andd. wordt dit vaars, met eenige volgende, aldus geleezen:

Jeghen hem, ende hi niet
Al haren wille can gheraken.
Hi moet bi den selven saken
Sijn bedwonghen, Enz.

alles ter lengte van noch eens 38 regels, aan welker hoofd deeze zeven beter passen dan hier.

℣ 638 **den armen eñ den maten**) *mate* is slecht, gering; en wordt dus wel te saamen gevoegd met *arm.* zo lees ik in Limborg B. I. f. 7 b.

Ic ben een arm mate *wijf.*

't Woord

Noch vor bedwanc/ woude laten/
Dat hi den armen eñ den maten
Aldus woude laten verduwen/
Pensde: men mach mi verſpuwen/
Late ic de heren aldus riſen/
De mi begheren in alre wiſen
Te verdrivene ute minen lande:
In can ghedoghen niet de ſcande.
Dus pensde hi/ eñ wrochter na;
Eñ ſende/ recht als ic verſta/
In Middelborch ſine vrouwe/
De hem goet was eñ ghetrouwe/
Eñ diene minde vor alle manne;
Eñ zinen Zone/ den jonghen Janne/

FLORENS de Vijfde.

De

't Woord komt meermaalen in dat Werk voor; als V. f. 9 c.

Si ſeit, *dat een* mate *Coeman*
Was de vader dieſe wan.

en XII. f. 118 a.

Dits een berde ſcoen gebot
Dat ghi biedt ere mater *joncfrouwen.*

merk hier een *gebod bieden*; nu verſtaatmen beter, een *bod bieden*. Maar hier is het eigelijk, *eene aanbieding doen*. Doctrinale f. 21 a.

Wet vor waer, *dat tijdlec goet*
Den menſche dicke groet vordel doet:
Want Princhen eñ Prelate,
Ende rike eñ mate,
Doen altoes ere deſen.

te vooren f. 10 c.

Den maten *en radic niet*
Dat ſi hem ghesellen iet
Metten boverdeghen rike.

℣. 640 **verſpuwen**) verachten; verwerpen, als iets datmen *uitſpuwt*. Voor *verſpuwen* ſtaat in B kwaalijk, *beſpuwen*.

FLORENS de Vijfde.

De poort te hoedene/ als wijt weten/
De daer binnen was beseten
Van deen van Vlaendren rechte doe/
Eñ van Zeelant mede toe.
Niemen derf hem des beroemen/
Dat hi te helpen wilde comen
Den Grave Florens op de tijt.
Tmeeste deel dat droech hem nijt
Vanden heren vanden lande.
Sine ontsaghen niet de scande/
Als si somen sider daden/
Doe si het worden beraden/
Als ghi noch hier na sult horen.
Maer hier moet eer gaen voren
Een deel van dat daer ghesciede.
Het laghen doe so vele liede
Vor Middelborch/ op sulke stont/
Als den luden wel was cont/
Dat hem de porters som ontsaghen/
Eñ duchten van meerre plaghen.
Doch so setten si hem ter were.
Al hadden de Vlaminghe ghere

De

ỷ. 651 De poort te hoedene) de Andd. *te bouden.* zie by III 131.

ỷ. 652 was beseten) beter in de Andd. *waren beseten.*

ỷ. 661 sider daden) zie het beneden ỷ. 774.

ỷ. 668 Als den luden wel was cont) kwaalijk in de Andd. *Als mi sint is worden cont.*

ỷ. 674 De Mortier) dat dit toen een sterk Kasteel geweest is, blijkt klaar uit deeze twee regels. In de Vijftiende Eeuwe schijnt het veranderd te zijn in een Klooster, het *Huis te Mortiere* genoemd. *Mortiere* is noch de naam van eene

De porte te winnen/ sine conden.
De Mortier was te dien stonden
Ghemannet eñ ghespiset wel.
Al waren de Vlaminghe fel/
Biden Zeelanders quaemt al toe.
De Grave Florens pijnde hem doe/
Hoe hi de poorte mocht ontsetten;
Eñ onthoot sonder letten/
Eñ dat oec/ al dat hi mochte:
So dat hi ten lesten brochte
Tote Sierixe een scoen here
Wel ghescreept; eñ hadde ghere
Te vaerne te Walchren waert.
Recht als hi quam op de vaert/
Quam de Hertoghe van Brabant
Jeghen hem alte hant/
Eñ brochte hem zulke mare/
Dat also besproken ware/
Dat hi zoude varen tsinen Swere.
Oec beloofde hem de here/
Van Brabant de Hertoghe Jan/
Bi al dat mochte ghelooven man/

Dat

ene kleine Ambachtsheerlijkheid. Zie van 't een en 't ander, Tegenw. Staat van Zeeland II. p. 200. 203 en 249.

℣. 683 Sierixe) dit schijnt my de rechte spelling van deezen naam, in de oude taale, te weezen: of anders, *Zieriks-ee*; even als *Vernouts-ee*, *Duiven-ee*, enz. E. Gibson, Regul. General. de Nom. Locorum, leidt deezen uitgang, *ee*, in naamen van plaatsen, als ook *ey*, in *Ramsey*, *Mersey*, *Jersey*, af van 't A-S *ig*, 't welk een Eiland betekent; en waarvan dit woord zelf, *Eiland*, zynen naam en betekenis heeft.

℣. 691 Swere) Schoonvader. Een weinig verder ℣. 708. heet de Schoonzoon, *Zwager*.

FLORENS de Vijfde.

Dat hine soude gheleiden daer/
Eñ weder thuys/ al sonder vaer.
Hier bi soude rumen te hant
De van Vlaendren Walchren lant;
Want men den pays maken soude.
De Grave gheloves: eñ also houde
Gaf hi oerlof sinen lieden/
De vroeslijc van hem scieden.
Also recht metter vaert
Voer hi tote Biervliet waert/
Eñ ghinghen doe rechte voert
Tote si quamen inde poert.
Alse heer Ghye dat vernam/
Dat sijn Zwagher daer quam/
Dede hine/ sonder merren iet/
Vanghen. Des had hi verdriet/
Eñ seyde: Ai mi! ic ben verraden.
Heer Hertoghe/ ic hadde deser daden

Niet

ỷ. 699 **Want men**) ik volg hier, en in 't volgende vaars, de Andd. in A staat,

Dát men den pays maken soude
Jeghen den Grave; also boude
Gaf bi orlof ———

Het onderscheid is te groot om hier niet te kiezen. *Dat men* bederft den saamenhang. en, *Jeghen den Grave*, komt hier niet te pas. Maar, *De Grave gbelovets*, gelijk in U, of *gbeloves* als in B, is hier zeer natuurlijk en gepast. *gelove* is *geloofde:* en *geloves*, 't geen wy nu zeggen, *geloofde 't*. Daarom heb ik dat overgenomen: schoon anderszins *gbelovets* niet te verwerpen is in schriften van die eeuwen.

ỷ. 704 **Biervliet**) niet alleen in onze Goudf. Kronijk, p. 71. maar ook by den Brabantschen Butkens p. 330. wordt gezeid, dat dit voorgevallen zou zijn *in den Briel*. Doch dat is noch waarschijnlijk, noch aanneemlijk.

ỷ. 713

Niet belovet tot u waert. *FLORENS de Vijfde.*
Ic wilde/ ic waer opde vaert/
Daer ghi mi vont met minen luden/
Eñ ic op den dach van huden
Nemen moste mijn avonture/
Al soudet mi worden te sure.
Eñ dit gheleide/ dat ghi mi doet?
God gheve dat ics u danken moet!
Ic sals mi wachten/ ben ic wijs.
De Hertoghe sprac: Ghelovedijs/
Dat ic u soude hebben ghelogen?
Ic ben also wel bedroghen
Hierin/ heer Grave/ alse ghi sijt.
Ic en waende niet teser tijt/
Noch opte tijt dat ict u seide/
Eñ ict u te voren leide/
Dat men met ons dus soude varen.
Heer Ghye de sprac sonder sparen:

Het

ỳ. 713 belovet) in de Andd. *vermoet.*

ỳ. 718 Al soudet) na dit vaars volgen in de Andd. deeze vier, gelijk ikze vinde in B.

Al ware der Vlamingben noch so vele,
Sine verteldent nimmer toe spele,
Dat si quamen in minen lande.
Her Hertoghe, dyt is groote schande.

Zy zijn hier niets minder dan noodig.

ỳ. 719 Eñ dit) de Andd. zo goed niet; *Eñ dit.* Maar in den volgenden regel beter, zo 't my toeschijnt, *ontgangben*, in plaatse van *u danken*. Florens wilde zeggen: „ Is dit het „ geleide, dat gy my beloofd hebt? kan ik deezen dans ont- „ springen, ik zal naderhand wyzer zijn, en my van u „ wachten. "

ỳ. 722 De Hertoghe) dit vaars ontbreekt in B. Daarentegen staat 'er ỳ. 732 tweemaal voor eens.

ỳ. 734

FLORENS de Vijfde.

Het is nu also vergaen/
Dat ghi hier bliven moet ghedaen/
Wien dat lief si ofte leet.
Ic segghe u/ dat ic wel weet/
Dat den Hertoghe was wee te moede.
Want hi deet al sonder hoede
Eñ sonder valsch/ dat wetic wale.
Wat holpe hier of langhe tale?
Hi most ghedoghen/ ende sweech stille:
Maer hi pensede sinen wille.
Dan mochtemen hem verbieden niet.
Als de Hertoghe dit versiet/
Was hem herde wee te moede.
Te makene pijnde hijt te goede/
Eñ maecte vorwoorde hier af:
So dat Grave Florens vorghe gaf/

De

℣. 736 **Want hi deet**) deeze acht regels, 736-743, zijn wederom van een vreemde hand, en moeten hier niet geteld worden. Zy behelzen niets, dat wy niet lichtelijk konden missen. Mogelijk zijn zy 'er ingekomen, gelijk veele anderen, omdat de Uitschryver met het Rijm in den war was geraakt. En dat het zo is, kanmen duidelijk zien uit vergelykinge van dit ℣. 735 met het volgende 743, van welken het eene altijd overtollig is. Het eerste zoumen konnen behouden alsmen ℣. 733 aldus las,

Wien dat lief si ofte niet.

en onmiddelijk daarop liet volgen ℣. 742.

Als de Hertoghe dit versiet.

dan zouden hier uitvallen ℣. 734-741. maar ℣. 736-742. vallen van zelfs uit, zonder iets te veranderen.

℣. 745 **maecte**) dit woord was in **A** vergeeten.

℣. 750 **Eñ wort Grave Florens vorghe**) zie hier achter.

℣. 758 **ghelovic u**) de Andd. *gbelove ic*, zonder *u*, en daarom kwaalijk. *Geloeven* is hier *belooven*. en zo meermaalen by onzen

FLORENS de Vijfde.

De vorworde wel te houden/
So dat hijs bleve onbescouden.
De Hertoghe warp hem inde zorghe /
Eñ wort Grave Florens borghe/
Dat menne zoude varen laten.
De Grave pensede om ziere baten/
Doe hi te lande was comen;
Eñ seide: Al mocht mi vele vromen/
Hertoghe/ ghi moet u selven quiten/
Al soudement mi hier na verwiten:
Want ghi mi selve brocht int stric.
Daer omme ghelovic u/ dat ic
Lettel daer omme zorghen zal/
Anders ghebe mi God gheval.
Wat holpe ghemaect langhe woerde?
En cant van ende toten oerde

Alte

onzen Dichter en anderen. Fl. en Bl. f. 5 d.

Dan seldi geloven *over waer*,
Dat gise hem selt senden naer
Binnen xiiij nachten ——

hiervan *Gelof*, belofte. Walewein f. 1 c.

Die jou ghelof *wille ane gaen*,
Suldi houden, *alse ghi seit te voren*,
Den eet dien ghi hebt ghezworen?

Ferguut f. 12 a.

Enen eet bijs Ferguut doet,
Dat hi sal houden sijn gelof.

ỷ. 760 gheval) de Andd. *goet gheval.* zo ook beneden ỷ. 1250.

Ghevet mi God goet gheval.

maar gelijk het daar wel vloeit, zo stoot het hier. *Geval* is by onzen Dichter altijd *geluk*, dat is *goed geval.* VII. 1199.

Al ghesciet di een gheval,
Ne maecker of gheen ghescal.

en IX. 381.

Si haddens meer dan gheval.

zo zeggen wy nu, *'t was meer dan geluk.*

ỷ. 769

FLORENS de Vijfde.

Alte gader vertellen niet.
Maer het is alſo ghesciet/
Dat her Wolfaert bleef verdreven/
Eñ ſine broeders hem beneven.
Maer her Jan van Renisse
Maecte ſinen pays ghewiſſe.
Her Florens van Barſele keerdem niet an
Den neve/ daer hi doe an wan/
Eñ was metten Grave wale.
Wat ſoude hier of langher tale?
Alle de heren vanden lande
Ontſaghen hem doe der ſcande/
Eñ maecten pays teghen den Grave/
Diet algader doe liet ave.
De Grave hadde gherne gheſien!
Hadde hem dat moghen ghescien/

Dat

℣. 769 **keerdem**) niet alleen in **A**, maar ook in **C** en de Eerſte Uitg. ſtaat hier *keerd' hem.* alleen in die van Alk. *keerd hem.* in **B** bedorven, *keerdeir*, miſſchien voor *keerder.* Melis zegt voluit, *keerde hem niet an den Neve.* Maar dewijl hier, in de oudſte *MSS* een teken van afſnyding gevonden wordt, en het vaars zelf wat lang uitloopt, heb ik *keerde hem* verkort tot *keerdem.* En waarom hier zo wel niet *keerdem*, als I. 394. *begonſtem* : I. 1146. *dedem.* V. 1122. *vraghedem?* Zo vind ik *vorem*, in plaatſe van *voor hem*, Walewein f. 12 d.

Dien hi daer vorem *ligghen ſach.*

en zo ſpreeken wy noch dagelijks. Zo mede f. 3 a. *totem*, voor *tote hem.* 't welk in Fl. en Bl. f. 7 c. noch al verder verkort wordt tot *them*: doch dat is eigelijk *te hem*; en nochtans 't zelfde.

℣. 776 **doe liet ave**) dat is, *toen*, of *daarmede*, *alles vergaf en vergat.* In **A** ſtaat hier, *doet liet ave.* en Alk. zet 'er nevens, *dood en te niet.*

℣. 780 **Hi hadde ghemaect**) kwaalijk in de Andd. *Hi maket*; dat is *maecte.* zie by III. 1486, en voorts, hier achter.

℣. 787

Dat hi met rusten hadde ghewesen. FLORENS de Vijfde.
Hi hadde ghemaect binnen desen
Een covent ende vorwaerde
Metten Coninc Edewaerde
Van Enghelant, van huwelike,
Dat haer gheen daer of beswike,
Van sGraven dochter, van sConinx zone.
Sciere daer na sterf de gone,
Eer hi de Joncfrouwe hadde ghenomen.
Echt wast also verre comen,
Dat si vorwaerde makeden sint
Dat Jan van Hollant sGraven kint
Trouwede sConinx jonxste dochter.
Dus was thuwelic te sochter.
Oec hadde de Grave van Hollant
Te voren gheweest in Inghelant,

Want

℣. 787 Eer hi) in A *Doe bi.* kwaalijk; als strydig tegen de waarheid.

℣. 788 Echt) dat is *echter*, *achter*, naderhand. waarvan elders. Wy zeiden, meen ik, dat Hooft het noch, in dien zin, gebruikt heeft. Eer ik 't vergeete, zal ik hier aantekenen, dat het ook te vinden is by Vondel in de Leeuwendalers:

EERST *onderling verzoent*, *en* ECHTER *met de Godheit*.

dat is; Vyanden moeten zich eerst onderling verzoenen, eer zy denken om zich te verzoenen met God.

℣. 790 Hollant) de plaats van dit woord staat in A ledig. daar heeft iets gestaan, maar ik kan niet zien, wat.

℣. 792 Dus was thuwelic te sochter) dat is; volgends Alk. *te aangenaamer*. Laat ons eens zien. '*t Huwelijk* was DUS te aangenaamer. *Dus* kan hier geene andere betrekking hebben, dan tot het naastvoorgaande, dat 's Graaven zoon *trouwede* 's Konings dochter. en dan zou Melis gezeid hebben: *Door dit Trouwen was het Huwelijk te sochter*. Weg dan hier met *thuwelic*, schoon 't in Allen gevonden wordt: en lees

FLORENS de Vijfde.

Want Scotlant was hem an verstorven.
Dit heeft de Coninc so verworven/
Edewaert/ dat hi dat gaf
Enen anderen / de daer af
Den Grave gaf penninghe vele.
Ic wilde/ men hinghene vider kele/
Den ghenen de hem gaf den raet.
Hoe dorste hi pensen zulken daet/
Dat hi hem dat raden zoude/
Dat hi een Conincrike woude
Vercopen/ dat hem was comen an?
Maer men vint wel zulken man/
De penninghe prijst voer alle zaken.
Hi waenter wel mede ghenaken
Groter dinc/ de hi begheert;
Eñ wesen lief eñ weert

Met

lees dit vaars op deeze, of eene diergelyke, wyze: *Dus was de* Vrede, of Vriendscap *daer te Jochter.* En dan is dit de wedergade van 't geenwe geleezen hebben II. 1300.

Dat men huwelic *gheloven dede*
Tusschen Aden Grave Didrix dochter,
Om dat de vrede *waer* te sochter,
Eñ Heinrec Grave Otten zone.

die daar, in plaatse van, *de vrede*, ook leezen wil, *thuwelic*; mag het ook hier verdeedigen. Zie de zelfde uitdrukking in dit Boek ℣. 145. 146.

℣. 795 **an verstorven)** zo heeft A. maar B *an ghestorven*: en N *an bestorven.* zie hier achter.

℣. 800 **Ic wilde/ men hinghene)** in A bedorven, *Ic wildene hinghene.* in de Andd. *Ic wilde men hinghe*: en dat is goed; zo 'er iet goeds is in deeze 29 regels 800-828. die ik niet erken voor 't werk van Melis; maar van dien ouden Broddelaar, die ons boven zo veel werks verschaft heeft. Noch vind ik, zo in B als in N, na ℣. 826. een invoegsel van 6 regels, die hier niet geleezen worden. Maar paste het ook

onzen

Met sinen scatte over al.
Omme niet es sijn ghescal.
Waent hi mitten scatte dwinghen
Sine ghebure/ of hine moet bringhen
Sinen scat onder de liede/
Eñ gheven dan grote miede;
So is hijs quite als te voren.
So rouwet hem dat hi was ghebooren.
Hadde hi lude eñ lant
Wel bedwonghen tsiere hant/
Hi soude wel crighen sijn behoefte.
Al scenen de lude een ghedoefte/
Si moesten hem dienen eñ onderdaen
Wesen/ eñ te gavele staen.
Dus had hi scat eñ liede/
Eñ mochte orloghen/ eñ gheven miede.

FLORENS de Vijfde.

Dus
onzen Dichter wel, en komt het met zijn Karakter overeen, zo te spreeken, en zulk een vonnis te vellen over het doen van zynen Landsheer, toen zekerlijk noch niet lang geleeden?

✝. 824 te gavele staen) dat is, volgends Seb. *te dienste.* volgends Alk. *ten gevalle*, *ten dienste :* en hy voegt 'er by: *vide Hotoman. et Glossaria in voce Vadium et Guadia.* Dit is geleende waar, als licht te zien is, doch ongelukkig geplaatst. En hoe komen die Latijnsche woorden hier te pas, nadat hy *te gavele* verklaard hadt, *ten gevalle?* Zie alleen Menage Orig. Franc. by GABELLE, en gy zult 'er vinden wat *gavel* zy, vooral in de woorden van Grævius, Spelman, du Cange. En zie daar tevens, zonder datge 't blad hoeft om te slaan, by GAGE, en gy zult 'er zien, dat *Vadium* en *Guadium* geen gemeenschap ter werreld hebben met *Gavele.* Maerlant XI. 21. £ 94 d.

Ende eeschte chens *ende* gavel *mede*,
Meer dan sijn vader nie gedede:
Eñ si ontseiden hem alt gavel.
Doe nam hi sinen Coninc stavel
Olofernes ———

zie

FLORENS de Vijfde.

Dus prisic het dat Conincrike
Van den scat/ bider ghelike.
De Grave makede een accort/
Dat hi den Coninc an sijn woort
Waende hebben sekerlike/
So dat hi hem niet en beswike/
Eñ hi hem soude staen in staden/
Waert dat hi worde verladen,
Dit maecten si vast onder hem tween/
So dat al ene vrienscap sceen.
Hier binnen eist also vergaen/
Dat beide de Coninghe hebben bestaen/
Van Vrancrike eñ van Inghelant/
Dat si orloghe namen in hant/
Eñ gaderden an beiden siden
Alse de ghene de wilden striden.
De Coninc leide saudeniere

zie Judith I. En XI. 68. f. 110 d.
Pensdi, dat hi dat lant daer na
Winnen soude, eñ te gavele *setten.*
En Evang. c. 120. f. 136 d.
Ghevet den Keyser dan sijn recht;
Dat meent chens *eñ* gavel *echt:*
Eñ gevet Gode dat sine mede.
Merk hier in 't voorbygaan, *dat meent*, voor, *dat betekent*; of *dat is.*

℣. 832 So dat hi hem) *hi* staat niet in A. maar in de Andd. 't Schijnt hier noodig te zijn. *hi* is Eduard; *hem*, Florense.

℣. 842 Alse de ghene de wilden striden) en hier volg ik weder de Andd. in A lees ik,
Alle de ghene de willen striden.

℣. 847 den edelen Coninc) de Andd. *den Duutschen Coninc.* en zo geloof ik dat Melis schreef.

℣. 857 dede daer doe segghen) de Andd. *dede hem daer*

uit

Van Vrancrike/ die hem diere
Costen/ eer dat nam ende.
De Coninc van Inghelant over sende
An Adolfe/ den edelen Coninc/
Of hi hem tote deser dinc
Helpen wonde/ hi soude hem gheven
So vele scats; hi mochte leven
Daer op langhe met vele lieden.
Ten lesten si hem so beriedden/
Dat si beide haren raet
Senden/ tote deser daet/
Tote Dordrecht inde poort/
Als men wel heeft ghehoort.
De Coninc dede daer doe segghen/
Dat hi den Stapel wilde legghen
Vander wollen Dordrecht binnen.
Daer mocht de Grave ane winnen

FLORENS de Vijfde.

Vele

ʒghen. kwaalijk, geloof ik.

359 Dordrecht binnen) zo ook in B. maar in U
echt binnen. 't een en 't ander is *te Dordrecht binnen.*
I ☩. 113. zagenwe *Tordrecht binnen*: daar in de Andd.
geschreeven is, *te Dordrecht. Binnen* wordt dus meer.
ı geplaatst achter den naam eener Stad. beneden VIII,
tSierixee binnen. Hist. van Zegelijn p. 3 a.

Die te Jherusalem binnen *sijn.*

ok van een Land: Fl. en Bl. f. 12 d.

Daer bi Blancefloer mede waende winnen,
Eñ weder te Spaengen bringen binnen.

rg B. I. f. 6 a.

Ontfarme u ere keytivinnen,
Die in desen lande binnen
Es comen bi groten ongbelucke.

an andere plaatsen: Fl. en Bl. weder f. 9 d.

Doe quamen gelopen baestelike
Beide gader ter cameren binnen
Die Coninc metter Conincinnen.

 ☩. 862

FLORENS de Vijfde.

Vele goeds/ eñ sine liebe.
Dit omboet hi/ eñ het ghesciede/
Mit vele lieden wel was cont.
Dit ghebuerde ene stont/
Maer niet langhe/ als ic verhoerde:
Want het was Ingelsche vorwoerde.
Orloghe was ghevredet doe
Tusschen de Coninghe; in weet hoe:
So datte Inghelsche met haren zaken
Al tote Machelne traken/
Eñ voerden hare wolle daer.
Alse de Grave des wort ghewaer/
Liet hi hem doen haren wille

De

ꝟ. 862 Dit omboet hi) dat is, volgends Alk. *was sijn a*
biedinge. Maar dewijl hier *ontbieden* te verstaan is met
trekkinge van Koning Eduard tot zyne Onderdaanen, w
beter geweest, *was zijn gebod.* Schoon ik meen, dat het l
eigelijkst betekene, *Dit liet hy bekend maaken :* want zon
dat zou het niet *geschied* zijn; gelijk onze Dichter 'er aansto
op laat volgen, *eñ het ghesciede.* Anders konmen zeggen :
Ivo van Chartres Epist. 189. *Legis prævaricatores non sun*
cujus auditores nunquam fuimus. In den burgerlyken stij
tegenwoordig, *iemand ontbieden*, niet anders, dan het ge
de Ouden volleediger zeiden, *ontbieden dat hy kome.* I
slechts, aanstonds hieronder, ꝟ. 875-878. En voeg 'er
B. VIII. ꝟ. 412.

Alste Grave dat vernam,
Ontboet *bi sijn volc, groet eñ clene,*
DAT [het] TOT HEM QUAME *alghemene.*
Dat volc quam. ———

Wy laaten de woorden, *dat hy kome*, achter; omdat nu
bieden geene andere betekenis by 't Gemeen heeft, dan de
Van ouds hadt het, in die van *laaten weeten*, plaats,
alleen tusschen Vrienden, maar ook tusschen Vyanden.
hieronder, ꝟ. 1258. en voeg 'er by uit Ferguut f. 5 d.

Een Ridder hilt daer met mi sijn scheren.

Mo

Beide lude ende stille.
Bin desen onbotene sonder loos
De Grave Roebrecht van Artoys/
Sijn neve/ dat hi in Henegouwen
Quame/ want hi wildene scouwen.
De Grave Florens dede dat/
Eñ quam ter zelver stat
Te Mons; ten selven daghe echt/
Dat daer was comen heer Roebrecht
Van Artoys; eñ si spraken
Onderlinghe van haren zaken/
Als haerre beider wille was.
Inne dermete mi niet das/

FLORENS de Vijfde.

Dat

Moetic leven, het sal hem deren:
Eñ segt, dat ict hem ontbiede,
Dat hijs sal hebben sine miede.

ꝟ. 866 Het was Ingelsche hovaerde) hoeveel staats 'er te aken was op 't woord van den Engelschen Koning Eduard , blijkt uit onzen Dichter; en niet minder uit den Vlaamhen Meyerus, enz.

ꝟ. 875 Bin desen onbotene) *Bin desen* staat ook in A. maar B *Binnen desen.* Walewein f. 6 b. *Bin desen quam de minc.* zie by I. 802. Voorts vind ik in A *onbotenen.* in B *tboet.* in C *ontboten.* maar in de Uitg. *onboden.* Ik heb *botene* verkoozen, omdat het naast komt aan de leezing van . Van *ene*, voor *hem*, zie het aangetekende by II. 1278 1406.

ꝟ. 886 Inne) dat is, *ikne*, *ik en.* Walewein f. 2 b,
Inne *sie wech, no recht no cromme,*
Daer ic den scake volgen mach.
n *scake*, dat is *het schaakbord*: 't zelfde, waarvan wy iets ebben moeten zeggen III. 930. Limborg f. 2 c.
Inne *dar te lande niet weder keren.*
n f. 7 a. Inne *plages nie:* Ik en plag des noit: dat is, ik ed dat noit.

FLORENS de Vijfde.

Dat ic iet weet wat si der deden.
Maer si scieden met goeden vreden/
Eñ elkerlijc voer te lande/
Als hi wel mochte/ sonder scande.
Ic segghe u/ dat ic dat wel weet/
Het was in enen zoemer heet/
Dat dese heren te samen spraken/
Alst is ghesejt/ van haren zaken.
Daer te voren was bleven doot
SGraven dochter. des rouwe groot
Hadde de Grave van Hollant.
Sijn zone was in Inghelant/
De woende metten Coninc daer.
Eñ cortelike hier naer
Gaderde de Grave van Vlaendrenlant/
Omme te zoekene echt Zeelant.
Grave Florens sette hem der ieghen/
Eñ onboot in allen weghen
Beide om vrient eñ om man;
Eñ onboot aldat hi can/
Eñ trecte opt uterst van Zeelant

Tote

℣. 887 Dat ic iet weet) de Schryver der Vaderl. Hist. B. IX. p. 59. gist, dat het geweest zy, om Graaf Florens te doen treeden in een Verbond met Vrankrijk. Ik denk het zelfde: doch zo, dat Florens de eerste aanlegger van deeze byeenkomst geweest is, om zijn verlangen naar dat Verbond, het welk schielijk gevolgd is, aan den Graave van Artois te ontdekken, en langs dien weg zijn oogwit te bereiken.

℣. 901 de Grave van Vlaendrenlant) een man, nu (in 1295. beneden ℣. 981) meer dan Zeventig jaaren oud; en die daarenboven wist, dat hy eenen allergevaarlijksten Vyand in den Koning van Vrankrijk hadt; valt nu weder in Zeeland, het erfgoed van zynen Kleinzoon! En wat was hiervan de oorzaak? Guy en Florens schynen het gansche jaar 1295 in groote

FLORENS de Vijfde.

Tote Vlissinghe andat zant/
Eñ zom toten Zouten lande.
Die Vlaminghe laghen jeghen Catsande/
Inden polre bider scure.
Daer laghen si dus na ghebure/
Dat haerlijc andren niet en sochte.
Van Renisse haer Jan bedochte
Dat hi selve voer ter Sluse/
Eñ bernede daer vele huse/
Eñ quam weder sonder strijt.
Doe ghevielt/ een ander tijt/
Dat de Vresen voeren over
Tote Caetsant anden hoever/
Eñ stichten roof eñ brant.
Die Vlaminghe stonden ant ander lant/
Eñ zaghen toe/ sine mochtent weren.
Als de Vresen wouden keren
Voeren si weder/ an haren danc.
Daer na sone wast niet lanc/
Die Vlaminghen haelden scepe groot/
Meneghen hulc eñ menighen boot/

Eñ

groote oneenigheid geleefd te hebben, daar Koning Eduard, niet onwaarschynelijk, de hand in gehad heeft. Wy vinden in 't Charterb. p. 565. twee Briefkens van Eduard, 28 April 1295; het eene aan *Guy*, het andere aan *Florens*, wegens de verschillen tusschen hen ontstaan. Zy zijn gelijkluidende; doch behelzen niets dan een verzoek, dat elk hunner geloof gave aan de mondelinge Boodschap die hun Heer *Jan van Kuik*, uit 's Konings naam, zoude brengen. Dat die mondelinge Boodschappen ook gelijkluidende zouden geweest zijn, geloof ik geenszins, omdat *J. van Kuik* de Bode was. Het vervolg van dit Boek zal mijn vermoeden genoeg bevestigen.

†. 915 ter Sluse) zie onze Aantek. VI. 1149.

†. 925 an haren danc) tegen der Vlamingen dank.

†. 931

FLORENS de Vijfde.

En beleiden twater ghemene/
So dat scip groot noch clene
Mochte liden/ en was bi hem.
Ic segghe u wes ic seker bem/
Dat si met menighen soudeniere
Voeren in Zeelant daerna sciere/
Daer si lettel weren vonden/
En bernden al dat si conden/
Bede huus en kerken mede;
En liepen te so menigher stede
Inden lande haer entare.
Als de Grave des wort ghewaer/

Want

℣. 931 en was bi hem) 't en waare by hen; dat is, by, of door, hunne toelaatinge.

℣. 932 wes ic seker bem) *wes* is hier in A verbasterd in *wat*; waarvan, buiten dit eene, in dit werk, geen ander voorbeeld te vinden is. Ook hebben de Andd. hier *wes*; en dat heb ik gevolgd. Zie by I. 866. Maar ik verwerp de zes regels, die, na dit vaars, in de Andd. volgen. Hier leezen we kortelijk:

Ic seggbe u, wes ic seker bem,
Dat si met menigben soudeniere
Voeren ——

waarvoor in de Andd. volgens B.

Ic segge iu, wes ic seker ben,
„ *Dat die Vlamingen hem vermaten,*
„ *Daer si te samen stonden of aten,*
„ *Dat si in Zeelant wouden varen*
„ *Emmer met ener schoner scharen,*
„ *Daer die were niet was groot,*
„ *En reiden toe menigen boot*
En menigbe cogge die soudeniere
En voeren doe ——

Dit laatste is gansch verward. Indien ik die zes regels hield voor het werk van Melis, zoude ik zeggen, datmen in het tweede, voor STONDEN *of* ATEN, moest leezen, of, *stonden*

of

Wort al Zeelant in roere.
Het riep al: Toe hurre hoere!
Eñ Zeelant trac al ter were.
Het en hadde noyt volc sulke ghere
Te striden jeghen de Vlaminghe.
Daer quam Doedijn van Everinghe
An dene zide wel ghescaert/
An dander side quamen ter vaert
De van Barselen al ghemene.
Daer ne bleef man / groot noch clene/
Sine trecheden alle ter were.
Als de Vlaminghe zaghen there

FLORENS de Vijfde.

Van

of ZATEN; of, DRONKEN *of aten.* Nu acht ik 't der moeite niet waardig.

℣. 934 in Barlant) in A zo wel als in B, staat hier *Brabant*. Maar in U leestmen, *Barlant*; gelegen in ZUIDBEVELAND, Zeeland behoefde zo zeer niet *in roere te worden*, gelijk volgt ℣. 941. als de Vlamingen in *Brabant* voeren.

℣. 935 Daer si) dit en de twee volgende vaarzen leestmen aldus in B

Daer si luttel weder *vonden*,
Eñ gingben op dat si conden,
Daer sijt scone vonden.
Si bornden buse eñ kerke mede.

℣. 942 Toe hurre hoere) zie de Aantek. VII. 457.

℣. 946 Doedijn van Everinghe) de Goudf. Kronijk noemt hem, *Heer Dadijn van Cruiningben.* kwaalijk. *Ic* Dodijn van Everinghen *scbelde quyte aldat goet, dat was sHaren Niclais Vriesen, ende lagb in* Barlant, *Oudelant, enz.* 15 *Octob.* 1295 (dat is 12 dagen voor 't geval hier gemeld). Charterb. p. 567.

℣. 949 De van Barselen al ghemene) dat is, *alle de Borselens.* Maar hoe sluit dit op ℣. 765. daar gezeid wordt, dat *Heer Wolfaard*, 't Hoofd van dat geslachte, *met zyne Broederen*, uit den Lande verdreeven wierdt. Alleen vinden wy

daar

Van allen ſiden tote hem comen/
Pensden ſi tot haren vromen/
Eñ traken vaſte te ſcepe weder.
Si ghinghen vanden dike neder/
De opden dijc waren comen.
Als dandre dat hebben vernomen
Binden lande/ ghinghen ſi lopen
Te ſcepe waert/ bi groten hopen.
De Zeelanders verſaghen dat/
Eñ volgheden hem op de ſtat:
Si ghinghen heffen eñ ſlaen.
Sulc liep ſere/ de waende ontgaen/
Eñ ontvlo al toten dike.
Hi ſpranc neder inden ſlike/
Eñ voer in twater over thovet.
Ic wille datmens mi ghelovet/
Dat aldaer ter ſtat verdronken/
Die int ſoute water zonken/

Meer

daar eenen *Florens van Borſelen*, Neef van Wolfaard, die zich, even als Reneſſe en de overige Zeeuwſche Edelen, toen met Florens verzoende, en dus in het Land bleef.

℣. 956 Si ghinghen vanden dike) B *Doe ghinghen ſi van den dinge.* Zulke verzinningen acht ik, nu en dan, waardig aangetekend te worden, omdatmen 'er uit zien kan eene der bronnen, waaruit veele misſchryvingen, in allerlei *MSS*, geſprooten zijn. De klank van 't voorgaande *ghinghen*, is de eenige oorzaak, dat *dike* daar veranderd is in *dinge*. Zo wordt ook het voorgaande dikwils bedorven door het volgende, zie beneden by ℣. 1521.

℣. 959 Binden) zo ook in M; maar in B *Binnen den.* Die *andre binden lande*, zijn, die reeds, over den *Dijk*, in 't *Land* waaren gekomen; doch ziende dat hunne makkers, die noch op den Dijk ſtonden, te rug keerden, het nu ook op een loopen zetten.

℣. 977

Meer van tienwarf hondert man. FLORENS
Nu moghedi mi vraghen dan/ Vijfde
Bleef daer enich volc verslaghen?
Ter wareit hoerdic ghewaghen/
Datter bleef twee hondert doot/
Die opten velde laghen al bloot/
Al sonder de ghene de men vinc.
Het ghesciede in waerre dinc/
Datter Vlaminghe dus vele bleef/
Sint Symoen Juden avonde/ alsmen screef
Ons Heren iaer xij hondert 1295
Eñ xcv/ wien dats wondert/
Int laut/ daer si doe waren
Opghetrect met haren scaren/
Wel met drien dusent mannen/
De alle tscepe liepen danne;
Daer cume si dre hondert quamen/
Daer dandre voren de vlucht namen.

Als

℣. 977 Al sonder) de Andd. *Bebalven*. En dit is de verklaaring.

℣. 978) Het ghesciede in waerre dinc) in de Andd. lees ik: *Hem gbesciede dese dinc.* kwaalijk; als blijkt uit den volgenden regel.

℣. 980 Sint Symoen Juden avonde) dat is, 27 October. In de Andd. vind ik alleen, *Sint Symons avonde.*

℣. 987 dre hondert) voorwaar wat groots, dat 300 Zeeuwen 3000 Vlamingen versloegen, vingen, verjaagden, enz. En of 't niet genoeg waare, zo vergrooten anderen het laatste getal noch tot 4000. De ongenoemde Klerk p. 162. *Mer Her Jan van Renesse, die vrome Ridder, gemoetede dese* IIII[m] *Vlamingen met* III[c] *mannen, ende maectse vluchtich, sloechse ende vincse.* 't Zelfde kunt gy vinden in de Holl. Kronijk Divis. XIX. c. 20. daar ook de roem van deeze heldendaad toegeschreeven wordt aan den *vromen en onversaechden*

[redacted]

FLORENS de Vijfde.

Als de Grave quam int lant /
Quam hem boetscap alte hant /
Dattie Vlaminghe waren verwonnen /
Eñ si niet ghewreten connen /
Wat hi metten ghevanghenen wille.
Hoert / seit hi / eñ swighet stille:
De gheven mach / de sal gheven;
Eñ den armen dien laet leven /
Eñ sentse weder moeder naect.
Dat si in Zeelant waren gheraect /
Sullen si bringhen thuus de mare:
Dat si nemmermeer hier nare
Moghen segghen tharen eren /
Dat si behouden in Zeelant keren.

Dus

den Ridder, *Here Jan van Renesse.* Onze Dichter noemt Renesse hier niet. Maar hy noemde hem te vooren ỿ. 914. en wel degelijk met lof.

ỿ. 989 Als de Grave quam int lant) men heeft dit voorlang zo verstaan, als of Florens, by den aanvang deezes oorlogs, uitlandig geweest waare. De ongenoemde Klerk p. 161. meende, dat Florens toen uit *Engeland* kwam. Zo spreekt hy: *Dit inset vernam Grave Florys*, *die noch in Engelant by den Coninc was*, *dat hem Grave Ghye aldus verrasschen woude aen zijn Heerlicheede*, *boven soene.* De Heer Mieris geloofde dit niet. Want op de woorden, *in Engelant*, tekende hy aan: *In Vrankrijk*, *zo ik meene; Wandt het Verbond met den Franschen Koning aangegaan*, *was door Graaf Florens te Parijs in Januarius des jaars* 1295 *getekend.* Doch ik meene, dat die tekening geschied is in January 1296. Zie wat verder by ỿ. 1025. En dat Florens toen *in Engeland* zou geweest zijn, is genoegsaam onmogelijk. Ik denk dat Melis niet anders wilde zeggen, dan: *Als de Graaf in Zeeland kwam*, Buiten twijffel kwam hy 'er uit *Holland.*

ỿ. 1002 in Zeelant) zo staat in Allen. Nochtans schijnt hier noodzaakelijk geleezen te moeten worden UIT *Zeelant*, Zy mogen t'huis vertellen, zegt Melis ỿ. 998 *datze* IN *Zeeland*

Dus wast ghedaen also hi woude.
Daer na ghevielt/ alst wesen zoude
Dat een storm quam so groot/
Dat si ontsaghen alle de doot/
De mit scepe voer Zeelant voeren.
De Zee begonde so verroeren/
Dat de ankre alle ghinghen.
Eñ recht doe in desen dinghen
Quam een scip an enen zande/
Daert sittende bleef opten lande
Met vele lude/ dier waren inne.
Als men dies wort in inne/
Voer men daer met menighen man/
Eñ streetse doe met crachte an/

FLORENS de Vijfde.

So

land gekomen zijn: maar zy zullen noit met eere, dat is, in waarheid, konnen zeggen, datze *behouden uit Zeeland zijn wedergekeerd.*

ꝟ. 1014 wort in inne) Alk. verklaart dit, *Kennis van kreeg.* 't is zo. maar de eigelyke betekenis van *worden in inne*, schijnt my te zijn, *Merken*, *Gewaar worden*: 't welk geschiedt in het *binnenste* van den mensche, door overweeginge en vergelykinge van verscheidene omstandigheden. Ferguut f. 8 a.

—— —— —— want si vrucht
Dats baer Oem mach werden in inne,
Dat si ten Ridder waert draget minne.

in diergelijk geval zegtmen nu wel, Zy vreest, dat haar Oom 'er *de lucht van mogt krygen.* Het betekende ook van ouds *te binnen brengen*; het zy *zich zelven*, als in Ferg. f. 12 b.

In can gewerden *niet* in inne,
Ofte ic haer iet hadde misdaen.

het zy *eenen anderen*, als Der Ystor. Bloeme f. 23 a.

Ic segt u, eñ make in inne,
Dat God, *dor onser alre minne*,
Die Vader van hemelrike es,
Sende den Sone ——

Voor *in inne*, schreeven de Hoogduitschen korter, *inne.* Brunsw. Rijmkr. c. 49. ꝟ. 170.

Uppe

FLORENS de Vijfde.

So dat si hem gaven ghevaen.
Als het aldus was vergaen
Voeren de Vlaminghe thuys alle /
Eñ dancten Gode van haren ghevalle /
De haer lijf hadden ontdreghen.
De Grave de voer shuse weghen /
Eñ sine liede also wel.
  Nu hoort / wat hier na ghevel.
Recht cortelike hier na
Voer de Grave / als ic versta /
Toten Coninc te Parijs.
Daer wort hijs ghemaket wijs /
Dat hi metten Coninc swaer.
Ic ben seker / dat hi voer

Co-

Uppe der reise ber inne wart
Van boden, de dat kunden spen [spien].

Gravenberg f. 38 b.

Als ber dos wart inne,
Das die pforte waz uf getan,
Do quam der ungetruwe man,
Dar sin nieman wart gewar ——

dit laatste vaars is het zelfde, dat in Fragm. de bello contra Sar. ✝. 400. aldus uitgedrukt staat:

Thaz sin nieman innen *ne* wart.

Strickerus XIV. 8.

Des wart *der Marcgraf* innen.

dat is, de Markgraaf *merkte*, enz. In dien zelfden zin vindtmen by Willeramus eenige reizen, *innena wortban*, of *innen wortban*. zie Junii Observat. p. 66. 67.

✝. 1021 **ontdreghen**) zo in **A**. in **H** *ondregben*. maar in **B** *ontregben*; daar, gelijk elders, de *d* versmolten is in de *t*. Zo leestmen hier somtijds, *ontdaen*; meermaalen, *ondaen*; maar in **B** (II. 987) weder *ontaen*.

✝. 1025 **Recht cortelike hier na**) aanstonds na den storm, gemeld ✝. 1005. En dees was voorgevallen na 27 October 1295. zie ✝. 980. Zodatmen met zekerheid zeggen kan, dat

Flo-

Coten Coninc/ dat dede hem noot:
Nochtan bleef hiere omme doot/
Als ghi hier na sult verstaen.
  Doe dat huwelec was ghedaen
Met sinen zóne in Inghelant/
Lovede hem de Coninc te hant
Te helpene boven alle de leven/
Eñ hine soudene niet begheven/
Wanneer hijt hem te wetene dade.
Entie Coninc wort te rade
Eens anders/ doe hijt hem onboot;
Eñ ghincs hem of. dats wonder groot.
De Grave docht int herte sijn/
Eñ pensede: Is dit nu mijn/ FLORENS de Vijfde.

Mor

Florens in den winter gekomen is in Vrankrijk, daar hy den 9 January 1296 zijn Verdrag gesloten heeft.

ỽ. 1029 Dat hi metten Coninc swoer) Alk. zegt, *den Koning trouw zwoer*. Maar hy gaf geen acht op het onderscheid, dat 'er is tusschen *den Koning* zweeren, en MET *den Koning* zweeren.

ỽ. 1031 dat dede hem noot) daartoe dwong hem de nood. Melis verklaart het zelf ỽ. 1034-1053.

ỽ. 1032 Nochtan bleef hiere omme doot) zie hier achter.

ỽ. 1037 Te helpene boven alle de leven) ik verander hier niets. Evenwel meen ik datmen met de Andd. moet leezen, *jeghen*, of *teghen*, in plaatse van *boven*. De Ouden maakten geen onderscheid tusschen *jegen* en *tegen*; en daarom schreevenze ook somtijds *tjeghen*.

ỽ. 1039 Wanneer) dat is hier, *zo wanneer*; 't welk in de Andd. zeer wel is uitgedrukt door *Welc tijt*.

ỽ. 1044 Is dit nu mijn) gansch bedorven in de Andd. *is dit nu dijn*. Evenwel verklaart Alk. die nergens voor staat, *dijn* door *uw werk*. Melis zeide:

—— *is*

FLORENS de Vijfde.

Morghen salt eens anders wesen.
Vonden heb ic niet in desen
Enighe trouwe: dus salt ghescien
Enen anderen. En mittien
Pensede hi: ic moet hebben troost/
Dat ics te doene/ dat ic verloost
Worde en gheholpen mede.
Dus quam toe dat hi dat dede.
Dit weet men zeker en wale.
Hi hadde ghedaen tote enen male
Gheraert van Velsem sinen Raet:
En verghevent alle misdaet

Dat

—— —— *is dit nu Mijn,*
Morghen salt eens Anders wesen.

en hy zelf verklaart het aanstonds in deeze woorden:

Vonden heb Ic niet in desen
Enighe trouwe: dus salt ghescien
Enen Anderen. ———

die Alk. weder zo uitlegt, alsof hy 'er niets van verstondt. De *Ander*, dien Graaf Florens bedoelde, is alleen Guy, Graaf van Vlaandren. En de meening van Florens is begreepen in deeze vier bekende woorden,

Heden Mijn,
Morgen Dijn.

Guy heeft de vervulling deezer voorzegginge beleefd, en te laat beklaagd. Zie beneden by ℣. 1218. Zo sprak een Schepen van Delf VI. 508.

Dat haer es huden, dats onse marghen.

℣. 1049 ic moet hebben troost) dat is, *hulpe.* Karel de Groote, de Partibus Sax. cap. 28. *ut nostrum* solatium *vel profectum pro hoc non demittant.* daar Gærtner *solatium* verklaart *auxilium*, en zulks met andere voorbeelden bevestigt.

℣. 1053 Dit weet men zeker en wale) voor dit eene vaars leestmen in de Andd. deeze drie.

Hadde hem die Coninc sijn belof
Ghedaen, hine waers nemmermeer of
Hem ghegaen, dat weetmen wale.

℣. 1054

Den heren van Amestelle eñ van Woerden/ FLORENS de Vijfde.
Daer wi hier te voren af hoerden.
Si daden int hof dat si wouden;
Wat si deden was onbescouden/
Also ghi noch hier na sult horen.
Dese Grave wel ghebooren
Hadde met Philips den Coninc
So besproken sine dinc/
Beide mit scrifte eñ mitter tale/
Des ghi nu sult volghen wale:
Eñ keerde weder dan hi was comen/
Eñ pensede om sine vramen.

Daer

ꝟ. 1054 Hi hadde ghedaen) zie hier achter.

ꝟ. 1058 hier te voren) zie boven ꝟ. 379.

ꝟ. 1060 Wat si deden) na dit vaars volgen 'er in de Aadd. vier, die in B aldus geleezen worden:

Soe wel badden sijt tè gader,
Al badde bi gesijn baer vader,
Hine badde si niet mer mogen eren,
Dat si al in quade keren.

ꝟ. 1061 Also ghi noch hier na sult horen) wy hooren of leezen hierná wel, wat sedert geschied is; maar geen woord van het geene hier beloofd wordt. Dees regel staat hier alleen om te rymen op den volgenden.

ꝟ. 1062-1068) deeze zeven regels zijn niet van Melis. Koning Philips komt hier niet te pas; ten waare hier aanstonds volgde na ꝟ. 1060, het geene wy nu leezen ꝟ. 1108.

—— —— *Doe de Grave*
Comen was vanden Coninc, enz.

welke woorden verhansseld zijn, omdat de Broddelaar met de Rijmwoorden in den war was geraakt. Daar spreekt Melis van de wederkomste des Graafs uit Vrankrijk; gelijk kort te vooren ꝟ. 1025, van des zelfs vertrek derwaarts, en verbond met den Koning. Dat is alles watmen ons in die 7 regels noch eens vertelt. Daarenboven zegt ꝟ. 1066,

FLORENS de Vijfde.

Daer te voren was comen an
Van Zieric den Bisscop Jan
Dat Bisscopdoem van Utrecht
Biden Paues/ diene daer na recht
Uten stoele met haesten dede/
Eñ gaft enen andren daer na mede/
Die ute Brabant was gheboren
Van den van Machline/ als wijt horen.
De was sGraven naeste Neve.
Ic salre of segghen/ eer ics begheve.

Sult

Des ghi mi sult volghen wale,
juist het zelfde als ý. 1061, en is even valsch ; want van dat Verbond leezenwe in het vervolg geen woord meer. Eindelijk, zie hier de dwaasheid dier Vervalschers van dit Werk in het helderste daglicht gesteld. Lees, ten dien einde, slechts noch eens deeze 7 regels; en daarop aanstonds ý. 1079-1082. en gy zult 'er noit anders uit konnen leezen dan dat Koning *Philips* mede behoord zou hebben *onder dese ghenoemde liede*; naamelijk de Verraaders *Velzen*, *Woerden* en *Aemstel*. Verder wil ik dit bewijs niet trekken: want het een is zo weinig van Melis als het ander.

ý. 1069-1078) deeze tien regels zijn zekerlijk van de zelfde hand als de zeven voorgaanden. Bisschop Willem van Mechelen behoorde ook niet *onder dese ghenoemde liede* ý. 1082. Melis spreekt vervolgends niet weder van hem, dan na de dood van *Velzen*. zie by V. 561. Daarom zullen wy hem hier zwygende voorbygaan; en merken, alleen in deeze tien regels, twee onwaarheden, of groote onachtsaamheden, aan. Want uit ý. 1070-1073 kanmen niet anders verstaan, dan dat Bisschop Jan van Zierik door den Paus zoude afgezet zijn: maar hy ging slechts over van dit tot een ander Bisdom. En dat Bisschop Willem zoude geweest zijn *de naaste Neef* van Florens, gelijk hier ý. 1077 gezeid wordt, kan naauwlijks door onzen Dichter gezeid zijn, die te wel wist, dat Jan Graaf van Henegouwen, Florens veel nader bestondt dan Willem.

ý. 1079-1105) deeze 27 regels zijn zo weinig van Melis alsze van my zijn. Zy behelzen, in een' overvloed van

woor-

Zulc iamer was nopt ghehoort/ FLORENS de Vijfde.
Noch opt lant/ noch inde poort/
Alse doe daer na ghesciede
Onder dese ghenoemde liede.
Van haren werken/ van haren daden/
Eñ hoe de Grave wort verraden/
Eñ wie de zake eerst toe brachte/
Deus here God! wat hi dochte/
De des eerst ghewaghen durste/
Dat men alsa groot een Vurste

Soude

woorden, niet zaakelijks. Ook konnen zy niet van de zelfde hand zijn als de voorgaanden.

ỷ. 1086 Deus here God!) dit is de stijl niet van Melis; die ook niet gewoon was zich zo onmaatig te verwonderen. Hist. van Zeghelijn p. 40.

Deus heere God! *wat hoor ik tellen?*
Is dat waer?

daarmen p. 36. ook vindt alleen het eerste en laatste van deeze drie woorden. Elders alleen het eerste. Ferguut f. 4 c.

Deus! *hoe wel sit u dit swaert!*

en f. 120 d.

Ay Deus! *hoe waren si verblent!*

Limborg B. IV. f. 36 d.

Deus! *hoe menich pongijs rike*
Dede daer mijn heer Etbites!

Jan van Heelu, Slag van Woeronc. p. 192.

Deus! *hoe mochten si dus vallen!*

Hoor Bisschop Sieuaard van Kolen, die daar gevangen werd, volgends den zelfden Dichter, die 'er niet verre afwas, p. 199.

Nomine God! *my wondert sere,*
Wat ons van Valkenborch die heere
Metten stryde hier heeft geweten;
Hine liet die Brabantre niet beten
Liede, die ye van stride consten:
Maer sint dat wi den strijt begonsten,
Hebben si ons wel doen bekinnen ——

het welk in den Spiegel Hist. B. III. c. 11. dus deerlijk mishandeld is:

FLORENS de Vijfde.

Zoude vanghen of verslaen.
Dat moghe wi merken eñ verstaen/
Dat sonderlinghe houtheit was/
Dat hi vorste ghenenden das.
Maer ic waen/ tis als men seghet/
Dat dene dief den anderen pleghet
Wel te kennene/ als hine ziet/
Al ne hadde hine te voren niet
Ghesien bin al sijnre tijt.
Dus eist dat ghi seker zijt/
Dat een verradre kennet wale
Sinen ghelike telken male/
An sinen worden/ an sine ghedane.
Dus eist dat ics nu vermane/

Dat

Nom ne *wat beeft ons geweten*
Die bere van Valkenborcb, ic wilde in 't weten
Dattie Brabanters striden consten.
Maer sint dat wi den strijt begonsten,
Hebbense ons wale doen bekinnen —

Uit zulk vloeken en zweeren in 't Latijn, of half Latijn half Duitsch, is licht te bevroeden, dat de Leeken het geleerd hebben van de Klerken. *Je me contenteray de dire ce petit mot en passant, c'est que je pense que les Gentilsbommes et les Cbartiers ayent appris le mestier de* blasphemer *des Prelats, et autres gens d'Eglise.* 't Zijn de woorden van H. Estienne, Apologie pour Herodote Ch. 25. §. 2.

✝. 1092 vorste ghenenden) zie hier achter.

✝. 1101 an sine ghedane) zo staat ook in C, niet *sinen* gelijk in de Uitg. Alk. verklaart hier *gbedane* door *daden.* Welke vijf letteren omtrent vijf tekenen van onkunde in Alk. zouden konnen uitleveren. *Gbedane* is *gedaante.* Zie boven by III. 379. Maerlant XI. 6. f. 89 b.

Hier dinker mi nu wesen viere,
Eñ die vierde bevet die maniere
Van den Gods Zone, eñ die ghedane.

Dat hise wel kende/ dies begonste/
Eñ hi ten Grave quade ionste
Drouch int herte: dus mocht sijn.
Nu keric weder te redene mijn/
Daer icse liet/ eñ daer ic ave
Began te sprekene. Doe de Grave
Comen was vanden Coninc/
Pijnde hi hem om ene dinc/
Hoe hi dat soendinc zoude maken/
Of hi tbeste conde gheraken/
Tusschen den heren vanden Ghestichte.
Dat te doene was niet lichte.
Want hi de van Woerden minde;
Die van Amestelle hi oec kinde/

FLORENS de Vijfde.

Ende

en vervolgends f. 93 c.

Eñ marcte sine gedane *na des,*

dat is, lette op zijn weezen. Walewein f. 31 b.

Dat machmen sien an hare ghedane.

Fl. en Bl. f. 6 b.

Altoes was hem die gedane *te voren*
Van Blancefloer ——

Der Vrouwen Stede B. I. c. 34. *inder vorme ende* ghedane *van eenre schoonre jonghey maecht,* en c. 39. *onder de* ghedane *van broode.* Hiervan *daanig* in *hoedaanig*, *zodaanig*, enz. van ouds ook *hoegedaen*, *dusgedaen*, enz.

ỽ. 1111 soendinc) Kiliaan noemt dit een Vlaamsch woord. dat is te zeggen, dat het daar, by zijn tijd, noch in gebruik was. Onze Hollandsche Melis gebruikte het niet alleen hier, maar ook II. 344 en 462. En de Brabantsche Maerlant zeide f. 105 a.

Soendinc *zwoer hi na dit doen.*

In de Andd. wordt dit vaars met het volgende in deeze orden geleezen:

Hoe hi dat beste conde gheraken,
Dat hi soendinc soude maken.

het welk my natuurlyker voorkomt.

FLORENS de Vijfde.

Entie van Zulen machtich zere.
Hier omme pijnde hem de here
Dit te bringhene over een/
Alst cortelike daer na sceen.
Binnen deser tijt ghevielt hem so/
Des hi met rechte was onvro/
Dat de Gravinne/ sijn wijf/ verschiet
Van deser werelt/ alst God ghebiet/
Soe moeten wi algader doen.
Als men screef incarnacioen
1296. Ons Heren MCC mede
Ende xcvj teenre stede/
De men noch heet de Haghe/
Recht op den Goeden Vridaghe/
Als men pleghet ons Heren doot
Te dinkene met oetmoeden groot/
Verschiet de vrouwe vanden live/
De prijs hadde boven andren wiven

In

v. 1123 de Gravinne/ sijn wijf) zeer kwaalijk in de Andd. *sijn vrouwe, sijn wijf.*

v. 1126 incarnacioen) B *int carnacioen.* A *tincarnatioen.*

v. 1129 de Haghe) de Andd. kwaalijk, *in die Haghe.*

v. 1130 op den Goeden Vridaghe) 23 Maart 1296.

v. 1144 Met eren ende met groter werde) deeze woorden zijn, op zich zelfs, onberispelijk. Nochtans gisse ik, dat Melis geschreeven heeft,

Te Rinsborch met groter werde.

en dat de Uitschryver, ziende dat hy *te Rinsborch* vergeeten hadt, die woorden plaatste aan 't hoofd van een' nieuwen regel; waaruit dan deeze zeven vaarzen, 1145-1151 zullen gesprooten zijn. Want waartoe behoeven wy, in negen regels, tweemaal te leezen, dat *de Vrouwe ter aarde gebrogt*, en eens, datze *begraaven is?* En hoe komt hier te pas, dat *te Rinsborg een zeer rijk Klooster was*, en dat daarin woonden

Swar

In dogheden en̄ in oetmoedicheden. FLORENS de Vijfde.
Noch prijstmen opden dach van heden/
De haren spreken van haren levene/
Hoe lieflike si de beghevene/
En̄ alde lieden/ plach tontfaen.
Alst aldus was vergaen/
Most bliven alst was ghesciet.
De Grave wilde laten niet/
Hine dede de Vrouwe doen ter erde
Met eren en̄ met groter werde.
Te Reinsborch leget si begraven/
In een cloester van groter haven/
Daer in woenen Swerte Nonnen/
De lesen ende singhen connen.
Dus was de Vrouwe ter erden brocht:
Des was de Grave wel bedocht/
Dat hise beginc alsu wel.
Nu hort vanden verraders fel/

Wat

— — *Swerte Nonnen*
Die lesen ende singhen connen?

De dood van de Gravinne Beatrix noodzaakte onzen Dichter zijn verhaal, wegens 't Verraad, af te breeken. maar hy zal daarvan niet meer gezeid hebben dan noodig was. Hem uit te breiden, hem te vermeerderen, was het vermaak der Uitschryveren. Zie 'er nieuwe bewyzen van by ℽ. 1168 en 1178.

ℽ. 1151 Dat hise beginc alsu wel) Seb. verklaarde dit, *dat hise met sulker waerde dede begraven*. Alk. vry koud, *dat hyse soo veel eere aandeed*. De betekenis des woords is eigelijk, dat hy haare *Gedachtenisse* met zo veel *plegtigheid* vierde en deedt vieren. *Begaan* was een woord van *plegtigheid*. Zo wordt de Jaarlijksche *Gedachtenis* van Bisschop Willem genoemd zyne BEGANGHENISSE *ende Memorie*: zie A. Matth. Anal. T. V. p. 343. Zo lees ik in der Sachsen Spiegel B. I. Art. 22. *das begrebnis und Dreissigsten* BEGEHEN. Zie boven by III. 56. Brief van 't jaar 1361 by Mencken T. I. n. 130. *Auch will er dem Closter ewiclich uf S. Elisabethen tag* 20

gl.

FLORENS de Vijfde.

Wat si dochten/ eñ wat si rieden:
Als men selve hoorde hebieden
Gheraerde van Velsen/ den mordenare/
Daer hijs liede al openbare/
Hoe hi de mort eerst bedochte/
Eñ hoe hijt ande andre brochte/
Hoe hi begonde sijnre daet.
Ten eersten male socht hi raet/
Eñ leit hem te voren danne/
Den heer van Woerden Hermanne/

De

gl. *zu einer Pictanzien geben*, *dass sie der H. Frauen S. Elisabeth*, *die eine Furstin und ein Licht des Landes gewesen is*, Heyligen Abendt *mit der* Vesper, *und mit allen* Zeiten, *fleislig* BEGEHN *soln*, *wan ihr lob sol aussgebretet werden in diesen Gotshauss*. Jan de Weert f. 13 b.

Nu sterft die zieke, als al moet.
So dincket dan den Pape al goet,
Datmen hem BEGAET *met Missanghe;*
Op dat hy die offerande ontfanghe.

Beide *Begaen* en *Begankenis houden* vertaalde Kiliaan door *celebrare*, dat is *vieren*, met betrekkinge tot eenen Hoogen of Heiligen Dag. Saamenspraak &c. *MS* f. 153 a. *Ten vierden male soe* ghinghen *si die Paesschen Hoechtijt eten dat lammekijn*. Waarover de Meester vervolgends aldus glosseert ib. d. *Ten vierden male soe* BEGAET *dan die mensche die vroelike Paesschen der Opverstandenisse. Eñ mercket dat Richardus de S. Victore bescrivet van twee Paesschen: die een heet die Ghebloemde Paesschen: die ander, die Vruchtbarighe Paesschen. Dese twee Paesschen moet die mensche* BEGAEN *enz.* In een ander *MS*, genoemd Jezus Collacien van Vastelavond tot Paesschen, Coll. XX. f. 35 b. *alle den soeten sanc*, *eñ alle die devoete bedinghe*, *die die Moeder der Heylighe kercke nu* BEGAET *in desen Heylighen tiden*. dat is, in de Vasten. Der Sielen Troest f. 46 d. van Maria: *daer* BEGHINCK *se die eerste Lichtmisse myt groter vroechden: dat sellen wi oeck mit vroechde* BEGAEN *alle iaer*. En waarom niet, dewijl Maria zelve, reeds in haar leeven, haaren dag, *Maria Lichtmisse*, of *Vrouwendag*, met zo veel vreugde *begaan* heeft?

℣. 1162

FLORENS de Vijfde.

De was sGraven naeste raet;
Eñ hi ghedochte al ouder daet/
Hoene de Grave hadde verdreven/
Eñ gherne hadde ghenomen tleven/
Als ic te voren hebbe ghesproken;
Eñ peinsede/ dit wort nu ghewroken
Te minen wille/ moet ic leven;
Eñ dede als noch de quade pleghen/
Dats/ nader Zoene misdaet te denken.
Hine wilde de vete niet laten senken/

Eñ

ỷ. 1168 **ghewroken (Te minen wille)** dit hangt zeer wel aan een; en gevolgelijk konnen wy missen de twee regels, die hier in de Andd. tusschenkomen,

Dat ghi mi dicke hebt ghedaen:
Ghi mots nu in boeten staen
Te minen wille moeti leven.

doch dit is 't begin van 't broddelwerk dat aanstonds volgt in deeze 14 jammerlyke regels, waarin de zes, ỷ. 1170-1175, vermorst zijn. aldus in B.

Nu siet hoe hi hadde begeven
Die dogbet eñ alt goet ghedocht.
My dunct dat hi wel slachten mocht
Den quaden menscen, als Catoen seget,
Die emmer niement gueders pleget,
Na der soene misdat deinken,
Hine moet die vete laten sinken,
Eñ doen si alle ut sinen ghedochte,
Hoe qualiken hijt doen mochte,
Eñ int herte ghene stede,
Want het is der quader sede,
Dat si gedenken der quader dade,
Dat si bi vrientscepen eñ bi rade
Hebben te goede laten maken.

waarmede ik my niet zal ophouden.

ỷ. 1170 **pleghen)** rijmt hier op *leven*. Men kan zulke Rijmklanken zo dikwils vinden by Nieuwen, dat wyze in de Ouden wel door de vingeren mogen zien. Dikwils vind

 ik

FLORENS de Vijfde.

Eñ doense ute sine ghedochte/
Hoe qualike hi daer an wrochte;
Want hijt te goede hadde laten maken.
Ay Herman! bi wat zaken
Wilstu der quader name ontfaen?
Was di niet ghenoech ghedaen?
De Grave hadde di ghemaket rike/
Eñ dinen buren al ghelike.
Hi verzouwede alles di.
Oec sa weet ic wel/ dat hi
Sinen oversten raet di hadde gheset.
Hi verzouwede di vele bet/
Dan

ik 't met die zelfde letteren *g* en *v*: als in Ferguut, *geslegen* en *gedreven* f. 2 a. *geswigen* en *bliven* f. 4 b. *upheven* en *regen* f. 5 a. *regene* en *devene* f. 8 c. *boven* en *ellenbogen* f. 10 a. In Walewein, *draghen* en *draven* f. 9 b. tweemaal. *hove* en *hertoghe* f. 15 c. Enz. Zeer gemeen ook met de letteren *k* en *p*. als *open* en *toeghelok en*, Walewein f. 2 b. *knape* en *zake* f. 8 c: en Ferg. f. 4 d. en f. 5 d. *knape* en *gemake* f. 5 a. *slapen* en *vroewaken* f. 8 c. *begrepen* en *spreken* f. 10 c. enz. en op veel andere wyzen.

v. 1178 Was di niet ghenoech ghedaen?) en hier volgen in de Andd. weder vier regels:

Van al dat di te rechte misquam?
Waer bi warstu den Graven soe gram?
Moesti niet bliven onbeschouwen?
Hadde hi di qualijc vergouwen?

en aanstonds na v. 1180. noch vier anderen:

Hi stercte di met allen ghere.
Hadtstu te doen ghebadt een here
Ut sinen lande, du hadts macht
Wt te leden al sine cracht.

Ongemeen is de verklaaring deezer drie laatste vaarzen by Alk. *Dat is*, zegt hy, *de Graaf gaf u soo veel magt en gesag, dat gy boven alle andre uitlandse Heeren, uwe Vianden gewassen waert*. Betekent dan nu, *een Heer uit Holland*, onder ons, *een Uitlandsch Heer*? loutere wildzang! Wat *een here*

Dan du hem naer deerts an ſcijn.
Du droeghes oec de cleder ſijn.
Eñ du/ Gheraert/ felle man/
Droeghes oec ſine cleder an.
Du hads van kinde met hem ghewesen.
Dusdaen wonder hoert noit man leſen/
Van beghinne toten ende.
Nu eiſt tijt/ dat ic wende
Weder ande verraetſcep groot/
De ſi dreven tot ſire doot.
Doe ſi des onder hem tween
Alduſ wel droeghen over een

FLORENS de Vijfde.

Leiden

bere ute ſinen lande zy, hadt Alk. konnen leeren uit het volgende VII. 310.

Eñ badde een heer *alſo groot*
Als noyt gheleet *was* uten lande.

Nu ſchrijft men *beir*. maar dat heb ik by geene ouden gevonden.

†. 1183 Sinen overſten raet) de Andd. *Tſinen*, dat is, *Tot zynen*. 't Kan hier beide beſtaan. 't Woord *Raet* ontbreekt in B. Zie boven by †. 1053.

†. 1185 deerts an ſcijn) van *an* of *in ſcijn* ſpraken wy by III. 1297. p. 163.

†. 1195 Doe ſi) toen *Velzen* en *Woerden* het eens waaren, gaven zy 'er kennis van aan *Kuik*, die vervolgends raadpleegde met *Heusden*. Maar wat was het eigelijk, dat zy Kuik *te vooren leiden?* Niet anders, geloof ik, dan dat zy, *Velzen* en *Woerden*, enz. bereid waaren om Florens te leveren in handen van Eduard. Waaruit lichtelijk is op te maaken, dat, of *Velzen*, of *Woerden*, allereerſt, door *Kuik*, kennis gekreegen heeft van dien toeleg, in *Engeland* geſmeed, en door *Vlaandren* en *Brabant* onderſteund. *Kuik* was de *Makelaar* tuſſchen die drie buitenlandſche Vorſten en de inlandſche Verraaders; of anders, de *Eerſte Stuurman van dit onzalige Schip*. Hierop volgde, onder een valſch voorwendſel, de byeenkomſt te *Bergen op Zoom*, daar hy de Verraaders deedt gelooven, dat zy, wegens

Leiden si dit te horen doe
Den heer van Kuuc/ de nam daer toe
Den heer van Huesden/ heren Janne.
Dese worden te radene danne/
Wien men dit ontdecken mochte.
De heer van Kuuc hem bedochte
In siere herten/ eñ nam des goem/
Dat hi te Berghen anden Zoem
Enen dach makede van dootbeten
Daer te zoenen. Nu suldi weten/
Wat de dach bediede daer;

Al-

gens de gevolgen, niets te vreezen hadden, ✝. 1202-1225. Daarop die te *Kamerik*, daarmen het laatste besluit nam, ✝. 1226-1234. Doch merk wel, dat *Kuik*, en die hem gemagtigd hadden, het gevaarlijkste, dat is de uitvoering, overlieten aan de inlandsche Verraaders, waarvan ook veelen het gelag betaald hebben. Wat betrekking 'er was tusschen deeze Heeren van Kuik en van Heusden, en den Graaf van Holland, zullen wy, misschien, nader onderzoeken hier achter.

✝. 1206 Nu suldi weten) het woordje *Nu* heb ik hier ingevoegd, omdat 'er anders volstrektelijk geen saamenhang is. Deeze vryheid heb ik elders noit gebruikt.

✝. 1210 crijch) ik volg hier de Andd. in A staat *geswich* en *crich*. Maar wat is hier *crijch?* Alk. verklaarde het door *aanslag*. Natuurlyker magmen denken om *gesprek*, het tegengestelde van *gezwijg*. Zy *zweegen* van den valschelijk voorgewenden Zoen; maar leiden al hunne *woorden*, al hun *geschreeuw*, al hun *gekrijsch*, aan het Verraad. Het laatste, *gekrijsch*, wordt door Kiliaan, onder anderen, ook vertaald, *conclamatio*, *vociferatio*: en deeze twee Latijnsche woorden betekenen juist het geen wy hier door *crijch* te verstaan hebben.

✝. 1217 Hertoghen helpe van Brabant) in de Vaderl. Hist. B. IX. p. 72. wordt gezeid: *Hertog Jan was, veellicht, gestoord op Graave Floris, omdat deeze hem, voor eenige jaaren, te Biervliet, in zyne plaats, in 's Graaven van Vlaanderens begtenis, hadt laaten zitten.* Dit schijnt ontleend uit

de

Als Gheraerd liede openbaer.
Der zoenen was al een ghefwijch:
Maer si leiden haren crijch
Ande verradenisse vanden Grave/
Daer si niet wouden sceden ave;
Eñ droeghen aldaer over een/
Als hem seder oec wel sceen.
De Heer van Kuuc belovede hem daer/
Te doene hebben over waer
sHertoghen helpe van Brabant/
Eñ des Graven van Vlaendren lant/

FLORENS de Vijfde.

Eñ

de Goudſ. Kronijk p. 71. en zo dacht ook Scriverius in den Toetsſteen p. 260. Doch dat was Hertog Jan I, die den 3 Mei 1294 overleeden is. Maar Melis ſpreekt hier van Jan II, des Eerſten Zoon: den zelfden, die naderhand, alswe zien zullen, geheel Zuidholland, terwijl het in onmagt lag, zocht op te ſlokken. Edelmoedigheid is geen Erfgoed. Hy was getrouwd met Margriet, Dochter des Konings van Engeland. En Divæus L. XIII in 't begin, heeft aangetekend, dat Hertog Jan II, vooral ſedert dat Engelſche Huwelijk, ten naauwſten met Vlaandren is vereenigd geweeſt.

ỽ. 1218 des Graven van Vlaendren lant) dees heeft veel moeten ondergaan, dat Florens eerſt van hem hadt moeten gedoogen. Verzekerde hy zich van Florens te Biervliet, daar die, met een Hollandſch vertrouwen tot hem gekomen was; hy zelf, onder ſchijn van vriendſchap in Vrankrijk genoodigd, wordt, benevens zijn Vrouw, door Koning Philips gevangen gehouden; en eerſt in 't volgende jaar (1296, zo ik Meyerus gelooven moet) ontſlagen, op deeze voorwaarde, dat hy zyne Dochter Philippa, die hy verloofd hadt aan den jongen Eduard, in Vrankrijk zou zenden, vanwaar zy noit wedergekeerd is; opdat ik niet alles zegge wat daarvan verhaald wordt. Hadt hy Florens mede verweezen tot eene eindelooze gevangenis in Engeland; hy zelf heeft 'er de proef van gehad in Vrankrijk. Want, in 't jaar 1300, derwaarts reizende, verzeld van twee Zoonen, om zich aan zynen Overwinnaar te onderwerpen, wordt hy daar weder gevangen genomen,

FLORENS de Vijfde.

Eñ dez̄ Coninc van Ingheland mede:
Oec belovede hi hem ter stede/
Dat hi dat zoude voersien/
Dat sine vorsten niet ontsien/
Datse Jan iet veten zoude.
Dit ghelovede hi. eñ also houde
Wort daer sekerheit ghedaen.
Daerna eist also vergaen/
Dat te Camerike was̄ gheleget
Een dach van dien/ dat men zeghet
Dat

men, en heeft, in die gevangenis, buiten zijn Land, zijn ongelukkig leeven te Compiegne geeindigd in 't jaar 1304. zie Meyerus f. 108 a. Dus heeft Graaf Guy ondervonden 't geen Florens, toen die zich van Koning Eduard verlaaten zag, voorspeld hadt ℣. 1044.

—— —— is dit nu mijn,
Morghen salt eens anders wesen.

Meyerus f. 87 a. voor 't laatst meldende, hoe Guy, niet tegenstaande de beloften en eeden van Eduard, door den zelven is verlaaten geworden, laat daarop volgen: *ita ubique delusus et rejectus Flander, ut Gallo daret pœnas.*

℣. 1223 Datse Jan iet veten zoude) zo hebben B en H. maar in A lees ik:

Datse Jan niet weten *soude.*

Dat *veeten* is *baaten*, heeft Seb. reeds gezeid; en is ook by Kiliaan te zien. Walewein f. 49 b.

Jou Sone wilde mi immer veten.

Wouter de Klerk schreef meermaalen *w* voor *v*. *iet* is hier *eenigszins*. En datmen zo moet leezen, blijkt genoeg uit deeze twee regels van Jan van Heelu p. 141.

Dat ghi u niet en dorvet ontsien
Dat wi yet *van u* vlien.

De zin deezer vier vaarzen, 1220-1223, is zaakelijk deeze: „ Ook beloofde hy (*Kuik*) hun daar, dat hy (*Eduard*) zorg „ zou draagen, dat zy niet behoefden te vreezen, dat Jan „ (*Florenszoon*) hen eenigszins zoude haaten. " Daar ik echter *baaten* of *veeten* verstaa in de betekenis van *de uitwerkfels*

FLORENS de Vijfde.

Dat dese stricken worden ghewest/
Also als hem dochte best/
Biden rade mijns heren Gyen/
Eñ heer Roebrechts/ horic lien/
Eñ biden Hertoghe van Brabant/
Eñ biden rade van Inghelant.
Desen raet so wisten wale/
Als ic verstont an Gheraerts tale/
Vele liede van sinen lande/
Dien dat dochte wesen scande/

Doe

fels van zynen baat doen gevoelen. Daar is ook zorg voor gedraagen. Jan was te onnozel om van hem iet kwaads te vermoeden.

℣. 1227 te Camerike) volgends Beka p. 98. waaren daar de Bisschop van Durham wegens den Koning van Engeland, de Heer van Kuik wegens den Hertog van Brabant, en twee Raadsluiden van den Graave van Vlaandren. Maar dat Woerden eerst den eenvoudigen Aemstel gewonnen, en vervolgends Velzen beweegd zoude hebben om te reizen naar Engeland, Brabant en Vlaandren; en deeze drie Vorsten, door zulk eene bezending, zich zouden hebben laaten overreeden, om Florens leevende naar Engeland te voeren, gelijkmen daar ook leest; verschilt te veel van Melis om geloofd te worden.

℣. 1228 dat men zeghet) lees, *dar*, dat is *daar*, *men zegbet*.

℣. 1232 heer Roebrecht) niet *van Artois*, gelijk Alk. wilde; maar *van Betbune*, oudste Zoon en Erfgenaam van Graaf Guy. zie B. V. ℣. 1426.

℣. 1235 Desen raet) deeze achttien regels, 1235-1252, zijn niet van Melis. Uit ℣. 1236 zoumen konnen opmaaken, dat hy het folteren van Velzen gezien, en des zelfs belydenis gehoord hadt. Dat veele lieden in Holland van den aanslag geweeten hebben; dien verfoeiden en nochtans gedoogden; zonder dat een eenige den Graaf daarvan kennis gaf, is genoegsaam onmögelijk. En zo is ook, dat Renesse daarvan tegen zes zyner Knaapen reeds zoude gespro-

ken

FLORENS de Vijfde.

Doe ment hem leide te voren/
Eñ ne wilder niet of horen:
Si ghedoghedent eñ ſweghen ſtille/
Eñ lieten hem doen al haren wille.
Dit was ene ſware leſſe.
Oec ſo wiſt wel van Reneſſe
Mijn heer Jan/ de deſe woort
Zeſſe ſier knapen ſeide voort.
Des hadden ſi wel groten vaer/
Dat ut ſoude comen. eñ ghinghen naer/
Eñ vinghen; als men horen ſal/
Ghevet mi God goed gheval/
Cortelike/ alſt ghevel/
Eñ ghi ſult verſtanden wel.
Nu verſtaet alhier ter ſtede
Sheren van Kuuc behendichede.

Hi

ken hebben, toen 'er noch gevaar was dat het zoude uitkomen. doch van Reneſſe nader op B. VII Het laatſte gedeelte is volkomen Broddelwerk, en van geen nut ter werreld.

℣. 1254 Sheren van Kuuc behendichede) nu zouden wy zeggen, *van Kuiks*; of *van Kuucs*, gelijk hier in M. maar *van Kuuc* vind ik ook in B. En zo ſprak noch M. van Vaernewijck III. 51. *broer Willems van Reneſſe Cudſe.* niet, *Willem van Reneſſes.*

℣. 1257 zonder hi) zie hier achter.

℣. 1258 Eñ onboot hem) Alk. verklaart deeze Boodſchap aldus: *Liet hem weeten, dat hy met rypen rade* ſyner *Heeren ſijn eere tegens hem* MET DE WAPENEN *wilde ſtaande houden.* Hieraan wijt ik, datmen ook in de Vaderl. Hiſt. B. IX. p. 74. leeſt: *Hy wilde zig deswegen, altijd tegen hem* MET DE WAPENEN *verdedigen.* Ik verſtaa de geheele Boodſchap aldus:
„ Of het gebeurde, dat ik my zulks met Heeren beriede,
„ dat gy 'er aan Lijf en aan Eere door beſchadigd mogt wor-
„ den, ik wil, deswegen, ten allen tyden, tegen u, *buiten*

„ op-

Hi ontseide den Grave allene.
Dat en dede anders ghene
Van hem allen/ zonder hi.
Eñ onboot hem; Of dat si/
Dat ic ga ter Heren rade/
Daer u of mach comen scade
An u lijf eñ an u ere;
Ic wille mi in allen kere
Jeghen u der in verwaren.
De Grave wort lachende twaren
Van wondre int herte/ suldi weten/
Eñ seide: Nu/ wat sal ic eten?
De heer van Kuuc ontseghet mi
Bi desen pape. wat meent hi?
Sal hi mi uten lande driven/
So salre cume iement in bliven.

FLORENS de Vijfde.

Het

, *opspraak blyven.* " Men heeft het laatste woord, *verwa-* *'en* ✝. 1263, genomen voor het hedendaagsche *verweeren*, :n 'er, daarom, bygevoegd, *met de wapenen.* En waarom niet *met redenen*, gelijk VII. 678? *Verweren* betekent by Melis altijd *verweeren*: maar *verwaren* altijd *bewaaren*, bezorgen, oppassen. zie III. 136. IV. 65 met onze Aantek. V. 124. 1104. VII. 922. Het middel nu, waardoor Kuik zich tegen Florens wilde *verwaaren*, was niet anders dan deeze Ontzegging zel- *re*, door welke hy *zyne Eere* tegen den Graaf meende *be-* *waard* te hebben. Want dit is 't geen ik boven noemde, *uiten opspraak blyven!* Ontzegbrief 1427. *und wil des* MIJN ERE TEGEN U *unde tegen uwen Gestichte wal* VERWAERT *heb-* *en.* Andere 1428. *und wy willen des, uns und aller der* *enre, die wy op uwen scaden brengen mögen*, OIR EER VER- VAERT *hebben.* Zie Jac. Revius Hist. Daventriæ p. 102 en 03. Ik zeide, *Boodschap*: want ook staat in de Vaderl. Hist. :waalijk, *de Brief bieldt in*; in plaatse van, *de Paap* of *Pries-* *er* zeide. Melis zelf zegt *Boetscap* ✝. 1281.

FLORENS de Vijfde.

Het was een pape/ de dit seide;
Eñ den Grave te voren leide/
Van sheren weghen/ in enen brieve/
Van Kuuc/ dor sine lieve.
Als de Grave de letteren hoorde/
Stont der in: Gheloost der worde/

De

℣. 1271 **Het was een pape/ de dit seide**) te weeten, de Boodschap, zo even gemeld. zo ook ℣. 1283. *Doe seide de pape.* Melis verhaalt deeze ontmoeting niet volgends de orden des tijds, maar naar de kunst; komende aanstonds ter zaake, dat is, tot den inhoud der Ontzegginge zelve; en 't verlangen zyner Leezeren voldaan hebbende, meldt hy vervolgends, door wien en hoe zy, en wat voor en na dezelve, geschied is. Het welk in deeze orden is toegegaan: De Paap, by den Graave ingeleid zijnde, behandigde hem eenen brief van wegen den Heere van Kuik ℣. 1273. waaruit zyne volmagt bleek. Dees brief hieldt, zaakelijk, niet anders in, dan: *Geloof het geen u dees Paap zal zeggen.* Maar toen die zyne Boodschap zou doen, werdt hy zeer ontdaan en vervaard ℣. 1279. doch door den Graaf zelven aangemoedigd zijnde om zyne Boodschap stoutelijk te volbrengen, *zeide hy*, ℣. 1283, *als vooren staat*: te weeten, als staat ℣. 1258-63. En dat gedaan hebbende ging hy zijns weegs: enz. Alles is, in dit Verhaal, kort, krachtig en zaakelijk: en uit eene herhaalde leezing van zulke Stukjes, kanmen lichtelijk leeren de echte hand van Melis te onderscheiden van die zyner Broddelaaren: immers van verre het grootste gedeelte.

℣. 1273 **in enen brieve**) lees korter, *enen brieve.*

℣. 1275 **de letteren**) twee regels te vooren genoemd *enen brieve.* Zie hier dien geheelen brief, sedert gedrukt in het Charterb. p. 571. „ Eenen grooten Heere, eenen edelen „ Man, Haren Florense, Grave van Hollant ende van Zee- „ lant, ende Heere van Vrieslant, Ick Jan, Heere van Cuik, „ ombiede u minen dienst: Ick sende an u *Haren Heinric*, „ minen Cappellaen, ende *ghelovet hem der woorden, die hy* „ *u seggen zal* van minen wegen. In orconde der lettere „ besegelt met minen segel. 5 Mei 1296. "

℣. 1280

De u dese pape seghet.
De pape waert doe antwueghet
Eñ sere onwaen eñ verwaert.
De Grave sprac: Hort herwaert/
Eñ doet u boetscap stoutelike:
U ne messciet niet sekerlike.

FLORENS de Vijfde.

Die

1280 Hort herwaert) dat is, *hoor hier*, of *kom nader*.
u niet vreemd geweest zijn, dat *Heer Henrik*, toen hy
ken moest, zeer beteuterd en ontsteld wordende, een
g *achterwaarts* geweeken was: waarop de Graaf tot hem
: *Kom* herwaarts, *en spreek vry uit; u zal geen leed ge-*
en. *Herwaert* staat in A. gelijk *barwaert* in B. Maar
zijn het twee woorden, *bar waert*; en die zouden, vol-
Seb. en Alk. betekenen, *waerde heer*. De eerste Uit-
r schijnt het woord verdeeld te hebben alleen, om 'er
etekenis aan te geeven, niet weetende wat *barwaert*
Want VIII. 996. daar 't weder voorkomt, veranderde
in twee andere woorden, *bare vaert*. Nu kan ik getui-
dat op beide deeze plaatsen, in C even duidelijk als in
taat *barwaert* als één woord. Trouwen, al stondt 'er
aert, gelijk 'er staat in mijn *MS* van Jan van Heelu p.
het zou geen verandering maaken. Die Brabantsche
er, beschryvende hoe de Graaf van Luxemborg niets
, dan, in persoon, te slaan tegen Hertog Jan van Bra-
doch telkens, door 't gedrang van anderen, te rug ge-
n werdt, spreekt daar aldus:

Eñ doen hi wart achter gedrongen,
Riep, na der Walscher tongen,
Hoverdichlike een Brabantsoen,
Een coene Seriant, hiet Baseroen
Van Luthsenborch her Loscaert:
Nu keert weder HER WAERT
Ziet hier *den Leeu voor u braken*
Van Brabant. hi wat saken
Laet dine nu onverbeten?
Want ghi hebt u lange vermeten,
Hi moeste sterven waer ghine saegt.

Sie-

FLORENS de Vijfde.

Doe seide de pape/ alst voren staet.
Mettien hi siere verde gaet.
Hine dorste daer niet langhe bliven/
Hi duchte datmen soude ontliven.
De Grave heten doen gheleiden/
Dat men soude niet van hem sceiden/
Eer hi waer in sijn behout.
Dus sciet de pape van hem bout/
Eñ voer daer hi begheerde/
Dattene niement daer ne deerde.
Te Niemens vreent bleef de Grave/
Eñ sceen of hierre niet omme gave/

Dat

Sieten hier, *noch onveriaegt*,
Brieſſchende ende wijchgier.

Zo beſpotte die Brabantſoen deezen dapperen Graaf, die *achterwaarts*, niet week, maar gedrongen werdt; ſchreeuwende: *Keer weder herwaarts: hier is de Leeuw van Brabant*, enz. Het welk, zo 't bewijs noodig hadt, uit den Schryver van den Spiegel Hiſt. zou konnen beveſtigd worden; die B. III. c. 8. de aangehaalde vaarzen, naar zijn gewoonte, ten deele verminkt, ten deele naargeſchreeven heeft:

Want die Brabanters met bedwange
Drongen den Grave achterwerd.
Doe riep een Brabanter, her Losgard:
Waer vliedi nu? WAN COMDI HARE?
Die Hertoge hout hier *in ſine ſcare*,
Van u noch al onverbeten.
Ghi hebt u dickewile vermeten,
Hi moeſte ſterven waer ghi ne ſaecht;
Siet em hier *noch al onverſaecht.*

daar, het geene door Heelu gezeid was, *keert weder herwaert*, vraagswyze wordt uitgedrukt, *wan comdi hare?* Het welk niet betekent, gelijk le Long giſte; *waar komt gy van daan?* maar, *waarom komt gy niet hier?* want *wan* is daar een verkorting van *wat en*, gelijk *dan* van *dat en*, zie II. 612. *hen* van *het en*, zie I. 648.

v. 1293

FLORENS de Vijfde.

Dat hi aldus was ontseghet/
Eñ pensde/ als elc goet man pleghet/
In minen lande mach hi mi niet
Doen/ so wat daer of ghesciet.
Hi waende hem sijn volc ghemene
Ghetrouwe waren groot eñ clene.
Ay lasi! hine mocht niet weten/
Dat hi van binnen was beseten.
Noch verbaric mi der scande/
Dat dit gheviel in sinen lande/
Dat dese verraders hebben ghelaten
Den maghen verwijt. si moghense haten.

Noch-

℣. 1293 (Te Niemens vrient bleef de Grave) dat is te zeggen, *zonder vrienden.* De Dichter hadt geene reden om ons hier de plaats van 's Graaven verblijf zo byzonderlijk aan te wyzen; en was zulks ook niet gewoon. 't Moet toen al een spreekwoord geweest zijn.

℣. 1298 (Doen/ so wat) dit en de drie volgende vaarzen worden in de Andd. aldus geleezen:

Yet misdoen, so wats ghesciet.
Hi waende dat al sine liede
Ghetrouwe waren, so wats ghesciede,
Mer hine conde niet gheweten ——

Het eerste is beter dan 't onze: maar de drie volgenden zijn oogschijnlijk bedorven. 't Is een voorloopertje van het volgende Broddelwerk.

℣. 1303 (Noch verbaric) deeze 20 regels, 1303-1322, zijn niet anders dan een laf en onnut invoegsel van eene vreemde hand, het welk hier geenszins te pas komt, en het Historisch verhaal des Schryvers ontydig van een scheurt. Werp dan die twintig regels hieruit, lees het geene voorgaat en volgt achter een; en gy zult zien, dat Melis kort en zaakelijk, en met de beste orden, overgaat tot het verhaal zo van de gelegenheid der saamenkomste te Utrecht, als van de daarop gevolgde uitvoering des Verraads.

 ℣. 1307.

FLORENS de Vijfde,

Nochtan so neS niement vroeder/
De dat verwijt iement goeder/
Dat sijn maech hevet misdaen.
De selve soude eer ane gaen
De doot/ eer hem dat ghesciede/
Dat hiere iet toe dede of riede/
Of iet hoorde na haer ghebot.
Hier hi dinct hi mi wesen sat/
De goede liede wil blameren/
De hem houden met allen eren
Ande trouwe eñ ande doghet.
DuS eist/ dat ghi merken moghet/

Dattie

℣. 1307 niement vroeder) dat is, niemand die vroed is gelijk het volgende *iement goeder*, iemand die goed is. Zo leezenwe beneden VII. 196.

Want niement hovesscher *en plegbet.*

maar die woorden zijn my verdacht. De volgenden,

Die emmer niement gueders *pleget*,

aangehaald hier boven by ℣. 1168. zijn zekerlijk niet van Melis, en staan wel in de Andd. maar niet in 𝔄. Fl. en Bl. f. 2 c.

Dat si peinsden bi eñ sijn moeder,
Wien zijt mocbten bevelen vroeder.

℣. 1312 Dat hiere) na dit vaars volgen in de Andd. noch 40 regels, in welker 6 eersten een tweede Sermoenmaaker de zelfde stoffe, de verschooning, naamelijk, van de onschuldige Maagen der Verraaders, vervolgt, en de 34 laatsten besteedt aan eene Gelykenis, ontleend van de Goede en Kwaade Engelen; waarmede ik my niet ophoude.

℣. 1320 Om al dat) in 𝔘 staat hier, *Om al dat goet*. Maar is dit ook eene gezonde spreuk?

Dattie gbetrouwe sekerlike,
Om al dat goet van eertrike,
Dade trouwe, eñ anders niet.

Nochtans komt 𝔘 hierin met 𝔄 overeen. Onvergelykelijk beter lees ik in 𝔅

NIET

Dattie ghetrouwe sekerlike/
Om al dat van eertrike
Dade trouwe eñ anders niet.
Nu keric weder daer ict liet.
  De Grave Florens hadde begonnen/
Also als wi merken connen/
Soene te maken onder de heren
Vanden Ghestichte. Doe wilde hi keren
Hem daer an/ dat hijt voldade.
  Oec so wort hi des te rade/
Dat hi doe versoenen liet
Heren Wolfaerde/ dat die hem niet

Niet

NIET *en dade*, *om aertrike*,
DAN *trouwe*, *eñ anders niet*.
Geen oud *MS* zo slecht, dat niet somtijds van nut kan zijn.

v. 1328 Oec so wort hi des) in A lees ik, *Doe so wort bi des*. in de Andd. *Doe so wert bi oec*. Dit *oec* heb ik overgenomen, en gesteld in de plaatse van *Doe*, het welk aanstonds noch eens volgt.

v. 1330 Heren Wolfaerde) in A *Heer Wolfaert*. wy volgen hier de Andd. te gereeder, omdat, ook in A, die zelfde naam meermaalen zo geschreeven staat, in den Vierden Naamval, als VI. 135. 787. 1206. enz. Maar heeft dan Heer Wolfaard die maaltijd te Utrecht bygewoond? Onze Vaderl. Schryver geloofde 't niet; want die zegt B. IX. p. 99. dat *Wolferd van Borselen*, *die zig*, *sedert den jaare 1289*, *buiten 's Lands*, *of ten minsten niet dan in stilte binnen deeze Landen onthouden hadt*, *zig*, *al terstond na het gevangen neemen van Graave Floris*, *binnen Dordrecht vertoonde*. 't Is waar, hy vertoonde zich toen te Dordrecht; maar hy kwam 'er niet van buiten 's lands, noch uit eenigen schuilhoek; maar van Utrecht, werwaarts hy den Graave verzeld hadt. En dewijl ik bespeure, datmen 't beloop van des Dichters verhaal niet gevat heeft, zal ik 't hier wat nader verklaaren. „ De Graaf, reeds begonnen hebbende de Stichtsche Heeren onderling te verzoenen, nam eindelijk 't besluit om de laatste hand aan dat

[redacted]

FLORENS de Vijfde.

Met sinen live soude begheven;
Want si waren na ghenevden.
Dus ghetrouwede hi hem te bet.
De Grave Florens hem daer toe set,
Hoe hi de dinghen te zoenen brochte.
Nu hoort, wes hi hem bedochte.
Hi voer tUtrecht inde stat,
Eñ ontboot daer ende bat
De heren, dat si te hem quamen
Eñ ontboot si oec bi namen,
So dat si quamen, alle ghemene,
Van beiden siden, groot eñ clene,
Eñ blevens, op sijn Segghen, daer.
Doe beriet hi hem daer naer,
Dat hi daer so langhe lach,
Dat hi recht op enen dach
Sijn Segghen seide vander zoene.
Nu heert wat hi achte te doene.

Om

„ werk te leggen. " Dit is de zaakelyke inhoud van ✝. 1323-1327. De tijd, tot de welke zulks behoort, was een voorleeden tijd; toen de Graaf voornam te doen, het geen hy nu, binnen Utrecht, ten einde brogt. Hierop vervolgt Melis aldus ✝. 1328-1333. „ Ook werdt hy toen te raade, „ dat hy zich verzoende met Heer Wolfaard van Borselen, „ mids dat die, in eigen persoon, hem voortaan bybleeve; „ want dewijl zy Na-neeven waaren, zo verliet hy zich te „ geruster op hem ". Deeze verzoening van Wolfaard met den Graave is dan ook geschied in dien voorleeden tijd, en namelijk op den 1 Mey 1296. en dus zeven weeken en vier dagen voor des Graaven gevangenis. zie Charterb. p. 569 en 570. En maar vier dagen, eer Kuik den Graaf ontzeide: zie boven by ✝. 1275.

✝. 1339 te hem) in de Andd. *tot hem.* maar boven ✝. 84 vinden we *te hem* in Allen. Fl. en Bl. f. 7 c.

Eñ wil si baren sin dan keren
Them ——— dat

Om dat hem dochte op de stont
Tghelt te groot / vijf hondert pont / FLORENS de Vijfde.
Gaf hi der toe van sinen goede;
Dats hem te leet soude sijn te moede /
Eñ te min soude bescelden
Die de penninghe soude gelden.
Doet was ghesegghet eñ ghedaen /
Hiet hi te hants eten gaen.
Hi deedse alle mit hem eten.
Bi siere side waren ghesetten
Herman van Woerden eñ Ghiselbrecht
Van Amestelle; de over recht
Altoos te siere taefle saten /
Eñ met hem dronken eñ aten.
Dandre waren ghesetten daer /
Deene voren / dandre naer /
Als daer betaemde haer ghelike.
Men at eñ dranc blidelike

Over

te hem: gelijk *tu*, voor *te u*, Limborg B. X. f. 100 c.
Dies soe comic tu *om raet.*
I. f. 117 b.
Want ics mi sere betrouwe tu.
'oor, *te jou*, in Walewein f. 22 c.
Ic soude van minen mesdaden
Gherne te jou *te biechten gaen.*

1340 bi namen) het was dan de Graaf zelf, die de we- dsche Edelen, by naamen, verzocht hadt te Utrecht te n, enz. en geenszins de Edelen, die den Graaf daartoe cht zouden hebben, gelijk ik leeze in de Vaderl. Hist. p. 75.

1356 te hants) in de Andd. *stapbans*.

1365 haer ghelike) dat is, *elk bunner*. zie van dit woord, k van deeze plaatse, boven by ♈. 80. -

1366 Men at) in A staan deeze twee vaarzen aldus:
Men at eñ dranc daer *blidelike*

Over

Over al, daer inden hove.
De herberghe was van goeden love,
Want een Hoghe Avont was/
Was men vele te blider das.
Maer dat hof moeste sceiden/
Eer avont quam/ met droefheiden:
Dat penſde van Woerden de verrader/
Eñ ſine gheſellen allegader/
Mocht na haren wille gaen.
Alſt gheten was/ eñ opghedaen/

Ghinc

Over al daer *in den bove.*
dat is eens *daer* te veel: en in de Andd. wordt het hier in 't geheel niet gevonden; anderszins eveneens:

Men at eñ dranc blidelike
Over al in den bove.

wy hebben het eerſte *daer* verworpen, om het tweede te behouden; dat in 't byzonder dient tot vervullinge van het vaars. Zulke bywoordekens zijn, door de Uitſchryvers, dikwils, of achtergelaaten of ingevoegd, naar het hun uit de pen viel.

✝. 1369 Want een Hoghe Avont was) *want* is hier verkort, voor *wantt*, *want 't*, *want bet*, en betekent *dewijl bet.* Alk. verklaart deezen *Hoogen Avond*, door, *een vrolyken avont: 't was open bof.* Erger kon hy niet. Niet veel beter lees ik in de Goudſ. Kronijk p. 73. *des* AVONTS *doe aten en droncken die Heeren*, enz. offſchoon onze Dichter aanſtonds laat volgen, dat dit Hof *met droefbeid* geſcheiden is, eer 't AVOND was. Dees *Hoge Avont* was, volgends Melis zelven, beneden ✝. 1532. De *Vigilie van S. Jans Miſſe*; of volgends gemelde Kron. p. 74. *Sinte Jans Avont inden Somer:* te weeten, 23 Juny. Wy hebben boven III. 876. reeds gezeid, dat *Avond* betekende den ganſchen dag, die eenig Feeſt voorgaat; in 't Nederd. volgends Kiliaan, ook genoemd *Heilig-avond.* Zie C. G. Haltaus. Calendar. Medii Ævi p. 15. En dat is juiſt het geene hier heet *een Hooge Avond.* Vert. van Bartol. Engelsman IX. 31. £ 185 c. *totten Paeſſchen boert oec die* Paeſchavont, *die men den* Heyligen Sabbat *biet of Saterdacb.* Capitul. L. VII. c. 333. *Ut* Sabbato Sancto, *boc eſt in* Vigilia

Pa-

Ghinc de Grave in siere rusten/ FLORENS de Vijfde.
Want hem begonste slapens lusten.
Elc ander ghinc daer hi woude.
Doe ghewelt/ alst wesen zoude.
De verraders treckeden te samen;
So dat si buter stat doe quamen/
Eñ reden voren over de weide/
Eñ hadden liede in haer gheleide/
De alle tharnassche met hem reden/
De si met behendicheden

Had-

Paschæ, *jejunium ante noctis initium, nisi a parvulis aut infirmis, non solvatur.* Dus is de Zaterdag, in 't gemeen, ook genoemd *Zonavond*, omdat hy altijd komt voor den *Zondag*. Sachsen Sp. B. II. Art. 66. *der Donnerstag*, *der Freytag*, *der* Sonnabent, *unnd der Sontag*. Wy hebben 'er overblijfsels van in *Nieuwejaarsavond*, *Meiavond*, enz.

℣. 1376 Alst gheten was/ en opghedaen) beide deeze woorden vind ik in Walewein f. 26 b.

Als si der spisen hare ghevoech
Hadden gheten *eñ ghenouch*,
Hevet men die amelaken up ghedaen.

dit alles zeide onze Dichter in eenen regel. Wy spreeken van *opdoen*, alswe zullen eeten; de ouden, als zy gegeeten hadden. Ferguut f. 8 b.

Si aten: *eñ men hiet* opdoen.
Doe quam gelopen een garsoen,
Eñ dede op *dat ammelaken*.

het welk aldaar wederom verklaard wordt f. 16 a.

Tote hi sat was; *doe hiet hi* vouden
Dat amelaken, *eñ* doen woch.

amelaken is *tafellaken*. Merk hier ook *vouden*. Waarom niet noodig is *eenvouwig* te schryven voor *eenvoudig*, gelijkmen spreekt.

℣. 1379 Elc ander) dat is hier *elk der anderen*. In B en M staat, *Ende elc*.

℣. 1385 tharnassche) in M *tharnasch*; waarvan Alk. ge-

maakt

[redacted]

FLORENS de Vijfde.

Hadden brocht met hem aldaer;
De sider wisten / al der naer /
Dat si te Romen hadden ghesijn.
Dat seghet mi tghelove mijn.
Si souden hem node hebben ghesegt.
Ic waens / elc verrader pleghet /
Dat hi heelt sine daet
Den ghenen / de sinen raet
Niet en weet; al wil hi dat si
Bi hem sijn: dat is daer bi /
So hi meer volcs bringhet int stric /
So hi meer helpen hevet int pic /
De mede besmit sijn inde daet
Al ne gaven si niet den raet.

Hooft

maakt heeft *'t barnascb:* doch het is, gelijk in B geleezen wordt, *te barnascb*; of liever, *te barnassche.* dat is, in volle wapenrustinge. Roman van Grimbergen by Butkens, Proeven p. 37.

Daer quam Heer Geraert van Asscbe
Met sinen magen wel t'harnassche.

Gravenberg f. 38 b.

Mit vierbundert Ritteren dar,
Die waren ztu harnasche *gar.*

v. 1391 Si souden hem) *Si*, de verraaders; *hem*, die van den aanslag niet wisten.

v. 1392 Ic waens / elc) de Andd. *Ic wane dats elc.* Maar hier is meer gebroddeld. Zo staat 'er in B.

Ic wane dats elc verrader pleecbt
Dat bi sijns selves daet beelt
Den gbenen die sinen raet steelt
Niet en weet al wil bi dat si
Bi bem wesen dats daer bi ——

Het was een plomperd, die daer 't woord *steelt* invoegde, kwansuis om te rymen. Ook wordt het in A niet gevonden. Maar in de Eerste Uitg. lees ik ook

Dat bi sijns selves daet beelt.

Alk.

FLORENS de Vijfde.

Hoort hier grote iamerhede/
De die here van Amestelle dede
Op deen nameliken dach.
Hi ghinc daer die Grave lach/
Eñ wectene ute sinen slape:
Dat en dorste doen gheen knape:
Eñ seide: ghi slaept al te lanc.
Also dat die Grave op spranc/
Eñ sprac: Wies daer? Ic bent/ seit hi
Ghisebrecht. also scone weder alst si/
So slaepti te langhe dele:
Ghi sout ute varen met weder spele/
Want tweder es also scone.
Als die Grave hoerde tgone/
Sprac

Alk. heeft dit wijsselijk verschikt,

Dat bi beelt sijns selves daet.

en dus herstelde hy het Rijmwoord zeer wel; als blijkt uit A.

Dat bi beelt sine daet.

Maar de eerste Uitgeever, of liever, de Uitschryver, handelde hier, om ongeveinsd te spreeken, ook plompgenoeg. Want in C, gelijk ik nu zie, was *beelt* ter rechter plaatse vergeeten, en daarom aan 't einde geplaatst met een *renvoy*, aldus:

Dat by ^ *sijns selves daet* ^ *beelt*

zie ook by V. 575.

ÿ. 1396 Bi hem sijn) in A staat, *Bi hem si.* In de Andd. *Bi hem wesen.* Dit laatste luidt vreemder; doch is zeer goed. Zeghelijn p. 107.

Was droevich uitermaten sere,
Dat zijn kinderen daar binnen wesen.

Sijn of *wesen* is hier, in 't Latijn, *sint;* gelijk VII. 420 *simus:* wesen *wi blide.* en elders *by wese*, *sit.* Zie onzen Dichter VI. 1071 en VII. 605. doch ik heb *sijn* verkooren omdat Wouter zo meende.

ÿ. 1403 nameliken dach) dat is, meen ik, die noch dikwils genoemd wordt en zal worden; dienmen noit vergeeten zal; den zelfden dag, waarop Gijsbrecht van Aemstel aan de zyde van den Graave gegeeten, en andere weldaaden van hem

Floris de Vijfde.

Sprac hi/ Ic hebbe te langhe gheslapen:
Roept mi enich van minen cnapen.
Ic salt doen/ sprac hi doe;
Eñ seide den camerlinghe toe:
Gaet tuwen here/ en segt hem dat/
Ic ride voren uter stat;
Latene comen als hi wille.
De Grave ne bleef niet stille.
Hi seide: Heer Ghiselbrecht hier inne
Sal ic u sinte Gherden minne
Geven/ eer wi hene riden.
Men brochte wijn ten selven tiden.
De Grave hiet scinken den wijn/
Eñ seide: Drinct vander hant mijn
Sinte Gherden minne/ eñ vaert wel.
Doe nam de verrader fel
Den wijn van des Graven hant;
Eñ keerde hem omme te hant/
Eñ seide: God hoed u! ic ga varen.
De Grave de hiet sonder sparen/
Dat men sadelde al de paert/
Sonder beiden/ metter vaert.
Sijn neve Jan/ sGraven zone
Van Henegouwen/ vernam tgone/

E

hem ontvangen hadt; doch dien hy nu zo valschelijk in zi
verderf lokte. Met recht noemde Melis dit, *grote iamerhe*

℣. 1424 sinte Gherden minne) zie hier achter.

℣. 1435 al de paert) aldus in de Andd.
Dat men zadelde mitter vaert
Sonder merren alle die paert.

℣. 1437 Sijn neve Jan) oudste zoon van Henegouwe
en naderhand Stadhouder in Holland wegens zynen Vader Ja
II. B. VII. ℣ 1042. De Zeelanders noemden hem *Jan zonde*
ge

Eñ hiet ſine perden ſadelen alle. | FLORENS de Vijfde.
Hi penſde lettel vanden ghevalle/
Dat hem in de vaert gheſciede.
Gheraert van Vozne/ eñ lettel liede/
Reden metten Grave doe.
Hi ſprac ſinen cnapen toe:
Volghet mi/ alſ ghi ſiet ghereet;
Ic vare voren. Eñ hi leet
De ſtraten mitten tween kinden/
Diene bede gader minden.
Hi reet voren ter poorten uut
Blidelike ſonder ghelut.
Doe hi op de weide quam/
Sach hi voer hem/ eñ vernam
Den heer van Woerden houden daer.
Als hi ſijns wort ghewaer/
Reet hi tot hem/ om dat hi woude
Vraghen/ waer hi riden zoude.
Doe hi aldus quam ghevaren/
Voeren teghen hem/ tere ſcaren/
De van Woerden/ entie van Ameſtelle/
Gheraert van Velſen de morder felle;
Daer quam Aernt van Benſcop/
Eñ Gheraert van Craienhorſt inden hoop;
Wil-

le. ℣. 598. Hy is in den ſlag van Kortrijk, in 't jaar
, omgekomen: ℣. 1080.

1442 Gheraert van Vozne) die naderhand verſcheiden
le ſchuldigen gevangen kreeg, die allen op raden gezet
en onder anderen Geraard van Kraaienhorſt: zie V. 471.
s, ſedert, geweeſt beide Schoonzoon en Stiefzoon van
Wolfaard: V. 1202. tegen wien hy zich edelmoediglijk
verzetten, dat hem byna 't leeven gekoſt hadt: VI. 721.

1459 van Ameſtelle) zie ook hier *Aemſtel* onder de
ſten om den Graaf gevangen te neemen. Waar hy niet
ge-

FLORENS de Vijfde.

Willem van Cellinghen quam der mede/
Eñ Willem van Zaenden daer ter ſtede:
Daer quam der mede menich man/
Dę ic ghenoemen niet en can.
Als ſi hem quamen tuus te ghemoet/
Hevet hiſe alre eerſt ghegroet.
Herman van Woerden reet hem ane/
Als dene wille hadde te vane/
Eñ grepen biden breidel zaen.
Uwe hoghe ſpronghe ſijn ghedaen/
Ghine ſult niet meer der boeren driven/
Sprac hi/ heer meeſter; ghi moet bliven
Onſe ghevanghen/ wien lief of leet.
Ic ſeg u/ dat ic ſeker weet/
Dat de Grave hilt over ſpel/

Want

geweeſt een der ſterkſte dryvers, hy zou zich niet hebben laaten gebruiken, en de Verraaders zouden hem alleen niet vertrouwd hebben, om den Graaf in des zelfs middagſlaap te ſtooren, en ter jagt te noodigen. Van welken läſt de uitſlag van het Verraad, voor dien dag die daartoe geſchikt was, afhing.

℣. 1470 **dene**) dat is, *die hem*.

℣. 1477 **Dat de Grave hilt over ſpel**) dat is, *Dat het de Graaf bieldt* voor *ſpel*. Onnozel heeftmen met deeze woorden, en vooral met *over ſpel*, gebeuzeld.

℣. 1485 **Den ſperwaer hi doe ghesprant**) zie hier achter.

℣. 1492 **Ghi moghet dat ghemaken ode**) Alk. verklaart dit vaars aldus, *Soo gy dat ooit komt te doen*. Doch de Man wiſt geen onderſcheid te maaken tuſſchen *ode* en *oit*. *Ode* betekent hier niet anders dan *lichtelijk*. Velzen, ziende dat de Graaf de hand ten zwaarde ſloeg en zich wilde verweeren, ſprak, met eene drift by zulk een werk paſſende: *zo kunt gy lichtelijk maaken*, enz. 't Woord *ode* komt by onzen Dichter elders niet voor; en, buiten hem, heb ik het tot noch toe niet

aan-

Want hi loech / dat wetic wel;
Eñ andwoorde den fellen man:
Help / ſeit hi / in den nochtan.
Arnout ſprac: Bi Gode! ghi ſijt:
Ic moet nu op deſe tijt
Uwen ſconen ſperwaer draghen /
U te lachtere eñ uwen maghen.
Den ſperwaer hi doe gheprant /
Eñ namen hem vander hant.
De Grave ſloech de hant ten ſwerde /
Als de ghene de begheerde
Hem te werne / mocht hem gheſcien.
Gheraert van Velſen trac mettien
Sijn zweert / eñ ſwoer bi Gode:
Ghi moghet dat ghemaken ode;

FLORENS de Vijfde.

Ic

angemerkt, dan eens by Maerlant, uit wien ik hier wat meer woorden zal aanhaalen, zo omdat de betekenis van *ode* uit den ſaamenhang duidelijk kan gezien worden; als omdat dat Werk noit gedrukt, en dus in weinig handen is. Zo ſpreekt hy IV. 14. f. 34 b.

Metteſen die wiſe Balaam
Orlof anden Coninc nam,
Eñ int ſceden gaf hi hem raet,
Die hem beden ſint was quaet.
Hi beval hem, dat hi magheden name,
Die ſcone waren eñ bequame,
Eñ alſo met harre ſcoonhede
Die jongelinge honen daer ter ſtede.
Ten tenten ſulſi maken haren ganc,
Eñ ſpiſe te copene dragen eñ dranc;
Dus ſulſe die jongelinge begaren:
Mer ſine ſulſe niet ontfaen te waren
Eer dat ſi anebeedden hare Gode.
Dus machmenſe verwinnen ode,
Want haer God die ſalſe laten.

FLORENS de Vijfde.

Ic sal u tswaert tote inden tanden.
Dit mochte den Grave seer anden/
Datten Gheraert wilde ontliven.
Daer most hi ghevanghen bliven/
Wast hem lief ofte leet.
Een cnape daer tusschen reet/
De met Janne daer was comen/
Eñ hadt hem gheerne benomen.
De knape wort daer ghewont sere/
Eñ sijn paert/ ten selven kere/
Wort ghesleghen inden hals.
Dese knape/ als ende als/
Pijnde hem te weerne/ eñ niement el.
In can gheweten/ hoet ghevel/
Dat si de kinder lieten riden.
Had sise ghevaen ten selven tiden/

Si

't Is een grove verzinning, datmen daar in 't *MS* van Hr. Emtink leest *node*, voor *ode*. Maar niets is 'er lichter, dan uit de woorden van Maerlant zelfs te zien wat *ode* zy. Van dit *ode* hebben wy noch *node*, voor ongaarne, onwillig, en dus *moeilijk*: even als *niet* van *iet*; *niemand* van *iemand*; *nergens* van *ergens*; *noit* van *oit*; en in 't Latijn, *nusquam* van *usquam*; *nullus* van *ullus*; &c.

℣. 1493 Ic sal u tswaert tote inden tanden) voor *Ik sal*, hebben de Andd. *Ic sla*: de zelfde letters, en beide goed. Nochtans houd ik hier *sla* krachtiger, en dus beter, dan *sal*. Voor *tote inden tanden*, lees ik in B *in al toten tanden*: in H *in toten tanden*. Merk dat de verwoedheid van Velzen hem niet toeliet zyne woorden in orden te schikken, en de zelven te voleindigen. De orden eischte, dat hier, na het voorgaande vaars, geleezen wierde,

Dat ic *u tswaert tote inden tanden* .....

Maar onze Dichter verwaarloosde de orden met overleg: en inderdaad, toen Velzen, met opgeheven arm, dreigde: *Ic sla*

u

Si warenś al te hoven blieven.
Ic wane wel/ dat si/ beneven
Deen den anderen/ ter stat waert reden.
Si hadden goede paerde besceden/
Eñ reden sere ter stat waert/
Wat ghelopen mochte de paert.
Alś si quamen in de stat/
Eñ men daer ghebzeschede dat/
Waren de bzeende tongemake/
Alst billic waś/ om sulke zake.
Die viende waren/ an dander zide/
Van deser vanghenessen blide.
Si voeren te Muden metten Grave/
Ten huse/ dat hi met siere have
Hadde ghecocht eñ doen maken.
Hem dachte doe/ in allen zaken/

FLORENS de Vijfde.

it *tswaert*, enz. verstondt de ongelukkige Florens die woorden maar alte wel.

ꝟ. 1494 **anderen**) wy spreeken breeder van dit woord, en ook van deeze plaatse by V. 850.

ꝟ. 1499 **met Janne**) *sijn* Neefje; *Jan van Avennes*. zegt hier Alk. maar waarom dan ook niet Jantje *van Avennes*? zie boven by ꝟ. 1437.

ꝟ. 1521 **Si voeren te Muden**) volgends den Procurator p. 536. voerdemen den gevangen Graaf eerst naar Kronenborg, en vandaar, des nachts, naar Muiden: alsof, dien nacht, nadat de Jonge Heeren, *Avennes en Voorne*, de tyding aanstonds te Utrecht gebragt hadden, alle menschen even gerust waaren gaan slaapen, als zy gewoon waaren. Zy voerden hem aanstonds naar Muiden. Melis zegt het; en zy moesten het doen, zo zy eenig overleg hadden. Daar waaren zy aan den zeekant, vanwaar zy den Graaf lichter konden scheepen naar Engeland; of, des nood zijnde, zelfs ontkomen. In het *MS* van

FLORENS de Vijfde.

Dat si wel hadden ghevaren.
Dit ghesciede inden iaren
Ons Heren Gods/ dat hi bleef
Ghevanghen/ als men doe screef
Ons Heren Jesus Christus iaer
1296. Xij hondert ende daer naer
Effene neghentich ende zesse/
Als was sente Jans messe/

Op

den Spiegel Historiaal, leestmen, volgends den Uitgeever le Long in zyne Voorrede, en Alk. in zyne Byvoegsels achter Melis Stoke, aldus B. III. c. 45. ℣. 1.

Te WORDEN *vorden sine vordane.*

Alk. tekende daar aan, dat Scriverius voor *worden*, las *Muyden: Te* MUYDEN *voerden sy hem.* Doch hy wilde toonen dat hy ook wat wist; en verklaart dien regel; TE WOORDE, *ter verantwoordinge*, VORDERDEN *sy hem voord an.* En dus bederft hy geheel, het geene noch verstaanbaar was, om het onverstaanbaare *worden* toch niet te verliezen. Le Long getuigt daarenboven, dat ook de Heer Westphalen, met eigen hand, in 't *MS* daarby hadt geschreeven, MUYDEN. maar hy vondt het al mede niet goed. zo schrijft hy: *Doch het blijkt klaar, dat hier geen* MUYDEN *kan geleesen worden*, [want men kan niet leezen of spellen *W. O. R. muy*, &c.] *en dat dit* SLECHTS VOLGENS DE WAARHEIT DER GESCHIEDENISSE *is daarby geschreeven. Desen misslag heb ik herstelt, gelijk men p.* 203 *kan nasien, vermits 'er geleesen moet worden gelijk daar staat*; BEWERDEN VORDEN *enz. dat is:* WEL BEWAERT *voerden zy hem verder voort.* enz. Dit toont klaar, dat Alkemade en le Long geweest zijn CRITICI van de zelfde bank. Om dan den misslag niet te herstellen, maar weg te neemen, zo haal de pen door *Bewerden*, en schrijf 'er boven, *Te Muiden*; en dan zal 'er zeer wel *Muiden* konnen geleezen worden: gelijk ook de *Waarheid der Geschiedenisse* vordert, en het volgende woord, *Daer*, eenigszins aanwijst. Zie hier den oorsprong deezes misslags. Beide in schryven en in spreeken, loopen pen en tong somtijds vooruit, en bederven het voorgaande woord

door

Op de vigilie daer te doren.
Hierna suldi wonder horen
Vanden lieden vanden lande/
Hoe dat rees ene niwe scande;
Eñ sal eerst segghen vanden lieden/
De droevelike van Utrecht scieden.
De here van Arkele nam beide
De twee kinder in sijn gheleide/

FLORENS de Vijfde.

Eñ

door den klank van het volgende. Wy leezen V. 101. *Dat si liepen*: waarvoor in B *Dat li liepen*: en diergelijk te vooren ℣. 11. *lolende* voor *dolende*. Ook ℣. 508. *Hoe dochte doe*, voor *hem dochte doe*. Zo lees ik in II ℣. 258. *heer meer* voor *hem meer*. En ℣. 490. *al alle* voor *in alle*. Noch in 't zelfde Boek ℣. 50.

Dandre seiden, *dat si* brochten.

waarvoor Wouter de Klerk schreef;

Dandre sochten *dat si* brochten.

Boven IV. 2. staat:

Eñ zeggbe van sinen sone vort.

maar wederom in A

Eñ zeggbe van sinen voert vort.

na dit ééne voorbeeld behoeftmen zich niet meer te verwonderen, hoe een ander hebbe konnen schryven, *worden vorden*, in plaatse van *Muiden Vorden*. Zie ook boven by ℣. 248. Doch deeze voorbeelden konden lichtelijk met honderden vermeerderd worden.

℣. 1538 **De droevelike van Utrecht scieden**) deezen behoorden dan onder *de Vrienden*, ℣. 1517. die, op de tydinge van 's Graaven gevangenisse, *te ongemake* waaren, in tegenstellinge van *de Vyanden*, die 'er zich om verblijdden. Van de Vrienden worden hier met naame genoemd, de Heer van *Arkel*, met de twee jonge Heeren *Avennes* en *Voorne*; en vervolgends *Heer Wolfaard*, die zich mogelijk droeviger geliet dan hy was. Wy hebben boven by ℣. 1330. gezien, dat hy, op dien naamelyken dag, mede te Utrecht geweest

 is,

FLORENS de Vijfde.

Eñ voerdse t'sinen huse mede/
Om te hebbene te beteren vrede,
Daer na voerdeneñse inde poort
T'Ordrecht / als men hevet ghehoort.
Heer Wolfaert quam te Dordrecht mede,
Ghi moghet horen/ wat hi dede.
Hi vant de poorters seer bedroeft:
Eñ seide/ dat hem wel behoeft/
Dat al tlant besettet ware;
Eñ dat hi vrucht al openbare/
Dat de van Vlaendren sullen comen.
Daer jeghen is goet raet ghenomen/
Dat mens hem doe weder stoot.
Want ic hebbe sorghe groot
Int herte/ eñ oec groten vaer.
Ic sout keren/ waric daer/
Sprac hi aldaer int ghemeene.
Wildi mi helpen groot eñ clene/

Dat

is, als een Vriend van Graaf Florens. Nu begaf hy zich, in dien schijn, mede van Utrecht naar Dordrecht. Maar uit het geene hy daar deedt, blijkt genoeg, dat zijn hart toen reeds zwanger ging van een ander Verraad. Hy hadt zyne byzondere inzigten, die hem tot geenen minderen val gebragt hebben, dan Velzen de zynen. Ondertusschen is zeker, dat hy, by het vangen des Graafs, niet tegenwoordig geweest is.

v. 1550 vrucht) vreest.

v. 1553 Dat mens hem doe weder stoot) dat is, *wederstand biede*. Anderszins is *wederstoot*, zo veel als, *tegenspoed*. Vert. van Boet f. 34 b.

Gbebeurt bem verdriet *of* wederstoot,
Zyne vinden noch hulpe noch troost ter nood.

MS. 1451. p. 1. *al wast dat hy onder tyden eenighen* wederstoet *mochte hebben.*

v. 1572

Dat ic in Zeelant mochte comen/ FLORENS de Vijfde.
Ic hope het soude ons allen vromen.
De porters/ de al rouwich waren/
Seiden: Heer/ wi willen varen
Met u/ daer u wille si.
Hi seide: So sent te hant met mi
Twe cogghen/ de mi gheleiden.
Hier en dooch gheen langher beiden.
Ic duchte/ si sullen comen sijn/
Eer ic come ten huse mijn.
De meeste haest waer ons goet.
De poorters reden metter spoet
Twe cogghen/ diene voerden daer
Hi wesen woude/ sonder vaer.
Ghi sult wel horen wat hi bedreef.
Doe de Grave ghevanghen bleef/
Eñ ment int lant wort ghewaer/
Doe nam Philips van Wassenaer

SGra-

572 sonder vaer) in de Andd. leestmen, voor dit hal-
't volgende vaars, aldus:

—— ——— *Ghi sult hier naer*
Horen wat hi doe bedreef.

is beter dan 't onze. *Vaar* is *gevaar*; en *gevaar* is ook En *vrees* en *gevaar* betekenden van ouds beide, 't wy nu onderscheidelijk noemen, Vrees, *timor*, *metus*; vaar, *periculum*. Indien onverstandige menschen niet dik-eesden, daar geen *gevaar* is; niet dikwils het grootste ', omdat zy 't niet kennen, zonder *vreeze* in den mond : men zou noch, met volkomen waarheid, konnen zeg-lat *Vrees* en *Gevaar* het zelfde is.

576 Philips van Wassenare) den 30 Mei 1291 gaf s aan Heer Philips; dat al het Goed, welk hy van den : te leen hadt, of dat namaals van zynen Vader, Heer

 Dirk

Florens de Vijfde.

'sGraven zegel/ en̄ sloeghen ontwee
Voꝛden Raet/ dat men niet mee
Daer mede zeghelen en mochte,
Hi pensde wel/ doe hi dat dochte,
Elc voer thuus tot sinen maghen.
Tfolc ghemene woꝛt doe claghen/
Dat haer Heer ghevanghen was.
Elc vermaende hem selven das/
Dat hi sinen Here bescudden soude/
Of dat hiere om sterven woude.

Dirk Heer van Wassenaar, aan hem besterven zoude, by gebrek van Zoons, op zyne Dochters zoude overgaan. En omdat Philips zelf *'s Graaven Zegel droeg;* zo verzocht Florens zynen Neef, den Graaf van Kleef, deezen Brief met hem te zegelen. Waaruit blijkt, in welke Hoedaanigheid Philips, aanstonds na de gevangenneeming van Florens, *'s Graaven Zegel ontwee sloeg.*

BREE-

BREEDER AANTEKENINGEN
OP HET
VIERDE BOEK.

ỳ. 15 maecte pais) eenen zeer aanmerkelyken Peis of Vrede; zo in zich zelven, omdat daardoor alle verschillen, alle vyandschap, tusschen Holland en Vlaandren, in 't byzonder met betrekkinge tot Zeeland, voor altoos hadden moeten vernietigd zijn; als om het verfoeilijk bedrog, 't welk hier wederom, niet te dier tijd, maar jaaren daarna, aan de Vlaamsche zyde gepleegd is. De inhoud van het Verdrag behelsde hoofdzaakelijk; „ Dat de Voogd Florens zich verbondt, „ eene [de oudste] Dochter van Graaf Guy te zullen trouwen: „ Waartegen Margriet en Guy ganschelijk afstand deeden van „ alle Eisschen op Zeeland.“ Dit is kort en klaar, en komt ganschelijk overeen met den toestand, waarin Margriet zich bevondt; hebbende nu meer dan drie jaaren, naamelijk sedert 4 July 1253 (zie boven by III. 1169.) vruchteloos hemel en aarde bewoogen, om haare twee Zoons, *Guy* en *Jan*, uit de Hollandsche Gevangenis te redden. Deeze omstandigheid moet de Leezer in 't oog houden. B. ỳ.

't Afschrift van het Verdrag zelf, niet zo als het toen gesloo- ten, maar sedert vervalscht is, kanmen vinden in 't Charterboek p. 299-301. bezegeld te Brussel, den 21 October 1256, alleen door *Guy*. Maar uit het aanhangsel achter dien Brief zienwe, dat *Margriet* den haaren, die evenεens luidde, reeds bezegeld hadt den 13 dier maand. En op deezen dag, 13 October, is het Verdrag eigelijk gesloten. *Guy* was daar niet. Zyn Broeder *Jan* ook niet. Zodat in den korten inhoud van 't zelve by Oudegherst c. 116. kwaalijk gezeid wordt: *Ce fut faict* —— *presents la Contesse Marguerite*, *le Conte Guy*, *et Jean Seigneur de Dompierre*, *ses enfans*. De reden, dat zy er niet geweest zijn, was, buiten twijffel, omdat Florens, in wiens magt zy waaren, hen niet wilde ontslaan, eer hy het met der zelver Moeder volkomen eens was, en zy hem genoegen gegeeven hadt. 't Welk zekerlijk niet daarin bestondt, dat zy hem *Zeeland te Leen* moest geeven; gelijk zy echter

B. IV. zoude gedaan hebben, niet alleen in het Verdrag zelf 13 Oct.
℣. 15. maar nader, by een prullig Briefken van 21 Oct. zie het in 't Charterb. p. 302. De opsteller bedroog zich. Hy moest de dagtekening gesteld hebben op 13 Oct. zo hy eenigszins geloofd hadt willen worden. Of anders, op den naam van *Guy*, en niet van *Margriet*. Het voorgeeven, dat Zeeland toen geworden, of gebleeven, zou zijn een Leen van Vlaandren, heeft Boxhorn op Reigersberg II. p. 90. of by Smallegange p. 230. reeds verklaard voor eene *tastelyke logen*.

By Meyerus, an. 1256, vinden wy de Voorwaarden van deezen Vrede aldus geboekt: „ De *Voogd Florens*, of, by „ des zelfs vooroverlyden, de *Graaf Florens*, zoude trouwen „ met BEATRIX, Dochter van *Guy*; welke hem *geheel Zeeland*, „ als een Leen van Vlaandren, ten huwelijk zoude medebrengen.“ En verder zegt hy „ dat *Graaf Florens*, uit deezen hoofde, sedert met *Beatrix* in 't huwelijk getreeden „ is.“ Zie hem f. 78 a. Maar op 't jaar 1304. f. 108 a. daar hy spreekt van de kinderen van *Guy*, zegt hy, dat *Beatrix*, by haaren EERSTEN MAN, *Hugo van Chastillon Graaf van S. Paul*, éénen Zoon, en by haaren TWEEDEN MAN, *Florens Graaf van Holland*, vijf Zoons en drie Dochters zoude gehad hebben. Is dan *Beatrix* verloofd geweest aan *Florens* toen zy een *Kind* was; en is zy getrouwd met *Florens* toenze *Weduwe en Moeder* was; zo heeft *Florens* haar zekerlijk niet getrouwd uit hoofde van dit Verdrag van 1256. Dus wederspreekt zich Meyerus zelf. Zijn laatste dwaaling is daaruit gesprooten, dat hy niet wist, dat *Guy* twee Dochters gehad heeft, beide *Beatrix* genoemd (het welk in dien tijd, vooral tusschen halve Broeders en Zusters, zeer gemeen was) waarvan de eene getrouwd is geweest met *Florens*, de andere met *Hugo*: welke *Hugo* noch geleefd heeft in 't jaar 1307, dat is elf jaaren na de dood van *Florens*. Zie du Chesne, Hist. de la Maison de Chastillon L. IV. ch. 1. die hier echter ook veelszins dwaalt.

Want kwaalijk houdt hy *Beatrix* voor de oudste, *Margriet* voor de tweede Dochter van *Guy*: gelijk ook Meyerus en Oudegherst gedaan hebben. *Beatrix*, zegt du Chesne p. 130 onderaan, *fut alliée avec Florent Comte de* HAINAUT *qui la survesquit*. Onder zyne Proeven op dat Hoofdstuk, p. 96. heeft hy, alleen in zijn gezegde op gemelde p. 130. verscheiden veranderingen gemaakt; maar den misslag, *Hainaut* voor *Hollande*, onverbeterd gelaaten. Voorts zegt hy: *Margueri-*

rite de Flandres espousa Jean I, *Duc de Brabant.* Dit was zeer wel, en genoeg, gezeid. Nochtans wilde hy, sedert, datmen daar leeze: *espousa en premieres nopces le Comte de Hollande, Frere de Guillaume de Hollande Roy des Romains, qui mourut dedans l'an du mariage, laissant la succession a Florent son Neveu: & elle se remaria depuis a Jean I, &c.* Dit is, aan alle kanten, eene zeer ongelukkige verbetering, gelijk 't heet. Ik kon 'er verscheiden aanmerkingen op maaken. Maar houd my daarmede nu niet op. Echter kan ik hem naauwelijks vergeeven, dat hy, die zo groot een Geslachtrekenaar geweest is, zo onkundig was omtrent het Geslachte der Graaven van Holland, en omtrent het Recht van der zelver opvolginge in het Graafschap. B. IV. ✝. 15.

Het voorbeeld van Meyerus heeft ook Butkens doen dwaalen, zeggende p. 259. *que ledict Florent le Tuteur, ou le Comte Florent son Neveux, prendroit à femme Beatrice, Fille de Guy Comte de Flandre.* Maar naderhand, toen hy niet meer door den Vlaamschen bril, maar uit zyne eigene oogen zag, wist hy zeer wel p. 332. *dat Hertog Jan* I, *in* 1273, *bertrouwd is met Margriet, Dochter van Graaf Guy, welke, in den ouderdom van* NEGEN *jaaren, verloofd geweest was aan Florens, Broeder van Koning Willem.* En dit wordt bevestigd door onzen Dichter, zeggende, ✝. 22.

Datse de Hertoghe zider nam.

Doch laat ons overgaan tot het Verdrag zelf, zo als wy 't nu hebben, zonder als noch van het *Leen* te spreeken. Vooreerst werdt besooten, *dat de Voogd Florens zoude trouwen met de* OUDSTE *Dochter van Guy.* Maar zo uit dat huwelijk geene kinderen geboren wierden, of de *Voogd Florens* kwam te sterven, dan *zou* Graaf Florens *verpligt zijn,* EENE DER *Dochteren van Guy tot zijn Vrouw te neemen.* Eindelijk, zo ook *Graaf Florens* kinderloos overleedt, *zou zijn Zuster* Machteld *moeten in 't huwelijk treeden met* EENEN DER *Zoonen van Guy.* Men vindt menigvuldige voorbeelden, dat Vorstelyke Huizen, na eenen wederzijds schadelyken oorlog, door middel van een Huwelijk, zich bevredigd en vereenigd hebben. Maar daartoe drie, malkanderen ondergeschikte, huwelyken te beraamen, is, geloof ik, zonder voorbeeld; en in dit geval, vermids 'er geen bepaaling van tijd bygevoegd is, het laatste onredelijk, onnatuurlijk. Ik houde het voor een loutere herssenschim; en zo was, mogelijk, de geheele per-

B. IV. persoon van die *Machteld*. En het tweede heeft, zo 't schijnt,
✝. 15. geen' anderen grond, dan dat de Vervalscher van het Verdrag van achteren wist, dat *Graaf Florens* met eene *Vlaamsche* Dochter getrouwd was geweest. Melis van dit Huwelijk spreekende, zegt ✝. 146.

Dus was daer de pays te zochter.

Dat is te zeggen, dat, door deeze nieuwe vereeniging, van *Florens* en *Beatrix*, de Vrede tusschen Vlaandren en Holland, die toen al zo veele jaaren hadt stand gehouden, te meer bevestigd, te bloeiender, te aangenaamer, gemaakt is: maar geenszins, dat Florens zulks deedt, om te voldoen aan de Voorwaarden des Vredes. Vorsten hebben de magt, om hunne kinderen, zelfs in de wieg, uit te trouwen: maar dat een Voogd zynen toekomenden Landsheer, daarin, by een plegtig Verbond, zoude mogen bepaalen en verbinden, komt my ganſch niet klaar voor. Ook heeft de ondervinding geleerd, datmen zich naderhand, tot naarkominge van zulke verbintenissen, niet verpligt oordeelde.

Melis zegt verder, dat de Vlaming afstand deedt van zijn *Recht op Zeeland*. Gelooft gy hem niet? geloof dan Margriet en Guy zelfs, die 'er aldus van spreeken p. 300 a. *Et sic* SIMPLICITER *et publice* PROTESTAMUR, *quod tota Terra Zelandiæ, inter Hedeneze et Scaldam sita*, CUM OMNIBUS *jurisdictionibus, justitiis, reditibus, proventibus, obventionibus, et* SIMPLICITER CUM OMNIBUS JURIBUS, *quas, quos, et quæ Mater nostra, Nos, & Antecessores nostri, Comites Flandriæ, habebamus in dicta Terra, vel dicebamur habere, et quas, quos, et quæ dictus Dominus Wilhelmus, olim Romanorum Rex, et sui Progenitores vel Antecessores, Comites Hollandiæ, in dicta Terra habebant, vel dicebantur habere, prædicto Domino FLORENTIO, et FLORENTIO Nepoti suo, prædicti Domini Regis Filio, et eorum Heredibus [tamquam* FEODUM, *ab ipsa Matre nostra, et Nobis, ac nostris Comitibus Flandriæ tenendum]* QUITA ET LIBERA AB IPSIS PACIFICE ET QUIETE POSSIDENDA, PERPETUO REMANEBIT. Daar alles echt is, behalve 't geen ik gesteld heb tusschen [ ]. Dat inwerpsel is zo zeker valsch, als 't gebreklijk is: *nostris Comitibus*, voor *nostris Heredibus, Comitibus*. Doch daar wil ik hier niet op zien. Zo lang het 'er staat, behelst het eene *notoire contradictie*; en Guy hadt, zonder zulk een' omslag van woorden, SIMPLICITER konnen zeggen, dat de Voogd Florens toegestaan hadt

, ALLES wat hy van hem eischte. Want de gansche B. IV.
i bestondt in eene erkentenis van de Leenroerigheid. Maar ✝. 15.
zou dan betekenen, *quita & libera*? Kan men iemand
rekter ontslaan, dan door hem te verklaaren VOOR AL-
KWIJT EN VRY? Zie onzen Dichter VI. 218. en X. 197.
vie kan de woorden van Guy beter verklaaren, dan hy
? Maar acht maanden laater, 12 Juny 1257, deedt hy,
ns Graaf Otto van Gelre, Uitspraak ter verzoeninge van
:rregaande verschillen tusschen den Bisschop van Utrecht
oning Willem met zynen Broeder Florens. In dien Brief
by L. A. de With f. 284.) wordt gezeid: *Omnes alii re-
ti vel captivi, qui vel promissiones aliquas fecerint de pe-
aliqua persolvenda*, QUITI ET LIBERI REMANEBUNT, *nec
id inde solvere tenebuntur*: zie Charterb. p. 319 Met
t en *vry* komt overeen *los*. Ik lees in Walewein f. 51 a.

Dat hiere hem selven maecte quite.

ieten, van de vingerlynen of boeien, waarmede hy ge-
en was. Kort daarna zegt hy:

Miere vingherline ben ic oec los.

s vind ik die drie woorden te saamen gevoegd in een' Brief
Cornelis, Willem en Gysbert van Weede, 31 October
, daar zy aldus spreeken: *Ende wy Gebrueders voorsz be-
en Hendrick van Weede en synen Erven, onsen Outsten Broe-
oor ons en onsen Erven, goeder betalinge van al dat voorsz, en
en hem en synen Erven daer of* VRY, QUIJT EN LOS, *soo hy ons
sten penninck met den eersten voll en all well betaelt heeft.*
e Handschriften van den zelfden de With f. 77. Als
Margriet en Guy beloofden, beschreeven, bezegel-
bezwoeren, dat zy Zeeland aan Holland *voor altoos kwijt*
y te bezitten overgaven, erkenden zy tevens, datze 't
aakten van alle banden, waarmede het oit, naar hun
geeven, aan Vlaandren was verbonden geweest. En noch-
zouden zy het hun op nieuws TE LEEN hebben gegeeven.
iar laat ons eens zien, *Wat* zy gaven, *en Hoe* zy 't ga-
By Meyerus heet het onbepaaldelijk, *geheel Zeeland*.
lijk. 't Is waar, Margriet en Guy noemden het ook *ge-
Zeeland*; doch telkens met deeze bepaalinge, *tusschen He-
en Schelde*. 't Verschil was dan alleen over *Zeeland
ster Schelde*. Zodat ook onze Dichter IX. 1339. te recht
merkt heeft, dat de Vlamingen noit eisch gemaakt
n op *Zeeland Beoster Schelde*. Was dan *geheel Zeeland*
Be-

B. IV. *Bewester Schelde* hun eigen? Neen. Zy zelfs noemen de ee-
℣. 15. ne helft daarvan een *Domein van Vlaandren*; de andere helft, een *Domein van Holland*. Niet, dat elk eene helft van dat Land bezat; maar dat zy de inkomsten en vruchten van het zelve onderling, *half en half*, zouden verdeeld hebben: waarvan in 't vervolg nader. En nochtans gaven zy het geheel te Leen aan den Voogd Florens: te weeten, de Vlaamsche helft voor hem zelven; de Hollandsche aan hem als Voogd van Holland. En in beiden zou Florens bewilligd hebben. 't Is niet mogelijk. Het zogenoemde Vlaamsche deel kon hy niet aanneemen voor zich zelven, zonder zich te verryken met het goed van zynen onmondigen Neeve; wiens Vader, Koning Willem, *geheel Zeeland* als het zyne beschouwd, en daarin noit eenig Vlaamsch deel, 't zy groot of klein, erkend hadt. En belangende het Hollandsche deel, luidt het niet kluchtig, dat Margriet aan den jongen *Graaf van Holland* zoude te *Leen* gegeeven hebben het geene zy, in den zelfden Brief, noemde, een *Domein van Holland*? Heeft de Voogd Florens tot dit een en ander zyne toestemming gegeeven, zo hadt hy zelf wel eenen goeden Voogd noodig gehad, om hem te bestieren, en tevens te erinneren, dat hy, in eigen persoon, voor drie jaaren, naamelijk, op den 4 July 1253, dat gansche verschil wegens het Leen, met de wapenen beslist en geeindigd hadt. Enz.

Is 't niet genoeg? zie hier dan noch een nestje met Vlaamsche logens, in een gepakt als Neurenburger doosjes. Het binnenste, en tevens het oudste, is de grondslag, en behelst den oorsprong van ZEELAND EEN VLAAMSCH LEEN: te weeten, het Verdrag, door Florens III, in 't jaar 1167, aangegaan met Philips van Elsatien Graaf van Vlaandren. Om deeze lange Aantekening wat te bekorten, hebben wy het afzonderlijk behandeld in onze Breeder Aantek. B. II. ℣. 602. en getoond, dat men eenen ganschen oorlog verzierd heeft, om 'er dat valsche Verdrag op te vestigen. De Leezer kan het daar onderzoeken. De reden van zulke snoode Verdichtselen was, in 't byzonder, om het te doen strekken tot een bewijs, dat Koning Willem wel degelijk erkend zoude hebben, dat hy Zeeland te leen hieldt van zyne goede Vriendinne Margriet. Want ik weet niet, dat het elders gevonden is, dan besloten in eenen Brief van Koning Willem, die het te Brugge, in den jaare 1248, zoude bevestigd hebben, met belof-

lofte, van het, ter goeder trouwe, te zullen naarkomen en onderhouden. Charterb. p. 250. Na herhaalinge van het gansche Verdrag, gaat Koning Willem daar aldus voort: *Hac eadem vero approbaverunt* LUDOVICUS *Comes de* LOES *et de* HOLLANDIA; WILLIELMUS *Comes Hollandiæ*, FLORENTII *Comitis Hollandiæ filius*, *Avus meus*; *bonæ memoriæ* FLORENTIUS *Pater meus*; *prout in eorum Litteris continetur.* Maar wist Koning Willem niet, dat DIEDERIK VII, zijn Oudoom, na Florens III, en dus na 't oprechten van dat Verdrag, Graaf van Holland geweest was? Of heeft dees alleen het niet bevestigd? Maar ik ben verzekerd, dat hy het eveneens bevestigd heeft, als die hier genoemd worden. De Opsteller zal hem niet gekend of vergeeten hebben. Hy verzinde zich ook in de Dagtekening van deezen Brief, waarin daarenboven de Afschriften verschillen. Volgends 't eene was het in *July*; volgends het andere, in *Augustus*. Maar beide die maanden, *July* en *Augustus* 1248, en voor en na, was Willem alleryverigst bezig met het voortzetten van 't Beleg van Aken, daar hy, als Roomsch Koning, moest of wilde gekroond worden. 't Was *in 't Leger voor Aken*, dat hy, eene maand vroeger, naamelijk den 15 *Juny*, Slot en Land van Nymegen te leen gaf, of verkocht, aan Otto van Gelre, voor 16000 Marken Zilvers: Ch. p. 249. 't Was *in 't Leger voor Aken*, dat hy, eene maand laater, naamelijk den 3 *Sept.* eenen anderen Brief gaf, die in 't Charterboek kwaalijk gesteld is op 't jaar 1247, p. 245. En het is, byzonderlijk, uit deeze twee Brieven van 15 Juny en 3 Sept. dat de Vaderl. Schryver B. VIII. p. 384 besloot, *dat Koning Willem dat langduurig beleg der Stad Aken, in persoon, hadt bygewoond.* Dit is zeker. Noit was hy moediger, noit driftiger, om zijne nieuwe Keizerlyke Waardigheid te handhaaven. Hoe zou het dan te pas zijn gekomen, dat hy, tusschen beiden, een reisje naar Vlaandren deedt, om zijn Compliment van Onderwerpinge te gaan maaken aan Margriet, en het Verdrag van 1167 te vernieuwen? Trouwens! zy zal 't hem belast hebben; en dan mogt of dorst hy 't niet weigeren. Want zo luidt het XVII Artykel van dat zelfde Verdrag (Vaderl. Hist. B. VII. p. 257. of Charterb. p. 113 en 114) Zo DIKWILS *als de HEER Graaf van Vlaanderen goed vinden zal, dit Verdrag te doen vernieuwen, zal de meergemelde Graaf van Holland, met zo veele van zyne Leenmannen, als de* GRAAF VAN VLAANDE-

B. IV. v. 15.

B. IV. DEREN *begeert*, *komen moeten*, *om het zelve op nieuws te be-*
¶. 15. *eedigen*. En nu ziet ge immers zelf, hoe dubbel en dwars Margriet over Willem, niet alleen als Graaf van Holland, maar zelfs als Roomsch Koning, heene zat. Enz.

Gelijk nu dat Verdrag in den Brief van Koning Willem, zo was weder het een en ander ingevoegd en besloten in eenen zeer langen Brief van 19 Mey 1250 (Ch. p. 258) waarin Margriet vooraf te kennen geeft: „ Dat 'er verschil ontstaan „ zijnde tusschen haar, ter eenre, en Koning Willem met „ zynen Broeder Florens, ter andere zyde, over verscheide- „ ne Rechten en Inkomsten, die de Graaven van Vlaandren, „ van ouds, in Zeeland Bewester Schelde geoeffend en genoo- „ ten hadden; alsmede over zekere somme van penningen en „ achterstallen, die de Koning en zijn Broeder haar deugde- „ lijk schuldig waaren: eindelijk, *door bemiddeling van 't* „ *Pausfen Legaat*, een overeenkomst getroffen was: Voor- „ eerst erkende Willem al wederom, dat hy Zeeland Be- „ wester Schelde te leen hieldt van Vlaandren; en beloofde „ op nieuws, het Verdrag van 1167, overeenkomstig zynen „ Brief van 8 Aug. 1248, getrouwelijk te zullen naarkomen." Hier volgen die twee stukken. Voorts verklaart zy, waarover deeze laatste verschillen hadden geloopen, welker voornaamsten zy brengt tot deeze drie Artykelen: „ Willem be- „ weerde, I dat het Recht van *Strandvonden*, II van *Beden* „ en *Onderstanden*, III van het *Hoogste Rechtsgebied en aan-* „ *kleeven van dien*, hem alleen toekwam: maar op aanhou- „ den van Margriet, bewilligt hy, en belooven zy elkande- „ ren, dat alles voortaan, in onderlinge gemeenschap, en „ *half en half*, behandeld en genooten zal worden." De Brieven van 1167 en 1248 onwederspreekelijk valsch, en nochtans den grondslag zijnde van deeze nieuwe overeenkomste, zo volgt noodzaakelijk dat ook deeze valsch en verdicht moet zijn. Waarheid kan niet rusten op Logen. Heeft Koning Willem haar den 3 Aug. 1248, en wederom den 19 Mei 1250, wegens Zeeland alles toegestaan watze begeerde, gelijk zy hier zelve verhaalt; wat ging haar dan over, datze zo kort daarna eischte, dat hy Zeeland van haar ontvinge; en, als hy zulks met verachtinge van de hand hadt geweezen, Zeeland met geweld en verraad meende te overrompelen; gelijk wy by onzen Dichter III. 996. enz. geleezen hebben? Maar hier ligt de knoop. Deeze haare dorpere onderneeming

is haar deerlijk opgebroken, en van dat gevolg geweest, dat B. IV. zy, voor altijd, van al haare Eisschen op Zeeland afstand ꝟ. 15. heeft moeten doen, als te vooren gemeld is; en waarin zy, geduurende haaren ganschen leevensloop, stilzwygende berust heeft. Koning Willem hadt dit gedaan: en van hem wilden de Vlamingen, na zijn dood, vergoeding hebben. Niet anders konnende, neemenze hunne toevlucht tot het verzieren van noit gebeurde Historien, om kwansuis een oud eigen op Zeeland te behouden.

Laat ons al verder bezien, wat valsche bewyzen men gesmeed heeft tot staavinge van dat *half en half*, boven gemeld. Charterb. p 159 en 160. ontmoeten ons twee Brieven, in welker eersten *Willem I*, Graaf van Holland, gelijk in den tweeden *Ferdinand en Johanna*, Graaven van Vlaandren, *honderd Gemeten* lands onder Westkapelle in Walcheren, der Kerke van Rijnsborg toebehoorende, voor altijd vry verklaaren van alle Beden en Lasten; wederzijds met deeze beperking, *quantum ad jus* HOLLANDIÆ (of FLANDRIÆ) *dignoscitur pertinere*. Dit onderstelt dan eene gemeenschap van honderd Gemeten in Walcheren. Maar al stonden wy die toe, wat gevolg is daaruit te trekken tot geheel Zeeland Bewester Schelde? Doch ik staa het geenszins toe: en schroom niet, den Vlaamschen Brief geheel en al Valsch te noemen. De zelve is een letterlijk afschrift van den Hollandschen: zodat de uitschryver niet noodig hadt eenige omstandigheden te verzinnen, uitgezonderd deeze ééne, *quantum ad jus*, &c. en die mede in den echten Hollandschen valschelijk in te voegen. Merk alleen, dat beide die Brieven zouden gegeeven zijn in de maand *December* des jaars 1213. Uit welke overeenkomst, gevoegd by de gelijkluidendheid van der zelver woorden, noodzaakelijk moet begreepen worden, dat de Graaven van Holland en Vlaandren, in Dec. 1213, op ééne plaatse geweest zijn. Onder den valschen Brief wordt geen plaats genoemd. Maar de Echte is gegeeven te *Middelborg*. En daar was *Ferdinand* toen zekerlijk niet. De Fransche Koning, Philips Augustus, teisterde Vlaandren, in dat jaar, wreedelijk. Den 1 Juny leedt Graaf *Ferdinand* eene zwaare nederlaag, en ontvluchtte naar Walcheren: Meyerus f. 66 b. Maar in *December* was hy in Engeland, daar hy zelf Volk en Geld zocht; en, immers toen, weinig gedacht zal hebben om

B. IV. t'huis zyne Inkomften te verminderen. Meyerus befluit den
℣. 15. oorlog van dat jaar met deeze woorden f. 67 b. *Gallus* —— *confecta jam æstate domum abiit. His acceptis Ferdinandus incommodis* —— IN ANGLIAM *absque equis trajecit.* En wat verder f. 68 a. *appetente vere Ferdinandus milite auroque instructus rediit* EX ANGLIA. Dus blijkt de valfcheid des Vlaamfchen Briefs oogfchijnlijk: anders was die gemeenfchap van 100 Gemeten in Zeeland (dat is omtrent 50 Morgen in Holland) niet waardig, dat wy 'er ons zolang mede ophielden. Van meer belang is het volgende.

In het Charterb. p. 170-174. vinden wy de keure der Stad Middelborg, van den jaare 1217. de welke gegeeven zou zijn door Johanna, Gravinne van Vlaandren (terwijl haar Gemaal, van wien zy geen gewag maakt, in Vrankrijk gevangen zat) gezaamelijk met Willem I Graave van Holland. Maar, na een naauwkeurig onderzoek, ben ik ten vollen overtuigd geworden, dat het is een gezond lighaam, daarmen flechts een valfch Hoofd opgezet, en eenen valfchen Staart aangelapt heeft. 't Hoofd, met het eerfte Artykel, luidt aldus in de Vertaaling p. 172. „ Dit is de Wet de welcke Keure gefeyt wert der Burgers van Middelburch, metten eet bevestigt van die *perfoonen, welckers namen ende fegelen hier onder gefet ftaen.* Werwaerts de Poorteren van Middelburch hun ofte heur keeren, foo fullen fy onder de bescherminge ende geleyde van BEYDE GRAVEN ende heur OFFICIEREN ftaen, de welcke foo wtheemfchen als inwoonderen binnen Middelburch onthoudende, vafte vrede gebieden.“ 't Is fraai. En wie waaren die BEIDE GRAAVEN? Te weeten, *de Perfoonen welker Naamen onder den Brief ftaan.* Die dit gelieft te overweegen, zal lichtelijk zien, dat het Valfche munt is. In alle Zeeuwfche Keuren ftaan de Naamen der Graaven aan het Hoofd, maar hangen niet aan den Staart. Ook is daar het woord, *Perfoonen*, befpottelijk. Het laatfte Artykel en 't Slot luiden aldus: „ Die van Middelburgh en fal niemand arrefteren, dat is panden, als om eygen misdaden, in de *twee Graeffchappen*, dat is *Vlaendren* en *Hollant.* Deefen hebben Vrou *Johanna*, Gravinne van Vlaendren, *Willem* Grave van Hollant. ende *heur Cafteleynen van Zeelant* befworen, die van Middelburg onverbrekelijck te onderhouden. In 't jaar 1217.“ 't Is vreemd, datmen deeze valfcheid tot noch toe niet ontdekt heeft. Zo menig Artykel als

voorts

voorts deeze Keure bevat (zy zijn veel, doch niet genommerd) B. IV.
leveren daarvan byna zo veele bewyzen uit. Het tweede is t. 15.
kort, en strekke tot een voorbeeld der anderen: *Die een mensch binnen de Keure wonde, zal* DEN GRAVE [COMITI in 't Latijn] *drie pont, de Stad vijf pont beteren.* Wie was die Graaf, aan wien deeze boete moest voldaan worden? Was het de Vlaamsche of de Hollandsche? Want elk begrijpt licht, dat de Hollandsche Willem en de Vlaamsche Johanna, te saamen, onder het eenvoudige woord *Graaf*, niet konnen begreepen zijn. Nu worden, in deeze Keure, alle Boeten geweezen ten voordeele van *den Graave*, de Stad, of den Beleedigden. 't Is eenvoudig en klaar, dat hier geen ander verstaan kan worden dan de *Graaf van Holland.* Wiltge nader bewijs? Lees slechts, van de vijf laatsten, de twee eerste Artykelen. Het eerste dier twee zegt: *Alle misdaet binnen Middelburgh gebeurende*, DE GRAVE *onder* BURNESSE *ende* HEDENESSE *sijnde, sal tweevout geboetet werden.* Dat is, den Graave zijnde in *Zeeland*, zo wel BEOOSTER als BEWESTER SCHELDE. Dewijl nu Margriet zelve haare Eisschen noit verder uitgestrekt heeft, dan over *Bewester Schelde*, zo is onbetwistbaar, dat hier om geenen *Grave van Vlaandren* kan gedacht worden. Maar het volgende Artykel verdient inzonderheid met aandacht geleezen te worden: *Soe wie in Middelburgh woonende overthoont wert met drie getuigen*, EENEN ANDEREN WERELTLIJCKEN HEER ALS DEN GRAVE *gekosen te hebben, sal* DEN GRAVE *thien pont, de Stadt een pont boeten, ende dat* SAL DE GRAVE *oordelen.* Wat dunkt u? zou die *andere werreldlyke Heer*, tegen wien de Graaf van Holland hier op zijn hoede was, niet wel de *Graaf van Vlaandren* zelf geweest zijn? My, zeker, komt het zo voor. Geen echte Copye van deezen Brief voor handen zijnde, is bezwaarlijk te bepaalen, hoe dat vervalschte Hoofd en Slot eerst gesteld zijn geweest. Echter twijffel ik niet, of men zal het, met my, lichtelijk konnen opmaaken uit het volgende.

In de maand Mei 1223, en dus maar zes jaaren laater, gaf Florens IV *de zelfde Keure van Middelborg* aan die van Westkapelle, gelijk hy zelf zegt in het Hoofd (Chart. p. 182) het welk in de Vertaaling (p. 185) aldus begint: „Floris GRAVE VAN „ HOLLAND, ende Dirck Heere van Voorne, BURGGRAVE VAN „ ZEELAND, willen dat kondt sy, enz.“ En voorts Art. I. „ In den eersten, soe waer die Poorters van Westcappelle

B. IV. „ varen ofte haer goet, die nemen wy in onser geleyde en
¶. 15. „ in onser beschermenisse, enz.“ In de voorige vervalscht, *bescherminge en geleyde van beyde de Graven en heur Officieren.* Zijn de Heeren van Voorne, als Burggraaven, oit genoemd *Officieren?* En waar heeftmen oit geleezen of gedroomd van Vlaamsche *Kasteleinen van Zeeland*, gelijk die *Officiers* daar in het Slot heeten? of van eenen Vlaamschen *Baljuw van Zeeland*, gelijkmen Margriet naderhand deedt spreeken? Men stoffeerde een herssenschim, en wist niet wat naam 'er best aan te geeven. Het laatste Artykel, boven vervalscht opgegeeven uit de Vertaalinge, luidt in de Vertaalinge van deezen Brief aldus (p. 187. Art. LXI) „ Niemant en moet panden „ Poorters van Westcappelle in 't *Graefschap van* Hollandt, „ het en sy om haer selfs schult of misdaet.“ Het geene wy verder uit dien van 1217, ten bewyze, hebben bygebragt, kanmen in deezen van 1223 insgelijks vinden. Ondertusschen moet ik my verwonderen over de domheid en blindheid, of zeide ik beter luiheid? van den Vervalscher der Keure van Middelborg, onderstellende, dat het genoeg was, Hoofd en Slot, nevens 't eerste en laatste Artykel te vervalschen, omdat van ouds, gelijk noch, ten opzigte van oude Brieven, byna elk zich genoegt met Kop en Staart te bezien, en over 't gansche Lighaam te oordeelen, gelijkmen 'er anderen van hoort praaten.

In het zelfde jaar 1223, gaven de zelfde Graaf en Burggraaf eene diergelyke Keure aan de Stad Domburg (p. 188) en wederom zonder een woord te reppen van de Vlaamsche Gravinne Johanna, die echter, zo veel my bekend is, noit geklaagd heeft, dat zy in haare Rechten op Zeeland verkort is geworden. Vanwaar dan, sedert, dat Recht, om het welke haar Zuster Margriet zo veel schatten en bloed verspild heeft, nadat zy in 't hoofd gekreegen hadt, den jongen Koning Willem te noodzaaken, dat hy Zeeland van haar te Leen ontvinge? Maar aan die valsche Brieven van Verdragen en Overeenkomsten, die gesteld zijn, zo op haaren naam, als op dien van haaren Zoon Guy, van Koning Willem, enz. houd ik haar gansch onschuldig Die zijn van jonger tijd. Want die Vlaamsche Logen, wegens het Leen van Zeeland, is noch lang daarna weder vernieuwd. Meyerus op 't jaar 1310 verhaalt, dat Graaf Willem, met den Vlaamschen Robert in oorlog zijnde, doch zich te zwak vindende, den Vrede verzocht,

zocht, en verkreeg op deeze Voorwaarden: Willem zou bezitter blyven van de Zeeusche Eilanden (let wel, dat het een oorlog was tusschen *Vlaandren* en *Henegouwen*, waarmede de *Hollanders* en Zeelanders, gelijk Meyerus zelf getuigt, zich niet wilden bemoeien) mids jaarlijks betaalende aan Guy, Roberts Broeder (die zes jaaren te vooren eene zo bystere, als by den uitslag ongelukkige rol in Zeeland gespeeld hadt, als wy in 't vervolg zullen leezen) zoveel als de Zeeusche Eilanden jaarlijks opbragten. En dat was de helft meer dan het sprookje van *half en half*. Dit toegestaan hebbende, zou Graaf Willem zich, *ongewapend*, vervoegd hebben in 't Vlaamsche leger, en, *met eene knie ter aarde*, den *Eed van Manschap* gedaan hebben wegens *alle de Zeeusche Eilanden*. enz. B. IV. ✝. 15.

Zie hier noch een' Brief, niet van Graaf Guy, maar dienmen, zo dwaas als valsch, op den naam van Guy gesteld heeft, al mede om te bewyzen, dat Zeeland van ouds behoorde tot Vlaandren; en de Vlamingen dierhalve altijd gerechtigd waaren om hun Erfgoed weder te eisschen. De Brief is te vinden in 't Charterb. p. 471. Latijn en Duitsch (beide uit den éénen O. Vredius) en zou gegeeven zijn op *Sinxendag*, 25 Mei, 1287. Dus luidt de Vertaaling.

„ Wy Guido, Grave van Vlaendren ende *Marc-grave van* „ *Namen*, verthoonen ende seggen, dat onse Voorsaeten, „ Graven van Vlaendren, het land van *Aelst*, van *Geertsbergen*, het land van de *Vier Ambachten*, het land van *Waes*, „ met het land *boven de Schelde*, met alle ende yeghelicke „ hunne toebehoorten; het land van Walcheren, van Zuyd-Beveland, van Noord-Beveland, van Borselen, ende „ van van alle de eylanden van Zeeland met hunne „ toebehoorten; ende het land van *Oostrevant*, van *Creveceur*, ende van *Aleues*, van het beginsel af tot de daghen „ van hun overlyden, *vredelick* hebben ghehouden ende beseten: Ende *besonderlick* de doorluchtigste Vrouwe MARGRIETE, Gravinne der Vlaeminghen, ende van Henegauw, van de welcke wy het Graefschap ende de ghemelde Landen ghe-erft hebben, &c. Dit is ghedaen in ons „ huys by Wynendaele in Vlaendren, onder het Bisdom „ van Doornijck, in 't jaar naer de Mensch-wordinge ons „ Heeren 1287. op den Sinxendagh, in de teghenwoordigheyt van dese Edel-mannen, den Heere *Boudewijn* „ *van Avennes*, *Heere van Beaumont onsen Broeder*, Ro-

B. IV. „brecht de Grave van Nevers, ende Willem, onse So-
♈. 15. „nen, &c.“

't Is wel kinderlijk verzonnen. Guy zit t'huis, verzeld van eenen Broeder en twee Zoons; daar schrijft hy een lijst van verscheiden Landen, die zyne Voorzaaten, Graaven van Vlaandren, altijd vredelijk bezeten hadden. Maar gelijk hy daar schryven kon wat hem beliefde, en die lijst zo groot maaken als hy goedvondt, zo mag yder daarvan gelooven wat hy wil. Vooral is dwaas, dat Guy zoude gezeid hebben, dat zyne Moeder Margriet *byzonderlijk* in de *vreedsaame* bezitting van *Zeeland*, tot haar *overlyden* toe, geweest was. Ten opzigte van *Zeeland* hebben wy, meen ik, genoeg gezeid. Hoe vreedzaam Margriet de eerstgenoemde Landen bezeten hebbe, kanmen zien uit het Rijksvonnis, tegen haar geweezen den 11 July 1252. Charterb. p. 268. van welk Vonnis de echtheid blijkt uit Meyerus zelven, dewijl hy 'er, op dat jaar, een Uittreksel van geplaatst heeft in zyne Historie. Maar die Vader der Vlaamsche Geschiedenissen geeft my een onwedersprekelijk bewijs aan de hand, om dien zogenoemden Brief (zo 't noodig is) van *tastelyke logen* te overtuigen. Want zo schrijft hy op 't jaar 1280. *Obiit Balduinus, frater Guidonis ex matre, Toparcha Bellomontanus, conditus apud Minoritas Valentianis.* Boudewijn Broeder van Guy, en Heer van Beaumont, is dan overleeden in 1280, toen hy omtrent 65 jaaren moet oud geweest zijn. En nochtans was hy in 1287 getuigen in dien Brief van Guy. ENZ.

♈. 72. ♈. 72 (Onderdochte) de Andd. *Onder hem dochte.* 't Is beide goed: doch 't onze beter. *Onder* is hier *onderling*; en wordt, ook in deezen zin, geplaatst voor allerlei Werkwoorden, die iets betekenen 't welk *onder* twee of meer persoonen geschiedt. Maerlant J. O. f. 160 c.

Daer si saten eñ hem onderspraken.

Hist. van Jason f. 19 a. *hoe Jason ontfanghen was van der Conighinne, eñ hoe zy elcanderen* onderSaghen. En f. 103 b, *eñ om te commen deen tot sanders lieft, gaen sy te Missen, om malcanderen te* onderSien, *eñ haar treken eñ teykenen te doen.* Walewein f. 25 a.

Eer si hem consten ondermoeten,
Groetene Walewein herde scone.

het welk sedert verkort is tot *ontmoeten*. Jason f. 52 a. *so* ondergroet-

dergroetten *zy elc anderen seer vriendelic.* D. van Assenede B. IV. f. 8 d. van twee konstbeelden: ✝. 72.

Als ocht si hem onderloeghen,
En leefden, alse gebaerden si.

en f. 5 a.

Si onderminden *hem verbolenlike.*

en f. 9 b.

Si liepen te samen haestelike,
Eñ ondercusten *hem vriendelike.*

Jason f. 108 b. *int oerlof nemen* ondercusten *zy malcander menichwaerven.* En f. 67 b. *met desen woerden ombelsden zy,* eñ ondercusten *zy malcander.* Voor *ombelzen*, vindtmen by Kiliaan ook *onderhelsen.* Daarop volgt menige *onderhandeling*, menig *onderpand.* Limborg B. XI. f. 106 a.

Daer was gesocht menich keer
Om te onderbinden *die herten.*

en f. 119 b,

Den Bisscop men ontboot doe,
Diese ondertroude *doe.*

Jason f. 57 b. *Rust eñ Vrede sullen* onderwortelen, *eñ daer en sal man soe coen zijn, die tweedracht onder u sal dorren conspireren.* Het gene wy hier uit verscheidenen byeen gezaameld hebben, heeft Jan van Meun op eenen hoop getast. Rom. de la Rose ✝. 22085.

A ces paroles s'entralient,
De leur amour s'entremercient,
N'est joye qu'ilz ne s'entrefacent;
Par grant amour lors s'entrembrassent,
Comme deux coulombs s'entrebaisent,
Moult s'entrayment, moult s'entreplaisent.

Maar Vyanden *ondermoeten* malkanderen zo wel als Vrienden. Limborg B. III. f. 28 b.

Eñ doe ghingen si metten swerden
Onderhouwen *vromelike.*

Jason f. 26 a. *dese twee kempen begonnen deen den anderen* t-ondertasten *met dat scarpe vanden zwaerde.* Jan van Heelu p. 25.

Die ieghen een wouden vechten
Eñ hem dicke ondersloeghen.

Limborg B. VIII. f. 86 a.

*Doe begonsten si hem t-*onderslane

B. IV. *Vreselec met baren swerden.*
✝. 72. Walewein f. 12 a.
Doe onderstaken si hem met nide,
Dat die scachte bede braken.
en f. 22 a.
Vanden halsberghe alle die maelgen
Falgierden, als si hem onderstaken.

✝.275. ✝. 275 **Verraders / smekers / oorstekers / ruuners / pluimestrekers)** wy voegen hier deeze vijf woorden te zamen, omdatze verstaan konnen worden, als aanwyzende vijf byzondere eigenschappen van eenen *Vleier*, die niets bedoelt dan eigen gewin. Verraders schynen hier, in een' eigelyken zin, de zulken te zijn, die hunnen Heer, door valsche en arglistige inboezemingen of Raadgeevingen, ten val strekken; of hem doen doen het geen hy naderhand wenscht niet gedaan te hebben. Achitofels, die in alle eeuwen gevonden worden. Smekers komen in naam meest overeen met *Vleiers*. Zy trachten zo zeer niet om anderen kwaad, als om zich zelfs goed te doen. Maar die dit laatste zoeken, vervallen ook wel tot het eerste. Maerlant f. 1 b.

Ghi sijt te maghere eñ te bleker:
Twi sidi vor die oghen smeker,
Eñ achter valsch als die verrader?

daar *Verrader* te verstaan is in ruimer zin dan wy 't ze aanstonds verklaarden. Doctrinale B. II. f. 11 c.

Dat hine hoede van quaetsprekers,
Eñ oec van gheveinsde smekers.

Leevendig wordt de *Smeeker*, of *Smeeking* zelve, afgeschilderd in 't Schaakspel f. 64 a. *die seggen, dat wi guet, dat wi vroet, dat wi heilich zijn; wi weten wel dat wijs niet en zyn; nochtans, overmits een clein prijs, laten wi ons genoegen, eñ wi scrivent ons toe, al dattie* smekinge *zonder schaemte van ons seit.* Die geene, van welken wy zeggen, datze een' *plasdank* zoeken te verdienen, behooren ook tot de *Smeekers*. Mat. der Sonde f. 102 b. *als der* smeiker *tonghe ghewoenlic is* ——— *soe hebben die clercke den Pauwes claghende* smeykelic *aenghebracht.* Oorstekers zijn, volgends Kiliaan, en ook volgends Alk. *Oorblaazers*. En zo verklaart Kiliaan ook *Insteker*, datmen nu niet verstaan zou. Ruuners zijn allereigelijkst *Oorblaazers*, die, al heimelijk fluisterende, iemand de *Ooren* vol *blaazen*; van *Runen*, ook

Ro-

Roenen by Kiliaan, die het vertaalt *Mussare*, *mussitare*, *in-* B. IV.
susurrare. Waarmede overeenstemt de verklaaring van *Oor-* ℣. 275.
ruiners, die Alk. uit Junii Batavia aanhaalt: en nochtans verklaarde Alk. *Runers* hier liever door *Roemers*. Ook die van *Runen*, Hoogd. *Raunen*, die van Loon op Kolijn p. 65. uit J. ab Eckhart bybrengt; daarmen onderweezen kan worden, dat onze Dichter alhier de *Pluimstrykers* stelt onder het getal der *Duitsche Runers*; te weeten, van die oude *Runische*, dat is, volgends van Loon, *zoetvloeyende en als betoverende*, gezangen der oude Barden; enz. Doch van zyne Runische geleerdheid kuntge daar, en p. 63. meer vinden. Bedied. der Misse f. 1 c.

Die dicke runen, *ende kiven*,
Eñ ongestier in die kerke driven.

wat *runen in de kerke* zy, kanmen noch veeltijds zien, en ook somtijds hooren. Vert. van Boëtius f. 10 a. zy *vermoghen wel quaet te* runene *of* radene; *maer in ons licht dan tconsent inde twederstaen.* PLUYMSTRYKERS zijn, die iemand, als met een zacht pluimken of veerken, wat honigs om den mond smeeren, tot dat hy zelf roepe, *ohe*, *jam satis est*; of anderszins streelen tot dat hy in slaap valle. Hiermede komt niet kwaalijk overeen *Vlaabakker*, dat ik vinde by Eduard de Deene, Waerachtige Fabelen der dieren *MS* 1567. Fab. 35.

Pluymstrijckers, Vlabackers, *Oorblaesers*, Fletsers
Sijn inder Heeren boven.

daar ook *Fletser* zo veel is als *Laffe Vleier*: want *flets* is *laf*. Voeg hier noch by, uit Maerlant XI. 70. f. 111 c.

Want men vint altijt van dien
Orscalke, *die met quaetheit omme gaen.*
Tusschen Antypater eñ Yrchaen
So waren quadien, die quat spraken.

dat waaren dan *Kwaadspreekers*. maar *Oorschalk* is, letterlijk, *Ooren dienaar*; gelijkmen hadt konnen zeggen, op de zelfde wyze als gezeid is, en noch gezeid wordt, *Oogen dienaar*; dienmen, t'eeniger tyde, ook genoemd heeft *Oogelaar*. Kiliaan: OOGHELER, *Oegheler*: Sax. *is Ooghen-dienaar*; *Adulator*.

℣. 602 **Dat rike eñ dat arme ghedieде**) Seb. nam hier ℣. 602.
ghediede voor een Werkwoord, en verklaarde 't *welvoere*, te weeten, van *welvaaren*. Alk. aldus: *Volk*; *ofte Gedyden*, *Welvoeren*. En 't is waar, *Wel voeren* doet de varkens *gedyen.*

B. IV. *en.* Maar *Ghediede* is hier niet anders dan *Volk;* doorgaands
✝.602. *Diet*, *diede.* Wat is *Volk?* 't zelfde met het Latijnsche *Volgus*, *vulgus:* en beider grondbetekenis schijnt te liggen in ons woord *Volgen;* de voornaamste eigenschap van het *gemeen.* En wat is *Died?* eigelijk *Menigte.* Zo leezenwe I. 905. *met groter menichte.* En VII. 306. *met groten diede.* buiten twijffel van *Dieden*, *dyden*, *dygen*, *dyen;* die door Kiliaan verklaard worden, in de eerste plaatse, *Coalere*, *coalescere*, en voorts *Augescere*, *accrescere*, &c. dat is kortelijk, *te saamen vloeien en toeneemen.* En zo zijn alle Volkeren, eerst uit een klein getal van persoonen te saamen gevloeid, en eindelijk uitgedeegen tot eene groote meenigte; dat is, geworden tot een *Died.* Zeer nadrukkelijk, mijns oordeels, deedt J van Maerlant, God zelven, na den Zondvloed, zeggen tot Noach I. 31. f. 7 d.

Eñ ghi, *menschelijc* gediet,
Wast, *eñ wort menichfout.*

hoewel het daar eenvoudiglijk kan genomen worden voor *menschelijk geslacht*, even als *mansdied*, by den zelfden voorkomt voor *mannelijk geslacht*, f. 9 c.

Abraham die nam Ysmaël,
Eñ daer toe alle sine maisniede,
Ja datmen vont van mansdiede.

Somtijds schijnt *Died*, voor *Volk*, ganſch geen aanzienelyke benaaming. Beneden VII 966.

—— *een arm ghemene* diet
Sonder Here eñ sonder hovet.

Maerlant IV. 3. f. 30 d.

Doe begonste dat ghemene diet,
Dat met hem vut Egypten sciet,
Eñ daer toe mede also wel
Vele des volcx *van Ysraël*,
Spise te begaerne utermaten
Die si te voren in Egypten aten.

zie Num. XI. 4. daar dit *ghemene diet* genoemd wordt, *'t gemene volksken:* en Exod. XII. 38. daar 't heet, *veel vermengd volk.* Maerlant J. O. f. 155 c.

Dat verwatene Juedsche diet.

Maar op zich zelfs, en onbepaaldelijk, zijn *Died* en *Gediet* even onzydig als *Volk.* Onze Dichter I. 640.

—— —— *al dat ghemene* diet

Dat

Dat tusschen der Elven woent eñ der Seinen. B. IV.
is, *al dat volk te saamen*, of *in 't gemeen.* Maerlant IX. ✝.602.
f. 60 b.

Salomone, als ic hier voren las,
Gaf hi daer vor sine liede
Alle de voghedie van den ghediede.

. O. f. 147 c.

Also dat alle van den gediede
Nieme wiste, hi wien dat gesciede.

r *Nieme*, lees *Niene*, dat is, *Niet en.* En f. 153 b.

Dat si hem senden alsulc gediet
Daer hi hem mede mach verweren.

laar is het *Krijgsvolk*. Enz. Wy hebben *Died*, boven,
leid van *Dieden*, *diede*; dat het zelfde is met *Dyden*,
;. Van dit laatste is herkomstig *Degen*, in de betekenis
Held. Maerlant VII. 11. f. 42 d.

Verwan die degen *Hercules*.
Athense den degen *coene.*

meermaalen. In die zelfde betekenis heeftmen ook *Diet*
:id van eenen enkelen persoon. Maerlant IX. 9. f. 48 d.

Eñ als die offrande was gedaen,
So quam Samuel zelve zaen
Eñ sceltene dat hem gesciede.
Saul sprac daer toten diede:
Dese ontvloen mi, enz.

daar is *toten diede*, tot Samuel. Zie I Sam. XIII. 10. 11.
heet ook Zeghelijn, in de Hist. of Roman van zynen naam
104.

Maer Seghelijn, dat coene diet.

te vooren p. 25.

Doen sprack aldus dat coene diet.

ılewein f. 59 c.

Grote mort eñ grote vlucht
Maecte hi onder des Hertoghen liede:
Men las noit van ghenen diede
Dat hem so sere weerde.

dit *Died* was de éene Walewein.

✝. 750 Eñ woꝛt Grave Floꝛens boꝛghe) liever las ik, ✝.750.

Eñ wort selve sGraven borghe.

hebben de Andd. daar ook ✝. 746 geleezen wordt, *die*
Grave

B. IV. ✝. 750. *Grave*, hier al mede, *Grave Florens*. Butkens schijnt het geval bewimpeld te hebben. Hy spreekt van geen' borgtogt; maar zegt, dat de Hertog dit vasthouden van den Graaf zo euvel nam, dat hy den Vlaming dreigde met eenen Oorlog; die, bevreesd wordende, hem zelven verzocht tot Scheidsman, en Florens op vrye voeten stelde. Maar wanneer is dit voorgevallen? Butkens p. 330. stelt het op 't jaar 1293. Onze Vaderl. Schryver op 1288 of 89. Melis, die tusschen 1287 (✝. 509) en 1295 (✝. 981) geene jaaren noemt, verhaalt het eerder dan de reis van Florens naar Scotland, die behoort tot 1291. Dus kan 't niet gebeurd zijn in 1293. En in 1288, den 5 Juny, sloeg de Hertog dien bloedigen slag van Woeringen, waardoor hy zich 't bezit van het Hertogdom van Limborg verzekerde, en een einde maakte van eenen vijfjaarigen oorlog tegen den Graaf van Gelre. Enz. Maar my verwondert, dat Melis geen woord rept van dien Gelderschen oorlog, waarin Florens zekerlijk deel gehad heeft. Want in des zelfs aanvang maakte hy met den Hertog een Verbond van onderlinge hulpe tegen allen. Doch laat de Brabantsche tijdgenoot, Br. Jan van Heelu, het in zijn eigen taale zeggen: p. 101. 102.

Toen dat orloge ierst began,
Wert, tusschen den Hertoge Jan
Ende sinen Neve van HOLLANT,
Van vrientscape gemaect een bant;
Soe datsi te gader souden
Jeghen alle manne houden.
Nochtan en quam metter bant
Selve die Grave van HOLLANT
Dien Hertoge niet te hulpen.
Hi was op dien wech te Gulpen,
Maer hine volquam niet tote daer.
Te somere om, in dander iaer,
Bestont weder die Hertoghe
Van dien selven orloghe
Een stoute reyse ende een harde.
Daar sinde Heeren WOLFARDE
Ende VAN RENISSE *Heeren* JANNE
Die Grave van HOLLANT, *ende sine manne*
Tote Tricht een deel daer mede.
Die Grave van HOLLANT *nochtan dede,*

Al

Al en quam hire selve niet, B. IV.
Te menigher stont verdriet v. 750.
Den lande van Gelre, eñ scade groot
Met sinen lieden. Want hi ontboot
Die coggen allen van ZEELANT,
Soe wel bewaert ende ghemant,
Datsi royden, voort ende weder,
Alle die Mase op ende neder,
Eñ al dien Wale, eñ oec elre,
Dore dies Graven lant van Gelre. ——
Aldus leet die Grave Reynout
Van Gelre ende sine liede
Dicke scade, die hem ghesciede
Vanden Grave van HOLLANT.

kens, die een goed gebruik van deezen Dichter gemaakt ft, stelt het voorgaande op 't jaar 1285, en het volgende 1286. De zelfde p. 119.

Doen die Grave van HOLLANT *sach* ——
Dede hi in Gelrelant varen
Coggen vele met grooten here,
Ende dede doen alse hulpere
Tsertoghen lant vercrichten.
Die Hertoge van Gelre hadde doen stichten
Een borch, hiet ten Nuwen grave:
Die wonnen ende braken ave
Die ZEELANDRE *met stride.*

:htenhorst, Geld. Geschied. B. VI. p. 104 a. meldt dit : met drie woorden op 't jaar 1286, doch spreekt van *de* :*uwe Grift*, waarvoor hy in 't Latijn gevonden hadt *No*- *s Fossatum;* 't welk hy bekent niet te weeten wat daar :kene. En geen wonder. Beter deedt Butkens p. 308. zeg- de in 't Fransch, *le Chasteau de Nieuwen-grave.* Maar is dit, dat, in de laatste zes vaarzen, de *Graaf van Gel-* weemaal genoemd wordt *Hertog*, daar Gelderland eerst in jaar 1339 tot een Hertogdom verheven is? Doch Jan van :lu, die in 1288, en dus een en vijftig jaaren vroeger, den , dien hy beschrijft, bygewoond hadt, heeft hier geen ald; maar de uitschryver, die zich hier meer dan eens ver- l heeft. Voor *Die Hertoge*, lees dan *Die Grave* van Gel- zijnde *Hertoge* waarschynelijk gesprooten en kwaalijk her- haald

B. IV. haald uit het voorgaande vaars, daar het den Hertog van Bra-
✝. 750. bant betekent. Doch daar is ook een woord in de pen gebleeven. Zie hier, hoe ik meene dat die plaats moet geleezen, onderscheiden en aangevuld worden:

Eñ dede doen, alse hulpere
Tsertogen, dat *Lant vercrichten*.
Die Grave van Gelre hadde doen stichten ——

Maar Butkens plaatste het eerst aangehaalde kwaalijk op 't jaar 1285. Die Oorlog eindigde in 1288, nadat de zelve vijf jaaren geduurd hadt. Als dan Heelu zegt (✝. 1) *Toen dat orloge ierst began*, spreekt hy, buiten twijffel, van 't jaar 1283. Toen, vervolgt hy, is 'er een Verbond van Vriendschap gemaakt tusschen den Hertog en *des zelfs Neef* van Holland; zodat zy elkanderen zouden bystaan *Tegen alle mannen*. De Brabantsche Brief deswegen is gegeeven den 10 October 1283, en te vinden in 't Charterboek p. 434. waarby Hertog Jan *zynen lieven Neve*, Florens, belooft, zolang hy zou leeven, te helpen met raad en daad *tegen alle man*. Dat de Hertog, in deezen Brief, achter de woorden, *jegens alle man*, laat volgen, *sonder jegbens onsen Heere den Coninck van Allemaignien, ende den Graeve van Vlaendren*, is hier van weinig belang, omdat dit Verbond alleenlijk zag op den *Graaf van Gelre*; tegen wien de Hertog zich wilde verzekeren van den bystand zijns Neefs van Holland. Verder zegt J. v. Heelu (✝. 12)

Te somere om, in dander jaar, enz.

Waaruit volgt, dat het geweest is in 1284, dat Heer *Wolfaard* en Heer *Jan van Renesse*, door Florens den Hertoge te hulpe gezonden zijn. Enz.

Ik moet my, dierhalve, verwonderen, dat ik, in 't Charterboek p. 437. vinde eenen Brief van vier Engelsche Gezanten, in Holland gekomen, om de verschillen tusschen de Graaven van *Holland* en van *Gelre* te bemiddelen. De zelve behelst een Verblijf, door beide Graaven bezegeld, waarby zy zich onderwerpen aan de Uitspraake des *Konings van Engeland*. Dees Brief zou gegeeven zijn den 9 Augustus 1284. Ik geloof 't niet. Ook is 'er niets op gevolgd: en hierover verwonder ik my geenszins. Evenwel was *Florens* zo ongeduldig om zynen peis te maaken met *Reinoud*, en dus zijn Verbond met *Hertog Jan* te verbreeken, dat hy in 't volgende jaar 1285, zyne byzondere Gemagtigden zondt naar *Engeland*, om den Koning

ning te verzoeken, die geschillen, tusschen *Holland* en *Gelre*, B. IV.
te beslissen. Maar ook hierop is niets gevolgd. Beide deeze ℣. 750.
Brieven van 9 Aug. 1284, en van 10 April 1285, staan in het Charterboek, alleen op 't gezag van de *Acta van Rymer*, in welken Graaf *Florens* doorgaands voorkomt, alsof hy niet gaan kon, zonder te hangen op den *Engelschen* leiband. 't Is waar, ik lees in het Chart. p. 463. eenen Brief van 11 Nov. 1285, waarby *Reinoud* zich zou verbonden hebben, de Broeders van Aemstel niet te zullen helpen, wanneer zy den Zoen, met *Florens* gemaakt, mogten verbreeken. Waaren zy dan toen geene Vrienden? Ik zei misschien, ja; indien ik eenigszins raad wist om deezen knoop te ontwarren. Die Brief is van den zelfden inhoud, genoegsaam gelijkluidende, en op éénen dag gegeeven, met twee anderen van *Hertog Jan* en *Diederik Graaf van Kleef*: zonder dat in een' deezer de Plaats genoemd wordt. Maar daar volgt een vierde Brief, door den *Hertog* gegeeven binnen *Brussel*, op dien zelfden dag, 11 Nov. 1285; daar dan *Reinoud*, in 't midden zyner Vyanden, moet tegenwoordig geweest zijn. Den 11 Maart 1286, gaf *Diederik* aan *Florens* eenen Brief, overeenkomende met dien des *Hertogs* van 10 Octob. 1283, boven gemeld. Deeze drie zouden alles verdeelen wat zy op *Reinoud* zouden veroveren. Uit eenen des *Hertogs*, van 24 Sept. 1286, blijkt, dat, ter zelver tijd, *Hy* zelf in de Bommeler-, *Florens* in de Tieler-waard, zijn gevallen, elk met zijn eigen volk. Zie verder Chart. p. 465 en 466. en aldaar eene Aantek. behelzende een kort en net bericht wegens den oorsprong en uitslag van dien Oorlog, waarvan wy ook elders gewaagen by gelegenheid van J. v. Heelu; zonder wienmen 'er nu weinig van weeten zou.

℣. 780 Hi hadde ghemaect) wanneer heeft Florens met ℣. 780.
Koning Eduard dit eerste Huwelijksverdrag aangegaan? De Brief deswegen, te vinden in het Charterboek p. 412. is gedagtekend den 5 July 1281, en verdient wel eenige aanmerkingen; en deeze vooraf, dat hy ontleend is uit de gemelde *Acta van Rymer*. Florens belooft daar zyne Dochter *Margriet* ten huwelijk aan *Alfonsus*, 's Konings Zoon, *met de* HELFT VAN AL ZIJN LAND, dat hy toen bezat; het welk hy zou laaten verdeelen, en waarvan *de Koning kiezen zoude* het deel dat hem best behaagde. Indien Florens overleedt zonder

Man-

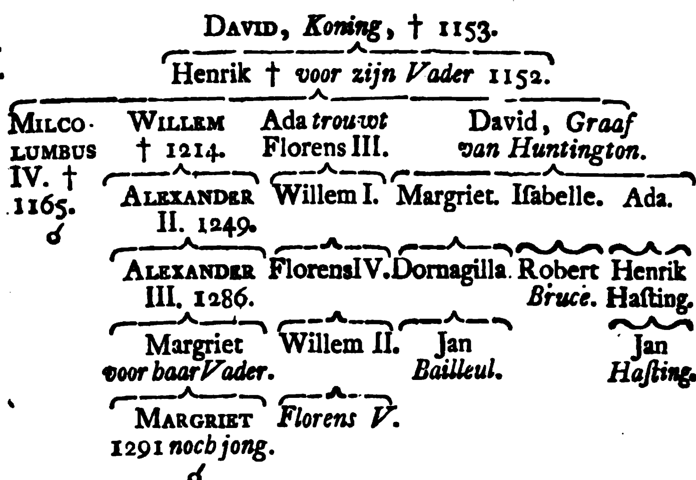
B. IV. Manlijk Oir na te laaten, zou *Margriet* eenige Erfgenaame zijn van al zyne Landen, zo die hy reeds hadt, als die hy
1780. noch zoude mogen krygen, zonder dat zyne andere Dochter, of Dochters, daar in eenig deel zouden erven: mids dat de Koning zorg droege, datze wel uitgetrouwd wierden. Zoras het huwelijk tusschen *Alfonsus* en *Margriet* voltrokken was, zouden zy zulks in het bezit van 's Konings deel gesteld worden, als de *Gezanten des Konings* zouden meenen te behooren; behoudens, enz. Zo ras de Koning de keuze gedaan hadt, zouden de *Edelen en Steden*, *zo wel van 's Graaven deel*, *als van 't geen by afstondt*, het bovenstaande, by EEDE, MANSCHAP en BRIEVEN moeten bevestigen. Als 't Huwelijksfeest gevierd was, zouden de VASTE STEDEN, SLOTEN *en* STERKTEN *van 's* GRAAVEN LAND *gesteld worden in bewaaringe van den Koning*, *of van Alfonsus en Margriet.* Noch zouden de Edelen en anderen van *'s Graaven land* moeten zweeren, dat, zo hy, Florens, kwam te overlyden, eer een zyner kinderen meerderjaarig was, de Koning Voogd zoude zijn, zo van 't Land, als van de Kinderen. Tot noch al meerder verzekering, zoude Florens bezorgen, dat dit Verdrag bevestigd wierde door den *Roomschkoning*; en dat zelfde zoude hy ook by de *Keurvorsten* zien uit te werken. Enz. En zulk een' Brief gaf Florens, in Engeland zijnde; hy alleen bezegelde dien; en noemt niet éénen Getuigen, die daar by of over zoude geweest zijn. Alles zo verre van de Waarheid, dat het zelfs niet mogelijk was: waarom my ook met geen overtollige wederlegginge zal ophouden. Vermaakelijk, evenwel, is het besluit van dien Brief, 't welk ik hier met de eigen woorden zal byvoegen: *Quod si forte pacta hujusmodi adeo formari et assecurari non possint*, *quod* SECUNDUM LEGES ET CONSUETUDINES TERRÆ NOSTRÆ, *habeant perpetui roboris firmitatem*, *pro infectis omnia*, *quæ promisimus*, *habeantur.* Inderdaad, zo kon Florens ook aan Eduard beloofd hebben, dat hy al zyne Zoons, in het Woud zonder genade te vondeling zou doen leggen, opdat *Margriet* alleen Erfgenaam mogte blyven; mids daar ook zulk een' staart aan bindende: *Maar zo bevonden wordt*, *dat zulks*, VOLGENDS DE WETTEN EN GEWOONTEN VAN HOLLAND, *niet weezen mag*, *verklaar ik alles*, *wat ik hier vooren beloofd heb*, *van onwaarde.* Enz.

In eenen anderen Brief van Florens (Chart. p. 439) gegeeven

en in den Haag 12 Aug. 1284 vinden wy zeer verschillende B. IV.
Voorwaarden van dat zelfde Huwelijk, zo als Florens, met ✝. 780.
rie *Engelsche Gezanten*, deswegen, binnen Haarlem, was
vereengekomen. Ik beken, datze minder buitenspoorig zijn
an de bovengemelde, nochtans eenigszins geschoeid op de
elfde leest; gelijk ook het een en ander ontleend is uit de
elfde Acta van Rymer. Nu belooft Florens zyner Doch-
er mede te zullen geeven *Honderdduizend Ponden Zwarter Tournoizen*: Voor welke somme hy aan Alfonsus afstondt een
VIERDE GEDEELTE VAN ALLE ZYNE LANDEN, *ter keuze van en Koning:* doch alleen tot een *Pand* of zekerheid: Welk
and hy wel weder kon lossen; doch niet anders, dan be-
alende de volle somme van 100000 Ponden (Koning Eduard
af naderhand aan zyne Dochter Elizabeth niet meer mede
an 50000 gelijke Ponden) *infra unum diem naturalem*, dat
binnen den bepaalden tijd van 24 Uuren. Enz. *Ex un-ue Leonem*.

✝. 795 **Want Scotland was hem an verstorven)** dit ✝. 795.
idt, alsof tot de Scotsche Kroon niemand gerechtigd ge-
eest waare, dan Graaf *Florens*. Anderen, weder, smy-
n zijn recht, naar 't schijnt, al te verre weg. Want on-
er Dertien Mededingers waaren 'er Negen minder gerechtigd
in hy; en daaronder Zes, die hun recht afleidden van Ko-
nglyke Kinderen, maar in onecht gewonnen. De Zeven-
e was *Robert Pinkeny*, wiens Over-Groot-Moeder ge-
eest was een *jonger* Zuster van *Ada*, Oud-Over-Groot-
Moeder van *Florens*. De Achtste was *Jan Cumin*, wiens
Meer-Bet-Oud-Over-Groot-Vader weleer Koning van
Scotland geweest was, en die dus mede behoorde tot het Ge-
achte van ouds. De Negende was *Erik* Koning van Noor-
egen, volgens Ruddimannus op Buchananus, Edit. Burm.
238. n. 1. En wat recht hadt die? te weeten, hy was
trouwd geweest met *Margriet*, Dochter van *Alexander III*,
oning van Scotland, by welke hy gewonnen hadt ééne
ochter, ook *Margriet* genoemd, nu, in 1291, overleeden.
n dit is al wat byzonders, dat een Vader een Koningrijk
oude erven van zyne Dochter. De overigen zietge in dit
afelken.

B. IV.
†.795.

Onze Vaderl. Schryver B. IX. p. 56. wijst *Florens* de Kroon af, omdat de anderen den Koning *Alexander III* NADER BESTONDEN. De laatstoverleedene was de jonge Koningin *Margriet:* doch daar komt het hier niet op aan. Maar dat *nader bestaan* is, sedert veele eeuwen, geweest een bron van Oorlogen en Processen. En dan zoumen noch konnen twisten, wie deezer Mededingeren Koning hadt moeten weezen. Alsmen vraagt, wie der laatstoverleedene *nader bestondt*, zo is klaar, dat *Jan Bailleul* 't moest winnen van *Florens*; maar wederom *Robert Bruce* van *Jan Bailleul:* alzo *Bruce* éénen GRAAD nader was dan *Bailleul*; en twee nader dan *Florens*. Maar dat is hier de vraag niet. De Vraag is, wie *naast gerechtigd was tot de Kroon?* Om dit te bepaalen, moeten wy geen *Graaden*, maar STAAKEN, tellen. De vier Mededingers waaren allen Wettig Oir van *Henrik*, oudsten zoon van Koning *David*. Drie der zelven leidden hun recht af van eenen *Zoon*, David; de vierde, van eene *Dochter*, Ada. Die vierde was *Florens*, en moest dierhalve, als verbeeldende den *laatsten Staak*, allereerst uitvallen; ondersteld, gelijk recht is, dat *Broeders* gaan voor *Zusters*, en *Broeders kinderen* voor *Zusters kinderen*, als 't op eene Kroon, of andere ondeelbare Bezittinge, aankomt. Onder de drie andere Mededingers is

is klaar, dat *Bailleul*, die het zelfde recht hadt boven *Bruce* en *Hasting*, als zyne Grootmoeder, in haar leeven, gehad hadt boven haare jongere Zusters *Isabelle* en *Ada*, verbeeldde den *Eersten en Oudsten Staak*; en daarom, zo recht plaats hadt, de naaste Erfgenaam van de Kroon was, en, zonder zo veel omslags, Koning hadt moeten worden. Hy is 't ook geworden; doch door een middel, dat hem, eeuwen daarna, door laatere Koningen van Scotland tot schande geduid is. Hy en *Bruce* waaren de voornaamste Mededingers. Zy verscheenen eerst, en bleeven laatst, op het tooneel. Om hun geschil te beslissen verkooren zy elk Veertig mannen tot Rechters, daar Eduard, Koning van Engeland, noch Vierentwintig Engelschen byvoegde. Dus waaren 'er Honderd en vier; volks genoeg, om eene klaare zaak duister te maaken. Koning Eduard, als Opperrechter, vertoonde, uiterlijk, eenen schijn van rechtlievendheid; maar, in 't kabinet, overleide hy met weinigen, hoe hy Scotland aan Engeland best konde onderdaanig maaken. En zie hier in 't kort, waarop die rechtspleeging uitkwam. Eerst boodt Eduard *Bruce* de Kroon aan, mids dat die zich erkende, een' Leenman en onderdaan der Koningen van Engeland te zijn. Maar als dees edelmoediglijk antwoordde; *dat hy zo heerschzuchtig niet was, dat hy daarom der aloude Vryheid zoude willen te kort doen;* was 't met hem uit. De zelfde aanbieding, vervolgends aan *Bailleul* gedaan, werdt greetig omhelst van hem, die graager was naar de Kroon, dan naar eenen Goeden naam: *regni quam famæ honestæ avidior*, zeide Buchan. VIII. 12. En dus kreeg hy door onrecht, 't geen hem met recht toekwam: ten waare men stellen wilde, dat alles recht is, wat de magtigste goedvindt.

B. IV. ℣. 795.

Laat ons nu eens eene vergelyking maaken tusschen het Recht van *Bruce* en van *Florens*, waarop zy hunnen Eisch konnen gegrond hebben. En ik meen, dat dat van *Florens* veel voordeeliger was dan dat van *Bruce*. *Bruce* hadt volstrektelijk geen recht, omdat hy de Zoon was van eene *jonger* Zuster. Hy zal zich dan, waarschijnlijk, beroepen hebben op de, in den beginne gemelde, *Naderheid*, gerekend volgends de *Graaden*, met betrekkinge tot de laatstoverleedene Koningin *Margriet*. Met meer schijns kon *Florens* zich verzetten tegen *Bailleul*, en voorwenden, dat *Ada*, van welke hy zijn geboorte afleidde, ouder geweest was dan haar Broeder *David*, uit wien *Bailleul* was gesprooten. Wy hebben

B. IV. op het Tweede Boek ℣. 470. aangemerkt, dat, toen *Ada* met ℣.795. *Florens III* trouwde, haar oudste Broeder, Koning *Milcolumbus*, maar twee en twintig jaaren oud was. Waarom ik geloove, dat zy een der oudste kinderen van haaren Vader geweest is: haar Broeder *David*, daarentegen, misschien de jongste; zekerlijk jonger dan *Ada*. Dewijl nu uit dit alles blijkt, dat het recht van opvolginge tot de Kroon, in Scotland, toen noch geenen vasten voet hadt, konmen veel lichter twijffelen wegens het recht van eenen erfgenaam eener *oudere Zuster*, dan wegens dat van den afstammeling eens *jongeren Broeders*. Wat ik van het verkoopen denke, kanmen zien by ℣. 800.

℣. 1032. ℣. 1032 **Nochtan bleef hiere omme doot**) en dit is, byna, de eenige vrucht, die dat ongelukkig Verbond voortgebragt heeft. Men kan het geheel leezen in 't Charterb. p. 563. en, by verkortinge, in de Vaderl. Hist. B. IX. p. 61 en volgg. Maar dat Uittreksel heeft verbetering noodig. Daarin wordt gezeid, dat Florens, als LEENMAN DES DUITSCHEN RIJKS, *tegen den Koning van Duitschland* GEHEEL GEENE VYANDSCHAP *pleegen mogt; waarom hy 'er zich ook niet toe verbinden wilde.* Waarin vooreerst, deeze woorden, *Leenman des Duitschen Rijks*, zijn een Vermeerdering, die in een Uittreksel geen plaats behoort te hebben: vooral hier, daar uit dat Verbond zelf zal blyken, dat Florens *geen Leenman des Duitschen Rijks* geweest is. De Uittrekker hadt het oog op deeze woorden van het Verbond §. 3. *Item, il est accordé, que nous* SOMMES TENUS *de* FAIRE GUERRE, *à sa requeste, à ses Ennemis, Alliés au* Roy d'Angleterre, *et specialement a ceux qui ont receu de deniers contre le dict* Roy de France, EXCEPTE' LE ROY D'ALLEMAGNE. dat is: „ Voorts is overeengekomen, dat wy, „ daartoe verzocht, *gebouden zijn den Oorlog te voeren* tegen „ alle zyne [Philips] vyanden, Bondgenooten des Konings „ van Engeland, en inzonderheid tegen de zulken, die geld „ genooten hadden [van Eduard] tegen den Koning van „ Vrankrijk, *uitgezonderd den Koning van Duitschland.*" Adolf, Koning van Duitschland, was een der geenen, die geld trokken van Engeland. Deeze allen zoude Florens, des vermaand zijnde, *beoorloogen*, alleen uitgezonderd *Adolf*. Maar zo 't gebeurde, dat Adolf Philips beoorloogde of *aanviel*, dan zou Florens Philips te hulpe komen, zo wel tegen Adolf als te-

tegen anderen. Doch dewijl de Tractaaten moeten verklaard B. IV.
worden volgends de eigelyke kracht en betekenis der woor- ✠.
den, zal ik hier weder het oorſprongkelyke, benevens myne 1032.
vertaaling, byvoegen uit §. 2. *Si le dict Roy de France aſ-ſailloit le Royaume d'Allemagne*, *en ce cas* tant ſeulement *nous* POURRIONS *ayder le Roy d'Allemagne et deffendre ſon Royaume*; *et ſi le Roy d'Allemagne vouloit aſſaillir le Roy ou le Royaume de France*, *en ce cas nous* SOMMES TENUS, COMME HOMME DUDICT ROY, *a deffendre luy et ſon Royaume à ſes gages*. Dat is: „ Indien de Koning van Vrankrijk het „ Duitſche Rijk aantaſtte, in dat geval *alleen* zou Florens den „ Koning van Duitſchland MOGEN helpen: maar zo dees „ den Koning van Vrankrijk of des zelfs Rijk wilde aantas- „ ten, in dat geval zou Florens GEHOUDEN ZIJN, ALS „ LEENMAN DES FRANSCHEN KONINGS, hem en zijn Rijk te „ verdeedigen, op des zelfs koſten.“ Hieruit blijkt wel de Eerbied van Florens voor het Rijk en des zelfs Hoofd; maar niet minder zyne onafhangelijkheid. De tegenſtelling van *Mogen* en *Moeten* of *gehouden zijn*, is hier beſliſſende, en heeft geene verdere verklaaringe noodig. Voeg hierby, dat Florens uitdrukkelijk zegt §. 4. „ Wy zullen, van nu af aan, „ niet vermogen eenige gewapende *Duitſchers* in ons Land te „ ontvangen; noch, het zy gewapend of ongewapend, door „ ons Land te laaten trekken, of uit onze Havens te laaten „ vaaren naar Engeland, of naar eenig ander Land van 's Ko- „ nings vyanden, enz.“ Dat *Leenmanſchap van Vrankrijk* ſchijnt toen alleen uitgedacht te zijn, om Florens in ſtaat te ſtellen, zonder krenking van zijn Eerbied voor den Koning van Duitſchland, Philips tegen Adolf te helpen, als 't geval daar zoude zijn. Maar dat voorwendſel waar belachlijk, indien Florens en zijn Voorzaaten waarlijk *Leenmannen des Duitſchen Rijks* geweeſt waaren.

De Dagtekening, onder den Brief geſteld, is *Lundy après Theophanie*; Maandag na 6 January, 1295. Dit is verſcheidelijk genomen, voor 10 Jan. 1295, en voor 9 Jan. 1296. In den Brief ſpreeken geene anderen dan Hollanders, die het jaar begonnen met 1 January. Zo zou het dan zijn 10 Jan. 1295. maar dat is niet mogelijk. De jongſte nederlaag der Vlamingen in Zeeland is voorgevallen op Simon en Judas avond, 27 October, 1295. zie boven ✠. 980. en ſedert is Florens eerſt naar Vrankrijk vertrokken, daar hy dit Verdrag aangong.

 zie

B. IV. ✝. 1032. zie by ✝. 1025. Het is dan te verstaan van 9 Jan. 1296, volgends den Franschen stijl; het welk niet geheel vreemd is in eenen Brief, die in Vrankrijk, en in de Fransche taale, geschreeven, of misschien vertaald is. Wy blyven dan daaraan niet hangen. Van meer gewigt is de Brief van Koning Eduard, gegeeven 1 Jan. 1296, te vinden by Rymer, en nu ook in 't Charterboek p. 568; op welken dag hy de Volmagt zoude getekend hebben, waarmede hy vier Afgezanten naar Holland zondt, om de laatste hand te leggen aan zekere overeenkomst, waarby Florens zich verbonden hadt, Koning Eduard, in den aanstaanden oorlog tegen Vrankrijk, met krijgsvolk te ondersteunen. Hoe is dit mogelijk? Wist die staatkundige Koning, die zo veele vertrouwelingen in Holland zelf hadt; wist die niet, dat Florens, in den zomer, een reis naar Henegouwen gedaan hadt om daar een mondgesprek te houden met den Graave van Artois Broeder van Philips: daar onze Dichter 't geweeten heeft? Wist hy niet, toen hy, op den 1 January, die Volmagt verleende voor zulk een Gezantschap aan Florens, naar Holland; dat Florens, in persoon, bezig was, in Vrankrijk, zich te verbinden tegen hem, Eduard, zelven? Of heeftmen, sedert, deezen en andere Brieven verdicht, ten bewyze, kwansuis, dat Eduard het altijd wel met Florens gemeend hadt? Als de oude Brieven van den zelfden tijd elkander tegenspreeken, behoeftmen niet meer te twijffelen, of de een of de ander moet valsch zijn.

✝. 1054. ✝. 1054 **Hi hadde ghedaen**) de Dichter, zullende overgaan tot een omstandig verhaal van het Verraad, noemt kortelijk, vooraf, de drie hoofden en beleiders van het zelve, als *Geraard van Velzen* en de Heeren van *Aemstel* en *Woerden*. Maar buiten twijffel zal de Leezer zich verwonderen, als ik hem zegge, dat de naam van *Geraart van Velsen*, dien hy hier voluit vindt, in geen der bekende *MSS* van dit Werk gevonden wordt. Evenwel durf ik hem verzekeren, dat Melis zo schreef. Om dit klaar voor oogen te stellen, zal ik hier de woorden zelfs, uit **A**, noch eens uitschryven:

Hi hadde ghedaen tote enen male
Ghemaect sinen oversten raet
Eñ vergheven alle misdaet
Den heren van Amestelle eñ van Woerden
Daer wi hier te voren of horden.

Ras

:tge, aan den eenen kant, dat dit jammerlijk bedor- B. IV.
in den anderen, dat de naam van *Geraert van Velsen*, ✝.
'en noch nergens genoemd, hier genoegsaam noodzaa- 1054.
s. En, wiltge wat scherper uit uw oogen zien, zo
:enszins moeilijk vallen, de voetstappen des naams van
ERT *van* VELSEN te ontdekken in de woorden GHE-
O-VERSTEN. Vooral wanneer ik u zal aangetoond heb-
at van deeze twee woorden, het eene tegen de ge-
reden, het andere tegen de waarheid, hier is ingesloo-
Want vooreerst, dit is wel ongezonde taal, *Hi badde*
ghemaect sinen oversten raet. Een van beiden, of
, of *ghemaect*, moet hier uitgeworpen worden; want
kenen juist het zelfde. Ik heb het eerste behouden:
:aet ghedaen is even als *Ridder ghedaen*; dat is *Raad*
:er gemaakt. Ik lees in Ferguut f. 5 d.

Of hi Ridder *ware* gemaect.

Walewein f. 9 a.

Hi moet Rudder *sijn* ghedaen.

ar noch twee maal:

—— *ic soude ten Coninc Arture*
Varen, eñ bidden hem up ghenade,
Wildi, dat hi mi Rudder dade:
Dies sijt seker ende ghewes,
Here, men seit ons, dat hi es
Zeghezalich, dien hi Rudder doet.

ichter zelf VIII. 676.

De Here van Voerne, diene dede
Ridder ——

emeener dan *doen cond*, voor *maaken bekend*, waarvoor
'n *becant*, Walewein f. 32 c.

Jc sout hem sciere doen becant.

e *siende doen*, voor *ziende maaken*; Doctrinale f. 4 a.

Daer hi den blinde siende dede.

:bben dan *Ghemaect* veranderd in *Gheraert*; welke
zich hier van zelven aanbiedt. Te meer, omdat hier
jk ontbreekt de Naam des persoons, van wien gezeid
lat hy 's Graaven *Overste Raad* was. Sedert ik 'er
: invoegde, zou die overste Raad geen ander konnen
1 dees *Geraert*. Maar die tytel van *Oversten Raad*,
uwsten Raad, past noch op *Velzen*, noch op *Aem-*
in alleen op *Woerden*: die als zodaanig, dat is, als de

 hei-

B. IV. heimelijkste Vertrouweling van den Graave, in 't vervolg
℣. voorkomt; en door dien tytel zelven, een en andermaal, van
1054. *Geraert van Velsen* onderscheiden wordt. als ℣. 1160.

Ten eersten male socht hi raet,
Eñ leit hem te voren danne,
Den Heer van Woerden Hermanne,
De was sGraven NAUSTE Raet.

en wederom ℣. 1179. daar hem de Dichter, in ontroeringe des harten, aldus aanspreekt:

De Grave hadde di ghemaket rike,
Eñ dinen buren al ghelike.
Hi betrouwede alles di.
Oec so weet ic wel, dat hi
Sinen OVERSTEN Raet *di hadde gheset.*
Hi betrouwede di vele het,
Dan du hem naer deets an scijn.
Du droeghes oec de cleder sijn.
Eñ du, Gheraert, *felle man,*
Droeghes oec sine cleder an.
Du hads van kinde met hem ghewesen.

's Graaven Overste Raad was dan alleen *Herman van Woerden*; tot welken alleen het echter in de tegenwoordige plaatse niet gebragt kan worden. Wy mogen, ja moeten, hier dan ook 't woord *oversten* wegwerpen, en 'er *van Velsen* invoegen. Dit laatste is te noodzaakelyker, omdat anders een Leezer recht hadt te vraagen; wie is dees *Geraert*, die te vooren nergens genoemd is? Dus doen wy hem recht: niet alleen, door hem te laaten in 't bezit van den tytel van *'s Graaven Raad*; want uit dien hoofde droeg hy *'s Graaven kleederen:* maar ook, door hem te herstellen in den rang, die hem onwederspreekelijk toekomt; want, volgends zyne eigen bekenteniße en 't verhaal van onzen Dichter beneden, ℣. 1155-1162, was hy, onder de inlandsche Verraaders, de Eerste, en *Woerden* de Tweede. Maar de eere van de Derde plaats is aan *Aemstel* niet te benyden.

℣. ℣. 1092 dorste ghenenden) Seb. verklaarde *genenden* door
1092. *voorgeeven*, *daarvan spreeken.* en zo deedt ook Alk. blindelings volgende. Seb. niet weetende wat het was, verklaarde het uit ℣. 1087.

Die des eerst ghewaghen *dorste.*

Daar

r verwonderde zich de Schryver over den geenen, die B. IV.
: van zulk een Stuk *spreeken* dorst. Hier is, †.

Dat bi dorste ghenenden das, 1092.

hy zich dorst *verstouten* daarvan eerst te *spreeken*. Want *zich touten* is alleen de eigelyke betekenis van *genenden*, 't welk zelf verklaard wordt uit het voorgaande, *sonderlinge bout*-. Dit Werkwoord *genenden*, dat hier elders niet voorkomt, en wy eerst bevestigen uit anderen. Claes Willemsz. B. :. 5.

Want hi en dorst des niet ghenenden,
Bode of brieve boir te senden.

lewein f. 30 d.

Al waert dat ics mi durste ghenenden,
Dat verbiede mi onse Here.

van Heelu p. 20.

Maer dese yeeste was te voren,
Beide in Dietsch ende oec in Walsch,
Van vele lieden gedicht valsch ——
Dat doet mi des gheninden,
Dat ic die waerheit wille bescriven.

is, in wat flaauwer zin, *onderneemen*. Zo ook Hr. Ecke Repkaw, die, omtrent het midden dier zelfde Eeuwe, Speculum Sax. ten verzoeke van Graaf Hoyer van Falstein, verduitscht heeft, in de Voorrede:

Do duchte em dat to schwere,
Dat he dat an Dudesch wante:
Tho lest he doch genante
Des arbeides, uñ dede
Greven Hoyers bede.

ır *genenden* betekent eigelijk *stoutelijk* onderneemen en met *krachten* uitvoeren. Hierom wordt het meest gebruikt Helden in den strijd. Limborg VI. f. 62 c.

Dies ontbiet hi u, her Coninc fijn,
Op dat ghijs u dorret gheninden,
Eñ moget enen Kemp vinden,
Die ieghen minen here ten kempe come.

:h aldaar:

Ic sal enen kempe vinden,
Die hem daer toe sal gheninden.

3. II. f. 17 d.

Comt naer, dorredi u gheninden.

B. IV. ỳ. 1092. Ferguut f. 18 d.

Secht mi, waer ic den scilt mach vinden;
Want ic wille mi geninden,
Ic salne gerne soeken gaen.

Walewein f. 38 b. op gelyke wyze:

Weten *hem volghen sonder sparen;*
Over een wi ons dies gheninden,
Wi sullen varen tote wise vinden.

(*Weten* is hier, *Wy moeten*, of *Laat ons*. f. 14 b.

Hi sprac ten Coninc sinen Here:
Weten *vechten, het es wel tijt.*

en f. 28 a.

Weten *ons wachten van zulken dinghen.*

en f. 44 d.

Daer moeti mi leiden saen.
Dander sprac: Here, weten *gaen.*

dat is, *laat ons gaan.* Enz.) Het Substant. *Ghenente*, om 't Rijm voor *Ghenende*, vind ik in Limborg II. f. 19 c.

Sonder te sprekene eneghe tale
Voer hi in die meeste tente.
Stoutheit *groet eñ* ghenente,
Dedi daer ane ———

Anders vindtmen 'er doorgaands het voorzetsel, *met*, by; *met ghenende.* Onze Dichter III. 1107.

Alse die voort trecken met ghenende.

daar Seb. het verklaart, *met heer-geschrey.* Alk. *sonder tegenstand te vinden.* beide kwaalijk. VII. 448.

Al ghint volc sette toe
Met ghenende *alte gader.*

Seb. *met groten gelude: met yver.* welk laatste zou konnen bestaan. Alk. *sonder einde.* en deeze uitlegging houdt hy in 't vervolg. Zie VII. 585. VIII. 147. IX. 989. X. 1053. voeg 'er by VII. 509. VIII. 101 en 173. Waarom ik gisse, dat hy *genende* aanzag voor *geen ende.* Jan van Heelu, van zynen Hertog Jan I. p. 43.

Nochtan verweerde hi hem met stride,
Dat hi al dickest boven bleef.
Gheviel oec dat men onder dreef,
Soe wert hi nochtan toten inde
Altoes met gheninde
Jewerinc op tfelt vonden.

J. van

an Maerlant XI 9. f. 90. c. B. IV.
En daer na dat Rike van Rome, ✝.
Dat noch geduert, als ic gome, 1092.
En hoe die Keyser inder werelt ende
Macht sal hebben met ghenende
Over tien Coninghe ———

Daniel VII. 23. Der Ystor. Bloeme f. 10 b.
Die Coninc sprac: gaet in die sale,
Ghi selt den Camerlinc vinden wale.
Die Peelgrijm antwoorde met ghenende,
Dat hi den Camerlinc niene kende.

woorde *stoutelijk.* Walewein f. 14 a.
En droeghene doot ten zadel uuut
Ten ende van sinen scachte,
Met ghenende *en met* crachte,
Achterwaert uten ghereide
Xiiij voeten verre uptie beide.

wat verder b.
Dus ghincmen daer vechten zere
Ghenendelike *met groter* cracht.

. 34 b.
Dus ghinct met cracht *en met* ghenende.

guut f. 24 c.
——— ——— ——— *nu sal men kinnen*
Die genendech *sal sijn en* stout.

f. 30 c.
Hi was goet Ridder en snel,
Ghenendech *en van* stouten *moede.*

y konden hier meer byvoegen. doch 't is genoeg wegens
Oud Neerduitsche *genenden* of *geninden:* waarvoor ik in
Frankduitsch vinde *ginenden.* Otfridus II. 12. 71. zegt uit
. III. 5.
Wazar iob ther Gotes Geist
Scal siu irbaren meist,
In thiu siu thes ginenden
Sih Himilriches menden.

twee laatste regels vertaalt Schilterus aldus:
Cum hoc fruuntur
Regno cælorum gaudent.

ıerzius, in Notis, wil liever,
Ut hoc fruantur (et)

Reg-

B. IV. *Regno cælorum gaudeant.*
ỽ. maar in 't Glossarium vind ik:
1092. *Dum illi eo adscendunt*
Cœlorum regno fruuntur.

Ik zouze aldus in 't Latijn uitdrukken:

Si in eo laborant
Ut Regno cœlorum gaudeant:

dat *in thiu*, noch *cum*, noch *ut*, noch *dum*, betekene; maar *si*, dat is, *indien*; kanmen lichtelijk afleiden uit het geene wy van *bi thiu*, dat is *by dien*, elders gezeid hebben ter gelegenheid van het woord *bedi.* Tot nader opelderinge van mijn Latijnsche verklaaringe, zal ik de vier regels van Otfridus hier ook verduitschen:

Water en de Godes Geest
Zal ze wederbaaren meest,
Indien zy daar naar STREEVEN
In Hemelryke te leeven.

welke laatste regel, volgends Joh. eigelijk zoude zeggen, *in 't Koninkryke Gods in te gaan.* De zelfde IV. 37. 69.

Thaz sie oub thes ginenden
Mit uns sib saman menden:
Thaz sie oub ni bimiden
Mit uns sib saman bliden.

Hier verschillen de Hoogduitsche Heeren weder niet minder, dan boven. Schilterus vertaalt den eersten regel niet kwaalijk:

Ut eo quoque perveniant.

Scherzius, zulks willende verbeteren, veel slechter:

Ut etiam eo fruantur.

allerslechtst J. Ph. Palthenius ad Tatianum p. 284.

Ut illi etiam de prædicto.

alsof *thes ginenden*, hier betekende, *des genoemden*; van *nennen*, noemen. enz. Ik zou het vertaalen:

Ut etiam conentur.

en wederom alles, in het Duitsch, aldus:

Dat zy ook daarnaar STREEVEN
Met ons in vreugd te leeven
Dat zy ook niet vermyden
Met ons zich te verblyden.

Otfridus weder I. 2. 24.

Tho er selbo dothes ginand.

Schilterus, hier ganschelijk geenen weg mede weetende, ver-

erandert *ginand* in *wigand*; en vertaalt het, B. IV.

Cum ipse mortis victor. ♆.

vaarin geen slot is. Scherzius, zulks, met reden, niet goed eurende, 1092.

Cum ipse mortem gustaret.

vaarin geen kracht is. Want *de dood smaaken* (dat is, *mortem gustare*) is een spreekwijs van minder kracht, en passende op allerlei menschen: zie Marcus IX. 1. Maar hier wordt gesproken van den Heiland, die wel de dood *gesmaakt*, geleeden, ondergaan heeft; maar *gewilliglijk*. Hierom zegt de Schryver van het Doctrinale f. 22 c. niet *Doen God* SMAECTE *die doot*, maar eigelyker,

Doen God SMAKEN WOUDE *die doet*.

en daarin ligt de betekenis van het woord *ginand*. Maar, aan den anderen kant, wordt, ook van dapper Krijgsvolk, *der doot gheninden* (het zelfde met *dotbes ginenden* by Otfridus) gevonden in Oud Neerduitsch, naamelijk by J. van Heelu, die omtrent 450 jaaren na Otfridus, en omtrent 450 jaaren voor ons geleefd heeft. Zo spreekt hy p. 171.

Aldus wart daer in beiden siden
Dat vreselijcste toe riden,
Dat ye te voren was vernomen;
Want die daer iegben een comen
Moesten ben der dood gheninden.

dat men kan verklaaren, *zich der dood getroosten*. Ook gebruikte Otfridus *nenden*, in de betekenis van *komen*, of liever, *durven komen*; III. 14. 153.

Er blider thana wanta
So wer so z'imo nandta.

't welk hy aldus uitdrukte IV. 26. 28.

Er fro von imo gengit
So wer so z'imo nendit.

Het een en 't ander wordt daar wederom gezeid van een *komen tot Christus*: en dus betekent *nenden* daar, een *komen in den Geloove*, *met een vast vertrouwen*, enz. Merk hier aan, dat het gebruik van dit woord, in het Frankduitsch, zeer verschilt van het geene 'er onze oude Nederduitschen van gemaakt hebben. By de eersten schijnt *Nenden*, of *Ginenden*, alles te betekenen; als, by voorbeeld, in de woorden van Otfridus, *z' imo* NENDEN, *tot bem* KOMEN: maar eigelijk is 't, *tot bem* DURVEN; met verzwyginge van dat geene, wat ie-

B. IV. ℣. 1092. iemand *durft* DOEN. Welke verkorte spreekwyze juist de zelfde is, diemen in 't Latijn vindt, by Silius Italicus IX. 612.

Longinquis AUDENT *jaculis* ——

Zie de Uitleggers aldaar by ℣. 451. daar 't verklaard wordt door *pugnant*. doch 't is van meer nadruks; het zy men 't verklaaren wil door *audacter pugnant*, of eenvoudig aanvullen, *audent pugnare* het welk by de onzen dikwils, en altijd volleedig, uitgedrukt wordt door, *vechten genendelike*, of *met genende*. En zo zouden zy ook *nenden*, dat by Otfridus genomen wordt voor *komen*, volleedig uitgedrukt hebben door *komen met genende*; gelijkwe hierboven uit onzen Dichter aangehaald hebben, *trecken met genende*; *sette toe met ghenende*, enz. By Otfridus, weder, vindtmen *nenden* voor ZEGGEN, III. 22. 115.

Thaz ih thes ginendu.

waarvoorwe leezen Joh. X. 36. *omdat ik gezegd hebbe*. doch *ginendu* is daar het zelfde met, *seide met genende*, by Maerlant IX. 73. 71.

Ende hi ginc met hem ter vaert
Ten Coninc, eñ seide met ghénende ——

zie II. Kon. I. 16. Zo hebbenweook boven reeds gezien, *antwoorden met ghenende*. Wy leezen Ps. XLIV. 6. *die tegen ons opstaan*: in 't Latijn, *insurgentes in nos*; welke woorden Notkerus daar, en elders, overzette, *die an unsih nendent*. Dus is *nenden* hier OPSTAAN; eigelijk, *opstaan met genende*. Maerlant VII. 9. f. 41 d.

Die van Madyan worden vervaert:
Tvolc stont op met ghenende.
Niemen es die anderen kende.

zie Richt. VII. 21. 22. Willeramus in zyne Uitbreiding van 't Hoogelied p. 150. *ande* NENDET *alle frumigheide ande hiro gethinges anne minen Sponsum*. 't Welk daar aldus in het Nederduitsch vertaald is: *eñ* STELT *alle vromigheid ende haer recht aen minen Bruidegom*. Pancr. Castricomius, in zijn Aantekeningen aldaar, wilde *nendet* veranderen in *lendet*, van *lenen*, leunen. Voorzigtiger was Fr. Junius in de zynen p. 172. belydende openhartig, dat hy 't woord niet verstondt: nochtans niets veranderende, omdat hy 't ook by Otfridus geleezen hadt. Schilterus meende dat hy 't verstondt, en plaatste daarom in zyn Gloss. NENDEN, *Niti*. want, schrijft hy, Willeramus zelf vertaalt *nendet* door *nititur*. Kwaalijk. Want

zo

zo kanmen, uit die zelfde woorden, doch even kwaalijk, in een Woordenboek plaatsen; VROMIGHEID, *Spes*. doch zie hier 't Latijn van Willeramus: B. IV. ✝. 1092.

Viribus haud propriis fidit, sed NITITUR *omnis*
Illius in nostro spes et fiducia Sponso.

dat is: *Zy vertrouwt niet op eigen krachten, maar al haar hoope en betrouwen* RUST, *of* STEUNT, *op mynen Bruidegom*. Welke Woordschikking in 't Frankduitsch omgekeerd is, in deezer voegen: *zy* STELT *al haar hoope op hem*. Zo veel nu als *stellen of zetten* verschilt van *rusten of steunen*; juist evenveel verschilt by Willeramus *nenden* van *niti*. 't Middel ter verklaaringe is 't zelfde als boven. *Nenden* voor *zetten*, is weder *zetten met genende*, of *genendelijk*: in vollen nadruk, *vrymoediglijk*, *stoutelijk*, *durven zetten*. Zo begreep het, voor my, de kundige D. von Staden, in zijn Explicat. vocum Bibl. Germ. p. 218. daar hy de Frankduitsche woorden van Willeramns, boven gemeld, aldus in het Hoogd. heeft overgebragt: *Welche ist diese, die da alle ire nuzbarkeit und alle hoffnung* DARF GETROST *an meinen Brautigam* SEZEN. daar ik niets heb by te voegen, dan dat deeze woorden niet alleen myne laatste verklaaring, maar ook de voorgaanden, ten opzigte van 't Frankd. *Nenden*, volkomen bevestigen. Het Neerd. *genenden* heb ik in den beginne gezeid, dat eigelijk betekende, *zich verstouten*. en dit blijkt op nieuw uit vergelykinge van andere taalen. Verelius in Indice Linguæ Goth. NENNA, *animum inducere, a se impetrare*. Suec. *jag* NÄNS; *audeo*, *confido*. welke woorden, als ook die van von Staden, ik dank weete aan Scherzius in zyne Aantek. op Willeramus. Ik voeg 'er by uit Gudm. Andreæ, Lex. Island. NENNE, NENTE, *Volo facere*, &c. NENNING, *Voluntas*, &c. ONENING, *Piger*, *Gr.* ἄεργος (werkeloos): het tegengestelde van MARG-NENNIN, dat in Lex. Runico van M. Olaus en O. Wormius vertaald wordt, *ad omnia promptus*. en dat is *genendig*. Den hoogen ouderdom van het woord konnenwe afleiden uit de Gottische vertaalinge der Evangelisten, daarmen leest Marc. XV. 43. ANANANTHJANDS GALAITH INN DU PEILATOU. Het welk ik, noch beter, noch anders, verklaaren kan, dan met de eigen woorden van onze Overzetters; HEM VERSTOUTENDE *ging by in tot Pilatus*. Dat wordt gezeid van Joseph van Arimathea: doch Maerlant sprak, op diergelyk een wyze van Petrus, Evang. £ 140 d.

B. IV. *Eñ Pieter heeft hem daer toe* GENENT
✝. *Dat bi* inginc ——
1092. doch dat is geen letterlyke vertaaling: zie Joh. XVIII. 16. In het Gott. *ana-nantbjands*, vinden wy dan duidelijk het Wortelwoord NANTH, in de betekenis van STOUT, schoon Ten Kate zulks over 't hoofd heeft gezien. En zo vertaalt of verklaart Notkerus Pf. XXXIV (XXXV). 6. tweemalen 't Lat. *audacia*, dat is *stoutheid*, door NENDIGI.

✝. 1195. ✝. 1195. Ooe sl) in 't flot onzer Aantek. op dit vaars, zeiden wy, datwe hier, *misschien*, nader onderzoeken zouden, wat betrekking 'er, in 1296, was tusschen de Heeren van Kuik en van Heusden, en Florens als Graaf van Holland. De vraag is dan, of zo wel de een als de ander niet geweest zy *Leenman* van Florens? Ten opzigte van *Kuik*, wil ik wel overstappen 't geenwe gezien hebben uit Meerhout op 't jaar 1132, en by onzen Dichter B. II. ✝. 343; dat, naamelijk, de Heeren *van Arendsberge* en *van Kuik*, die Florens den Zwarten, Broeder van Graaf Diederik VI, vermoord hadden; toen zy zich, na de dood van Keizer Lotharis, voorgevallen in 1137, met Diederik verzoenden, des zelfs *Leenmannen* geworden zijn. Ik kom dan tot den persoon zelven. Dit meen ik zeker te zijn, dat *Jan van Kuik*, wiens gedachtenis door onzen Dichter vereeuwigd is, den 1 October 1282 zijn Slot *Tungelare* heeft opgedraagen aan, en weder te Leen ontvangen van, Graaf Florens, voor zich en zyne Erfgenaamen, *præstito Fidelitatis Juramento debito*, gelijk hy zelf sprak; dat is, *en daarop gedaan den verschuldigden Eed van Getrouwheid*. zie den Brief in het Charterb. p. 426. Daar ook alle de volgende Brieven, volgends der zelver Dagtekeningen, te vinden zijn. Den 31 Maart 1290, noemden *Jan van Kuik* en zijn oudste Zoon *Henrik*, in twee Brieven, Florens noch, *onzen Heere* en *onzen lieven Heere*. En 22 dagen laater, gaf Florens, aan de poorters der Stad Grave, Vryheid van Tollen door gansch Holland en Zeeland. Wanneer nu is *Kuik* van dien Eed van Getrouwheid ontslagen? Zolang my hierop geen voldoend antwoord gegeeven wordt, kan ik *Jan van Kuik*, die den val van *zynen Heer* zo arglistiglijk bewerkt heeft, niet vryspreeken van eene verfoeilyke Meineedigheid. Deeze Opdragt van het Slot *Tongelaar* aan den Graaf van *Holland*, in 1282, is een overtuigend bewijs, datmen, in den Lande van

Kuik

Kuik, flecht van Oude Gedenkschriften voorzien is. Want Died. Paringet, in zyne Beschryving van dat Land p. 365. hieldt het daarvoor, *dat het* [Slot Tongelaar] *by de generale devastatie van den Lande van Cuyk, tyde Graaf Hermens, geruineert en te niet gekomen is.* Maar deeze *devastatie*, of verwoesting van 't Land van Kuik, is geschied omtrent 1136; en dus 146 jaaren voor de Opdragt van dat zelve Slot aan Florens. Dit zy, voor zo verre, genoeg. Maar hier komt noch iets by, dat de echtheid van den Brief van 1 Oct. 1282, zo 't noodig was, zoude konnen onderfteunen. De zelfde Schryver zegt p. 364. *Eindelijk wat aanbelangt het* HOLLANDERBROEK, *en daar by gelege Huys en Heerlijkheyt* Tongelaar, *enz.* En wat verder p. 365. *En wijst men nu nog* (te weeten, in 't Hollanderbroek) *een camp, genaamt des* GRAVEN CAMP. Beide die benaamingen *Hollanderbroek* en *'s Graaven Kamp*, worden daar, volgends Oude overleveringen, al weder afgeleid van de Moord, aan Florens den Zwarten gepleegd: alsof die, ruimer in *Hollanderbroek*, bepaalder op *'s Graaven Kamp*, zoude geschied zijn. Doch dit wederspreekt Paringet zelf, die uit onze Schryvers geleerd hadt, dat Florens de Zwarte vermoord is *in het Dorp Abstede by Uytrecht:* zie hem p. 55. met de Aantekeningen van P. van Alen. 't Komt zeer waarschynelijk voor, dat *Hollanderbroek* behoord heeft onder het Slot *Tongelaar:* en dien naam eerst gekreegen heeft, nadat het een eigendom van den *Graaf van Holland* geworden was: Enz.

B. IV. †. 1195.

Ten opzigte van *Jan* VII, Heer *van Heusden*, is vooreerst zeker, dat hy in de Beschryvinge van Heusden p. 48 en 50, erkend wordt *Leenman* van Florens geweest te zijn. Maar mijn grondslag is zijn eigen Brief van 31 Mei 1290, die aldus luidt: „ Ick Heer Johan van Heusden make condt —— dat „ ick mynen lieven Heere, Heere Florens, Grave van Hol- „ lant, op hebbe gegeven *mijn Poorte ende myne Vrybede van* „ *de Poorte van Heusden*; ende dese voorgenoemde *Poorte ende* „ *Vrybede* hebbe ick weder van hem ontfaen, te houden ten „ rechten leene. In Oercond, enz.“ En daarop volgt een Brief van Florens, beveelende zynen Tollenaaren, allen, die binnen de zelve Vryheid woonden, tolvry te laaten vaaren door Holland en Zeeland. Maar den 1 Febr. 1295, zoude Heer *Jan* eenen anderen Brief hebben doen schryven, waarin hy erkent, de zo even gemelde Opdragt aan Florens gedaan te hebben; doch,

B. IV. uit hoogen nood, *gravi et evidente necessitate nobis incumbente:* verklaarende vervolgends „ Dat hy en zyne Voorzaaten,
✝. „ van ouds, *de Stad en het gansche Land van Heusden*, van
1195. „ de Oude Maaze af tot het Land van Altena toe, te Leen „ gehouden hadden van hunne Heeren *de Graaven van Kleef.*“ Hy hadt dan gedaan ’t geen hy nu zeide uit hoogen nood gedaan te hebben; en hy liet het zo blyven. Zodat die laatste Brief nergens nut toe is, dan om te bewyzen dat de eerste ontwijffelbaar echt is. Het welk nader bevestigd wordt door de Uitspraak, die Geraard Graaf van Gulik, den 25 Sept. 1319, zoude gedaan hebben wegens den *Eigendom van Stad en Land van Heusden*, waarover de Hertog van *Brabant*, en Graaf Willem van *Holland*, toen in oorlog waaren. Want schoon die Uitspraak verdicht is, kanmen ’er echter, ten voordeele van Willem, uit redeneeren, omdat die zogenoemde Graaf van Gulik daarin getoond heeft, een’ volslagen Vyand van Willem geweest te zijn. Gelijk vooral blijkt, omdat hy de onbeschaamdheid hadt van de Graaven van Holland te beschuldigen, dat zy, *gelijk Leenheeren verpligt zijn*, dien van Heusden, in der zelver oorlogen, noit hadden bygestaan. Krachtig bewijs voor het Recht van Brabant! En wonderlyke bescheidenheid van eenen, die zelf zegt verkooren te zijn tot *Amicabilis Compositor*, en zich ondertusschen gedraagt als een *Iniquissimus Judex!* Maar het gansche Stuk is te dwaas, om geloof te vinden by de zulken, die verstaan wat zy leezen. Willem grondde zijn’ Eisch op den gemelden Opdragtbrief: maar de Goede Man verworp dien, omdat ’er geen melding in gemaakt is van eenige Toestemminge der Hertogen van Brabant als *Domini Principales.* Hiertoe veele woorden verspild hebbende, zegt hy dat zelfde noch eens in andere woorden, alleen met byvoeginge, dat ook niet bleek van eenige Toestemminge der Graaven van Kleef. Mogelijk dacht hy, dat een herhaald bewijs tegen Willem zo goed was als twee bewyzen. Integendeel trok hy de twee *voornaamste* Getuigen van Willem, die spraken van het oogmerk, waarmede de Opdragt in 1290 geschied was, te saamen, en in één. En daarmede weg met deezen, zo wel als met dat kleine getal van *omtrent twaalf* anderen, die slechts getuigden van hooren zeggen. Maar aan de zyde des Hertogs was gebleeken uit de Verklaaringen van veele Getuigen, *tam Vassallorum plurimorum, quam aliorum bonorum virorum*, dat het Slot, benevens

Stad,

Stad, Land en Heerlijkheid van Heusden, van ouds her, *ab antiquo*, hadden toegekomen aan de Hertogen *jure Directi Dominii*; en aan Kleef *jure Vassalatus et Infeudationis titulo*. Het welk de Goede Man, in 't vervolg, noch eens zegt voor hem beweezen en vertoond te zijn, zo door den tegenwoordigen Graaf van Kleef zelven, als door *meer dan zestig* Getuigen, *tam Nobiles in magna parte, quam Ministeriales alios multos et Famulos ipsius Comitis Clivensis, omnes et singulos Vassallos et Pares Curiæ*. Dit breede opgeeven, met herhaalinge en al, zal weder uitkomen op éénen Brief van 25 Maart 1318, by welken Hey Heer van Duffel en Geel, en Willem Heer van Boxtel, Ridders, kennen, dat voor hen, te Hees by 's Hertogenbosch, verscheenen is de Graaf van Kleef, die in persoon den Eed gedaan heeft aan handen van Heer Gerlag van den Bosch, Ridder en Seneschal van Limborg, die daartoe door den Hertog gemagtigd was; waarna *zeven en zestig* anderen mede by Eede bevestigden, TANQUAM *de certa scientia et de vero*, dat het geene de Graaf van Kleef gezwooren hadt, de zuivere waarheid was. 't Is voortreffelijk! Maar jammer is, dat 'er juist het allervoornaamste ontbreekt: naamelijk, eenig Getuigschrift der Leenmannen van Brabant. 't Is vreemd, dat in de Uitspraake geen melding gemaakt wordt van dien Brief des Heeren van Heusden, 1 Febr. 1295, daar hy verklaarde, dat hy en zyne Voorouders Heusden te Leen hielden en gehouden hadden van de Graaven van Kleef. En dit zou het beste bewijs geweest zijn, immers voor 't Recht van Kleef: die ook zelf, den 20 July 1318, in eenen eenvoudigen Brief, verklaarde, dat hy Heusden te Leen hieldt van den Hertog van Brabant. Maar ook van deezen Brief wordt 'er geen gewag gemaakt; denkelijk om reden dat dat Brieven waaren van Enkele persoonen, die den Goeden Man niet dienen konden tegen twee *voornaame* en dan noch omtrent 12 andere Getuigen van Willem; welke laatsten lichtelijk te begraaven waaren onder 67 of 68 Kleevenaars. Want het is wiskunstig zeker, dat vijf persoonen, op de schaal geleid, zwaarder weegen dan één. En dit is de grondslag der Uitspraake. Ik houd my verzekerd, dat Hertog Jan I, die in 1290 leefde, noit gedacht of gedroomd heeft, dat hy de Grondheer van Heusden was. Maar van waar hadt die *Graaf van Gulik* de magt, om, alléén, zulk eene Uitspraak te doen? 't Is waar, wy hebben een' Brief van Graaf Willem, waarby hy zijn Verschil met

B. IV. v. 1195.

B. IV. ¥. 1195. met den Hertog, over den Eigendom van Heusden, beval aan de Uitspraake van *Heer Gerrit van Gulik:* welke Brief getekend was des *Woensdags* 8 Maart 1318. Die *Woensdag*, 8 Maart, bepaalt ons tot het jaar 1318. Maar den 13 October des zelfden jaars, getuigde de Hertog zelf, met Willem over een gedraagen te zijn, dat zy hunnen Twist verbleeven waaren, *aan zes Goede en Redelyke Lieden* [drie Brabantsche en drie Hollandsche Heeren] *die proeven zouden en bezoeken die waarheid, om beider Recht naar Brieven en Oorkonde, omme hen te bescheiden en te vereffenen.* — *Wie van beiden, Hertog of Graaf, deeze onderhandeling afbrak, zou den anderen betaalen twintig duizend Ponden.* Dit was dan ernst; en nochtans vind ik niet dat 'er iets op gevolgd is: gelijk ook nergens, dat 'er over het groote Verschil, wegens den *Eigendom van Stad en Land van Heusden*, eenige Uitspraak geschied zou zijn. Omtrent drie jaaren laater schynen zy zich in der minne verstaan te hebben. Want wederom op den 13 October 1321, vinden wy drie Brieven; eenen van den Hertog, en eenen van Willem, gansch gelijkluidende, waarby zy (met hunne wederzijdsche Helpers) *alle hunne Twisten, Breuken en Eisschen* laaten aan 't Zeggen van de *Heeren van Mechelen, Voorne, Arkel* en *Levedale*: die ten zelven dage hunnen Brief gaven, waarin zy verklaarden dien last aan te neemen. En de Uitspraak is gevolgd den 12 January 1321 (1322). De Brief van Vry Geleide voor de Heeren van Voorne en Arkel, om ten dien einde in Brabant te komen, is van 5 Oct. 1321. Doch dit raakte nu alleen de begrooting der Schaden, die door Partyen, over en weder, aan malkanderen, volgends de Brieven van *Compromis*, moesten vergoed worden. Om de wanschapenheid der Guliksche Uitspraake duidelijk te zien, kanmenze vergelyken tegen deeze laatstgemelde Brieven. Enz.

't Is aanmerkelijk, dat alle de Brieven, wegens Heusden, vooral te vinden op de jaaren 1318, 21 en 22, geschreeven zijn in het Duitsch, uitgezonderd alleen die twee Valschen van 25 Maart 1318, en 25 Sept. 1319, die in 't Latijn gesteld zijn. Aanmerkelijk ook, dat Heer Jan van Heusden zyne Opdragt aan Florens 31 Mei 1290 in het Duitsch, maar zijn' Brief van 1 Febr. 1295, waarin hy de *Graaven van Kleef* erkende voor zyne Leenheeren, in 't Latijn schreef. Dit kan doen denken, of die drie Latijnsche Brieven

ven niet wel uit de zelfde penne gevloeid zijn. En dat vermoeden wordt gewettigd, omdatze alle drie daarin overeenkomen, dat zy 't Land van Heusden bepaalen, als strekken de *van de Oude Maaze tot het Land van Altena.* Het welk ik meene in geenen der Duitsche Brieven gevonden te worden. En mogelijk zal iemand twijffelen, of de naam van *Oude Maaze* in den jaare 1295 reeds genoemd zy. Ik geloof niet, dat het Recht van *Kleef* zo oud was. Daartoe is ook niet genoeg de *MS* aantekening van M. vander Houve (Charterb. I. p. 564) volgends welke dat Recht reeds bestaan zoude hebben in den jaare 1291. Waar 't zo geweest, *Kleef* zou, buiten twijffel, tegen de Opdragt van 31 Mei 1290 opgekomen zijn; of, ten minsten, den anderen Brief van J. van Heusden, 1 Febr. 1295, met zyne getuigenis gesterkt hebben. Hy bleef evenwel, na den *Oorlog van Heusden*, in dat bezit. Want in 1334 verkocht hy zelf de *helft der Heerlijkheid van Heusden* aan *Graaf Willem.* Enz. B. IV. †. 1195.

Het volgende is zeer opmerkelijk; en niet minder vreemd, dat het noch niet ontdekt is geworden. Den 14 Febr. 1272 gaf Jan VI, Heer van Heusden, de Schouwinge op den Dijk tusschen *Zuidholland* en de Landen van *Heusden* en *Altena*, welke Schouwing hem toekwam, aan Florens Graaf van Holland, om de zelve voortaan met hem in gemeenschap te onderhouden: op zodaanige voorwaarden als daar gemeld worden. Onder anderen zouden tot die Schouwinge komen *Zes* Heemraaden uit *Holland*, *vier* wegens *Heusden*, en *twee* wegens *Altena:* en zo die allen het niet eens konden worden, zou het oordeel alleen staan aan die van *Holland.* De drie voornaamste persoonen, die deezen Brief, dit Verdrag, met hun Zegel bekrachtigden, waaren niet, gelijk gy u lichtelijk zult verbeelden, *Jan Heer van Heusden*, *Florens Graaf van Holland*, *Willem Heer van Altena.* Neen: men heeft 'er *Graaf Florens* uitgeworpen, en *Dirk Graaf van Kleef* in des zelfs plaatse gesteld, met den Eertytel van MYNEN HERRE. En dat zelfde vindtmen niet alleen in de Vertaaling, maar ook in 't Latijn. Is dat een toevallige verzinning, zo moet ik zeggen, 't is wonderlijk. Is het met een bedriegelijk oogmerk geschied, zo mag 't wel een lomp bedrog heeten. Wat het geweest zy, zal ik niet onderzoeken.

†. 1257 Jonker hi) zo sprakmen meermaalen in die Eeu- †. 1257.

 wen:

B. IV. wen: en daarom heeft Melis, zo 't schijnt, geene zwaarig-
✝. heid gemaakt, ééns zo te schryven; want een tweede voor-
1257. beeld van *zonder*, met een' *Nominativus*, zalmen by hem niet vinden. Walewein f. 46 d.

Dat noit man en conste bedwingben
SONDER HI ———

maar beneden B. VI. ✝. 403. leezen we:

De Grave en woude gheen antworde gheven
SONDER HEM ———

In 't Meerv. Cl. Willemsz B. III. c. 7. van Lots dochteren:

Doe meenden zy entelic das,
Dat alle die werelt verginc te gader
SONDER ZY *eñ boer Vader.*

maar onze Dichter B. III. ✝. 34.

SONDER *allene* HEM *diet rieden.*

Dus verre hiervan. Geheel wat anders is *sonder si*, by Maerlant XI. 30. f. 98 b.

—— —— —— —— *so gevel*
Dat die maget den Coninc so wel bevel,
Datti hare geven wilde, sonder si,
Die crone, die te voren droucb Vasti.

en f. 127 a. van 't gebeente van Johannes den Dooper:

So quamen van Jherusalem
Daer toe gelopen Moneke mede,
Die vanden gebeente gaderden ter stede,
Daer men segbet dat in was
Die vingber, als men bier voren las,
Daer bi mede wijsde, sonder si,
Jhesuse, eñ seide; Ecce Agnus Dei.

Doctrinale B. II. f. 17 c.

Alse ons een wijs man leert;
Hi seit aldus te waren:
Die kint es van hondert iaren,
Hijs vermaledijt, sonder si.
Aldus lesen wi.

De Vertaaler en Uitlegger van Boetius f. 16 b. *haer vreese verwinstu* sonder ZY. In deeze voorbeelden is *sonder si*, of zy, niet anders dan *zekerlijk*. Kort te vooren, f. 15 d lees ik by den laatsten 't geen dienen kan tot opheldering van deeze spreekwyze:

Ende emmer boet zy,

Son

Sou vinter ten bende toe een SY; B. IV.
Wildemen ooc des nemen waer, ✝.
Lettel niders spreken sonder MAER. 1257.

Zonder maar heeft geen uitlegginge noodig; en strekt zelf tot verklaaringe van *sonder si*. Benyders en Achterklappers pryzen noit iemand, of daar komt altijd een *maar* by. Ik zal besluiten met eenige Fransche vaarzen van Mad. Deshoulieres, uit haaren geestigen Brief aan den Hertog van Vivone, Poëſ. p. 116.

Puisse l'enfant sans merci
Vous forcer à rendre hommage
A quelque Iris de village
Au teint couleur de souci,
Au pied sentant le fromage;
Qui soit du tortu corsage
Par quelque pitaud grossi;
Dont le cœur fourbe et volage
Vous aime cossi cossi;
Qui, pour couronner l'ouvrage,
Ait à vostre grand dommage
D'autres MAIS et d'autres SI,
Cent fois pires que ceux-ci.

✝. 1424 **Sinte Gheerden Minne**) ik zal hier de verklaaring van Alk niet uitschryven; maar liever die van Scriverius, vanwaar Alk. de zyne ontleend heeft; en die, in den Toetssteen p. 263. aldus luidt: *Patera Nivigellensis in Proverbium abiit: de Schaal van Nivigella is noch een Spreeck woordt onder de Princen van Neerlandt, om de* GHESONTHEYDTS *wille en* GOEDEN UYTKOMST Dit in 't gemeen. Maar spreekende in 't byzonder van dit verhaal van Melis, zeide hy te vooren p. 261. dat de Graaf, *voor 't uitryden, met Gijsbrecht van Aemstel, een goeden dronck doen wilde, ter* GHEDACHTENISSE *en* LIEFDE *van Sinte Geertruyd.* De Vaderl. Hist. B. IV. p. 345. zegt ook in 't gemeen, spreekende van S. Geertruid: *Men heeft, verscheiden eeuwen agter een, ter haarer* GEDACTENISSE, *op de gastmaalen en by andere gelegenheden, in deeze Landen, eenen braaven teug gedronken, bekend by den naam van Sinte Geerden minne.* En, van Florens en Aemstel in 't byzonder B. IX. p. 77: *In 't afscheid neemen, bragt hem de Graaf een' vollen Berkemeier toe, Sinte Geerten minne genaamd, waarop Amstel bescheid deedt.* Doch ik weet geene

(right margin beside first line of note: ✝. 1424.)

B. IV. ne reden ter werreld, waarom wy hier aan een' vollen Berkemeier, braaven teug, goeden dronk, of gastmaalen, hebben te
✠. denken. Florens, in zyne middagrust gestoord wordende, en
1424. aanstonds opspringende, eischte, tot ververschinge, eer hy uitreedt, een, waarschijnlijk maatig, glas wijns, en bragt het aan Aemstel, die het schielijk uitdronk, braudende van begeerte, om zynen medeverraaderen de tyding te brengen, dat Florens stondt te komen: en die, waarschijnlijk, zonder dat, den Graaf zelf zoude verzeld hebben. A. Matthæus, Fundat. Eccles. L. I. c. 18. zegt, gelijk ik 't woordelijk vertaald heb: *Gemeen was van ouds een dronk van* VRIENDSCHAP: *ook ter* EERE *en* GEDACHTENISSE *der Heiligen ingesteld: ook van S. Geertruid.* Douza vertaalde de woorden, die Melis hier den Graave doet spreeken, aldus in Latijnsch dicht:

Ecce scyphum hunc, comitemque scyphi, Gertrudis Amorem
Propino (et prosit) ore manuque tibi.

daar, *et prosit*, zou konnen vertaald worden, *op uw gezondheid.* Maar dat was eigelijk de meening niet van Florens, toen hy zeide:

—— *Heer Ghisebrecht, hier inne*
Sal ic u sinte Gherden minne
Geven, EER WI HENE RIDEN.

en vervolgends, na 't inschenken des wijns:

—— —— *Drinct vander hant mijn*
Sinte Gherden minne, eñ VAERT WEL.

Ik heb my verstout gehad, die woorden ook in twee Latijnsche vaarzen over te brengen, aldus:

Hunc tibi ego calicem, atque in eo Gertrudis Amorem.
Hunc bibe; et hac felix auspice CARPE VIAM.

Want, met één woord, de dronk van *S. Geerden minne* was niet anders dan een dronk van BEHOUDEN REIZE.

Die dronk was niet alleen in de Nederlanden gebruikelijk, maar ook elders. Molanus getuigt, Natal. SS. Belg. 17 Maart, dat S. Geertruid niet alleen in Brabant, maar ook in andere Landen bekend is geweest. En ik vind, dat de Hoogduitsche Herbergiers van ouds gewoon waaren, den Reiziger, dien zy 't gelag dubbel hadden doen betaalen, by het afscheid neemen, en onder het toewenschen van eene *Goede reize*, te brengen een' dronk van *S. Geerden minne.* Naamelijk, in een Latijnsch Gedicht, *Peregrinus*, of de Reiziger, genoemd, uitgegeeven door Polyc. Leyserus, Hist. Poët. medii Aevi p.

2099.

099. in het welke de bedriegeryen der Herbergiers worden B. IV.
eschreeven; en een der zelven, om zynen gasten een vrien- v.
elijk afscheid te geeven, aldus doet en spreekt: 1424.

Tunc modicum vini fert in cratere propinans
Gratis, quo sibi plus hospes amicet eos;
Et rogat, ut potent sanctæ Gertrudis Amore,
Ut possint omni prosperitate frui.

Zo was dan *S. Geertruid* toen, ook in Duitschland, de Beschermheilig der Reizigers. Doch zy schijnt, daar, voorlang buiten geloof geraakt te zijn, en de plaats aan *S. Jan Evang*, ngeruimd te hebben. Haltaus, Calend. medii Aevi p. 146. egt, uit eene ongedrukte Kronijk: *Eodem anno* [1347] *in die S. Dionysii, intoxicatus est Imperator Ludewicus per Ducissam de Austria, cum* AMOREM S. JOHANNIS *secum biberet*. En hy verstaat het onbepaaldelijk; *terwijl hy met haar at en enen vrolyken beker dronk*. Doch eene enkele teug is genoeg om iemand te vergeeven. Ik besluit 'er uit, dat die Hertogin, terwijl Keizer Lodewijk, na de maaltijd, gereed stondt ter jagt te gaan, hem, onder betuiginge van hem eene *goede reize* te wenschen, deezen dronk van *S. Jans minne* al toegebragt hebben, die hem, op die zelfde reize, het leeven kostte. Zie Scriverius in zyne Graaven p. 361–366. Van de Duitsche Herbergiers zegt Mabillon in zijn Iter Germ. p. 18. *Discessuris* IN AMOREM SANCTI JOHANNIS *propinari mos est*. dat is, 't Is de gewoonte, *den reisvaardigen S. Jans Minne* toe te drinken. Maar in haar Vaderland heeftmen *S. Geertruid* de hand boven 't hoofd gehouden, en haar die zelfde waardigheid, doch nevens *S. Jan*, laaten behouden. Zo schreef Tuinman in zyne Spreekwoorden p. 17. datmen, in Brabant, Vlaandren, en elders, noch wel, om iemand *geluk op zyne reize* te wenschen, deeze woorden gebruikt: SINT JANS GELEI *en* SINTE GEERTRUIDS MIN, zy *met u*. En hy voegt 'er by, dat aan deeze Heiligen de zorg voor de Reizigers toebetrouwd was. Dat, voorts, het Glas, 't welk ons in de Dischplegtigheden van Alkemade en Vander Schelling, T. II. c. 38. omstandig beschreeven, en in prent vertoond wordt, het zelfde zy, dat Graaf Florens gebruikt heeft, toen hy *S. Geerden Minne* aan Aemstel brogt, gelijk eenigen voor waarschynelijk houden (want de hoogachting voor oude *Reliquien* heeft noch overal plaats) mag ik wel lyden dat by anderen geloofd werde, midsmen ook my myne vryheid laate.

B. IV. Die wyze van voordrinken was, in vroeger tijd, allergemeenst onder de Noordsche volkeren. Doch daar betekende het woord *Minne*, niet *Amor*, gelijk wy het boven telkens in 't Latijn vertaald vonden; maar *Memoria* of *Gedachtenisse*; welk woord, ook boven, in de Nederduitsche verklaaringen meermaalen voorkomt. Thormodus Torfæus, Hist. Norveg Part. II. Lib. V. Cap. 8. zegt onder anderen: —— *crateres evacuarent*, MINNE, *id est* MEMORIALES, *appellatos*. En II. VIII. 4. brengt hy, uit eene Noordsche Kronijk, de volgende woorden aldus by: *Primo vespere funebris convivii frequentia pocula, ut hodie ea, quæ* MEMORIÆ *dicantur* (MINNI *vocant*) *Amicorum aut Propinquorum præcipuis, cornua liquore plena, propinabantur; quibus id, quo Bragius celebrabatur, successit.* En hier zouden die braave teugen, goede dronken, volle Berkemeiers, beter te pas komen. Zy vierden op die wyze ook de gedachtenis van hunne Afgoden; als van *Odin*, ter verkryginge van Overwinningen en Uitbreidinge des Rijks: van *Niord* en *Freyr*, op een' goeden Oogst en Vrede: Zie II. V. 8. Doorgaands verbonden zy zich, by het instellen van hunnen eersten beker, tot het onderneemen van eenig heldenstuk. Schoon 't wel eens gebeurde, dat zy den volgenden Morgen vergeeten waaren, wat zy den voorigen Avond beloofd hadden; waarvan ik een voorbeeld by den zelfden Schryver gevonden heb. Een staaltje zal den Leezer, denk ik, niet onaangenaam zijn. Torfæus verhaalt I. IX. 25. dat Ingialdus, Koning van Upsal (want Zweeden was toen, in 't jaar 551, onder acht Koningen gesmaldeeld) bezit van zijns Vaders troon zullende neemen, eene ongemeen prachtige maaltijd liet bereiden in een nieuw paleis, ten dien einde gesticht; waarin, behalve den zynen, noch zeven Koninglyke troonen geplaatst waaren voor de andere Koningen; van welken maar één achterbleef. De bezitneeming geschiedde, volgends gebruik, aldus. De nieuwe Koning plaatste zich op eene zitting aan den voet zijns troons, wachtende daar, tot hem de beker, zijnde een groote hoorn, *ter gedachtenisse van Bragius*, gebragt werdt; dien hy, opstaande, eerbiedig aanvaardde, en, na zich, by plegtige belofte, verbonden te hebben, *dat hy de grenzen des Rijks aan alle kanten zoude uitbreiden of kloekmoediglijk sterven*, uitdronk. Om zijn woord te houden, liet hy, dien zelfden avond, terwijl zyne Gasten zich opvulden met wijn, het nieuwe paleis in den brand steeken; en, die ontvluchten

wil-

wilden, doodslaan. Dus ontdeedt hy zich, zeer spoedig, van B. IV.
zes Koningen, waaronder zijn eigen Schoonvader, en maakte ✝.
zich eerlang meester van hunne Ryken. Zo leefden de Noor- 1424.
mannen onderling, eer zy dachten om de Christenen, in andere Landen, te bestooken.

✝. 1485 **Den sperwaer hi daer gheprant)** in de Andd. ✝.
prant. Seb. verklaart het eenvoudig door *nam*. Alk. eerst 1485.
door *prente*, en dit nader door *aantaste*; en leidt het af van 't Lat. *prebendere*. Het zelfde *gheprant* komt verder voor VII. 592. en IX. 1223. in de betekenis van zynen Vyand gevangen neemen. Op de laatste plaats lees ik weder by Alk. *prenten van prebendere*. Doch *prenten*, *prente*, zult gy, in deeze betekenis, elders niet vinden. Ten minsten hadt hy moeten zeggen *prenden*. Het Imperf. *prant* is gemeen. Claes Willemsz. B. II. c. 5.

—— —— —— int selve lant
Daer Parys Helena prant.

dat is, roofde, schaakte. Limborg B. I. f. 10 c.

Die Baliu ginc daer bise vant,
Die maghet bi sciere gheprant
Metten cleede, eñ seide saen:
Comt, Jonfrouwe, ghi sijt ghevaen.

Meer kracht is 'er noodig, om zynen gewapenden vyand het zwaard uit de vuist te wringen: Walewein f. 40 c.

Tart hi hat naer, eñ prant
Den gonen tswaert uter hant.

of om iemand, die zich zelven wil te kort doen, het moordtuig te ontrukken: Fl. en Bl. f 10 c.

Dit sach sijn moeder die Conincinne,
Eñ liep te hem waert, eñ prant
Haestelike die greffie wt sire hant.

prant verschilt weinig van *greep*. Zo leezenwe hier even te vooren ✝. 1471.

Eñ grepen *hiden breidel zaen.*

dat is, *greep hem*. Walewein f. 40 d.

Walewein ghegreep *den scacht,*
Eñ wrankene den Coninc uter hant:
Hi seide: al en hebbic ghenen brant,
Ic sal mi hier mede verweren.

zijn *zwaard* was gebroken: want *brant* is zwaard. Ik lees daar f. 3 b.

Hi vergat zijn goede zweert:

Hi-

B. IV. *Hine wist noyt hoe hijt verloos.*
℣. kort daarna hadt hy 't noodig: ib. d.
1485. *Doe taste hi om sinen* brant
An zine side: hi was verloren.
Noch eens f. 37 d.
Hine wilde niet ontbaren
Dies sweerds *om al dat lant,*
On dat hijt so ghetrouwe vant.
Als hijt hadde in siere bant,
Was hi blide van den brant.
Eindelijk heb ik den Infinit. niet *prenden* noch *prenten*, maar *prinden*, te gelijk met het Subst. *pront*, aangetroffen by den Vert. van Bart. Angl. XVIII. 108. f. 403 c. *Vulpes dat is een Vos, eñ selden hout hi rechte weghen, mer al gaet hi cromme, wech ende weder, mit groter bedriegenis, of hi ergent enen* pront prinden *mocht*: dat is, eenen *roof rooven.* Boven, by I. 1099. zagenwe uit Jan van Heelu p. 195. *pronde* voor *buit.* Maar elders schreef hy *pride*; als p. 117 en 118.
—— —— *als hi ghenoech*
Beiaghet heeft, soe es hi blide,
Eñ deilt soe meldelike sijn pride.
en hiervan, in den tweeden Naamval, *priden* p. 16.
Alse die leeu doet ieghen tpeert,
Als hi van honghere priden gheert.
want dat het hier voor een Werkwoord, even als *prinden*, zou scheep komen, geloof ik niet. Anders beken ik, dat 'er groote overeenkomst zou zijn tusschen *priden*, *prinden*, en Kiliaans Prijs, prijnse: *Captura, præda.* Gelijk ook *prinse* in onze vroeger Plakaaten dikwils voorkomt, in de beteekenis van *Prijs:* van hoedaanige *Prinsen* of *Pryzen*, de Kaapers ter zee, in tyden van oorlog, welvaaren. Liever denk ik, dat *pride* gesmeed is uit het Lat. *præda.* Wil iemand staande houden, dat *prinden* gekomen zy van *prebendere*; ik zal 'er niet over twisten: te minder, omdat *geprant*, boven uit Limborg aangehaald, eigelijk is 't geen noch dagelijks in basterdtaal gezeid wordt, *apprebendeerde.* Maar dat hend, zo wel in 't Lat *prebendere*, als in het Neerd. *behendig*, gekomen is van ons woord HAND, heb ik voorlang geoordeeld, en zo oordeel ik noch. Voorts diene, tot opheldering van een *prond prinden*, het noch gebruikelyke, een *vond vinden.* Kiliaan hadt geen kennis aan deeze verouderde woorden.

R IJ M.

RIJMKRONIJK VAN MELIS STOKE.

VIJFDE BOEK.

FLORENS de Vijfde.

Dat volc wert al in roere/
Eñ verwoet om dese voere.
De Denemaren entie Vriesen mede/
Eñ Waterlanders voeren ter stede/
Daer men hem dede verstaen/
Dat haer Here lach ghevaen;
Dat was te Muden. Doe siere quamen/
Mochten si doen ghene vramen/
Want dat volc was sonder hovet/
Eñ lettel of niet/ des ghelovet.
Si voeren volen op de zee/
Daer iiij/ hier v/ daer iij/ hier twe;

Recht

℣. 10 Eñ lettel of niet) de Andd. *doch luttel of niet.* welk *doch* Seb. verklaarde; *doget*, *dueget*, *kan luttel uit rechten.* 't Is waar, dat *doech*, voor *deugt*, gevonden wordt: zie by VII. 570. enz. Maar noch *doch*, noch *doech*, noch *deugt* komen hier te pas. Integendeel is de leezing van A glad en effen: *'t volc was sonder hovet, en lettel of niet.* dat is, zonder leidsman, en daarenboven, in kleenen getale, wijd en zijd verstrooid. en dit bevestigt Melis zelf in het aanstonds volgende.

℣. 12 Daer iiij/ hier v/ daer iij/ hier twe) in de Andd. gebrekkelijk, *Daer vier, vive, hier drie, hier twee:* doch in B

daer

FLORENS de Vijfde.

Recht als volc dat wilde antsinnen.
Doe dit vernamen de van binnen/
Seidsi ten Grave: Doet u liede
Keren. Waert dat ons messciede/
Ghi souter selve om sterven mede.
De Grave sende staphans ter stede
Enen brief/ eñ anboot
Sinen lieden clene eñ groot/
Dat si thuus al stille zaten:
Hi hopede cortelike der baten/
Dat hi met minnen soude comen uit.
Dat volc wart doe so luut/
Dat wel na al was verdovet.
Gods hat hebbe dies ghelovet!

Spy-

daer twee. In den voorgaanden regel las ik voor *dolen*, liever *dolende* met B/daer het echter verbasterd is in *lolende*: waarvan kort te vooren by IV. 1521. en daarmen kan byvoegen uit den Heraud *MS* f. 53 a. *swerwer* voor *sperwer*.

℣. 26 Gods hat hebbe) d. i. *Gods baat*. Doctrinale f. 22 c.

Daer men omme badde Gods hadt.

ook staat hier in H *bad* voor *bat*. Deeze onbetaamelyke uitdrukking schijnt in die eeuwen een gemeen spreekwoord geweest te zijn; gelijkmen kan afneemen daaruit, dat *Gods baat*, door de gewoonte, versmolten is als tot één woord, *Godsat*. Beneden X. 848.

Godsat *heb hi diet hem leert.*

Ferguut f. 14 a.

Godsat *hebbe hi die u ontsiet.*

en weder f. 17 c.

Godsat *hebbe hi die u twint ontsiet.*

waaruit schijnt, datmen ook hier diende te leezen, *hebbe hi*; en zo vind ik in B en H: of *heb hi*, als X. 848. Maerlant I. 19. f. 5 a. zeide *een Godsat*; doch in betaamelyker zin. Want na den Vloek, tegen de Slange uitgesproken Genes. III. 14. vervolgt hy aldus:

Tluut, dat hem was gegheven,
Nam hem God aldaer ter stede;

Eñ

Sprakεn douden metten tonghen:
Sine hebben hiertoe bedwonghen.
Dus ne sulsi niet ontgaen.
Als de verraders dit verstaen
Waren si te blivene niet bout/
Eñ wildene voeren in haer behout
Verre in een ander lant.
Die van Naerden vreeschdent te hant/
Eñ leiden hem ene laghe.
Recht op den vijsten daghe
Souden sine voeren haerre vaerde:
Eñ settene op enen paerde/
Eñ bonden hem sine voete
Ondert paert wel onsoete;

FLO-RENS de Vijfde.

Eñ

Eñ gaf den monde venijn mede:
Van boonne badt een Godſat.

't *MS* van J. Markus, heb ik, voorheenen, dit laatſte vaars us gevonden:

Van heme *badt een Godſat.*

 vind ik 't in dat van den Hr. Emtink,

Van boëne baddy Gods bat.

 dit zoude ik verkiezen, ſchoon dit *MS* veel ſlechter en iger is dan een der twee anderen. *van boonne*, zal hier zijn, *'t* [gepleegde] *bedrog:* want dat was van ouds de beteke- van *boon:* zie by I. 886. Van *beme* kan hier niet beſtaan; oon *beme* voor *bem* ook dikwils by anderen voorkomt, als Fl. en Bl. f. 7 d. Zie boven II. 335. in Limborg XI. f. b. Zie III. 548. enz. Maar allergemeenſt in Ferguut, ook ıder Voorzetſel, als f. 1 a.

—— —— —— *ſine avonture*
Die heme *worden was te ſure.*
b. *Eñ maecte* heme *uter ſtat wel boude,*
Want hi wilde ſijn te woude:
Heme *volcbden alle die Baroene.* Enz.

ook *bare* voor *baer*, meermaalen hier in de bygebragte orbeelden te vinden.

℣. 34 **vreeschdent**) dat is, *vernamen 't.* In **A** *vereyſchtent:*

FLORENS de Vijfde.

Eñ enen hantscoe in den mont.
Dat seide mi deent was cont/
Eñ diene dus ghebonden vant.
Doe voerden sine altehant/
Tote dat si bi Haerden quamen.
Doe saghen si/ eñ vernamen
De liede ligghen in dat coren.
Gheraert van Velsen de reet voren
Eñ vraghede hem/ wat si sochten?
Dandre seiden: Dat si wochten/
Dat wildsi hebben; dat waer de Grave:
Dan wildsi laten doer gheen have.
Dan sal niet wesen/ sprac Gheraert;
Eñ warp omme metter vaert.
Hi trecte tswert/ eñ wilde slaen
Den Grave/ de hem pijnde tontgaen.
Hi waende tpaerdekijn springhen soude
Over den vliet/ eñ also houde
Viel dat paert metten Grave
Inden sloot. Gheraert sat ave/
Ghetrects swerts/ eñ ghinkene slaen.

De

tent: kwaalijk. en noch kwaalyker verklaard door Alk. *patten gestadig op*. Allerbest staat hier in B *vreyschtent:*. Zie by l. 943.

℣. 52 Dan) dat is, zo hier als in 't volgende vaars, *dat en*.

℣. 61 Ghetrects swerts) de Andd. *Ghetoghens sweerts*. waaruit blijkt, dat hier ook moet geleezen worden *ghetrects*, en niet *ghetrect*, gelijk in A. Het is een Genitivus Absolutus, als *bloots hoofds*, enz.

℣. 67 dats waer) de Andd. *aldaer*, gelijk dan, voor 't volgende, *Dat ment vant*, beter, *Dat men vant*.

℣. 78 Daer hi mede ontreet) de Andd. niet kwaalijk: *Hi sat op, eñ ontreet*.

℣. 80

De Grave mochte niet ontgaen/
Want hi ant paert was ghebonden.
Daer stac hine/ ten selven stonden/
Metten sweerde door den live/
Eñ gaf hem wonden meer dan vive.
Oec stac hine int herte/ dats waer/
Dat ment vant al openbaer.
Si gaven hem ten selven stonden
So diepe eñ so vele wonden/
Dat hi daer den gheest op gaf/
Eer de van Naerden wisten der af.
Doe sijt vernamen liepen si toe:
Eñ Gheraerde van Velsen was doe
Sijn paert so verre van hem ghegaen
Dat hijs niet en mochte vaen.
Een sijn knape gaf hem sijn paert/
Daer hi mede ontreet ter vaert:
So deden/ de op paerde waren.
Ente knape wert bevaren
Van dien van Naerden/ de niet en beiden/
Dan sine op enen rade leiden/

FLORENS de Vijfde.

Eñ

℣. 80 bevaren) alleen in B vind ik hier *ghevaren*. kwaa-
k. Seb. verklaarde *bevaren* , door *onderbaelt*, *gekregen*:
lk. door *achterbaald*. alles goed. Wal. f. 22 d.

Sijt *dat si jou bi mi* bevaren,
Ghi moet emmer jou leven laten.

er *sijt*, (zy 't) het zelfde is, waarvoor wy nu zeggen, *Is*
t, *gebeurt het*, of *zo 't gebeurde*. Zo lees ik in dat zelfde
'erk f. 20 d.

Ic sal jou halen die joncfrouwe,
Sijt *dat mi God mijn leven spaert.*

't, *dat my* enz. noch eens f. 29 a.

Zijt *mi quaet of* zijt *mi goet*,
Des slaeps ne staet mi niet tontberne.

℣. 81 de niet en beiden/ Dan sine) voor, *en beiden* heb-

 ben

FLORENS de Vijfde.

Eñ hebben hem sine lede te broken.
Dus wart de Grave eerst ghewroken.
Doe si den Grave vonden doot/
Hadden si alle rouwe groot/
Eñ namen den doden met zericheden;
Si droegene van deer stede
Tere ander stat/ daer sine ontcleden/
Eñ balsemden eñ bereden/

Eñ

ben de Andd. *verbeiden*. Maar *Dan sine*, vind ik daar, gelijk hier; en Alk. verklaart het *Dat zy hem*. Melis is hier, naar zijn gewoonte kort, en volgt in zijn verhaal den haast dien de Naarders maakten, in het oeffenen van de eerste wraake over 's Graaven dood. Ik verstaa zyne woorden of 'er stondt: *die niet* langer *en beidden*, *dan* dat zy *hem*, enz. De uitlaating van *dat*, na *dan*, is van ouds zeer gemeen: zie by I. 449. De meening is, dat tusschen het gevangen neemen van dien knaap, en het breeken zyner leden, niet meer tijds verliep dan de Naarders noodig hadden om een soort van Rad of Kruis toe te stellen, waarop die ongelukkige zyne straf erlangde. zekerlijk te recht. Maar is 't niet vreemd, dat onze Dichter, die over de getrouwheid van twee Honden zo breedvoerig geredeneerd zou hebben, geen enkel woord spreekt van de trouwe van deezen Knaap voor zynen Heer, dien hy der dood ontrukte, door het geeven van zijn paard; niet alleen met gevaar, maar ook ten koste, van zijn eigen leeven? Zulke voorbeelden ontmoetmen niet overal.

℣. 90 **balsemden**) in A staat *balsmeden*. en misschien is 't geen verzinning.

℣. 92 **Daer menich mede doghede pine**) de Andd. *Des si int berte dogbeden pine.*

℣. 95 **Daer settemen inden chore**) kwaalijk in B *in eenen coere*; en in M *settement*. Alk. beloofde hier, en gaf ons ook, in de Byvoegsels achter zyne Uitgaave, eene afbeelding van de houten Kiste, waarin het Ingewand van Graaf Florens op 't Hooge Koor te Alkmaar begraaven is; en voegde daarnevens eene korte beschryving, die in allen deele verwonderlijk is.

Want

Eñ leidene in een ſcrine /
Daer menich mede doghede pine;
Eñ ſcepeden kortelike daer naer /
Eñ voerdene tote Alcmaer;
Daer ſettemen inden chore.
De wonder horen wil / de hore.
Twe winde waren hem ghegheven
Van ſiere nichten / de hi hem bleven /

FLORENS de Vijfde.

Waer

Want vooreerſt, het dekſel der Kiſte is een graauwe ſteen, *twee Voeten* ZEVEN *Duimen* breed: en in dien ſteen is een uitgehakt Rond, welks Middellijn is van *twee Voeten* ACHT *Duimen.* Ten anderen, het geene in den Omtrek van dit Rond te leezen is, noemt Alk. *zeer opmerkelyke woorden, die als van de* TWAALFDE EEUWE *af tot nu toe*, enz. Wonderlijk Grafſchrift, voorzeker, van Graaf Florens, die eerſt na het midden der DERTIENDE Eeuwe geboren, en niet lang voor 't Begin der VEERTIENDE geſtorven is. Ten derden, binnen dien Omtrek, nevens het Wapenſchild van Holland, vindtmen deeze letteren, IZ DE IUNY; die Alk. verklaart, 12 *dag van Junius*; en dus is Florens *verſlagen* ELF DAGEN eer hy *Gevangen* wierdt. Enz. Van den Dag van 's Graaven Moord, zie hier achter by ✝. 272.

✝. 96 De wonder horen wil / de hore) dit is geen vaars van Melis. Men behoeft het maar eens te leezen, om overtuigd te zijn, dat het is van eenen Beuzelaar; die hier de trouwe van twee Windhonden des Graafs zo omſtandig en wijdloopig beſchrijft, dat het ganſch kinderlijk is. Hiertoe hadt zyne welſpreekendheid niet minder noodig dan 43 regels, 96-138. hoewel Melis de Moord van Florens zaakelijk, doch zeer kort, verhaald hadt. Uit die vertelling neemt hy gelegenheid om een Sermoen te maaken, tot beſchaaminge der Menſchen, doch, in 't byzonder, der Verraaderen van Florens, die erger waaren dan Honden. En hiertoe beſteedt hy noch 41 regels, 139-179. Maar die Beuzelaars zijn wel altijd Broddelaars, doch voornaamlijk dan, als zy, hunnen wildzang gelooſt hebbende, moeten zoeken naar Rijmwoorden, om weder

FLORENS de Vijfde.

Waer hi ghinc of waer hi stont.
Oec was mi ghemaect cont/
Dat si liepen mede ande vaert/
Daer de Grave ghevangen waert/
Eñ oec mede al tote Muden;
Dit merkeden eñ zaghen vele luden;
Eñ bleven daer tote op deen dach/
Datmen hem gaf den dootslach.
Doe sine voerden/ liepen si mede
Recht aldaer ter selver stede.
Doe menne moorde/ si saghen toe.
Als hi doot was/ si ghinghen doe
Bi hem ligghen bede gader/
Alst kijnt doet biden vader.
De van Naerden vondense daer/
Als men mi seide over waer.
Doe men den Grave voeren soude/
Si quamen ten scepe also houde/
Eñ spronghen in/ eñ voeren mede
Al tote Alcmaer inde stede.
Doe si quamen tot Alkemare/
Ghinghen si sitten bider bare
Ten voeten/ voer den outaer.
Ic sachse beide sitten daer.

Oec

der te keeren tot de eigen vaarzen van den Dichter. 't Welk zelden gefchiedt zonder verandering in de echte woorden. En hiertoe befteedde hy noch 6 regels, 180-185. Dit maakt een getal van 90 onnutte regels, 96-185, die niet zijn van onzen Dichter. Hier houd ik alle die 90 regels voor loutere byvoegfels; en giffe (want zekerheid heb ik hier niet) dat de verandering, in de woorden van Melis gemaakt, flechts beftaat in ééne letter, ✝. 186, *voort*, in plaatfe van *vore*. Want als wy dat vaars aldus leezen,

Gheraert van Velfen de reet vore,

dat is, *voor*, *vooruit*; te weeten, naar zijn Huis, Kronenborg; zo rijmt het zeer wel op ✝. 95. *Daer*

FLORENS de Vijfde.

Oec seide mi een garsoen/
Dese verwaerde in dit doen/
Dat si ghevast hadden so langhe/
Dat hi hem beiden/ bi bedwanghe
Moste gheven zoete melc.
Oec so seide hi mi/ dat elc
Gheen van den tween eten wouden/
Jn weet hoet quam en̄ bi wat scouden/
Binnen langher tijt daer naer.
Dus bleven si beide aldaer
Toter wilen/ enten daghe/
Dat menne groef met groter claghe.
Doe dedemense beide wech leden/
De node van danen wilden sceden.
Hadden si ghemoeten/ si waren bleven
Ligghende/ wanic/ al haer leven.
Kerstijn menschen/ hoer dit wonder;
Dat de hondekijn bisonder
Minden haren here alsoe/
Dat si bi hem bleven doe/
Daer menne vinc en̄ sloech.
Daer togheden si hem ghenoech/
Dat sine minden van rechter scout.
Maer de mordere waren so bout/

Dat

Daer settemen inden chore.
n alsmen onzen Dichter aldus in 't verband leest, vertrouw :, dat 'er geen gebrek in zijn verhaal zal te vinden zijn.

℣. 112 Alst kijnt doet biden vader) dit schreef een kind, f een Monik. Zie beneden ℣. 294.

℣. 122 Jc sachse) merk hierop alleen dat deeze twee regels de Andd. niet gevonden worden, en zie hieronder by ℣. 170.

℣. 146 mordere) de Andd. moordenaers.

℣. 152.

FLORENS de Vijfde.

Dat si morden haren rechten here/
Die hem ghedaen hadde menich ere/
Te menigher tijt/ te menigher stonde.
Hier waren si quader dan de honde.
Al hadde hi te voren misdaen/
Jane hadden si de zoene ontfaen
Eñ was vergheven alte male/
Eñ sceenen vreende also wale/
Als enighe liede mochten wesen.
Dus so dinket mi bi desen/
Dat honde niet en sijn so quaet/
Es hem ghedaen enighe misdaet
Van sinen here/ hoe groot het si/
Hi coemt tot hem/ op dat hi
Hem ane spreket vriendelike/
Eñ verghevet hem ewelike/
Al hadde hi hem of gheslegen den voet.
Maer dese moerderen verwoet

Heb-

v. 152 Jane hadden si) Seb. *Si hadden ja; si hadden immers.* Alk. *Ja immers sy hadden*, dat naby komt aan de leezing van B/ *Ja si hadden.* M komt hier overeen met A. Beneden VI. 129.

Rumedic thuus, dat ware scande.
Jane *ben ic Marscalc vanden lande*
Van sBisscops weghen, mijns Heren.
Icne mocht niet doen met eren.

Walewein f. 27 d.

Hi dede mi grote hovescheit.
Jane *dadic dan grote dorperheit,*
Soudict hem onvergouden laten.

elders *Ja en*: f. 34 c.

Mi dinke, ghi sijt al ombedacht.
Ja en *siedi wel, het es nacht.*
Waer soudic herberghe souken?

wederom f. 47 c.

So waric dan een groot vilein,
Lietic mi die Joncf. nemen.

Hoe

Hebben haren here verbeten:
Hem niet allene/ suldi weten/
Maer hem selven eñ menighen man/
Als ic een deel segghen can/
Eñ ondinden sal hier naer/
Daert stede hevet al openbaer.
Kindre/ maghe/ sijn onteert/
De an haer doen hem hebben ghekeert.
De noch an haren doene hem houden/
Sullen verraders sijn ghescouden
Alle daghe de si leven/
Ende met hem sijn verdreven
Uut haren lande/ uut haren goede:
Des mach hem wesen wee te moede/
De der moert onsculdich sijn.
Nu keric op de redene mijn/
Daer ict hier te voren liet.
Doe Gheraert vanden Vrade sciet/

FLORENS de Vijfde.

Eñ

Hoe soudict moghen ghetemen?
Ja en *hebbic iu niet mesdaen.*
Eer soudic mi laten vlaen.

at is, *laaten villen*, volgends Kiliaan. Vaernewijk Tr. II. . 46. *op straffe van levende* ghevlaen *te syne.*

℣. 163 Al hadde hi hem of gheslegheu den voet. Maer ese) wonderlijk hebben de Andd. hier gehaspeld. In H. eftmen:

Al had hi hem gheslegben den voet
Of. Mer *dese moerders* ———

i B lees ik:

Al baddi hem of *gheslegen den voet*
Of meer. *Dese moerders* ———

laar is niet veel aan verbeurd.

℣. 169 Eñ ondinden) in de Andd. staat het volgende vaars, rang, voor dit. Verder zal ik my met dat onnutte invoeg l niet ophouden.

FLORENS de Vijfde.

Eñ sijn knape bleef ghevaen;
Hoet met hem oec was vergaen/
Hebdi verstaen eñ ghehoert:
Gheraert van Velsen de reet voert
Op dat huys van Cronenborghe.
Daer waende hi wesen sonder sorghe.
Ghisebrecht de heer van Amestelle/
Entie van Woerden/ sijn ghesele/
Waren hem ontfaren beide.
Si hadden liever op de heide
Te wesen te haren dele/
Dan te ligghen op deen castele/
Al waenden si hebben goet ontset.
Dus quam Gheraert in dat net/
Die ghene de al dit bedreef/
Dat hi opden huse bleef/
Biden verrader/ sinen ghesele/
Daer ic u te voren of telle.
Dus heeft die verrader den verrader
Verraden/ en sijn beide gader/

Deene

ỷ. 190 Entie) in de Andd. altemaal andere woorden, nochtans zaakelijk het zelfde:
Eñ Harman die Verrader fel.

ỷ, 194 ligghen) beter dan *bliven*, gelijk hier in de Andd. Inderdaad, Woerden en Aemſtel waaren hier wyzer dan Velzen, en die zich met hem op Kronenborg waanden zeker te zijn. Want ſchoon deezen zich vleiden, ontzet te zullen worden; en veelen het ook gaarne gedaan hadden; daar was echter niemand, die zich zulks, openlijk, dorſt onderwinden. Evenwel is, 't geen met geweld niet te doen was, door liſt van weinigen ten deele geſchied.

ỷ. 199 Biden verrader / sinen ghesele) dit ſchijnt geſprooten te zijn uit ỷ. 190. daar Woerden genoemd wordt de *gezel* van Aemſtel. Maar hier wordt geſproken van Velzen en al-

le

Deene ontlivet/ dander onteert/ FLORENS de Vijfde.
Eñ worden nummermeer gheert.
Als Gheraert opt den huse quam;
Eñ dat volc dat vernam
Dat de Grave was bleven doot;
Was gheruchte herde groot.
Tfolc dat liep al te stride/
Eñ quamen ten selven tide
Vor dat huys al gheronnen/
So dat si niet ontgaen en connen
De opden huse waren beseten.
Tfolc heeft hem dies vermeten/
Dat siere nemmermeer of scieden/
Sine souden hebben vanden lieden/
Dier op waren/ haren wille.
Gheraert die zweech harde stille/
Eñ soude hem node hebben ghebaert.
Tfolc quam toe al onghespaert/
Beide Kenemaren eñ Vriesen/
Eñ segghen dat si verliesen

Wil-

e de Verraaders, die met hem op Kronenborg waaren. Lees lierhalve:

Bide verraders, sine ghesellen.

Verwerpelijk is hier ook ℣. 201.

Dus heeft die verrader den verrader
Verraden, eñ sijn beide gader ——

Lees ook daar, niet op mijn zeggen, maar op 't gezag der Andd.

Dus heeft deen verrader den ander
Verraden, eñ sijn met mallicander ——

℣. 219 ghebaert) in de Andd. *verbaert*. *Zich baaren*, is zich Vertoonen, Laaten zien, Voor den dag komen. Seb. verklaarde *verbaert* door *gemeldet*; en daarom zeide Alk. *gemeld*. Doch dat was de meening niet van onzen Dichter, wiens woorden,

FLORENS de Vijfde.

Willen beide lijf eñ have/
Of si wreken haren Grave.
Waterlanders quamer mede/
Eñ wilden houden ghenen vrede.
Tghemene diet van Noorthollant
Quam daer up der Vechten cant.
Zuuthollanders quamen daer;
Entie porters/ dat es waer.
Oec waren voer dat huus gheseten

De

Eñ soude hem node hebben ghebaert, te kennen geeven, dat Velzen het hart niet hadt, zich te vertoonen, of te laaten zien, aan het volk dat buiten was. De Heraud drukte 't aldus uit f. 54 a. *Mer Gerrijt en* toochde *hem nyet off by dair op was.* Jason f. 109 b. *de sonne begon hoer scoen te* baren. Wat anders f. 103 a. *die nacht ghing over, eñ den dach begon te* baren. Limborg B. VII. f. 76 d.

Hebdi doghet, ghi moetse baren,
Want mi en modi niet ontfaren,
Eñ ic dincke u niet tontfliene,
Sidi vrome, so hebdiit siene.

't Eerste deezer vaarzen betekent eenvoudig; *hebt gy moed, zo toon het.* In het tweede is *modi* een verkorting van *mogedi*, dat is, moogt gy. In 't gemeen is *baaren* het zelfde met *openbaaren.* Fl. en Bl. f. 9 b.

Die hovesch en naturlec waren
Die moesten te hant haer minne baren.

en hier kan het zeer voegelijk verklaard worden door *melden*; niet in eenige der voorgaande plaatsen.

v. 239 Heer Loef van Cleve) Alk. zegt, *Heer Dirk Luf Heer van Dinslaken.* En die zelfde woorden vind ik in de Geslachtlijst der Graaven van Kleef, by Slichtenhorst, Geld. Gesch. p. 470. Doch die staat daar als *Broeder* van dien Graaf die in 1275 gesneuveld is; en kan gevolgelijk hier niet bedoeld zijn door onzen Dichter, die hem vervolgens *v.* 330. *Broeder* noemt des Graafs, welke in 1296 leefde, en van wien ook nader. J. C. Dithmarus, in zyne Aantek. op de Kleefsche Jaarboeken van W. Teschenmacher p. 189. noemt hem, *Dirk*;

Heer

De hem groter dinghen vermeten.
De heer van Zulen/ entie sine/
Dat si wel deden anscine;
Eñ dat gheslachte alghemene/
Eñ Ghisebrecht van Iselsteine/
Diet sere pijnde/ als men wel sach.
Daer na quam op enen dach
Heer Loef van Cleve/ eñ wort Hovet;
Diet daer wel dede/ des ghelovet.

FLORENS de Vijfde.

Enen

van Hulkerode en Thonneberg: en hy voegt 'er by, *de*
l. Chron. Holl. c. 19. Hy hadt het oog, zekerlijk, op
Gemeene Holl. Kronijk. Divis. XIX. c. 26. daar, even
lelis deedt, gesproken wordt van *Heer Loef van Cleve*,
aaven *Broeder*. En dus leert hy ons zelf, en hy heeft
:lijk in, dat zijn *Dirk*, *Heer* (*Graaf* moest hy gezeid
n) *van Hulkerode*, de zelfde was met *Heer Loef van*
, die ons nu bezig houdt. Dat loopt verre buiten het
; omdat hy aldaar, in zyne bedorven Geslachtlijst, dien
van Hulkerode, stelt als *Broeder* van Graaf Dirk IX, die in
overleedt, en als *Oom* van Dirk X, die in 1296 leefde.
neende uit twee Brieven ontdekt te hebben, dat zijn
IX niet meer dan eenen Zoon Dirk X hadt nagelaaten.
die Brieven bewyzen zulks geenszins. En daarom moest hy,
lossen grond, van éénen Graaf geen twee gemaakt heb-
Want zijn Dirk IX en Dirk X zijn by Teschenmacher,
:enhorst, enz. maar één persoon, onder den naam van
VIII, die Graaf geweest is van 1275 tot 1305. het welk
vel sluit op onzen Dichter. Doch genoeg van den geleerden
derszins oordeelkundigen Dithmarus. De Tytels van
ı *Heer Loef* vind ik in twee Brieven van Koning Eduard,
:m geschreeven 16 Sept. 1296. en 15 Jan. 1297. De eer-
tidt, in het hoofd, aldus: *Rex nobili viro* LOEF *de Cleve*,
:TI DE KIRKERODE, *et Domino de Thoeneborch*, *salutem*,
De tweede: *Rex nobili viro et* (NB) *amico suo karissi-*
Domino THEODERICO *dicto* LUF *de Cleve*, COMITI DE
ERADE, *et Domino de Thoneborch*. 't Verschil van een *K*
eene *H* verdient hier geene aanmerking. Zo zegt ook
de

FLORENS de Vijfde.

Enen anderen wech moetic gaen.
Doe de Grave was ghevaen/
Eñ her Wolfaert was ghevoert/
De heren worden doe beroert
Van Zuuthollant/ alst was recht/
Eñ quamen alle te Dordrecht/
Eñ spraken daer met goeder stade/
Eñ worden onder hem te rade/
Dat sijt onboden over al
SGraven vrienden/ groot eñ smal.
Den Coninc Adolfe onboden sijt mede/
Eñ clagheden de iamerhede.
Siuaert de Bisscop moest oec weten
Van Coelne/ en dochte niet vergheten.
Si onbodent in Henegouwen
Den Grave Jan/ den ghetrouwen/

Eñ

de ongenoemde Kleefsche Secretaris, op wien Dithmarus (zie zyne, Aantek. p. 229) zich dikwils beroept: THEODORICO *de Cleve*, *dicto* LUEF, COMITE DE HILCKERADE, *&c*. En Butkens p. 310. THIERY LOUF COMTE DE HULKERADE, *son Frere*. 't Geen wy hier zeggen, zal in 't vervolg te pas komen.

℣. 241 **Enen anderen wech moetic gaen**) dat is, Ik moet Kronenborg voor een poos verlaaten, om te melden, wat elders gebeurd is. En daarop verhaalt hy dat de Heeren, te Dordrecht by een gekomen, 's Graaven gevangenis, by brieven, bekend maakten aan Keizer Adolf, Bisschop Sieweid van Kolen en Graaf Jan van Henegouwen. 't Is zeker, dat men moet leezen *moetic*; en zo staat in **A**. *moeti* in **B**. *moet bi* in **C**. *moetti* in **C** volgends de Aantek. van Seb. Alles verschillende. Alles kwaalijk, behalve *moetic*.

℣. 254 **en dochte niet vergheten**) de Andd. *het ne docht*, enz. Alk. verklaart deeze woorden, *maar voor al*, en brengt ze tot het volgende. maar de eerste Uitgeever tot het voorgaande. en zo begrijp ik 't mede. *Docbte* komt hier niet van *denken*, of van *dunken*; maar van *doogen*, of, gelijk wy nu spreeken, *deugen*. Beneden IX. 801.

Het

Eñ clagheden hem sijns Neven zeer.
Oec onboden si hem meer/
Dat Jan/ sijn zone/ Tordrecht ware; FLORENS de Vijfde.
Eñ si onboden hem daer nare/
Dat hi metter meester haeste
Quame; want hi waer de naeste.
Si hopeden wel/ bi sinen rade/
Noch te lidene sonder scade/
Waert also dat hem dochte/
Dat hi behouden comen mochte/
Of dat hi hem liete horen
Sinen raet/ eñ sendene voren.
Dit was op den derden dach
Dat die Grave ghevanghen lach/
Dat si dese brieve screven.
SWoensdaghes daer na liet sijn leven

De

Het docht *menich in sinen lande,*
Die buten bevet grote scande.

Fl. en Bl. f. 2 c.

Men bevalt te soghene, eñ biet
Eenre Heydensce voestre, diere toe dochte,
Dat si conincs kint soghen mochte.

dat is, die 'er goed toe was, en de vereischte hoedaanigheden hadt. Voor *conincs*, lees daar *sconincs.*

℣. 256 Den Grave Jan) hier zegt de Heraud f. 54 a. b. *den Grave Jan van Avennes, Grave van Henegouwen, Zwarte Grieten soen van Vlaenderen.* Jan van Avennes, Zwarte Grieten Zoon, was toen al omtrent veertig jaaren dood geweest. Dees was haar Kleinzoon. Deeze zelfde mistasting heb ik ook wel by kundiger ontdekt.

℣. 259 Tordrecht) in M vind ik *tdordrecht*, 't welk, zonder stameren, niet uitgesproken kan worden, en daarom ook nooit beschreeven werdt, dan by verzinninge. anders overal *Tordrecht*, of voluit, *te Dordrecht.* Zie onze Aantek. IV. 859.

℣. 272 SWoensdaghes) zie hier achter.

℣. 279

Jan de Eerste.

De Grave/ als ic u seide te voren.
Doe dit den here quam ten oren
Van Henegouwen/ wort hijs droeve/
Eñ ghinc te rade wes hem behoeve.
Nuttelike dochte hem doe wesen/
Dat hi over zende in desen
Sinen broeder te Dordrecht/
Eñ hi daer verneme recht/
Wat der zaken wesen moghe;
Die liede souder bi verhoghen/
Eñ soudens hem dan weten danc:
Hi soude hem volghen eer iet lanc.
De Broeder dede dat hi woude/
Als hi metten rechte soude/
Eñ quam te Dordrecht op enen dach/
Als hi alre heimelicst mach/
In sine herberghe/ inde poort.

290 Als

℣. 279 **Sinen broeder**) te weeten *Heer Gye*, *℣*. 291. en vervolgends dikwils gemeld; sedert Bisschop van Utrecht. Zeer kwaalijk wordt hy, weder, by den Heraud genoemd f. 54 b. *Her Gbie van Vlaenderen*, *Grave Jans soen van Avennes.* Maar die *van Avennes* hebben zich noit genoemd *van Vlaandren.* Zy waaren gelukkig, dat zy, door hulpe van Koning Willem, Henegouwen behielden.

℣. 281 **Wat der zaken wesen moghe**) dat is, *wat van de zaake zy*. Ik volg hier **U**. In **A** lees ik, *Watter zaken wesen mogben* : en zo ook in **B**/ uitgezonderd *Wat d'*, voor *Watter.* Het Rijm alleen is oorzaak, dat *mogbe*, in beide mijn *MSS* veranderd is in *mogben.*

℣. 282 **Die liede souder bi verhoghen**) dat is, *verkwikt, opgebeurd, verbeugd worden.* want *verboogen* is *verbeugen.* Fl. en Bl. f. 8 b.

Wat men hem best geseggen moge,
Daer men sine droeve herte bi verhoge.

Waent mi verbogen, lees ik in Ferguut f. 25 c. voor *wilt my ver-*

Jan de Eerste.

Alse dat volc dat verhoort/
Dat haer Gye daer comen was/
Waren si herde blide das/
Eñ hechten an hem alle gader/
Also dat kint doet anden vader.
Te hant si de liede voren/
De met hem voor den Huse voeren.
Doe Heer Loef dat vernam/
Dat heer Gye tot hem quam/
Ontfinc hine utermaten wale/
Met sconen ghelate/ met zoeter tale/
Eñ wrochte bi hem met alre dade/
Bede met doen eñ met rade.
Men maecte bliden eñ even hoghen/
Daer ment huys mede dwinghen mogen.
Dat volc voer ende quam.
Alse de here van Kuuc vernam/

Dat

erblyden. Walewein f. 14 b.
Hi wart verhoghet *barde zere.*
naar f. 22 a. Hi was *verbuegbet.* Zie IX. 1199.

v. 283 Eñ soudens hem van weten danc) dit heb ik overgenomen uit de Andd. A heeft
Eñ bem weten souden *danc.*
och ik gis dat Melis geschreeven hebbe,
Eñ bem weten groten *danc.*
vant behalve dat hier zekerlijk geklad is; zo is ook driemaal *nude*, in drie regels, ten minsten, eens te veel, en hier zelfs overtollig.

v. 285 dat hi woude) te weeten, 't geen zijn Broeder, Graaf Jan van Henegouwen, wilde dat hy deede.

v. 306 here van Kuuc) dees heeft dan met den Graaf van Kleef gesproken, om middelen te vinden ter ontzettinge van Cronenborg; of, ten minsten, ter behoudenisse van de Verraders. Maar waar geschiedde deeze Saamenspraak? Volgends

Jan de Eerste.

Dat tfolc dus vaste voert huus lach/
Bespzac hijs hem op enen dach
Alsó metten Grave van Cleve/
Dat dat volc verlozen bleve/
Hine holper toe met sinen rade.
Hi seide/ dat hijt gherne dade.
Hi voer thuus/ eñ gaderde liede/
Eñ ghelovede goet eñ miede
Dat si met hem souden varen
Voer Cronenborch al sonder sparen.
Dies alle worden willich dan.

Daer

gends Alk. voor het Huis Kronenborg. Schoon 'er niets zekerer is, dan dat de Graaf van Kleef *toen noch niet* was, en de Heer van Kuik *noit* geweest is in 't beleg van Kronenborg. En hoe zou Jan van Kuik het hart gehad hebben om in Holland te komen; en vooral, om zich te betrouwen onder die toevloed van Hollanders, Kennemers en Vriezen, toen allerverwoedst tegen de bekende Vyanden en Verraaders van Graaf Florens? hy, zeg ik, die alleen den Graaf ontzeid hadt, en dus openlijk voor zynen Vyand bekend stondt?

Gescheept zijnde met Alk. vind ik my hier byzonder verpligt, zyne onkunde en droomen wat nader in het daglicht te stellen. Om zulks te korter en te klaarer te doen, zullen wy deeze stoffe afhandelen in eene en de zelfde aantekeninge, die de Leezer kan neemen voor eene verklaaring van alles wat onze Dichter verhaalt ✝ 306-329. nevens welken de Historische Kanttekeningen van Alk. aldus luiden: *De Heer van Kuik set den Grave van Kleef aan, om van de Belegering af te scheiden en te vertrekken, onder voorwendinge van Volk te werven. Dit toegestaan, draagd sig de Heer van Kuik als Opperhoofd. Onder 't volk ontstond een gerugt, dat by de belegerde wilde verschoonen; waarover hy van den Grave van Kleef werd overgehaald, en scherp bejegend.* Ik moet bekennen, dat ik op de tien of elf eerste woorden niets te zeggen weete: maar tevens, dat alle de overigen loutere wildzang zijn, die Alk. niet by Melis geleezen, maar by zich zelven gedroomd heeft. De bron dier dwaalingen is hier, dat Alk.

niet

Daer brochte hi wel bi hondert man
Vorden huſe/ eñ lach daer mede/
Eñ begonde ſtappans ter ſtede
Hem ſelven doe daer Hoeft te maken/
Eñ onderwant hem alder zaken/
Alſe of hi ſelve Here ware.
Onder tfolc ſo ſpranc de mare/
Dat hi de liede op nemen ſoude/
Eñ doen der mede dat hi woude.
Tfolc dat was wel na ontſinnet.
Als heer Loef dat bekinnet/

JAN de Eerſte.

Wort

niet verſtondt, wie die *Hy* was ỷ. 312.

Hi *ſeide, dat hij-t gherne dade.*

ook verklaart hy dat woord niet, maar verduiſtert het gan-ſche vaars door deeze Aantek. (i) *Dat hy 't Beleg gaarne waarnam.* Ik heb moeite gehad, om dit met zyne Kanttek. overeen te brengen. Doch nu zie ik, hoewel door een' dikken nevel, dat hy hier, onder *Hy*, verſtondt den *Heer van Kuik*, dien wy zo aanſtonds by Alk. zagen dat *zich*, in dat Beleg, *als Opperhoofd zoude gedraagen*, en aldus *het Beleg waargenomen hebben.* Doch dan moet Kuik alleen gepraat, en zich zelven geantwoord hebben. Maar ỷ. 312. behelſt kortelijk het Antwoord van Kleef, op de voorgaande vermaaning van Kuik,

Dat dat volc verloren bleve,
Hine holper toe met ſinen rade.

Kleef antwoordde, *Dat hy 'er gaarne toe helpen zoude.* of, gelijk de Klerk zegt p. 175. *dat hy 't beſte daer in doen ſoude.* Ook deedt hy, Graaf van Kleef, zulks metterdaad; want *hi voer thuis*, ỷ. 313. dat is eenvoudig, hy begaf zich naar huis. Melis zegt niet, *vanwaar* hy naar huis voer. Wy hebben getoond, dat het niet was van voor Kronenborg. Vanwaar dan? Van eene ongenoemde plaatſe, daar de buitenlandſche Medeſtanders en begunſtigers der Verraaderen, te dier tijd, eene byeenkomſt hielden; waarby zich, miſſchien, toen ook Woerden en Aemſtel zullen hebben laaten vinden. Hier gaf Kuik dien Raad aan den Graaf van Kleef, die vandaar *naar*

 huis

JAN de Eerste.

Wort hi erre eñ seer ontdaen/
Eñ ghinc voor den Broeder staen.
Wapen/ Broeder! wat doe di?
Ghi onteert u ende mi.
Men sal ons thoeft te sticken slaen.
Wapen! wat hebdi ghedaen!

Ik

huis voer, en, 600 Mannen byeen gebragt hebbende, met de zelven, naar *Kronenborg:* daar hy den Meester speelde, en zich zelven *Hoofd maakte*, ỳ. 321. Niet met inzigt, om 't Hûis te ontzetten, maar om de Belegerden, als zy zich overgaven, onder zyne beschherminge te neemen, en elders in veiligheid te brengen; 't Welk Melis ỳ. 325 fierlijk uitdrukt door 't woord *opnemen*. Maar het Volk kreeg hier ras de lucht van, waardoor de Graaf en zijn Broeder in gevaar raakten: totdat de laatste, naamelijk Heer Loef, zynen Broeder, den Graaf van Kleef, daarover scherp bejegende; enz. Kon onze Dichter klaarer spreeken dan hy doet ỳ. 328.

Als HEER LOEF *dat bekinnet*,
Wort hi erre eñ seer ontdaen,
Eñ ghinc voer den BROEDER *staen:*
Wapen, BROEDER! *wat doedi?* Enz.

Hier staat geen *Hy*, de bestraffer is *Heer Loef:* de bestrafte, deszelfs *Broeder*, de *Graaf van Kleef*. Nochtans zette Alk. daarnevens, aan den eenen kant, dat die bestraffing zoude geschied zijn, door den *Graave van Kleef*, aan den *Heere van Kuik;* en des al niet te min, verklaart hy aan den anderen kant, zeer wel, *Broeder*, door *Grave van Kleef*. Enz.

ỳ. 329 erre eñ seer ontdaen) dat is, volgends Alk. *verstoort en ontstelt*. Volgends Seb. *droeve*, *verbijstert*, *etc.* Daar hebbenwe twee verklaaringen van *erre*, naamelijk, *verstoord* en *droeve*. Dat het *verstoord* of *toornig* betekene, is bekend uit de gemeene spreekwyze, *in arren moede*. Maar gelijk *Toorn* zelf van ouds genomen werdt voor *droefheid*, *verdriet*, enz. zie by IX 1230. zo komt ook *erre* zeer dikwils voor in de betekenis van *droevig*. Zo leezenwe boven II. 920.

Was hi erre, *was hi* blide.

't welk Seb. verklaarde, *wee of lief*. Want daar staat het in tegenstellinge van *blyde*. Op zich zelf vinden wy 't X. 580.

Maer

Ic woudi sorloghen had begeven/ Jan de Eerste.
Eñ ghi selve thuus waert bleven;
So ware wi bleven in onser eren.
Nu ne verwinne wijs nemmermere/
Wine helpen de morders winnen/
De beleghen sijn hier binnen.

Of

Maer als een man wil te verre,
Macb bijs licbte worden erre.

Zie ook IX. 892. Hieronder ✝. 1145. leezenwe,

Beide droeve *ende* erre;

ter aanduidinge van eene *droefbeid*, die geboren wordt uit *gramscbap*, *spijt*, enz. Zo mede VI. 453.

Ic bens wel droeve *ende* erre.

en VIII. 1234.

De Vlamingbe worden droeve *eñ* erre
Eñ seer ondaen ——— ———

Walewein f. 14 a.

De gene waren drouve *eñ* erre
Die daer acbter waren bleven.

✝. 331 **Wapen!**) zie boven by III. 1572.

✝. 337 **So ware wi bleven in onser eren**) dat is, buiten kwaad vermoeden. Uit deezen regel moet verklaard worden het volgende:

Nu ne verwinnen wijs nemmermere,
Wine belpen de Morders winnen.

Maar, bestrafte Heer Loef op deeze wyze, ✝. 331-348, zynen Broeder, ten aanhooren van anderen? of onder vier oogen? Het eerste is niet te denken: want dan zou hy zijn' Broeder openlijk beschuldigd hebben: ja ook zich zelven in die twee aangehaalde vaarzen. En is 't onder vier oogen geschied, zo zou Loef zekerlijk niet gezeid hebben, *dat ben niet betaamde*, *de geenen*, *die bunnen Heer vermoord badden*, *te bescbutten*. Want dat was waarlijk hun oogmerk, en zy hebben het ook ten deele uitgevoerd, alswe haast zien zullen. Zy verstonden malkander. Maar Heer Loef wist beter te veinzen dan zijn Broeder. En wat aangaat de Bestraffing zelve, daarvan zoude ik de acht laatste regels, 341-348, liefst verwerpen: en dan kan het overige bestaan.

JAN de Eerste.

Of vaert weder daer ghi quaemt.
Want ons emmer niene betaemt/
Dat wi de morders souden sterken.
Dat mach elc wijs man wel merken/
De dese bescuddet/ dat hi es
Haer helper/ des sijt ghewes:
Want si vermorden haren here.
Nu spreecter wort of nemmermere.
De Grave van Cleve liet so bestaen.
  Nu most dort also vergaen/
Dat men dat huys op hem wan/
Eñ men vinc daer alde man.
Daer waren ghevanghen in den hoop
Gheraert eñ Arent van Benscoop/
Eñ Kosijn van Voternesse/
Eñ Alewijn met siere smisse/
Willem van Teilinghen/ Willam van Zaenden/
Dat de Hollanders niet ne waenden/
Dat siere op hadden ghewesen.
Daer waren ghevanghen oec met desen
Een deel/ de ic niet en cande.
  De Grave van Cleve sloech de hande
Ande ghevanghen/ ende seide/

Hi

†. 342 **niene)** de Andd. *niet*. Doch *niene* is *niet en*; eigelijk, *niet ne*, gelijk wat verder †. 358 voorkomt. Der Yftor. Bloeme f. 2 b.

Doen dat Agrippus hadde vernomen,
Datsi te hem niene *wouden comen.*

Walewein f. 36. b.

Riepen si vaste, niene *spaert.*

en meermaalen.

†. 356 **Alewijn mit siere smisse)** in A leestmen *finisse*; 't welk Alk. eerst verklaart door *Sinistre*; en dit weder door *Slinksche streken*: enz. Maar *smisse* heb ik geleezen, zo in A en in B/ als in C. Wie was dan die *Alewijn met zyne smisse*?

Hi woudse hebben in sijn gheleide/ Jan de Eerste.
Eñ daer mede doen sijn ghevoech.
Dair dochte den Vriesen niet genoech/
Noch den Kenemaers oec mede/
Eñ wapenden hem op der stede/
Eñ seiden oec al openbare:
Waer iement/ de so coene ware/
Diese levende wech voeren woude;
Hi waer deerste de sterven zoude/
Waer hi ridder ofte cnape/
Waer hi monic ofte pape.
Dus wort theer al in roere.
Als de Grave vernam de voere/
Vraghede hi/ wat bediede dat?
Men seide hem aldaer ter stat:
Ghi moet ons de morders gheven/
Of ghi later omme u leven/
Eñ alle de uwe/ eer ghi ontgaet.
De Grave de hads anderen raet/
Ende sprac: Houts uwen vrede:
Neemt Gheraerde/ eñ Willam mede
Van Zaenden; eñ noch hem tween.
In canze u ghenoemen gheen.

Heer

nisse? Ik denk eenvoudig, *Alewijn de smid*; of *de Meester*: weeten, die het bewind hadt over 't geschut van dien tijd, lijk die *Meester* binnen Zieriksee, van wien onze Dichter reekt IX. 181. en die, volgends Reigersberg, een *Smid* van jn handwerk geweest is.

ỽ. 366 **Dan**) dat is niet *Maar*, gelijk Alk. zegt; maar *at en*, gelijk Seb. het reeds verklaard hadt.

ỽ. 369 **oec**) dit woord is in B achter gebleeven, en in A waalijk veranderd in *wel*.

ỽ. 374 **monic**) dit heb ik uit de Andd. In A staat *monc*, t wel in meer oude *MSS* gevonden wordt, en dierhalve

 goed

JAN de Eerste.

Heer Loef de hadder twe ghehouden.
Hijn waender niet om sijn bescouden.
Hi wildse leveren den Grave van Panne/
Als hi quame; eñ laten hem danne/
Na sinen wille hem selven wreken.
Dus helt hise bi desen treken/
Eñ deetse voeren te Kervenhem/
Eñ Aernde van Benscop met hem
Willem van Teilinghen/ dien hi niet
Meer sal leveren/ wats ghesciet.
Gheraerde van Velsen eñ Willem van Zaenden
Trecten de knechte eñ taenden/

Al

goed is, maar hier kwaalijk vloeit. Nu ſchrijft en zegtmen, doorgaands, *munnik* of *monnik*: 't welk in 't Neerduitſch weinig beter is, dan ofmen in 't Latijn ſchreeve, *monnachus* voor *monachus*.

℣. 392 **bi desen treken**) tot noch toe hadt Melis van Heer Loef geſproken, als van iemand, die zyne dingen wel deedt, naamelijk voor 't uiterlyke. Nu kwam het op de zaak zelve aan; te weeten, op het redden der gevangene Verraaders: en toen openbaarden zich de *treken* van Heer Loef.

℣. 394 **Eñ Aernde van Benscop met hem W. v. T.**) dat *Eñ* ſtaat daar kwaalijk geplaatſt. Lees, op mijn woord:

Aernde van Benscop eñ *met hem*
Willem van Teilinghen ———

deezen waaren de *twee* ℣. 387. gemeld, en geen anderen.

℣. 398 **taenden**) dat is, volgends Seb. *verſcheurden die als met tanden*. Alk. maakt 'er *tarnden* van. Alleen uit het volgende woord *eten* is klaar, dat *taenden*, hier rymende op *Zaenden*, niet anders is dan *tanden*, het welk Kiliaan vertaalde, *Impetere*, *invadere aliquem*; aanvallen, aangrypen. De ſpreekwyze is ontleend van den Hond, en naaſt van den Jagthond, die, als hy 't wild grijpt, zyne *tanden zet* in des zelfs vleeſch of vel, en het dus *tandt*. Ferguut. f. 2 a.

Doe riep Percbevael utermaten

Lude,

Al of sise alle wilde eten; JAN de Eerste.
Eñ doden daer toe/ zuldi weten/
Eñ dander tuee/ als hem betame.
Nu mochtens hebben grote scame/
De Gheraert in sijn leste bedroech.
Bi Gode! dit es onghevoech/
Dat die heren niet en merken/
Datsi de verraders sterken/
Sine hebber of ere noch vromen;
Want het mach hem selven toe comen.
Want heer/ daer doghet an lach/
Wilen/ als hi den ghenen sach/

Die

Lude, ende vertroeste sinen Hont.
Die tonge hinc hem ut' mont:
Hi was herde moede eñ slanc.
Nochtan verlichte hi hem eñ spranc,
Eñ tande *den Hert in sijn vleesch.*

℣. 399 Al of sise alle) in B staat hier tweemaal *al: Al of sise al.* in U tweemaal *als: Als of sise als.* Zo gemeen sleept het eene woord het andere met zich.

℣. 400 doden) dat is *doden hem*; nu, *dooddenze.* Die hier in 't verband las, *wilde eten eñ doden*, zou Melis ongelijk doen.

℣. 401 als hem betame) dat is *betaemde*; gelijk hier in de Andd. daar dan ook 't Rijmwoord *scame* (waarvan zie by VIII. 182) veranderd is in *scaemde.* Doch kwaalijk in de Uitg. want in C staat *scaemte.*

℣. 404 Bi) deeze 48 regels, 404-451, houden ons weder op met een Sermoen, dat niets waardig is. Heeren, zegt de Moralist, behoorden geene Verraaders, geene Moorders van hunne Heeren, te sterken. Want vooreerst kan 't hun zelfs overkomen: en ten anderen hebben van ouds edelmoedige Vorsten, *daar deugd aan lag*, ℣. 409, zulke Moorders hunner Heeren, schoon zy 'er zelfs de vruchten van genooten, het leeven, op eene schandelyke wyze, doen beneemen. En

Jan de Eerſte.

Die vermoert hadde ſinen heer/
Al hadde hire hem mede ghedaen eer
Eñ voꝛdeel herde groot/
Hi ſloegene ſelve der omme doot;
Alſe de Coninc David dede.
Doe de ghene quam ter ſtede/
Daer hi was/ eñ hadde verſlaghen
Den Coninc Saul; hine conſt verdraghen/
Hine verſloegene metter hant/
Eñ ſprac mede alte hant:
Moꝛdenare/ het was dijn Here.
Dune beroems di nummermere/
Dattu dinen Here vermoꝛt hebes:
Het is ſcade/ dattu leves.
Alexander wilde niet ghedoghen
Dat ſi quamen voor ſinen oghen/

Di

dit laatſte beveſtigt hy in 't breede met de voorbeelden van Koning David, Alexander den Grooten, en Vertigier. En, om u de moeite te ſpaaren van het in de Hiſtorien op te zoeken, vertelt hy 'er nevens, wat elk der zelven gedaan heeft. Van de twee eerſten heb ik niet anders te zeggen, dan dat zulke uitweidingen en voorbeelden lijnrecht ſtrydig zijn tegen den beknopten ſtijl van Melis. Maar het derde van Vertigier, of Vortiger, is erger dan beſpottelijk. Dees liet zynen Koning vermoorden, om zelf Koning te worden; en vervolgends, de geenen die hy daartoe gebruikt had, ter dood brengen, om *zelf, voor de werreld eenen goeden naam te behouden.* En daarom wordt hy hier, niet alleen mede geteld onder de Heeren, *daar deugd aan lag*, maar ook geplaatſt in gelyken rang met *Koning David.* Om zulke Sermoenen te maaken was onze goede Melis niet bekwaam.

℣. 412 Al hadde hire hem mede ghedaen eer Eñ voꝛdeel) gelijk de moorder van Saul dacht te doen aan David. Hoor nu de uitlegging deezer woorden, ons door den vernuftigen Alk, nagelaaten: *Als ter eere van den* VERMOORDEN *Heer*,

en

De Darius doden haren Here; *Jan de Eerste.*
Eñ dede hem so groot onnere/
Dat hise slepen dede met scanden/
Voeten binden ende handen/
Eñ deedse hangen bider kele/
Of pinetse anders also vele;
Als men ghescreven noch mach sien:
Eñ sprac: Dit machte mi ghescien.
Dien ic alre best betrouwe/
Mach mi best beraden rouwe.
In historie van Meerline
Vinden wi tghelijk an scine:
Hoe Vertigier gaf den raet/
Eñ toebrochte al de daet/
Dat hi den Coninc morden soude/
Opdat hi dat Rike behoude.

Noch-

ı *tot zijn groot voordeel.* 't Is jammer, dat hy geen breeder ɛrmoen gemaakt heeft, om te bewyzen, Hoe, en in welke ɛvallen, men iemand kan *vermoorden tot des zelfs Eere en* 'oot *Voordeel.*

ỷ. 435 Dien ic) zo ſtaat in alle de *MSS.* Maar in C was ɛrſt geſchreeven *Diene*; doch veranderd in *Dien ic.* Nochns heeft dat gebrekkelyke *Diene* poſt gevat in de Uitg. En .lk. bedorf het noch eens in *die ne.*

ỷ. 436 beraden rouwe) hiervoor leeſtmen in H/ *bringhen* : *rouwe.* in B noch erger, *binnen in rouwe.* Iemand iets *be-aden*, tot des zelfs nadeel, is eene bekende oude ſpreekwijs. o leezenwe boven II. 138.

Die ghedochte al ſulker ſcaden,
Alſi hem voermaels hadden beraden.

ı beneden ỷ. 924.

Biſſcop Willem, deſen noot
Hebdi den Vrieſen nu beraden.

ɛrgnut f. 7 c.

Dit heeft beraden *die leede nijt,*

 ỷ. 443

Jan de Eerste.

Nochtan dede hiſe radebraken/
Of verbeznen al an ſtaken/
Die ghene de deden de daet:
Dus ſtac hi van hem dien raet/
Eñ wilde niet/ dat op hem quame.
Dus mochte hijs bliven ſonder blame

Voer

✝ 443 radebraken) waarvoor wat verder ✝. 480 alleen *breken*. Walewein f. 31 b.

Een ſcone rat ſalic doen maken,
Daerup ſal menne radebraken.

Ferguut f. 17 a.

Met mi mogbedi uwen wille doen,
Gbi moget mi bangen of radebraken.

maar anders f. 11 d. ik denk, by misſchryvinge:

Haddi mi in ſire behout,
Hine gave mi omme geen gout,
Hi ſoude mi doen raetbraken.

In de Saxonum Leges tres, uitgegeeven door den Prof. Gærtner, Leipſ. 1730, leeſtmen: Ruoda *dicitur apud Saxones*; zonder eenigen ſaamenhang, zijnde de plaats zo bedorven, dat noit iemand ons, met zekerheid, zal konnen zeggen, wat *Ruoda* daar betekene Lindenbrog nam het voor *Crux*, of *Rad.* Spelman voor *Crux dominica*, of *Kruis*. Dit een en ander verwerpt Gærtner in Notis p. 23. daar hy vervolgt: *Sed* recte *Cangius ſub hac voce de biſce ſentit: „ Quid ad compoſi-„ tionem MCCCCXL Solidi , niſi ea compoſitione ejusmo-„ di Criminum rei ſe a* Crucis poena *redemerint?*" Ik heb du Cange nu niet by der hand, en blijf by Gærtner, die zegt, dat du Cange *wél* oordeelde, dat die boete van 1440 ſch. zoude geweeſt zijn een afkoop van de Straffe des Rads, *a Crucis poena*. Maar hoe kan ergens een afkoop van zekere ſtraffe plaats hebben, daar geene Wetten zijn, die zulke ſtraffen bepaalen? Nochtans vervolgt hy aldus: *Et certe Lindenbrogianæ imprimis conjecturæ obſtant omnes fere Germanicarum gentium* Leges antiquæ, *in quibus* nunquam *capitis poenam, multo minus Crucis ſupplicium, homicidis præſtitutum* ——— *deprebendimus*. Alsmen zo onbepaaldelijk van Oude Wetten der Duitſche Volkeren leeſt, wie zou daaronder nu

niet

Voer de lieden/ al waſt bewevan
Bi hem ſelven dat hi liet cleven.
Dustaen exemple heb wi van deſen.
Noit en horde eer man leſen
Verraders alſo trecken voert/
Als men van deſen hebet ghehoert.

JAN de Eerſte.

God/

niet mede verſtaan het *Speculum Saxonicum*, voor vijf Eeuwen te ſaamen geſteld door Hr. Ecke van Repkaw, niet volgends eigen begrip (dan zou dat Werk niet gebleeven zijn in die achting, waarin het ſedert altijd geweeſt is) maar uit dat Recht, dat lang, en miſſchien noch eens eenige Eeuwen, voor hem, in Saxen, geen gering deel van Duitſchland, het zy als Wet, het zy als Coſtume, in algemeen Gebruik geweeſt was? Maar nergens vindtmen algemeener gebruik van *radebraken*, dan juiſt daar. Zo ſtaat 'er B. II. Art. 13 (Edit. 1516) „ Alle Mor-„ dere, unde de den Pluch rovet, oder Mollen [*Aratra et* „ *Molendina*] oder Kerken, oder Kerkhove; unde Vorrede-„ re, un Mortbernere, oder dy ore Bodeſchap wervet tho „ oren vromen, *de ſchalmen alle* RADEBRAKEN." Naderhand heeftmen in Saxen zelf geoordeeld, dat 'er geen evenredigheid was tuſſchen de Misdaad van 't ſteelen van een' *Ploeg*, en de Straffe van 't *Radebraaken*. Zie Carpzovius, Juriſpr. Forenſ. Rom. Sax. Part. IV. Conſtitut. 35. In het Utr. Plakaatb. III. p. 310 leeſtmen de volgende Rechtsſpreuk: *Het is Gewoente*, alle Duytſche lant door, *den Dief de Galge; den* MOERDENAER *en den Moertbrander dat* RAT; *Manſlagt eñ den Rover dat Zweert; den Valſcher de Ketel; den Spiere dat Oge; ende den Pontſnider de Dume*. Zie ook Buchel. ad Bekam p. 100 (m).

℣. 451 **Dustaen**) zo lees ik in alle de *MSS.* maar in alle de Uitgaaven, *Dusdaen*.

℣. 452 **eer man**) zo ook in **B**. niet, *een man*, gelijk in **N**. *Man* is *iemand*. Boven IV. 694.

Bi al dat mochte gheloven man.

en beneden VII. 1086.

Hen boerde noit man *ſulke voere*.

Maerlant IX. 38. f. 58 d.

Noyt

Jan de Kerste.

God/ die alle dinc versiet/
Die wreect/ alne dreighet hi niet.
Hets veel ghewroken/ alsmen mach sien;
Eñ noch meer wortet mach ghescien.
God moet bringhen al ten besten.
Nu keric weder toten lesten/
Daer ic die tale standen liet.
Als dat volc dat versiet/
Dat dat huys was ghewonnen/
Eñ te brekene begonnen/
Eñ die morders som verdaen/
Ghinghen si thuys trecken saen.

Dien

Noyt horde man *dies ghenoot.*
Walewein f. 35 b.

Ghi hebt een evel spel beroert:
Ghi wert qualiker ghevoert
Dan man *in seven jaren was.*

en verder f. 40 a.

Hine sloech manne *swike,*
Die siere hulpe iet begheerde.

swike slaen, is *bezwyken*: en komt meermaalen in dat Werk voor. f. 13 a.

Walewein ne slouch *ghene* zwike
Den gonen daer bi mede was. Enz.

ỳ. 458 Eñ noch meer wortet mach ghescien) zo staat in A en in C. ook in de oudste Uitg. daarwe op den kant bericht worden, dat in 't *MS* C geleezen wordt *machs*. En dat heeft Alk. in de zyne overgenomen. *Machs* vind ik ook in B. *Mach ghescien*, is eenvoudig, *misschien*. Anders korter *machscien*. Limborg f. 7 a.

Eñ soude haer seggen miin verdriet
Machscien *hare souts ontfarmen iet.*

of *masscien*, gelijk aldaar f. 14 a. 28 d. en elders. Vreemder luidt *machlichte*, in Fl. en Bl. f. 5 c.

Machlichte *Floris heeft gemint*
So gestadelike dat hoefsche kint ——

Voorts

Dien van Dordrecht wort ghegeven
Hughe van Barlant/ de sijn leven
TOrdrecht liet op enen rade/ Jan de Eerste.
Dat doe steen wel cleine scade.
Hiere lagher op den rade doe
Die Gheraert van Hoerne brochte toe/
Eñ hadse ghevanghen in sinen lande.
De leverde hi te haerre scande.
Van allen de hi hadde ghevaen/
En liet hiere niet een ontgaen.
Van Craienhorst Gheraert
Wart ghevanghen ande vaert/

Dien

oorts zijn deeze 8 regels, 452-459, wat het zaakelyke be-ngt, zo ik geloove, echt. Werp het voorgaande Sermoen eg, zo volgt het natuurlijk op 't geen daar voorgaat. Rijmt :t dan niet, zulks hebben wy dank te weeten aan den Mo-lijst; die ook beuzelde, toen hy ✝. 460, 461. schreef: *Nu er ic weder*, enz. zelf niet beseffende, dat hy reeds ✝. 452. *edergekeerd was.*

✝. 462 **Als dat volc dat versiet)** voor *volc* hebben de ndd. *God.* doch niet eveneens. In **A** leestmen: *Als dat God t verjiet.* daar de misschryving klaar blijkt. maar in **B** *Als od dat versiet.* 't welk een verbetering schijnt van 't ande-: doch even weinig goed te maaken is door de verklaaring n Alk. *Als God voorsiende gewild badde.* Wat gelijkt dat ar de taal van Melis, *Als dat Volk dat ziet, trokken zy*, te eeten 't Volk, *naar huis?* Van *Versien*, voor *Zien*, zie by . 1418.

✝. 477 **Gheraert)** zo staat in **A**. In alle de Andd. zo MSS Uitg. *Gheraet*; schoon het rymen moet op *vaert*. Een andermaal heb ik echter in **A** ook gevonden *Gherat* en *eraet*; doch buiten 't Rijm. Maar hieronder ✝. 714 rijmt k *vaert* op *raet.* zie aldaar.

✝. 478 **ande vaert)** *by Utrecht*, zegt Alk. zonder te ken, dat de *Vaart by Utrecht* eerst gegraaven is in 't jaar 1373.

Jan de Eerste.

Dien de Jongher doe van Voerne
Breken dede met groten toerne/
Eñ deden binden op een rat:
Want hi selve toesach dat/
Dat Gheraert halp den Grave vaen.
Des ne conste hijs niet ontgaen/
Hine moeste over sinen moet.
Doet inden lande aldus stoet/
De Grave van Cleve quam tOrdrecht/

Eñ

1373. Zie alleen de Schatkamer van L. Smids, daarge een lijst van Schryveren kunt vinden, uit welken hy zulks bevestigt. *An de vaert* is somtijds niet meer dan een Rijmwoord. De eigelyke betekenis is *op de reize*. En dan kanmen 't verstaan, dat Voorne deezen Vogel in de vlucht hadt geschooten.

℣. 479 **Dien de Jongher doe van Voerne**) in de Andd. aldus; *Die doe die Joncbere van Voerne.* 't welk in 't begin zeer onaangenaam klinkt. *Jonger*, voor *Joncbere*, acht ik geenszins verwerpelijk. In een' Brief van eenige Hollandsche Edelen, 2 Aug. 1296, wordt van den Jongen Graaf Jan, tot driemaalen toe, gezeid, *des Jongberens van Holland.* Zie Charterb. p. 573.

℣. 487 **De Grave van Cleve**) alles wat hier, ℣. 486-557, verhaald wordt van den *Graaf van Kleef*, is te verstaan van Heer Loef van Kleef *Graaf van Hulkerode:* van wien boven by ℣. 239. Dees schijnt gemagtigd geweest te zijn van Koning Eduard, om (zo Florens iets mogt overkomen, gelijk zy verwachtten) het belang van den afweezenden Graaf Jan, in Holland, te behartigen en te bevorderen. Uit dien hoofde schijnt hy zich aanstonds meester gemaakt te hebben van het Beleg van Kronenborg, tot de komste van zynen Broeder. Uit dien zelfden hoofde behieldt hy twee der Verraaderen, onder voorwendsel vanze aan Graaf Jan te zullen leveren. Van meer belang is, dat hy, vervolgends, zich gedraagen heeft als *Voogd van Holland*, gelijk onze Dichter nu zal verhaalen. Maar zie hier het geen Melis niet geweeten heeft. Den 29 Juny 1296, twee dagen na de dood van Florens

(Chart.

Eñ onderwant hem over recht
Des lants/ of hi ware Here.
Dat misghaghede den volke sere.
Des was tale eñ weder tale.
Doch ghevielt ten lesten male/
Dat heer Ghye moste laten bliven
Den Grave van Cleve/ eñ bedriven
Tlant in haerre beider stat/
Eñ bescermen mede dat.

Jan de Eerste.

Hier

Chart. p. 572) schreef *Loef* aan den Koning een' Brief van
ekendmaaking wegens dat geval: welken hy alleen bezegel-
le in plaatse van allen die te vooren genoemd waaren: *Sigil-
um meum pro Sigillis omnium prædictorum duxi præsentibus
nprimendum.* Wie waaren nu die *omnes prædicti?* In 't hoofd
vorden alleen genoemd *Loef van Kleef*, de *Heer van Arkel*,
n de *Heer van der Lekke*; en voorts, by den hoop, alle de
Edelen van het gansche Graafschap van Holland: *Cunctique
Homines Incliti totius Comitatus Hollandiæ*: Die den Koning
ouden ontbooden hebben, *subjectionem debitam in omnibus et
aratam*: eene SCHULDPLIGTIGE EN BEREIDWILLIGE ONDERWER-
ING IN ALLES. Heeft Heer Loef deezen Brief zo geschreeven,
o mag hy onder de Opstellers van Valsche Brieven geteld
vorden. Want de zelve is Valsch ten opzigte der Holland-
che Edelen in 't gemeen; die op zulk een wyze, uit hunnen
aam, niet konden laaten schryven aan den Koning van En-
eland, onder het ééne Zegel van eenen Vreemdeling. On-
ertusschen vergat *Loef* zijn eigen belang niet. Den 15 Jan.
297 schreef de Koning hem eenen Brief, in welks hoofd hy
em noemde *zynen zeer waarden Vriend* (zie boven p. 363)
n voorts bedankt, dat hy in Holland, sedert de dood van
Florens, noch moeite ontzien, noch kosten gespaard hadt;
n zich door niets ter werreld van *'s Konings dienst* hadt laa-
en aftrekken. *Maar*, zegt de Koning, *van die* TOEZEGGIN-
GEN *en* BELOFTEN, *die brenger deezes verzekerde dat u*, *door
zyne voorige Gezanten*, *zouden gedaan zijn*, *daarvan is my*,
tot heden toe, *niets gebleeken.* Zie onzen Dichter IV. 866.

ŷ. 496 **Eñ bescermen mede dat**) tot noch toe heeft men
eleezen:

Eñ

JAN de Kerse.

Hier si souden hebben gheleide
Heer Ghye eñ sijn Neve beide/
Vanden Hertoghe van Brabant/
Vri te vaerne doer sijn lant.
Heer Ghye ghereedde hem daer toe/
Eñ trecte ten Berghe doe.
De Grave van Cleve trac inde Haghe.
Tote hem quamen alle daghe
Hare vriende eñ hare maghe/
De ons deden grote plaghe/
Eñ aten eñ dronken sGraven spise.
Hem dochte doe in alre wise/
Dat si vonden hadden tgoet.
Elc penside doe in sinen moet/
Dat hi plocte dat hi mochte/
Als dies niet langhe doen en dochte.

Hier

Eñ bescreven beide dat.
't welk Alk. verklaarde, *maakten 'er een Verdrag van.* Naar de Letter zeer goed. Maar die letter is bedorven. En onder alle de verbeteringen, die ons 't *MS* 𝔄 aan de hand geeft, is 'er naauwelijks eene zo voortreffelijk als deeze. Want *bescreven beide* is hier de ongerijmdheid zelve. Wat viel 'er te beschryven, daar Guy, die beter Bisschop dan Soldaat geweest is, alles ten besten gaf; slappelijk, om niet te zeggen lafhartiglijk, handelde, en alleen bedacht was om gezond t'huis te komen? Maar wat is 't dat zy zouden beschreeven hebben? Alk. verklaart de laatstvoorgaande woorden, *in vaerre beider stat*, vooreerst, *elk een deel.* Doch dit strijdt lijnrecht tegen de letter van Melis. Want hoe kan *elk een deel* hebben, daar één alles doet *in beider stat?* Hy gaat voort: *houdende Gwie zijn Hof te* GEERTRUDENBERG *en Kleef in den* HAGE. Dat Alk. dit zegt is niet vreemd. Want diergelijk is voor hem gezeid door Snoyus, de Holl. Kronijk, Jo. a Leydis, Veldenaar, den Klerk, enz. Maar die het eerst uitgevonden heeft, geloof ik, is Beka, die p. 99 zegt: *Comes*

vero

Jan de Eerste.

Hier binnen ghebleit op enen dach/
Als her Ghye ten Berghe lach/
Dat hem sijn broeder sende brieve/
Eñ hem bat/ doer sine lieve/
Dat hi inden lande bleve/
Bede hi ende sijn Neve;
Of later hem eer in verslaen/
Hi sal cortelike/ sonder waen/
Selve comen tote hem int lant/
Eñ berechtent metter hant.
Dit ontboot hi/ eñ volghede naer.
Dat seggic u over waer/
Dat noyt man volc so blide en sach/
Als in Suuthollant op dien dach
Was/ alsmen dat vernam/
Dat hi binnen den Berghe quam.

De

vero Clivensis recepit extunc in tutelam, totam Northollandiam, *habitans in* Haga: *et econtra Guido de Hannonia, Thesaurarius Leodiensis, vendicavit sibi Præfecturam totius* Zuydthollandiæ, *manens in* Berga. Lees slechts by onzen Dichter ✝. 514-519. en gy zult ras zien, dat de vertelling van Beka een fabel is.

✝. 512 **Als dies niet langhe doen en dochte**) als die wel dacht, dat dat Kleefsche rijk in Holland niet lang duuren zoude. De Andd. zijn hier weder bedorven. B *herden en mochte*. U *herden mochte*. daar dan *mochte* zoude rymen op *mochte*.

✝. 515 **sijn broeder**) naamelijk Graaf Jan van Henegouwen. Dit is weder eene zaakelyke verbetering van 't geenmen tot noch toe geleezen heeft. Voor *Broeder* hebben de Andd. *Neve*. En die *Neef* was, volgends Alk. die noit arg dacht, *de jonge Graaf Jan van Holland*. Doch dees was toen noch in Engeland, en wist niet, wat 'er in Holland omging.

Jan de Eerste.

De van Dordrecht waren blide.
Het liep al eñ reet te stride
Jeghen daer hi quam ghereden.
Ic wane/ men op den dach van heden
So blide volc cume hevet ghesien/
Als si alle waren van dien/
Om dat de Grave van Henegouwe
Comen was tot haren rouwe/
Eñ hopeden te wreken haren toren
Van haren Here/ de si hadden verloren/
Eñ dochtens te hebben wrake;
Eñ waren blide. Dit was de zake/
Want hi sier Moeyen sone was.
Daer omme hopeden sijs alle das/
Eñ wilden sterken te desen doene.
Des derden daghes/ eer leet noene/

Had-

℣. 534. Als si alle waren) de Andd. *Tement, als si worden.* Hoe komt dit woord, *Tement*, daar verdwaald? Die 't 'er eerst invoegde, was, denk ik, gewaar geworden, dat hy ℣. 532. *men* vergeeten hadt, en zal dat verzuim, op deeze wyze, recht of krom, hebben willen boeten.

℣. 536 tot haren rouwe) dat is, volgends Seb. *tot* HEN, *die in rouwe waren*, enz. waarvan Alk. gemaakt heeft, *tot* HAAR *die in rouwe saten.* Daarmede echter geen genoegen neemende, voegt hy 'er by *of tot haer ruste.* Kinderlijk. Zy waaren in de uiterste onruste of ongerustheid. De spreekwijs, *komen tot iemands rouwe*, is sierlijk, en heeft, na de verklaaring van Seb. geene andere noodig.

℣. 539 dochtens) zo leestmen in de Andd. maar in S *hopedens;* 't welk daar ingesloopen is uit ℣. 537 en 542.

℣. 540 de zake) dat is, *de oorzaak.*

℣. 543 wilden sterken) dat is, *wilden hem sterken.* In B lees ik, zonder zaakelijk onderscheid, *wouden sterken.* maar in

Hadde hi wel dre duſent man/
Die hem alle vielen an.
Hi wort te rade/ dat volc hem zwoer.
Van danen hi te Delf voer/
Eñ van Zuuthollant lude mede.
Doe hi quam aldaer ter ſtede/
Wart aldaer een parlement.
Eer dat pleit doe was gheënt/
Leden ſeven daghe daer/
Eert was gheëffent: eñ daer naer/
Datte Grave voer ſiere ſtraten
Van Cleve/ eñ moeſte daer laten
Janne van Avenes/ den wiſen Grave/
Die ne woude laten/ om ghene have/
Hine ſoude ſijns Neven orbaer doen.
Wat holpe hier of lanc ſermoen?

JAN de Eeſte.

Biſ-

in A wouden ſterker: 't welk Alk. al mede voor goede munt aannam, en, op zyne wyze, verklaarde. 't Was een ſchrijf- of druk-fout. in C ſtaat ſterkē.

℣. 546 vielen an) dat is, *vielen toe.*

℣. 547 dat volc hem zwoer) *dat 't* volc, enz.

℣. 551 een parlement) 't welk aanſtonds daarop genoemd wordt een *pleit*, dat zeven dagen duurde, eer de zaaken vereffend waaren, en de Graaf van Kleef, of liever, Heer Loef van Kleef, zijns weegs ging. 't Schijnt dan, dat dees noch al wat moeite gedaan, en met Jan van Avennes gekeeven heeft, om zich te handhaaven in zyne onwettige Voogdye van Holland. Doch hy hadt hier niet te doen met Guy van Avennes, die voor hem het Land ruimde; gelijk hy 't nu zelf, op zyne beurt moeſt ruimen voor Graaf Jan, dien Melis daarom ℣. 557 noemt, *den wyzen Graave.*

℣. 558 woude) in A *moſte.* Ik volg hier de Andd. daar men ook ℣. 559. leeſt *woude* voor *ſoude.*

JAN de Eerste.

Bisscop Willem was bedroevet/
Dat hi hem so hadde gheproevet/
Dat hi dat huys niet hadde ontset/
Eñ hi so langhe hadde ghelet/
Dat hi ghenen scade en dede
Der Graefscap/ eñ sette toe ter stede.
Te Muden hadde de Grave staende
Een huys/ des ic eer vermaende/
Daer sine op hilden ghevaen.
Dat dede hi beligghen saen.
Daer op was Dideric van Haerlem/
Eñ een deel lieden met hem/
De men ane street met crachte/
Bede bi daghe eñ bi nachte.
De bliden de waren sGraven/
Eñ maken dede met fiere haven/

De

ỽ. 561 Bisscop Willem) dees *heilige Vader*, gelijk Melis hem spotswyze noemt B. VI. ỽ. 70. verschijnt hier allereerst op het tooneel; en wy zien hem aanstonds bedroefd, omdat hy de Verraaders op Kronenborg *niet hadde ontset.* Om dit te verbeteren, valt hy in Holland, en bestormt en vermeestert het *Huis te Muiden;* 't welk Graaf Florens zelf

—— —— —— met fiere have
Hadde ghecocht eñ doen maken:

zie boven IV. 1522. Vervolgends steekt hy over naar Vriesland, daar hy alles in beweeging brengt, en tegen Holland verbittert hier onder ỽ. 602. Predikt naderhand het Kruis tegen de Hollanders, als tegen Ongeloovigen of Ketters VI. 26. En sneeft eerlang met het zwaard in de vuist, beter Soldaat dan Bisschop VII. 923. Zijn Grootmoeder is geweest Aleid van Brabant (Weduwe van Graaf Lodewijk van Loon) Zuster van Machteld Grootmoeder van Florens V.

ỽ. 566 sette toe ter stede) maakte aanstonds werkstellig; te weeten Holland te beschadigen waar hy konde. *ter stede* is hier, gelijk dikwils, *terstond.*

ỽ. 575

Jan de Eerste.

Dede si bringhen voer der borghe/
Eñ deder hem mede anxt eñ sorghe/
Eer si thuys op wilden gheven.
Hadden si twee daghe langher bleven
Op den huse/ dan si daden/
De Grave Jan hadde hem te staden
Ghestaen/ eñ brocht uter noot/
Of hi ware bleven doot.
Want hi tAemstelredamme was comen;
Omme tontsettene/ te haren vromen/
De met Diedrike op thuys waren.
Alle gader/ teenre scaren/
Boden hem op/ tote hem viven/
De wilden met Diedrike bliven/
Eñ ghenieten der avonturen/
Die Didrike mochte ghebueren.

Doe-

✝. 575 de waren sGraven/ Eñ maken dede) alleen in de Uitgaaven staat, *tſGraven waren*, door onachtſaamheid van den Uitſchryver van C/ in welk *MS* de woorden wel even-eens ſtaan, doch met een teken van verplaatſing, op de zelf-de wyze alswe boven IV. 1393. gezien hebben. Voor *Eñ maken dede*, dat bedorven is, lees ik in B *Eñ badſe doen maken.* korter in A *Eñ doen maken.* Zo ik hier iets had willen veranderen, zou ik dit laatſte overgenomen hebben. *Waren des Graven*, *en* [waren] *doen maken*, is juiſt de zelfde ſpreekwyze als IV. 1523.

Hadde ghecocht, *eñ* [hadde] *doen maken.*

Doch ik heb de keuze liever willen laaten aan den Leezer.

✝. 585 Aemstelredamme) in A *Aemſtelredam.* maar in B *Aemſterdam.*

✝. 589 tote hem viven) behalve vijf.

✝. 592 Die Didrike) kwaalijk in A *Dien Didrike.* in A *Die dien Didrike.* maar in B *Die hem eñ Dirc.* Dit laatſte,

Dirc,

Jan de Eerste.

Doene mochte Didric vorder niet/
Hine most opgheven/ wats ghesciet/
Eñ moste bliven daer ghevaen.
Dus hevet de Bisscop bestaen
TGraefscap te vroetene van beginne.
Nu mochtemen sien hoe grote minne
Dat hi droech tot sinen Neven;
Den enen/ de daer doot was bleven/
Enten zone in Inghelant.
Hi voer voert alte hant/
Eñ troeste de Vriesen doe/
Dat si rechte setten toe
Eñ keerden omme: want si wouden
Voertmeer vri sijn gescouden/
Eñ den Grave begheven al.
Doe wort daer een groot ghescal.
Dit was ene sware lesse.
Si voeren te hant vor Widenesse/
So starc/ eñ met so groten moede/
Dat Boudijn/ diet in siere hoede
Doe hadde/ dat hijt huys op gaf;
Op dat hire mochte ganghen af/

Be

Dirc, komt daar, in zeven regels, noch driemaal voor. Het kon dien Uitschryver weinig scheelen wat hy schreef.

℣. 606 Voertmeer) een goed woord, ook noch te vinden by Kiliaan, die 't vertaalt *ultra*, *amplius*, *deinceps*. 't Verschilt niet veel van 't oude *nochtan*. In A staat *voertwaert*: dat in B verbasterd is tot *voert zwaert*.

℣. 611 met so groten) dit *so* heb ik ontleend uit de Andd.

℣. 613 dat hijt huys op gaf) lees, *dat huys op gaf*. *hijt* schijnt, by verzinninge, gesprooten te zijn uit het volgende *huys*. In A vind ik dit vaars aldus:

Doe

Behouden lijf ende lede/ Jan de Eerste.
Eñ al sijn gheselscap mede/
Eñ wech voeren dat hire hadde boven.
Alse de Vriesen hem dat loven/
So voer hi wech siere verde/
Eñ si braken thuys toter eerde;
Eñ voeren ter selver uren
Eñ braken thuys ten Niwen dueren/
Dat al niet en was volmaect.
Si voeren/ als de niet en vaect/
Te Medemelc inde poort/
Eñ hebbense alte mael te stoort/
Van enen ende toten anderen:
So dat si vriliken mochten wanderen
Omme de borch haer entare/
Te siene/ waer si cranct ware.
Florens/ heren Wouters zone/
Vut Kenemaerlant/ was de gone
Die dat huys in hoeden nam.
Al waren de Vriesen gram/
Hine gaf der omme niet een stro.
Hi was doe ghemannet so/

So

Doe badde. dat bijt buys op gaf.

v. 621 Eñ voeren) deeze twee regels vind ik niet in W.

v. 623 al niet) de Andd. *niet al*.

v. 631 Florens) *van Egmond*, zegt Alk. zie ook Vaderl. Hist. B. IX. p. 99. den Klerk p. 179. De Goudſ. Kron. noemt hem p. 78. gelijk Melis, *Floris Heer Wouters Soon van Kermerlant*.

v. 635 Hine gaf der omme niet een stro) willende naarzien wat ik by III. 1290. van dit vaars gezeid had, vind ik het daar niet gemeld. Lees die Aantek. en dan heb ik hier

 niets

JAN de Eerste.

So wat si stormden/ twas verloren.
Doe bleven si daer ligghen voren/
Om te verhongeren/ die boven waren/
Dat si niet mochten ontvaren.
Dit ghebreidde de Grave Jan
Van Avennes/ de edel man/
Dat dat huus beleghen ware.
Met so quam hem de niemare/
Dat de Bisscop daer hadde ghesent
Twee bliden in dat parlement/
Om de borch te werpen ontwee.
Ende waren de bliden/ min noch mee/

De

niets meer te zeggen, dan kortelijk: Eerst, dat dit vaars veel overeenkomst heeft met dit,

Hine gaver niet om een flee,

dat wel in de Andd. maar niet in M voorkomt. Laatst, dat ik dringende redenen hebbe om te gelooven, dat het niet is van Melis, maar van den Broddelaar, die onzen Dichter, wat verder, niet alleen met 128 regels verrijkt, maar ook, vooraf leelijk mishandeld heeft.

℣. 637 twas) zo staat in B. in M *et was* (gelijk daar ook elders, nu en dan, *et* voor *het* gevonden wordt). in H alleen *was*. Ik heb genomen 't geen my best aanstondt.

℣. 644 Met so quam hem de niemare) en wat behelsde deeze niemare? Naamelijk, dat Bisschop Willem voor 't Huis te Medemblik gezonden hadt die twee Blyden, die Graave Florens zijn geld gekost hadden. De Broddelaar dacht om 't geen hy by Melis ℣. 576, geleezen hadt. Maar hoe kwam zulks hier te pas? Wy hebben even te vooren gezien, dat dat Huis vruchteloos bestormd was: en men kan niet twijffelen of de gemelde Blyden waaren daartoe reeds gebruikt geweest.

℣. 650 Bin deen men echt) dees derde bode vertelde den Graaf, *dat Heer Wolfaard Middelborg belegerde*. Ik geloof dat deeze zes vaarzen, 650–655, van Melis zijn; midsmen ℣. 651, in de plaatse van *heer Wolfaert hevet*, leeze, *de Vlamingen hebben*. 't ander is valsch.

℣. 656

De den Grave costen sijn ghelt.
Bin deen men echt den Grave telt/.
Hoe heer Wolfaert hevet belegen
Middelborch/ eñ oversleghen
Die Arne biden Mortiere.
De Grave ne coemse ontsetten sciere/
Sine souden niet moghen houden.
Dat quam al bideen scouden;
Daer was van Vlaendren her Ghyoet/
Die ute leide penninghe groot/
Eñ gaf wt groot dat sout
Mildelike/ al was hi out.

Jan de Eerste.

Als

ȣ. 656 Dat quam) maar deeze vijf regels acht ik ten eenenmaale verwerpelijk.

ȣ. 660 al was hi out) dit gelijkt nergens naar. Men moet hier niet denken om den Ouden Graaf Guy, die in Jan. 1297 zelf den oorlog verklaarde aan Vrankrijk; en dus zijn geld te wel noodig hadt, om het zo vruchteloos in Walcheren te verkwisten. zie onzen Dichter beneden; doch vooral Meyerus. 't Was de Jonge Guy, die toen, en vervolgends, den oorlog voerde in Zeeland; en in 1296 naauwelijks meer dan 23 jaaren kan gehad hebben: alzo zijns Vaders eerste Huisvrouw, Machteld van Bethune, die hem vijf Zoons en vier Dochters gebaard hadt, overleeden is terwijl haar Man, met Koning Lodewijk IX in Afrika was; daar die Koning zeer schielijk gestorven is. Graaf Guy was dan daar in Augustus 1270. Sedert is hy hertrouwd met Isabelle van Luxemborg, by welke hy noch verwekt heeft drie Zoons en drie Dochters, volgends Meyerus f. 108. en du Chesne Hist. de la Maison de Chastillon L. IV. ch. 1. die 'er echter, in zyne Proeven p. 96. noch een' Zoon en vier Dochters byvoegt, meest jong overleeden. Onder de Kinderen van Guy en Isabelle was onze *Ghyoet* de tweede Zoon. Stel nu, dat hy ouder geweest is dan eene zyner zeven Zusteren (dat niet waarschijnlijk is) zo kan hy doch, in 't najaar van 1296, naauwe-

,... de Eerste.

Als dit de Grave Jan vernam/
Haeste hi hem/ en quam
Te Middelborch als hi eerst machte.
Ic wane/ hi hadde cleine rochte
Op Gyote/ sinen Neve/
Dat hi langher daer om bleve.
Hi quam daer al sonder sparen.
En Gyoet de was ghevaren
Wech te lande/ sere vaerde/
En hadde ghedaen in der Walsaerde
Groten cost/ al om niet.
Alse de poorte dit versiet/
Dat Gyoet es thuys ghevaren/
En hem helpe comt te waren/

Alse

lijks zijn 23 jaar bereikt hebben. Hy was de Zevende Zoon zijns Vaders: 't welk hier na zal te pas komen.

℣. 661 Als dit de Grave Jan vernam) tusschen dit en het voorgaande vaars, vindtmen in de Andd. een kakelbonte lap van 128 regels, waaraanmen zich tot noch toe te zeer vergaapt heeft. Gy kuntze onderzoeken hier achter, met myne Aanmerkingen op de zelven. Lust het u niet, om dat alles hier tusschen beiden te leezen, lees evenwel, bid ik, de 23 laatste regels, eer gy hier voortleest.

℣. 665 Op Gyote/ sinen Neve) twee zaaken heb ik hier aan te merken. Dat dit te verstaan is van den Jongen Guy, blijkt uit de benaaming van *sinen Neve*; te weeten, Neef van Graaf Jan van Henegouwen, die *Oom* moest zeggen tegen den Ouden Guy (zulke Neeven noemen de Texelaars, zeer natuurlijk, *Oomzeggers*) gevolgelijk was de Jonge Guy *Neef* van Graaf Jan. Ten anderen: dewijl wy hier haspelden met een Broddelwerk, heb ik my lang verbeeld, dat de naam van *Gyote* hier, en *Gyoet* ℣. 657, 668, 673; ook in den Brok hier achter ℣. 12. van den Broddelaar was. Maar de oude Naamen zijn van ouds zeer verscheidelijk uitgedrukt. *Guy*, by Melis doorgaands *Gbye*, is in 't Latijn *Guido*, somtijds ook

Wido;

Alse hem brochte van Henegouwen
Grave Jan/ de hem met trouwen
Pijnde daer om in allen zaken;
Als hi der poort begonde te naken/
Craken alle de porters uut/
Eñ maecten spel eñ groet gheluut/
Eñ begonden blide wesen.
Hi bleef in Middelborch met desen
Een stic/ eñ sprac van den zaken/
Hoe hi best soude ghenaken/
Dat men Medemelc ontsette.
Hi spraker omme/ sonder lette/
Her Wolfaerde eñ andre heren/
Dier hem herde node an keren.

JAN de Eerste.

Hoe

Wido; waarvan de onzen gemaakt hebben *Wijt*, gelijk Guy van Lusignan, by onzen Dichter B. II. altijd genoemd wordt *Coninc Wijt*. In Fransche Brieven van deeze Dertiende Eeuwe, by du Chesne Hist. de Chast. vind ik, onder de Proeven p. 56. dat Hugo van Chastillon, Graaf van Blois, enz. in een' Brief van 1246, zynen tweeden Zoon Guy zesmaalen noemde, doch niet anders dan *Guioz* of *Guiot*. En zo elders; ook *Guyon*: zie p. 90. 96. &c.

✝. 670 **hadde ghedaen bi her Wolfaerde Groten cost)** ook is my dit lang verdacht geweest, alsof Wolfaard die Kosten besteed hadde tot het Beleg van Middelborg. Maar nu, onderstellende dat dit echt is, geloof ik, dat die kosten, die Gyoet gedaan hadt, by, of door handen van, Heer Wolfaard, betrekking hebben op zulke penningen, die, uit Vlaandren, aan Wolfaard overgemaakt waaren, om ook andere Zeeusche Heeren Vlaamschgezind te maaken; buiten het geene hy daarvan voor zich zelven zal behouden hebben.

✝. 687 **Her Wolfaerde eñ andre heren)** men hadt Graaf Jan bericht, dat Heer *Wolfaard* Middelborg belegerde: ✝. 651. Naauwlijks heeft hy de Stad ontzet, en is 'er in; of *Wolfaard* bevindt zich mede, niet alleen in de Stad, maar zelfs

JAN de Eerste.

Hoe dat si seiden toten Grave/
Si stondens metten scoensten ave/
Dat si hem te helpen gheven
Twe man alduere vander heven/
Na iaers daghe gherect te wesen.
Die Grave liet hem ghenoeghen met desen/
Op

zelfs in 's Graaven Raad; ja als Hoofd van dien Raad. Dit kan beide door éénen persoon niet geschreeven zijn. En ik zie geen middel om ouzen Dichter te herstellen, dan het geen ik boven, by ℣. 650, aan de hand heb gegeeven. Zie ook onze Aanmerkingen op de 29 eersten van de meergemelde 128 regels, hier achter.

℣. 690. Si stondens metten schoensten ave) Alk. sluit dit vaars tusschen twee haaken, en schrijft 'er nevens, *Leiden 't voort met een soet praetje af.* Ik verstaa 't aldus: *metten scoensten*, dat is, *ten meesten*, stonden zy hem toe *twee man*, enz.

℣. 692 Twe man alduere vander heven) *alduere*, staat niet in de Andd. *Vander beven*, verklaart Alk. *van bare Manscbapsbeffinge*, *Riemtalen*, *Koggescbuld.* Dat *beve* komt van *beffen*, schijnt zeker te zijn. Dat het een *beffing van Manscbap* betekend hebbe, schijnt ook te blyken uit de Keure van Zeeland van Florens Mombaar Art. 63, volgends de eerste Uitgaave in quarto. *In wat* hevene *een man gebreect in sGraven Heervaert, die sal den Grave gelden 2 pont ende den Scboutate 1 pont.* 't Latijn geeft hier geen licht, want daar vindtmen het zelfde woord Art. 59. *Quicumque* hevena *babuerit defectum unius bominis, in expeditione Comitis, &c.* En zo ook in 't Chart. p. 306. Art 59. Maar gansch bedorven in de Vertaaling p. 313. Art. 60. daar, *In wat bevene*, verbasterd is in, *Ende wat Here. Heventijd* heb ik meermaalen ontmoet in den Legger van 't Kapittel te Geervliet, doch in anderen zin: Brief van 15 Maert 1397. *welc vorsz lant Jan Pietersz vorsz vercoft beeft den Capittel van Geervliet vorsz, eñ weder gepacbt beeft jegens 't Capittel voornt, dese* heventijt *wt, eñ die ander* heventijt *wt naest comende*, enz. In 1403. *dit beeft nu J. M. in den jare* 1403, *ende die* heventijt *voert.* 1 April 1405. *welc lant nu ter tijt gbelt, elc Met*

XXX

Op dat sijt hem hilden waer.
Eñ hiet hem/ dat si volgheden naer/
Hi soude in Hollant varen voren
Herevaert ghebieden. Nu suldi horen/
Wat de heren doe bedochten/
Hoe si den Grave verdriven mochten

Jan de Eerste.

Alre

:XX *Schill. en VI penn. Holl.* tsjaars, *dese* heventijt *wt due-nde*. Noch eens 26 Maert 1426. *solvet dese nyewe* heventijt. len verpachtte of verhuurde dan, in 't Land van Putten, de nderyen van *heventijd* tot *heventijd*; doch de prijs was, zo eel *'s jaars*. gevolgelijk meer dan één *jaar* in eene *heventijd*. n hoeveel dan? Ik denk, *zeven*. Jan Mathijsz in zijn Rech n en Konstumen der Stad Brielle, in de Beschr. p. 269. *als n Polre eerst bedijct is, so mach men 't land in den Polre ercopen binnen den eersten* vij jaer, *sonder hot of ghifte, slechts itten eigendom over te geven voir Scepenen*; *want het en heet i oude Custume geen seker lant wesen, ten sy* vij jair *out in nre dijckaetsen, dats te seggen* een heventijt.

✝. 698 Herevaert ghebieden) 't gemelde woord *heve* gaf y gelegenheid om de Aloude Regeeringswijs van Holland oor den Heer van Loon beschreeven, in te zien, vooral het I Deel, 12 Hoofdstuk, daar hy spreekt *van de Heervaar-n in 't algemeen*. Maar niet vindende dat ik zocht, vond ik r evenwel iets; naamelijk, dat het geen onze Dichter, in ed Hollandsch, noemde *Heervaert ghebieden*; of, om de gen woorden van dien Heer te gebruiken, *dat het* OPONT-EDEN *der inwooneren tot het bywoonen van den* krijg *zoo by le de eerste Vriesche als de volgende Hollandsche Graaven, en it zelf, naar dat de hooge gezaghebbing der Fransche Konin-n aldaar hadt opgehouden, tot in de Zestiende eeuwe toe, onder n naam van* TE HEERVAERT PORREN *in Holland is in gebruik bleeven*. En deeze betekenis van *te heervaart porren*, dat r, in dien zin, buiten zijn eigen werk, noit geleezen heeft, evestigt hy uit eenen Brief van Graaf Florens V, waarin ge-id wordt: *niemandt en sal de Kennemaren* GEBIEDEN *er-nt, sonder tot 's Graven* HEERVAERT; *ende die* HEER-AERT *salmen tot elcker Kerck* ONTBIEDEN *met boden te met brieven*, VEERTIEN NACHTEN *voor dat zy* PORREN *sul-len*.

Jan de Eerste.

Alre best ute den lande/
Dat mens hem sprake ghene scande.
Want de ghemeente van Hollant
Die halp hem al metter hant/
Ende porters met alre machten.
Nu hoert/ wat de heren dachten.
Si droeghen des wel over een.
Haerne waer so coen ne gheen/
Hoe moghende dat hi ware/

Dat

len. Inderdaad, die woorden bewyzen alzo wel, dat, *te heervaart porren*, gezeid wierdt ten tyde van Florens V, als van de eerste Vriesche Graaven en Fransche Koningen, tot de Zestiende Eeuw toe, en verder niet. enz. Indien ik oit gedacht had, een bewijs noodig te zullen hebben, om het onderscheid tusschen *ter*, of, *tot 's Graaven*, *Heervaart gebieden*, of, *Heervaart gebieden* of *ontbieden*; en *Porren*; ik zou geen bekwaamer voorbeeld hebben konnen vinden dan dit zelve, waaruit van Loon meende te bewyzen het geen 'er allerduidelijkst uit wederleid wordt. Want tusschen het *porren* en *ontbieden ter heervaart*, wordt daar een tijd bepaald van 14 nachten. Hoe konnen die twee uitdrukkingen dan het zelfde betekenen? Andere voorbeelden van *Heervaart gebieden*, enz. zal ik hier, in 't Nederduitsch, als overtollig, niet aanhaalen. Datmen ook zo in 't Hoogd. sprak, blijkt uit Strickerus C. I. §. 11.

Do sant er ie sa zu hant
Sein boten in das lant,
Und enbot *in dise* herfart.

Fragm. de bello K. M. ÿ. 1691.

Ther Kuning van Phile
Ther gebot *an siner é*,
Swer wafen truoge,
Thaz er thie herevart *vuore.*

Maar *Porren* is, in die woorden van Graaf Florens, *uittrekken*, of, in de taale der Krijgslieden, *marcheeren*. Onze Dichter II. 900.

Tghemeente hebben tcruce antfaen,

Eñ

Dat hi soude worden openbare
Segghen hier of sinen wille. Jan de Eerste.
Daer omme mosten si swighen stille/
Eñ vonden enen anderen raet/
Dat hem best dochte dat men vaert
Omme den Grave in Inghelant/
Eñ bringhene selve in sijn lant:
So mach hi dan al sinen wille
Selve spreken/ lude eñ stille.

Tfole

Eñ reden hem, ten naesten iare
Te porrene *met willigher scaren.*

en negen regels verder:

Int iaer, doe men screef lxxxix,
So porrede *dat here machtich.*

anders is *porren*, eenvoudiglijk, *trekken*, *vaaren*; ook, gelijk wy nu spreeken, *op reis gaan:* Limborg VI. f. 66 a.

Dat wi binnen viij dagen mogen
Porren, *eñ* varen *in hogen.*

en aldaar weder:

Entie tijt was comen toe,
Dat si sander dags porren *soude,*
Alsi dede met groter vrouden.

Walewein f. 51 b.

—— —— wi sullen te nacht
Van henen porren ——

Ferguut f. 27 d.

Alle drie so porreden *si doe*
Wat hare orsse lopen mochte.

ꝟ. 714 vaert) in de hedendaagsche taale zoumen hier konnen zeggen *gaet*; en dan zou het wel rymen op *raet*. Maar dewijl *vaert* hier in Allen geleezen wordt, laat ik 't zo. Zie hierboven by ꝟ. 477.

ꝟ. 717 dan al sinen wille Selve spreken) beter behaagt my 't geen ik in de Andd. vinde,

—— —— selve sinen wille
Spreken eñ doen ——

Jan de Eerſte.

Tfolc sals hem laten te bet ghenoeghen.
Doe ghinghens ſi hem ondervoeghen/
Wiere beſt varen mochten.
Si peusder omme/ eñ dochten
Dat ſi ute elker poerte namen
Twe manne/ de hem bequamen/

Die

℣. 724 de hem bequamen) Alk. verklaart het *gingen overbalen.* doch Alk. verſtondt de taal van Melis niet. *De hem bequamen*, is hier, *die hun behaagden.* Limborg B. III. f. 27 c.

> *Hare* bequam *al ſijn ghelaet;*
> *Hare dunct dat hem al wel ſtaet*
> *Eñ voeghet dat hi dede.*

en B. VI. f. 70 d.

> *In die ſtat was een jonchere,*
> *Dieſe minde herde ſere,*
> *Want ſi* bequam *hem wale.*

Ferguut f. 5 b.

> *Hi* bequam *der joncfrouwen wel.*

en f. 7 d.

> *Die joncfrouwe wel ſere beſach*
> *Dien Ridder, dien ſi wel mach;*
> *Wel* bequam *hare ſijn gelaet.*

merk hier ook deeze ſpreekwyze, *iemand wel mogen.* Floris en Bl. f. 13 d.

> *Alſe dit Floris hoerde, het* bequam *hem wel.*

en f. 1 b. van de Liefde:

> *Si doet dat haer* becomt *te doene.*

Walewein f. 15 d.

> *Here, ic hebbe wel vernomen,*
> *Dat jou niene mach* becomen
> *Alzulke herberghe als hier is.*

dat was dan *miskomen.* Fl. en Bl. f. 16 a.

> Mescomt *u van derre herberge enege dinc?*

dat is, *Misbaagt u?* Vertaaler van Boëtius f. 3 a. *ſo wat den menſche aller beſt* becomt, *houdt hy totten leſten gherne.* dat is, het lekkerſte beetken ſpaartmen voor 't laatſte.

En

Die Scepenen selve daer toe coren.
Doe namen si ute hem te voren
Van edelen lieden een ghetal /
De in Inghelant voeren al
Om haren Grave / den ionghen Janne /
Dien si met hem brochten danne.

Jan de Eerste.

Sijn

En het blijkt uit deeze voorbeelden genoeg, dat ons woord *bekwaam*, nu alleen bekend in de betekenis van *goed* of *nut tot iets*, Lat. *aptus*, gesprooten is uit het Imperf. *bequam*, van het Werkwoord *becomen*; dat nu al mede wat anders bediedt. Zie hier een duidelijk voorbeeld van *becomen*, in de betekenis van ons *bekwaam zijn*, uit den Vert. van Barthol. Angl. B. V. c. 17. f. 58 d. *die lippen des menschen sijn weke eñ vleyschich, eñ si moghen ghescheyden werden om dye salicheit eñ bewaernis der tanden, eñ op dat si* BECOMEN *souden totten wtganghe der reden.* dat is eigelijk, DIENEN *zouden.*

ỳ. 728 **De in Inghelant voeren**) naamelijk, een zeker getal van *Zeeusche* Edelen, benevens twee Poorters uit yder Stad in *Zeeland*. en hier was niemand uit *Holland* by. zie beneden by ỳ. 1087. Dat Beka deeze overhaaling van den Graaf van Holland uit Engeland, toeschrijft aan Hollandsche Edelen, verdient geen geloof. Melis geeft ons hier omstandig bericht. Toen Jan van Avennes zich van Middelborg naar Holland begeeven hadt, ontworpen de Zeeuwen deeze bezending, niet eenvoudig ter liefde van hunnen jongen Graaf, maar om zich van des zelfs persoon te verzekeren, en door dat middel den Graaf van Henegouwen uit den lande te verdryven; ỳ. 700 enz. Dus kon de jonge Graaf nergens landen dan in Zeeland: dat waarschynelijk niet geschied zou zijn, indien zo veele Hollandsche Edelen daarby geweest waaren. Doch van deeze, of van eenige Hollandsche bezending, spreekt Melis niet. Wegens de geenen, die toen in Engeland zouden geweest zijn, zie den Klerk p. 179. en aldaar eene Aantek. van den heer van Mieris, die verdient overwoogen te worden. Zie nu ook Charterb. p. 576.

Jan de Eerste.

Zijn wijf moste hi trouwen daer/
Eñ beslapen al daer naer.
Doe had hi oerlof thuys te varen/
Als hi woude/ sonder sparen.
De Grave van Henegouwen
De pijnde hem met goeder trouwen
Om thuys tontsettene te Medemleke/
Des hi wille hadde sekerlike.
Hi dede dat men mochte prisen;
Want hi recht in alre wisen
Daer om peinsde met siere herten/
Eñ hijn ontsach ghene smerte
De hem daer of comen mochte.
Want rechtevoert hi doe dochte
Thuys tontsettene/ als hi dede.
Hem quamen te helpen mede
De here van Arkel eñ Claes van Putte/
Entie van Dordrecht/ die hem nutte
Mede waren ande vaert.

Om

ỷ. 738 Des hi wille hadde) deeze woorden ſtaan niet in de Andd. daar dit en het voorgaande vaars aldus geleezen worden:

Om thuys te Medemelike
Tontſettene zekerlike.

ỷ. 752 Eñ niet die herevaert gheheel) voor *niet* ſtaat hier in B *met.* kwalijk. De Zeeuwen volbragten hunne belofte maar ten deele.

ỷ. 760 ter Were) in de Weere of Sterkte, die de Vriezen aldaar gemaakt of opgeſlagen hadden, doch die hun ỷ. 766 door 's Graaven lieden wel haaſt *afgewonnen* werdt.

ỷ. 768 bernden torp) in B *bornden dorpe.* in A *barnden dorpen.* Van *torp* voor *'t dorp*, zie I. 227. Dit *dorp* was niet anders dan *Enkbuizen.* Goudſ. Kron. p. 76. *ende daer wort Enc-buy*

Jan de Eerste.

Het quam aldaer onghespaert
Van Zeelant here breende een deel/
Eñ niet de herevaert gheheel/
De hem toe was gheseget/
Also als men noch heden pleget.
Hi nam/ dat hi nemen mochte/
Met hem volcs/ eñ volbrochte
Des hi te voren hadde gheacht:
Eñ quam met alsulker cracht
Tote Enchusen an dat lant/
Daer hi de Vresen ter Were vant.
Daer ghinc hi op met sinen lieden.
De Vresen hem cortelike berieden/
Eñ ghinghen op/ al dat si mochten.
Nu hoert/ wat sGraven liede wrochten.
Si ghinghen toe met groten ghere/
Eñ wonnen hem of de Were
Met crachte/ eñ sloegher doot een deel/
Eñ bernden torp al gheheel.

Doe

buysen verbrant. Het was 58 jaaren na dit geval, dat Enkhuizen eerst Poortrecht verkreeg. zie G. Brand Beschr. van Enkhuizen p. 17. Scriverius in zyn' Toetssteen p. 264. was hier spoorbijster. maar een' grooter misslag vind ik in zyne Graaven p. 253. dien ik moet aantoonen, omdat Scriverius 'er geen schuld aan hadt. Kwaalijk leestmen in de Goudſ. Kronijk, doch, kwansuis, met de ingevoegde verbetering van Scriverius, aldus: *doe die van Encbuysen (leest, doe die van de Huysen) den brant sagen.* Doch lees, *van den Huyse.* Scriverius zelf in zijn Oud Batav. p. 289. *doe die van den Huyse (ita legendum. vulgo est, doe die van Encbuysen)* enz. Maar in de Graaven van Scriverius heeft de Vertaaler P. Brugman dit aldus overgebragt p. 253. *doe die van den Huyse (soo leestmen gemeynlijck, maer 't moet wesen) doe die van Enckbuysen,* enz. Melis spreekt ỷ. 769. duidelijk van *'t Huis* te Medemblik; vanwaar men den Brand te Enkhuizen lichtelijk zien kon.

 ỷ. 793

Jan de Eerste.

Doe si opt huus saghen den brant/
Riepen si lude alte hant:
God danc! ons comt nu troest.
Wi sullen tavont sijn verloest/
Onse noot en sal niet duren lanc/
Wi sullen drinken verschen dranc/
Eñ oec eten nye spise.
Florans sprac: Ic wil dat wise
Harde liefsike onthalen.
Vaert/ trect ut ghene palen/
Die de Vriesen lest daer sloeghen/
Al souts hem qualiken ghenoeghen/
Want wi seident hem te voren/
Al haer pine waer verloren.
Dit riep Florens over luut.
Doe trecten si de staken uut/
Dat sire doer souden varen/
De der quamen/ met haren scaren.
Teerst dat de Marscalc quam ant lant/
Liepen de knapen altehant
Vanden huse onder de Vriesen/
De dat spel mosten verliesen:
Want si henen ghingen scuven/
Ende knapen ghinghen cluven

On-

v. 793 **dees niet ne loeghen)** *dees* is *die des*, gelijk elders. Kwaalijk in de Andd. *dits niet ghelogben.* *Loegben* is, gelijk men nu spreekt, *lachten.*

v. 794 **So dat xx knapen)** de Andd. xxx. doch dat was niet waardig gemeld te worden. zelfs is 't niet raar, dat 20 mannen, die een leger tot hun hulpe zien naderen, 35 verschrikte vyanden slaan.

v. 811 **Runtvleisch / baken eñ spec)** uit *Runtvleisch* is klaar dat *Baken* hier is *Verkensvleesch.* Kiliaan: BAECKE, *baec-ke-*

Onder de Vriesen/ dees niet ne loeghen.
So dat xx knapen sloeghen
Xxxv Vresen doot.
Bisscop Willam/ dese noot
Hebdi den Vresen nu beraden.
Noch dedi hem meerre scaden.
Dit mach wondren elken man/
Wat hiere waende winnen an/
Dat hi aldus de verrader
Stercte/ die met rechte vader
SGraven soude hebben ghesijn.
Dat wondert seer der herten mijn.
Die Grave Jan/ hi was comen
In de borch/ te haren vromen
Die hi beleghen aldaer vant.
Men spijsde thuus alte hant
Mit corne/ wijn ende biere.
Men dede binnen huyse sciere
Runtvleisch / baken ende spec;
Bede sulpher ende pec/
Dat hem nutte was ter were.
Dies selven nachts bleef dat here
Alte male jonc ende out.
Het was utermaten cout.

JAN de Eerste.

Des

-vleescb, &c. en pas te vooren: BAECKE, i. Vercken &c. imborg B. II. f. 18 a.

Baken, ossen, orssen, mulen.

y Kiliaan is ook *Baecke-speck* één woord, en 't zelfde als *aecke-vleescb*. Henr. de Knyghton, de Event. Angliæ ad . 1338: *Rex Edwardus fecit capere de quolibet Comitatu cer- m summam quarteriorum frumenti, avenarum et* baconum *qualibet villa, &c.* zie 't Glossar. van G. Somnerus achter Rerum Angl. Scriptores, enz.

[redacted]

Jan de Eerste,

Ic sect u also iet versta.
Deen quam voren/ eñ dander na/
Eñ over velt/ eñ som bi lande.
Hen was gheen wonder/ al haddijs ande.
Als hi te lande comen was
Brochtemen hem niemare das/
Dat sijn Neve Jan was comen.
Gode teren/ eñ ons te vromen/
Moete Jan nu comen wesen/
Mijn lieve Neve! eñ mit desen
Voer hi voert inde Haghe
Die liede quamen alle daghe
Die achter bleven opde zee.

Wat

✝. 849 Eñ over velt/ eñ som bi lande) in plaatse van *velt eñ som*, lees ik in B *vele som*: in A *velde som*. alles bedorven. Vooreerst, wat tegenstelling is hier tusschen *velt* en *lande*? en al waar 'er eene tegenstelling, gelijk boven II. 214,

Beide bi watre eñ opt lant:

zo zou 'er weder eens *som* ontbreeken. III. 192.

Some te voete eñ some te paert.

Voor my, ik heb geen stoutheid genoeg, om te zeggen, voor *Eñ over velt*, lees *som bi watre*. Maar evenwel, alsge zo leest, zal het eenen klaaren zin opgeeven, en niet afwyken van den stijl van Melis:

Deen quam voren eñ dander na,
Som bi watre eñ som bi lande.

✝. 850 al haddijs ande) zie hier achter.

✝. 851 te lande) de Andd. *te Haerlem*. De Schryver der Goudſ. Kronijk schijnt meer dan een *MS* van Melis gehad te hebben, want hy heeft het beide pag. 77. *soo dat hy nauwelick* te lande *conde comen*, *ende hy quam* te Haerlem. Melis heeft het beide niet gezeid. Maar die Schryver nam de spreekwyze, *te lande komen*, zo 't schijnt, voor *aan land stappen*, of *landen*. Maar *te lande* betekent hier, bepaaldelijk, *in Holland*. En zo komt het woord *Land*, by onzen Dichter, wiens taal wy hier verklaaren, dikwils voor. Als de Vlamingen *te lande*

de

hulpe hier toe talen mee?
hi dit hevet ghehoert/
: hi t'Ordrecht inde poert/
nam raet/ wat hi doen mochte.
Mede te spreken / was sijn ghedochte.
ede vraghen; of hi iet sciere
ien woude? hi souden hiere
eiden/ eñ sijn lant op gheven/
e hijs te doene hem te neven/
: hem te blivene ene stont.
dit den Grave Jan was cont/
te hi doen/ dat men hem riet/
n wast sijn wille niet.

JAN de Eerste.

Hi

was het, *in Vlaandren:* als Koning Eduard *te*
as het, *naar Engeland:* enz. Zie ook boven

: liede quamen) verstaa dit van 't overschot des uit Vriesland,
er twee, hier drie, hier vier, hier vive,
e, zoveel op de Zuiderzee geleeden hadden. En die geenen, die den jongen Graaf, uit Enge-, verzeld hadden; gelijk Alk. geloofde, en, na Schryver der Vaderl. Hist. p. 104, 105.

ude? hi souden) zo ook in H/ *woude: hi sou-* in B lees ik, *soude: hi woude hem.* en dit alleen als de Boodschap van Avennes aan den jongen lyker uitdrukkende: *Hy liet hem vraagen, of hy* DE *in Holland komen; zo* WOUDE *hy hem te Dor-ten.* Het ander zou meer smaaken naar een

n te neven) dat is, *by hem.* Kon zyne tegen-iem van dienst zijn, hy wilde wel eenigen tijd n. Doch misschien waar beter, *hem beneven.* in de Andd. en IX. 896. in Allen.

JAN de Eerste.

Hi ontboot hem bi Woude/
Waert dat hine spreken woude/
Dat hi te Bridorp quame danne
Met min dan met hondert manne:
Hi sal hem goet gheleide gheven.
De Grave sprac: Mijns Neven
Gheleide sone behoeve ic niet.
Hiers ghene bede noch ghesciet
Tusschen hem ende mi.
Wout sprac: hoe so het si/
Dus moghedine spreken eñ sien.
De Grave sprac: Macht niet ghescien/
So moet het nu bliven achter.
Diet benemen/ si doen mi lachter.
Moet ic leven/ het sal hem rouwen/
Mach icken ten minen wille scouwen/
Diet nu beneemt; hets wel recht.
Doe spraken de van Dordrecht:
Here/ wildi varen daer ter stede/
Wi willen alle varen mede.

So

℣. 877 Hi sal) dit vaars, als ook ℣. 886, ontbreeken in A. dus heb ikze moeten invullen uit de Andd. Zo mede in ℣. 870. 't woord *cont*. Voor *Al en* ℣. 872. staat in A *Allene*.

℣. 887 het sal hem rouwen) dit met de twee volgende vaarzen, wordt in de Andd. aldus geleezen:

——— ——— *ic salne scouwen*,
Al souts hem een deel berouwen
Diet benemen: het waer wel recht.

℣. 899 Dan icken binnen sijns selves lande) voor *Dan icken*, heeft A kwaalijk, *Dat icken*. Maar voor *binnen sijns selves lande*, hebben de Andd. kwaalijk, *bi sijns selfs hande*. Deeze verziming schijnt gesprooten uit het geene die van Dordrecht tot Avennes gezeid hadden ℣. 893.

So

Jan de Eerste.

So moghedine nemen bider hant;
Hi gaet met u alte hant/
Dat weet wi wel/ ten eersten woerde.
Alse de Grave dat hoerde/
Antwoorde hi en seide:
Hets beter/ dat ic onbeide/
Dan icken binnen sijns selves lande
Met crachte name/ het ware scande.
Ic sal ontbeiden toter tide
Dat hijs selve sal wesen blide
Dat hi mi sprekt en mach sien.
De Grave versach hem binnen dien/
En doer heimeliken siere straten.
Hine wout niemenne te weten laten/
Dan deen van Erkele/ de hem ghetrouwe
Waren/ diene sonder rouwe
Deeden gheleden tsinen lande.
Des had hi ere en ghene scande.
Hi moste varen hemelike.
Hi coste te wachten sekerlike

Meer

So mogbedine nemen bider bant.
zy meenden, zo moogt gy u *meester maaken van zijn' persoon*. Zulks blijkt uit dit antwoord van Avennes, die dat zelfde noemt een *neemen met crachte*; en het verwerpt als een *schandelijk* middel, omdat het *binnen des Graaven land* zou moeten geschieden. Ondertusschen is vreemd, hoe die verzinning in **A** gekomen zy: want in **C** is, *bi sijns selfs bande*, gelijk Matthijs Gerritsz eerst schreef, door hem zelven veranderd in *bin des selfs lande*.

ŷ. 912 **Hi coste te wachten**) Wolfaard, het fiere en gepaste antwoord van Avennes vernomen hebbende, zocht des zelfs persoon in handen te krygen, en hem, ten dien einde, op den weg naar Henegouwen te onderscheppen; zendende, naar alle kanten, zo veel volks uit, en die zo wel betaalende,

JAN de Eerste.

Meer van vijf dusent ponde/
Toter wile eñ toter stonde/
Dat men ter waerheit hadde verstaen
Dat hi hem allen was ontgaen.
Men wachten bi watre eñ bi lande/
Bede bi horde eñ bi sande/
In menighen lande/ in menigher steden/
Dat hi niet mochte sijn leden
Hine moest emmer sijn ghevaen.
Al quaemt/ dat hi es ontgaen/
Ic wane/ dat God selve dede.
Hier bi hebben onhovesschede
De Vlaminghe dicke van hem ghesegghet.
Ic wane/ hijs van rechte pleghet/
Dat hi gherne lachter spreket
Dien hi haet/ eñ hem so wreket.
Wie hi es eñ vut wat lande/
Hi hevets alte grote scande/
De sinen viant verspreken wille.
Want pensde hi/ eñ sweghe stille/

Als

de, dat het hem reeds vijf duizend ponden gekost hadt, eer hy zekere tyding kreeg, dat Avennes behouden in Henegouwen gekomen was.

ṽ. 918 Bede bi horde eñ bi sande) voor *borde* hebben de Aadd. *oerde*: waarmede ik hier geenen weg weet. Wy leezen beneden VI. 221, 24 en 25. daar verhaald wordt, hoe Jonkvrouw Berte het Huis te Yſſelſtein opgaf:

Die brugghe *de was al te broken* ——
So dat men horden *vant*, [dat is, *maakte*]
Die men leide; eñ ghinc in.

Waaruit blijkt, datmen reeds ten tyde van Melis, by gebrek van *Bruggen*, zich bediende van *Horden*, om over 't water te komen.

ṽ. 925 dicke van hem) hiervoor in A alleen *dicke*; in

B

JAN de Eerste.

Alse goet man viant / als vrient.
Al heeft hi hem te danke niet ghedient/
Daer bi en heeft hi niet verloren
Sine doghet van te voren/
Diene wert ontlesen noch ontsonghen/
Al moet si draghen quade tonghen.
Des pleghen sotte/ eñ niet die vroede.
Dat is dat ics best vermoede.
  Dit was inden selven iare/
Dat Grave Florans die pine sware
Hadde gheleden vander doot.
Doe dreven die ghene bliscap groot/
Die hem selven wisten besmit/
Eñ pensden wel ghelove ic dit:
Dits een kint/ eñ sals vergheten.
Hen wort ons nemmermeer verweten.
Wi sullen hem dienen/ scone voer oghen/
Ende grote vrienscap toghen.
Hine sals ghedenken nemmermeer.
Dies pijnde hem elc even zeer

Te

B alleen *van hem:* maar in A vindtmen 't beide.

℣. 932 Want pensde hi) dat was in A ganschelijk bedorven. Daar lees ik:

Wanen penst bi eñ swighen stille
Alse goet man viant alse vreent.

Sedert ben ik by my zelven overtuigd geworden, dat deeze 17 vaarzen, 924-940, niet zijn van Melis. Hoe komen, in dit verhaal, de *Vlamingen* te pas? De *Zeeuschen* zouden 'er veel beter gevoegd hebben. En dan waar de redeneering noch niet gezond geweest. Zie de Breeder Aantek. IX. 738.

℣. 941 inden selven iare) dat is, gelijk we te vooren getoond hebben, *binnen 's jaars.* Niet in 1296, gelijk Alk. hiernevens zette; maar in 't begin van 1297.

℣. 964

JAN de Eerſte.

Te dienen / de quade als de goede /
Eñ diet deden met tzouwen moede;
Al was onghelike die daet.
Doe maecte men daer des Graven raet
De moghenste ende rijcste heren
De alle de dinc souden keren
Ten besten. Ende ionghe Grave
Bat hem allen / dat elc gave
Den besten raet / dien hi conde /
Eñ dien hi ghemerken conde
Dat hem nuttelicste ware ghedaen.
Doe wart men te rade gaen /
Dat de Grave dede ghebieden
Herevaert al sinen lieden /
Alsi sculdich waren te doene.
Eñ hi bat oec de Baroene
Ende Edele luden mede /
Als men pleghet / in elke stede.
Want hi woude / al sonder sparen /
Vechten op de Vriesen varen.

Dus

℣. 964 Doe wart men te rade gaen) in A *ten rade*. In A zeer kwaalijk *vant* voor *wart*. Want zo ſtaat in alle de *MSS*, en, met naame, in C.

℣. 975 dwaesheit) alleen B heeft hier *valſcheit*.

℣. 976 de ghene) Biſſchop Willem.

℣. 979 In de vasten) in A *In der veſten*. B *in deſer veſten*. Hierom tekende Alk. hier aan: *wierp veel volk in Alkmaar*. Maar in de Vaderl. Hiſt. p. 106 wordt dit beter uitgedrukt: *in de Lente des jaars* 1297, *deedt de Graaf een Leger te Alkmaar verzamelen*. dat is, by Alkmaar. *In de Lente* is een goede verklaaring van *In de Vaſten*. Doch ik geloof niet, dat die Schryver, die *In der Veſten* geleezen hadt, daarom dacht.

℣. 983

Jan de Eerſte.

Dus ghewan hi een groot heer.
De Vreſen ſetten hem ter weer/
Daer ſi dwaesheit ane daden.
De ghene de dat hadde beraden/
Halp hem clene teſer noot.
De Grave brocht een heer groot/
In de vaſten/ tot Alcmare.
Ende kortelike daer nare/
Als de Vreſen hadden ghevreeſt
Quamen ſi te Vronen op de gheeſt
Met ere herder groter ſcare/
Entie Grave trac het nare
Met ſinen luden ſonder ſorghe/
Al tote bider Niwer borghe/
Dat een den anderen mochte ſien.
Daer ſcedemen dat heer in drien.
Een deel torghen men doe ſende
Vander gheeſt al toten ende/
So datter gheen daer ontweke.
Doe ſtoretmen de ſtoutelike/

Eñ

℣. 983 **Met ere herder groter ſcare**) zo ook in 𝔅 *barder*; maar in 𝔘 *barde*: en dit ſchijnt regelmaatiger. Maar wy moeten ook letten op het geene by de Ouden in gebruik was. Walewein f. 49 a.

Met harder *grote ellinde.*

ook iñ 't Manl. geſlachte f. 52 d.

Enen harden *ſconen ſerjant.*

Ferguut f. 20 d.

Enen herden *vaſten caſteel.*

℣. 992 **Doe ſtoretmen de**) dat is, *doe ſtoorde men die.* Doch de ſaamenhang is niet klaar. Anders leeſtmen in 𝔅 *Doe ſtreet men voert.* In 𝔘 *Doe ſtreet men toe.* Maar wat taal is ook deeze: *doe ſtreet men voert eñ ghinc ſtriden?* Echter zoude ik dit konnen goedkeuren, mids veranderende *ſtreet* in *ſtreec.* zie de Aant. II. 510.

℣. 999

Jan de Eerste.

Eñ ghinc strijden op de Vriesen/
De dat spel mosten verliesen:
Nochtan vochten si over zere.
Daer worder versleghen mere
Dan dre dusent op de stat.
Oec verric mi vermeten dat/
Datter vele inder mare
Verdronken/ ende harentare
Worder versleghen herde vele.
De van Oudorp mochten te spele
Vertellen/ dat si stille saten/
Eñ gheens orloghens hem vermaten/
Als de van Vronen/ haer ghebuere/
Hadde ghedaen ter selver uren/
De daer verloren lijf eñ goet.
Mi donke wel/ dat hi es vroet/
De hem te tide bedenken can/
Eer hem de scade comet an.
Als de Vresen hadden verloren/
Des si langhe groten toren
Hebben moghen/ de daer leven/
Entie daer inden lande bleven/

Ghinc

ẏ. 999 inder mare) Seb. en Alk. verklaaren *mare* door *meer*. Maar volgends Kiliaan betekende *maer* en *mer* van ouds in Holl. en Vriesl. ook *stagnum*, *lacus*, *palus*. en dus is *mare* het zelfde met *marasch*. Hier kanmen 't eenvoudig neemen voor *water*. Zo zeggen ook de Franschen *jetter dans la mare*, voor iemand *in 't water werpen*. Nouvell. Eccles. 1753. p. 75 a. *jusqu'à leur jetter des pierres. & les vouloir jetter dans la mare, en criant contre eux à l'Hérétique & Calviniste.*

ẏ. 1017 Dat dorp te Vronen) Wouter de Klerk moet van *Vronen* niet veel gehoord hebben, dewijl hy dien naam niet eens wel wist te spellen. Hier schreef hy *Vroule*: boven ẏ. 1005 *Vrolen*: en ẏ. 982 *Voren*. Melis noemt het een *Dorp*. en Alting P. II. p. 193. bestraft hem daarover, alsof hy ec-

Ghinc men doe an steken brant/
Eñ verbernden alte hant
Dat dorp te Vronen alte male.
Wat holpe hier af langhe tale?
Daer na/ bi ghebode des Graven/
Worden de Vriesen al begraven.
Men voer danen met groten spele;
Want der scaden was niet vele/
De den Grave was ghedaen;
Sonder den ghenen/ dien ontfaen
Hadden van vrienden/ drevens rouwe.
Daer bleef doot de ghetrouwe/
Van Arkele de goede her Jan.
Hoe mochte hi bliscap driven dan?
De sulken vreent hadden verloren/
Mochtens te rechte hebben toren.
Des ghelike waren si alle/
De doe waren inden misvalle
Van haren vreenden eñ maghen
Mochten daer met rechte claghen.
De Grave gaf orlof sinen lieden.
Entie heren hem bereden/

JAN de Eerste.

Dat

eenen dooden Leeuw by den baard geplukt hadt. Hy zelve houdt het voor eene sterke en OUDE *Stad*, die, veele eeuwen, zeer magtig zoude geweest zijn. Doch die Fabel is voorlang uitgestampt. De Procurator noemt het p. 542. *villa*, het welk beide *Stad* en *Dorp* betekende; en A. Matthæus verklaart het daar, uit onzen Dichter, in de betekenis van *Dorp*. Doch hy moest het, uit den Procurator zelven, verklaard hebben in die van *Stad:* want die noemt het, in 't verhaal van deezen slag, p. 546. duidelijk *nova Urbs*, dat is, de NIEUWE *Stad*. Zie Eikelenbergs Westvriesland p. 34.

v. 1025 Hadden van vrienden/ drevens rouwe) zo lees ik in M. in de Andd.

Hadden, die haddens rouwe.

't is beide bedorven. zie ook v. 1030 en 1034.

v. 1038

JAN de Eerste.

Dat si den Grave Florens souden
Aen de reise brenghen ter mouden.
Men wonne niet anders staen.
Men hieven op eñ droeghen daen;

Sulk

ỳ. 1038 brenghen ter mouden) dat is, *begraaven*, of, gelijk aanstonds volgt ỳ. 1048 *ter aarden brengen*. Alk. maakt hier, p. 148 zyner Uitgaave, eene Aantek. buiten orden. *Moude*, *Mouwe*, zegt hy, *een Doodkist*, *of bol uitgebouwen vat*, *welkers naam noch bewaard werd in 't woord* Melkmouwe, enz. *Moude* is hier niet anders dan *Stof*, *Aarde*. Voor *brengben ter mouden*, vind ik, in de zelfde betekenis, *besteeden ter mouden*, Limborg B. X. f. 105 d.

Eñ men souden weten doen
Dat ic bestaet *ben* ter mouden.

dié daar spreekt, hadt zijn uitvaart, by zijn leeven, in schijn doen houden. Ook *moeten ter mouden*, voor *moeten sterven*. Walewein f. 22 a.

Entie twe Rudders zijn comen
Te gader. nu laets Gode wouden.
Die vegbe es, *bi* moet ter mouden,
Alsene God niet langber ne spaert.

denk hier zo zeer niet aan 't begraaven; want daar sterft 'er veel die niet begraaven worden, maar aan deeze, zonder uitzonderinge, algemeene waarheid; *Stof* zijn wy, en tot *Stof* zullen wy wederkeeren. Want *Moude* is *Stof*. Limborg f. 15 a. daar een Boer, die een brood van zijn karre verlooren hadt, zegt:

——— ——— *broet*, *dat in de* moude
Viel van miere kerren.

Walewein f. 12 d.

Eñ wierpene doot ten zadele uut.
Doe moesti vallen up die moude.

Strickerus VI. 23. zegt *melm*:

Do enpbie der schone Margries
Von Olifiere ein slacb,
Das er vallens pblacb [dat hy viel]
Untz er geviel auf den melm.

Aarde is *Stof*. dat blijkt, in den Zomer, aan 't *stuiven*. Walewein weder f. 21 b.

Eñ

Sulc met [illegible] / [illegible] ; [illegible]
Eñ voerdene [illegible] de [illegible]
Te [illegible] int [illegible].
Daer [illegible] in [illegible]
Sijn

Eñ bi [illegible] staven [illegible] moude.

Fragm. de bello K. M. ✱. 1898.

Tho sab er [illegible] *allen balven*
Thie molten *uf stieven.*

en hiervan *Moude* voor *de Aarde* zelve; Rythm. de S. Annone ✱. 552.

Du intloich sich diu molta:

dat is, letterlijk,

Doe ontlook zich die moude.

eigelijk, *de aarde*. M. Opitz erkende daar openhartig, dat hy niet wist, wat *molta* was, en verstond het van 't *graf*. Schilterus vertaalde het zeer wel *pulvis*; maar den zin zeer kwaalijk, *Tunc excussus pulvis sepulcbralis*, dat veel verschilt van, *tunc aperiebat se* TERRA, gelijk 't behoorde te zijn. En zo vertaalde het de zeer kundige D. von Staden, Explic. voc. Bibl. Germ. p. 751. *Da that sich die* ERDE *auf*. zie Scherzius op deeze woorden in den Rythmus; die het wel begreep. Die dubbele betekenis van *aarde* en *stof*, vinden wy ook in 't Yslandsch: Gudmundus in Lex. p. 180. MOLLD, *humus*, *pulvis*. MOLDVARPA, *talpa*: by ons korter, doch om de zelfde oorzaak, genoemd *Mol*; niet van 't Lat. *Mollis*; om de zachtheid van haar hair en huid, gelijk C. G. Plemp in zeker Lat. Epigr. zeide; maar omdat de *Mol*, in de *moude*, in het *stof*, onder de *aarde*, woont. Het woord is van hoogen ouderdom, en reeds bekend by den Gotischen Ulphilas, die Marc. VI. 11. en Luc. IX. *mulda* noemde, het geene by de Onzen is *stof*. waarop Junius, Gloss. Goth. p. 261, aantekende, dat ook de Ang-Sax. *mold* zeiden voor *humus* en *pulvis*. Dit, vervolgt hy, heet by de Alamannen, *Molt*; by de Kimbren, *Molt*; by de Deenen *Muld*; by de Yslanders, *Molld*; by de Engelschen, *Mould*: by de Nederlanders betekent *Mul*, *gemul*, stof, en daarvan by de Hollanders *Turf-mul*, Enz. Maar, voor dit laatste, zeggen wy Hollanders ook zeer gemeen, *Turf-molm*. Welk *Molm* nader overeenkomst heeft met het oude *Melm*, reeds boven bygebragt uit Strickerus, by wien

 ik

Jan de Berthe.

Sijn wijf ende sijn dochter bede.
Daer so brocht men ghereede/
Om dat men daer wilde graven/
Ter eerden bringhen met groter haven/
Als men cortelijc daer na dede.
Hi wort begraven ter selver stede/
Inden coer met grooter eeren.
Doe moeste de Grave [illegible] keren
Ende varen over al int lant/
Al haddijt wel in sijn hant.
Hi most berechten/ ende wesen
Nu met dien/ nu met desen/
Ende doen alse Heren pleghen/
Beide in steden ende in weghen.
Vrieslant was comen te handel/
Ende hadt weder in sijn hande/
Ende sette Baeliu ende Rechtere/
Die dwinghen souden de vechtere.

In

ik V. 5, ook leeze, *in dem melme*: waarop Scherzius deeze Aantek. maakte: *id est, in pulvere. Gloss. Lips.* Melm, *pulvis: hinc* zermalmen, *in pulverem redigere.* Deeze laatste woorden wyzen ons noch andere afleidingen, als met den vinger, aan. Want *zermalmen*, is by ons *Vermolmen*; doch dat is, *in pulverem redigi*, tot stof *worden*, en wel bepaaldelijk als wy spreeken van *hout*: zijnde het een misbruik, dat men dikwils hoort zeggen, *vermolsemd*, voor *vermolmd* hout. *Vermoulu* zeggen de Franschen noch van iets dat in zich zelf vergaat; of geen aandacht meer verdient. Maar de Latijnsche woorden, *in pulverem redigere*, tot stof *maaken*, beteekenen eigelijk, *Maalen*; het welk dan, benevens *Molen* en *Meel*, almede takken zijn van den zelfden stam.

ỳ. 1068 hal dat is volgends Alk. *beelde.* maar *beelde* is, genas; *bal* is, verzweeg. W. von Gravenberg f. 13 d.

Ir iamer hal sie lenger nicht,
Do sie in von ir riten sach,
Mit groter clagbe sie do sprach.

Scher-

Jan de Eerste.

In Zuuthollant wort Baliu
Her Jan ghemaect/ dat segic u/
Van Renesse/ diet ontfinc.
In can gheweten om welke dinc
Men hem sulke dinc beval.
Ic weet wel/ dat ment mi hal.
Men sette Baliu in allen steden/
De dat lant souden bevreden/
Als betaemt te sulken zaken.
Ic sal u segghen/ can ict gheraken/
Als ic beste hebbe verstaen/
Hoet voert int lant es ghegaen.
Daer na droech men over een/
Dat den rade moghelic sceen/
Dat sijn Wijf bi hem ware.
Dus ghevielt. Men voer om hare/
Eñ brochtse int lant met eren.
Doe pensden dese grote heren

In

Scherzius ad Strickerum VII. 8 (1). Hal, *occultabat*, *celabat*. Melis zegt hier alleen dat hy de reden, waarom men Renesse Baljuw van Zuidholland maakte, niet wist, omdat het hem noit gezeid was; maar niet dat geene, waartoe Alk. deeze plaats, in 't begin van zijn Voorbericht, mede aanhaalde.

ṽ. 1077 Dat sijn Wijf) dit overtuigt ons, dat de Gravin Elizabeth niet te gelijk met Graaf Jan, uit Engeland overgekomen is: het welk nochtans door den Procurator p. 541. Beka p. 101. by Matthæus p. 188. benevens Th. Walsingham en Nic. Trivettus, beiden door Matthæus op beide die plaatsen aangehaald, en meer anderen, als zeker verhaald wordt.

ṽ. 1080 dese grote heren) in A alleen, grote heren. Ik heb 'er *dese* bygevoegd uit de Andd. voornaamelijk tot verbetering van het vaars. Zo zou ook *ṽ*. 1079. *in het lant* beter vloeien dan *int lant*: maar zulks niet vindende, laat ik 't als 't is. Alk. noemt deeze groote Heeren *de Staten van Holland*

Jan de Eerste.

In Hollant eñ in Zeelant mede:
Hi mach hebben moghentheide/
Die den Grave hevet in handen.
Wat hi wil mach niement anden.
Dus peinsden si an beiden siden.
Maer de ghene die ten tiden
Den Grave brochten uut Enghelant/
Wochten/ dat sine inde hant
Doe hadden zeker ghenoech.
Want men altoes over een droech/
Dat men ghene dinc en dade
Hen waer bi ghemenen rade;
Dus ne mochte niement vermoeden/
Dat mer iet voer soude hoeden.
Dus ghevielt tot enen male/
Datmen voer te Remerswale/
Om enen dach daer te houden/

Daer

land en Zeeland. Melis bedoelde eenvoudig *de Edelen.* En hier zienwe, dat die van *Holland* zo wel als de *Zeelanders*, den Graaf zochten in handen te krygen. Maar dewijl het den eersten mislukt is, houdt de Dichter zich met de zelven niet op.

✝. 1087 Den Grave brochten uut Enghelant) naamelijk, de *Zeeusche* Heeren; die, gelijk aanstonds volgt, den Graaf *zeker ghenoech inde hand hadden.* Alk. verstondt zo weinig wat hy las, dat hy, zelfs op deeze klaare woorden des Dichters, aantekende: *Een deftig Gezandschap van* Hollandsche *Edelen, daar* Brederode *'t Hoofd van was.*

✝. 1092 Hen waer bi ghemenen rade) *Het en waare,* enz. De listige Wolfaard geliet zich, alsof hy met Renesse, in onderling vertrouwen, te saamen werkte. Met wat oogmerk, zullenwe aanstonds zien.

✝. 1099 Daer ieghen/ te Berghen) bedorven in M *Dat ieghen Berghen.* Wolfaard begaf zich, met den Graaf, naar *Remerswale. Daarentegen* zouden die van Brabant komen te

Ber-

Daer die van Brabant comen souden/
Daer jeghen/ te Berghen anden Zoem.
Men spracker om/ eñ men nam goem/
De over soude draghen de tale.
Doe dochte hem allen ghedaen wale/
Dat her Jan soude varen
Over/ eñ den dach verwaren;
Die lettel peinsde al hier ave.
Dandre bleven biden Grave.
Her Jan voer/ eñ voerde mede
Van sinen vreenden daer ter stede/
Die hi betrouwede alre beste.
Des wort hi beseert int leste.
Hi voer/ eñ keerde/ eñ broech de tale.
Doe ghevielt tot enen male/
Dat de Grave eñ her Wolfaert voeren
In rivieren. Nu sal roeren

Van

Jan de Eerste.

Bergen aan den Zoom: werwaarts Renesse afgezonden wordt om *den dag te verwaaren* ✝. 1104. dat is, met die van Brabant in onderhandeling te treeden, en van zyne verrichtingen, van tijd tot tijd, verslag te komen doen. Dus werdt hy, al zachtkens, en zonder arg te denken ✝. 1105. allereerst van de hand gezonden.

✝. 1110 Des wort hi beseert int leste) in de Andd. *Dus bleef bi beseit* —— en Alk. verklaart het: *Is hem 't netje over 't hoofd gehaald.* Doch dat mogt wel een *net* heeten. *Beseert* zegt hier niet minder dan, *in zijn verderf gestort.* Zie onze Aantek. III. 4.

✝. 1111 Hi voer/ eñ keerde/ eñ broech de tale) dit is een fraai vaars, en zegt veel in weinig woorden. Voor *draagen de taale*, lazenwe ✝. 1101. *de taale overdraagen.*

✝. 1112 Doe ghevielt) terwijl Renesse te Bergen was.

✝. 1113 voeren In rivieren) dat is zaakelijk, zy *deeden een speelreisje.* Immers zo dacht de Graaf; maar Wolfaard wist beter. Ferguut f. 4 a.

Her-

[redacted]

JAN de Eerste.

Van ouder vete een niwe spel.
Nu hoert/ wat aldaer ghevel.
Alse quamen bi Lodwike/
Dedemen verstaen sekerlike.
Den Grave/ datmen soude vaen;
Eñ dat her Jan hadde ghedaen:
Eñ men in Brabant voeren soude.
Men vraghedem / of hi woude
Varen opt huus te Lodike;
Daer mochte hi wesen sekerlike/
Dat men iet soude vanghen.
De Grave sprac: Ic wil ganghen
Op den huse/ eñ ontbieden
Den Hollandre met sinen lieden/
Eñ Bouden/ sinen broeder.
Doe sprac daer een: Ghi sijt vroeder
Vele/ dan ic hadde ghewaent.
Trouwen/ binnen deser maent
Crighen u de van Brabant niet/
Noch van Vlaendren; wats ghesciet.
Al hadt her Jan oec ghesworen/
Dese pine heeft hi verloren/
Eñ sijn wille sal niet ghescien.

Her

Herde gherne ic den Coninc sprake:
Ic wille mi met hem aconiscieren,
Eñ varen *met hem* in rivieren.

aconiscieren schijnt hier zo veel te zeggen als *kennis maken.*

ỽ. 1128 Den Hollandre) zie onze Breeder Aantek. VII. 52.

ỽ. 1142 Ic hebbe verloren Den Grave) indien Renesse zo gesproken of gedacht heeft, zoumen mogen denken, dat hy, even als Wolfaard, een' toeleg gesmeed hadt, om zich, in 't byzonder, te verzekeren van 's Graaven persoon. Maar die

woor-

Her Jan quam over doe mettien/ JAN de Eerste.
De sijn dinc te doene achte/
Eñ wiste niet van deser drachte.
Als hem dit quam te voren/
Pensede hi wel: Ic hebbe verloren
Den Grave. wat sals ghescien?
Hi voer wech staphans mettien/
Beide vroede ende erre/
Tsinen huse/ sonder merre/
Mormont; eñ spijsde dat
Eñ mandet staphans ter stat/
Op aventure/ wats werden soude.
Her Wolfaert voer alsu houde
Metten Grave sijnre straten.
Hi souden node achter laten/
So dat hi ter Vere quam.
Hi achtes cleine/ al was hi gram
Hier omme/ her Jan van Renesse.
Ic sal hem lesen sulken lesse/
Pensde hi; behoudict leven/
Ic doe hem discipline gheven;
Hine beroemes hem nemmermere/
Dat hi mijns ghelike es here.

Eñ

woorden konnen ook op andere wyzen verklaard worden. Renesse was, in den aard, edelmoedig. Zulks blijkt uit zijn alte groot vertrouwen op de bedriegelyke schijnvriendschap van zynen doodvyand. Waarom ik de woorden, *ik heb den Graaf verlooren*, niet anders verstaa, dan of hy gezeid hadt: *alle toegang tot den Graaf is my afgesneeden.*

†. 1147 Mormont) wegens 't Huis Moermont, zie Tegenw. Staat van Zeeland II. p. 404.

†. 1148 mandet) mande het. Zeer kwaalijk in A *naemt.*

†. 1160 Dat hi mijns ghelike es here) dit drukt het Karak-

Jan de Eerste.

Eñ hi brocht sider toe/
Dat men her Janne daghede voe
Voor den Grave/ toter Vere.
Her Jan en hadde ghenen ghere
Daer/ sonder gheleide/ te comen.
Hen hadde hem niet moghen vromen.
Dus wort hi ghebannen daer.
Eñ korteliken daer naer
Gedemen daghen sine vriende/
Daer hi teghens goeds verdiende.
Die voert quamen/ mosten legghen

Ce

rakter van Wolfaard leevendig en krachtig uit. Hy wilde niemand nevens zich dulden. En dat is juist het geen hem ten val gebragt heeft; gelijk wy vervolgends zien zullen. Dus bevestigde hy, door zijn' val, het zeggen van den ouden Dichter, die eenige Fabelen van Esopus berijmd heeft, *MS* f. 10 b.

Een man es maer een man allene;
Hine hebbe vrient, sine macht es clene.

Gy zult, voor het einde van dit Boek, die plaats breeder aangehaald vinden. *Ghelike es* heb ik ontleend uit B. In A staat, by verhaastinge, *ghelikes*. In U *ghelike is*.

ỷ. 1171 Die) dit vaars ontbreekt in A; gelijk aanstonds weder ỷ. 1173.

ỷ. 1173 bereetmen eñ woestet se) beide deeze woorden zijn te verstaan van de *Goederen*, maar niet van de *Persoonen* van Renesse en des zelfs Vrienden. Alle zyne Vrienden werden zo wel gedagvaard als hy zelf. Die verscheenen, moesten in Gyzeling gaan. Die niet verscheenen, werden *gebannen*, en vervolgends *bereeden* en *verwoest*. Van *woesten* of *verwoesten* heb ik hier niets te zeggen: 't slechten van 't Huis Moermont, tot den grond toe, wijst het genoeg uit. Maar eer 't zo verre kwam, was dat Huis *bereeden*, dat is, berend, bezet, ingeslooten, enz. Dit woord is hier zeer eigelijk geplaatst. Want de volleedige spreekwijs, in dien tijd, was, *de ballingen beryden*; in 't Latijn, *equitare bannitos*. En dit was een Recht van de Opperste Magt. Zo leestmen in eenen

Te ghiſele/ ſonder weder ſeggen:
Die niet en quamen/ bereetmen al
Eñ woeſtet ſe/ groet eñ ſmal/
Naden kure vanden lande.
Heren Wolſaerde dochte weſen ſcande/
Soude dat huys behouden bliven/
Eñ ſeide: Jan ſoude eer ontliven
Hem honderden/ of men ſal winnen
Thuys/ eñ de daer legghen binnen.
Dus belachmen Moermond.
Men lacher voer ene ſtond/

JAN de Eerſte.

Eer

nen Brief van. 19 Mei 1250, valſchelijk toegedicht aan de Vlaamſche Margriet (zie boven IV. 15. p. 297) *Tertius articulus dubitationis fuit de tenendis Placitis in terra Zelandie; de* EQUITANDIS BANNITIS; *de Jurisdictione & Juſtitia tenendis: Dicebat enim idem Rex, quod ipſe tenebat Placita;* EQUITABAT BANNITOS, *exercebat Jurisdictionem*, &c. Melis zegt nader, dat dit *beryden* geſchiedde, *Naden Kure vanden Lande.* En 't is de waarheid. Genoeg zy de Keure van Florens Mombaar, daarmen in 't Latijn, volgends 't Charterb. p. 305. Art. 38. leeſt: *Omnes, infra banc Choram manentes, cum Comite vel ejus Caſtellano ibunt pro* BANNITIS SUBIGENDIS. Waarvoor in de Vertaaling aldaar p. 313. Art. 61. *om die* BALLINGHEN *te* BEREYDENE (kwaalijk, voor *berydene*). 't Slot van dat Art. is: *Quandocumque Comes vel Caſtellanus* BANNITOS CIRCUMEQUITARE *voluerit, eis non contradicetur.* 't Welk op gelyke wyze verduitſcht is. Maar dan volgt daar noch, in de Vertaalinge: *ende des Graven Mannen ſullen den Grave ofte Burggrave* PAERDEN *doen* [d. i. geeven] *om die* BALLINGHEN *mede te* BERYDEN. Dat *beryden*, dat *equitare*, is dan eigelijk zo genoemd, dewijl het *te paarde* geſchiedde: en al 's Graaven Mannen verpligt waaren, daartoe hunne paarden te leenen.

ŷ. 1181 Moermond) M *in oermond.* En in den volgenden regel, *lacbter* voor *lacber*, dat is *lag 'er*,

ŷ. 1198

JAN de Eerste.

Eer ment ghewan/ eñ ſijt op gaven.
Al hadt ghecoſt vele haven/
Men moſt breken alte male/
Van boven neder toten dale.
Dus wort verdreven her Jan;
Want hem her Wolſaert niet en gan/
Dat hi inden lande blive/
Eñ teghens hem iet kive.
Dus berechte hi dat lant/
Dat hire ghenen ſo ſtout en vant/
Noch ſo moghende/ hijn dede tachter.
Dit vernoy eñ menich lachter
Moſte menich man verdraghen.
Her Wolſaert/ met ſinen maghen/
Haddent allene op den dume
Metten Grave/ ſo dat hi cume
Kende yement/ de hem gheleke.

Dat

ỷ. 1198 ſo dat hi) de Andd. in 't Meerv.
—— —— *ſo dat ſi cume*
Kenden yement baers gbelike.
behalve dat *yement* in B noch veranderd is in *yewert*, dat is *ergens*. 't welk in A/ welks leezing ik goedkeure, niet beſtaan kan.

ỷ. 1205 eñ hadſe een ſtic daer na) hy hadtze tot zyne dood toe. Maar dat was niet lang.

ỷ. 1216 Nu dinct mi) dit ziet alles op den Graaf van Vlaandren, die den Koning van Vrankrijk, zynen gerechten Heere, den oorlog verklaarde, waardoor hy zich, en zijn Land, op nieuw, in het uiterſte verderf bragt. De twee eerſte regels komen, met weinig verandering, weder voor VII. 212.

Nocbtan dinct mi dat bi dovet
Eñ altoes is buten kere.

Dooven is eigelijk, *doof worden*; anders *verdoofd*, *bedwelmd* worden. *Uten*, of *Buten kere zijn*, zal niet veel verſchillen

van

Doe so dede hi huwelike
Met siere dochter, als wi horen, — *Jan de Lecke.*
Eñ gasse Gheraerde, here van Voren.
Daer na dat so verre quam,
Dat hi Gheraerds moeder nam
Te wive, eñ hadse een stic daer na.
Doe ghevielt, als ic versta,
Dat de van Vlaendren hem verhieven
Jeghen den Coninc, eñ in brieven
Hem ontseiden vrienscap al.
God hi ghevede hem ongheval,
De hem eerst gaf den raet!
Want es af comen so menich quaet.
Doe sochte hi helpe in Enghelant.
De Coninc quam hem te hant,
Also als hi hadde ghelovet.
Nu dinct mi, dat elc man dovet,

Eñ

van *Suizebollen*. Tot opheldering e van beiden kan dienen deeze eene plaats uit Walewein f. 45 c.

Vander druust mochte op sijn benen
Die Coninc langer niet gestaen,
Dat hi viel ter aerden saen,
Verdovet *van den slach so sere,*
Dat hi was al uten kere.

Druust is geweld. zie by VIII. 335. Een geweldige slag, vooral op het hoofd, maakt dat iemand *hooren en zien vergaat*, gelijkmen zegt. (Strickerus IV. 9.

Des gewan er solich ungemach,
Das er weder hort *weder en* sach.)

Die zelfde uitwerking wordt ook toegeschreeven aan de Driften die iemand vervoeren, *verblinden*. en zulk *blind* zijn verschilt niet veel van 't geen onze Dichter hier noemt *doven*. Der Ystor. Bloeme f. 21. 22.

Doen begonste sere doven
Die quade Coninc Yrtacus,
Eñ wachte Matheus, wi lesent dus;

Doen

Jan dē Kerke,

Eñ oec is uten kere/
Dat hi sinen gherechten here
Niet wil wesen onderdaen.
Hine soude liever ane gaen/
Datten een ander sleerch in thore/
Dan hi van sinen here hore
Een woort jeghen sinen wille.
Hem waer beter swegen stille/
Dan hi hem verheft so sere
Jeghen sinen gherechten here.
Hier binnen heeftmen vernomen/
Dat des Coninx bode es comen
Van Vrankrike anden Hollantschen Grave/
Eñ boet hem van siere haven/
Dat hi in sijn helpe ware/

Hi

Doen hi sijn Sermoen hadde gedaen
Eñ en wech soude gaen,
Quam van achter die quade tyran,
Eñ dorstac den heiligen Man
Met een swerde ——

zo vind ik ook *uten kere*, Doctrinale B. III. £ 32 d.

Mar die verwoede hoverdicheit
Eñ nijt eñ ghierycheit
Verwinnen den mensche so seere,
Dat sine werpen uten kere.

dat is zo veel als *blind eñ doof* maaken, gelijk een hollend paard. Doch die spreekwyzen zijn niet overal van den zelfden nadruk. *Doven* kunt gy hier noch vinden IV. 607. en VI. 1002. *Uten kere* VIII. 358. 857. 1252. Doch die gansche uitweiding over 't gedrag van den Graaf van Vlaandren, is my verdacht.

ỷ. 1221 sleerch in thore) de Andd. *toghe bi thore*, 't welk Alk. verklaart, *by d'ooren slingerde*. Men leeze en verstaa het zomen wil. Ik geloof niet, dat het van Melis is.

ỷ. 1229 anden Hollantschen Grave) 't is wat byzonders, datmen hier in B leest, *andes Hollants Grave.*

ỷ. 1243

Hi woude hem/ stille eñ openbare/
Sinen vader helpen wreken. *Jan de Eerste.*
Doe begonden men hier omme te spreken.
De Grave van Vlaendren boot al ghelike/
Hi woude den Neve maken rike/
Woude hi hem in staden staen.
Wat holpe? het moste so gaen
Daer/ also alst ganghen soude.
Men dede dat haer Walfaert woude.
Wat men sprac/ of wat men riet/
Dat ne diede al gader niet.
Hadde de Coninc ghewilt gheven
Half dat Coninccrike sijn leven
Hetne hadde een twint niet besloten:
Men hadt wel int dat ghegoten.

Em-

℣. 1243 ghewilt gheven) voor *willen gheven*. zie by II. 28.

℣. 1245 Hetne hadde een twint niet besloten) Seb. tekende hier aan: *Niet met allen; men soude het wel dese verwe gegeven hebben, dat hi in sine vrienden meer dan een vreemde gehouden waer.* Alk. alleen op dit vaars: *Niet met al geholpen.* Dit is meesterlijk getroffen; want *besluiten* betekende van ouds ook, *baaten*, *helpen*. Ferguut f. 24 a.

Sijn vlien conste hem niet besluten.

Walewein f. 39 b.

Juwe were mach u niet besluten;
Al waren siere binnen, die sijn buten,
Wi souden hem allen nemen tleven.

ook *versluiten:* f. 8 d.

Waer hi mi siet of can ghenaken,
Gaet hi zijn sceren met mi maken,
Eist in die kerke of daer buten:
Ic scouwene, hen can mi niet versluten,
Hine hout altoos met mi zijn spot,
Ghelijc of ic ware een sot.

℣. 1246 Men hadt wel int dat ghegoten) 't luidt altijd wel, datmen zynen Maagen dient boven eenen Vreemden.

Ver-

Jan de Eerste.

Emmer dat hi scoudich ware
Sinen maghen openbare
Te dienen / dan enen vreemden;
De nochdan dat gheteemden /
Dat si daer toe gaven raet /
Eñ holpen met alre daet /
Dat sijn vader wort ghedaen.
Ay hi Gode! dat was mesdaen /
Dat hi metten ghenen soude
Gaen vechten / of men woude /
De sinen vader metter hant

Vint.

Verstaa hier door *Maagen* Graaf Guy en zyne Zoons, Grootvader en Oomen van Graaf Jan: en door den *Vreemden*, den Koning van Vrankrijk: die echter alleen de *Vriend* van Graaf Florens geweest was.

ꝟ. 1250 **De nochdan dat gheteemden**) *de*, is, *de welken*, te weeten *Maagen*. *Nochdan*, voor *nochtan*, komt in M elders niet voor. *No dan*, dat het zelfde is, vind ik, Walewein f. 41 b.

Soe es bevaen met Rudders minne;
No dan-*ne had soene niet ghesien.*

en f. 57 b. *Ic segghe iu* no dan —— Maar eindelijk, wat is hier *gheteemden*? Seb. verklaart het; *Die zich niet scameden*: doch dat is geen verklaaring des woords: Alk. *Dat onderstaan hadden*, *daar aan schuldig waren*. Het laatste wijkt ook te verre af: maar *onderstaan hadden* schijnt nader by te komen. Der Sielen Troest f. 73 c. *noch hadde hi anxt voer dat kint, eñ nam dat kint, eñ bevalt een Ridder, dat hi dat doden soude. Die Ridder en* teemde *dat kint niet te doden, eñ dede* [d. i. gaf het] *sijn herde, dat hi dat kint soude draghen opt velt, eñ latent leggen*. Daar de woorden, *Die Ridder*, enz. niet onvoegelijk konnen verklaard worden: *De Ridder* onderstondt *niet dat kind te dooden* enz. Maar dit is verscheidelijk uit te drukken. Want die zelfde woorden konnen ook verklaard worden; De Ridder kon *van zich zelven niet verkrygen dat kind te dooden*. En dit laatste sluit ook volkomelijk op deeze plaats van onzen Dichter: maagen, *die ver*

zich

Vinc. Ghi moghet weten te hant/
Dat de van Aemstelle eñ van Woerden
Mochten vertellen in groter hoerden/
Dat si metten Grave souden
Vechten/ op dat si wouden/
Eñ met hem toe gaen in sine scare/
De sinen vader openbare
Vinghen/ eer hi bleef doot.
Bi Gode! dat was iamer groot/
Datmen des moste ghehenghen/
Dat ment daer toe soude brenghen/

Dat

zich zelfs hadden konnen verkrygen, dat zy met raad en daad holpen om Florens te doen vangen. Die nu iet schandelijks, als hier, *van zich zelven kan verkrygen*, die *gedoogt* zekerlijk iets. En dit *Gedoogen* schijnt my, tot noch, het eenige woord te zijn, om, in 't algemeen, en kortst, te zeggen, wat dit *Teemen*, of *Geteemen*, bediede. Allerduidelijkst vind ik deeze betekenis by Cl. Willemsz B. III. c. 5.

Dat God *des niet en wil* ghetemen,
Dattet een goet eynde mach nemen.

Nu zalmen, geloof ik, ook lichter verstaan deeze woorden uit Walewein f. 43 a.

—— *het ware grote sonde*
Dedic den Ruddre tleven nemen;
Hoe soude mijn herte moghen themen?

beter, geloof ik, *soudet*. En weder f. 47 c.

Lietic mi die Joncfrouwe nemen;
Hoe soudict moghen ghetemen?

daar *moghen ghetemen*, wederom is, *gedoogen*; doch in de bepaalde betekenis van, *van zich zelven verkrygen* of *konnen uitstaan:* in 't Latijn *sustinere.* Zo leestmen in Consol. ad Liviam Aug.

Tene ego sustineo *positum scelerata videre?*

waaruit de twee laatstaangehaalde plaatsen uit Walewein vooral, konnen opgehelderd worden. Uit dit *teemen* is, in een' anderen zin, gesprooten ons *betaamen.*

Jan de Eerste.

Dat een kint alwus dade.
Ic ne was daer niet te rade.
Had mens daer op mi ghegaen/
Ic hadt helpen weder staen/
Eñ eens anders had ic ghedacht/
Had icx wel ghehadt de macht.
Het moste wesen/ het was bescreven.
Dit was te voren al bedreven/
Dats her Wolfaert machtich was.
Al hadde ghedocht yement das/
Dat tander beter hadde ghewesen;
Men moeste hem volghen dus in desen.

De

v. 1270 Ic ne was daer niet te rade) ik spreek hier alleen van dit vaars, om te zeggen, dat het in A niet gevonden wordt. zie boven by *v*. 122. en by *v*. 1068.

v. 1276 te voren) in B *te vere*. in M *ter Vere*. doch lees, met A, *te voren*. en in den volgenden regel *Dats* [dat des] en niet *Daer*, gelijk in de Andd. zie hier den zaakelyken inhoud van *v*. 1275—1281. „ Het kon niet veranderd „ worden; de *Brieven* waaren gemaakt. Het was AL TE „ VOOREN zo besteld, dat Heer Wolfaard die [*Brieven*] in „ handen hadt: Zodat, schoon al iemand hadt willen beweeren, datmen de zyde van Vrankrijk, en niet van Vlaandren, te kiezen hadt; men moest doch Heer Wolfaards zin „ doen. het werk lag reeds te vast in 't ciment". Dit houd ik voor eene treffelyke opheldering deezer geschiedenisse; en die allerleevendigst vertoont den aard van Heer Wolfaard, die niets bedoelde dan zijn eigen. En hiertoe diende ook, dat hy den Graaf in openbaaren oorlog zocht te brengen met den Graaf van Henegouwen, byzonderen en voornaamsten vyand van Wolfaard, en van Vlaandren, en onwankelbaaren vriend van Vrankrijk. Dit geloof ik, dat, op dien tijd, by Wolfaard zwaarst weegde.

v. 1282 lede gaste) onaangenaame gasten, die hem *niet lief* waaren. De Andd. *droeve gasten*. Fl. en Bl. f. 5 b.

Alst

De stucken waren ghemaect vaste. JAN de Eerste.
Doe quamen den Grave lede gaste.
Dat waren van Vlaendren sine Omen.
Si hadden/ datse God verdoemen
Moeste/ of si gaven raet
Tot so jamerliker daet:
Eñ of si noyt tote enigher stede
Penseden so onnoyaelhede;
Eñ of si de mordres hadden ghesien
Sonder enich malengien;
Eñ of de verraders van Amestelle/
Eñ die van Woerden sijn ghesellE

Opt

Alse dan die leede *niemare*
Florise te voren quame van bare,
Dat si doet es ——

En f. 7 c.

Dit heeft beraden die leede *nijt*.

Ferguut f. 3 d.

Si riepen: Ribaut, *pautenier*,
Die leede *duvel droucb u bier*.

en f. 27 d. —— —— —— *galgenere*,
Die leede *duvel bracht u bere*.

dat is *bier*, als blijkt uit het voorgaande: zie by I. 286.

v. 1288 onnoyaelhede) Melis verhaalt hier, wat de Vlaamsche Oomen van onzen Graaf Jan, hem, met duuren Eede, gezwooren hebben; te weeten, dat zy onnozel waaren van het gepleegde Verraad tegen Florens. Maar Melis twijffelde v. 1299. of zy *wel zwoeren*: en laat het oordeel aan Gode. Maar, aan den anderen kant, schijnt hy te spotten met de woorden der Vlamingen. want *onnoyaelhede*, hier; *malengien* v. 1290; *confort*, v. 1293; smaaken meer naar Walsch-Vlaamsch, dan naar de taal van Melis, dat is, goed Hollandsch.

v. 1292 Eñ die) en ook dit vaars ontbreekt in A.

[redacted]

Jan de Eerste.

Oyt van hem hadden confort/
Alsa vele als een woert/
Eñ oyt van hem gheborvert waren:
So moeste de duvel in hem varen.
Des haden si al openbare:
Eñ her Roebrecht swoert aldare.
Swoer hi wel? God weet al.
Wat holpe hier of groot ghescal?
Dat kint moste alsa ghedoghen.
Nochtan sach hijs noyt in doghen/
Hine sloech sine oghen ter eerde neder/
Eñ cume woude hi opsien weder.
Het most wesen/ het was om niet.
Doe voer hi over te Bierbliet/
Eñ voer te Ghent/ als ic wane.
Daer saghen dOudervader ane/
De sere blide was van desen/

Eñ

✝. 1298 Eñ her Roebrecht swoert) Robrecht, niet van *Artois*, gelijk Alk. hier weder beuzelde even als boven IV. 1232 maar van *Vlaandren*, oudste zoon van Graaf Guy, en dus oudste Oom van Graaf Jan van Holland.

✝. 1301 Dat kint) te weeten, de jonge Graaf Jan, die, tot zijn dood toe, een *kind* gebleeven is.

✝. 1308 dOudervader) dat is de, of zijn, *Grootvader*, namelijk Graaf Guy. in A *doude vader*. in B gansch bedorven, *doude vaderen*. Limborg B. VI. f. 68 c.

Hine soude wreken bede gader
Sinen Vader eñ sinen Oudervader.

Maerlant IX. 33. f. 57 a.

Ende Absalon die ontflo
Tote Tholomayse, sinen Oudervader.

tot Thalmai; II Sam. XIII. 37. die de Vader was van Maacha,

Moe-

Eñ hietene willecome wesen. Jan de Eerste.
Een stic bleef hi met hem daer.
Eñ cortelijken daer naer
Keerde hi weder in sijn lant.
Doe ghevielt/ dat tē hant
De Coninc keerde/ de was comen
Ute Inghelant tsinen vromen;
Eñ maecten vrede onderlinghe
De Inghelsche eñ die Vrancse Coninge.
De Coninc voer wech te hande/
Eñ liet Vlaendren in de scande.
Hoe si voert voeren/ weet men wale.
Van hem latic nu staen de tale/
Want ics van hem niet began;
Eñ wil weder keren dan
Daer ic de tale of begonde.
Also als ic ghemerken conde/

In

Moeder van Absolon, aldaar III. 3. Dit houd ik voor 't rechte woord: hoewel ik beneden VI. 339. daar van Koning Willem, den anderen Grootvader van Graaf Jan, gesproken wordt, in Allen vinde *Oudevader*. *Overoudervader*, voor *Overgrootvader*, zeide Vrouw Maria: zie boven by ℣. 9.

℣. 1315 De Coninc keerde) dat is, zegt Alk. *veranderde sijn oorlogsdrift in Vreedes begeerte.* Maar ik kan daar zo veel geheimen niet in vinden. Melis zegt eenvoudig: *De Koning, die uit Engeland in Vlaandren was gekomen, keerde:* dat is, als ℣. 1319. *voer wech*; te weten, naar Engeland, vanwaar hy gekomen was.

℣. 1325 Daer ic de tale of begonde) voor *ic de*, staat in A *icte*. even als boven ℣. 461.

[redacted]

Jan de Eerste.

So was haer Wolfaert allene
Hoeft vanden Rade alghemene.

Daer icte *tale ſtanden liet.*
Ik heb hier liever de Andd. willen volgen.

BREEDER
AANTEKENINGEN
OP HET
VIJFDE BOEK.

ꝟ. 272 Woensdaghes daer na) dat is, zegt Alk. *de* B. V.
aaf gaf den geest op den 28 *van Junius* 1296. 't Is vreemd, ꝟ.
men den Sterfdag van Graaf Florens nu noch zoekt, schoon 272.
geen dag genoemd kan worden, die in onze Oude Histo-
i bepaaldelyker aangeduid is, dan juist deeze. M. Vossius
IV. p. 173. noemt dien in 't Latijn *VI Kal. Julii*; dat is,
ijk zijn Vertaaler dat p. 208. wel uitdrukte, *den* 26 *Juny*.
ca, en na hem, Jo. a Leydis, L. XXIV. c. 29. zeggen, *V*
l. Julii; het welk ik mede onder de Bylaagen van Alk.
iter onzen Dichter, wel vertaald vinde, *op den* 27 *Juny*.
Goudſ. Kronijk p. 74. dat de Graaf verslagen is *op sinte*
ters en Pauwels Avond: en dat is 28 *Juny*. De Klerk p.
ı. dat het geschied is *op die Kalende van Junio:* en dat zou-
zijn 1 *Juny* waarop de heer Uitgeever aantekende: *Hier is*
getal uitgelaaten, *'t moet zijn* IV Kal. Jul. *en niet* van Ju-
: *wijl Graaf Florens den* agt-en-twintigsten Juny *des jaars*
)6 *vermoord is. 't gene klaar beweezen wordt in de Refor-*
tie van Amsterdam door J. le Long p. 154, 155. Ik heb
ı hier, vooreerst, niet anders te doen, dan te zien, welke
klaare bewyzen van le Long mogen zijn. Nu zie ik daar,
hy den misslag van Alk. begaan in die verklaaringe van 12
van Junius (zie boven by ꝟ. 95) lang voor my genoemd
ft eenen Merkelyken misslag. Le Long zegt: *Thans ziet*
ı *'er noch*

AN°.
12 —
DĒ —
JUNY.

) *ik geloove dat 'er eertijds gestaan heeft*

AN°.
12 96
DĒ 28
JUNY.

[redacted]

B. V. *Want Graaf Floris is den* 28sten Juny *des jaars* 1296 *vermoort*
v. *geworden.* Eer ik voortgaa, zal ik hier kortelijk melden,
272. dat in Eikelenbergs Beschr. van Alkmaar p. 96 is ingevoegd eene andere, en laatere, aftekening van die zelfde kist, die *G. Boomkamp ad vivum delineavit*, met het ingevulde opschrift; doch den dag bepaalende, niet, gelijk le Long deedt, op 28, maar op XXVII Juny. Gy kunt het daar naarzien. De redenen van le Long vindtmen in deeze volgende woorden. *Want*, zegt hy, *volgens 't verbaal van M. Stoke, L. van Veltbem, de Goudſ. kronijk, enz. wierdt hy op S. Jans Avond in den Zomer, dat is* den 23 Juny *gevangen, en* vijf dagen daarna, *volgens M. Stoke, dat is op S. Pieter en Paulus avond, volgens de Goudſ. kron. zijnde* den 28 Juny, *wierdt hy vermoort. Zodat Jan Gerbrandsz, deeze moord op den* 27 Juny, *en Beka op* V Kal. Julii, *ſtellende, een dag te vroeg rekenen, vermits de Feeſtdag van* S. Pieter en Paulus *altijd op* 29 *Juny komt.* Hierop gaat hy dus voort: *Noch meer ben ik verwonderd, dat in Bat. Sacra van den Heer van Heuſſen gezegt werdt: „ Van deezen Graaf Floris ſtaat het volgende „ aangetekend in het Doodboek van S. Pieters Kerke te Utrecht:* „ Op den 28 *Mey* in 't jaar 1296 is gedood de doorluchtige „ Graaf, enz". *Maar nademaal ik hier klaar heb aangeweezen, dat deeze Moord* den 28 Juny, *en niet den* 28 Mey, *is voorgevallen, zo geloof ik dat dit een miſſlag van den Drukker of Uitſchryver zal weezen, die* Mey *in de plaats van* Juny *heeft gezet.* Le Long beweert dan, in alle deeze woorden, dat Graaf Florens vermoord is den 28 Juny: met eene dubbele ontkenninge; in het eerste gedeelte dier woorden, dat het niet geschied is op 27 Juny, of *V Kal. Julii:* in het laatste, dat het ook niet geschied is op 28 Mei. In 't laatste heeft hy gelijk. Maar dat hy zich zo verwonderd toonde over het geene hy by den éénen van Heussen geleezen hadt, spruit, gelijk de Verwondering doorgaands, uit onkunde. Want vooreerst, al onze oude Schryvers, die deezen Dag, of in 't Latijn, of in het Duitsch op de wyze der Latynen, uitgedrukt hebben, zeggen eenpaariglijk *V. Kal.* of *op die* Vijfde *Kalende.* noit *VI Kal.* Ja ik houd my verzekerd, dat ook by dien Klerk, in de aangehaalde woorden, *op die Kalende van Junio*, alleen uitgevallen is het woord *vijfde*, *op die* vijfde *Kalende van Junio*; en dat hy mede dacht om 28 *Mei.* Want die dwaling was gemeen onder die oude Kronijkschryvers, op

op welker zeggen ik niet den meesten staat maake. Het zelfde Doodboek van St. Pieter te Utrecht, door van Heussen (door le Long zekerlijk uit de vertaaling) bygebragt, wordt in 't Latijn aangehaald door A. Matth. T. III. p. 184. en daar lees ik mede, *V Kal.* Junii (28 Mei): ja Matthæus stelt dien Dag vast; te meer, geloof ik, omdat hy, daar, in de Vertaaling van Beka ook las p. 185. *op die V Kalende van* Junius *ruste by in Gode.* Alk. in zyne meergemelde Bylaagen, schijnt een ander *MS* van die Vertaaling gehad te hebben; want daar leestmen; *op die V Kalende van* Junio *ruste by in onsen Heer.* Dit doet my vreemd, alzo ik in twee *MSS* van de Vertaaling, die ik bezit, duidelijk vinde, *op die V Kalende van* Julius, niet *Junio.* En zo leestmen by Beka zelven *V Kal* Julii, dat is 27 *Juny.* Noch vindenwe onder de Bylaagen van Alk. een lang verhaal wegens Graaf Florens uit den Fasciculus Temporum van W. Rolevinc, vertaald door Veldenaar, waarin al mede gezeid wordt, *op die Vijfte Kalende van* Junius. Maar de Monik Rolevink wordt hier zeer kwaalijk bygebragt, omdat die in zijn Latijnsch Werk geen woord spreekt van onzen Graaf Florens; en noch te meer, omdat Veldenaar zelf een Kronijk geschreeven heeft in het Duitsch, waaruit Alk. dat verhaal veel beter zoude ontleend hebben; en waarin die zelfde woorden, *op die V Kalende van* Junius gevonden worden. Bewyzen genoeg, dat le Long zich verwonderde over iets, dat allergemeenst was. En merk wel, dat de gansche verzinning gesprooten is uit het schryven van eene *n* voor eene *l*, *Junius* voor *Julius*; en dat, by de oudsten, nergens verschil is in *V Kal.* of *de Vijfde Kalende*; het welk, zomen *Junius* leest, ons wijst tot 28 *Mei*; zo *Julius*, tot 27 *Juny.* Le Long beroemt zich dan met reden, dat hy klaar aangetoond heeft dat deeze Moord niet is voorgevallen op 28 Mei. Doch dat hadt geen ander bewijs noodig, dan dat Florens eerst op 23 Juny gevangen is, en dierhalve op 28 Mei, zo weinig als op 12 Juny, heeft konnen vermoord worden. B. V. ℣. 272.

Dit had ik te zeggen op het tweede gedeelte der aangehaalde woorden van le Long: laat ons nu zien, wat hy in 't eerste zegt. Daar stelt hy, dat Florens gesneuveld is, niet den 27, maar den 28 Juny. Om redenen; dat Florens *den 23 Juny gevangen, en vijf dagen* daarna, *volgends Melis Stoke, dat is, op S. Pieters en Paulus avond, volgends de Goudſ.*

B. V. *Kronijk*, *vermoord is geworden.* Maar dit is rondom mis.
℣. Want de twee Getuigen, op welker overeenkomst le Long
272. zich beroept, en zijn besluit vestigt, komen geenszins overeen. *Wat is vijf dagen daar NA?* 't Zelfde dat ik leeze in de Vaderl. Hist. B. IX. p. 80. *op den vijfden dag NA zyne Gevangenis.* En zo dacht ook de Schryver van de Goudf. Kronijk. De Vijfde dag NA zyne Gevangenis (*Captura*) was, inderdaad, 28 Juny; alzo het zeker is, dat 24 Juny de Eerste dag is NA 23 Juny. Nu is de vraag, waar Melis Stoke iet diergelijks gezeid hebbe? Nergens. Integendeel, boven ℣. 36. zegt hy duidelijk:

RECHT *OP den Vijfden daghe.*

en wederom ℣. 269 *OP den Derden dach.* Verstaa den Derden, den Vijfden dag, niet NA, maar VAN, zyne Gevangenis (*Captivitas*), waarvan de Eerste geweest is 23 Juny, en gevolgelijk de Vijfde, niet 28, maar 27 Juny. Dat is eenvoudig en klaar. Kan nu evenwel iemand noch twijffelen, die gelieve het volgende te overweegen. In 't jaar 1296 was de Zondagsletter, in de tien laatste maanden, G. Gevolgelijk was 23 Juny een *Zaterdag*; en dees de *Eerste dag*: de *Derde*, OP welken die Brieven geschreeven zijn, *Maandag* 25 Juny: de *Vijfde*, OP welken de Graaf vermoord is, *Woensdag* 27 Juny. En dit zegt Melis hier ℣. 272. vergeleeken met ℣. 36. zo even gemeld. Beka heeft Melis, en Jô. a Leydis heeft Beka gevolgd; en daarom schreeven zy de waarheid; die G. Boomkamp, nu onlangs, ook wel heeft weeten te vinden, als wy gezien hebben.

Toen ik het bovenstaande schreef, wist ik noch van geen Charterboek, en had niet de minste kennis van dien Brief van Loef van Kleef aan den Koning van Engeland, dien ik sedert aldaar gevonden heb p. 572. In den zelven wordt de dag, die den Graave Florens de laatste geweest is, genoemd, *quarta feriarum*, dat is WOENSDAG. Dit bevestigt de getuigenis van Melis. En de Heer Mieris heeft daar zeer wel op aangemerkt, dat die *Woensdag* geweest is 27 Juny, en dat Florens op dien dag vermoord is. Le Long, met zyne bewyzen voor 28 Juny, blijft dan die hy was.

℣. ℣. 661 Als dit de Grave Jan vernam) tusschen dit en
661. het voorgaande vaars volgen, als gezeid is, in de Andd. 128 regels, die niet zijn van Melis. Zy behelzen geen Sermoen;

maar

ıar een verhaal van zaaken, waarvan het beste gedeelte over- B V.
llig is, omdat wy 't reeds by Melis geleezen hebben; het ý.
erige verwerpelijk, omdat het Melis, en somtijds lijnrecht, 661.
edersspreekt. Ondertusschen schijnt het voornaame oogmerk
n deezen Broddelaar geweest te zijn, om Wolfaard en Re-
sse, vooral den eersten, te overtuigen van schuldig geweest
zijn aan het Verraad tegen Graaf Florens. Om u van 't
n en 't ander eene korte schets te vertoonen, zullen wy de
oeite neemen van dat alles hier, by deelen, in te voegen,
et myne Aanmerkingen op elk van dien. Ik geefze gelijk
ze leeze in B, hebbende alleen twee of drie schrijffouten
t M verbeterd Zie hier de 29 eersten.

„ Wildi horen alte hant,
„ Hoe dat quam, dat bewant
„ Die Grave van Vlaenderen dese dinc?
„ Doe die zake also verginc,
„ Dat Grave Florens wert gevaen,
„ Als ghi wel hebt verstaen,
„ Voerden die van Dordrecht in haer geleide
„ Heren Wolfaert, als ic u seide,
„ Tot dat si quamen ter Vere.
„ Doe dede hi des hi hadde ghere.
„ Hi voer in Vlaendren, eñ brochte
„ Heren Ghyoet, als hi eerst mochte,
„ Eñ omt volc so provede hi,
„ Eñ sine Vriende waren hem bi,
„ Eñ men gaf tsout mildelike.
„ So dat hi in ene weke
„ Vergaderde een groet ghetal
„ Van luden, die hem wouden al
„ Helpen, want hi penninghe gaf.
„ Dat en coste hem niet een caf;
„ Die Grave van Vlaendren betaeldet al,
„ Groet eñ cleen, breet eñ smal,
„ Want hi sende penninghe daer.
„ Doe dochte hem dat verloren waer
„ Dat si pijnden, sine mochten bringhen
„ Middelborch tot haren dinghen.
„ Si ghinghen hier om te rade doe,
„ Eñ gaderden volc, eñ setten hem toe,
„ Eñ belaghen doe die poert.

B. V. Wat vindtge in dit alles, dat gy niet reeds wist? Dit, zultge
✝. licht zeggen, dat Wolfaard zelf, ✝. 11, *voer in Vlaandren, en*
661. *Gyoet in Zeeland bragt.* Doch juist dit is valsch; gelijk mede is, dat hy Middelborg openlijk zoude belegerd hebben. Zie het bewijs by onzen Dichter ✝. 687. met onze Aantek. aldaar. Ook wordt in de Goudſ. Kronijk p. 76. gezeid, dat de *Vlamingen* Middelborg belegerden, zonder *Wolfaard* eens te noemen. Dees Kronijkschryver hadt Melis hier voor zich; als blijkt uit de orden van zijn verhaal, en uit het voorgaande p. 75. daar hy zegt: *Gerrit van Velsen ende Willem van Zanen ende noch twee ander*, DIE ICK NIET EN KENDE. Het welk al te duidelijk naargeschreeven is uit Melis ✝. 384–386.

—— *Gheraerde, en Willam mede*
Van Zaenden, eñ noch hem tween,
IN CANRE U GHENOEMEN GHEEN.

Mogelijk hadt die Kronijkschryver geschreeven, *die ic niet noemen en can.* Maar al hadt *Wolfaard*, in persoon, Middelborg belegerd gehad, moest de Broddelaar ons daarom, alsof wy 't vergeeten waaren, weder te binnen brengen, dat Graaf Florens was gevangen geworden; dat Wolfaard zich naar Dordrecht, en vandaar naar Ter Veere, hadt begeeven: en zulks, om ons andermaal te zeggen, 't geen wy ✝. 651 (doch zie daar onze Aantekening) reeds geleezen hadden; dat hy Middelborg belegerde? Laat ons voortgaan.

„ Ic seg u, datmen heeft ghehoert,
„ Ne hadde Middelborch ghedaen,
„ Dat si souden hebben bestaen
„ Te verlossen al openbare
„ Op Cronenborch die Moerdenare:
„ Want si riepen binder tijt:
„ Al [*Ai*] Heer Wolfaert! waer ghi sijt?
„ Ghi merret ons alte langhe:
„ Mochti ons helpen uten bedwanghe,
„ Het waer tijt, dat ghi waert comen,
„ Of het sal ons luttel vromen.

In de Vaderl. Hist. B. IX. p. 101. wordt dit aldus gemeld: *Men verzekerde, te dien tyde, dat hy* [Wolfaerd] *zig verluiden liet, het slot Kroonenburg, toen nog niet opgegeven, te willen ontzetten, zo dra Middelburg bemagtigd zou zijn: 't welk, zo 't geloof verdient, klaarlijk bewijst, dat hy met de verbonden' Edelen verstand hieldt.* 't Is my lief, dat die oor-

deel-

lkundige Schryver twijffelde, of het geloof verdiende. B. V.
ar ik twijffel, of het wel, met mogelijkheid, kan waar ℣.
ı. Indien 't beleg van Middelborg Wolfaard belet heeft 661.
onenborg te ontzetten, zo moeten die twee plaatsen, op
ıen en zelfden tijd, belegerd geweest zijn. Als dit zo niet
geweest, moet de gansche vertelling, wegens 't ontzet van
onenborg, voor een Fabel, en de verteller voor een Beu-
aar, en, in dit stuk, voor een' valschen Beschuldiger, ge-
uden worden. Hoelang het beleg van Kronenborg eigelijk
luurd hebbe, weet ik niet. Zekerlijk was het geeindigd,
de Graaf, of Loef, van Kleef naar Dordrecht reisde, daar
eenigen tijd, met Heer Guy van Henegouwen, over de
oogdye, getwist heeft: waarna dees, te kort schietende, zich
ır Bergen; de ander, naar den Haag begaf. Nu, op dien
l, zo lang na de overgaave van Kronenborg, was Middel-
rg door de Vlamingen noch niet belegerd: gelijk zonneklaar
jkt uit het echte verhaal van Melis, zo als wy 't uit 𝔄 gee-
n. Want Graaf Jan, die in de eerste drie dagen na zyne
mste in Holland (hy was, toen Guy en Loef saamen kee-
n, noch in Henegouwen) veel volks vergaderde ℣. 544;
ırna te Delf eene week vertoefde ℣. 553; begaf zich ver-
lgends, met een leger, naar Amsterdam, om het Huis te
uiden te ontzetten ℣. 585. Eenigen tijd daarna kreeg hy
rst tyding van 't beleg van 't Kasteel te Medenblik ℣. 641.
vervolgends van dat der Stad Middelborg ℣. 650. Op dit
rhaal gaat Melis aldus voort ℣. 661.

Als dit de Grave Jan vernam,
HAESTE *bi hem, eñ quam*
Te Middelborch, als hi eerst mochte.

ıar is dan, tusschen de eerste tyding die hy 'er van kreeg,
zijn vertrek derwaarts, geen tijd verloopen; en dierhalve
allerzekerst, dat het beleg voor Middelborg geslagen is, ver-
ıeiden weeken na de verovering van Kronenborg; en gevol-
lijk valsch, dat Wolfaard oit zoude hebben konnen denken
ı Kronenborg te ontzetten na 't bemagtigen van Middel-
rg. Men behoefde geen nieuwe stukken te verdichten ten
te van Wolfaard: hy hadt genoeg op zyne hoornen. De
eschuldiger vervolgt:

„ Hier bi hebbens hem vermeten
„ Luden, dat sijs die waerheit weten,
„ Eñ ment oec bi deser tale

B. V. ✝. 661.

„ Mochte proven harde wale,
„ Dat hi van haren doen wel wiste:
„ Al wast dat Gheraet miste
„ In sine biechte, eer hi bleef;
„ Of dat die Clerc niet en screef,
„ Doe men dat Lyen brochte voert
„ Al tot Dordrecht in die poert.

De naam van Wolfaard werdt, in de geschreeven Bekentenisse van Velzen niet gevonden: en dees, die dit getuigt, weet niet, of Velzen zelf daarin gemist, of de Klerk kwalijk geschreeven hebbe. Dit hadt hy voorzigtiger gezweegen. Men vordert in Getuigen redenen van weetenschap. In deezen vinden wy bewyzen van onkunde. Doch nader bescheid zal hy ons geeven ten opzigte van Renesse:

„ Die Clerc versweech oec in die lesse
„ Van Heren Jan van Rinesse,
„ Dat sint *Heer Gbye van Henegouwen*
„ Oerconde met goeder trouwen,
„ Eñ *van Oerscot Heer Daenkijn.*
„ Dit waren die zegghers mijn,
„ Want ict van hem hebbe ghehoert.
„ Daer om heb ict ghebrocht voert:
„ Anders haddic stille ghesweghen.
„ Want ic in gheenre weghen
„ Jement belieghe tenigher stonde.
„ Wat ic scrive, dats bi orconde.

Dit schijnt wat; doch 't is klatergoud. Vooreerst die betuiging van niemand te willen beliegen, kan iemand achterdenken geeven, of dit zelf niet een logen zy. Wy hebben iet diergelijks reeds te vooren, in eene andere Broddeling, aangetoond. Doch 't zy zo. *Heer Gbye* en *Heer Daankijn* hebben dit aan deezen Schryver verhaald. Maar waartoe dient zulks? Wy hebben IV. 1244. reeds geleezen, dat, volgends de Bekentenis van Velzen, Renesse mede van 't Verraad geweeten, en het zelfs aan zes zyner Knaapen voort verteld zoude hebben. Doch zie aldaar onze Aantek. by ✝. 1235. Ja Melis zelf zal ons, VII. 7–15, verhaalen, hoe Renesse getracht heeft, zich by Graaf Jan II te zuiveren

Van dattene Gheraert badde bedraghen.

zie ook aldaar onze Aantek. Alkemade, zich beroepende op deeze vertelling van die twee Heeren, zegt in zijn Voorbericht

richt p. 2. dat Melis Stoke *niet onzelden en op vele plaatsen* B. V.
getuigd, zijn verbaal gedaan te hebben uit de mond van oor- en ℣.
oog-getuigen, veel al de voornaamste Heeren in die tyden; wel- 661.
ker namen hy ook zomwylen, ten blyke zyner goede trouwe, opentlijk te boek steld. Doch 't is Alk. die 't zegt, en met zijn, *niet onzelden en op veele plaatsen*, dat is ZELDEN EN DIKWILS, vertelt van een' Zwarten en Witten. Nergens heeft Melis zich beroepen op de getuigenis van eenig voornaam Heer; veel min dien genoemd. Merk ook met my aan, dat zulke Lapzalvers een verderffelijk en verfoeilijk volk zijn; niet alleen ten opzigte der Historische waarheid, dat wel het voornaamste is; maar, daar ik hier byzonderlijk op doel, omdatze ook besmettelijk zijn, en somtijds verstandige Mannen, door hunne droomen, mede aan het droomen helpen. Wie zou gelooven, dat Heer *Guy van Henegouwen* en Heer *Daenkijn van Oorscot*, om de getuigenis, hier gemeld, almede te boek staan als schuldig aan het Verraad? Van *Heer Daenkijn*, kunt gy 't vinden by Scriverius Oud Batav. p. 289. of in zyne Graaven p. 253. Zodat het aan Alk. misschien te vergeeven is, dat hy, nevens den naam van *Heer Ghye van Henegouwen* boven gemeld ℣. 53. by hem p. 139. ℣. 10 van onderen, aantekende, *Die mede van 't Verraad wist.* enz.

„ Dus dede Heer Wolfaert in die noet,
„ Doe Grave Florens was doot,
„ Eñ ment lant besetten soude,
„ Dat hi ontfinc also houde
„ Die Vlaminghe, eñ Middelborch belach.
„ Men hadden op den selven dach
„ Doot gheslagen, hadmens vermoet.
„ Tfolc was also verwoet
„ Dat althant [*of*, al tlant] was beroert,
„ Dat hi van Dordrecht was ghevoert.
„ Dat so wetic harde wale,
„ Hi lach daer voren ten selven maele
„ Den somer eñ den herft mede,
„ Dat die dam behielt die stede
„ Bi Arnemuden, daer hi lach.

In deeze Vijftien regels is weder niet nieuws. Dat zy Middelborg belagen, leezen wy hier voor de derde reize: zie deezen Brok, boven ℣. 29. en onzen Dichter ℣. 651. Ja wy leezen hier ℣. 72. voor de vierde reize, dat Wolfaard van Dordrecht

B. V. ✝. 661. drecht *gbevoert* is: zie wederom in deezen Brok ✝. 7. beide ontleend uit Melis IV. 1571. die het zelf noch eens met een woord aangeroerd heeft V. 243. Dat het beleg van Middelburg *den zomer en den herfst* zoude geduurd hebben, is eene tastelyke onwaarheid. enz.

„ Ic ne hoerde noyt maken gheelach
„ Die vander poerten op den Grave,
„ Dat hi hem dode eñ have
„ Ghelden soude, eñ hare scade;
„ Al es mens nu worden te rade,
„ Dat elc sine scade eescht.
„ Ic waent noyt eer wort gheeescht.
„ Die poerters daden hare scout,
„ Waren si ionc ofte out.
„ Doe si nochtan hadden verloren
„ Haren Heer, des si thoren
„ Hadden eñ groten rouwe,
„ Pensden si nochtan om die trouwe,
„ Die si sculdich waren te houden.
„ Hierin laticse onbescouden.
„ Al boet men hem zilver eñ gout,
„ Eñ voer hem lach mit groter ghewout,
„ Si wouden nieten der aventuren,
„ Eñ nemen des hem mocht gheboren,
„ Eñ hielden vast die poerte op Gode.
„ Andren troest no anderen bode
„ Hadden die poerters onder der sonnen,
„ Also als wijt ghemerken connen,
„ Sonder dat si hadden verstaen
„ Dat in Hollant dus is vergaen,
„ Eñ dat die Grave van Henegouwen
„ Hem pijnde, met wel goeder trouwen,
„ Tlant te berechten, als hi dede.

Noit hoorde ik, zegt hy, dat de Poorters van Middelborg beweerd hebben, *dat de Graaflijkheid van Holland* (dit zijn de woorden van Alk.) *haare gedoode Burgers en onkosten moste vergoeden: al is men bedendaags gewoon:* enz. Hoe dit hier te pas kome, mag zeggen die 't weet, ik weet het niet. Van zulk een gebruik, hier gemeld, wordt, by Melis zelven, nergens een woord gerept. Maar let eens op deeze woorden ✝. 82 en 83.

Al

Al es mens NU worden te rade B. V.
Dat elc sine scade eejcbt. ℣.
Tusschen dit NU, wyzende ons tot den tijd, waarin dit geschreeven is, en 't jaar 1296, waarin Middelborg belegerd was, schynen dan al eenige jaaren verloopen, en dat nieuwe gebruik, van vergoedinge van schade te eisschen, van langsaamer hand, als 't gaat, ingesloopen te zijn. De dappere Poorters van Zieriksee, die in 1304 zo veel geleeden, en hunne Stad zo manmoedig verdeedigd hebben, zijn wel, door Graaf Willem III, bedankt en met Voorrechten beschonken; maar nergens zegt Melis, dat zy eenige vergoedinge van schade geeischt hebben. Sedert heb ik in het Charterb. II. p. 60. gevonden twee Brieven van de Stad Haarlem, 29 en 30 Nov. 1306 (toen Melis de pen reeds hadt nedergeleid) waarby de zelve, zo voor zich, als voor Kenmerland, vergoeding eischen van verlies en schade, die zy, *in den oorlog tegen de Vlamingen*, geleeden hadden. Ouder voorbeeld is my tot noch toe, dat ik weete, niet voorgekomen. De Broddelaar zelf hadt 'er noit van gehoord ℣. 78. Maar *NU*, zegt hy, *is men te raade geworden*, enz. Doelde hy op dien Eisch van Haarlem, zo schijnt de toepassing niet juist te zijn. Die van Haarlem en Kenmerland reisden, ten dienste des Graafs (ik denk, in 1304, tot het ontzet van Zieriksee, toen 'er aanstonds een Haarlemsche Kogge op de Maas verongelukte; beneden IX. 607.) naar Zeeland; en hadden dus meer recht om vergoeding van schade te vorderen, dan de Zeelanders, die, zelfs aangevallen, ook, natuurlyker wyze, verpligt waaren, zich, nevens vrouwen en kinderen, zo lang zy konden, te verdeedigen. 't Geen wy leezen, ℣. 103 en 104, is eene naarvolging van onzen Dichter ℣. 675.

—— —— van Henegouwen
Grave Jan, de hem met trouwen
Pijnde ——

Eindelijk komen wy tot het slot van dien langen Brok. zo luidt het:

„ Eñ doe hi dit verhoerde mede,
„ Was hi in wel groten twiste,
„ Want hi in gheenre manieren wiste
„ Welken eerst staen in staden,
110 „ Eñ ontsetten eñ beraden,
„ So Middelborch, so Medemelic.

B. V. ✝. 661. „ Doe rietmen hem zekerlic,
„ Voer hi in Zeelant, hi vonder vriende
„ Die hem elc gaerne diende;
„ Hi foude di porte ontfetten wale,
„ Sonder eenighe weder tale:
„ So dat hijs wort te rade,
„ Eñ maecte dach en ftade,
„ Eñ voer met luden tot Zierixzee;
„ Ende quam daer min no mee
„ In den avont herde fide.
„ Des ander daghes vroe bi tide
„ Waren die poerters wt gheftreken
„ Van Middelborch, hoerdic fpreken,
„ Eer fi yet wiften hier af,
„ En weet wie hem den raet gaf,
„ Stillekine fonder gheluut
„ Toten Damme eñ ftakene wt.

deeze laatfte 23 regels fchynen opgefteld geweeft te zijn met inzigt, om de plaats te bekleeden van ✝. 661 en eenige volgenden by Melis. Want de eerfte dier regels,

Eñ doe bi dit verboerde mede,

is, fchoon in andere woorden, volkomen het zelfde met ✝. 661.

Als dit de Grave Jan vernam.

Wat deedt nu Graaf Jan, toen hy *dit boerde* of *vernam*? Melis zegt kortelijk:

HAESTE *bi hem*, *eñ* QUAM
Te Middelborch als bi EERST *mochte.*

en wederom ✝. 667

Hi quam daer al SONDER SPAREN.

Maar volgends den Broddelaar zou Graaf Jan als raadeloos geftaan, en niet geweeten hebben, welk van twee, de Stad Middelborg of 't Huis te Medenblik, hy eerft zoude te hulpe komen. En zulke ftrydige verhaalen van eene zelfde zaak heeftmen tot noch toe met gedúld konnen leezen in 𝕽𝕶. Graaf Jan wift, dat het Huis, vruchteloos beftormd zijnde, nu flechts ingeflooten gehouden werdt *om het te verhongeren* ✝. 639. en dat hadt zo fchielijk noch geen nood. Maar de Stad Middelborg, die geen andere befchermers hadt dan hare eigene inwooners, was, zonder een fpoedige hulpe, in het uiterfte gevaar van verlooren te gaan. 't Is ook valfch, dat de Poorters

van Middelborg, niet weetende dat Graaf Jan, met zijn volk, B. V.
reeds des avonds te vooren, te Zieriksee gekomen was, den ý.
volgenden dag eenen uitval gedaan zouden hebben. Want 661.
toen hadden alle de Vlamingen, op de eerste tydinge der aannaderinge van Graaf Jan, Zeeland reeds verlaaten. 't Geen dan hier in ons *MS* A niet gevonden wordt, is volstrekt verwerpelijk. Zie de Goudſ. Kronijk p. 76. welker Schryver ook hier onzen Dichter geleezen, maar ook in zijn *MSS* deezen Brok van 128 regels niet gevonden hadt; alzo hy niets uit den zelven ontleend heeft. Ook is 'er by Beka niets van te vinden.

ý. 850 al haddijs ande) de Andd. beter, *had bijs*. maar ý.
zeer kwaalijk *ſcande* voor *ande*: een gemeen woord, zo in 850.
oud Hoog- als Neer-Duitſch. 't Schijnt herkomſtig te zijn van *An*, *aan*; en in 't algemeen te betekenen dat geene, daarmen *aandoening* van heeft, datmen zich *aantrekt*: in 't byzonder, droefheid, leed, toorn, ſpijt, enz. Ja die allen liggen opgeslooten in het eene woord *anden*, boven IV. 1494.

Dat mochte den Grave wel anden.

te weeten, dat Velzen, dien hy weinig uuren te vooren aan zyne tafel onthaald hadt, hem, met opgeheven arm, dreigde het hoofd te klooven. Gravenberg f. 64 a.

Ich weiz wol, u iſt ande
Uwer groz armoet.

Strickerus III. 12.

Diu rede was im vil ande.

dat is, zaakelijk, *die rede trof hem*. Voeg hier by, uit de Fabelen van Esopet f. 10 b.

Beide den Voeten eñ den Handen
Mesquam, *eñ begonſten* anden,
Dat ſi pijnden dat bi at,
Die Buuc, *die emmer leghet ſat.*

dat is, Voeten en Handen mishaagde, en zy begonnen zich *aan te trekken*, dat zy arbeidden om 't geen de Buik, die niet arbeidt, eet. *Dat bi at*, *die buuc*, kan gevoegd worden by de voorbeelden, aangehaald I. 455. Die Gelykenis is bekend. De toepaſſing der zelve luidt daar aldus:

Die ghene en wreken *hem niet wel*,
Die hem ſelven ſlaen int vel:
Een man es maer een man allene;
Hine hebbe vrient, *ſine macht es cleene.*

 Op

B. V. Op dat *anden*, volgde dikwils het *wreeken*. Hiervan *Wre-*
✝. *ken zijn ande.* Jan van Heelu p. 123.
850. *Verbeidt eñ* WREECT *u* ande.

en p. 230. *Si waren die viande,*
Daer die Scavedrischbe baer ande
Gherne ane badde GHEWROKEN.

Limborg B. V. f. 54 d.
Alsic bier street op u viande.
Om te WREKENE *u* ande.

Of, in 't Hoogd. *rechen sein ande.* Strickerus V. 12.
Si RECHENT *gern ewern* anden.

en die spreekwyze is daar allergemeenst ten opzigte van Karel den Grooten, bitterlijk bedroefd, zo hy daar voorkomt, om de dood van Roeland, en ten uiterften begeerig om daarover wraak te neemen. zo spreekt hy in dat Werk X. 18.
Ist das mir Got die state tuet,
Das ich GERICHE *mein* an den
Und benamen Rulanden ———

zo staat 'er; doch lees, *anden*, in één woord: en dat wordt aldaar XII. 8. genoemd *leit*, dat is *leed*,
——— ——— *das der werde*
Rulant gerochen *werde*:
Des warn die Christen berait,
Si bulfen im RECHEN *sein* leit.

Fragm. de bello K. M. ✝. 19.
Ja GEROH *ih thin* anden.

en wederom ✝. 2287.
Thie RECHENT *gerne thinen* anden.

gelyk hier *thinen*, zo lees ik ook by Strickerus X. 23. *Ergerech* seinen *anden.* doch dat houd ik voor schrijf- of druk-fouten: want *ande* was buiten twijffel, Vrouwlijk. Vreemder is, datmen, voor *rechen sein ande*, by dien zelfden Strickerus ook vindt, *anden sein schaden*, V. 11.
Erlaubet mir, das ich ANDE
Mein schaden *an Rulande.*

immers Scherzius verklaart daar *ande* door *ulciscar*, dat is, *wreeke*: wyzende verder zynen Leezer naar zyne Aantek. (12) op Otfridus I. 22. 50. daar, in de beschryvinge van de gemoedsgestalte der gezegendste Moeder, toen zy haaren twaalfjaarigen Zoon op den weg miste, gezeid wordt:
Bigan ir barto anton.

't welk

't welk Schilterus vertaalde: *incepit valde expostulare (secum).* B. V.
Scherzius meende dat beter waare: *coepit ejus rei nomine in* v.
ZELUM *dari.* Omdat in de Glossen van Kero gevonden wordt: 850.
ANTON, *Zelum.* ANTIN, *Zelus;* en in die van Lipsius: ANDO, *Zelus.* Ik acht dat de woorden, *Bigan ir barto anton*, natuurlijkst betekenen, *Begon zy zeer droevig te worden:* in 't Latijn, *Coepit valde contristari.* 't Welk Schilterus genoegsaam bevestigt, vertaalende ook *barto* door *valde;* dat is *zeer*, of gelijk de onzen van ouds zeiden, *barde.* Wy hebben in den aanvang deezer Aantek. ook bygebragt de woorden van onzen Dichter IV. 1494. en *anden* daar verklaard, anders dan Seb. deedt, die het nam voor *doen veranderen*, *vaeren*, *schrikken.* Doch ik meen, dat de bygebragte voorbeelden myne verklaaring genoeg wettigen. In eenen Man, als Graaf Florens V, kwamen niet alleen de schrik, maar alle Hartstogten te gelijk boven, toen hy zich zo schelmsch verraaden zag. Seb. evenwel, heeft my, door zyne verklaaring, lang doen gelooven, dat het oude woord, *anden*, ook somtijds, *veranderen*, betekend hebbe. En hiertoe bragt ik vooral 't geen we leezen by onzen Dichter V. 1084.

Hi mach hebben moghentbede,
Die den Grave hevet in banden:
Wat hi wil mach niement anden.

daar dan *anden* eigelijkst zou zijn *beletten*, *verhinderen;* en dat sluit altijd het *veranderen*, maar ook somtijds het *wreeken* in, vooral onder Hovelingen, daar de een meent zich voortreffelijk *gewrooken* te hebben, als hy behendiglijk het oogmerk van den anderen *belet* of *verhinderd* heeft. Jan van Heelu p. 107.

Dat was scade eñ ongeval
Dien Hertoge: want hi sach
Den roec opgaen, daer hi lach;
Maer dat en conste hi niet geanden.

daar wederom alle die betekenissen van *veranderen*, *beletten*, *verhinderen*, *wreeken*, konnen plaats hebben: maar die van *wreeken* schijnt hier de eigelijkste te zijn. Want wat was 't, dat de Hertog *niet conste geanden*, of *anden?* niet slechts het *opgaan van den rook;* maar het geene hy daar uit zag, naamelijk zijn *scade eñ ongeval.* Dus kon hy dan *zijn schade niet geanden:* naamelijk toen, op dien tijd, toen hy dien rook zag opgaan. De zelfde spreekwyze diewe boven uit Strickerus

B. V. V. 11. bybragten, *das ich ande mein schaden*; daar het, ook door
v. anderen, verklaard is door *wreeke.* En zo verstaa ik weder
850. *geanden*, in Limborg B. VI. f. 70 b.

Nu seldise moeten laten varen
Tuwen lachtre eñ tuwer scande,
Laet sien, *seldijt connen* geanden.

dat is *wreeken.* En deeze betekenis van *geanden* vind ik allerduidelijkst by J. van Heelu p. 31. daar hy verhaalt, hoe de Bisschop van Luik, de Stad Mechelen meenende te overrompelen, zulks ontvangen werdt,

Dat al die ghene, *die hi daer brochte*,
Den Bisscop niet en consten geanden.
Diere scaden eñ diere groter scanden,
Die de Bisscop daer af leet,
Was bi wel weert —

Zo is dan, *iemand*, of *iemands* LEED ANDEN, en *iemands* ANDE WREEKEN, een èn het zelfde.

RIJMKRONIJK

VAN

MELIS STOKE.

ZESDE BOEK.

Jan de Eerſte.

Hier binnen eſt alſo vergaen/
Wattie Vrieſen hebben ghedaen
Van haer meſdaet jeghen den Grave/
Eñ gaven hem van haerre have/
Diere leveden/ alſo vele/
Dat hem ghinc al uten ſpele.
De weduwen waren bleven
Vanden doden/ moſten gheven
Half haer have eñ haer goet.
Mi dunket dat in minen moet/

Dat

✝. 2 hebben ghedaen) naamelijk, volgends Alk. *boete*, *vernedering*. wantmen leeſt dit in de Andd. even als in H. Die *Boete* was niet gering. Wat, dunkt u, zullen de leevenden gegeeven hebben, daar de Weduwen der geſneuvelden met niet minder vrykwamen, dan met de helſt van alle haare goederen? *gedaen*, ſchijnt hier zo veel te zeggen als *voldaen*. doch de ſpreekwyze is zonderling.

✝. 10 mi dunket dat in minen moet) dat is, *ik vermoede dat*.

Jan de Eerste.

Datter vele uut was ghemaket.
Ic wane / daer sulc heeft gheraket
Groet goet tote sinen dele.
De scade van deen castele
Te Widenesse wert vergouden.
Si hadden vele diet ghehouden
Anden Grave / haren Here;
Dan si den Bisscop daden de eere /
Dat si hem ghelobeden diet;

Dat

℣. 11 *vele uut was ghemaket*) Alk. zegt, *een groot geld bedroeg*. dat is zeker. Maar de meening van den Dichter was, dat 'er uit het opgebragte geld veel verdwaald geraakt is in de kassen van byzonderen, in plaatse van in de gemeene schatkiste te komen. De twee volgende regels wyzen dit genoeg uit.

℣. 12 *gheraket*) de Andd. *gheraept*. doch dat rijmt niet op *ghemaect*, gelijk daar voorgaat. Maar het rijmde van ouds: zie by IV. 1170.

℣. 24 *gheheerde*) dat is, volgends Seb. en Alk. *regeerde; sijn saken beleide*. Dat heeft weinig schijns. Ik denk eerder dat, *ghebeerde* hier, om het Rijm, geschreeven is voor *ghe-berde* (even als *taenden* voor *tanden*, en diergelyken) in de zelfde betekenis als wy, op 't voorgaande Boek ℣. 1250 *teemde, geteemde* verklaard hebben. *'t Is wonder*, zegt Melis, *hoe hy van zich zelven heeft konnen verkrygen, dat hy*, enz. Zie aanstonds by ℣. 30.

℣. 27 *Cruce*) het kruis te prediken, en de daarop gevolgde kruistogten, hebben hun begin genomen in het laatste van de Elfde eeuw, tegen de Ongeloovige bezitters van het H. Land. Hier zienwe eenen Bisschop van Utrecht, die dit lighaam en ziel verdervende middel te werk stelt tegen zynen Bloedverwant, ter voldoeninge van meer dan eene begeerte. Echter is hy de eerste niet geweest, die zulks, onder en tegen Christenen ingevoerd heeft; gelijk Alk. zich schijnt verbeeld te hebben, noemende dit hier, *eene ongeboorde zaak onder de Kristenen, en noit gebruikelijk dan tegen Heidenen*. In het Derde Boek hebbenwe gezien, dat'er, in den jaare 1234, een kruistogt gepredikt is, tegen de Stadingers, en uitgevoerd

on-

Jan de Eerste.

Daer hise mede lede int net/
Als hi sint de andre dede.
Nu hoert hier ene vreemtheide/
Wat hi dreef/ eñ wat hi begheerde.
Hets wonder/ hoe dat hi gheheerde/
Dat hi voer Oestvrieslant duere/
Eñ dede predicken/ ter menigher ure/
Tcruce op den Grave van Hollant/
Dien hi so onwettich vant/

Also onder 't beleid van den Hertog van Brabant, en van Florens IV, Graaf van Holland. Van welken togt ook Jan van Heelu gewaagt p. 21.

Die Hertoghe Heinric van Brabant,
Die der Stadincheren lant,
Om dat hire hi woude sterken
Die Gheloeve der Heyleger Kerken,
Onderbrachte metten Cruce.

Maar de eerste kruistogt tegen Christenen, was in 't jaar 1209, tegen de Albigensen; gelijk niemand onbekend is die Historien geleezen heeft. Castrucci, Istor. d'Avignone, T. I. L. II. c. 1. n. 13. zegt, dat het Leger, tegen de Albigensen opgekomen, van sommigen begroot is op 500 duizend man; draagende allen het kruis *op de borst*, tot onderscheid der geenen die in 't H. Land dienden, want die droegen het *op de schouder*. waarvan wy te vooren breeder gesproken hebben. De Kettery der Stadingers acht ik de zelfde geweest te zijn als die der Albigensen.

℣. 28 **onwettich**) dat is, gelijk Melis het zelf verklaart ℣. 37 *ongbelovich*: daar ook blijkt, dat het te verstaan is van het Volk zo wel als van den Graaf. Andere geheimen moetmen hier in 't woord *onwettig* niet zoeken. Het schijnt den Procurator gelegenheid gegeeven te hebben om dat Fabeltje te verdichten, dat, naamelijk, de gemelde togt van Jan I. in Vriesland geschied zoude zijn, om wraak te neemen over den hoon hem door de Vriezen aangedaan, zeggende: *Dat hy*, Jan, *niet en was de rechte soon van Floris*, *maer een ander*, *die voor sulcken eenen maer opgeworpen was by de voornaemste Heeren van 't land*, *om haer lieden te quellen.* gelijk dit verhaald is in de Graaven van Scriverius p. 251.

[redacted]

Jan de Eerste.

Also hi seide / dat hem dochte /
Dat hijt ghehêrden niet en mochte /
Hine most berechten metten zwerde.
Hier om wast dat hi begherde
Helpe van minen here den Pawes.
Mi wondert / dat hi was dus awes /
Also goet clerke als hi was /
Dat hi dorste ghewaghen das /
Datte liede ongheloviech waren /
Eñ dat dorste openbaren
In sermoene onder de liede.
Mi wondert / hoe dat oec ghesciede /
Dat hi tCruce predicen dorste.

Hi

℣. 30 ghehêrden) de Andd. *ghedoghen.* Mogelijk is *gheberden* hier in A ingesloopen uit ℣. 24.

℣. 34 awes) de voorige Uitleggers hebben dit reeds verklaard, *verkeerd*, *averrechts.* Ik heb in deeze Rijmwoorden, *Pawes* en *awes*, geene verandering willen maaken. In H vindtmenze heel anders, *Paues* en *aves.* in B hebbenze meer overeenkomst, *Paues* en *aues.*

℣. 35 Also goet clerke) zie hier achter.

℣. 45 Met menighen scepe eñ met groten) in A ontbreekt het woord *scepe.* in B het tweede *met.* in H vindtmen het een en het ander.

℣. 53 scoepen) in de Andd. *sciepen:* 't welk Seb. verklaarde, *te schepe begaven.* Alk. *scheepten*, *t'scheep begaven.* kwalijk. *Scheppen hem ter were*, is niet anders dan 't geene even voorgaat, *setten hem ter were.* maar *scheppen* is, letterlijk, *maaken.* Hiervan *schepsterigge* voor *maakster.* Ferguut f. 1 b. *die scepsterigge diet wrochte.* wy hebben de plaats elders breeder aangehaald. Hiervan ook *scheppenis* voor *maaksel*, gedaante. Ferg. f. 19 en 20.

Daer sach hi ene Resinne groot,
Die altoes sat op die brucghe:
Herde crom was haer die rucghe ——

S

Hi gaderde lude sonder vorste / JAN de Eerste.
Eñ deetse alle met loghenen roeren /
Dat si met hem overvoeren.
Met menighen scepe eñ met groten
Quamen si over tere roten /
Bi Monekedamme onder dat lant.
Tfolc ghevreischet alte hant /
Eñ sette hem dapperlike ter were
Als si vernamen tfreemde here.
Kenemaers ende Waterlandre
Quamen daer / eñ menich andre /
De hem ter weren scoepen wale.
Wat holpe hier of langhe tale?

Si

Si was leelec uter maten.
Haer lijf was swart alse een cauwen.
Haer hingen oec die oghebrauwen
Enen halven voet over die ogen.
In soude u niet geseggben mogen
Die sceppenesse *vander vrouwen.*
Men mochte gene leeliker scouwen.
Si hadde ij oren alse j bracke,
Die haer hingen inden nacke.
Uten monde wiesen hare tanden
Alse een beer ———

waarvoor ook *gescbepe*. Fl. en Bl. f. 7 b.

Die Joncfrouwe heeft so goede seden,
So goede gescepe *van haren leden,*
Die ogen so scone, die huut so claer.

zulk een *klaare huid*, vind ik beschreeven in Wal. f. 19 e.

Wit alse die snee heeft soe die huut.

Limborg B. VIII. f. 89 b.

Wit van hude, *eñ van hare*
Volmaect, maer ne ware
Si sach een lettel scele.

*'t Zou nu vreemd klinken een jonkvrouw te pryzen om de blankheid van haare *huid*.

¥. 64

JAN de Eerste.

Si vaeren toe/ al sonder vaer.
Een groot scip si wonnen daer
Met crachte doe den Vriesen af.
So dat hem dat volc opgaf/
Die daer mede quamen ghevaren:
Behalven die daer versleghen waren.
Men ghinc daer houwen ende slaen.
Si vloen/ de mochten ontgaen.
Dat volc wart al ondaen.
Men sacher niement ter were staen.
De Bisscop vlo sijnre veerde;
Want hi hem emmer niet en weerde.
Hi liet sijn scip/ het was te groot/
Eñ spranc in enen mindren boot/
Daer hi mede ontfoer alte gader.
Nu hoort van desen heyleghen vader/
Wat wondre dat hi hevet bedreven.
Dat aldaer verslaghen bleven
So vele lude/ dat wonder was;
Eñ ghevanghen/ sijt seker das/
So vele/ dat si seder gaven
Menighen marc van hare haven:

Bis

℣. 64 Men sacher) in A *sachter.* even als *lachter* voor *lacher:* zie by V. 1181.

℣. 67 te groot) in A kwaalijk, *so goet.* ik volg hier de Andd. 't Is klaar uit den volgenden regel,

Eñ spranc in enen minderen *boet.*

want *minder* is *kleiner.*

℣. 70 desen heyleghen vader) de Klerk p. 182. *Dit spul ende dese grote bloetstortinge, van den Westvriesen voir, ende van den Oistvriesen nae, heeft dese* Heilige Biscop *voirnoemt, sonder eenyge saecke, al gebrouwen.*

℣. 86 Of men den twiste mochte breken) 't luidt vreemd, dat-

Bisscop Willem hevet dit ghedaen. JAN de Eerste.
Noch suldijs meer verstaen.
Als de tijt coemt suldijt horen:
Maer hier gaet een ander voren.
Als de Bisscop dus hielt dien strijt/
Te meneghen stede/ te menigher tijt/
Jeghen den Grave/ waer hi mochte;
Nu hoert wat her Wolfaert wrochte.
Hi dede den Bisscop spreken/
Of men den twiste mochte breken
Tusschen den Grave eñ hem.
So datte Bisscop Willem
Lovede den pays/ eñ quamer toe;
En voer te Dordrecht doe/
Eñ voert ter Vere/ toten Grave/
Daer hi blide doe sciet ave/
Also als men ghemerken mochte.
In weet/ wat hi int herte dochte.
Men mochte doe sien/ wat hi wrochte:
Als men ten uterften besochte.
Doe hi was comen in sijn lant/
Verieu hem recht alte hant

Dat

datmen hier in de Andd. leest,
Of men den Bisscop *mochte breken.*

℣. 91 Eñ voert ter Vere/toten Grave) B heeft hier wederom *voer*, in plaatse van *voert.* Voor *ter Vere*, gelijkmen wel leest in U/ staat in A *ten veren;* in B *ten vere.* Eindelijk, voor *toten Grave*, beide in B en U *ten Grave:* doch dit is 't zelfde.

℣. 98 Verieu) in A vind ik *berieden*; dat niet goed te maaken is, en gesprooten schijnt uit *berien* (of *berië*, gelijk 'er in B staat) en zo heeftmen tot noch toe ook geleezen in de Uitg. van Alk. Doch dat schijnt een drukfout te zijn; want
in

Jan de Leefte.

Dat hi den Grave hadde gheloeft.
Ic ne weet of hi was verdoeft;
Dat hi emmer orloghen woude
Den Grave. ic wane hier omme soude
Sterven/ als zeeder ghevel.
Hoet ghesciede seldi wel
Hier naer horen/ alst is stade.
Her Wolfaert die wort te rade/
Dat hi quam metten Grave
In Hollant/ eñ nam hier ave
Raet/ wat men doe best dade.
Doe wort men aldaer te rade/
Eñ dochte hem goet int ghemene/
Dat men Ghijsbrecht van Yselsteine
Ombode/ dat hi den Grave
Yselsteine sijn huys op gave/
Want hijt te lene van hem hilt;
Eñ hijt selve besitten wilt
Tsinen behoef/ sijn orloghe duere;
Eñ recht op de zelve uere

Dat

in de twee Eersten, van de jaaren 1591 en 1620, leestmen duidelijk *berieu.* en zo moet ook noodzaakelijk geleezen worden, als blijkt uit Walewein f. 25 d.

Doe beriewen *hem zine zonde.*

zie ook by IX 1076. *berieu* staat ook in C.

℣. 102 Den Grave) de Andd. *Teghen den Grave.* Maar wy hebben boven, II. 432. getoond en beweezen, dat hier alleen *den*, en niet *teghen den*, geleezen moet worden. Het verdere gedeelte van dit vaars (daar *hier* is *hi'er*) met het volgende, luidt in de Andd. aldus:

— — *ic wane hi emmer soude*
Daerom sterven, alst ghevel.

alleen in H met een woordje meer, *ic wane dat hi.* Het welk wederom een misslag is in de Eerste Uitg. want in C vind ik ook, *ic wane hi*, zonder *dat*. Maar het is ook wederom een druk-

Dattie vlooghe ware gheent/
Soude hijt weder ongheſcent
Eñ ongheſchaedt hem dan gheven;
Eñ alle ſticken/ diere bleven/
Soude hi hem ghelden ſcadeloes.
Ghiſebrecht ſeide/ dat hi altoes
Sijn huus niet rumen zoude;
Eñ hi ſinen rechten Here woude
Altoes weſen trouwe gherne.
Den Grave ſtaets nu tonderne.
Rumedic thuus/ dat ware ſcande.
Jane ben ic Marſcalc vanden lande
Van ſBiſſcops weghen/ mijns Heren/
Jcne mochte niet doen met eren.
Verganghe mi alſt mach vergaen.
Doe de Grave dit hadde verſtaen/
Vraghedi heren Wolfaerde doe/
Wats weſen ſoude? Hi ſpracker toe:
Ghi ſult ghebieden herevaert/
Eñ doen beligghen thuus ter vaert/

JAN de Lecke.

Eñ

drukfout, datmen by Alk. leeſt, *Daerom om;* eens *om* te veel.

℣. 116 beſitten) zo in Allen. doch lees, *beſetten.*

℣. 123 ghelden) de Andd. *gheven:* dat bedorven is uit ℣. 121.

℣. 125 zoude) en ℣. 126. *woude.* Deeze Rijmwoorden zijn hier weder in de Andd. verplaatſt, *woude* en *ſoude.* Zo ook beneden ℣. 209. 759. VII. 465. Hier komt het op een uit.

℣. 128 Den Grave ſtaets nu tonderne) de Graaf zal 'er, voor deeze reize, niet inkomen; geen meeſter van worden.

℣. 138 thuus ter vaert) zo ook in A. maar in B alleen, *metter vaert.* dat my niet kwaalijk behaagt, alzo *thuus* aanſtonds weder genoemd wordt.

℣. 145

Jan de Eerste.

Eñ laten thuus niet begheven/
Eer ment op hevet ghegheven.
Men salre bliden maken sterke/
Eñ anegaen met groten werke/
Met catten eñ met eben hoghen.
Sine sullent niet ghehouden moghen.
Men salt hem winnen over thovet.
Mijn herte des niet ne ghelovet/
Dat sijt moghen houden langhe/
Sine moetent opgheven bi bedwanghe.
Dus wart men te rade daer.
Ende cortelijken daer naer
Wort Ghijsebrecht selve ghevaen.

Dit

℣. 145 over thovet) dat is, zegt Alk. *met geweld.* het verschilt niet veel van *an baren danc;* dat gy meer dan een vinden kunt, in gelyke gelegenheid, onder de voorbeelden, door ons bygebragt IV. 525.

℣. 153 Her Hubrecht) ik hield deezen voor *Hubrecht Schenck, Hubrechts* [van Bosinchem] *soon, eerste Heer van Culenburch, getrouwt mit Joncfrou Margriet, des Heeren dochter van Arckel:* volgends de woorden van Zweder van Culenborch, Orig. Culenb. by A. Matthæus, Anal. T. III. p. 592. Maar dat kan niet zijn, alzo dees Heer *Hubrecht* (volgends Voet Beschr. van Kulenborg p. 18–20. daar hy de Vijfde Heer van Kulenborg genoemd wordt) overleeden was in 't jaar 1296, en opgevolgd is door zynen zoon *Jan II.* welke *Jan* dan niet kan geweest zijn het kind, dat door dien Knecht van Vianen gestolen en op Yssestein gebragt is: ook geene der twee Dochteren van Hubrecht, want die hadt hy reeds by zijn leeven uitgetrouwd. Zullenwe dan zeggen dat Melis ons hier een fabel verhaalt? geenszins: mids wy hier denken om *Hubrecht van Vianen.* Want de Heeren van Vianen zijn gesprooten uit Zweder van Kulenborg, jonger Broeder van Jan I, Heer van Kulenborg, die overleedt 1240. zie Voet p. 13 en 15. *Hubrecht en zyne Maagen* bewaarden den gevangen Heer van Yssestein op *Kulenborg;* zo dat Jan Heer van Kulenborg mede, en vooral, onder die *Maagen* moet be-

Dat hebben sine gheburen ghedaen/
Her Hubrecht eñ sine maghe/
Diere dicke op leiden laghe;
Eñ hilden vaste op Kulenborch.
Nu moet dat wijf allene de sorghe
Vanden huse draghen voert.
Cortelike men doe hoert/
Dat een knecht van Vianen
Ghinc heren Hubrechts kint verspanen/
Eñ leide dat mede op Yselsteine/
Dat jonc was eñ herde cleine;
Eñ bleef selve aldaer binnen.
Dus waren droeve in haren sinne

JAN de Eerste.

Des

begreepen worden. Maar die het kind van Hubrecht ſtal, was een knecht van *Vianen:* waaruit licht is op te maaken, dat die Hubrecht met Vrouw en Kinderen woonde te *Vianen:* waardoor de voorgaande bedenking zeer aanneemelijk wordt gemaakt.

ŷ. 160 verspanen) Alk. verklaart dit, *verſpieden en vervoeren.* Maar wat is dan *verſpanen?* Het kind was, als Melis zegt ŷ. 162. *jonc eñ herde cleine.* zalmen dan gelooven, dat het noch een zuigeling was, en dat die knecht het dus, als ſteelende van de borſt der moeder, *ſpaande* of *ſpeende?* wie weet het? Doch ik wil het liever wat oneigelyker verſtaan, gelijk dat zelfde woord voorkomt in Walewein f. 57 a.

——— *hem ſtaet te verblidene*
Vander ruſte eñ vanden paiſe ———
Si haddens langhe gheweeſt verſpaent.

dat is, *beroofd.* En zo kan, een jong en klein kind *verſpanen* in de taale van die eeuwen, voegelijk genomen worden voor *berooven.* want die een kind ſteelt, berooft het, met één woord, van alles. Ik beken echter, dat het bygebragte voorbeeld niet volkomen ſluit op deeze plaats van onzen Dichter.

ŷ. 163 selve) de knecht; dien zulks ſlecht bekwam.

Jan de Eerste.

Des kinds maghe: ten was gheen wonder/
Al waren si gram. menne conder
Omme ghedoen ghene dinc
Anders/ dan ment huus bedinc
Eñ belach/ harde vaste.
Si moesten ghedoghen doe de gaste/
Dat si hem waren de felle ghebuere.
Men warp hem in/ te menigher uren/
Meneghen swaren blide steen.
Si hieldent so dat wonder sceen.
Joncfrou Beerte was so stout/
Dat sijt om geenre hande gout/

Haer

ꝟ. 166 gram) de Andd. *droeve:* dat gesprooten schijnt uit het voorgaande *droeve* ꝟ. 164. Maar *gram* is ook *droeve.* zie wat wy elders van *erre*, en van *toorn*, gezeid hebben.

ꝟ. 172 Men warp) dit en het volgende vaars lees ik in A aldus:

Men warp hem in menigher uren
Meneghen swaren menghen steen.

in de Andd.

Men warp hem in te menigher uren
Menighen groten swaren steen.

A is hier zekerlijk bedorven, zo in 't eerste vaars, door 't uitlaaten van *te*, als in het tweede, in *menghen steen:* welk *menghen* hier wederom gesprooten is uit het pas voorgaande *meneghen.* Maar Melis zelve zeide IV. 362.

Men waerp hem in te menigher uren
Menighen swaren blide steen.

Ik heb veiligst geoordeeld, die zelfde woorden hier te herhaalen; vooral ook, omdat het bedorvene in A dus, met de kleenste verandering, kon te recht gebracht worden.

ꝟ. 175 Joncfrou Beerte) uit den huize van *Arkel:* zy leefde tot het jaar 1322, volgends Buchel. ad Bekam p. 104 (i). En Jan van Kulenborg, die haaren Man gevangen hieldt, was ook de Zoon van eene Jonkvrouwe van *Arkel;* die Zweder

Mar-

Haer huus / op wilde geven /
Noch door vriende / noch door neven:
Het ne ware / of men woude /
Dat si allene spreken soude
Haren man Ghisebrechte:
Dat hi riede / dat dede si lichte:
Anders soude sijt toter doot
Houden in alre noot.
Des woudemen ghehenghen niet.
Vanden huse men niet en sciet.
Men bleder vaste liggen voren
Langhe stont / als wi horen;

Want

Margriet, maar Voet *Geertruid* noemt. *Beerte* heet by Beka *Bertradis*, in de Vertaaling by A. Matth. p. 189. *Beatrix*; maar in mijn *MS Bertraedt*. Kwaalijk leestmen ook by Matth. p. 180 en 188. *climmende trompen*. op de eerste plaatse giste de laatste Uitgeever zeer wel *clinckende trompen*: welke verbetering hy, op de tweede, kwaalijk herroept. Want wederom, in mijn *MS* vind ik daarvoor f. 131 a. *klinckende trompetten*: en f. 137 a. *klinckende trompen*. De Uitschryver van Matthæus zag niet zeer naauw.

℣. 176 Dat sijt) zo staat in Allen. nochtans was, *Dat si*, genoeg. Doch zie onze Aantek. I. 455. daar wy alleen spraken van eigen Naamen. Hier vinden wy 't in een gemeen Naamwoord, *sijt haer huus*, voor *si haer huus*. en 't is ook elders te vinden. *Hi*, *de huik*, zagenwe boven, V. 850.

℣. 186 niet en sciet) zo ook in B. Zodat het buiten twijffel een drukfout is, of onachtsaamheid geweest is, datmen in de Eerste Uitg. leest *mene*, voor *niene*; want dat is 't zelfde met *niet en*, gelijk bekend is, en wy onlangs aangeroerd hebben. De tweede Uitg. volgde de eerste. maar Alk. maakt, van het bedorven *mene*, twee woorden, *me ne*; en verklaartze *mede niet*. Boven ℣. 66. staat in A insgelijks *mene* voor *niene*: en op beide die plaatsen zette Seb. 'er zeer wel nevens, *niet en*. Maar in 't *MS* C staat daar duidelijk *niene*.

 ℣. 194

JAN de Eerste.

Want menne wouts niet begeven.
Daer omme coste hem somen tleven.
Dus lachmenre so langhe voren
Dat Joncfrou Beerte / als wijt horen /
Boet thuus op / daer ter stede /
Behouden lijf ende lede
Der gheenre / diere waren binnen /
De men levende mochte bekinnen.
Men wouts niet doen. doe most bliven.
Nu hoort behendicheit van wiven.
Om dat si hopede te maken /
Dat sijt beste soude gheraken /
So bat si / dat men haer gave
Die een helft: entie Grave
Metten andren sinen wille dade.
Doe wort men ginder des te rade:
Men gave de helft / de metten lote
Haer ghevlel: ende ghenote

Elc

℣. 194 Behouden lijf ende lede Der gheenre) zeer kwaalijk in de Andd. *Bebouden baers lijfs*, enz. Zy bedong niets voor zich zelve; maar zy wilde *lijf en leden* bedingen voor de geenen die haar zo dapper geholpen hadden. doch dat mislukte haar, we nader zullen zien.

℣. 210 op dat si leveren woude) in A *op dat si woude*. in B *op dat si soude*. in B *op dat souden*. 't Werkwoord, dat in A ontbreekt, is in de Andd. *gheven:* doch staat kwalijk in den volgenden regel, *Den ghenen gheven.* Ik verplaatste het aldus: *op dat si* gheven *woude Den ghenen.* Maar dit kan niet bestaan om het voorgaande *gheven soude* ℣. 209. Melis schreef, buiten twijffel, *leveren*; want daar volgt in Allen ℣. 233 *Dien leverdemen.* En zo heb ik deeze bedorven plaatse verbeterd.

℣. 216 Si sprac) in A alleen *sprac:* het welk dan onmiddelijk zoude afhangen van 't voorgaande,

Eñ Joncfrou Berte mede
Sprac doe ———

maar

Elc sijnre avonturen.
Anders mochts haer niet ghebueren/
Dat men haer iet gheven soude:
Eñ oec/ op dat si leveren woude
Den ghenen/ deet kint daer brochte.
Si namen raet. Hem allen dochte/
Dat beter ware verre te voren/
Dan si alle waren verloren/
Eñ Joncfrou Berte mede.
Si sprac doe vut der selver stede:
So welke helft dat comt an mi/
Alsa alst besproken si/
Willic hebben quite eñ vri.
Men antworde haer: dat si.
Die brugghe de was al te broken/
Eñ de porte was ghelosten/
De men ontdede alre hant/
So dat men horden vant/

Die

maar beter wordt alles dus onderscheiden

Dan si alle waren verloren,
Eñ Joncfrou Berte mede.
Si sprac doe ——

en zo leestmen ook in de Andd.

v. 220 **dat si**) het zy zo ; 't zal geschieden. der Ystor. Bloeme f. 5 d.

Doen seide Jhesus; volgt mi.
Si seiden beide; Here, dat si.

v. 222 **ghelosten**) de Andd. *beloken.* zo goed niet. Het betekent *geslooten*. 't Welk zo bekend is, dat ik 't niet zoude aangeroerd hebben, indien Alk. hier *beloken* niet verklaard hadt door *beschadigd*, *onbruikbaar* : hoewel Seb. reeds gezeid hadt, *besloten.*

v. 223 **De men ontdede**) dat is, *opende.* Der Ystor. Bloeme f. 20 c.

Eñ

JAN de Eerste.

Die men leide; eñ ghinc in.
Men vanter lude meer no min
Dan drij de ter were
Souden doghen/ eñ niet mere:
Dander doot/ eñ somme ghewont/
Eñ vanden vide ongheſont/
Sonder den knechte/ de tſint verriet;
Diene was ghequetſt niet.
Dien leverdemen heren Hubrechte/
De recht dede over den knechte/
Teerſt dat hi hadde ſtade;

Eñ

Eñ laet mi ontdoen *die dore nu.*
Walewein f. 7 a.
Die Coninc bi ondede *mettien*
Ene veinſtre ———
Ferguut f. 22 b.
Dat ors ontede *dien mont.*
Zie onzen Dichter VIII. 333.

℣. 243 ſo help mi God) Ferguut f. 19 a. *ſelp mi God.* Het is om de verkorting van *ſo help mi*, tot *ſelp mi*, dat ik dit aanteken. Maar zou dat zelfde *ſelp mi* wel wederom verkort zijn tot *ſem mi?* Spieg. Hiſt. B. II. c. 10. p. 91.

Ic ſal minen wil hebben daer af;
Jof neen? Sem mi *theylich graf!*
Ic ſtrider om al mijn leven.

Ferguut f. 5 d.

Die knape ſwoer: Sem mi *togen mijn!*
Here, ic wane wel Ridder ſijn.

te vooren f. 4 d. lees ik:

Sem mi *die goede Meye!*

en daarvoor f. 17 a. *Bi ſente Meye!* Dat in allerleie eedzweeringe, *By*, en *Zo help my*, van den zelfden nadruk zijn, is bekend en de verkorting van *geef my* tot *gemmi*, waarvan elders, maakt deeze zeer waarſchynelijk. Maar *Sem*, alleen, komt dikwils voor in Limborg, als *Sem mine ere* f. 7 a. 25 a. 27 a. *Sem mijn lijf* f. 9 b. 12 a. *Sem mijn lijf eñ mine trouwe*

f. 52

Eñ beden legghen op enen rade;
Eñ sijn kint vant hi ghesont.
Men voerde op de selve stont
De ghevanghene tOrdrecht/
Daer Alout over dede recht.
Hi setter achte an deen side/
An dander achte. Herde onblide
Mochtsi wesen/ so help mi God.
Aldaer werpmen om hem tlot.
Dat lot was also ghemaket.
Twe bollekine/ wel gheraket/

Jan de Eerste.

Bont

f. 52 b. *Sem mine waerheit eñ mine trouwe* f. 8 b. Enz. Vergelijk daarmede, uit dat zelfde Werk B. XI. f. 110 c.

Nu berecht mi, selp u trouwe,
Hoe datmen ———

En XI. f. 112 b. en XII. f. 118 b.

Nu doet alsoe, selp u ere.

Een klaar bewijs, dat ook hier *sem* en *selp* het zelfde zijn. te weeten *sem*, als 'er eene *m* volgt: *Sem mine ere*, *sem mine trouwe*. *selp*, als 'er eene *u* volgt: *Selp u ere*, *selp u trouwe*. Enz.

ỽ. 244 **om hem tlot**) in M staat, *om hem lot*. in de Andd. *om een lot*. maar wat verder ỽ. 259. vind ik in Allen, *Si worpen tlot*. Merk ook deeze wyze van lootinge. Elk trok niet voor zich zelven. Aloud hadtze eerst verdeeld, hier acht, en daar acht. en dus hadt hy zelf reeds het Lot van acht tot één gemaakt. Want hy hadt maar twee bollekens, waar van hy er elke acht één liet trekken. Zodat Leeven of Dood van alle Zestien afhing van de éene hand, die allereerst trok.

ỽ. 246 **wel gheraket**) dat is, volgends Alk. *wel dicht gesloten*. Liever neem ik 't voor *net gewerkt*, en, in 't byzonder, *juist rond*. [Rom de la Rose ỽ. 21203.

——— *si ronde et si subtille*,
Qu'oncques ne fut baril ni bille
De forme si bien arrondye.]

 Ge-

Jan de Eerste.

Hont was elc als een cloot/
Ghelijc ghebarwet/ even groot;
In deen was een Hollansche penninc/
In dander een Lovensche. Dese dinc

Was

Geraakt en *wel geraakt*, plagmen te zeggen van alles wat fraai in zijn soort was; als of men zeide, *wel getroffen*, daar niets aan gebreekt. Onze Dichter gebruikt het IV. 548. van eene Borg. Van Ridders en Jonkvrouwen was 't allergemeenst. Walewein f. 25 b,

Hevet enen Rudder tenen broeder,
Gheen het gheraecter *no vroeder*
Ne woont hier niewerinc ghebende.

Ferguut f. 1 b,

Mijn heer Gawein, *die* wel geraect
Was, *eñ van hoeffcheden volmaect.*

f. 22 d,

Si es hovescb en wel geraect,
Van allen leden es si volmaect.

Limborg B. VI. f. 66 c.

Colette, *die* wel gheraecte.

en f. 71 d. —— —— *dat scoenste wijf*
Die nie ontfinc van moeder lijf,
Entie wel gheraecste *mede.*

doch 't is waar, 't welk ik leeze Doctrinale f. 18 d,

En es geen wijf soe vulmaect,
Daer en si iet in mesraect.

v. 254 **Minne**) en dat zijn, volgends de schranderheid van Alk. *mannen.* De geene, tegen wie Aloud dit zegt, was Jonkvrouw Baarte, die zekerlijk mede naar Dordrecht gereist, en by deeze Looting tegenwoordig geweest is: gelijk alleen blijkt uit dit woord *Minne*, zijnde een vriendelyke benaaming van Vrouwen en Jonkvrouwen. Zo sprak Koning Artur tot Galiene, Ferg. f. 32 b.

Lieve Minne, *Galiene*,
Ic sal u desen Ridder geven.

Zo zegt een Man tot zijn Vrouw, Wal. f. 31 a,

—— *vrouwe*, *soete* Minne,
Wie heeft u brocht in dit verdriet?

Mae-

Was ghemaert so / dat men niet
Segghen mochte; Hier is ghesciet
Vordeel of valsheit inne.
Alout sprac: Nu siet / Minne /

Jan de Eerste.

De

Maerlant B. XI. c. 33. f. 99 a. b.

Die Coninc seide: Ester, lieve Minne,
Sech dijn begheren ——

en te vooren c. 32. f. 98 d.

Here, seit soe, ic biddu eñ Aman
Met mi ten etene, lieve Man.
Hi stont up en ginc te bare,
Eñ namse in sinen aerme dare;
Hi seide: Wes onvervaert, lieve Minne,
Du blives mine Conighinne.

deeze wederzijdsche benaamingen van *man* en *minne*, konnen dienen tot ophelderinge van de woorden *meer-man* en *meer-min*. Want het is ook eene benaaming van Liefde. Wal. f. 45 a.

So sprac soe te baren Lieve,
Wel soete Minne ——

zo sprak *Zy* tot *Hem*. Maar in deezen zin was 't al veel *Minnekijn*. aldaar f. 20 d.

Die rike Coninc Assentijn
Hevet ghedaen mijn Minnekijn
In hoeden ——

Ferguut f. 13 a.

Also scone, waer salse vonden sijn,
Alse Galiene, mijn Minnekijn?

Der Vrouwen Stede B. II. c. 58. *Hero, dat edele jonghe* Minnekin, *die en beminde niet min den jongbelijnc Lehander, dan Thijshe Piramus beminde.* Met den naam van *Minne* noemden ook Ouders hunne kinderen; gelijk een Vader zynen Zoon, noch een kind zijnde, in Fl. en Bl. f. 2 d.

Minne, *ic sal di ter scolen doen.*

zie ook Gravenberg f. 84 c. aangehaald III. 1222. Ook 't slot onzer Aantek. VIII. 161. En voeg 'er by Lucas d'Heere, Hof en Boomgaerd van Poesien p. 9.

Een Joncker uut gheneuchten in den Mey
Speelde jeghens ziin Ghesellinne

Al-

Jan de Eerste.

De den Lovenschen penninc toe hoert/
Hevet hier sijn lijf verboert:
Eñ de den Hollanschen sal ontfaen/
De sal mitten live ontgaen.
Si woꝛpen tlot. Men sloech af
Hem/ deent daventure gaf.
Dandre bedemen doe ghevaen.
Dat dochte mi onrecht eñ mesdaen.
Doe hadde de Grave thuus al vri.
Daer na ghevielt/ ghelovet mi/
Dat her Wolfaert bat den Grave/
Dat hijt sinen wive gave/
Yselsteine ende Benscop mede.
De Grave deedt staphans ter stede.
Hi hadde haer ghegheven al
Tlant van Woerden/ groot eñ smal:
Dat her Wolfaert hem selven bat.
Ic wane/ hijt dede/ omme dat/

Dat

Alleen om twee cuskens, zoo ic u sey,
Die bi ooc verloos; maer doen sprac zijn Minne:
Ten is mi niet ghenoegh dat ic eens winne;
Dies spel ic, we'er icker viere hebbe of niet. —

℣. 259 Men sloech af Hem) zo lees ik in Allen; en Alk. verklaart *sloech af*, door *sloeg 't hoofd af.* Datze *onthoofd* zijn, zegt onze Dichter duidelijk ℣. 274.

℣. 270 groot eñ smal) men kan dit neemen voor *Hoog en Laag Rechtsgebied.* Doch ik wil 'er niet op staan, dat deeze woorden hier zo zaakelijk zouden zijn. In B lees ik, *dan es niet smal:* in A *dat niet nes smal.* 't welk loutere Rijmlappen zijn, die niets om 't lijf hebben.

℣. 279 Int Lant van Woerden) A heeft, *Int ende van Woerden.* doch dat is gesprooten uit ℣. 287.
Het was aent ende *vanden Lande.*
en zoude deezen regel gansch onnut maaken. Behalve dat het

Jan de Eerſte.

Dat men Yſelſteine wan/
Eñ men de lude onthovede dan/
De daer op waren vonden/
Dat gheen man tote dien stonden
Jeghen hem verheffen ſoude.
Ic ne weet/ wat hi doen woude.'
Int Lant van Woerden begondi maken
Ene borch/ conde hijt gheraken.
Groot/ wijt/ eñ daer toe ſtarc
Dede hi beginnen daer dat werc/
Tote eenre ſtede/ de men hiet
Die Pitkupe/ ſo dat men niet
Int lant ſoude moghen comen;
Men hadt metter borch benomen.
Het was aent ende vanden Lande.
Nu hoert hier ene niwe ſcande.
In de porte van Dorbrecht
Was doe menich pilic knecht.

Dat

het ook veel verſchilt, *aan 't einde van Woerden*; of, *aan 't einde van den Lande van Woerden.*

ỷ. 284 Die Pitkupe) hieromtrent is bericht te vinden in de Utr. Jaarboeken: enz. Zie ook Alk. p. 158.

ỷ. 288 Nu hoert) in A *Nu roert.* maar in B *Nu hoort.*

ỷ. 290 menich pilic knecht) in de Andd. *pijnlic.* doch dat is 't zelfde. Maar welke is de betekenis? Seb. verklaarde het alleen door *Gevangen.* Alk. voegd 'er by, *om pijnlyke of lijfſtraffelyke zaaken:* beide buiten het oogmerk van onzen Dichter. De uitlegging van Alk. heeft, evenwel, overeenkomſt met het oude *Pijnlick Gerichte*, 't welk Kiliaan vertaalt, *Judicium Criminale.* Doch laat ons Melis verklaaren. *Pilic*, is hier niet anders dan *laſtig*, *moeilijk.* Limborgh B. VIII. f. 89 d.

Buten lach wele volcs op ifelt,
Dat was al ongbetelt

Dat

JAN de Eerste.

Dat vermoyede Woude sere.
Eñ men teech hem dicke mere/
Dan met rechte der scoude was.
Op een tijt dat Wout das
Dat pilic te seggen ware.

dat is, zeer eenvoudig, 't waar *moeilijk* te zeggen. Doch Melis sprak van knechten, *moeite-maakers*, die hunnen Medeburgeren tot *overlast* strekten. Niemand kan hem hier beter verklaaren, dan Kiliaan gedaan heeft zonder hem te kennen. Hy zegt: PYLICK: *is* Pijnlick: *Petulans.* en wat verder: PIJNLICK, Pylick: *Petulans*, *lascivus*; *molestus nimis petulantia & lascivia.* Het welk door L. Meyer, in het Derde Deel van zijn' Woordenschat aldus vertaald wordt: PYLIK, pijnlik: *dartel*, *broodtdronken*, *lastigh door dartelheidt.* En zulke broddronken gasten schynen 'er toen voornaamlijk binnen Dordrecht geweest te zijn: doch die geenszins aan de misdaad van Hoog verraad, als sommigen gissen, schuldig geweest zijn. Onze Dichter zegt aanstonds, datmen deezen *piliken* knechten *dikwils meer aanteeg*, *dan recht was.* Sedert heb ik eene ouder verklaaring van *pijnlik* gevonden in het Richtstich Lantrecht, gevoegd achter het Speculum Saxon. edit. 1516. cap. 28. PINLIKE KLAGE, *heitet dar umme* pinlick, *dat de beklagede man* gepineget *wert dorch der klagen wille eft he verwonnen wert. Des wete, dat yt Recht gift vifleye* pyne. *To den ersten* pyneget *yt so dat yt deme brockaftigen nymmet sijn lijf. Tho dem anderen nymmet yt sijn gesunt. Tho deme drudde nymmet yt sijn recht. Tho deme virde sijn ere. Tho deme viften benymmet yt eme den gemeinen vrede.* Daar hebbenwe vijf byzondere trappen van *Pijnlike knechten.* Die, daar onze Dichter van spreekt, behoorden tot de laagsten.

ↄ. 291 **vermoyede**) zo staat in **A.** In **U** *vernoyede.* in **B** *verwonderde.* Lees, als in **U** / *vernoyede*; dat is, gelijk Alk. wel zegt, *verdroot.*

ↄ. 297 **stille waerheit**) nu genoemd, zegt Alk. *precedente informatie.* en zo ook in de Vaderl. Hist. B. IX. p. 116. De oude benaaming, nu lang buiten gebruik, zou kwaalijk verbeterd konnen worden. *Waarheid* heet zy, omdat daar een allernaauwkeurigst onderzoek naar de Waarheid gedaan werdt,

zo

295 Alden Scepenen vander poort/ JAN de Eerste.
Dat hem lief si/ dat men hoert
Ene stille waerheit van swaren dinghen.
De Scepene woudent wel ghehingen/

Be-

zo door 't hooren van Getuigen, als door het ondervraagen der Gevangenen. Keure van Zeeland van Florens Mombaer Art. 55. *Soo wie den Grave seyt een valsche Waerheyt* [falsam veritatem] *ende hy mit drie sGraven mannen worde verwonnen, hy sal den Grave gelden thien pont, ende nemmermeer en sal men ontfaen ter waerheyt, ende den ghenen daer hijt tegen seyde thien pont, ende die sal hy hem gelden.* Dit kan alleen verstaan worden van Getuigen, die, voor den Rechter ontbooden zijnde, in allen deele verpligt zijn der *Waarheid* getuigenis te geeven. zodat een *valsche waarheid* niet anders is dan eene *valsche getuigenis.* Het heet daar, zo in dit als in verscheiden andere Artykelen altijd, *'s Graven Waarheid.* In de Handveste, door Jan II, in 't jaar 1303, verleend aan Zuidholland (zie Balen p. 16. Oudenhovens Zuidholl. p. 471. enz.) en in die van de Keizerinne Margriete, 1346, aan Kennemerland (Handv. van Kenn. p. 13) wordt het ook genoemd *stille waerheit*; omdat daar alles met het uiterste geheim moest verhandeld worden. In Zeeland: *Die des Graven waerheyt* openbaerde, *eer die Grave selve, hy sal hem gelden tien pont.* Hoemen die wettiglijk *openbaarde*, blijkt uit de twee anderen. In Zuidholland: *Ter yerster Vyerschaer die men te Hove maekt, so sal men die Waerheyd* opdoen *ende* openbaerlijk *laten luyden.* In Kennemerland: *Ende die sal men brenghen in den Hof, den naesten Dingesdages voor onse Mannen, daer onse Bailliu dingen sal, ende die salmen daer* openbaren *by den Mannen, die daer over gheseten hebben; ende dan sal onse Bailliu een Vonnisse vragen, enz.* Maar merkelijk verschil was 'er, ten opzigte der misdaaden, die tot deeze Rechtspleeging zouden behoord hebben. In de Zeeuwsche Keure leestmen: ALLE *dinck behoort tot des Graven waerhede, zonder Lantsake.* In de Handv. van Kennemerland, integendeel, GEENE *saken, uytd geseyt Moort en Moort-brand*: En in die van Zuidhollan wordt van niet anders gewaagd dan van *Dieven* en Dieften

℣. 298 De Scepene woudent wel ghehinghen) en nochtans

Jan de Eerste.

Behouden al der porten recht:
Eñ op ene vorwaerde echt/
Dat Scepene de besitten souden/
Eñ bannen desi bannen wouden/
Waert drie iaer/ viere/ ofte vive.
Daer si ne soude hi van den live
Niement roven/ noch goet ontfaen.
Op dese vorwaerde wert bestaen.
De si Aloude gaven bescreven/
Moste de tijt sijn verdreven/
De hem Scepen hadden gheset/
Waest

tans zegt Balen p. 724. *zulks werde hem van de Schepenen plat afgeslagen.* Dat verscheelt als dag en nacht. In de Vaderl. Hist. p. 116. lees ik: *De Schepens, oordeelende, dat hun dit Regt* alleen *toekwam, wilden 'er zig ook van bedienen: gelijk zy deeden.* En dit onderstelt mede, dat het verzoek van Aloud, immers voor een gedeelte, is afgeslagen. Zo komt het my ook voor. Maar dat vind ik niet uitgedrukt by onzen Dichter, die hier, als dikwils, door kortheid duister is. Of liever: zy sloegen niets af van 't geen Aloud uitdrukkelijk verzocht hadt; maar zy sneeden af, en kwamen voor, het geen Aloud bedoelde. Hy, als Baljuw van Zuidholland, vervoegde zich by Schepenen van Dordrecht, met verzoek, *dat MEN hoorde eene stille Waarheid van zwaare dingen* ✝. 294. Ten platten lande moest de Baljuw de *Waarheid bezitten* in het *Ambacht*, daar de misdaad gepleegd was. De misdaaden, waarop Aloud zag, waaren gepleegd binnen de *Stad* Dordrecht. En 't schijnt dat hy meende, ten minsten, dat Schepenen begreepen, dat hy die Waarheid wilde bezitten met zyne Mannen, binnen Dordrecht, even als hy deedt in de byzondere Ambachten: waartoe het onbepaalde *MEN* gediend kon hebben. Schepenen staan hem 't verzoek toe, onverminderd het Recht der Stede ✝. 299. dat is, dat die Waarheid zoude bezeten worden *door Schepenen* ✝. 301. Ik verstaa hieronder; *en niet door Mannen van Zuidholland.* Ook zouden zy, Schepenen, bannen die zy wilden, elk naar zijn verdiensten, op verbeurte van LIJF of LID, zo zy binnen den tijd wederkeerden. Schepenen

ver-

Waest op lijf/ waest op let: JAN de Eerste.
Quame hi weder binnen der tijt/
So mochte de Scoute/ sonder verwijt/
Hem dat doen/ alst was besproken:
Eñ dat recht bleef onghebroken.
Die waerheit was doe beseten:
Eñ eer mense ute/ seldi weten/
Quam de Grave selve daer.
Eñ her Wolfaert/ wet voer waer/
Heschede der Scepene taesten doe.
Eñ Scepene spraken hem toe:

Wat

verstonden ook niet, dat Aloud iemand aan 't leeven kwame, of geld of goed afperste. Wie der Gebannenen binnen zynen tijd te rug kwam, met dien mogt de *Schout der Stad* ℣. 312 (waaronder ik weder verstaa: *en niet de Baljuw van Zuidholland*) vryelijk handelen, niet naar eigen goeddunken, maar volgends den inhoud van yders Vonnisse; ook tot doodstraffe toe: 't welk den Baljuw met nadruk verbooden was. Dus bleef het Recht der Poorte onverminderd, en Schepenen *bezaten de Waarheid* ℣. 315.

℣. 307 **De si Aloude gaben bescreven)** in de Eerste Uitgaave wordt dit vaars gehecht aan 't voorgaande, alsof *De*, of *Die*, te verstaan waare van de gemelde *Voorwaarde*. Doch dan is 'er geen saamenhang in het volgende. Alk. zette het tusschen twee haaken; maar zegt 'er niets van. Ik verstaa het van de *persoonen*, welker naamen zy schriftelijk aan Aloud *zouden geeven*; benevens een dubbel van elks vonnis. Maar, ik bid u, wat zou *Aloud* daarmede uitrechten? Ik vind hier nergens verschil. Nochtans dunkt my, datmen, voor *Aloude*, behoorde te leezen, *den Scoute*. zie slechts ℣. 312. en onze voorgaande Aantek.

℣. 316 **eer mense ute)** *opende* of *openbaarde*: zie by ℣. 297. Eer Schepenen het Vonnis geuit hadden, kwam de Graaf zelf te Dordrecht, verzeld van Heer Wolfaard, die door Aloud reeds onderricht was van het voorgevallene.

℣. 319 **Heschede der Scepene taesten)** *Heschede* is, gelijk in de Andd, *Eyschte*. Maar wat zijn der Schepenen *tase-*

Jan de Eerste.

Wat woudi daer mede maken?
Hi sprac: Ic salt wel gheraken.
Wies mesdaet ic vinde so groot/
Dat hi hevet verdoert de doot/
Men sal hem doen staphant sijn recht.
De men min vint mesdadich echt/
Die sal minre pine ontfaen.
Dit ne sal niement weder staen.

Ta-

felen? Seb. meende, *de namen der misdadigers*. 't Welk Alk. naarvolgde, doch veranderde in *de Lijste der Gevangenen:* gelijk ook Balen, zeggende p. 724. *en begeerde de namen der poorteren, die verdacht waren, op schrift te hebben.* Doch verstaa, met de Vaderl. Hist. *de stukken van 't Geding.* Dat deezen toen onder den naam van *Tafelen* bekend waaren, kanmen afneemen uit het hoofd der Handveste van Zuidholland 1303, daar gezeid wordt, — *hem ende hare nakomelingen in den Hove van Zuyt-Hollandt, mede te berechten, uyt der* TAFELEN, *ende anders niet.* zie Oudenhove p. 464. of Balen p. 11. enz. Deeze *Tafelen* eischte Wolfaard tegen recht; maar Schepenen ontzeidenze hem met recht. En hieruit rees het groote geschil, dat der Stad Dordrecht niet minder dan haare gansche verwoesting dreigde. Doch uit Heden is niet te oordeelen van Morgen.

ỳ. 326 De men min vint mesdadich) zo staat in B; en zo moet het zijn, schoon *min* noch in A/ noch in N/ gevonden wordt. Deeze uitlaating is veroorzaakt door de gelijkheid der klanken in *men min vint*.

ỳ. 335 Onse Hantveste) die zy hadden van Koning Willem ỳ. 340 Alk. in zyne Uitgaave p. 159. wijst ons naar het onderste dier bladzyde, daarmen leest: *Item. Op dat eenig Borger der Stad schuldig is van eenige misdaad, hoe ongeregeld het selve doen soude mogen wesen, dat men daar af is geen andre plaatse, als te Dordrecht ten Schout en Schepenen der selve Stad en ondersoeke ende straffe.* En zulks zonder 'er iets by te voegen, dat tot opheldering van zulk eene aanhaaling zou moeten dienen. Het zelfde, meest woordelijk, doch geheel zaakelijk, vindtmen by Balen p. 724. daar echter de

eerste

Jan de Eerste.

Scepenen seiden: Ten mach niet wesen.
Wi hebben voorworde ghemaect van desen
Jeghen Aloude onsen Baliu.
Trouwen des messaect hi u/
Sprac haer Wolfaert openbare.
Scepene antworden der nare:
Onse Hantveste seghet wel/
Dat wi/ ende niement el/

Recht

eerste woorden noch wat ongerijmder klinken, aldus: *Is 't dat eenig Burger der Stad schuldig is aan eenig* SCHELMSTUK, enz. Is dat taal van oude Handvesten? Zaten, zitten, Schepenen alleen over *schelmstukken?* Nochtans zegt hy vooraf: *Het Voorrecht daar zy haar op beriepen*, LUYD ALDUS. En schoon hy ons de Handvesten van Dordrecht in orden geeft, ik heb het daarin niet konnen aantreffen. Doch hy wilde niet zeggen, dat hy 't alleen gevonden hadt by Beverwijk p. 303. want daar leestmen het zelfde, en wel met de zelfde voorrede: *De Privilegie, daer sy haer op beriepen*, LUYT ALDUS. Maar dit is niet met de naauwgezetste oprechtheid geschreeven. Na de woorden, *het Voorrecht*, of *de Privilegie, luidt aldus*, verwachten alle Leezers de eigen woorden, zo als zy in die Privilegie te vinden zijn, onveranderd, onvervalscht. Als zy, voor *luidt aldus*, geschreeven hadden, *hieldt in*, zo waaren zy aan de eigen woorden niet gebonden geweest. Doch waartoe deeze onnutte, om niet te zeggen verdichte, aanhaaling? Schepenen zelfs hadden den *inhoud* der Handveste van Koning Willem korter en beter uitgedrukt in de drie volgende vaarzen:

Dat wi, ende niement el,
Recht eñ vonnesse seggben mogben
Over onse poerters, van lagben, van bogben.

De Handveste, daar zy van spreeken, is die, welke Koning Willem aan Dordrecht gegeeven heeft te Bronswijk, den 28 Jan. 1252; dat is, op den derden dag na zijn voltrokken Huwelijk. De zelve luidt aldus: *noch Wi, noch enich Rechter van Ons sal vorder wysen, dan Scepenen gewijst hebben.* Zy hadden zich ook konnen beroepen op het Briefken van Florens des Jaars 1289, zeggende: *dat wy gegeven hebben ende*

JAN de Eerste.

Recht eñ vonnesse segghen moghen
Over onse poerters/ van laghen/ van hoghen.
Dese vriheit gaf u Oudevader
Coninc Willem; de wi alle gader
Hebben beseghelt eñ bescreven:
Dits ons van uwen Ouders bleven:
Hout onse recht/ so doedi wale.
Hier toe en helpt gheen langher tale:
Mijn Here moet de tafel hebben/
Eñ sulken tasten op sinen rebben;
Want hi es uwer aller Heer/
Eñ sal rechten also seer/
Dat den quaden rouwen mach.
Des wil hi sonder verdrach
De tafel hebben/ wats ghesciet.
Scepene spraken: Dats om niet;
Hen sijn niet onse vorworde.
Alse her Wolfaert dat horde/
Sprac hi: Ic seg u/ twaren:
So moeten te Delf te gisel varen/
Eñ na minen Here staphans comen/

De

geven onsen lieven Poirteren van Dordrecht, *dat Scepenen en Raetsmannen* Waerheden *van Quadyen* besitten *mogen*, *ende die te* CORRIGEREN NAE HOREN GOET DENKEN. *In oirconden*, *enz.* Zo vind ik 't by Balen p. 270. maar heb het in 't Charterb. vruchteloos gezocht.

℣. 340. de wi alle gader Hebben) zo staat in de Andd. In A, *daer wi alle gader Of hebben.* doch dat is gebrekkelijk.

℣. 347 hi es uwer aller Heer) zo ook in M. maar in B *onser*, voor *uwer*. En dit zou ik konnen lyden, indien de spreeker een bezadigd en bescheiden man was geweest. Nu acht ik *uwer* beter, omdat Wolfaard veel te trots was om zich eenigszins gelijk te stellen met Schepenen van Dordrecht; ja zelfs geenen *Heer* boven zich erkende. Misschien meende

Wolf-

De u de Scoute nu sal noemen.
De Grave voer siere straten.
Die Scoute woude doe niet laten/
Hine noemde doe hi namen
De hi woude dat na hem quamen.
Si voeren doe inde poort
Te Delf/ als men heeft ghehoort.
Vive wasser. men sende hem mede
Ere boden uter stede/
Die den Grave souden volghen/
Eñ spreken/ al was hi verbolgen
Op de poort van Dordrecht doe;
Eñ sien/ mochten sijt brengen toe/
Dat men dat maecte te goede/
Eñ dat in betren punten stoede.
De Grave voer in de Haghe.
Her Wolfaert sat op/ ten andren dage/
Eñ voer te Woerden waert;
Eñ merrede ande vaert/
In weet der daghe/ so vive/ so sesse.
Wat helpt dese langhe lesse? — Jan de Eerste.

De

Wolfaard, *Hy kan met u doen wat hy wil.*

℣. 349 rouwen) hier schijnt de eerste letter vergeeten te zijn. In A leestmen *grouwen:* hoewel in C, even als in B *gruwen.* Welk laatste ook voorkomt beneden ℣. 809. Maar dewijl *rouwen* hier zeer wel bestaan kan, konnen wy ons ook daarmede genoegen.

℣. 356 So moeten) in B *soe moeti.* In A *so moet ghi.* kwaalijk; als blijkt uit den saamenhang met ℣. 358.

℣. 362 na hem quamen) den Graaf volgden.

℣. 376 merrede ande vaert) hy talmde op dat reisje naar Woerden; om die van Dordrecht, zo 't schijnt, meer verlegen te maaken.

[redacted]

JAN de Eerste.

De poorters senden hem vieren na/
Om te spreken/ als ic versta/
Metten anderen/ haren Here/
De was verbolghen herde sere.
Doe de viere aldaer quamen
Toten achten/ al bi namen/
Heyne eñ Pouwels hieten de twee/
Al was daer der andre mee/
Ic ne canse niet ghenoemen;
So was hem te voren comen/
Dat her Wolfaert niet was daer.
Doe senden si haer bode naer/
Om te proevene/ op welken daghe
Hi comen soude in de Haghe.
De bode vantene tYselsteine/
Hem eñ sijn wijf daer ghemeine.
Her Niclaes van Kaets wasser mede.
De bode spraken daer ter stede/
Eñ hi seide sinen wille.

Die

℣. 379 senden hem vieren na) de Andd. *sender vier na* dat veel schijnt te verschillen, doch inder daad het zelfde is *si viere* en *hem vieren* is niet anders dan *vier*. Hieronder ℣. 868

Ic wane dat niet si viere
Daer ieghen woerden stonden.

dat is, dat *'er geen vier* stonden. VII. 101.

Dat si doe hem vieren *vonden.*

dat zy *'er* doe *vier* vonden. V. 385.

Neemt Geraerde eñ Willem mede
Van Zaenden, *eñ noch* hem twee.

en *noch twee.* Floris en Bl. f. 8 a.

Men soude cume vinden hem vieren,
Inder werelt, *die di geliken.*

men zou *'er* naauwelijks *vier* vinden. En hieruit blijkt, dat *met hem vieren*, ook niet anders betekent dan, *met noch vier*, *met vier anderen*: gelijkwe gezien hebben by II. 309.

℣. 381 haren Here) den jongen Graaf, die niet antwoorden kon zonder Wolfaard. Zie ℣. 403.

℣. 384

JAN de Eerste.

Die bode keerde swighende stille/
Eñ telde sinen here voert/
Wat hi van hem hadde ghehoert.
Si beiden doe toten daghe
Dat hi was comen inde Haghe.
De Grave en woude gheen antworde gheven,
Sonder hem. dus sijn si bleven/
Liggende stille/ eñ beiden daer
Toter wilen dat hi quam naer.
Doe her Wolfaert comen was/
Worden si te rade das/
Dat Jan de Moelnaer/ Pieter mede
Heren Tielmans soen/ voeren ter stede
Eñ Jacob/ hoer derde ghesellle/
Toten Grave/ daer ic af telle/
Om te sprekene van hare dinc.
De Grave doe te rade ghinc/
Met hem/ her Wolfaert/ eñ Woud
Die te radene hier toe was bout.

Ten

℣. 384 Toten achten) tot de *acht*, die reeds te Delf waaren. Zodat 'er in 't geheel *twaalf* geweest zijn, hoewel 'er de Schout maar *vijf* benoemd hadt.

℣. 395 Niclaes) in 't *MS* T staat hier *lyclaes*. en wederom beneden ℣. 610. zie ik daar *clays*, gelijk 'er eerst stondt, veranderd in *liclays*. Beide is 't in A verbeterd. Hieruit blijkt, dat Kats geweest is een der Vertrouwelingen van Wolfaard; waarvan nader in 't vervolg.

℣. 396 spraken) dat is, *sprak hem*.

℣. 399 sinen heere) so ook in de Andd. doch diende te zijn, *sinen heren*; naamelijk den Afgezondenen van Dordrecht.

℣. 410 voeren ter stede) in A zo goed niet, *voer ter stede*. In B gansch bedorven, *bider stede*.

 ℣. 417

Jan de Eerste.

Ten lesten sprac hi den Moelnaer an/
Eñ daer na dander twe man/
Eñ ledese inde camer mede/
Eñ spraken met hem daer ter stede
Ene wile. Doe quamen si wt/
Eñ Olout sprac over luut
Eñ vraghede/ of Heyne eñ Pauwels waren
Te Delf? dat seit sonder sparen.
Men seide: Ja/ si sijn aldaer.
Sullen si iet comen haer?
Sprac Olout toten Moelnaer.
Onbiet mense/ si comen haer/
Sprac doe Jan/ dat wetic wale.
Olout hilt niet meer tale;
Dan hi ginc ter cameren in.
Hi zoude node sinen zin

Heb-

ỷ. 417 sprac hi) de Andd. *spraken si*; zo ook ỷ. 419. *ledense*, voor *ledeje*. 't Was Aloud, die eerst buiten de Kamer ging en daar met hun sprak, enze voorts leidde in de Kamer; alwaar *Zy*, te weeten Heer Wolfaard en Aloud, eenigen tijd met hun spraken ỷ. 420.

ỷ. 418 dander twe man) Pieter Heeren Tielmans zoon, en Jacob.

ỷ. 422 Olout sprac over luut) te weeten, nu weder buiten de Kamer: zie ỷ. 431. zodat hy de drie mannen, Jan, Pieter en Jacob, zo wel uit- als in-geleid schijnt te hebben. Voorts geef ik hier *Olout*, of *Alout*, naar dat ik het vinde in A.

ỷ. 440 het sal ons vromen) Jan de Moelnaer, misleid door de gemaakte ingetogenheid van Aloud, enz. kreeg eenen nieuwen moed, en dacht, het zal noch ten besten komen; de zaaken zullen zich noch wel schikken, enz. De betekenis van *vroomen* is ganschelijk de zelfde met die van *baaten*; en zo gemeen by onzen Dichter en anderen, dat het geen bewijs noodig heeft. zodat Alk. hier weder Wit verklaart door Zwart; neemende, *het sal ons* VROMEN, voor, *het sal ons*

RA-

Hebben ghesecht daer voor ogen.
Men riep Jan/ eñ ghinc hem toghen
Dat de Grave woude gaen eten;
Eñ dan soudemen hem doen weten
sGraven wille vander zaken.
Si machten hem wel gaen blide maken/
Eñ na etene weder comen.
Jan de pensede/ het sal ons vromen;
Eñ ghinc ter herberge met sinen gesellen.
Alse hider quam/ begonste hi tellen
Enen bode/ dat hi woude
Dat hi den anderen seggen soude.
Binnen deen quam de mare/
Dat al dat Hof ghereet ware/
Eñ de Grave woude riden/
Eñ woude langher niet onbiden.

JAN de Eerste.

Help!

RAAKEN, TREFFEN. De Moelnaar hadt zyne rekening kwaalijk gemaakt. Zie ℣. 449. en volg.

℣. 442 Alse hider quam / begonste hi tellen) *hider* is, gelijk in de Andd. *bi daer*. het overige, *begonste hi tellen*, heb ik ontleend uit B. In A staat, *begonste hi te tellen*. welk *te* buiten twijffel gesprooten is uit de eerste letteren van het volgende *tellen*. Het vaars is doch evenwel overlang, en zou beter vloeien op deeze wyze;

Als bider quam, begonsti tellen.

waarmede N naast overeenkomt,

Alse bi daer quam, begondi tellen.

Anderszins was, ten tyde van onzen Dichter, *Beginnen tellen*, en TE *tellen*, even goed.

℣. 443 dat hi woude) *wat* hy, of *'t geen* hy woude.

℣. 448 Eñ woude langher niet onbiden) in B *Eñ woude niet langher beyden*. En zo ook in N, behalve *biden*; en niet *beyden*, gelijk hier in B zeer kwaalijk geschreeven is. Want vooreerst kan *beyden* niet rymen op *riden:* vergelijk de twee volgende Rijmwoorden. Ten anderen was *biden*, in die eeuwe, vooral by de Dichters, gemeen; en zulks in de zelfde

 bete-

JAN de Eerste.

Help! seit hi; wat macht bedieden?
Ic ne weet hem wat ontbieden.
Segh hem allen dese zaken.
God ghebe hem dbeste gheraken.
Ic bens wel droeve ende erre.

De

betekenis als *beiden*, dat is *vertoeven*. Limborg B. VI. f. 69 d.

Dat bi u, al sonder biden,
Over morghen sal bestriden.

en B. VIII. f. 91 a.

Hi seide, Ic sal sijns ontbiden.

Walewein f. 1 c.

Ik wils niet langher onbiden.

dat naby komt aan 't vaars van Melis. En f. 12 c.

Eñ dorste niemant sijns ontbiden.

Wirnt von Gravenberg f. 18 c.

Sie begunden vur daz palas
Mit groter clage riten,
Si en wolde sin nicht biten.

dat is, *zijns niet biden.* Zie dit geenszins aan voor eene Poeetische vryheid, als of die Ouden gewoon geweest waaren *ei*, om het Rijm, te veranderen in *i.* Op de zelfde wyze schrijftmen onverschillig, *nygen* en *neigen.* Ander voorbeeld van die verwisseling weet ik niet. zodat het een schrijffout is in der Ystor. Bloeme f 17 a. daarmen leest,

Eñ daden te Marchis temple LIDEN,
Haers Gods, eñ bieten sonder biden
Dat bi haren God met werden
Aenbeden soude ——

doch lees *leiden* en *beiden.* Indien *liden* (dat hier *leiden*, of *brengen*; betekent) rijmde op *striden*, of *riden*; ik zou zeggen dat die Dichter hier eenen misslag begaan hadde zonder voorbeeld. maar nu het rijmt op *biden*, gebruikelijk voor *beiden*, is het slechts een misslag van den Uitschryver: in welk soort van volk men niet onderstellen moet die oplettendheid en kundigheid, diemen onderstellen mag in de Schryvers zelfs.

ỷ. 458 **beten soude)** Alk. verklaart dit, *van sijn paard soude afstreden.* Dit blijkt uit onzen Dichter zelven ỷ. 466. daar hy zegt:

Die

De bode de voer sonder merre. JAN de Klerke.
Hi hadde twe paerde in eenen waghen/
Eñ ghinc vaste henen iaghen/
Eñ quam te tide/ alst God woude/
Daer de Grave beten soude/

Eñ

Doe bi ghebeet *was vanden paerde.*

Elders weet ik niet dat het hier voorkomt. maar by anderen dikwils. Fab. van Esopet f. 3 d.

Het [paard] *sprac ten man die op hem sat:*
Soete vrient, beet of;
Ic ben moede, gef mi orlof.

Walewein f. 12 d.

Walewein beette *uptie aerde*
Neder van zijns zelfs paerde.

Ferguut f. 7 d.

Doe beitte *hi, eñ maecte hem te voet.*

Limborg f. 1 d.

Eñ beete *neder vanden paerde.*

Gravenberg f. 51 b.

Her irbezte *von dem rosse nider.*

en f. 73 c.

Von sinem rosse irbeyzte *her nider.*

Doch wy moeten hier niet alleen denken aan *paarden.* In Ferg. f. 25. vind ik, *si beette*, van eene Jonkvrouwe, die van eenen *Muilezel;* en in Limb. VI. f. 59 b. *beeten* van eene andere, die van eenen *Wagen*, afklom. En zo verklaarde ook Seb. hier, by onzen Dichter, *beten*, door, *afgaan van sijn paerdt of wagen.* Doch het betekent allerlei, *afklimmen, nederdaalen.* Op eene zeldsaame wyze vind ik dit woord by Maerlant, van de Priesters, die de Arke door de Jordaane zullende draagen, nederwaarts stapten op den bodem der riviere, B. VI. c. 2. f. 36 a.

Teerst dat si die Jordane beten
Metten voeten ——

zie Josua III. 13. En het zelfstandige *Gebeet*, Evang. c. 113. f. 135 a.

Alse Jhesus quam bi den gebete
Ant zighende van Mont Olivete.

dat is, *aan den afgang des Olijfbergs;* Luc. XIX. 37.

ỳ. 463

Jan de Eerste.

Eñ seide hem allen dit.
Pauwels langher niet en sit/
Hi stont op/ eñ ginc fiere straten.
Heyne de sout node laten/
Hi stont op/ eñ dede alsó.
Dus quamt toe/ dat elc blo.
De Grave quam met heren Wolfaerde.
Doe hi gheberet was van den paerde/
Quamen si daer dandre waren.
Her Wolfaert sprac al sonder sparen;
Want hi was in 't herte fier:
De van Dordrecht/ sijn si hier?
Ja wi/ seiden de ghene doe
De daer waren. Hi sprac hem toe:
Ga wi dan: laet u spreken:
Roept u ghesellen: laet niet ghebreken.
Onder de clocke ginc her Wolfaert/
Eñ vraghede al onghespaert
Om Pauwelse eñ Heynen mede.
Men antwoorde hem daer ter stede;

Si

℣. 463 **Hi stont op)** herhaald uit ℣. 461. In de Andd. staat hier, *Doe bijt vreyschte* (in W kwaalijk *vereyschte*). Dit schijnt natuurlyker; maar 't onze bevalliger.

℣. 475 **Onder de clocke)** op 't Raadhuis te Delf, daar ook de Schepenen dier Stad tegenwoordig waaren.

℣. 484 **alde daet)** de Andd. *al den staet*. Maar, behalve dat *daet* hier beter is om het Rijm, zo is het ook krachtiger. het *Factum;* het gebeurde omtrent het eisschen en weigeren der Tafelen.

℣. 493 **nedren eñ hoghen)** *vonnissen in Hoge en Lage saken*, zegt Alk. Zie boven ℣. 338.

℣. 496 **te callen)** is niet, *te mompelen;* maar, *te praaten.* Zy spraken overluid, dat de Graaf het verstaan kon, verwytende

Si gaen spelen/ wine weten waer. JAN de Eerste.
Doe seyde her Wolfaert: senter naer.
Wi hebbent ghedaen; seiden si.
Mettien so begonde hi
Te seggene/ alst voren staet/
Vanden taeflen alde daet;
Hoe datse de Grave hebben woude/
Eñ over de ghene rechten zoude/
Diet hadden verdient/ hoe dat ware.
Dit toonde hi deen van Delf aldare/
Daert de van Dordrecht ane hoerden.
Si seiden: Here/ bi dorwoorden
Hoert/ de waerheit segge wi u/
Dit spraken wi metten Baliu/
Dat Scepenen souden nederen eñ hoghen.
Olout sprac: Dits ghelogen:
Voer den Grave eñ voer hem allen.
Doe begonden de lude te callen/
Daert de Grave selve ane hoerde/
Dat hi sprake onhovesche woerde:

Wilde

tende Aloud zyne onheusſche woorden; en te kennen geevende, dat het Land op die wyze niet berecht moest worden. 't Schijnt dat dat onbetaamelyke zeggen, *Dits ghelogben*, 't welk den Schepenen van Delf niet minder vreemd in de ooren klonk, dan dien van Dordrecht, veelen te gelijk den mond opende; zodat dit spreeken, niet zonder hevigheid noch verwarringe toeging. En daarom noemt Melis het *callen*. Ferguut f. 19 a.

Wat sagen eist dattu cals?

alsof wy zeiden, Wat praat is dees, dien gy uitslaat? Anders luidt de taal der Stad Utrecht aan die van Deventer, Utr. Jaarb. III. p. 137. *tgoent albiir by onsen ende uwen Gedeputierden in dit stuck* vercalt *ende* versproiken *is geweest*. Doch dit was in 't jaar 1475.

ỳ. 500

JAN de Eerste.

Wilde hi so dat lant berechten?
Ja/ sprac hi/ ic wil vechten
Enen camp jeghens wien dat es.
Een scepene van Delf sprac: sijts ghewes/
Hier ne vecht gijs ghenen camp.
Dat waer ons te zwaren scamp.
Soude al onser poorten recht
Staen aen eens mans ghevecht?
So mocht onse recht wel arghen.
Dat haer es huden/ dats onse marghen.
Ghi hebt u qualike hier ghewroken/
Dat ghi goede liede hebt versproken/
Eñ gheloghent voer onsen Here:

Dats

℣. 500 **ic wil vechten Enen camp**) te weeten, om van des zelfs uitslag te doen afhangen, of die van Dordrecht gelogen hadden of niet; dat is, de waarheid of onwaarheid van de bygebragte Voorwaarde: die dan zekerlijk alleen mondeling geschied, en geenszins beschreeven geweest is.

℣. 503 **Hier ne vecht**) zie hier achter.

℣. 508 **Dat haer es huden**) de Andd. *Dat nu is haer.* zie boven IV. 1044.

℣. 510 **versproken**) Walewein f. 35. b.

Die te voren waren versproken,
Si seiden: Goddanc! wi sijn ghewroken.

en vergelijk onzen Dichter III. 1399. 1429. en V. 931.

℣. 511 **gheloghent**) *beten liegen*, zegt Alk. en 't blijkt uit ℣. 494. Dit laatste is ook al oud. Walewein f. 32. d.

Dat ghi mi niet sult heten lieghen.

maar van *logbenen*, in dien zin, weet ik nu geen ander voorbeeld te vinden. Immers in de volgenden kan die betekenis geen plaats hebben. Walewein f. 16. a.

Mire name ne loochen *ic niet.*

en f. 26 b.

Ic sal ooc doen dat hi begaerde,
Of ic loochende *mire Trouwe.*

der

Dats u te mesprisen sere; — *Jan de Eerste.*
Waer dat ment beroeren conde.
Doe sloech men dat vanden monde/
Eñ vraghede daer openbare/
Waer Pouwels eñ Heyne ware?
Men antwoorde: Wine wetens niet.
Doe seide her Henric: Ghi heren siet/
Nu moghedi horen ende verstaen/
Dat dese twe hebben mesdaen
Jeghen minen here so vele/
Dat si/ in ernste noch in spele/
Niet voren comen daer hi es.
Nochtan waren si/ des sijt ghewes/

Ghe-

der Ystor. Bloeme B. I. f. 5 d.

Doen seide die Keiser, dat hi woude
Dat hi [S. Jan] *Gods* loechenen *soude,*
Eñ swighen van sier predikinghe.

want in al deezen is het *verzaaken.*

ṽ. 513 Waer dat ment beroeren conde) zo staat in M. in de Andd. *Waert* voor *Waer;* en *bevroeden* voor *beroeren.* En dan zou het volgends Alk. betekenen, *Al ware 't soo dat het waar was.* Doch dat kan ik 'er niet uit leezen. Ik wil liever zwygen, dan gissingen uiten die my zelven niet voldoen.

ṽ. 518 her Henric) in de Andd. alleen genoemd *Heinric:* en waarschynelijk beter. Maar wie was *Henrik?* Ik denk, de Schout van *Dordrecht*, voor en na niet anders genoemd dan *Schout*, en nergens met naame, gelijk hier. En wie kon hier anders zulk eene taal voeren, dan de Schout, die zelf de Schepenen van Dordrecht benoemd hadt, die den Graaf moesten volgen naar Delf, of hem daar opwachten? Waarom hy deeze twee, *Pouwels* eñ *Heyne*, die zich te zoeken gemaakt hadden, des Graaven ongenade en eeuwige vyandschap aanzegt. mogelijk de oorzaak, dat die van Dordrecht, eerlang, eerst hem, en na hem den Baljuw Aloud, doodsloegen.

ṽ. 524 des sijt ghewes) Alk. bedoelt hier de taal van Melis, geevende ons deeze woorden aldus: — *des (sijt ghewes):*

niet-

Jan de Eerste.

Ghesent van Dordrecht uter poort/
Als ghi wel·hebt ghehoort.
Nu van desen daghe voert
Es de vreenscap al ghescoert
Tusschen den Grave eñ hem tween/
Eñ oec negh daer vrede ne gheen:
Hi selve cranken daer hi mach/
Weder het es nacht of dach.
Mettien lieten si de tale.
Si ghinghen doe wech alte male.
De Grave voer wech als hi woude.
De ghiselen senden also houde
Enen bode/ sonder sparen/
Dat hi tOrdrecht soude varen:
Want si ontsaghen hem van desen
Dat men om hem verdaert soude wesen/
Alser quame de niemare.
De bode hi voer aldare;
Eñ eer hi conde comen daer/
Hadde een gheseit openbaer/

Dat

niettegenſtaande hy V. 346. dat zelfde *des* mede binnen die haaken ſloot:

Haer helper.(des ſijt ghewes)

en dus haspelt hy overal met de woorden des Schryvers, en verſchilt ook geduuriglijk van zich zelven.

℣. 528 ghescoert) de Andd. kwaalijk, *ghesloert.*

℣. 530 vrede ne gheen) Melis ſpreekt duidelijk van *den tween*, naamelijk *Heine* en *Pouwels*; en nochtans zet Alk. hiernevens, in zijn Hiſt. Kanttek. De Graaf —— *ſeyd die van Dordrecht den Oorlog aan.* 't Was hier noch zo verre niet. Maar toen ook de overige Gyzelaars, zonder verlof, van Delf naar Dordrecht waaren gekeerd, toen eerſt ontzeide hy de Stad zelve by Brieven, als 40 regels verder verhaald wordt.

℣. 536

Dat alde lude waren ghevanghen/
En haer ne gheen waer ontganghen.
Dat volc was al tenden rade.
De bode quam des avonts spade/
De doe al openbare
Weder seide de quade mare.
Hi seide: Ic wil ghijs mi ghelovet:
Sijn si ghevaen/ ic gheve mijn hovet
Afte slane; dat willic wale.
Men gheloefde sijnre tale.
Elc ghinc daers hem luste.
Die bode ghinc in sijnre ruste.
Men wilde beiden toten daghe/
Dat men dan ten besten saghe.
Des ander daechs wel bitide
Wort de porte herde blide/
Want Heine en Pauwels waren comen/
Eñ ontganghen te haren vromen.
Si waren blide om dese twe.
Tsavons quamer lude mee;

JAN de Eerste.

Eñ

✝. 536 De ghiselen) in A lees ik, *De ghesellen.*

✝. 540 Dat men om hem) de Andd. *Dat mer om.* zo goed niet. Die noch te Delf waaren, vreesden, datmen te Dordrecht voor hunne persoonen bekommerd zoude zijn. En zo was 't ook.

✝. 549 De doe) zo ook in B *Die doe.* zeer kwalijk in A *Ende doe.*

✝. 553 ic ghebe mijn hovet Afte slane) voor, *ic gheve*, staat in B *ic legcs:* in A *ic legs.* Uit welke leezing schijnt te blyken, dat de geene, die onthoofd zoude worden, toen, ook hier te lande, het hoofd op een blok leide, en de slag gegeeven werdt met een bijl; gelijk noch in Engeland en elders geschiedt.

✝. 565

Jan de Eerste.

Eñ sander daghes te primetide
Waren si daer alle / des waren si blide/

Dek

℣. 565 te primetide) Limborg f. 15 d.

Eñ ghinghen wech weder mettien,
Dien nacht dore toten daghe,
In groten wene eñ in geclage,
Recht tote Priemetide.

Walewein f. 38 a.

Het was nader Priemtijt,
Eer bi die boetscap ghedede.

der Ystor. Bloeme f. 15 d.

Marghen omtrent Priemtijt
Willic dat ghi emmer sijt
Inden Tempel ———

Kiliaan vertaalt *Priem-tijd*, gelijk 't hier voorkomt (want gy kunt daar ook andere betekenissen vinden) door *Prima aurora*; de eerste, de vroege, morgenstond. Dit noemden de Ouden niet alleen, gelijk wy noch, *Dageraet*: Walewein f. 50 a.

Smorghens in die dagheraet.

maar ook *Dagerake*, *Dagrake*, en, dat het eigelijkste schijnt, *Daggrake*: alles in Ferguut, als f. 19 d.

Eñ reet al toter dageraken.

en f. 26 d.

Een lettel vor der dagerake.

en f. 12 d.

Hine weet, welc es, so dach, so nacht,
Ofte avont, of der dagarake.

zo staat 'er, doch kwaalijk. f. 15. d.

Dus heft Ferguut den dach gereden
Eñ den nacht toter dagrake.

wederom f. 2. b.

Dien nacht rusten si met gemake:
Tierst dat die dach grake
Was, wart op die goede man.

indien *grake* hier een adjectivum was, gelijk het sommigen mogelijk zal toeschynen, zo hadt 'er, om meer dan eene reden moeten staan:

Tierst dat die dach *was* grake,
Si wart op ———

De Koppelwoorden zijn in de oude MSS doorgaands verdeeld

deeld

Bede ghisele eñ boden mede/ *Jan de Eerste.*
De te Delf laghen inde stede/
Eñ

deeld als twee woorden. Hoe 't zy, *graken* is het eerste *schynen* van den dag. noch aldaar f. 9 a.

Morgen vroe, alst sal graken,
Sal hi hem betide wech maken.

Van *graken*, schijntmen eerst gemaakt te hebben, *grieken;* en vervolgends *krieken.* Kiliaan: GRIECKELINGHE *is* KRIECKELINGHE, *Aurora.* wat het *krieken van den dag* zy, is elk bekend. Maar wat anders was *Priemtijd:* naamelijk, een zeker uur van den dag; eene dier *Tyden*, waarvan de Roomsche *Getydenboeken* hunnen naam hebben. Uit dat, het welk de Lieve Vrouw, by haar leeven, gebruikte, blijkt klaar het onderscheid tusschen *Morgenstond* en *Priemtijd.* Zie hier wat ik van die Lieve Vrouws *Getyden*, voorlang, aangetekend heb uit eene saamenspraak MS f. 42 d. *in deser wisen blief si* [biddende] *van der* MIDDERNACHT *totter* MORGHENSTONT *toe: daer na, van die* TIJT [van de *Morgenstont;* doch verstaa niet de *Dageraat*, maar de METTEN, *Horæ Matutinæ*] *tot* PRIJMTIJT *toe, soe keerde si hoer tot heilighen overdeincken.* Wat verder f. 43. 44. *daer nae selstu weten, dat si tot* PRIJMTIJT *ghinc totten Tempel, niet onder dat volc, mer in een winkel.* f. 46 b. *als dan* MIDDACH *waert, dan ghinc die edel Maghet weder in hoer huus, eñ was aldaer in haren ghebede, also langhe tot dat die Enghel quam eñ brochte hoer spise van den Hemel.* f. 47 b. *soe plach die edel Moeder eñ Maghet te spreken* —— *of si las inder heiligher scriften al tot* VESPERTIJT, *eñ dan began si haer Psalmen eñ hoer ghebet te spreken, al totter* COMPLEETTIJT: *eñ daer nae al totter* NACHT *voert, soe keerde hoer Maria tot heiligher aendachte.* Enz.

℣. 567 **eñ boden mede**) vergelijk hiermede 't geen wy vinden in **B** en **H**, zonder onderscheid:

—— —— —— *ende boden*
Die hem te Delf hadden gheboden.

Dat Alk. *gheboden* verklaart door *onthouden*, heeft hy van Seb. geleerd en geleend. Woorden zonder zin uit te leggen, is eene kunst die ik niet verstaa. Maar 't geen wy hier uit **A** geeven, *Beide ghisele eñ boden* heeft geene verklaaring noodig.

JAN de Eerste.

Eñ waren comen sonder oerlof.
Dus en staets de Grave niet of/
Noch her Wolfert/ noch Olout
Die te radene hier in was bout.
Si deden scriven in enen brieve/
Dat die Grave ontseide alle lieve
Eñ alle vreenscap mede der poort.
Alse tfolc dat hevet ghehoort/
Dat se de Grave hevet ontseit/
Vergaderden de porters ghereit/
Eñ ghinghen te rade sciere/
Eñ coren der hoeftmanne viere/
Bi wien men alle zaken dede.
Si deden scriven daer ter stede/
An al de porten vanden lande;
Dit mochten si doen sonder scande;
Eñ baden hem op rechte omoet/
Dat elc port alsó vele doet/

Dat

℣. 572 **hier in was bout**) de Andd. *hier in was stout.* Dit en het voorgaande vaars zijn genoegsaam de zelfden met ℣. 415, 416 hierboven, daarmen in Allen leest, *hier toe was bout*. dit is van geen belang, en ik teken het alleen aan, omdat uit die herhaalinge van WAS *bout*, ten klaarsten blijkt, dat die doldriftige raadgeevingen aan den Jongen Graaf, die niet wist wat hy deedt noch wat hy behoorde te doen, gekomen zijn uit den mond van Aloud, die, beneven den Schout Henrik, de Werktuigen waaren van Heer Wolfaard; die hierin eene voorzigtigheid schijnt gebruikt te hebben, die hem echter van geen nut geweest is.

℣. 578 **Vergaderden de porters ghereit**) in de Andd. aldus:

Dedemen alsmen gaerne plegbet.

zijnde het voorgaande Rijmwoord, *ontseit*, daar ook veranderd in *ontsegbet*. Ik denk dat het echte vaars daar zal uitgevallen geweest zijn, en door eenen Uitschryver aangevuld is, gelijk wy meermaalen gezien hebben.

℣. 583

JAN de Eerste.

Dat si bidden den Grave /
Dat hi de dinc wil laten ave /
Eñ hi haer recht late behouden;
Dat si dat wel weten souden /
Dat men hem des ghelike soude doen.
Men liet de boden niet gheroen /
De dese brieve souden draghen.
Men ghincse henen iaghen
In Hollant eñ in Zelant mede /
An elke porte / an elke stede /
Daer men waende dat liede waren.
Nu setten toe al sonder sparen
SGraven raet rechte voert /
Eñ leiden liede wider poert /
De souden ligghen inde wachte /
Datter niement in en mochte /
Eñ dat mer niet in en mochte bringhen.
Hen ware of mens woude ghehinghen.

Men

ꝟ. 583 An al de porten) in A staat *porte.* maar in de Andd. *An allen Poerters.* Maar wat zijn *Poerters van den Lande?* zouden 't ook de *Landpoorters*, te Dordrecht voordeezen bekend, geweest zijn? Neen. want zulke *Landpoorters*, alleen uit Zuidholland, te mogen aanneemen, is der Stad Dordrecht eerst vergund door Hertog Aelbregt in 't jaar 1395, en dus byna eene eeuw laater: zie Balen p. 514. Zodat *Poorters van den Lande* niets is. Ook spreekt onze Dichter ꝟ. 586, in Allen, van *elke Poort;* naamelijk in Zeeland zo wel als in Holland: zie ꝟ. 595. En *dit*, zegt Melis ꝟ. 584. *mochten si doen.*

ꝟ. 592 gheroen) rusten. zie beneden ꝟ. 976. Voor *de boden*, en ꝟ. 593 *souden*, staat in A *den bode*, en *soude.* Maar dewijl één bode alle die brieven niet kon bezorgen, heb ik A hier uit de Andd. verbeterd.

ꝟ. 602 mochte) rijmt hier kwansuis op *wachte.* en in A luiden de twee volgende regels aldus:

JAN de Eerste.

Men woude doe/ dat Joncheer Witte
Ghinghe ligghen opt huus van Pitte
Te wachtene die teghenode.
Hi most doen/ al dede hijt node.
TAlblaserdam/ hordic bedieden/
Lach haer Niclaus van Kaets met lieden/
En wachte twater daer/
En dede de scepe comen naer
Met corne en met anderen goede.
Te Slidrecht lach hi op de hoede/
Olout/ met sinen knapen/
Diet al op ghinghen rapen
Datter quam en liden woude/
En ter porten varen soude.
Voert steenhuus/ dat te Slidrecht staet/
Hadde hi vonden in sinen raet/
Dat hi den dike dede verslaen
Met groten houte/ en der aen

Sterke

En dat mer niet in en mochte brenghen
Hen ware of menfe woude ghewinnen.

Wy hebben dit laatfte wel wat verbeterd uit de Andd. doch 't kan weinig helpen. Lees, voor die vier regels, 601–604, alleen deeze twee:

De fouden ligghen in de wachte,
Dat menre niet in en brachte.

het overige is onnut, en een toegift van den Uitfchryver, toen hy zag, dat hy het tweede vaars kwaalijk gefchreeven hadt. het oude gebrek.

ỽ. 607 Te wachtene die teghenode) zie hier achter.

ỽ. 609 Alblaserdam) in B en C *Alblazerdam*, of liever, *Alblaz'dam.* in H bedorven *Alblafterdam.* Nu zegt en fchrijft-men niet anders dan *Alblafferdam*, omdatmen zegt *Alblas*: maar de Ouden zeiden *Alblaes.* zie VI. 981. en VIII. 1025. het welk de Naamsafleiding van *Al-plas* niet zeer begunftigt.

ỽ. 613 Met corne) de Andd. *met torue.* alleen by Alk.

met

Sterke planken/ als hem dochte
Datter niemant liden mochte.
Thuus was wel ghemaect ter were
Jeghen scilt eñ ieghen spere.
Daer lach Olout metten sinen/
Die ghierne hadde vele pinen
Der port ghedaen/ hadde hi ghemoghen.
Hen connen veel lude niet ghedoghen/
Sine moetens hem te voren doen.
Doe was daer een/ en conde niet gheroen/
Hine voer met enen cogghe allene/
Eñ met anders niement ghemene/
Dan de met hem inden cogghe waren.
Hi seide: Bi Gode! wi willen varen
Scieten inde poort so menighe pile.
Eñ dit was ter selver wile/
Dattie scildwachte was gaen slapen/
Dattie cogghe metten knapen

JAN de Eerste.

Qua-

met torve: doch dat is 't zelfde. 't Verschil, hier, *torue* (turf) voor *corne* (koorn), is gesprooten uit eene misleezinge, zijnde in de oude Handschriften niets gemeener dan de verwisseling van *c* en *t*, en van *n* en *u*. Zekerlijk moet hier *corne* geleezen worden. het was in den Zomer.

℣. 621 **verslaen**) beslaan, of overslaan, eigelijk afsluiten, afschutten, door 't inslaan van zwaare paalen, over dwars beslagen met stevige planken.

℣. 625 **Thuus**) te weeten, het *Steenhuus dat te Slidrecht staet*, als Melis zeide ℣. 619. die het ℣. 952. met naame noemt, *Crayenstene* In de Andd. heet het ook ℣. 960. *Crayensteyn:* maar in **A** *thuus te Slidrecht.*

℣. 631 **Sine moetens hem te voren doen**) zy en moeten het anderen voordoen: overal de eersten zijn.

℣. 637 **so menighe**) in **B** en **C** *somige.* maar in **U** *sommighe.* zie by I. 72.

℣. 648

Jan de Eerste.

Quamen gheront vor de port.
Als men dit hevet ghehort/
Sloech men de clocke metter vaert/
Dat alde porte in rueren waert.
Si wapenden hem/ groet eñ clene/
Eñ volgheden naer alghemene/
Bede tscepe ende te voet.
Al dat volc dat es verwoet/
Eñ quamen rechte vor de were.
Alout stont eñ hadde ghere
Hem te werne/ macht hem ghescien.
De porters liepen toe mettien
Toter were/ ende strevense ane/
Bede met stekene eñ met slane.
Men sloech so sere ende stac/
Dat men de were te stucken brac.
Eñ Alout de hevet vernomen/
Hoe de lude ghelopen comen

Over

ẏ. 648 Al dat volc) de Andd. *Als een volc.*

ẏ. 650 Alout stont) achter de Were, die hy op den dijk hadt doen maaken, als ẏ. 621 gemeld is: derwaarts gelokt door het gerucht, te Dordrecht gemaakt. 't Ontbrak hem niet aan moed, om zich te verdeedigen; maar zyner Weere aan ſterkte, om eene raazende gemeente te wederſtaan. Want met deezen eerſten aanloop raakte zy onder de voet. Wat zou hy doen? Hy mengt zich onder zyne vyanden, waarvan de minſte hem toen den doodſteek wenſchte te geeven; trekt met hun tegen 't Huis, dat hy beſchermen wilde; komt 'er gelukkiglijk op, en houdt 'er zyne vyanden buiten. Mogelijk het fraaiſte ſtuk dat Aloud oit heeft bedreeven. Maar vooreerſt was het Nacht; en dus kon hy licht onbekend blyven. Ten anderen viel *Hein, die dappere voorvechter der Dordrechtſche vryheden*, van de brugge in 't water: zonder welk toeval onze Dichter meende, dat de Poorters het Huis zouden bemagtigd hebben.

ẏ. 660

Over slote en̄ over al;
En̄ hi ontsiet hem/ dat men sal
Thuus onderlopen daer.
Des had hi int herte vaer.
Hi maecte hem mede inden loop/
En̄ quam in haren hoop/
Side an side/ dat men niet
Van hem weet/ eermen siet
Dat hi was comen op de brucghe;
En̄ men siet dat hi den rugghe
Omme werpt ten huse waert/
En̄ hem weert al onghespaert.
Daer vochten de van Dordrecht wale.
Si waren doe ten selven male
Met hem in den huse ghegaen
Vechtender hant; en hadde ghedaen
Dat Heyne was/ met groter cracht/
Vander brugghen inde gracht

JAN de Eerste.

Ghe-

v. 660 **ontsiet hem/ datmen sal Thuus onderlopen)** zeer onkundig verklaart Alk. *ontsiet hem*, door *voorsag*, *sag te gemoet:* want *ontsien* en *zich ontsien*, is noch *vreezen*, en zo was 't ook van ouds. Maar wat is hier, *datmen?* Indien men 't eenvoudig naar de letter opneemt, zou *het huis onderlopen*, overeenkomst schynen te hebben met, *de Poort ondergrypen*, gelijk onze Dichter spreekt III. 474. maar alsmen, *datmen*, neemt voor *datmen hem*, gelijk honderdmaalen, zie by II. 1419. zo zal, *hem het huus onderlopen*, niet anders betekenen dan *hem*, Aloud, die zich op den dijk bevondt, *het huis afsnyden*, en hem beletten daar weder op te komen. zie onze Aantek. I. 847. daar zulks met veele voorbeelden bevestigd wordt. en zo moet het hier ook verstaan worden.

v. 674 **en hadde ghedaen)** die woorden betekenen niet anders dan *'t en waare.*

 v. 682

Jan de Eerste.

Ghesleghen / als men mochte sien.
Eermen wut conste ghetien /
Eñ sine utbrenghen moghen /
Was de valbrucghe upghetoghen.
Doe mosten de porters after staen.
Dit pongijs hebben si ghedaen
Up enen Woensdach voerden oeste.
Doe ghevielt alst wesen moeste /
Dat si weder ghinghen in.
Elc was gram in sinen sin.

Si

ỳ. 682 pongijs) in A staat hier *pongus ;* ik denk, voor *Pongiis.* in B *pougijs.* maar in C zo wel als in B, *pongijs.* Seb. verklaarde het door *proeve.* zo deedt ook Alk. die 'er byvoegde *beldenstuk.* 't Is niet anders dan *strijd*, en verbasterd van 't Latijnsche *pugna.* nochtans zeer gemeen by onze oude Dichters. Walewein f. 59 a. b.

Sijn Ridderscap was hem ghewer
Eñ ghehulpich tallen pongise.

en kort daarna:

Si voeren te gader int pongijs.

Ferguut f. 23 a

Daer waert een pongijs *harde groet*
Daer menich Seriant in bleef doet.

en f. 31 b.

Daer wart tornoy eñ pongijs *doe.*

Limborg B. IV. f. 36 d.

Deus! hoe menich pongijs *rike*
Dede daer mijn heer Etbites!
Ic wane dat niemen en es
Die nie sach scoender bottaelge.

en B. V. f. 53 c.

Daden pongijs *vromelike.*

welke twee voorbeelden van *pongijs doen*, vooral fluiten op deeze plaats van onzen Dichter. En zo sprak ook de Schryver van den Spiegel Hist. B. II. c. 35. ỳ. 1.

Doen dit pongijs *werd* gedaen.

't woord vindtmen in dat Werk ook elders. als mede by Jan van Heelu p. 50.

Van

Si hadden ghewondet liede een deel;
Want si scoten menighen quareel
Mallic op anderen inden stride.
Daer bleef doot ter selven tide
De selve knape/ de eerst begonde.
Also als ic ghemerken conde/
So waer hi het bleven daer/
Dan hi der porte quam so naer/
Dat hijs hem al volghen dede.
Daer bleef doot ter selver stede

Jan de Eerste.

Di-

Van den pongise *eñ vanden* stride,
Daermen met die borch wan,
Swigic. ———

p. 93. *Want daer gheviel een* pongijs.

Hist. van Zeghelijn (onder anderen) p. 65.

Si riepen luyde op die Heidijn
Herde sere wter maten:
Dyen staendaert moet ghi hier laten.
Daer was een sterc pongijs.

Het Werkwoord *pongieren*, het welk Kiliaan te recht onder de Basterdwoorden telt, en vertaalt door *pugnare*, heb ik by geenen Nederduitschen Dichter gevonden. maar W. von Gravenberg noemde het *punieren* f. 111 d.

Ryal der Kunig von Yerapbin,
Her unde de gesellen sin,
Punierten *under der viende schar,*
Da wurden die helme missevar,
Die swerte von blute verblicben.

en straks weder f. 112 a.

Her Gwigeloys punierte *do*
Das manig herzte wart unvro.

℣. 683 **Woensdach voerden oeste**) dat is, den laatsten Woensdag voor de maand Augustus, die, in 't jaar 1299, geweest is 29 July.

℣. 687 **ghewondet**) zo staat in **A**. maar in de Andd. *ghewonder*: en dat is beter. De Poorters hadden eenige gekwetsten bekomen; maar geen dooden dan een kind dat

Ii 5 me-

JAN de Eerste.

Dideric/ Claus Scouten broeder/
Sijns vader kint ende liere moeder.

medegelopen was ✝. 699. aan Alouds zyde waaren dooden en gekweetsten.

✝. 697 Dideric/ Claus Scouten broeder) volgends Alk. was dees Diederik, *Schout van Dordrechts Broeder*. 't Luidt kluchtig; maar hy meende, dat Diederik de Broeder was van Klaas; en *Klaas*, *Schout van Dordrecht*. En dan was het niet *Henrik*, gelijk ik meende by ✝. 518. Wat my tot die gissing aanleiding gaf, heb ik daar kortelijk gemeld: en ik ben noch van die gedachten. Wat bewijs, of reden, brengt Alk. by, om ons te doen gelooven, dat de Schout van Dordrecht, die toen was, *Klaas* hiet? niets. gevolgelijk rust zijn zeggen, schoon het doorgaands nergens op rust, hier alleen op deeze woorden van Melis, *Claus Scouten*. Doch uit die woórden, zo alsze in Allen staan, is veel natuurlyker te gelooven, dat die *Klaas* den toenaam voerde van *Schout*, of *Schouten*, dan inderdaad *Schout van Dordrecht* zoude geweest zijn. Van dit laatste is, tot noch toe, geen bewijs bekend. Van het eerste is my een allerwaarschynelijkst bewijs, dat 'er, in dien tijd, te Dordrecht bekend geweest is een *Cleys Scoutate*. Onder de Schepenen dier Stad vindtmen, op 't jaar 1340, *Heynric* SCOUTATE, *Heren* CLEYS *sone*. zie Balen p. 273. en volg. Dees *Heer Cleys Scoutate* is waarschynelijk geweest de Vader van deezen Schepen *Henrik Scoutate*, die dan Oom hadt moeten zeggen tegen *Diederik*, die in dit pongijs dood bleef.

✝. 698 Sijns vader] kint ende liere moeder) alsmen Alk. gelooft, zal dit betekenen, *Een lief kind van sijn ouders*. 't Is lieffelijk gebeuzeld, in een spreekwyze die wy hier reeds voor de vierde reize ontmoeten. 't Is zeker, dat Diederik geweest is een *kind van* ZIJN *Vader en Moeder:* maar dat zegt Melis niet, by wien het Voornaamwoord *sijn* niet betrekkelijk is tot *Diederik*, maar tot *Klaas*. Dit zegt hy, dat *Diederik* was *een kind van den Vader en Moeder van Klaas*; en zulks dient tot verklaaring van 't woord *Broeder*, zodat zy volle, en niet halve broeders geweest zijn. Zie de zelfde woorden boven II. 156. en IV. 50. en 't bewijs van 't gezeide III. 1268.

De porters hadden nieman boot/ JAN de Eerste.
700 Daer macht an lach/ clein of groot/

Son-

Haers Vader kint eñ haerre *Moeder.*

daar Koning Willem het *kind* is, van *haar*, Adelheiden, *vader en moeder.* En eveneens, zonder onderscheid in der Yſtor. Bloeme f. 9 b. Maerlant I. 48. f. 12 a.

Het quam boetſcap, dat ſijn Broeder
Natbor, ſijns Vader kint eñ ſiere Moeder —

zeer gemeen was ook, ——— ——— *Broeder*

Beide van Vader eñ van Moeder.

J. van Heelu p. 183.

Sijn vleeſchelike Broeder
Beide van Vader eñ van Moeder.

welk voorbeeld ik uit veelen verkooren heb, om de beteke-nis van *Vleeſchelyke Broeder*, ook by Kiliaan vertaald door *Frater Germanus.* Ik lees daar ook p. 225.

Want ſi weerden hem ſo ſeere,
Dat van Weſtborch die heere
Her Heinric, des Biſſcops Broeder
Ziuerts, van Vader eñ van Moeder,
Int ghewweer verſlagen bleef.

doch daar ſchijnt gebroddeld te zijn. de naam, *Ziuerts*, is daar kwaalijk geplaatſt. In den Sp. Hiſt. III. 15. p. 168. leeſt-men dat zelfde, en uit den zelfden Dichter, aldus:

Na dit weerde hem noch ſere
Heinric van Weſtenborch die here,
Des Biſcops Ziuerds Broeder
Beide *van Vader ende van Moeder,*
Dat hi int gewere verſlagen bleef.

waaruitmen Jan van Heelu, by giſſinge, aldus zou konnen verbeteren:

Dat van Weſtborch Heinric die heere,
Ziuerts des Biſſcops Broeder
Beide *van Vader*, enz.

Anders wederom vind ik het zelfde in Fl. en Bl. f. 17 b.

Wi hebben enen Vader eñ ene Moeder,
Si es mijn Suſter, eñ ic haer Broeder.

doch zo gy dit tweede vaars niet leeſt voor het eerſte, is het niets waardig. Want éénen Vader en ééne Moeder te heb-ben, heeft geen uitlegginge noodig; maar de naamen van Broe-der

Jan de Eerste.

Sonder een kint/ dat weet men wale;
Dat was ghescoten tēn selven male
Daert mede liep onder de rote/
Eñ sterven moste vander scote.
Nu was her Wolfaert inde Haghe
Biden Grave/ eñ dese claghe
Comt voer hem van Olouts weghen.
Die antwoorde aldus hier teghen:
Moet ic leven/ het wort ghewroken.
Hem waer beter/ hadsi te broken
Haer vorwaerde/ eñ op ghegheven
Die tafel/ eñ warens bleven
Op mijn segghen/ eñ dat ghehouden:
So waren sijs bleven onbescouden.
Ic brenghe noch volc vōer de poort;
Dat men selden heeft ghehoert
Volx ghelike uut Zelant varen.
Dit hoerden de ut Hollant/ twaren/

Eñ

der en Zuster, dikwils. Hiervan by Heelu p. 22.

Want het geviel na sine doot,
Dat her Heinric, sijn Broeder
Van Vader ende NIET *van Moeder,*
Die Lantgrave van Doringen,
Niet en conste toe bringen
Dat bi Montbore waer bleven
Van Brabant ———

gy kunt dit wederom leezen in den Sp. Hist. I. 40, p. 52. Deeze Broeders hieten beide Henrik, beide zoons van Hertog Henrik II. maar de oudste van Maria van Zwaben; de jongste van Sophia van Doringen. Anders om, Maerlant VI. 9. 38 c.

——— ——— ——— *sinen Broeder,*
NIET *vanden Vader*, MAER *vander Moeder.*

ṽ. 720 met leyen) de Andd. *met ioyen.* dit is een bekend Fransch woord, ook in 't Neerd. te vinden: Fl. en Bl. f. 13 b.

Hine hadde bliscap no ioie *gene.*

maar wat *leyen* voor een woord zy, weet ik niet. Lees dan, onder-

Eñ pensden; Voer hi wech / de Grave / — *Jan de Eerste.*
Wine comens nemmer met leven ave.
Tkint van Vorne moste wesen
Te haren rade: eñ riet te desen /
Dat men den Grave hielt int lant.
Anders sijn wi alle ghescant.
Dus droech de raet over een /
Also alst seder wel sceen.
Ic hoerde segghen over waer /
Dat Gheraert van Voerne al openbaer
Doe ontseide sinen Zweer /
Diene te hant / sonder keer /
Doet woude hebben ghesteken.
Men condene hem cume ontbreken /
Dat hine niet moste ontliven:
Doch so moste hi bi hem bliven.
Van buten wachte men over al
Stillekine sonder ghetal.

Als

ondertusschen, ook hier *ioyen.*

ý. 732 **Men condene hem cume ontbreken**) in de Andd. *Men conden.* doch dat is 't zelfde, en betekent, *men conde hem.* dus hebben wy hier tweemaal *hem:* en dierhalven moet *ontbreeken* hier wat anders te kennen geeven dan *tegenhouden*, gelijk Alk. 't nam. Ik kan 'er niet anders uit verstaan, dan dat zy *hem*, Geraard, aan *hem*, Wolfaard, *naauwlijks konden ontrukken*, *ontweldigen*, *uit de banden breeken.* Elders zegt Melis *ontbreken* voor *ontkomen*: II. 1367.

Dat hi der doot niet mocht ontbreken.

en III. 681.

So dat hi niet en conde ontbreken.

Spieg. Hist. III. 8. p. 159.

Ende ontbrac *ter selver stonde*
Den Brabanteren te dier tijt.

ý. 736 **sonder ghetal**) in de Andd. *sonder ghescal.* zekerlijk niet kwaad.

ý. 740

Jan de Eerste.

Als her Wolfert dit verstoet/
Was hi droeve in sinen moet/
Eñ pensde: Hoe sal ic ontgaen?
Mine es niet so goet ghedaen.
Als ic te nacht mi henen make/
Ic sal lichte hebben de rake/
Dat ic ontga metten live;
Entie Grave hier niet en blive:
Eñ Gheraert van Vorne/ mijn lieve kint/
Dat mi herde cleine mint/
Moet ic leven/ het sal hem rouwen.
Doe beval hi sijnre vrouwen
Vrouwe Kateline/ Gheraerts moeder/

Dat

ꝟ. 740 Mine es niet so goet ghedaen) Alk. die my, door zyne vreemde uitleggingen, en verkeerde zinsnydingen in de woorden des Dichters, dikwils doet stilstaan op plaatsen, die ik, zonder hem, zoude voorby gegaan zijn; verklaart deeze woorden, *Ik kan niet beter doen.* Ik vraag hier alleen, hoe *my is gedaan*, oit kan betekenen *Ik doe*, *Ik kan doen*, of, *Ik heb gedaan?* Wy hebben elders getoond, dat, voor ons *zodaanig*, *hoedaanig*, de Ouden zeiden, *zo gedaan*, *hoe gedaan.* Dit *gedaan* hebben wy noch in *wel gedaan*, en *zo wel gedaan:* het zelfde, woordelijk, dat onze Dichter noemt, *goet ghedaen*, *so goet ghedaen.* Van dat zelfde *gedaan* hebben Ouden en Nieuwen *gedane*, of *gedaante*; betekenende de *uiterlyke geschapenheid* of *gesteldheid* van persoonen en zaaken. Wy zeggen nu, doch alleen van persoonen, hy is *wel gedaan*, of gemeener, *hy ziet 'er wel gedaan uit*; om te kennen te geeven, dat iemand *'er gezond uitziet.* Eveneens spreekt Melis hier van eene zaak, en heetze, *niet goed gedaan.* In deeze verlegenheid vraagde Wolfaard aan zich zelven, *Hoe zal ik ontgaan?* En hy antwoordt zich zelf, *My en is niet zo goed gedaan:* het ziet 'er my, of met my, niet naar uit; te weeten, *om te ontgaan*; om hier leevende af te komen.

ꝟ. 742 Ic sal lichte hebben de rake) dat is, volgends Seb. *ik sal daer wel toe komen.* Alk verklaart hier niets dan *lichte*, door *ligtelijk:* en dit kwaalijk. 't was integendeel ten

uiter-

Dat si van den sone si hoedet/ JAN de Eerste.
Diene hilt met clene crachte.
Dus rede hi hem/ inder nachte.
Wech te vaerne was sijn ghedochte;
Eñ wech te bringhen/ of hi mochte/
Den Grave eñ sinen sone Gherærde.
Men ghereedde doe de paerde.
Si saten op al sonder sparen.
Doe mosten si op waghenen varen/
De met hem wech varen zouden.
Her Wolfaert seide/ dat hi woude
Tote Sciedam te scepe gaen.
Als ment int dorp hevet verstaen/

Wor-

uiterften *bacblijk.* Wolfaard dacht, *mogelijk zal ik 't Geluk hebben.* want *rake* is *geluk:* en hiervan 't bekende *lukraak.* Hy *raakte* niet, maar *miste;* en dat koftte hem 't leeven. Claes Willemfz B. II. c. 9.

Pelops vraecbde: Wats de faecke?
Mirtbôus feide: Hebdy die raecke
Dat gy verwint die vrouwe mijn,
So wil ic felve brudegom zijn
Den eerften nacbt ———

zie ook beneden IX. 884.

ỽ. 754 **Eñ wech te bringhen)** de Andd. *Met bem te voeren.* zomen 'er uit **A** *Eñ* byvoegt, zoude ik dit verkiezen.

ỽ. 761 **Tote Sciedam)** Vrouw Aleid, Zufter van Koning Willem, noemde deeze Stad, *baare nieuwe Stad by 't buis te Revier;* in den Brief van 18 Maart 1274, waarby zy verfcheiden wetten aan de zelve voorfchreef, nu eerft uitgegeeven in 't Charterboek p. 373. daar ik deeze Aantekening vinde: *Uit deezen brief is middagklaar te zien, dat de Scbryver der Kerkelyke Oudbeden van 't Bisdom van Utrecbt, en de by bem aangebaalde* MELIS STOKE, *mistaften, als ZE fcbryven, dat Scbiedam nocb een* Vlek *was in 't jaar* 1299. *zie bet III deel in folio p. 652. onder Scbiedam:* of in Octavo, Oudh. van Zuidholl. en Schieland p. 496. Zo luidt daar de Vertaaling:

JAN de Eerste.

Worden de lude al in roere/
Omdat her Wolfaert henen voere
Metten Grave dus stillekine;
Eñ haddens alle grote pine:
Ente Gravinne/ alte voren/
Hads int herte meerre toren/
Dat men voerde haren Man
Wech/ eñ niet ghewetẽ en can/
Wat bediet/ dat men bi nachte
Wech te vaerne aldus achte.
Si claghet dien slit clagen mochte.
Her Wolfaert al anders dochte/
Eñ voer wech sijnre straten.
Hine woude achter hem niet laten
Enighe brucghe/ hijn deedse breken/

Eñ

ling: *Schiedam ... is eertijds, en volgens* MELIS STOKE *noch in 't jaar* 1299, *een* Vlek *geweest* Dit zelfde hadt Alting eerst gezeid, Notit. Germ. Inf. II. p. 155. En zo komt het by, dat de dwaalingen vermenigvuldigen, en men eindelijk een reeks van getuigen kan noemen ten bewyze van iets dat noit geweest is. Immers blijkt hier, zelfs in de Aantek. van Alk. dat het woord *Dorp* ✝. 762. te verstaan is niet van *Schiedam*, maar van *den Haag:* gelijk in eene byzondere Aantek. tegen Alting, ten vollen beweezen is door den Schryver des Tegenw. Staats van Holl. V. p. 288. daar ik niets heb by te voegen. Melis is hier ten onrechte beschuldigd.

✝. 772 Wech te vaerne) in de Andd. wederom, *wech te voerne;* dat hier niet geleeden kan worden. zie ✝. 769.

✝. 791 op ghenaden) zie de zelfde spreekwyze III. 1339. en X. 303. Walewein f. 11 b.

Eñ seide, bi woude t Arturs bove
Varen, eñ bidden up ghenade,
Wildi, dat hine Ridder dade.

dat is *Ridder maakte*; zie de Aantek. IV. 1055. Jan van Heelu droeg zijn Werk, den Slag van Woeronc, op, aan

Mar-

Eñ pensede/ dat hi met sulken treken
Soude te bet moghen ontgaen.
Doet dach was/ eñ men verstaen
Int lant heeft/ dat her Wolfaert
Waer gheporret opde vaert/
Eñ met hem voerde den Grave/
Wert tfolc al ontsinnet der ave;
Het liep/ het ran/ het iaghede.
De Gravinne sere claghede
Alden luden over heren Wolfaerde/
Dat hi voerde sijnre vaerde
Haren lieven beddenghenoot/
Eñ haer ne vraghede cleen noch groot:
Eñ bat den luden op ghenaden/
Dat si haer stonden in staden.

JAN de Eerste.

Dat

Margriete van Engeland, Vrouw van Jan II, Hertog van Brabant, en Zuster van onze Graavin Elizabeth, die hier zo deerlijk *op ghenaden badt*: zie hier zyne woorden p. 18.

Vrouwe Margriete van Ingbelant,
Die seker hevet van Brabant
Tshertogben Jans sone, Jan,
Want si Dietsche tale niet en can,
Daer bi willic haer ene gichte
Sinden van Dietschen gedichte,
Daer si Dietsch in leeren moghe;
Van haren Sweer, den Hertoghe,
Sindic haer daer bi bescreven:
Want en mach niet scoenres geven
Van Ridderscape groote dade.
Nu biddic *hare* op ghenade,
Der edelre Vrouwen Margrieten,
Dat ic hare dogeden moet genieten,
Dat sijt met oetmoede *wille ontfaen,*
Want om hare hebbict bestaen.

dit behelst eene stellige getuigenis dat Margriete noch geen Duitsch verstondt, toen die Dichter zijn Werk begon: 't welk dan buiten twijffel geweest is kort na haar Huwelijk dat in

 1294

[redacted]

Jan de Eeste.

Dat volc wert al in roere.
Men hoerde nie alsulke voere.
Si liepen / si reden / daer si mochten.
Om haren Here dat si vochten.
So dat si te Vlaerdinghen quamen /
Daer si versaghen eñ vernamen /
Dat si waren op den diepe.
Men gheboet dat volc toeliepe /
Eñ met scepen an hem voere.
De doe ghesien hadde de roere /

Hoe

1294 voltrokken is. zie Butkens p. 368. Maar hoe sluit dit in de bygebragte woorden, dat de Dichter haar *badt op genade*, dat zy zijn werk wilde *ontvangen met ootmoed?* Eveneens of men, anders om, zeide: *badt OP ootmoed*, dat zy 't *ontvinge MET genade*. want *ootmoed* is daar niet anders dan *genade*. Zoo zeiden de Ouden *ootmoed zoeken:* Walewein f. 19 b.

Oft ware een mensche, die begaerde
Omoede *te* soekene, *eñ bi mesdaen*
Hadde, eñ wils in boeten staen.

dat is *genade te zoeken*. Het andere, *bidden op ootmoed*, vondenwe by onzen Dichter hierboven ỳ. 585.

Eñ baden hem op *rechte* omoet.

Ferguut f. 28 b.

Doe bat Galarant genade,
Eñ seide, Ridder, op *groet* oetmoet,
Laet mi leven ———

Bidden *op hovescbede;* was een heusch, een vriendelijk, verzoek: Walewein f. 25 a.

Hevet u yemen yet mesdaen,
Knape, dat doet mi verstaen;
Dat biddic u up hovescheit.

en f. 35 a.

Nu biddic iu up hovescede
Dat ghi mi laet hier binnen bliven.

ỳ. 794 **sulke voere**) dat is, volgends Seb. *sulk een gevaert*. Alk. die daar *gevaert* zo weinig verstondt als hier *voere*, verklaart dit laatste door *wegvoering*, *roof*. De wegvoering van

Graaf

Jan de Eerste.

Hoe dat volc te scepe ghinc/
Met groter haeste/ om de vinc/
Met clenen scepen eñ met groten/
Beide met emeren eñ met boten/
Met vischscepen eñ met scuten.
De dat volc doe hoerde ruten/
Hem machte gruwen al daer ave/
Hoe si riepen om haren Grave.
Sy roeyden na/ sonder merre/
Want sine waren opde Mase niet verre/

Entie

Graaf Florens, zo kort geleeden, was van honderdmaal erger natuur. De uitlegging van Seb. is zeer goed; schoonze nu weder uitlegginge noodig hebbe. *Gevaert* is by hem *gedoen.* daar was *een vreeslijk gedoen.* zie Kiliaan: en ten opzigte van *voere*, onze Aantek. VII. 1074.

ỷ. 799 **op den diepe**) op het diepe water. In de Andd. gansch kwaalijk, *uten diepen.*

ỷ. 800 **dat volc**) dat is, *dat het volc.*

ỷ. 806 **emeren**) de Andd *everen.* By Kiliaan is *eemer* niet alleen een soort van watervat, maar ook van vaartuig; *Cymba*, *Schapha.* Men kan hier echter ook wel *everen* leezen want een *ever* was een groot koopvaardyschip. zie Privil. van Voorne aangehaald beneden VIII. 131. en dan sluit *everen en booten*, zeer wel op 't voorgaande, *groote en kleine schepen.*

ỷ. 808 **ruten**) tot opheldering van dit woord, zullen wy hier byvoegen deeze eene plaats van J. v. Heelu p. 77.

Dat men hoorde verre ende wide
Hare singen ende haer ruten:
Want met tamburen eñ met fluten
Reden si doen tot vore Wijc.
Daer bereidde hem yegbelijc
Met targen ende met swerden
Te storme te gane ———

Targen of *targien* zijn *schilden.* zie Kiliaan p. 552. *targie* heb ik ook gevonden in Ferguut, en elders.

ỷ. 814

Jan de Eerste.

Entie wint de was clene.
Dus worden si hantghemene/
Eñ vragheden den Grave/ of hi woude
Int lant bliven/ dat hi soude
Gheven de hant: so macht hi varen
Upt lant weder sonder sparen.
Die Grave boet doe de hant/
Eñ si voerdene weder opt lant/
Also als ic hebbe verstaen.
So bleef her Wolfert ghevaen;
Eñ alle de ghene/ de met hem waren/
Voerdemen opt lant sonder sparen:
Eñ Gheraert van *Vorne wert verlost/
Sonder scade eñ sonder cost/
Uter vangheneſſe/ daer hi in was.
Doe worden si te rade das/
Die Grave soude varen inde Haghe.
Her Wolfert most op euen waghen
Varen te Delf inde poert/
Als men wel hevet ghehoert;
Eñ op een steenhuus most hi gaen.
Entie andre/ de ghevaen

Met

℣. 814 Dus worden si hantghemene) kwaalijk in de Andd. *thant ghemene.* en dat is, volgends Seb. *terstonát quamen si bi hem.* volgends Alk. *kwamen terstond by malkanderen.* Zy namen *thant* voor *terstond;* en dat is 't ook, niet hier, maar elders. en dan zou, *worden ghemene*, betekenen, *komen by malkanderen.* doch dat is de rechte betekenis van *worden handgemeen.* Zy kwamen zo dicht byeen, datze malkanderen met de handen bereiken konden; als hier blijkt ℣. 817 en 819. En hiervan hebben eindelijk die woorden de betekenis gekregen van *slag leveren*, van ouds ook *vergaderen* genoemd: ook van een tweegevecht, zowel met handgeweer, als met bloote vuisten, enz.

℣. 829

Jan de Eerste.

Met hem waren / ghinghen mede /
Waer men woude / inde stede.
  Tfolc was wel na uten sinne.
Si hadden tote hem clene minne /
Eñ wort roepende over luut:
Ghevet ons den man hier uut /
Die onsen Here / den Grave / verriet;
Of ghine sult zelve niet
Metten live moghen ontgaen /
Want wi u selven sullen slaen.
Wildi selve behouden tleven /
So moet ghijn ons hier uut gheven.
  Als ment verstont op den vloere /
Dat tfolc daer buten was in roere /
Staken sine ter trappen neder;
Eñ haelden de vrouwe weder /
Dat si niet daer buten quame.
Si ontsaghen hare blame /
Dat enich quaet knecht an haer
Doen mochte / dat mesdaen waer.
Dus sach si iamerliken rouwe
An haren man / de edel vrouwe /

Daer

v. 829 inde Haghe) in A ganſch bedorven *inden baghen.* in B *indē bagbe.* Beter in U *in die Hagbe.* en dat het zo zijn moet, hebben wy elders gezien.

v. 839 Eñ wort) zo in Allen; ſchoon 'er voorgaat, *ſi badden.* Maar toen Melis *wort* ſchreef, dacht hy om *tfolc* v. 837. doch dan las ik liever *Het wort.* Ook zou *Eñ worden* hier zeer wel vloeien, en tevens regelmaatiger zijn.

v. 848 Dat tfolc) om der klaarheid wille heb ik dit overgenomen uit U. In A ſtaat *Dat volc:* in B *Dat folc:* gelijk doorgaands *dat* voor *dat 't.*

v. 855 Dus sach si) voor dit en de twee volgende vaarzen, lees ik in B dit éene:

Dus

JAN^de Eerste.

Daer menne vutstac/ ẽn haer helt binnen.
Ẽn hi was met d̄minnen
Daer ontfaen/ alst wel sceen.
Want daerne was man ne gheen/
Hine begherde sine doot.
Doe wort dat gheloop so groot
Onder tfolc ende tgherochte.
Het sloech al dat slaen mochte/
Beide ionc ende out/
Hem ne was niement hout.
Daer wert hi verslaghen sciere.

X.

Dus was si ghebouden daer binnen.

In U noch korter, en beter;

Dus was si ghebouden binnen.

't Geen in A meer gevonden wordt, schijnt gesprooten te zijn uit medelyden met den toestand, waarin zich deeze *Edele Vrouwe*, op dat oogenblik, bevondt. Maar die van haaren Man was noch veel verschriklyker; en nochtans toont Melis nergens, eenig medelyden met hem te hebben. Doch het is natuurlijk, datmen Vrouwen meer beklaagt dan Mans; en ook noch niet ongewoon, datmen zich met de droefheid van de naastbestaanden des Lyders meerder ophoudt, dan met den persoon zelven. Ondertusschen kanmen niet zeer tedere gedachten voor deeze Vrouwe hebben, om het geene onze Dichter boven, ℣. 745, van haar verhaalt: naamelijk, dat Wolfaard, toen hy, in arren moede, haaren Zoon, den edelmoedigen Gerard van Voorne, wilde doorsteeken, doch daarin door anderen verhinderd was, den Zoon stelde in bewaaringe van zyne eigene Moeder; met dat gevolg, dat hy gevangkelijk mede naar Zeeland gesleept geweest, en daar, mogelijk, het slagtoffer van Wolfaards wreedheid geworden zou zijn, zonder dit onverhoopte ontzet *uter vangbenesse* ℣. 827.

℣. 869 **ieghen woerden**) dat is, *tegenwoordig*. Maerlant Evang. c. 106 f. 133 c. voegt 'er *te* by;

Aldaer si te iegenworde *staen.*

Anderen schreeven als Melis. der Yst. Bloeme f. 24 a.

Dese hebben die macht so groot van Gode,

Dat,

Ic wane/ dat niet si diere
Daer ieghen woerden stonden/
Sine sloeghen/ dere toe comen conden.
Aldus heb ict verstaen.
Dus en mocht hi niet ontgaen.
Hi was daer ghehaet so sere.
Hadde hi met hem enighen here
Willen laten inden rade/
Sine dinc ware bleven stade/
Eñ waer lichte te live bleven.
Neen hi niet. hi hadde verdreven

JAN de Eerste..

De

Dat, over mids hare ghebode,
U god en dar niet spreken een woerdekijn,
Daer si ieghenwoerden *sijn.*

en f. 25 a.

Om dat Symoen eñ Judas
Jeghen woerden *waren doe.*

noch eens f. 25 d.

Die hier ieghen woerden *staet.*

Zelfs vindtmen noch onder een' Brief van Keizer Karel, 1525. *de Grave van Hoochstrate*, enz. *ende anderen* jegeworden. zie Privil. van Texel p. 54. en haal de pen door de Kanttek. *lees jegenwoordig:* of verander *lees* in *dat is.*

ỽ. 870 dere) dat is, *die 'er.*

ỽ. 874 met hem) kwaalijk in A *hem met.* Ik heb hier de Andd. gevolgd.

ỽ. 878 Neen hi niet) J. van Heelu p. 145.

Mochten si, si souden vlien.
Maer neen si niet, *het es te spade.*

Voor *neen si*, schreefmen ook *neens.* Limborg f. 8 a.

—— —— —— —— woude soe [sy]
Ic voere uten lande met hare.
Maer neens; *het heeft haer ṽmare.*

zy heeft daar geen ooren naar. En f. 13 a.

En machse mijn Vrouwe behouden niet?
Neens, *Jonchere* ——

Zo

JAN de Eerste.

De beſte gheboerne vanden lande/
Eñ had hem ghedaen de ſcande/
De ſelve haelden metter hant
Den Grave Jan vut Inghelant:
De ſtac hi of al ghemene/
Eñ wilde weſen raet allene/
Ende doen ſinen wille
Beide lude ende ſtille.
Waer hi bleven in deſen ſtane/
Sekerlike na minen wane/

Hi

Zo ook *Jaes* van *ja ſi*: aldaar B. VI. f. 68 d.

Hi ſeide, dat hi hem dienen ſoude
Opt ſout gherne, wouden ſi.
Si ſeiden, jaes; *op dat hi*
Eneghe kenneſſe hadde in de ſtad.
Hi ſeide, jay ———

dat is, *ja hy*. Kort te vooren f. 68 b.

Die Riddre ſeide: Es die man
Verwoet? ic wane in trouwen, jay.
Her dorper, ghi maect te groot ghecray.

Her dorper, even als by Joinville, *Sire villain.* zie by II. 774. p. 534.

ỳ. 890 **gaderde**) de Andd. *begaerde*; of by verkortinge, *begh'de.* zo goed niet.

ỳ. 897 **Ic weet wel**) deeze tien regels, 897-906, zijn hier een ontydig inwerpſel van eene ſlechte hand; die ons verzekeren dorſt, *wel te weeten*, dat Reneſſe oorzaak was van de dood van Wolfaard: waarvan nader in de volgende Aantek. Hier zal ik kortelijk de bygebragte *redenen van Weetenſchap* onderzoeken. Hy zegt:

Als men verſtaen hevet eñ ghehort:
Want men ſach hoe toeghinc vort,
Eñ hi quam weder inden lande.

Hy hadt het dan hooren zeggen; en hy geloofde 't, omdat men gezien hadt, dat Reneſſe weder in 't Land kwam. Deeze drie vaarzen worden in de Andd. aldus geleezen:

Want men ſach hoe doe ghinc voort

Als

Jan de Eerste.

Hi waer weldigher dan de Grave.
Hi gaderde so grote have
Over al inden lande/
Eñ hi dede so grote scande
Sinen viant/ waer hi mochte.
Mi wondert sere/ wat hi dochte.
Hi duwede sinen viant tonder.
Al haten sine/ ten was gheen wonder.
Ic weet wel/ dat van Renesse
Her Jan beriet hem de lesse/

Als

Als bi vernam dese woert
Eñ bi quam weder inden lande.

zodat in dit Broddelwerk noch eens gebroddeld is; doch 't eene niet beter dan 't andere. Volgends 't laatste zou hy, die dat eerst schreef, het besluit alleen opgemaakt hebben daaruit, dat Renesse, de dood van Wolfaard *vernomen* hebbende, weder in 't Land kwam. Van de wederkomst van Renesse zie by VII. 8. Noch volgt hier ℣. 903. en het is de uiterste ongerijmdheid,

—— —— waer bi bleven
Te live, bi baddene verdreven.

Gy weet, Leezer, dat Renesse, door Wolfaard, ten strengsten *verdreeven* was; en daarom niet wederkwam voor dat hy wist dat Wolfaard dood was: en hieruit kunt gy de dwaasheid der laatst aangehaalde woorden lichtelijk opmaaken.

℣. 898 **beriet hem de lesse)** dat is, volgends Alk. *dit voorspeld badt.* doch dat is kwaalijk geraaden. Zie wat wy van *iemand rouwe beraaden* gezeid hebben by V. 436. en gy zult 'er de verklaaring van deeze plaats lichtelijk uit konnen opmaaken. De meening was, dat Renesse oorzaak geweest zou zijn van het omkomen van Wolfaard. De Vlaamsche Meyerus, beschuldigt 'er, naar zyne gewoonte, Graaf Jan van Avennes mede. Tot verydeling van beiden kan dienen, dat Avennes in Henegouwen, en Renesse in Vlaandren of in Brabant geweest is, toen Wolfaard, als in eenen kortstondigen Orkaan, te gronde ging, ter oorzaake dat hy, maar weinig uuren te vooren, onderneemen dorst, den Graaf, by nacht,

 uit

Jan de Eerste.

Als men verstaen hevet eñ ghehort:
Want men sach hoe toe ghinc vort/
Eñ hi quam weder inden lande.
Waendi/ hine pensde om de scande/
De hi hem dede? waer hi bleven
Te live/ hi haddene verdreven
Beide stille eñ openbare/
De wile hi Raet te hove ware.
Daer omme ghinct/ alst wesen moeste.
Op den eersten dach vanden Oeste/
Recht op sinte Pieters daghe/
Most her Wolfaert dese plaghe

Dat

uit den Lande te voeren. Hadt hy den Graaf in den Haag gelaaten, en was hy, alleen met de zynen, naar Zeeland vertrokken, ik geloof datmen hem geluk op reis zou gewenscht hebben. Maar 't vervoeren van den Graaf deedt hem den dood. Die hem ombragten, waaren buiten twijffel van den slechtsten hoop; die waarschijnlijk tot zulk een verfoeilijk geweld niet zouden gekomen zijn, indien daar geen Voornaame Heeren en Edelen tegenwoordig geweest waaren, die deeze laage geesten aangezet, en aan 't woeden gebrogt hadden. 't Welk eenigen der zelven, in Zeeland, eerlang deerlijk geboet hebben; gelijk gezien kan worden in onze Breeder Aantek. VII. 105. daar ook de naamen dier Edelen te vinden zijn.

ỷ. 907. Daer omme ghinct) lees dit vaars onmiddelijk na ỷ. 896. zo hebben zy onderling een zeer goed verband, en behelzen eene klaare en zekere waarheid.

ỷ. 916 iement late sijn ghenoot) en hiervan maakte Alk. *ieder 't syne genieten*, *behouden*. Het betekent, iemand laate zijns gelijk; iemand in gelijkheid van aanzien nevens zich dulde. Voorts, zie hier achter.

ỷ. 917 Es een man) de drie voorgaande vaarzen behelzen eene korte en zaakelyke aanmerking op het voorgaande verhaal, met betrekkinge tot de hoofdoorzaak van den val van Wolfaard. De oude Broddelaar vondt 'er een bekwaame stoffe

Jan de Eerste.

1299.

Daer ghedoghen/ als wi leren/
Int carnacioen ons Heren
Xij hondert neghentich ēn neghene.
Ic rade elcken man te pleghene/
Es hi here cleine of groot/
Dat hi iement late sijn ghenoot.
Es een man eens Heren raet/
Ent hem alsó ziene staet/
Dat hi es machtich zere
Nameliké met sinen Here;
Wil hi doen dat hem sal vromen/
Laet ander lude te borde comen/

De

fe in tot een Sermoen van 28 regels, 917-944. 't welk niets dan wildzang bevat: en echter hier noch beter geplaatst is, dan dat tweede van 72 regels, over den zelfden text, hier onder ℣. 1065-1136.

℣. 922 **Laet ander lude te borde comen)** Seb. verklaarde dit vaars door deeze omschryvinge, *lachtert niet dat andere broodt ten bove eten.* Waaruit iemand zou konnen gissen, dat hy *te borde*, by letterverzettinge, genomen hadt voor *te brode:* even gelijk hy ℣. 1094. *verwerct* verklaarde door *verwrekt*, dat is *verwekt.* Zie aldaar. Doch ik staa hier niet op. *Brood ten bove eeten*, is zo wel eene gebruikelyke spreekwyze, als *te borde komen*, of, gelijk gemeener is, *te borde brengen.* Om dit laatste dacht Alk. toen hy hier, *te borde comen*, verklaarde, *voor den dag komen.* Maar alsmen onzen Dichter hieruit verklaaren moet, zo zal *te borde komen*, eigelijk betekenen, *te spele komen.* Wolfaard speelde allergrofst spel (zie ℣. 983) en daardoor verloor hy al wat hy hadt. Hadt hy anderen toegelaaten mede te speelen, en te deelen in zyne winst, hy zou noit zo zwaar een verlies geleeden hebben. *Te borde* is dan by Melis *te spele.* Tuinman in zyne Fakkel, by Berd, heeft wél aangemerkt, dat *te berde brengen* ontleend is van Speelers die *geld byzetten*; beroepende zich op eene oude wet, dat geen Speeler meer mogt verliezen, dan hy te berde *bragt.* De Oudheid van diergelyke Wetten, nut in alle deelen, blijkt, onder anderen, uit de Zeeusche keure van Florens

JAN de Eerste.

De machtich sijn van groten maghen/
Sone dersmen over hem niet claghen.
Maer wil hijt selve sijn allene/
Eñ met hem niement laten ghemene/
So moetene alde werelt niden;
So mach hi onlanghe daer op tiden.
Eñ ghevalt/ dat hem mesgaet;
Sone es niement/ hine ghevet raet
Hoe dat men ghenederen mach.
Men siet heden op den dach/
Es een man genedert so/
De Here en achts niet een stro/
Eñ haten/ dien te voren minde/
Ghelijc enen/ dies niet ne kinde.
Hi dochte mi vroet/ de conde houden
Mate in desen/ eñ ombescouden.
Want hen mach gheen here
Bliven staende in desen kere:
Eñ hen mach gheen here allene
Here wesen/ groet no clene/

Sou-

rens Mombaar, Art. 54. in het Duitsch: *Ne gheen dobbelaere noch ander speeliaere en sal meer verliesen dan hy* bringet TE SPUELE. En dit wettigt de verklaaring van Tuinman ten vollen. Want *te berde*, en *te spele*, zijn hier 't zelfde. en *berd* was van ouds, 't geen wy *bord* noemen, in *Verkeer-bord*, *Schaak-bord*, enz. Walewein f. 61 a.

Die rike cō van den Wondre,
Eer dat Walewein sinen casteel
Ruumde, *haddi hem al geheel*
T-Scaecspel *ghegeven*, *dat was so diere*,
Eñ dat bert ———

Verstaa door *Scaecspel*, de Stukken waarmede, en door *Bert*, de Tafel waarop, men speelt: hiervan, sedert, ook *Tafelbord* geheeten. Schaakspel f. 2 b. *Philometor* —— *maecte dat* Schaecspil *in de Stadt van Babylonien*, *ende dat* Tafelbort *nader formen des Schaecs voirsz.* En daar hebtge juist het zelfde onderscheid tusschen *Schaakspel* en *Bord*. Maar lees, in de aange-

Sonder God diet al ghewrochte. *Jan de Eerste.*
Hi pensede wel/ die dat dochte.
Nu spranc vut de niemare.
Als ment ghewreischet openbare
TOrdrecht/ dat dus was vergaen/
Sloech men doe de clocke zaen/
Eñ dat volc wart in roere.
Sie riepen al: Toe horre voere!
Make wi ons vut alghemene/
Eñ beligghen Crayen stene.
Olout mach ons niet ontgaen/
Hine blivet doot/ of ghevaen.
Als men dit heeft ghehoert/
Ghinc haer wapenen de poort.
Jonc eñ out/ meerre eñ mindere/
Manne/ knechte eñ kindere/
Al liept vut ten selven stonden.
Voer thuus te Slidrecht/ daer si vonden
Olout op/ met siere partien/
Die niet en wisten/ horic lien/

Hoe

gehaalde woorden, voor *des* SCHAECS *voirsz*, (volgends den stijl van dien Schryver der Vijftiende Eeuwe) *des* STATS *voirsz*, te weeten, *Babylonien*, *dat recht vierkant was.* enz. Want daar, zegt hy, is 't Schaakspel eerst gevonden ,, *eer Troyen belegerd was*, door eenen *Philometor*, die, toen hy hierover eerst zyne gedachten liet gaan, *dacht om* SENECA, *dat een goet man was.*

ỳ. 945 Nu spranc vut) dit vaars moet geleezen worden na ỳ. 916.

ỳ. 950 Toe horre voere) zie onze Aantek. VII. 457.

ỳ 960 thuus te Slidrecht) ỳ. 952 genoemd *Crayenstene.* welke naam ook hier in de Andd. herhaald wordt.

ỳ. 961 Olout op) in A *Oloude*; zonder *op*. Maar in B allerbest, *Oloude op*. te weeten, *op*, en niet *voor*, het Huis; gelijk het schynen kan uit A.

ỳ. 974

Jan de Eerste.

Hoe te Delf was vergaen.
Hi sette hem ter weren saen/
Want si ontsaghen de felle gaste/
Eñ pijnde hem thuus te houden vaste/
Eñ seiden daer boven: Sidi dronken?
U spise nes noch niet ghesonken.
Waendi hier halen u ghewin?
Ic wane/ u es de duvel in.
De porters riepen: Hets ghedaen:
Ghi sterbet zeker: hets so vergaen:
Eñ liepen toe met groter crachte/
Eñ stormden tote inde grachte/
Met al dat si mochten doen.

So

℣. 974 stormden) A heeft *stormde.* de Andd. *stormdense.* Het een is zo goed als het ander. *Stormen* is, geweldig stryden. Onze Dichter IX. 417.

> Eñ stormden *dien dach al dure*
> *Dat si en rusten niet en ure*,
> Eñ stormden *al dat si mochten*,
> *Tote inder gracht sise sochten.*

in welke twee laatste vaarzen Melis juist het zelfde zegt als hier in één. Maar *stormen iemand*, dat ik elders niet aangemerkt heb, of *eene Stad*, dat gemeen is, is *bestormen.* Onze Dichter zelf VIII. 287.

> *Dat si de* Port *winnen souden*,
> *Up dat si'e* stormen *wouden.*

Brunsw. Rijmkr. c. 52. ℣. 34.

> *Gewapent wart vil mannich man*,
> *Unde* stormeden *de* Veste.

Limborg B. VII. f. 74 a.

> *Ja en* stormt *men die* Stad *niet?*

Vert. van Beka p. 102. *ende* stormden *die* Stadt *sonder aflaaten.* Van *oorloogen*, voor *beoorloogen*, Zie by II. 432.

℣. 976 So dat si luttel lief gheroen/ of luttel flieden) ten opzigte van *gheroen* is aanmerkelijk, dat het hier voor de derde reize gevonden wordt, in minder dan 400 regels; en elders

in

Jan de Eerſte.

So dat ſi luttel lief gheroen/
Of luttel ſliepen binnen der nacht.
Si ſtrevenſe an/ met groter cracht/
Toten daghe. Doe quamt zoe/
Dat her Niclaus/ de was doe
TAlblaes op de wachte gheſet/
Hem bedochte een luttel bet/
Eñ penſede: Dit ſpel is verloren.
Ic mach mi bringhen in mere toren/
Dan ic tote noch hebbe ghewesen.
Hi ſach op/ eñ voer met deſen
Te Niemens vreent/ eñ bat ghenade/
Datmen hem te ſprekene gave ſtade.

Hi

in dit ganſche Werk niet. * Zie boven ỷ. 592 en 632. Limborg B. I. f. 8 b.

Inne ſoude geruſten *no* geroen
Opdat biſe te wive name.

ander voorbeeld heb ik niet: doch dit zy genoeg. Maar wat is *lief geroen*? Alk. die ook elders geen onderſcheid tuſſchen *lief* en *lijf* wiſt te maaken, verklaart het, *lijf-ruſt badden.* Maar Seb. ſchijnt *lief* gehouden te hebben voor een bedorven woord: want hy zett'er nevens, *lieten geruſten.* En het is aanmerkelijk, dat in mijn *MS* 𝔅 duidelijk geleezen wordt, *lieten gheroen.* Voorheen dacht ik, dat *lief* hier kon verklaard worden, *lieflijk*; gelijk zo *verſtandig*, *gelukkig*, enz. niet zelden gezeid wordt voor *verſtandiglijk*, *gelukkiglijk*, enz. Nu verwerp ik die gedachten: en geloof dat Melis ſchreef gelijk ik leeze in 𝔅, en Seb. giſte; dat is *lieten*, en niet, *lief.* Zijn meening was dan, *dat zy* [anderen] *luttel* LIETEN *ſlaapen*, *en* [zelfs] *luttel ſliepen.*

ỷ. 986 Hi ſach op) de Andd. alleen, *Hi op*: en dat is, volgends Alk. *by grijpt moed.* Voor *ſach op*, lees *ſat op*; gelijk boven ỷ. 757. *ſi ſaten op.* en beneden VII. 328. even als hier, *Hi ſat op.* alles van luiden die haaſt hadden. *Hi ſat op eñ voer*: dat is, hy ſprong te paarde en reedt, enz.

ỷ. 987 Te Niemens vreent) in 't Hoofdleger, zegt Alk. doch

JAN de Eerste.

Hi wan gheleide/ ende quam
Voer dat huus. Als dat vernam
Olout/ vraghedi openbare/
Waer de Grave van Hollant ware?
Eñ her Wolfaert? eñ die andre mede?
Dander antworde op de stede:
De Grave es inde Haghe:
Ende her Wolfert ende sine maghe
Sijn ghevaen; eñ hi es doot/
Her Wolfert selve. Wonder groot
Hadde hem des/ eñ den sinen.
Van rouwen waenden si verdwinen.
Maer sulke en woudens niet ghelovet.
Her Niclaes sprac: Ic moete doven/
Es her Wolfert niet verslaghen:
Eñ ic ne weet van sinen maghen/
Dan si alle ghevanghen sijn.
Bi ridderscepe! dits de fijn/
Dat hi doet es. Siet/ wat ghi doet.
Oloude wandelde doe sijn moet/
Eñ wert verveert over sere/
Eñ dat vor Gode/ onsen Here/
Datmen ontfinghe: hi woude op gheven
Thuus/

doch dat *Hoofdleger* is een droom. Heer Niklaas, de schielyke omwenteling van zaaken, en Wolfaards dood, vernomen hebbende, begreep licht, dat hy, die een Vertrouweling van Wolfaard geweest was, te Alblas niet meer te doen hadt. Hy verlaat dien post, en begeeft zich naar Niemandsvriend; vanwaar hy een' bode zendt aan de Poorters van Dordrecht die voor 't Huis te Slidrecht lagen; en badt *genade;* dat is, verzocht *vry geleide*, 't welk hem vergund werdt. Deezen bode wachtte hy te Niemandsvriend af. Zijn oogmerk was alleen om Aloud te waarschouwen: en dit verricht hebbende, begaf hy zich, buiten allen twijffel, naar Zeeland.

Thuus/ mocht hi behouden tleven;
Hi/ ende die lieden sine
De met hem waren. Dese pine
Was al verloren/ dat verstaet.
Sine haddens ghenen raet/
De voer der porten aldaer laghen/
Dat sijs iet dorsten ghewaghen
Voer de ghemeente/ dat sijs ontfaen
Hadden/ eñ si souden ontgaen.
Maer si voerdense in de poert
Ongheslaghen/ eñ namen voert
Daventure/ alst vallen mochte.
Oloude/ eñ den sinen/ dochte
Dat daventure waer te swaer.
Doch seiden si al openbaer:
Wildi ons bringhen teser stonden
Inde porte/ tonser ghesonde/
Dat gi ons niet nemet tleven/
So wille wi ons nu op gheven
Alder ghemeenten in ghenaden.
Si seiden: Wi sijns niet beraden.
Wi nemen u op/ ter meenten wille.
Anders moghedi swighen stille.

Wi

Jan de Eerste.

ỽ. 1001 sulke) sommigen.

ỽ. 1002 Ic moete doden) zie by V. 1216.

ỽ. 1006 dits de fijn) dit is het slot. In A staat *fijn*. kwaalijk. *Fijn*, van 't Latijnsche *finis*, komt in 't vervolg meer voor. zie I. 514.

ỽ. 1014 Dese pine) zie hier achter.

ỽ. 1023 alst vallen mochte) datmen in U, leest *willen*, in plaatse van *vallen*, strijdt zo wel tegen 't *MS* C als tegen de twee anderen.

ỽ. 1033 Wi nemen u op) kwaalijk in de Andd. *u nu op*; behalve datmen alleen by Alk. leest, *u nu*, zonder *op*.

Jan de Korte.

Wi en willen / om uwen wille / niet sterven /
Ons goeds en der porten derven.
Dus worden si daer up ghenomen /
En sijn vorde porte comen
Ande brugghe / bi deser vorworden.
Als de ghemeente dit verhoerde /
Liepen si toe met erren sinne /
En deden hem so grote ominne /
Dat si sonder ghenaden riepen /
Slaet al doot; en si toe liepen /
En sloeghen haren Scoute daer /
En Oloude / haren Baliu / daer naer /
En twe sijnre Broedere: teen was een pape:
En droeghen Doedekine sinen knape /
En daer toe sinen Hangheman /

De

ʋ. 1048 En droeghen Doedekine) ik vind dit *droegben* in Allen: maar wat het zy, weet ik niet. Om het niet kwaalijk te verklaaren, noch ons met onnutte gissingen bezig te houden, dunkt my best, dat wy 't over 't hoofd zien als of 't 'er niet stondt. Want als wy leezen,

En Doedekine sinen knape,

zal 'er evenwel niets ontbreeken, noch aan zin, noch aan vaars. 't Schijnt dat iemand, *doedekine* willende schryven, in de eerste greep zich verzinde, schryvende *droe-*, voor *doe-*; en dat daaruit dit gansche woord *droegben* geboren is. *Knaap*, geloof ik, is *Diender*. *Hangeman* is zekerlijk *Beul*. Dat de *Hangeman* overal was daar zich de *Baljuw* bevondt, is opmerkelijk.

ʋ. 1051 met hem sesten) zo in A. In B en C *met hem vj*: waarvan Alk. gemaakt heeft *Zesse*. Zie onze Breeder Aantek. II. 309. Die geleezen hebbende, zult gy, vertrouw ik, met my oordeelen, dat hier, voor *met hem sesten*, geleezen moet worden, *hem sesten*. Want Aloud bleef dood *met vijf* anderen; en dus was hy de *zesde*.

ʋ. 1052 Dander ontghinghen) buiten de genoemde Zes persoonen, lieten de Poorters van Dordrecht de overigen loopen.

JAN de Eerste.

De hem altoes volghede an.
Olout bleef met hem sesten doot.
Dander ontghinghen uter noet/
Bi gheluc/ eñ bi helpen mede/
So dat si quamen buter stede/
Daer si behilden haer leven.
Crouwen/ dit was quaet beweven/
Eñ gheroert onder de liede/
Daer dustane scade onder ghesciede.
Had Olout ghehouden sijn woert
Als si waren te Kechte vort/
Sone waer hem niet missciet;
Daer dit of quam/ eñ menich verdriet
Dat hier of quam/ als ic versta/
Eñ ghi horen sult hier na.

Dus

pen. Die waaren geen voorwerpen hunner wraakzucht.

℣. 1054 So dat si quamen) in A wordt hier weder herhaald, *Dandre ontgingben.* Ik heb het verbeterd uit de Andd.

℣. 1056 Crouwen) wat deeze drie regels zeggen willen, en welken saamenhang zy hebben met de voorgaanden, beken ik niet te konnen zien. Ik houd het voor een Voorloopertje van het Sermoen, dat straks volgen zal; doch dat de Broddelaar in 't Werk van Melis niet wist in te voegen zonder verandering in de Rijmwoorden te maaken.

℣. 1059 Had Olout) maar deeze drie vaarzen zijn buiten twijffel van Melis; en behelzen, in duidelyke taal, alles wat noodig was aangemerkt te worden op het omkomen van Aloud.

℣. 1062 Daer dit of quam) deeze drie, in tegendeel, behelzen niet goeds. Welk een Brabbeltaal, *daer dit of quam —— dat bier of quam!* En wat verdriet is 'er veroorzaakt door het vermoorden van Aloud, het welk ons hier beloofd wordt dat wy *bierna zullen booren*?

℣. 1065

JAN de Eerste.

Dus machmen merken eñ scouwen /
Dat men met droefheit eñ met rouwen
Dese werelt dus beghevet /
Als mense al ghebouwet hevet.
Men siet wel / dat menich man
Hem ghedoghen niet en can /
Dat yement wese sijn ghelike;
Hi begerde te wesene rike /
Hi beghert te hebbene ere /
Hi begeert te wesene here /
Meer vele dan hem betame.
Dat dunct mi voer Gode scame.
God gaf ons dat exempel niet /
Doe hi quam in dit verdriet
Eñ onse menscheit an hem nam.
Hi was soeter dan een lam /
Omoedich / eñ daer toe stille.
Nochtan had hi sinen wille
Wel ghedaen / met enen winken.

Mi

ỽ. 1065 Dus machmen merken) deeze 72 regels, 1065-1136, zijn een Tweede Sermoen over den val van *Wolfaard* (zie het Eerste boven ỽ. 917-944) als aanstonds blijkt ỽ. 1071. Het is ten eenen maale verwerpelijk. Al waar 't goed, het komt hier niet te passe. De Aanmerkingen van Melis zijn van een' anderen stijl. In drie vaarzen uitte hy zich zo even over de dood van Aloud: gelijk in drie anderen, 914-916, over die van Wolfaard; en breeder te vooren, 867-896, op eene wyze by Historieschryvers gebruikelijk; niet in het afgetrokkene, maar blyvende by den persoon van Wolfaard, dien hy daar nergens uit het oog verliest. Die Monikachtige Sermoenen verbysteren den Leezer.

ỽ. 1071 Dat yement wese sijn ghelike) en dit wordt herhaald ỽ. 1097.

Dat yement hem ghelike ware.

het zelfde dat Melis gezeid hadt ỽ. 916.

Dat hi iement late sijn ghenoot.

en omstandiger ỽ. 874.

Had-

Mi wondert/ wat de ghene dinken/ JAN de Eerste.
Die hier ter werelt heeft ghenoech/
Eñ in redene sijn ghevoech/
Eñ hem niet en can ghedoghen/
Dat hi sijn herte mach gheboghen/
Dat hi penst/ hi sal sterven/
Hine hevet liever/ an te erven
Groet goet de naer hem comen/
Al eist luttel tsinen vromen.
Want selden hout sijn herte vrede/
Eñ hi verwercter Gode mede/
Eñ daer toe sine ommesaten.
Woude hi hem ghenoeghen laten/
Dat iement hem ghelike ware/
Eñ hi hem dan trecte nare
Sine ghebuere/ eñ hadde te vriende/
Diene gherne eerde eñ diende/
Daer mochte hi bi staende bliven.
Maer wilde hise alle verdriven/

So

Hadde hi met hem enighen Here
Willen laten in den Rade.
van al 't welke niets past op Aloud.

℣. 1094 verwercter Gode mede) Alk. verklaart dit, *verwekt* Gods toorn. Zaakelijk wel: zie boven by II. 169. Maar die woorden van Alk. zijn geen verklaaring van de woorden van Melis, maar van de woorden van Seb. die onzen Dichter kwaalijk verklaarde, zo veel het woordelyke aangaat, aldus: *verwrekt Godes toren tegen hem.* Want daar is *verwrekt* niet anders dan *verwekt*: een woord van laater tijd, nu echter al weder lang buiten gebruik.

℣. 1101 Daer mochte hi bi staende bliven) boven ℣. 876. daar Melis zelf van Wolfaard spreekt:
Sine dinc ware bleven stade.
en noch nader ℣. 887.
Waer hi bleven in desen stane.

℣. 1102 Maer wilde hise alle verdriven) in de Andd.

 kwaa-

Jan de Eerſte.

So moet men penſen menighen raet/
Hoe men ghenedert ſijn overdaet.
Dus moet hi vallen/ die te voren
Na niemens rade en wilde horen/
Eñ voer niement dede een oert.
Conſte hi der Ewangelien woert/
Eñ penſede der om/ eñ dede dat.
De Ewangeli ſeghet ons dat:
So wie hem in hoverden
Verheft/ hi ſal ghenedert werden:
Eñ wie ſijn herte oetmoedich toghet
Hi ſal voꝛ Gode ſijn verhoghet/
Ja eñ inde werelt mede.
Yſidorus ſeghet tot eenre ſtede:
Vrient/ wiltu verheven ſijn/
So oetmoedighe therte dijn/
Dattu verhevene niet en valles/
Wattu does eñ wat du calles.
Want oetmoet weet ghenen val/
Daer omme priſic boven al.
De di hem ſelven dus vergaet/
Eeſt dat menne wederſtaet/

Of

kwaalijk:

Mer nu wil biſe al verdriven.

boven ℣. 878.

——— —— *bi badde verdreven*
De beſte gheboerne vanden lande.

℣. 1116 Yſidorus) dit vaars, in A gebreekende, heb ik overgenomen uit de Andd.

℣. 1129 thof) in A *tlof*, in de Andd. *tfolc*. Dit laatſte ſchijnt een verbetering te willen zijn van *tlof*, gelijk Wouter de Klerk in zijn voorſchrift mogelijk ook al gevonden hadt. Doch dit was eene kennelyke ſchrijffout voor *thof*. Wolfaard hadt het *Hof* alleen ingehad: naauwelijks was hy verſlagen, of dat *Hof* was geheel veranderd, ℣. 1135. Laat ons nu weder-

Of vaet/ of slaet/ of tonder doet/ [illegible]
En dat hi coemt onder de voet/
Men verghets herde sciere:
Alse ghi moghet merken hiere.
Die thof te voren hadde allene/
Van hem en weet men groot noch clene.
Si sijn nu des hoves verdreven/
Bede Broeder ende Neven/
En alle de maghe/ de hem waeren
Vaste an haren rade houden.
Want thof es verwandelt al/
Als ic u voert segghen sal.
Als her Wolfert was verslaghen/
Doe ghinc men bode henen iagen/
Beide stille en over luut
Met sGraven brieven/ de saluut
Ombvoet den Grave van Henegouwen/
Dien hi best mochte betrouwen/
En dat hem dat hi tote hem quame/
Want hine gherne bi hem name
Tsinen rade/ om sinen vromen.
Nu wast in Vlaendren so verre comen/
Dat

derkeeren tot Melis.

v. 1139 Beide stille en over luut) Strickerus, in zyne taale, eveneens IV. 2.

Baide stille und uber laut.

boven v. 905. en beneden VII. 604. leezen we,

Beide stille en openbare.

v. 1146 in Vlaendren) het Bestand tusschen Vrankrijk en Vlaandren, ingegaan in October 1297, duurde noch, en stondt eerst te eindigen den 6 January 1300. Al welken tusschentijd de Steden Rijssel, Brugge, Douay, Kortrijk, en andere overheerde plaatsen, in de magt van Vrankrijk gebleeven waaren. Zie Meyerus. Damme was den Franschen, met hulpe der Engelschen, weder ontweldigd geworden.

[redacted]

Jar de Kerst.

Dat Brugghe stont in Coninrs hant/
Eñ vider zee aldat lant/
Sonder de Dam metten Zwene/
Also oestwaert tlant ghemene.
Doe de Grave hadde verstaen/
Hoe in Hollant was ghegaen/
Eñ wat sijn Neve hadde ghedeven/

Ghin

℣. 1149 metten Zwene) 't scheen Alk. toe, dat hier, door den *Zwene*, of *'t Zwin*, betekend wierde de Stad Sluis in Vlaandren. Maar was 'er, in 1299, *in Vlaandren* eene Stad, *Sluis* genoemd? Meyerus bewijst uit een' Schepenbrief van 't jaar 1316, dat die Plaats toen noch genoemd werdt *Lammins vliete*; en eerst in 1331 den naam van *Sluis* gekreegen heeft. Zie ook J. Marchant Flandr. p. 51. en Val. Andreas, Topogr. Belg. p. 49. Vaernewijck, Vlaamsc. Audvr. I. § 179.

Sluis, *dat placht te heeten*, Lammekens vliet.

Maar wy hebben by onzen Dichter, B. IV. ℣. 915, reeds gezien dat Renesse, in 't Jaar 1295,

——— voer TER SLUSE,
Eñ bornde daer vele buse,
Eñ quam weder sonder strijt.

Ja Meyerus zelf verhaalt op het jaar 1127, dat Willem van Yperen SLUSAM *cepit*, de Sluis vermeesterde: en vijf jaaren laater, spreekende van den zelfden persoon, noemt hy SLUSAM, *Flandriæ portum*, de Haven van Vlaandren. Maar op dat men niet mogt denken aan de *Stad Sluis*, voegde hy 'er by: *Nihil erat adhuc, ubi nunc* SLUSA, *præter arenam.* Zo moet 'er dan ook toen noch geen *Lamminsvliet* geweest zijn. En dit geloof ik te lichter, omdat men in zulk laag land, noch Stad noch Dorp kon stichten, voor en aleer men eenen vasten grond onder de zoolen hadt, waar toe *Sluizen* en *Dyken*, die het Zeewater konden afkeeren, noodig waaren. Van het *Dyken* aldaar zullen wy elders gelegenheid vinden te spreeken. Wy doelen hier voornaamelijk op de *Haven*, het *Zwin* genoemd, voor veele Eeuwen bekend, de welke al vroeg, ter beveiliginge van de Koopvaardyschepen, die derwaarts hunne goederen uit zee aanbragten, met eene voornaame SLUIS schijnt gedekt geweest te zijn. Van welke *Sluis*

die

Jan de Eerste.

Ghinc hi hem te hant voe reden/
Eñ voer te Brughen in de poort/
Om vider Zee te vaerne voert.
Daer moste hi ligghen ene stonde/
Want men ghevaren niet en conde.
De wint was hem sere teghen;
Eñ men wachtene in allen weghen

Om

die Landstreek, inzonderheid de *Haven* zelve, daar de Zeeluiden eene veilige leg-en schuil-plaats vonden, den naam van *de Sluis* gekreegen kan hebben. De vaart toeneemende, gaf gelegenheid tot het opslaan van wooningen, en bouwen van huizen; een noodzaakelijk gevolg van bevaaren Havens, daar altijd winst te doen is. Dus beschouw ik de opkomst van het Vlek of Dorp *Lamminsvliet*, dat al mede, by de Zeeluiden onder den naam van de *Sluis* zal begreepen geweest zijn, zo algemeen, dat het zelfs, in 1331, zijn' ouden naam liet vaaren, en dien van *Sluis* aannam; en eindelijk, in 1385, met steenen muuren omringd zijnde, eene Stad geworden is. Florens V, dien het welvaaren zijns Lands ter harte gong, was al vroeg bedacht, om de vreemde Koopluiden, gewoon op de *Vlaamsche Haven*, het Zwin genoemd, te vaaren, door aanbiedinge van Voorrechten te noodigen, om hunne Koopgoederen te brengen en te verhandelen binnen zyne Landen, waar 't hun zou goeddunken, maar vooral in zyne *Haven van* Dordrecht; als waaruit hy eenen aanwas van Voorspoed en Eere voor het gansche Land te gemoete zag. Zie zynen Brief aan *Kampen*, *Zwol*, *Deventer*, enz. 18 Sept. 1276. Charterb. p. 384. aan *Hamborg*, 21 Sept. 1277. p. 394. daar hy zyne Haven noemt, *portum nostrum*, *qui* Mosa *appellatur*, *in* Dordrecht. Wederom in 't byzonder aan *Deventer*, 28 April 1278. p. 396. Die van *Kampen* waaren hier traagst, als blijkt uit twee Brieven van Willem III, 25 Nov. 1304, en 7 Mei 1322, ten zelfden einde aan hen geschikt, en te vinden in het II Deel des Charterboeks.

v. 1155 te Brughen) toen, alswe gezien hebben, in de magt der Franschen, Vrienden en Bondgenooten van den Henegouwer.

Jan de Eerste.

Om te vanghene/ en te doen stande/
Eer hi quam binnen den Lande.
Dat wisti wel/ ende bedochte/
En bedecte hem waer hi mochte.
Ten lesten so quam hi ghevaren
Van buten over des zewes baren/
Buten Walcheren/ in enen boot/
De hem niet en was te groot/
Daer men te visschene plach mede.
Hi quam te Middelburch in de stede.
In Hollant voert was sijn ghedochte
Te vaerne/ als hi eerst mochte.
Hi voer voert/ ende quam
In Noorthollant. Doe dat vernam
Sijn Neve Jan/ was hijs blide/
En voer hem teghen ten selven tide/
En hietene willecomme wesen.
De Gravinne quam met desen
En ontfingene met groter eren.
En de Grave pijnde hem sere
Te doene/ stille ende openbare/
Dat den Neve nutte ware.
De Graven voeren beide gader/

Recht

v. 1166 des zewes baren) en dit zijn weder, volgends Alk. de *Seeuwsche stroomen*. doch zie onze Aantek. IV. 512.

v. 1189 Want de jonghe Grave) zie hier achter.

v. 1193 Sinen Neve) in de Andd. zeer kwalijk, *sinen Oem*.

v. 1197 dat kint) zie by V. 1301.

v. 1200 meer nochtanne) in de Andd. is *meer* verbasterd tot *men*. Alk. verklaart hier *nochtanne*, na Seb. zeer wel, *daarenboven*. *Meer nochtan* is, gelijk IX. 250. *daer toe nochtan* enz. In de Bedied. der Misse f. 5. d. vind ik 't Lat. *et* ver-

Jan de Eerste.

Recht alst kint metten vader:
De Gravinne/ si voer mede/
Al te Dordrecht inde stede.
Daer wort men te rade doe/
Dat men rechte sette toe.
Want de jonghe Grave Jan
Selve niet berechten en can
Sijn lant/ als hem betame/
Koes hi doe/ al sonder blame/
Sinen Neve tot enen Voecht
Vier iaer te sine; eñ ghi moecht
Horen/ wes men te rade ginc.
De Grave verhoerde doe de dinc/
Hoe dat kint hadde ghegheven
Huus eñ lant eñ dat was bleven
Vanden verradre Hermanne
Van Woerden/ eñ meer nochtanne/
Dat goede huus te Yselsteine/
Metten goede alghemeine/
Dat daer toe behorde al omtrent.
Als de Grave dat bekent/
Docht hem wesen grote gichte/
De heren Wolfaerde herde lichte

An

vertaald *nochtan:*

Dignum, ET *justum est*,
Hets recht, NOCHTAN *best.*

℣. 1205 gichte) dat is *gifte*, gelijk 'er staat in de Andd. niettegenstaande het Rijmwoord *lichte*. en zo rymen ook *gifte* en *lichte* in het Doctrinale B. II. f. 21 c. Maar hieronder ℣. 1261. vindenwe, ook buiten 't Rijm, *ghichte*; doch alleen in M. Walewein f. 59 c.

Eñ dancte hem sere vander ghichte.

daar 't rijmt op *ghevichte*. En zo rijmde ook J. v. Heelu, *gichte* en *gedichte*, hier boven by ℣. 791. De twee volgende regels luiden in de Andd. aldus:

Die

Jan de Eerste.

An waren comen vanden kinde.
De Grave/ diet van herten minde/
Seide: Neve/ mi seghet mijn moet;
De ghene de u dat dat goet
Csinen behoef/ eñ oec was
U Doghet; ic vermoede das/
Hadde hi ghelevet langhe tijt/
Hi hadde u/ sonder respijt/
In corten tiden weder staen/
Oec wat ghi daer toe hadt ghedaen.
Hi was u Doghet al met crachte/
Eñ stont emmer naer groter machte/
Eñ werde mi altoes van u.
Maer/ God danc! mi donke nu/
Dat ic u spreke ende sie:
Al wast dat men onboet mie;
Woude ic u spreken/ dat ic name

Min

Die Heer Wolfaert harde lichte
Hadde ghewonnen vanden kinde.

v. 1216 Oec wat ghi daer toe hadt ghchaen) dat is, wat gunsten en weldaaden gy 'er al verder zoudt hebben mogen toedoen. Kwaalijk in de Andd. *hi* voor *ghi*.

v. 1225. (Tote u te Bridorper sluse) voor *Tote u te*, vind ik in B *tot u tot*; in U *tote u tote*. En voor *Bridorper sluse*, in beiden, *Bridorp sluse*. maar te vooren, daar deeze geschiedenis eigelijk verhaald wordt, staat alleen *Bridorp*. Hoe onachtsaam Alting onzen Dichter geleezen hebbe, kanmen, inzonderheid, zien p. 29. daar hy zegt: Bridorp, *arx fuit ad Obicem emissarium. Vocatur etiam Stokio ad an.* 1297 & 1299.

'T Huys tote Bridorp-sluse.

Inter Hagam et Thuredrechtum *fuisse innuit narrationis series*. 't Is onverschoonlijk. Avennes was uit den *Haag* naar *Dordrecht* gereisd. Daar zijnde zocht hy gelegenheid om Graaf Jan te spreeken. Dees ontboodt hem door

Alouj

Min dan hondert man/ eñ quame
Tote u te Bridorper sluse:
Daer mocht ic u spreken opten huse;
Anders mocht mi niet ghescien.
Ic seide: Leve ic/ ic salne sien
Tsinen eren eñ tsinen vromen.
God danc! hets nu daer toe comen.
Uwe vrome heb ic wille
Te doene/ lude ende stille.
Ic wil/ dat ghi de ghifte ontsect/
Eñ alle dinc ter neder lect/
Eñ weder roept alle zaken/
De men u hevet doen maken/
Eñ de men u hevet doen gheven/
Sider dat u Vader liet sijn leven:
Daer ghi toe ne had ghene scout.
Ghi sijt ionc/ ende niet out. Jan de Eerste.

Men

Aloud te *Bridorp* (in Schouwen) te komen; daar Avennes geen' lust toe hadt. Zie 't verhaal zelf V. 861–876. en aldaar onze Aantekeningen. En, wat eigelijk *Bridorp* geweest zy, beneden by IX. 760.

℣. 1235 roept) in A *roepe.* in B *roepen.* in C *ropen.* alles kwaalijk. Na *ontsegt* en *legt*, moet noodzaakelijk volgen *roept.*

℣. 1239 Daer ghi toe ne had ghene scout) deeze gansche redevoering van Avennes tot den jongen Graaf, als des zelfs Voogd, ℣. 1209-44. is klaar, verstandig en zaakelijk. Maar de zes laatste regels zijn gansch opmerkelijk. Na melding van de dood van Florens, zegt hy, dat hy Jan onschuldig hieldt aan de dood zijns Vaders. Maar hy voegt 'er by, „ Gy zijt „ noch jong. Men heeft u doen doen zulke dingen, waar- „ door lichtelijk uwe Nakomelingen voor altoos uit den lande „ hadden konnen verdreeven worden. “ 't Schijnt dat Melis ons hier eene schaduw heeft willen laaten zien van 't geen hy, paar 't leeven, niet wilde vertoonen. Zolang Jan in Engeland

Jan de Eerste.

Men dede u doen zulke dinghe/
Daer misschien u na comelinghe/
Bi des lants worden verdreven.
Daer omme hebben si dit bedreven.
De Grave dede dat men hem hiet.
Doe docht hem goet/ dat men riet/
Dat men den Zegel sloeghe ontwe/
Dat men daer mede nemmermee
Soude beseghelen andere brieve.
Dit dede hi al dors Neven liebe:
Want sine vrouwe lacher an.
Als hi wort Ridder eñ goet man/
So doemen seghelen maken dan
So men alre beste can/
Groet eñ breet na sijn ghewerch.

Dit

land was, moest hy doen, spreeken, schryven, ondertekenen, al wat Koning Eduard behaagde. Ik volg de voetstappen van Melis, en zeg niet meer. NB. Wil iemand echter dat zeggen van Avennes liever toepassen op de magt, die Jan, niet weetende wat hy deedt, aan Wolfaard gaf, ik kan 'er my naar voegen, om de gedachtenis van het kind Jan te spaaren.

v. 1242 Daer misscien) dit en het volgende vaars vind ik in A aldus:

Dat *misscien u nacomelinghe*
De *des lants worden verdreven.*

zekerlijk bedorven. voor *De* hebben de Andd. *Bi*. Want dat alleen in de Uitg. van Alk. geleezen wordt *Gi*, wil ik wel, als een drukfout, over 't hoofd zien. Ik heb dan vooreerst *Bi* overgenomen; en my daardoor genoodzaakt gevonden het voorgaande *Dat* te veranderen in *Daer*. nu is de meening: *zulke dinghe*, *daer — bi*; dat is, *waarby*, *waardoor*, enz. Daarenboven vind ik geen misschryving gemeener, dan deeze zelfde, *dat*, voor *dar* of *daer*. Zie de Aantek IV. 1228. VII. 101. VIII. 993. 1128. 1217. IX. 806. enz.

v. 1247 den Zegel sloeghe ontwe) Vaderl. Hist. B. IX. p. 129. *Avennes deedt terstond 's Graaven Zegel breeken, en* voor-

Jan de Eerste.

Dit cleyn is hem groet ghenoech.
Wat hi seghelt / ic seghelt mede
Nu voert an in elke stede /
Sprak de Grave van Henegouwen /
Dit hopic zal hem niet berouwen.
Sulke ghichte en̄ ghevet niet mee.
Men sloech den Zeghel doe ontwee.
Doe was de Grave overste raet /
En̄ pijnde hem voert in elke daet
Te doene des lands oerbaer
En̄ sinen Neve eerlic waer /
En̄ sijn vordeel in alre manieren.
Hi was soete en̄ goedertieren
En̄ sonder gal; dat mocht men scouwen;
Want hem namaels moste rouwen

Dinc

voortaan alle Brieven met zijn eigen Zegel bezegelen. Doch dat was de meening niet van onzen Dichter, die hier bepaaldelijk spreekt van het *Groote* Graavelyke Zegel. Jan moest zich, nu weder vervoogd zijnde, ondertusschen met zijn *klein* Zegel genoegen. †. 1256.

Dit clein is hem groet ghenoech:
Wat hi seghelt, ic seghelt mede.

Zy zouden dan beide, gezaamelijk, zegelen. en zulks is geschied, als blijkt uit het slot der Vriesche Keure hieronder gemeld †. 1295. daar onze Graaf aldus spreekt: *soe hebben wy dese jegenwoerdige letteren besegelt mit* ONSEN seghele. *ende onse lieve Neve, Heer Jan van Avennis, Grave van Henegouwen voerscreven, met* SYNEN segele *jegens den* ONSEN. Enz.

†. 1250 dors Neven lieve) *dors* is *dor des*, gelijk hier in B; of *door des*, gelijk in H. maar in A staat *tots*: dat zeer goed waar, als 'er volgde *vrome*, en niet *lieve*. Hy deedt het *door*, dat is, *om*, de liefde van zynen Neef. Zie de zelfde spreekwyze II. 354. IV. 1274. V. 516. VII. 1102. *doer sine minne* leezenwe I. 626. elders *door sinen wille*. zie by II. 354.

†. 1269 sonder gal) 't woord *gal* staat niet in H. ik heb 't ont-

JAN de Eerste.

Vinc/ de hi doer tbeste dede.
Hi hadde ghemaect enen vrede
Tusschen heren Wolfaerds maghe
Eñ den anderen/ daer de claghe
Over liep/ dat sine sloeghen/
Eñ pijndet te soenen eñ te voeghen/
Eñ te effene al de saken/
Eñ de vede te goede maken/
Dat mer niet om dorste sorghen.
De ghevanghene liet hi verborghen/
Eñ hulde sweren. Het was om niet.
Maer aldus eist nu ghesciet/

Dat

ontleend uit de Andd. daarmen in den voorigen regel, voor *soete* ook leest *socbte*, dat is *zacbte*. boven II. 1324.

Een sachte *goedertieren man.*

daar ook de Andd. hebben, *socbte*.

℣. 1276 Eñ pijndet) dit gansche vaars was in A vergeeten.

℣. 1283 Dat si swoeren eñ versweoeren) *dat is*, zegt Alk. *alles op baar gaffel namen.* En dat is, een stok in 't honderd. *Verswoeren*, is, *zwoeren valscbelijk.* Meineedig is, die zynen Eed, schoon met oprechtheid gedaan, naderhand verbreekt. Maar *verzweeren* is hier eigelijk, eenen Eed doen, dienmen noit van meening is naar te komen. Jan de Weert f. 4 a.

——— —— ——— PERIURIA,

Dat is, in Dietscbe gbeset, VERSWEREN.

hoedaanig een valsche Eed ook noch by Kiliaan genoemd wordt, *Versworen eed.* In het zelfde geval als hier, naamelijk, van luiden, die hunnen Heere *bulde zwoeren*, en noit dachten om dien Eed te volbrengen, vind ik in de A-Sax. Kronijk, op 't jaar 1137. p. 238. die zelfde woorden, *sworen* en *for-sworen*: of eigelijk, *wæren for-sworen*, waaren verzwooren; even als in Ferguut f. 1 d.

Die Coninc badde GHEWEEST verswooren.

daar het gezeid wordt van eenen lichtvaardigen Eed, dien men gaarne wil, doch niet kan, ter uitvoeringe brengen.

Maar

Dat si swoeren eñ verswoeren. Jan dē Renesse.
Altoes plaghen si sulker doeren:
Des achten si doe herde clene.
De Graven voeren hant ghemene
In Zeelant doe/ in elke port/
Eñ besetten rechte vort
Lant/ dat in goeden punten bleve.
Doe voer hi voert met sinen Neve
In Hollant/ daer hi wesen woude/
Eñ dede beseghelen alsa houde/
Den brief vander Voogdedien/
Als ic te voren hebbe horen lien.

Den

Maar *verzweeren* is ook *afzweeren*; gelijk boven III. 43.

Eñ verſweren hem, *en vertjen*
Hem van Lodewijcs vogbedien.

dat is, *zweeren Lodewijk af*, en onttrekken zich zyner Voogdye. Dit noemden de Schryvers der Middeneeuwen in 't Latijn, *Forjurare* en *Forisjurare*; in 't Fransch, *Forjurer*. zie Spelman en du Cange in Gloss. v. FORISJURARE. Uit den laatsten zal ik alleen ontleenen deeze vaarzen van G. Guiart op 't jaar 1304, die niet vreemd zijn van onze Historie:

Qui orent par fausse promesse
Receu Jean de Renesse
A Seigneur come parjuré
Et l'Oir de Henaut forjuré.

welke laatste regel betekent, dat Jan van Renesse *het Oir van Henegouwen badt afgezwooren*: dat is, den Graaf van Holland, uit den Huize van Henegouwen, met des zelfs Nakomelingen.

℣. 1286 hant ghemene) Alk. verklaart dit zeer wel door *gesamentlijk*. zie boven by ℣. 814.

℣. 1287 In Zeelant) buiten twijffel, om ook daar de verkiezing van Avennes tot Voogd te doen goedkeuren.

℣. 1292 besegheln) door de Steden Dordrecht, Middelborg, Zierixzee, Leiden, Delf, Haarlem, Alkmaar en S. Geerdenberge,

Jan de Eerste. Den Vriesen screefmen haren core/
Daer si mede al dorentore
Souden rechten. Doe nam raet
De Grave van Henegouwen/ eñ verstaet/
Om te vaerne anden Coninc
Van Vrancrike om dese dinc/
Eñ sciere heren/ eñ latens niet.
Hi voer wech/ ende liet
Den Neve ligghen tonghemake
Vanden menzoen. Dus quam de zake/
Als God woude/ dat hi hier bleef/
Als ment iaer ons Heren screef
M C C en xcix daer mede/
1299. Tote Haerlem in de stede/
Sente Merthijns avont bleef hi doot/
Des hadde de vrienden rouwe groot/

In

v. 1295 Den Vriesen screefmen haren core) naamelijk op den 7 November 1299. en dus maar 3 dagen voor het overlyden van Graaf Jan.

v. 1302 ende liet Den Neve ligghen) zo lag dan Graaf Jan reeds ziek, toen Avennes op reis ging naar Vrankrijk. Die reis was dan inderdaad ontydig; en heeft den Vlamingen (zie de Nieuwe Vlaamsche Kronijk Cap. 39 in 't begin, dat opgevischt is uit Meyerus, enz.) aanleiding gegeeven om uit te strooien, dat Avennes zynen Neef vergeeven hadt. welke euveldaad onze Dichter rondborstig ontkent. Datmen nu filozofeert: 't Is mogelijk; 't kan waar zijn: onze oudste Schryvers hebben misschien de waarheid niet geweeten, of niet durven te boek stellen; is het byna toegestemd. Wie zal ons de waarheid zeggen, als de oudsten die niet geweeten hebben? Hadt Melis geweeten, of geloofd, dat het waar was, hy zou 'er in 't geheel niet van gesproken hebben. Maar, dat hy 'er van spreekt, en het volstrektelijk tegenspreekt, is een bewijs dat hy overtuigd was, dat het gezeid werdt, maar tevens, dat het niet waar was. Waartoe zoude hy anderen, die de waarheid zo wel konden weeten, als hy, den mond geopend hebben,

om

Inden winter alse hi ghelach. Jan de Klerk.
Doe sendemen over nacht eñ dach
Na den Grave/ dat hi kere;
Sine moghen niet wesen sonder Here.
Doe hijt vernam/ wert hi droeve.
Doch pensede hi om sine behoeve/
Eñ quam int lant als hi eerst mochte.
Als hire quam/ hi bedochte
Sijn orbaer/ eñ deden ter eerden/
Sijn Neve Jan/ met groter werden/
Te Reynsborch/ in des Vader graf.
De anders dan wel seghet hier af/
Hi mesdoet herde zere.
Dat weet God/ de overste Here/
Dat de stucken dus toe quamen.
Des moghen si hem sere scamen/

De

om hem te overtuigen van onwaarheid? Het past eenen braaven Historieschryver, zulke valsche geruchten openlijk tegen te gaan, veel beter, dan bedektelijk te kennen te geeven, dat men het, ten minsten, onder de twijffelachtigen mag plaatsen. Ondertusschen is uit de voorgaande Aantek. zeker, dat Avennes de tyding van des Neefs dood gekreegen moet hebben, eer hy den Koning gezien hadt.

ỽ. 1304 menisoen) de roode loop; of, gelijk Seb. zeide, *troodt buik euvel.* Jan de Weert f. 7 d.

Eñ als verladen es die nature,
Die die spise niet en mach verdraghen,
So comen daer af so velè plaghen,
Cortsen, walghen ende spuwen,
Eer sijt verteren eñ verduwen,
Eñ dan verandren die materien,
So neemt men pusoen, eñ set clisterien;
Als sy dan hebben corsioen,
Oft water, oft menisoen,
Oft menich ander ongheval,
Dat soe coemt van gulscheden al.

 dat

[illegible]

[illegible]

[illegible]

1330 Wilt God woude ofte ghesont.

dat is, van gulzigheid. Door *pusen* versta ik *drankjes*: door *corsues*, eenvoudig *den loop*. 't Overige is klaar.

v. 1328 Ontboren sijn) de Andd. *Ontberen sijs*. Sch. verklaart het, *sprusen sijs af*. Alk. *lieten sy 't*. zeer goed. in onzen Dichter IX. 696. Fergunt f. 17 c.

Mengen man heb ic helpen slaen,
Dat mi liever ontboren ware.

dat ik beter *gelaaten* had. Cl. Willemsz. B. I. c. 10.

Op dat hi niet en dee in toren
Dat veel beter waer ontboren.

Cressa wist niet, zegt de zelfde IV. 7.

Dat noch leefde Medea:
Hadde sijt geweten waël te waren,
Si hadde dies bilix wel ontboren.

noch eens aldaar:

Wie dat schiet met enen boghe,
Eñ raect hem selven in sijn oghe,
Die hadde tschieten bet ontboren.

't Is wel een ander gebruik, maar 't is doch de zelfde betekenis, van ons *ontbeeren*.

v. 1330 Wilt God woude) nadrukkelijk wordt dit gezeid, zo hier als v. 1305. van de *dood* des jongen Graafs; gelijk ook II. 259. van de *geboorte* eener dochter. Gemeen was dit zeggen, ook, als iemand ter rechter tijd, wel van passe, ergens verscheen. boven v. 457.

Eñ quam te tide, als God woude,
Daer de Grave heten soude.

Der Sielen Troest f. 31 a. *doch* alst God woude, *die alle dinc ten besten can voeghen*, *so quam die Broeder*, enz. en f. 100 a. alst God woude, *soe quam daer gereden een Heer*, *ende hem dese roepen*. Ook in 't Fransch. Apolog. pour Herodote Ch. XV. p. 289. *mais*, comme Dieu a voulu, *frere Regnaud*, *nostre compere*, *est survenu en cest instant*. De oudheid der spreekwyze blijkt uit den Rythmus de S. Annone: *Als iz Got wolta*. Men heeft het naderhand bekort tot één woord, *Godtwouds*: nu weder buiten gebruik.

BREE-

BREEDER AANTEKENINGEN OP HET ZESDE BOEK.

℣. 35 *Also goet clerke*) dat is, volgends Alk. *soo Goeden Geestelyken Herder*. Men leeze slechts wat Melis hier zègt van Bisschop Willem, om te oordeelen, hoe verre de lofspraak, die Alk. hem geeft, vervreemd is van des zelfs karakter. Het Kruis te prediken tegen den Graaf van Holland, was de uiterste dwaasheid; om niet harders te zeggen. Onze Dichter verwonderde zich, dat die Bisschop zulks onderstaan dorst, daar hy *anders noch onkundig noch ongeleerd* was. En dit is alles wat Melis hier wilde te kennen geeven met de woorden, *Also goet Clerk*: en is, ten opzigte van eenen Bisschop van Utrecht, weinig gezeid. Wanneermen Bisschoppen, of andere persoonen, met ernst prees wegens hunne Geleerdheid, noemdemenze, van ouds, GROOTE *Klerken* (ook staat hier in B *Alsoe groot Clerc*). Pasquier, Recherches L. VII. c. 13. *Nous appellasmes* GRAND CLERC, *l'homme sçavant*; Mauclerc, *celuy qu'on tenoit pour beste*; Clergie *pour science*; & *forgeasmes de la ce proverbe François*, Parler Latin devant les Clers, &c. Joinville, Hist. de Louis IX chap. 66. *Avec le Comte se trouva l'Evesque de Raines, qui estoit* GRAND CLERC, & *avoit fait plusieurs prouesses*. J. de Troyes, Chron. de Louis XI. p. 146. *Monseigneur l'Evesque de Paris* — *il estoit sainct, bonne personne*, & GRAND CLERC. Der Vrouwen Stede f. 2 b. *alzo menich vermaert man*, GROOTE CLERKEN, *ende andre van zo grooten verstande ende zinlichede wezende*. en B. I. c. 29. f. 71 b. *voor eenen* GROOTEN CLERC, *oft eenen Theologien*. en B. II. c. 5. f. 118 a. *Cassandra, die edele maghet, Priamus dochter van Troyen, Hectors zuster, die zo* GROOTE *een* CLERGESSE *was, dat sy alle aerten conste*. Die twee laatste woorden verdienen eene korte aanmerking. *Aerten*, van 't Latijnsche *artes*, zijn *konsten, weetenschappen*: en *conste* is daar *kende, verstondt*: want *konst* is niet anders dan *kennis* of *weetenschap*. Het Vrouwl. *Clergesse* is overgenomen uit het Fransch, waaruit dit vertaald is, en waarvan ik ook een *MS* bezit; en daar vind ik *Clergesce*. Zo ook *groote Clergie*, aldaar I. 43. f. 96 b. *dat gheene conste, noch*

B. VI. *gheens scientie, by bantieringhe der scole ende by studeren,*
v. 35. *hem lieden verborghen oft oncond zy, by den welken zy commen tot* GROOTER CLERGIE. Mat. der Sonden f. 48 d. *een scoelre* [scholier] *ghenoemt Udo, die daer ter scolen genc om* Clergie *te leren.* dat is, om *Latijn* te leeren. Jan de Weert f. 2 b.

— — — — van boverdien,
Dat is contumelia in clergyen.

in 't *Latijn.* En hiervan werden de *Schoolkinderen* zelfs Klerken genoemd. Fl. en Bl. f. 5 d.

U meester es siec, eñ heeft gelegen,
Dat bi der Clerke *niet mach plegen,*
No der scolen *onderwinden:*
Bedi salic u ter Montorien finden.

Te vooren f. 5 a.

Sint dat si leren begonsten
Binnen vijf jaren, die kinder consten
Latijn *spreken wel te maten.*
Doe mochten si, in wege eñ in straten
Eñ in den hove, seggen in Latijn
Haerlijk andren den wille sijn,
Dattie Leeke *niet en mochte verstaen.*

J. Beyaert, Vert. van Bart. Anglicus B. VIII. c. 29. f. 170 c. *daer is onderscheyt tusschen* Lux *eñ* Lumen, *nochtan hieten wise in Duytsch beyde* Licht; *eñ daer om is dit quaet duytschen, dattet een* Leke *mensche verstaen sal moghen.* Maar die Vertaaler was geen *Groot Klerk.* B. VI. c. 3. zegt hy: VEERTICH WERVEN VI. *Ic en cans niet verstaen; ic settet in Latijn alst daer staet:* QUADRAGESIES SEXIES SENI ducenti sunt & lxxvi dies, *welc getal der daghen vervult ix maenden eñ vj dagen.* Wist hy 't niet, hy hadt hier konnen leeren, dat *quadragesies sexies seni* betekene, niet *veertig werven zes*; maar *zes-en-veertig werven zes*: en dat is 276.

v. 503. v. 503 **Niet ne becht gijs ghenen camp**) in de jongste beschryvinge der Stad *Delf* (zo schreeven de Ouden, niet *Delft*) p. 583. wordt dit geval, en zelfs deeze plaats van Melis, v. 500-507, aangehaald uit het Kamprecht van Alkemade; wiens eigen woorden, volgends de Uitg. van 1740, p. 190, aldus luiden: „ Zie, onder anderen, hoe die van *Delft*, al in 't „ laatste van de 12 [13] Eeuw, dit haar *Handvest*, dat zy van „ Koning Willem, als Graaf van Holland, in den jaare 1246

„ ver-

„ verkreegen hadden, t'hunner bescherminge hebben byge- B. VI.
„ bragt by Melis Stoke p. 161. enz." Alk. droomde hier van ℣. 503
eene Handveste, om dat Schepenen zich vroeger beroepen hadden op eene andere Handveste, van welke zie boven p. 481 onder aan. Schepenen van Delf zouden zich, tot hier toe, niet gemoeid hebben met dit verschil, zo de Vergadering niet beleid was geweest in hunne Stad. Hier waaren zy Rechters, en spraken als Rechters. Naauwlijks hoorden zy die roekelooze uitdaaging, of zy toonden hun misnoegen, en de Voorzittende sprak, in tegenwoordigheid van den Graaf, terstond het Vonnis uit, zeggende ℣. 508.

——— Sijts ghewes,
Hier ne vecht gijs ghenen camp.

en daarmede was dat praatje uit.

Maar uit dit merkwaardig geval zietmen ook, dat het Hooge Gezag in de Hollandsche Steden, te dier tijd, noch gehandhaafd werdt door SCHEPENEN, en men toen noch niet wist van BURGERMEESTEREN: hoewel ik by Balen, p. 269, leeze, dat *de Borgermeysters gedacht werden in een Hantveste, gegeven by Jan van Avennes in 't jaar ons Heeren* 1296, *op St. Michielsdag* [29 Sept.] *omme te kiezen Negen Schepenen en* Twee Borgermeesters, *tot Jan, Grave van Holland, te Lande komt.* Waarvan my elders niets gebleeken is. Het tegendeel kanmen afneemen uit de Brieven van die Hollandsche Steden, waaronder Dordrecht, te vinden in 't Charterb. II. p. 2—4. toen zy Avennes aannamen tot Graaf, allen gesteld op den naam van *Schepenen, Raad en Gemeene Poorteren*, of diergelijk; daar de Uitgeever zich scheen te verwonderen, dat in de zelven geene *Burgermeesters* genoemd worden. Noch vind ik daar, I. p. 556, een' Brief van *Rechter, Schepenen en Raad* van Dordrecht, 28 Oct. 1293, met dit Opschrift: *Die van Dordrecht stellen vier* Raaden *aan, zijnde deezen mogelijk de eerste* Burgermeesteren *dier Stad.* Balen noemtze *Trezoriers:* zie hem p. 376. Hun Last was zeer uitgestrekt, behelzende, dat zy (1) *der Gemeenre Stede van Dordrecht zouden geraaden, by hunnen Eed, en naar hunne magt, in alle zaaken, waers de Stede te doene hadde.* (2) *Der Stede Renten verkoopen, de penningen ontvangen en uitgeeven.* (3) *Helpen en wyzen, dat alle twist en pijnlijkbede, binnen de Stede vallende, verbeterd wierden.* Het eerste betreft de *Politie*; het tweede, de *Finantie*; het derde de

B. VI. *Justitie:* dat is, byna, alles. Voor my, ik acht, dat die
†. 503. aanstelling gansch buitengewoon geweest is, om den slingerenden wagen weder in 't rechte spoor te brengen. De zelve was ook maar voor zes maanden; en zy moesten alle weeken Rekening doen. Balen zegt, p. 269, dat *Burgemeesteren*, ook gedacht worden in de Handveste van Philips, 23 Juny 1456; doch onachtsaam. Uit kracht van die Handveste, kreeg de Regeering van Dordrecht eene geheel andere gedaante. Zie p. 528-531. vooral p. 530, daar, ten besluite, eerst gesproken wordt van den *Burgemeester van de Gemeente*, te kiezen door de *Achten:* vervolgends van den *Burgemeester*, aldaar *van onzen wege*, zegt Philips, *gesteld*, die gekooren moest worden als van ouds. Dit wordt nader opgehelderd door de Resolutie op het Zitten in den Oud-Raad, 28 Sept. 1591, waarby de Rang vastgesteld wordt als volgt. 1 de Schout. 2 de Burgemeester der Gemeente. 3 de Burgemeester van 's Heeren wege, als *Præsident van Schepenen*. 4 de Regeerende Schepenen. 5 der zelver vijf Raaden. 6 de Oud-Burgemeesters. 7 de Oud-Raaden of Vroedschap, waaronder de Oud-Schepens. 8 de Achten. Waar was toen de plaats der *Regeerende Burgemeesteren*? Want noch tegenwoordig heeftmen daar een' *Burgemeester van de Achten*, en een' *Burgemeester van 't Gerecht*, welker Naamen, in de jaarlijksche Naamregisters, onder de *twaalf Burgemeesteren*, in leeven zijnde, niet gevonden worden. Noch meer. In den jaare 1591 werdt te Dordrecht nieuwelings opgerecht een *Collegie*, onder den naam van *Gecommitteerden ten Beleide van der Stede zaaken*. Welke *zaaken* hier te verstaan zijn, kanmen opmaaken uit de Resolutie des Oud-Raads, 1674, waarby dat Collegie vernietigd, en tevens verstaan werdt, volgends Balen p. 364, „ alle zaaken van FINANTIEN „ van deze Stad, midsgaders COMMERCIEN en POLICIEN, als mede het invorderen van alle STADS MIDDELEN en RESTANTEN, niets uitgezonderd, van toen „ af ter bezorginge van *de aan te stellene* VIER HEEREN „ BURGEMEESTEREN te laaten". Dus verre van *Burgemeesteren van Dordrecht*.

De VIJF RAADEN, in rang volgende na de Regeerende Schepenen, verdienen ook eene nadere overweeging. Balen zegt 'er niet anders van dan dit, p. 270. *'t Gerecht bestondt weleer uit Negen Schepenen en Vijf Raaden*, *bygevoegd*

voegd den Schout. S. van Leeuwen, Bat. Illustr. p. 1398, wat B. VI. omstandiger, dat zy *den Schepenen alleen tot* Raaden *byge-* v. 503. *voegd waaren, en niet gebruikt wierden in eenige Commissien, noch Brieven bezegelden.* Te recht *Raaden* genoemd; want zy hadden slechts eene raadgeevende stem, en werden in de Vonnissen niet gemeld. Hunne instelling is misschien zo oud als die der Schepenen. Koning Willem, in zijn Privil. van 28 Jan. 1252, noemdeze *Consiliarii.* En zy zijn eerst vierhonderd jaar laater, 1652, afgeschaft geworden. Der zelver naamen, van 1383 tot 1651, vindtmen jaarlijks op de Lijst van Schepenen. Hieruit rijst eene gewigtige Vraag, of, naamelijk, diergelyke *Raaden* ook niet geweest zijn in onze andere Steden, en in 't byzonder te *Haarlem*, de eerste na Dordrecht. Te meer, omdat zulke *Raaden*, in de Beschr. van Haarlem door den Heer G. W. van Oosten de Bruyn, B. II. p. 113—, in 't geheel niet gedacht worden. Dat zy 'er geweest zijn bewijs ik vooreerst uit dat Werk zelf. Aan 't hoofd der Oude keuren, p. 163, staat, dat die gemaakt zijn door *Schout, Schepenen en* RAADEN, den 8 April 1390. enz. De *Raaden* verscheenen noit in 't Gerecht, dan geroepen. Zo sprak Willem II in zijn groot Privilegie aan Haarlem gegeeven, op S. Clements dag 1245: *Totten Rade van Scepene* (ad Scabinorum Consilium) *en sal nyemant gaen, bi en si van hem geroepen.* Omtrent het midden der Vijftiende Eeuwe, verhieven zich die *Raaden* zo zeer, dat zy, ontbooden zijnde *om raad en advis te hebben*, zulks niet wilden uiten, ten waare Schepenen zich verbonden, te vonnissen naar de meeste stemmen der *Vroedschap*, van welk geval zie de Beschr. p. 134; en de Handvesten p. 106. Hertog Philips noemt daar (14 Oct. 1452) de *Raaden* niet anders dan *Vroescip*, of *die vander Vroetscip zijn*; omdat zy, gelijk alle andere Regenten, uit de *Vroedsten* gekoozen werden. Zo heeten die allen ook dikwils in 't Latijn, *Viri Prudentes*, met het zelfde woord. Maar de Heer de Bruyn nam daar *Vroedschap* in de betekenis van *Senatus*; en met nadruk, voor *de gansche Vroedschap.* En hierop rust het *Systema* van dien Heer, dat al deeze woorden, als *Raad, Vroedschap, Rijkdom en Vroedschap*, enz. zelfs in de oudste Brieven, te verstaan zijn van *dat Ligbaam der Regeeringe*, 't welk noch DE RAAD en DE VROEDSCHAP genoemd wordt: wederleggende, ten dien einde, het gevoelen van een *Aanzienlijk Lid der Regeeringe*, die het daarvoor

 hieldt,

B. VI. hieldt, „ dat van ouds, in de Hollandsche Steden, noch
b. 503. „ bepaald getal, noch aanstelling van eigelyke VROED-
„ SCHAPPEN, plaats hadt; maar dat de Regeering alleen
„ stondt aan *Schout en Schepenen*, die, in zaaken van gewigt,
„ eenigen van de *Vroedsten en Rijksten*, ter gemeene raad-
„ pleeginge tot zich riepen". Welk gevoelen, dus verre, ik ook verklaare voor het myne. De tegenwoordige VROEDSCHAP van Haarlem heeft, meen ik, haaren grondslag gekreegen in de Vergadering van 80 persoonen, ingesteld door Hertog Philips in 1428: vernieuwd *voor den tijd van tien jaaren* in 1445: verminderd door den zelven tot 44, in 1455: door Vrouw Maria TEN EEUWIGEN DAGE, maar weder verminderd tot 24, in 1476. Deeze Handveste, in 1492 verbeurd verklaard, werdt der Stede wedergegeeven door den Aartshertog Philips, *gelijk hy, by zijne Huldiging, vergund hadt aan andere Hollandsche Steden, op 't stuk van* GELYKE Privilegien *van* 40 *of* 36, *of diergelyken*: zie Handv. p. 163. Het Privilegie, waartoe hier geweezen wordt, raakende de andere Steden in 't gemeen, is te vinden onder die van Amsterdam I. p. 86. Daar leestmen „ Eerst, dat
„ elk van den voorsz. *Steden van Holland en Vriesland*, EEU-
„ WIGLIJK EN ERFLIJK, gebruiken mogen van den 40,
„ 36, 24, OF HOE die in eenigen van de zelve Steden GE-
„ NOEMD mogen weezen, die als RAADEN van de zel-
„ ven geordineerd zijn, om te helpen *raaden* in alle zaaken,
„ enz". Waaruit zonneklaar blijkt, dat de VROEDSCHAPPEN *der Steden* toen noch geen *Vroedschappen* genoemd, en alleenlijk aangeduid wierden naar 't getal der leden, daartoe verkooren. Door wien zijn nu de 80 te Haarlem verkooren? Hertog Philips zeide in 1445, door de *Vroedschap en Rijkdom*: Maria, van de verminderde tot 24, in 1476, *by onzen Rijkdom en Vroedschap*. En van wien de eerste 24 te Amsterdam? De zelfde Philips zegt in 1449, *by der Gemeinte*: Maria in 1476, van de vermeerderden tot 36, *by den Rijkdom en Gemeente*. Zo waaren dan toen noch *Vroedschap*, *Rijkdom*, *Gemeente*, woorden van de zelfde betekenis. Vanwaar dan de hedendaagsche naam van VROEDSCHAP? Hiervan, dat der zelver Leden DOOR *de Vroedsten*, en UIT *de Vroedsten der Gemeente*, gekooren zijn: en daarom dien eerlyken naam hebben aangenomen en behouden, als eene wettige Erffenis van hunne veel oudere Voorzaaten, uit welken zy gesprooten waaren.

b. 916.

℣. 916 iemant late sijn ghenoot) men hadt tot Wolfaard, B. VI.
in zijn uiterste, konnen zeggen 't geen ik leeze in de Fab. van ℣.
Esop, f. 5 d. 916.

Dies en hadstu ghenen noet,
Haddi ghenoeghet dijn ghenoet.

Genoot is *gelijk.* Vert. van Boëtius f. 38 d. *ze werdt hy met allen redelic eñ den Ingelen* gelijk, *of haer* ghenoot. Zo noemt Melis III. 792. de Keurvorsten, en Kilian de *Pairs* van Vrankrijk, *Genooten*: waarvan ook elders. Ferguut f. 1 b.

Noit was Coninc sijn genoet,
Noch die het sceen een Edelman.

en weder f. 7 a.

Mijn her Gawein, die noit en vant
Sijn genoet *in enech lant,*

Walewein f. 10 c.

——— *mijn here Lanceloot,*
Daer ne was niemen sijn ghenoot
Van duechden ———

Gravenberg f. 107 c.

Die van geburte waren groz,
Vursten, oder der Vursten genoz.

Claes Willemsz B. II. c. 5.

Nu was die Coninc Vrou aldair,
So rechte scoen eñ suverlijck,
Dat hoirs ghenoet *in menighen rijck,*
Niet en was, als ic versta.

Van zaaken vind ik 't by Maerlant IV. 5. f. 31 b.

Dat die liede waren starc eñ groot,
Eñ die Steden goet sonder genoot.

en Evang. c. 19. f. 117 c.

Den Corts haddi so groot
Dat niemen sach dies genoot.

Voeg hier noch by uit Ferguut f. 3 b.

Die Dorpre versprac sinen Sone:
Ja, seit hi, quaet Hoerensone,
Wildi wesen Ridders genoet?
Gaet, eñ boet u Queckenoet.
Oft ghi metter ploech niet wilt gaen,
So draget mes met berien saen.

dees Zoon was Ferguut, een Boeren jongen, die nu in 't hoofd

B. VI. hoofd hadt gekreegen, dat hy Ridder wilde worden: waarop
ỷ. de Vader hem toeduwt, dat hy beter paste in 't gezelschap van
916. *Beesten*, dan van *Ridderen*. Want, gelijk *Ridders genoot* niet anders is dan *Ridder*; zo is *Queckenoot* niet anders dan *Beest*, of *Medebeest*: alsof de Dorper gezeid hadt: *wilt gy Ridder weezen? Gaa Beest, hoed uw Medebeesten*. Ondertusschen houd ik dit woord *Queckenoot*, het welk, buiten die tegenstelling, nu onverstaanbaar zou zijn, voor een van die woorden, die zo van ouds als noch tegenwoordig, door eenen driftigen spreeker, somtijds nieuw gesmeed, en noit gevolgd worden. Tot nader verklaaringe, evenwel, dient, dat *Kwek* of *Kwik* een oude benaaming is van *Vee*. Doctrinale B. II. f. 23 c.

Dat men wel rike worden mach
Met beesten eñ met quicke *meda*.

Claes Willemsz B. I. c. 7.

Daer gheraecte hi ant ghesinde,
Dat Oenoenes quyc *bewaerde*.

Niet, dat *Kwik* eigelijk zoude betekenen *vee*. want het zegt niet anders dan *leevendig*, dat in eene geduurige beweeging is, gelijkmen ziet in allerlei jong vee. Gloss. Lips. QUICCAVE, *Animalia*: *quasi*, Quicvee, *Vivae pecudes*. Op de zelfde wyze als wy noch zeggen *kwikzilver*. Hiervan ook ons *verkwikken*, dat is *verleevendigen*; dat eigelijkst gebruikt wordt van menschen die flaauw of krank zijnde, door eenig hartsterkend middel *verkwikt* worden. Onder de gezonden is *verkwikkelijk* het zelfde met *vermaakelijk*. Maar wederom, wat is *vermaaken* anders dan *hermaaken*? Hierom noemden de Moniken in de kloosters hunne eetkamer, *refectorium*, als de plaats daar zy *verkwikt* en als *hermaakt* werden. Maar onder de gezonden is ook *kwik* die boven anderen in snelheid en vlugheid uitmunt. als, by voorbeeld, een *kwik looper*. Gravenberg f. 92 c.

Der was eyn Loufer *also* queck,
Daz her von ym das botenbrot
Entpfieng ———

merk hier *botenbrot*, dat is *bodenbrood*.

ỷ. ỷ. 1014 *Dese pine*) de Andd. *in dese pine*. waarom Alk.
1014. geloofde, dat in den volgenden regel, *verloren dat verstaet* betekende, *'t verstand bedwelmd*. Doch het was *dese pine*, te weeten het bidden en smeeken van Aloud en de zynen, die

die verlooren was. En wie heeft oit gedroomd dat *verstaet* B. VI.
is *verstand*? Evenwel, ik lees, Doctrinale f. 11 c. v.
Men sal met verstaet 1014.
Vanden quaden spreken quaet.
is dat niet *met verstand*? neen: daar is iets by toeval vergeeten; en 't schijnt te moeten weezen,
Men sal met mate, dat *verstaet*,
Vanden quaden spreken quaet.
dat verstaet is een dier oude Rijmlappen, die overal even juist te pas kwamen, en zeer in gebruik waaren. In dat zelfde Werk f. 12 a.
Oec en es geen noet, als eñ als,
Dat men den Sot ane sinen hals
Ene belle banghe, dat verstaet;
Men kenten wel an sijn ghelaet.
in welke woorden, *als eñ als* omtrent zo veel is of wy zeggen *in alle gevallen.* Vreemder luidt *vant verstaen*, en *waent verstaen*; beide in de betekenis van *wilt verstaen.* der Ystor. Bloeme f. 20. a.
Daer quam menich, dats becant,
Ute andren landen, sonder waen,
Om hem te aenbedene, vant verstaen.
't andere in Ferguut f. 17 b.
Die Ridder sprac: Here, WAENT *verstaen.*
doch daar is 't geen enkele Rijmlap, gelijk in 't voorige. Dat zelfde *waent* is daar gemeen. f. 17 a.
Doe antworde hem die Coninc saen:
Ridder, WAENT *vollec opstaen.*
f. 24 d.
Here, WAENT *u here battalgieren,*
Eñ laet ons die Stat asselieren
Tallen siden met alre crachte.
f. 25. c. WAENT *mi verhogen*, dat is, wil my verheugen. f. 26. c. WAENT *des ontberen*: wil dat niet doen. en d. WAENT *u versien.* Noch gemeener in Walewein; doch daar is 't altijd *vant*: f. 9 b.
Walewein die beette ter vaert,
Eñ seide: neimt hier mijn ronside
(Die knape ontfinct eñ was blide)
Maer ic ghevet jou, in dien,
Dat ghi zult haesten eñ spien,

Eñ

[redacted]

B. VI. *Eñ* VANT *keren van Arturs bove*
v. *Tuwen campe, tuwen ghelove,*
1014. *Eñ behout jou goet eñ jou lant,*
Eñ VANT *ghederen jou viant.*

zie hier, voor allen, noch een dubbel voorbeeld, f. 24 a.

Nu sit up, eñ VANT *verdraghen*
Jou seer, eñ laet jou niet versaghen;
Al hebdi enen slach ontfaen,
So VANT *enen andren wederslaen.*

Verwar echter die twee woorden niet, schoon het zelfde betekenende. *vant* komt van *vanden*: Walewein f. 31. c.

Es hier yemen, die omme lof
Wille dienen, hi VANDE *toegaen,*
Eñ desen mordenare vaen.

dat is, *by wille toetreeden.* Maar *waent* komt van *wanen.* Ferguut. f 32 a.

Ic en WANE *niet iegen hem tosteren,*
Mijn ors willic hem presenteren.

dat is, *ik en wil niet*, enz.

v. v. 1189 Want de jonghe Grave) *want* is *omdat.* Zo
1189. sprak, in den Brief zelven, niet alleen Graaf Jan, maar ook zyne Vrouw Elizabeth: OMDAT *wy jonc zijn ende qualicke moghen prysen om sake, die ons ende ons Lands oorbaer zijn.* Deze aanstelling van Avennes tot Voogd, is geschied den 27 October 1299. Charterb. p. 614. en het Huwelijk van den jongen Graaf is in Engeland plegtelijk voltrokken den 7. January 1297; p. 576. zoo naa drie jaaren geleeden. Waarna hy ook, op den 18 der zelfde Maand, bekende, op rekening van zijn Huwelijksgoed ontvangen te hebben de somme van 5640 ponden zwarte Tournoizen: p. 579. Waarom my vreemd voorkomt, op de laatste bladzyde van die Verzaameling te vinden eene aanmerking, waarin Jan en Elizabeth slechts genoemd worden, *ondertrouwden*, als of dat *Huwelijk*, *midts 's Graaven jonkheid*, *door 't* BESLAAPEN *noit bekrachtigd* waare geweest. En zulks, niettegenstaande ook de allerduidelijkste verklaaring van onzen Dichter V. 201.

Sijn Wijf moste hi trouwen *daer*,
Eñ BESLAPEN *al daer naer*,
DOE had hi orlof thuys te varen.

Doch

Doch 't is waar, men kan ook wel Kinderen te bedde leggen, en geeven het vervolgends den naam van *beslaapen.* Want de vraag is hier zo zeer niet, of de Bruidegom aan de kracht des woords voldaan hebbe; maar alleen, hoe Koning Eduard, die de Hollandsche Maagd zeer lief hadt, het begreep. Maar het geen gelegenheid gegeeven heeft tot het maaken dier aanmerkinge in het Charterboek, verdient kortelijk aangeroerd te worden. Het is, naamelijk, een Brief, op den naam van *Elisabeth*, DOCHTER DES CONINCS VAN INGHELANT, *ende Gravinne van Hollant*; gegeeven op S. Katherinen avonde, of 24 Nov. 1299, en dus juist 14 dagen na de dood van Graaf Jan, haaren Gemaal, van wien zy geen melding ter werreld maakt; en zonder zich ook te noemen *Weduwe.* En dit is 't, waarom men de voltrekking van haar Huwelijk in twijffel trok. Men oppert echter, tegen den Brief zelven, eene welgegronde bedenking; te weeten, *of de Brieven, door het gezag van Haar alleen verleend, dan de vereischte kracht hadden?* Voor my, ik ben van gedachten, dat op 't zelfde oogenblik, dat haar Man, Graaf van Holland, den geest gaf, zy ophieldt, inderdaad *Gravin van Holland* te zijn. Hoeveel te meer, indien zy niet getrouwd, maar slechts ondertrouwd, is geweest? Juist vier weeken te vooren, 27 Oct. erkende zy, nevens haar' Man, mids haare Jongheid, onbekwaam te zijn tot de Regeeringe des Lands, en stelde zich onder Voogdye. Was zy nu aanstonds, na de dood van haar' Man, Gravin van Holland, zonder Voogd? dat stuit. Of zou zy, misschien op raad van haaren Vader, door zulk een brief ken hebben willen te kennen geeven, dat zy Erfgenaam van het Graafschap van Holland meende te blyven? Maar laat ons den inhoud des Briefs eens bezien. Hy komt voor als een bevestiging van een' anderen, door Graaf *Florens* verleend aan Heer Oedgier van Kralingen; behelzende, dat niemand land mogt koopen in 't Ambacht van Kralingen, dan met toestemminge van den Heer, op eene boete van tien ponden; noch ook tusschen Rubroeke en Hoeninge, ten waare *de Ambachtsheer en gemeene Buuren* den kooper *kenden zo Gegoed, en Gemaegd, waer dat sake, datter een* ongheval *ghescbiede, dat bijt uprechten mochte met sinen Goede ende met sinen Magben.* Men meldt niet, op wat *plaats*, in wat *jaar*, op wat *dag*, Florens dien Brief zou gegeeven hebben, en de Brief zelf is

B. VI. V. 1189.

B. V I. is niet gevonden. Integendeel vindtmen dat zelfde, zaake-
℣. lijk, en noch iets meer, in eenen Brief van Graaf *Jan*, 16
1189. July 1297. Charterb. p. 586. En daaruit blijkt, dat 'er in den anderen iets vergeeten is. Want wie kan bepaalen, van wat *ongeval* daar gesproken wordt? Maar indien van *Jan* leestmen duidelijk van een *ongeval in den Dijk*. Dees Brief van Graaf Jan was eigelijk geen vergunning aan Heer *Odzyr* van Kralingen (zo heet hy daar, gelijk in eenen anderen, van den zelfden dag, *Ogier*) maar was een besluit, in zijn' Raad genomen, *ten besten van zijn eigen Land, en van het gemeene Land van Noordholland*: zonder een woord te spreeken van zynen Vader. Noemde Elizabeth dan, by verzinninge *Florens*, voor *Jan*? De uitlaating van *in den Dijk*, is zekerlijk een verzinning. Nochtans is haar Brief ontleend uit den oorspronglyken bezegelden Brief. Of zoumen ook niet wel eens een valsch Zegel gemaakt hebben? Ik meen 'er noch een gevonden te hebben. In 't Chart. I. p. 134, wordenwe bericht, dat Alkemade bezitter geweest is van den Brief van Diderik VII, des jaars 1199, noch wel bezegeld, met dit omschrift: THEODORICUS, DEI GRATIA HOLLANDENSIUM COMES. Dit Zegel is valsch, *zeide ik*: waar het echt, daar zou THEODERICUS staan. Zie onze Aantek. B. I. ℣. 599. En hoe lieflijk zou *Diedorik* thans in de ooren klinken? Doch Mieris heeft dat Zegel zelf mogelijk niet gezien. Maar al hadt hy 't gezien, ik zou nu dat bewijs evenwel herroepen, sedert my gebleeken is, dat hy ook, in zyne Munten p. 170, zegt, dat op 't Zegel van Diederik, Bisschop van Utrecht, geleezen wordt *Theodoricus*, schoonmen, in de afbeeldinge, duidelijk leest *Theodericus*. Zie aldaar de Plaat III. n. 6. als ook n. 5. Nochtans moet het Zegel valsch zijn, als de Brief zelf verdicht is. Het jaar 1199 staat 'er vol uit geschreeven, en daarop volgt, *regnante Heinrico Rom. Imp. et Rege Siciliæ*. Welke Henrik reeds in 1197 overleeden was: zie B. II. ℣. 1202. 't Is waardig deezen Brief van 1199 te vergelyken by dien van 21 Aug. 1202; waarvan zie onze Aantek. B. II. p. 575. Alkemade heeft meer het ongeluk gehad, dat Oude Brieven, door hem medegedeeld, de toets niet konden uitstaan. Zie noch eene Aantekening van Mieris, Chart. II. p. 183. Van zyne Liefhebberye kanmen naarzien Vander Schellings Aloude Vryheid p. 620.

BYVOEGSELS
EN
VERBETERINGEN.
Tweede Deel.

De Regels te tellen van de Aantekeningen.

Bl. 3. r. 14. *in ulteriorem ripam Fresiæ)* Douza Annal. Metr. L. X. p. 237.

— — *Zipâque relicta*
Trans Frisiæ ripam citerioris abit;
Ad Regni *sola tuta* sui. ——

en dus ook over de Zuiderzee. Doch 't kan niet bestaan. De reis naar Wassenaar, in eenen nacht, is hier beslissende.

bl. 4. r. 9. *ane vaen)* aanvatten, aangrypen. Niet ongemeen was by de Ouden, *vangen ten* — voor *vatten*, of *grypen naar* ——. Limborg f. 17 b.

Die drie hebben den Ridder begeven,
Eñ voeren beren Heinrijc toe.
Her Heinrijc VINC *doe*
TEN sweerde, *daer hise met ontfinc.*

Sp. Hist. B. I. c. 28. ℣. 54.

Aldus bi TENEN hantscöe VINC,
Eñ botene den Hertoge saen,
Diene daer nu beeft ontfaen.

de Bisschop van Luik daagde den Hertog van Brabant ten kampe.

bl. 5. r. 13. *minder bepaaldelijk)* doch hy verklaart zichwat verder: *cum igitur ad proprium portum, scilicet* Syricse, *venissent.*

bl. 6. r. 2. *zie B. VIII. ℣. 638)* en de Br. Aantek. IX. 611.

bl. 11. r. 4 v. o. *Bisschoprijk)* zo ook *Hertogrijk*, Sp. Hist. I. 43. ℣. 37.

Daer gaf Heynrijc doe vorgenoot
Janne daer op sinen Broeder,
Eñ bi rade oec fiere Moeder,
tHertogerike *van Brabant,*

Eñ wilde mede dat als Lant
Janne vor rechte Here kinde.

uit Jan van Heelu p. 34. 35.

Daer gaf Heinric openbaer
Vor hen op, sinen Broeder
Janne, met rade sijnre Moeder,
tHertogherike *van Brabant,*
Ende woude dat al dLant
Janne vor rechten Heere kinde:

en wat verder:

Doen bi des Hertogerijcs *ginc af.*

bl. 13. r. 10. *stont*) lees *stondt.* En in den Text ℣. 138. voor *kenemaren*, lees *Kenemare.*

——— r. 16. *zomer*) lastpaard. Le Long op den Sp. Hist. II. 18. ℣. 16, verklaart het, *een gezaadelt beest.*

——— r. 2 v. o. *venizoen*) Sp. Hist. IV. 29. ℣. 11. van Robert Graaf van Artois, zijn volk, voor den Slag van Kortrijk in 1302, aanmoedigende:

Menichfout riep hi: Monyoye!
Elc sie beden om sine proye,
Daer ic den Liebard *op sal doen:*
Het es edel venisoen.

Hy beschouwde den *Liebard*, dat is de *Vlamingen*, als een *edel Wild*, waarop hy de zynen, wat voorbaarig, te gast noodde. Doch het viel anders uit. Want gevangen zijnde, en vruchteloos om zijn leeven smeekende, werdt hy doodgeslagen, en hem de tong uit den hals gesneeden door eenen Bruggenaar, die daarop noodigde, c. 33. ℣. 107,

Van der Marct mijn her Jan:
Ward dat hem stonde te doene
Hi souden geven van enen venisoene,
Dat edelste daer nieman af at.
Dat venisoen, *daer hire toe bat,*
Dats die tonge van Artoys.

Toen Hertog Jan voor Woeronc gekomen was, predikte Bisschop Sieward voor de Heeren, III. 3. ℣. 31.

Dat hem God heeft toegeiaecht
Den Walvech, *daer bi na vraecht,*
Dats die Hertoge van Brabant;
Hi es so verre geseilt int lant,
Hi moet hier bliven ——

aangenaamer luidt de taal van J. van Heelu p. 143.

Vanden Walvissche, *die comen were*
Soe verre verseilt in sijn lant,
Dat hi moeste bliven op dat sant:
Eñ hat hen allen, datsi quamen,
Eñ haer deel daer ave namen,
Hine mochten allene niet verplegen. ——
Dies si alle wel vergaten,
Daer si den Walvisch *souden vaten.*
Want doen sine waenden ontginnen,
Die hem doen niet en mochten ontrinnen,
Bleven daer van hem verslonden.

bl. 15. r. 5 v. o. *Gijsbrechts Huis*) Douza p. 251.

Arx valida Amstellæ ad ripas, cognominis istinc
Despiciens portum fluminis, inde Thiam.

Thia, het *Y*; waarvan hy echter kort te vooren zeide,

Si tamen hac illis cognita temporibus.

——— r. 2 v. o. *Broclede*) l. *Broeclede.* Douza p. 252.

Fluminis ad bivium qua Brokeleda *jacet.*

bl. 16. r. 6. *MS in 4*) lees, *MS in Folio.* En wat verder, voor *MS in fol.* l. *MS in Quarto.* Want sedert heb ik daar zelf geleezen, *Brokele*; op welk woord Douza aantekende: *Junii Msc. Broclede*; en, *Harlem. Brukleth.* Dit *Haarlemsche MS* is dat *in Folio.* want dat daar *Brukleth* staat, blijkt uit de Uitg. van Matthæus, die het, van 't jaar 1168 af, gevolgd heeft. Douza noemde het naar de Stad Haarlem, omdat Nicolaus a Nova Terra, Bisschop van Haarlem het bezeten hadt. Maar *Junii MS* is dat van Melis Stoke, 't welk Douza, ter uitgaave, heeft overgegeeven; en daar leestmen, gelijk ik in 't begin zeide, *Broclede.* Meermaalen gewaagt Douza van dat *MS van Junius*; en al wat hy 'er uit aanhaalt, heb ik in de Eerste Uitg. van onzen Dichter gevonden. Zodat ook dit *MS*, by my aangeduid onder de letter C/ te vooren geweest was in handen van Hadr. Junius.

bl. 25. r. 6 v. o. *bijn*) *by en.* Vert. van Boët. B. I. zesde Rijm, f. 35 c.

Voorzomer brengt ons der druven cleine,
Wiese dan souct, hijn *vindter gheine.*

elders ook, *byne.*

bl. 26. r. 5 v. o. *Isebrandus — et Avunculus ejus Allinus*) Douza p. 264.

 Al-

[redacted]

Allinus, modo Kinmario interceptus ab hoste,
Et cognatus huic eque Sorore nepos,
Isbrandus, genere Harlemio ——

bl. 27. r. 10 en 12 *fossæ* — *munitio*) Douza:

Rumor erat latis vallum deducere fossis
Hinc Rhenolandos, inde Kenemarios:
Clausurosque velut caveâ, aut indagine castra,
Nulla unde egressûs copia, nulla fugæ.

hoewel Meerhout en Melis dit alleen toeschreeven aan de Kennemerlanders. Even te vooren:

Mox etiam totis fama increbrescere castris,
Leidana ingressos mœnia Kinmarios.

waarvan niets by de twee Ouden. Ik denk dat Douza dit 'er bygevoegd heeft, als een los gerucht, bekwaam om den schrik in 't Leger van Lodewijk te brengen.

bl. 35. r. 3 v. o. *middewaerde*) Sp. Hist. IV. 57. 2.

Tuscen zichgen eñ Diest der Stede,
Rechte bina te middewerde,
Daer dede menich sine bedevarde
Tot ere eyken ——

bl. 37. r. 5. *menighertiere*) komt ook voor by den Vert. van Boët. f. 26 d. In den Sp. Hist. vindtmen, *alretiere dinghe.* B. I. c. 32. ℣. 15. En c. 36. ℣. 7.

Si vonden daer alderhande *sake,*
Van alretieren *spise genoech.*

En dat zijn by le Long, *smaakelyke* Spyzen.

bl. 28. r. 10 v. o. *by of omtrent Leiden*) Douza p. 263 verklaarde het, voor de poorten van Leiden.

Armatosque sibi ad Lugduni *occurrere* portas
Instructa socios classe Kenemarios.

Groot was de droefheid van Douza, over 't verlies van zijn' Oudsten, hem zo waarden en waardigen, Zoon, *Janus Douza Filius*, wiens ontydige dood, schoon toen reeds twee jaaren geleeden, hy noch als met heete traanen beschreide in zyne Opdragt aan de Staaten van Holland, getekend 21 Juny 1599. zie vooral p. 3. Waardoor veroorzaakt is, dat hy dat Werk plotselijk afbrak met de raadpleeging van Lodewijk, wat hem verder te doen stonde; by onzen Dichter ℣. 319.

bl. 41. r. 11. *Meerhout*) *qui postea infinita pecunia se redemerunt.*

bl.

bl. 41. r. 2 v. o. *sine gbemoede*) Sp. Hist. I. 9. v. 54.

So datter niemen lijden moet,
No met scepe, no niewweren met,
Hine bebbe vanden Soudaen ontset
En sijn gemoede ——

bl. 44. r. 7 v. o. *penninc waert*) by den zelfden I. 4. 78.

Dus wast een penninc werd *niet verloren.*

bl. 47. r. 2. *Willem overleedt* 4 *Febr.* 1222) nochtans zegt Mieris, Chart. I. p. 188, dat Willem I *niet voor* 1223 overleeden is. En p. 180, daar hy, in eenen Brief van Keizer Henrik, .. Mei 1222, onder de Getuigen vondt *Florentius de Hollandia*, tekende hy aan: *Florens wordt bier geen Graaf gebeeten, om dat zijn Vader Willem nocb in leeven was.* Het tegendeel blijkt uit den Brief. Daar staat, *Gerardus Gelrensis, Tbeodoricus de Cleve, Florentius de Hollandia, Lutsel de Hostade, COMITES.* zie Butkens p. 188.

Niet minder dwaalde Mieris ten opzigte van *Maria*, tweede Vrouw van Graaf Willem; schoon hy zeer wel zeide, dat onze Schryvers doolden, die haar *Docbter des Hertogs van Lancaster* genoemd hebben. Maar vruchteloos poogde hy zulks te bewyzen uit twee Brieven, Charterb. I. p. 178 en 209. zonder te spreeken van dat overtuigende bewijs, dat hy zelf, op den Klerk p. 104, reeds bygebragt hadt; naamelijk, dat het, volgends de Tijdrekening, volstrekt onmogelijk is; dewijl Edmond, zoon van Koning Henrik III (en wien ook Mich. Vosmeer, p. 38, haaren Vader en Hertog van Lancaster noemt) eerst geboren is in 1245. Daar hy hadt konnen byvoegen, dat dees Prins Edmond geweest is de Eerste *Graaf*, niet *Hertog*, van Lancaster; opdatmen geen moeite doe om een' vroeger *Hertog van Lancaster* te zoeken. Deeze Engelsche Maria dan afgeweezen hebbende, verzekert hy ons, en bevestigt het uit de *onwedersprekelyke woorden* van eene onachtbaare Latijnsche Kronijk, daar Maria voorkomt als *Docbter des Hertogs van Loven, eerst getrouwd met Keizer Otto IV, na wiens dood zy zicb wonderlijk vernederde*, mirabiliter humiliatur, *bertrouwende met Willem Graaf van Holland.* De Brief, waarop dit aangetekend staat, is van 28 Febr. 1232. p. 209. De andere, p. 178, is van .. Febr. 1220, met dit hoofd: *Wilbelmus Hollandiæ Comes, et* Maria *uxor ejus*; bekennende de helft van Schakerslo van Henrik, Hertog van Brabant, te Leen

 ont-

ontvangen te hebben. *Schakerslo*, zegt Mieris, *is zekerlijk een gedeelte van haar huwelijksgoed geweest.* Zekerlijk mis. Butkens zelf, uit wien dat bewijs ontleend is, spreekt 'er aldus van p. 187. *Il donna à Willaume Comte d'Hollande & à la* Comtesse Marie *sa femme la moictié de Scakerslo, pour estre tenu de lui en fief, ce que le dict Comte &* Comtesse *recogneurent par leurs lettres, &c.* Dit waar genoeg ten bewyze dat die *Gravin Maria* geen Dochter des Hertogs geweest is. Doch 't zal nader blyken. Laat ons hooren wat Graaf Florens zeide in zijn' gemelden Brief van 28 Febr. 1232. *Ego F.* —— *ratam habeo donationem, quam Domina* Maria, quondam IMPERATRIX, *contulit Abbatissæ & Conventui S. Mariæ in Rinsburch, videlicet 5 lib. annuatim; 2 ad pitansam Dominarum; 3 in die Ponciani in missa animarum, bonæ memoriæ* Patris mei *Comitis Hollandiæ Willelmi.* Mieris zegt daar zeer wel, dat deeze Maria geweest is, Dochter van Hertog Henrik en Weduwe van Keizer Otto; maar zeer kwaalijk, dat zy de tweede Vrouw van Willem zoude geweest zijn. Vergelijk die twee Brieven. In den eersten heet zy *Gravin van Holland* en *Vrouw van Willem.* In den tweeden noemt Florens haar niet *Gravin*, maar *Keizerin*; en Willem enkelijk, *mynen Vader*, niet *haaren Man.* Men moet hier gedachtig zijn, dat de *Gravin Maria* was de Stiefmoeder, maar de *Keizerin Maria*, Schoonzuster van Florens. En hiervan haar betrekking tot een Hollandsch Klooster. En wil iemand noch verder beweeren, dat die twee Mariaas maar ééne geweest zijn, dan zoude ik bewyzen, dat die Brief van 28 Febr. 1232 verdicht is. Want de Weduwe van Willem gaf te Rijnsburg, niet *Vijf ponden jaarlijks*, maar *Vijftig ponden eens*, voor de ziele van Willem; gelijkmen zien kan uit haaren Brief, Charterb. p. 187. waarvan 't hoofd aldus luidt: *Ego Maria*, quondam HOLLANDIÆ COMITISSA, *notum fieri volo* —— *quod pro remedio animæ* MARITI MEI, *piæ recordationis, Willelmi, quondam Comitis Hollandiæ, &c.* 't Jaar, in den zelven, is bedorven. MCCXIII, 't welk Mieris veranderde in MCCXXIII. Dit hoort 'er noch by. Maria van Brabant, Weduwe van Keizer Otto, heeft zich, tot haar dood toe, niet anders genoemd, dan *Maria quondam Imperatrix*, als te zien is by Butkens, Pr. p. 74, 75 en 98, in vier Brieven van 1246, 1258 en 1260. Ook daar zy als Getuigen voorkomt, in 1224, p. 70. en in 1231, p. 72.

p. 78. In het Parlement van Parijs noemde haar RELICTA IMPERATORIS OTTONIS, p. 75. 't Welk ongerijmd zou zijn, als zy laatst Weduwe geweest was van eenen Graaf van Holland. Wy spraken van haar ook in onze Br. Aantek. B. II. ℣. 1249.

bl. 50. r. 7. *aan de Zaterdag*) lees, *den.*

bl. 52. r. 8. *na belanc*) Vert. van Boët. f. 59 a. *en wertet dan met huwelike hem lieden* belanc *te zyne.*

bl. 57. r. 3 v. o. *Machteld*) lees *Margriet.* Butkens verleidde my hier. Zy was die Gravin van Hennenberg, die, op eens, zo veel kinderen ter werreld bragt, als 'er dagen in 't jaar waaren: dat is, gelijk ik 't onlangs hoorde verklaaren, *twee* kinderen, op den *tweeden* dag des jaars. En 't is zeker, dat zy twee kinderen heeft nagelaaten; maar dat die *tweelingen* zouden geweest zijn, heb ik noch niet gevonden. Zie van haar Scriverius, Oud Bat. p. 190-196. daar hy al te stout ontkent, dat oit een Graaf van Hennenberg de Dochter eens Graafs van Holland ten huwelijk zou gehad hebben. 't Is nu elk bekend.

bl. 62. r. 1 v. o. *maar vergat toen*) zie het in Anonymi Chronico, by Matthæus, Anal. T. VI. ad an. 1285.

bl. 67. r. 5 v. o. *zijn voorzaat, de Landgraaf*) naar den naam van deezes Gemaalin hebben de Schryvers lang in den blinden getast. In de Hist. Landgrav. by Pistorius; in Sam. Reyheri Monum. Landgr. Thur. in Chronico Terræ Misnensis, beide by Mencken T. II. enz. heet zy *Geertruid van Oostenrijk*, of *Dochter des Hertogs van Oostenrijk.* Doch die *Geertruid* is noit geweest; en *Geertruid van Medling*, die haars Broeder Dochter zou geweest zijn, is noit Vrouw van den Landgraaf geweest. Cuspinianus noemt haar *Elizabeth van Brunswijk.* Was dan *Elizabeth* Weduwe, toen Koning Willem haar trouwde? Ydelheid! Hubner Taf. 155, geeft hem, om niet mis te tasten, zo 't schijnt, vier Vrouwen: 1 Elizabeth, 2 Adelheid, 3 Geertruid van Oostenrijk, 4 *Beatrix van Brabant*, Dochter van Hertog Henrik V, of II. En deeze Beatrix was de rechte. Want zo noemt haar de Landgraaf zelf in zynen Brief van 10 Maart 1241, te vinden onder de Proeven van Butkens p. 90. En dit dient tot opheldering van dit gedeelte der Historie, en ten bewyze dat Hertog Henrik de Keizerlyke Waardigheid in zijn Geslacht zocht te brengen; vorderende daartoe eerst zynen *Schoonzoon*,

daarna zynen *Kleinzoon.* Men kon dan, misschien, van hem ook zeggen: *gloriosius ducebat Regnum habentibus imperare, quam Regnum habere*: zie ons Eerste Deel p. 169. Doch hy zelf was 'er ook te oud en te zwak toe, en overleedt 1 Febr. 1248. Hieruit vervalt ook dât voorgeeven, dat de Hertog zijn' Neef Willem deedt verkiezen, om hem van de hand te zenden.

bl. 72. r. 5. *Gwiegallois*) hier is de *e* overtollig.

——— r. 19. *Dan, is bosch of woud*) in den Sp. Hist. IV. 28. ℣. 17. leestmen:

Dese hadden VI hondert man
Op orsse geseten in den dan.

le Long, die daar niet kon zien wat *dan* waare, verklaart het, *in dit gevecht.* Maar hier geschiedt slechts een optelling van byzondere Krijgsbenden, en 't *gevecht* volgt eerst c. 29. Voorzigtiger hadt hy dan ook hier gezweegen, gelijk hy deedt II. 39. ℣. 55.

So verloes die Coninc in den dan
Meer dan twee hondert man.

daar hy echter hadt konnen zien, dat dees *dan*, in dat zelfde verhaal, reeds zesmaal *woud*, en eens *bosch*, genoemd was.

bl. 74. r. 4. *die binnen W.*) lees, *aan den Kastelein*, die binnen W.

bl. 75. r. 1 v. o. *waare?*) moet zijn, *waare!*

bl. 76. r. 8. *Pikaerde*, enz.) Meierus ad an 1253. *Margareta, ut occupatos ab hostibus recuperaret dominatus, grandem ex* Flandria Atrebatensique *conflatum exercitum cum duobus filiis misit in Zelandiam.* Onder zo veel naamen, by den onzen, worden juist *Vlaandren* en *Artois* niet genoemd.

bl. 79. r. 4. *ik erken deezen regel niet*) neem dit weg. 't Geen wy hier leezen, dat Willem gezeid zou hebben, heeft hy noch geschreeven noch bezegeld.

bl. 83. r. 1 v. ó. *Van lachter)* voeg 'er by, *ook van deeze plaats.*

bl. 92. r. 9. *Divisiekronijk*) ook by den Vertaaler van Beka. Toen ik het daar vond, dacht ik, dan zal 't ook staan by den Klerk: en hem inziende vind ik 't ook daar p. 129.

bl. 96. r. 1 v. o. ——— voeg 'er by; Zie B. V. ℣. 635.

bl. 97. r. 12. *Waterconinc*) by den Vertaaler van Beka *mochte hi ten water comen te lande crigen.* Of Matthæus

dat

dat verstondt, weet ik niet. Hadt hy Beka geraadpleegd, hy zou 'er, daar, niets van gevonden hebben. By den Klerk leestmen: *Hy is een Coninc te water, nyet op 't lant te stryden.* Doch 't is altijd beuzelpraat, zo hier als daar.

——— r. 5 v. o. *Adinghen*) Chron. de Hollant, by Matthæus T. IX. p. 139. *fecit Dux Albertus decapitari dominum de Adinghen in Hannonia.* Daar Matth. op aantekende p. 468. *G. de Nangis vocat dominum de* Angujen, *sed perperam.* En in de woorden van Nangius, die hy uitschreef, vind ik geen *Angujen*, maar eens *Angajen*, en eens *Angusen.* Dit laatste ook in de tweede Uitg. T. V. p. 573. daar echter *Angajen* veranderd is in *Angujen.* doch alles *perperam.* Verander slechts de *j* in *i*, dan wordt het *Anguien*, in twee greepen; en dat is de Fransche naam van *Adingen.*

bl. 101. r. 1. *zal hier eigelijkst zijn, engelijk*) zie, liever, de Br. Aantek. X. 91. daarwe ook dit vaars verklaaren.

bl. 106. r. 5 v. o. *behelzen eene allerzekerste onwaarheid*) misschien was 't maar eene gezochte dubbelzinnigheid, om den Leezer wat zands in de oogen te strooien. Immers, ik verstond hem, alsof hy gezeid hadt, *ten verzoeke van Koning Willem*; maar 't is geschied *ten verzoeke van Koning Lodewijk.* of, gelijk Meierus zeide, *Ludovici Regis interventu.* Doch ik beken 't, ik had beter moeten toezien.

——— r. 2 v. o. *ik zou hem verklaard, niet wederleid, hebben*) lees, *ik zou 'er niets tegen hebben.*

bl. 109. r. 1 v. o. en bl. 110. r. 1. *Van hier binnen, voor ondertusschen, zie IV.* 652.) neem dit weg.

bl. 111. r. 4. *Maket*) is daar niet *maakte*, maar *maakte 't.* dit voorbeeld past daar dan niet.

bl. 113. r. 6. *niet lang daarna*) te weeten, in den Roman van Walewein.

bl. 115. r. 1. *v.* 558) lees *v.* 1558.

bl. 116. r. 3. Sp. Hist. IV. 9. *v.* 50.

Daer ne was, no op no neder,
No so rike, no so vorbare,
Hine moeste liden die wrede scare.

le Long verklaart het zeer wel *uitmuntende:* gelijk ook IV. 62. *v.* 19. *vorbaerste*, door *voorbaarigste.*

bl. 122. r. 1. 27 *Febr.*) lees, 7 *Maart.*

——— r. 2. 1359. *p.* 560--568) lees, 602. *p.* 518--524.

——— r. 14 v. o. *Ferdinand en Isabelle*) en by ons, in

laater tijd, die van *Albertus en Isabelle*: welke laatste echter ook, op haare Munten, genoemd wordt *Elisabet*. En beide die naamen, doch meest *Elisabet* (met veranderingen van spelling) vindtmen op haare Zegels by Vredius.

bl. 123. r. 12 v. o. *door dat verbaaste huwelijk*) Douza p. 238.

Sed gravior tantis praeponderat ira querelis,
Exsequias inter quod celebratus Hymen,
Hoc est, *cur odiis insurgant undique justis,*
Invisum diris devoveantque caput.

bl. 124 r. 6 v. o. *in zijn MS*) zo is 't. Daar staat, *vicinus & dignus heres* en is daar *vicinus* doorgehaald, en 'er boven geschreeven (door Douza, meen ik) *nativus et legitimus successor.*

bl. 125. r. 17 *cum a Primatibus*) woordelijk naargeschreeven uit Beka.

——— r. 26. *by Meerbout*) zie hier zyne woorden; doch in onze taale, opdatze van alle Leezers mogen verstaan worden: „ die den nieuwen Heer reeds moede waaren: dat „ die nieuwe wetten, nieuwe instellingen wilde invoeren; „ dat zy lichtelijk buiten alle zaaken en raadpleegingen zouden geweerd, en hun allerlei slach van Vreemdelingen boven 't hoofd gesteld worden: voornaamlijk, dat alles zou „ moeten gedaan worden op den wenk, wille en begeerte „ van de *Gravin Aleid*; dat het vrouwelyke hart wispeltuurig is, en hy [Lodewijk] niets zou nalaaten van 't geene „ zy begeerde: dat zy daarom hadden toe te zien, en hoe „ eer hoe liever een besluit te neemen". Van al het welke by Melis, niets. Integendeel spreekt die, ℣. 22, alleen van *vrouw zweeren*, waarvan niets in 't Latijn.

——— r. 10 v. o. *stilzwygende verworpen*) Douza oordeelde, dat Lodewijk ook al zijn recht op Holland stilzwygende verbeurd hadt, door zijn vluchten naar Utrecht, en 't verlaaten van zyne gevangen Vrouw: p. 242.

Vir quoque non prudens, pignus dotale relinquens,
Quidquid habet regni hic, munere cujus habet:
Quo capto, Hollandi Ludovico insigne Leonis,
Principis et titulus abjiciendus erit.

——— r. 4 v. o. *haaren val*) de zelfde p. 238.

Digna Socrus Genero, cui dos per bella petatur;
Pro Matre, *heu, Nata facta* Noverca *suae.*

bl.

bl. 132. r. 9. *in 't jaar* 1204) Meerhout zelf, spreekende van 't bemagtigen van Walcheren, waarvan zie Melis B. III. ℣. 245, zegt duidelijk, dat Graaf Boudewijn toen reeds Keizer van Constantinopolen was. Niemand kon het beter weeten dan hy.

bl. 137. r. 4. *maalien*) wat eigelijk *maalien* zijn, is te zien uit den Vert. van Boët. f. 10 c. *dese minne dan en begheerte der tideliker dingben bildene ghebonden ghelijk de* maillen *vander ketbenen deen dander doet.*

bl. 144. r. 17. *Kirimiri*) Aldegonde, Byencorf II. 19. *Ceremonien, diemen ter tijt der Mettenen, Noenen, Vesperen, Completenen, ende op ander Getyden, met grooter devotie pleget, tsamen met alle de* grillen *en* kirimirien *die daer op loopen.*

bl. 145. r. 3. *de zelve*) lees, *de zelven.*

bl. 147. r. 13 v. o. *rede*) koorts. Vert. van Boët. f. 35 b. *gramscap doet hem alle de leden beven, als of hy metten* rede *beseten ware.*

bl. 148. r. 12-15. *Doch Vooren — begroet hebbe*) neem dit alles weg. Ik heb 't elders ontmoet.

——— r. 23. *Juffer*) lees *Juffer, Joffer.*

——— r. 13 v. o. *Ver Noud*) hiervan, zelfs by onzen Dichter B. VII. ℣. 773. *Nouds ee.* doch alleen in 't *MS* B.

bl. 154. r. 14. *op 't jaar* 1205) zie ook Buzelinus op dat jaar.

bl. 158. r. 10. *drie in getale*) in de Hist. Lossensis van Jo. Mantelius vind ik de zelfde drie Brieven (doch vervalscht) welker afschriften, met de hand van Vredius geschreeven, hy, p. 153, getuigt van den zelven Vredius ontvangen te hebben. Vooreerst zijn daar, in N°. I, ganschelijk verzweegen, die beslissende woorden, die wy vertaald hebben opgegeeven, en die in 't Latijn aldus luiden: *Præter hoc habebit Comes a Duce in Feodum Advocatiam S. Trudonis; et omnia, quæ Comes* CUM FILIA DUCIS ACCEPERAT *in Feodum, a Duce tenebit, &c.* Ten anderen zijn daar, in N°. III, de echte woorden, *Domino et Patri suo*, verbasterd in *Domino et Pari suo.* Zekerlijk omdat 'er zo staat in N°. II; doch waarvan wy de ongerijmdheid p. 160 aangetoond hebben. Aan wien hebben wy dit dank te weeten? aan Vredius? of aan Mantelius? De laatste schijnt my een *vir bonus* geweest te zijn. De zelfde drie Brieven kanmen ook leezen in 't Charterb. doch wederom in andere orden. Mijn N°. I (*Hæc est*

est compositio) is daar de tweede p. 151; omtrent het jaar 1206. Mijn N°. II (*Dux et Comes*) is 'er de eerste p. 145; in het jaar 1204; de letter *A*, even als by Butkens, kwaalijk genomen voor *Ada*; in de plaats van *Aleid*. Mijn N°. III (*Sciant omnes*) is 'er ook de derde p. 151; in het jaar 1206. De zelven zijn daar, volgends de gewoonte van Mieris, onvervalscht. Maar in dat lange Opschrift, gesteld boven N°. I, p. 151, geeft hy 'er eenen wonderlyken draai aan, zeggende, dat de Hertog aan Lodewijk verscheiden goederen gaf „ met meeninge om zyne Dochter Aleide aan „ den Graaf van Loon ten huwelijk te geeven, en dus des „ zelfs *Huwelijk met Ada te vernietigen*, als of die niet „ wettelijk verbonden was". En zulks niet tegenstaande die Brief zelf zo duidelijk spreekt van Goederen, die Lodewijk reeds, *met de Dochter des Hertogs*, ontvangen hadt. Enz.

bl. 166. r. 18. *ghebendet*) geeindigd. *gebint* vinde ik Sp. Hist. III. 46. ℣. 23. en *ghent* II. 42. 48.

bl. 168. r. 17. *elders*) zie B. IX. ℣. 533.

bl. 181. r. 4. *Florens en Machteld*) ik geloof niet, dat Koning Willem eene Dochter gehad heeft. Lees dan *hier*: *in gevalle zijns Broeders Zoon, toen noch geen jaar oud, kwam te overlyden.*

bl. 198. r. 3 v. o. *ane resen*) *rese*, voor *onderneeming*, vind ik by Jan van Heelu p. 82.

Dat was ene die scoenste rese,
Die men te rechte mach viseren.

te weeten, het spyzigen van eene belegerde Stad. Sp. Hist. II. 48. ℣. 10.

Si waren so lange in dese rese.

Die *rese* is daar, in 't zelfde verhaal, ontleend uit J. v. Heelu, en betekent dierhalve het zelfde, en niet *benaauwdheid*, gelijk le Long dacht, die het verstondt van de Belegerden, in plaats van de Spyzigers. Zo weder p. 112.

Soe stoute rese *eñ soe scoene*,
Alse die Hertoge daer dede,
Daer bi ontsette mede
Lonsies, doet was belegen.

de zelfde p. 31.

Alsoe bleef in grooter eeren
Her Wouter Berthout van dier reesen.

te

te weeten, van den vruchteloozen aanslag des Bisschops van Luik tegen de Stad Mechelen. En p. 33.

Die Brabant ane beten
Met orlogen eñ met resen.

daar *ane beten met resen*, niet anders is dan 't geen Melis noemde *ane reisen*.

bl. 206. r. 7 v. o. *seiourua*) lees, *seiourna*.

bl. 209. r. 9 v. o. *een onnutte Rijmlap*) zo is 't ook in den Sp. Hist. I. 17. ✝. 25.

Van Jberusalem XVI *milen*
Te Ramatha werd, sonder gilen,
Staet een berch ——

le Long, *zonder missen*. maar II. 36. ✝. 18. verklaart hy 't, *zonder geruchte*. Obseques de Bertr. de Guesclin, by Martene Thes. Anecdot. T. III. col. 1501.

l'An de grace trois cent et mille
Et quatre vins et puis neuf ans,
Sept jours en May, ne fut pas guile,
Fist de France li Rois poissant
Faire un servise mult noble
De Bertrand qui tant fut vaillant.

bl. 211. r. 1. *baraet*) Sp. Hist. I. 35. ✝. 29.

Heynric die Derde, dat verstaet,
En wilde niet dat enich baraet
Gedreven worde onder heme.

ook c. 48. ✝. 4. en II. 30. 50. en 32. 28. daar le Long het telkens verklaart *verradery*.

bl. 218. r. 7. *zeer goed*) zie B. X. ✝. 21.

bl. 223. r. 8 v. o. *daar is, zijn ane en wörden an, eigelijk verliezen*) l. daar is *zijn ane*, eigelijk *verlooren hebben*; eñ *worden an*, *verliezen*. In het Jus Provinc. Aleman. of Speculum Suevicum, is, op de zelfde wyze, zeer gemeen *aun*. Cap. 24. n. 1. *daz gut mag er nimmer* aun *werden*. dat is: dat goed mag hy noit vervreemden. Zie Scherzius aldaar. die, dat vreemd is, pas te vooren, Cap. 23. n. 5. *so mag er sinez gutez wol* aun *werden mit reht*; aldus in 't Latijn overzette: *sicque potest* recipere *bona illa libera ab alterius jure*. doch die woorden betekenen duidelijk, *zo mag hy zijn goed wettiglijk verkoopen*, of 'er zich anderszins van ontdoen. Beter vertaalde hy weder Cap. 33. n. 14. *des gutz aun werden*, door *alienare*.

bl.

bl. 228. r. 7. *in Zeeland*) lees, *uit Zeeland.*

II. bl. 229. r. 1 v. o. *zonder my nader te uiten*) ik uit my nu nader, dat ik wel ṽs. 611 voor bedorven, maar het overige, van ṽ. 595 tot ṽ. 625, voor echt houde; inzonderheid de drie regels ṽs. 623-625, waaruit de Broddelaar III ṽ. 1177-1179 de zynen genomen heeft.

bl. 231. r. 2. *een mate Coeman*) *mate chiere*, voor een *zeer droevig gelaat*, vind ik by Jehans Bodiaus, Bataille de Roncesvaus *MS* f. 83 a. van Roeland:

Et R. qui adonc faisoit mate chiere
Por ses amis quil vit mors dessus la bruiere,
Fist moult devotement & de fin cuer priere, &c.

Sp. Hist. I. 31. 50.

Ende daerna, in di *sijn sermoen*
Optie onnosele mate *liede*,
Die noch om rijcheit no om miede
Niet en micken ——

Zo heeft ons le Long deeze plaats opgedischt, verklaarende *in di* door *in dit*. Doch het is maar één woord, schoon saamengesteld uit twee: want gelijk *dedi* is *deed by*, zo is *indi* niet anders dan *eindde by*. Zo zagenwe hierboven, by bl. 166, uit den zelfden Dichter, *gebint*. En dit was gemeen.

bl. 234. r. 7. *komt hier niet te pas*) komt hier zeer wel te pas, zo veel der taale aangaat. zie slechts B. III. ṽ. 555. en B. IV. ṽ. 147. Evenwel acht ik de gemaakte verandering beter.

——— r. 4 v. o. *Biervliet*) volgends den Procurator zou het te *Hulst* moeten geschied zijn. Doch die vrind was wat ongelukkig in 't waarzeggen. Zie hier slechts, hoe hy dit gansche geval vertelt: *Florentius Comes apud Ziricze existens, et ut nunc pro debellatione Flandrensium minus sufficiens, ordinatione Johannis nobilissimi Ducis Brabantiæ, Comitis Flandriæ pietati et gratiæ humiliter præsentatur. Qui versus Flandriam ductus in villa, quæ dicitur* Hulst, *partem Zelandiæ, scilicet Walacriam, de manu Comitis Flandriæ suscepit.* Uit deezen klaauw is de Leeuw te kennen. *Vooreerst*; Florens, zegt hy, was niet in staat, den Vlamingen 't hoofd te bieden. Melis zegt juist het tegendeel ṽ. 682--685. *Ten anderen*; wat verstondt hy door *ordinatione*? Volgends Melis was het door bemiddeling en overreeding des Hertogs, dat Florens den

Vre-

Vrede, die hem valschelijk aangebooden werdt, zo schielijk aannam. Van de boodschap zelve geen enkel woord. *Ten derden*; hoe verscheen Florens voor Guy, als Vriend, of als Schoonzoon? Neen: maar als Suppliant: *humiliter præsentatur*. *Ten vierden*; wat deedt Florens daar? Melis zegt, dat hy aanstonds gevangen genomen is. De Procurator verzwijgt dat, en zegt, dat hy Walcheren te Leen ontvong. *Ten vijfden*; hy prijst in Guy eene PIETAS, die anderen, ter zelver gelegenheid noemen, *une* PERFIDIE *que la posterité ne pouvoit manquer de détester*: zie Martiniere, Dict. Geogr. art. BIERVLIET. Dees Monik kon niet geteld worden onder de Zeeusche Verraaders. Maar hadt hy Florens en gansch Holland konnen leveren aan den Vlaming, hy zou het, zo 't schijnt, gaarne, ten voordeele van zijn Godshuis, verkocht hebben.

bl. 237. r. 5 v. o. *Al ghesciet di een geval*) Sp. Hist. I. 3. ✝. 41.

Daerom en sele wi verbeffen niet,
Al es dat ons geval *gesciet.*

bl. 239. r. 7. *eerst — en echter*) voeg 'er om de gelijkheid by, uit Vondels David in Ballingschap p. 16.

Het gelt den Koning eerst: *en* echter *'s Konings Vrouwen.*

bl. 252. r. 6 v. o. *Ik denk dat Melis, enz.*) neem dit alles weg, en lees in de plaats: Melis dacht, *als de Graaf kwam in Zuidbeveland*; of enger, *in Barland* ✝. 934; daar de Vlamingen geslagen waaren. En hy kwam, noch uit Vrankrijk, noch uit Engeland, noch uit Holland; maar *uit Walcheren*, of enger, *van Vlissingen* ✝. 908; werwaarts hy zich in den beginne begeeven hadt.

bl. 256. r. 7 v. o. *solatium*) hulp. Appendix Gregorii Turon. cap. 2. *Hoc anno Gundoaldus, cum* solatio *Mummoli et Desiderii, partem regni Guntchramni præsumpsit invadere.* In den Text ✝. 1055. *Velsem*, lees *Velsen.*

bl. 259. *Deus*) zie het ook in den Sp. Hist. II. 18. ✝. 24.

bl. 263. r. 5 v. o. *begangenisse*) Brief van Heer Jac. van Gaasbeek *MS*, op S. Servaasdag (13 Mei) 1411. *Sevenpont tien scillinge voor dat* Ros *ende* Harnas, *dat geoffert waert inder* begenckenisse *Heren Giisbrechts, Heere vanden Goye, die begreven is inder voorsz Kerke van S. Marie Tutrecht.* Op den kant staat: *Sepultus cum armis, et sic repertus anno* 1555.

bl.

bl. 265. r. 5. *Ghi mots)* lees, *Ghi moets.*

bl. 266. r. 13. *den Graven)* lees, *den Grave.*

bl. 281. r. 2. *comic tu)* even als in Ferguut f. 9 b. *ic comi hier tu.*

bl. 283. r. 6 v. o. *vouden)* Vert. van Boët. f. 63 a. *ghelijc dat eens eñ een zelvich* [even gemakkelijk] *es*, *de vinghern* ghevouden *eñ uutghereĉt.*

bl. 285. r. 4 v. o. *nameliken dach)* men kan 't ook eenvoudig neemen voor *genoemden dag.* zie ṽ. 1369. Die van Haarlem, vergoedinge vañ schaden vraagende in Nov. 1306, noemen 21 burgers die zy verlooren hadden, en gaan daarop aldus voort: *Dit sin van desen* naemelycke *lieden een ende twintich knaepen*, dat is, *voornoemde.*

bl. 302. r. 18. *de Voogd Florens)* 't was hier de plaats geweest, om te spreeken van den Brief van Keizer Rudolf, 24 Maart 1287, by welken hy verklaart dat op den Rijksdag te Wirtsburg, op een algemeen voorstel, by vonnisse vastgesteld was; *Quod nullus Tutor possit vel debeat de bonis Pupilli aliquid facere vel disponere, per quod ipsius Pupilli, cujus est Tutor, deterioretur conditio, vel per quod ipsi Pupillo damnum aliquod generetur, &c.* Waarna de Gemagtigden van Graaf Florens, die 'er zelf niet tegenwoordig was, deeze byzondere Vraag voorstelden: *Utrum, si spectabilis Vir Florentius, Patruus et Tutor ipsius Florentii, Comitis Hollandiæ, aliquas pactiones, vel promissiones, aut obligationes fecerit alicui, de tenendo aliqua Feoda sua ab alio quam ab Imperio, a quo bonæ memoriæ quondam suus Pater eadem Feuda tenuit in ultimis temporibus vitæ suæ, si hoc in suum dispendium de jure possit vel debeat redundare?* En hierop volgde een tweede, en wederom eenpaarig vonnis, volkomen beantwoordende aan het oogmerk van Florens. Waarop Keizer Rudolf beval, dat aan hem een afschrift van deezen Brief, wel bezegeld, zou toegezonden worden. Ik beken, dat ik lang onzeker geweest ben, wat vañ dien Brief te maaken. Mieris besluit 'er uit, Aanmerk. op van Loon p. 76, *dat de Voogd Florens eenige Rechten van het Graafschap vervreemd hadt.* Maar naderhand, Charterb. I. p. 467, bepaalt hy hem tot het Verdrag van 1256, *toen de Voogd van den onmondigen Graaf, met Zeeland beleend wierdt.* Dit onderstelt dan de echtheid van dat Verdrag. Nochtans meen ik dat 'er het tegendeel uit blijkt. Florens spreekt van Leengoederen, die zijn Vader, in

in de laatste jaaren zijns leevens (dat is dan, niet *voor*, maar *na*, dat hy Koning of Keizer geworden was) bezeten hadt; en die hy, Florens, nu zelf hieldt van het Rijk; en zegt niet, *dat* zijn Voogd; maar vraagt, *in gevalle* zijn Voogd zich verbonden hadt, hem die te doen houden van iemand anders dan van 't Rijk, of hy daardoor benadeeld zou konnen of mogen worden? Hy spreekt geen woord van dat Domein van Holland, dat gedeelte van Zeeland, dat die Voogd, voor zich zelven, als een Leen van Vlaandren, genomen zou hebben. Nochtans, zulks geschied zijnde, hadt hy eerst en vooral moeten vraagen, *of een Voogd zich verryken mogt met het goed van zynen Pupil?* Hy spreekt niet van *één Verdrag*, maar integendeel, in de ruimte, van Verdragen, Beloften, Verbintenissen; hy gewaagt niet van *Zeeland*; hy noemt noch *Vlaandren* noch *Vlamingen*; hy vraagt noch *vernietiging* van eenig Verband, noch *herstelling* van eenige Rechten: ja hy beschuldigt zelfs zynen Voogd in 't geheel niet, maar bedient zich slechts van een *Casus positio.* Vooral staat hier aan te merken, dat Graaf Florens, den 24 Maart 1287, reeds omtrent 33 jaaren oud was; en hy dus, al veele jaaren, kennis van het Verdrag moest gehad hebben. Hoe is nu mogelijk, dat hy zo lang zou stilgezeten hebben, indien hy in 't zelve geleezen hadt alles wat wy 'er nu leezen? Het Leen, door de Vlamingen aan den Voogd gegeeven, moest, na des zelfs vroege dood, noodzaakelijk wedergekeerd zijn tot Vlaandren. Heeft Florens zulks geweeten, stilzwygende aangezien, geleeden? Die dat gelooft, kent Florens niet. Zo wordt dan dat gedeelte des Verdrags van 1256, zelfs uit dien Keizerlyken Brief, overtuigd van valscheid. En belangende het andere gedeelte des Leens, 't welk de Voogd, niet voor zich zelven, maar voor zynen Neef, en des zelfs Erfgenaamen, Graaven van Holland, aangenomen zou hebben; ook daarvan meen ik de valscheid genoeg beweezen te hebben. En al waare 't inderdaad geschied, zo zou doch hier blyken, dat deeze handeling van den Voogd, den 24 Maart 1287, op eenen plegtigen Rijksdag, verklaard is voor onwettig, en dus nietig en krachteloos. Doch het een en het ander is verdicht. Maar wat beweegde Florens dan, om zulk een voorstel, uit zynen naam, ter Rijksvergaderinge te laaten doen? Ook dit, meen ik, is wel te vinden.

Het ging met Graaf Guy, in alle opzigten, hoe langer hoe slechter. Zijn haat, tegen zynen Schoonzoon Florens, is bekend. En ik twijffel niet, of hy zal zich, by de eene of andere gelegenheid, wel eens iets hebben laaten ontvallen, waaruit men bespeuren kon, dat hem de Afstand van Zeeland noch diep in den krop stak, en hy daarop eenen toeleg by zich zelven voedde. Florens, hiervan onderricht, en ten Keizerlyken Hove wel staande, weet het daar zo te beleiden, dat 'er, na gemeen overleg, beslooten werdt dat geene, waarvan wy de vervulling, uit den Brief van 24 Maart 1287, gezien hebben. En dan flikkeren de redenen in 't oog, om de welken hy, op den Rijksdag, geen stellig, maar slechts een gebeurlijk geval, deedt voordraagen. Zelfs zoude ik misschien beter gezeid hebben, dat Florens toen reeds hadt hooren mompelen wegens eene vervalsching van het Verdrag van 1256, zonder den juisten inhoud te weeten. En dan zouden wy het oogmerk, waarmede hy zich van zulk een' Brief heeft voorzien, nader konnen bepaalen; te weeten, om den zelven zynen Schoonvader voor den neus te leggen, indien die hem weder mogt aanspreeken om *Manschap* te doen. Waartoe die ook zynen Zoon Jan, *of anderen* Erfgenaam, hadt konnen te pas komen. En mogelijk is die zelfde Brief oorzaak geweest, dat Guy, wien het voorgevallene op 24 Maart niet onbekend kon zijn, liever verkoos, zonder van *Leen* of van *Manschap* te spreeken, Florens met den slag te waarschouwen, en als openbaare vyand in Walcheren te vallen, en 't beleg voor Middelborg te slaan; nadat hy het vuur van oproer in Zeeland hadt helpen aanblaazen. Zie onzen Dichter B. IV. ℣. 604 enz. 't Jaar wordt daar niet genoemd. In de Vaderl. Hist. B. IX. p. 51, vind ik 1288 of 1289. Zekerlijk was 't niet lang na 1287, toen ik meen dat de gramschap en haat van Guy, tegen Florens, allereerst in vollen gloed gezet is. In welke gedachten ik te meer gesterkt worde uit aanmerkinge, dat die valsche Brief, dien gy kunt leezen hierboven, p. 309, gedagtekend is den 25 Mei 1287, dat is maar twee maanden na den Brief van Keizer Rudolf, 24 Maart 1287. Welk buitenspoorig Stukje waarschijnlijk ontleend is uit eene byzondere aantekening van Guy; doch de gedaante van een' Brief zal gekreegen hebben door iemand, die meende, dat, onder den zelven, *Getuigen* behoorden genoemd te worden, en daar-

daartoe ook gebruikte den naam van eenen (halven) Broeder van Guy, die, by ongeluk, al eenige jaaren was dood geweest. Hoe dit zy, het zelve schijnt ingericht te zijn, om, kwansuis, te dienen tot een wederlegging van den Brief des Keizers.

Maar erkende Florens dan, dat hy *Zeeland*, of een gedeelte daarvan, te Leen hieldt van het Rijk? 't Schijnt zo; maar het was, als uit alle omstandigheden blijkt, gemaakt werk. Rudolf en hy verstonden malkanderen. Maar Rudolf, die niet gaarne los liet het geen hy dacht vast te hebben, zocht 'er naderhand zijn voordeel mede te doen. Den 8 Mei 1290, schreef hy aan de wederspannige Edelen, als *Jan van Renesse*, *Diederik van Brederode*, *Wolfaard van Borsele*, *Jan van Maalstede*, *Hugo van Kruiningen*, *Florens van Borsele*, *Nikolaas van Kats*, en der zelver Vrienden „ Dat de Graaven „ van Holland het Eiland WALCHEREN, boven menschen ge- „ heugen, altijd bezeten hadden als een Rijksleen; dat ook „ *Florens* het op dien voet bezat, noemende deezen, *Verus* „ *Imperii Vasallus*; maar *Guy*, *Dominus adulterinus*, eenen „ opgeraapten Heer: met streng bevel, dat zy zich aan hun- „ nen wettigen Heer hadden te onderwerpen." Hierop volgde aanstonds een Verdrag: zie onzen Dichter ✻. 764. Maar uit het Charterb. p. 506, zienwe nader, dat *Renesse* en *Brederode* hunnen Zoen gemaakt hebben den 11 Juny, met deeze byvoeginge, dat zy, by nieuw verschil met den Graaf, zich onderworpen aan het Oordeel van den *Hertog van Brabant*. Dit behaagde niet aan den Keizer. Immers hy schreef, den 6 July, aan Florens een kort Briefken „ waarin hy zijn misnoegen toonde over het geene Florens, „ *ratione Compositionis super terra de* WALGREN *in Zelandia*, „ gedaan, gehandeld of beloofd hadt, het welk hy niet toe- „ stemde, noch oit, in eeniger wyze, toestemmen zoude." Dat was wel ernst. Maar Florens hieldt het voor Spel, gelijk het begonnen was. Waartoe behoefde anders Keizer Adolf, meer dan vier Jaaren laater, 31 Aug. 1294, zulk een Briefken te vernieuwen en te bevestigen, klaagende, dat het gedrag van Florens strekte *in præjudicium nostrum et Imperii?* Florens wilde den Keizer zo weinig kennen voor zynen Leenheer, als den Graaf van Vlaandren. Want toen Renesse en Brederode, niettegenstaande hunne gemelde onderwerping, aanstonds weder tegen hem opstonden, doch nu in 's Graa-

ven hechtenisse geraakt waaren, verzoenden zy op nieuws met Florens, by Brieven, getekend den 7 Febr. 1291, waarby zy zich, onder Eede, verpligten „ Den Graaf en zyne „ Erfgenaamen te zullen helpen *tegen elken mensche*, tegen„ woordig of toekomende, geboren of ongeboren, waar, „ en zo dikwils, als zy des vermaand zouden worden — „ Vertyende [*renuntieerende*] tevens; niet alleen van alle „ hulpe, beschermինge en raad des Paus, enz. maar ook met „ naame van allen *Raad*, *Daad of Hulpe* des KEIZERS VAN „ ROMEN, of des KONINGS VAN ALLEMAGNE". Zie Charterb. p. 526-531. In zulken staat was, ten tyde van Florens V, dat sedert zo geweldig opgevyzelde Leenrecht der Keizeren op deeze Landen.

Die hier wat tegen heeft, zal my misschien ook niet toestaan, dat ik boven gezeid heb, dat het, tusschen Rudolf en Florens gemaakt werk was, en zy malkanderen verstonden. Maar ik zou 't niet gezeid hebben, zo 'er geene ande voorbeelden van waaren. Het volgende behoort hier noodzaakelijk. Het Vlaamsche Leenrecht op Zeeland, door Graaf Guy, vooral na de dood van zijn' Kleinzoon Jan I, weder leevendig gemaakt, geduurige twisten en oorlogen veroorzaakt hebbende, is eindelijk, door Keizer Lodewijk van Beieren, ten eenen maale vernietigd door zynen Brief van 3 Maart 1324, toen hy een Verdrag, tusschen de Graaven Willem van Holland en Lodewijk van Vlaandren gesflooten, bevestigde; verklaarende den eersten *ongebouden*, *aan den anderen Manschap wegens Zeeland te doen*; en zulks, omdat *dat Graafschap en die Manschap buiten twijffel behoorden tot het Rijk:* beveelende tevens, als Heer en Meester, aan beiden, het geslooten Verdrag te onderhouden. Maar dien zelfden dag behandigde hy Willem eenen Brief, by welken hy hem in staat stelde, om den Vlaming meer of minder dienst te konnen doen, en volle magt gaf, om de verschillen, noch tusschen den Keizer en Graaf van Vlaandren open staande, tot een einde te brengen, zo als hy goed zou vinden: Charterb. II. p. 335. 336. Gy zult misschien zeggen: Willem was toen des Keizers Schoonvader geworden. 't Is zo: maar dat was hy noch niet tien jaaren te vooren, 25 Nov. 1214, toen hy Holland, Zeeland en Vriesland, met kennisse zyner Vorsten, ten eenen maale *Vry* verklaarde, *uitgenomen alleen de Manschap aan het Rijk.* Waarna hy, met ernst,

niet

niet voorgeeven kon, dat het Graafschap van Zeeland noch behoorde tot het Rijk. Doch wy zullen hiervan nader spreeken, als wy den Heer Lambacher antwoorden.

Van meer belang was dat spel, 't welk sedert gespeeld is tusschen den zelfden Keizer en zyne Gemaalin, na de dood van haaren Broeder Willem IV, voorgevallen den 26 Sept. 1345. Men ziet licht, dat ik doele op dien bekenden Brief van 15 Jan. 1346, waarby Lodewijk Margriet beleend zou hebben met de Graafschappen van Henegouwen, Holland, Zeeland en Heerlijkheid van Vriesland: waarmede de voorstanders van het Leen altijd veel op gehad hebben. Doch alsmen die handeling wat dieper inziet, zal zy uitkomen op loutere Staatkunde. Laat ik kort zijn. Philippe, jonger Zuster van Margriet, was getrouwd met Eduard III Koning van Engeland, die aanstonds eisch maakte op de Erffenisse van haaren Broeder, gelijkmen zien kan in zyne Brieven van 20 Oct. en 27 Dec. 1345. Chart. II. p. 700 seq. Hierop volgde de gemelde Brief van Lodewijk 15 Jan. 1346, die anders noit in de werreld zou gekomen zijn. Nergens zegt hy, dat die Graafschappen vervallen waaren aan 't Rijk; maar alleen, dat zijn Schoonbroeder Willem kinderloos overleeden was. Hy beleende haar niet uit eigen beweeginge; maar nadat zy hem *wel ernstig gebeeden* hadt [zo hadden zy 't overleid] dat hy haar, als *rechte*, *naaste*, *en oudste Erfgenaame*, beleenen zoude. Hy deedt zulks, omdat hy, als Hoofd des Rijks, verpligt was elk, vooral die hem in den Bloede, of door Huwelyk, nader raakten, in der zelver RECHTEN te handhaaven: zie de inleiding des Briefs. Enz. Dus werden, door deeze plegtigheid, alle de Landen van Margriet genomen in de Beschermingе des Rijks; en zy hadt sedert van Engeland niet meer te vreezen. Wil iemand echter beweeren, dat zy haare Landen, door die plegtigheid zelve, wederom Leenroerig gemaakt hebbe, dien antwoord ik, met de woorden van Mascardus de Probat. Concl. 769. n. 12. *Quando vere Bona sunt Propria, per Investituram receptam non fiunt Feudalia.*

bl. 312. r. 8 v. o. *geene*) lees, *geenen*.

bl. 314. r. 14. *na den Zondvloed*) voor *den* lees *de*. En twee regels te vooren, *menigte* voor *meenigte*.

bl. 318. r. 7. *Die Grave van Gelre)* of liever, lees, *Die van Gelre*.

bl. 321. r. 9. *voor welke somme*) lees, *boven w. s.*

bl. 324. r. 16 en 17. *p.* 61 *en volgg. Maar dat Uittrekfel heeft verbetering noodig. Daarin wordt gezeid, dat-*) lees voor dit alles, als volgt: *p.* 60-62. *Maar in de volgende Aanmerkingen op dat Verbond, lees ik p.* 63, *dat-.* Neem ook r. 21, 22 en 23, geheel weg, en lees in der zelver plaatse aldus: *Daar ik de woorden*, als Leenman des Duitschen Rijks, *liever niet geleezen had, omdat ik meene, dat uit dat Verbond* ——. En dan zietmen licht, dat ook, r. 25, *De Uittrekker* moet veranderd worden in *De Schryver.* En het is die Schryver zelf, die my, met zyne gewoone bescheidenheid, myne misvatting heeft doen zien: waarvoor ik hem, mids deezen, myne dankbaarheid openlijk betuige.

bl. 326. r. 16. *Broeder*) lees, *Broeders zoon.*

bl. 330. r. 17 v. o. *met ghenende*) wy zagen daar, hoe Seb. en Alk. dit verstonden. zie hier hoe le Long het begreep. In den Sp. Hist. III. 41. ṽ. 26, leezenwe,

—— —— *dat hi* met geninde
Jegen hem josteren wilde.

en hy verklaart het, *met geneegentheit.* IV. 22. 34 staat, *met genent;* en dat is by hem, *meede genoemt.* Maar IV. 34. 58, is het *sachtjes:* en *nindelike*, ter zelver plaatse, ṽ. 31, *in stilte.* Wederom c. 48. ṽ. 27. en 49. 31, hieldt hy *genendelike* voor *vaardig.* Hierby kwam een ongeluk. III. 2. 49, hadt hy gevonden, of geschreeven, *met geminde*, voor *met geninde;* en dat is, zegt hy, *met alle man.* Misschien omdat Alk. by onzen Dichter B. VI. ṽ. 254, *Minne* verklaard hadt door *Mannen.*

bl. 338. r. 16. *getoond heeft*) beter waar, getoond *zou hebben.*

bl. 339. r. 11. *Hey*) ik volgde mijn voorschrift. doch lees *Henrik:* en zie Butkens p. 392, en Pr. p. 152.

bl. 347. r. 3 v. o. *brant is zwaard*) de Fransche Romanschryvers zeiden doorgaands *branc.* By du Cange, *v.* ADOBARE, dat is, *Ridder maaken*, lees ik uit den Roman d'Auberi:

Raoul, l'adoube qui estoit ses amis:
Premier li chausse ses esperons massis,
Et puis li a le branc *au costel mis,* &c.

en zo rymen daar twintig regels achter een: daar ik, uit mijn eigen, noch een staaltje diet oude Fransche Rijmkunst zal

zal byvoegen uit Jehans Bodiaus, Bataille de Ronçesvaus *MS* f. 84 a, ſpreekende van Roeland:

Mais pour ferir ce Turc ſon coup enhaut esma,
Et ſur ſon chief amont ſi grant coup li donna
De Durendal, *que puis mire ne l'en ſana,*
Mais li cops vint de haut que la rodeur geta
Si que l'yaume du chief tout nu a nu entra,
Et li brancs d'acier *ſi emprofont coula,*
Que jusques el nombrill l'eſpee n'areſta,
Si que l'une moitie vers terre ſe clina,
L'autre de l'autre part &c.

en zo rymen daar meer dan tachtig regels op dien zelfden klank. Maar gelijk hier *brancs*, zo vind ik in dat Werk ook *branc*, *brans*, *branz*. Ik houd het voor een Duiſch woord, *brand*, waarvan ook het Italiaanſche *brando*. G. G. Triſſino, l'Italia Liberata Lib. I. p. 33.

Co'l ſcettro in mano, co'l ſuo brando *a late.*

Ook geloof ik dat *Durendal* (de naam van het zwaard van Roeland) niet anders is dan *door en al*; zijnde de *d* daar ingevoegd, even als by ons in *niemendal* en *albedal*: zie onze Aantek. B. III. ℣. 242. Van 't Franſche *Branc* is wederom in 't Latijn gemaakt *Branca*. Zie du Cange by dat woord, daarge, in 't Franſch, noch verſcheiden voorbeelden kunt vinden.

bl. 348. r. 12. *prinden*) Sp. Hiſt. II. 7. 5.

Slaet ende vaet ende print
Al dat gi vore u hier vint.

dit is ontleend uit Jan van Heelu p. 175, die nu zelf daaruit moet verbeterd worden. In mijn *MS* ſtaat,

Slaet, vaet ende brinc
Al dat ghi vore u vint.

bl. 353. r. 3 v. o. *Zijt mi quaet of zijt mi goet*) daar is *zij* niet anders dan *het zy*, en ſluit dus niet wel op het voorgaande.

bl. 359. r. 5. *ghevlaen*) *gevlegen* zegt de Vertaaler van Boëtius f. 23 a. *vanden onrechtveerdighen Jugen, die onbehoorlic ghelt ontfaen, ſeit Valerius, dat wylen eer een heurer, omme zijn corrupſien wille,* ghevleghen *wardt, eñ de dyngſtoel, daer by inne te ſittene plach, met zynen velle vercleidt.*

bl. 370. r. 7. *opneemen*) Sp. Hiſt. IV. 19. 19.

En waren alle opgenomen
Die in genaden wilden comen.

en IV. 33. ℣. 83.

Ic ben die Grave van Artoys:
Neemt *mi* op, *ic swige stille,*
Ghi selt dan hebben al uwen wille.
Die Vlaminc riepen: Ghi moet sterven,
Al werdi Grave anderwerven.
Laesse, riep hi, wat wildi dan?
Waer hier enich Edelman
Die mi op nemen *wilde.*

bl. 374. r. 9 v. o. *taenden*) Sp. Hist. III. 35. 51.

Deen taende *den andren daren,*
Gelijc dat men speelt ter baren.

Taende is, volgends le Long, *vertoornde, tergde, daagde uyt.* en het tweede vaars zou betekenen, *gelijk men in de scherm-schoolen doet.* Voorlang twijffelde ik of de Dichter daar niet reeds het oog hadde op dat *spel ten Baren*, waarvan hy wat verder spreekt c. 40. ℣. 28. en c. 41. 1. en aldus besluit, 42. 1.

Dus bleef die Hertoge te Baren *doot.*

te weeten, Hertog Jan I, in een Steekspel, gehouden ter gelegenheid der bruilofte van Henrik Graaf van Bar. Maar sedert heb ik de rechte verklaaring gevonden by Kiliaan: Baere, Baeren-spel: *exercitium gymnasticum; certamen currendi: &c.* en, De baere jaeghen, *cursu ad metas contendere.* En dewijl hy het plaatst onder Baer, *nudus*, zo volgt, dat de betekenis moet afgeleid worden van de *naaktheid der loopers*, die zich in de loopbaane oeffenden. Ten Kate, die den halven Kiliaan, in zyne twee Proeven, heeft overgeschreeven, gaf daar geen acht op, zeggende II. p. 588 b. *Dit schijnt my van* baere, Beer, ursus, *ontleent te zijn; even als ons jongens-spel*, Wolfje *genoemt, waarby de eene voor den Wolf speelt, die de anderen binnen een bepaalt perk in't doorloopen moet opvangen.* Maar hoe kon hy dat overeenbrengen met het Latijn van Kiliaan, dat hy daar mede uitschreef?

bl. 376. r. 8. *liet zynen Koning vermoorden*) zie Rapin Thoyras, Hist. d'Angl. T. I. p. 75. op 't jaar 445.

bl. 379. r. 2. *niet volgends eigen begrip*) zo zegt hy zelf in zijn berijmde Voorrede:

Dieses Recht hab ich selber nicht erdacht:
Es habens von alter auff uns bracht
Onser gute Vorfarn ——

Merk hier, *Es habens bracht onser Vorfarn*: dat is, *Het hebben 't gebragt onze Voorvaders.* van welke spreekwyze zie onze Aantek. B. III. ℣. 69.

bl. 381. r. 3 v. o. *vaert op raet)* zo rijmt ook *spaert op raet*, in Limborg f. 16 d.

bl. 395. r. 8 v. o. *uit Vlaandren)* misschien was het Engelsch geld.

bl. 398. r. 4 v. o. *porren)* J. van Heelu p. 160.

Dat en wille God nemmermeer geven,
Dat wi, om sterven noch om leven,
Houden voor grachte noch vor straten,
Ende onse hulperen laten,
Daer wi toe sien, verwinnen:
Porre wi, *laet ons den strijt beginnen*,

dat is, laat ons hier niet staan kyken, maar op den vyand *aantrekken.* Wilt gy het noch eens leezen, gy kunt het vinden in den Sp. Hist. III. 5. ℣. 27-34. daar *porre wi* verklaard wordt, *laat ons 't volk aanporren.*

bl. 419. r. 14 v. o. *gelijk C. G. Plemp in zeker Lat. Epigr. zeide)* zie hier wat Plemp eigelijk gezeid heeft, volgends zijn eigen Handschrift, Epigr. L. I. 74.

Talpa Mol *est Batavis: Floræ quoque talpa* molestus:
Discat Flora loqui, talpa mol-estus *erit.*
Talpa mol-is *fiet quoque, si bene Roma loquatur:*
Syllabam enim faciet littera demta brevem.

Vindtge daar eenige aardigheid in, die hebtge toe. Doch hy kwam wat laat, om Romen Latijn te leeren spreeken.

bl. 420. r. 5 v. o. *hal)* Sp. Hist. IV. 55. ℣. 65.

Want hi hem sere scaemde des
Dat dit dus gevallen es;
Eñ hi hat mi, dat icƀ hale.

dat ik 't zweeg, niet voort vertelde. De Dichter verhaalt daar 't geen hy in 't jaar 1304 gezien heeft.

bl. 427. r. 2. staat, p. 297. moet zijn, p. 304.

bl. 431. r. 6. *besluiten)* baaten Sp. Hist. IV. 9. 15.

Maer dat besloet *niet een pere.*

le Long verklaart het zeer wel *hielp.* maar om die betekenis te vinden in *besloet*, veranderde hy het eerst zeer

 kwaa-

kwaalijk in *bescoet.* en zo ook IV. 55. 73. Te vooren c. 33. ✝. 9.

Bat bi genade menichwerf,
Maer en mochten niet besluten.

en daar is 't, zegt hy, *erlangen.*

bl. 432. r. 7. *no dan*) ook in den Sp. Hist. IV. 17. 7.

bl. 436. r. 7. *Oudervader*) *Grootheer* by den Vert. van Boët. f. 56 c. *in de welke de wijsheit eñ verstannesse des Vaders eñ des* Grootheeren *haer toocht.* En wat verder: *den* Grootheere *eñ den Vader ghelyken.*

bl. 442. r. 12 v. o. *Brief van Loef van Kleef*) waarvan zie de Aantek. B. V. ✝. 487.

bl. 449. r. 17. *Ouder voorbeeld*) ik had dan over 't hoofd gezien den Brief van Dordrecht, die het zelfde verzocht hadden den 24 Nov. en dus vijf dagen vroeger dan die van Haarlem 29 Nov. Nochtans zeide ik de waarheid, zo Mieris te recht oordeelde, dat de Haarlemsche Brief tien dagen ouder is dan de dagtekening medebrengt. Doch 't komt op een uit.

bl. 451. r. 9 v. o. *Voeten*) lees, *den Voeten.*

bl. 454. *wreeken* en *anden* vind ik te saamen gevoegd in den Sp. Hist. IV. 42. 51, van Graaf Guy in Vrankrijk zijnde:

Hine dorste wreken *no* anden;
Het waren alle sine vianden.

En III. 43. 57. zegt de jonge Graaf Jan, in Engeland, tot zijn' Schoonvader:

Doet dat gy wilt, in saels niet anden,
Want ik sta in uwen banden.

Voeg 'er by, uit II. 33. 12. *Gods ande wreken.* enz.

bl. 458. r. 3. *aues*) dat is *aves.* Hiertoe behoort ook 't geen ik leeze in Limborg f. 17 b. c.

Hier binnen laet bi gaen
Sijn swert omme haesscher *bande,*
Eñ sloech den enen onder die tande,
Dat hem thoeft viel vanden buke.

dat is, *avescher* of *averechtscher bande.* De *h* is daar overtollig.

——— r. 7 v. o. *schepsterigge*) maakster. Vreemd luidt *schepper*, niet in 't gemeen voor *maaker*, maar in 't byzonder voor *schoenmaaker*, by den Vert. van Boët. f. 69 b. *Rijcheit in des vrecken band ghehouden, es den gheenen ghelken,*

ken, die de znaren van eener baerpe bandelt, eñ up de baerpe niet spelen can: of den schipper die zijn zeyl uptreċt, eñ tscip niet wel bestieren can: eñ den scheppere, *die vele leesten beift, en noch* snyden *noch* scheppen *can.* Zie Horat. II Serm. 3. 104.

bl. 466. r. 3 v. o. *tot bet jaar* 1322) volgends een Geslachtlijst van Aemstel, geschreeven met de hand van L. A. de With, zou Jonkvrouw *Beerte* negen jaaren vroeger gestorven zijn. *D. Ghiselbertus, Dns de Yselstein ob.* 1344. *Uxor Berta, filia Ottonis de Arkel, primi Dni de Heeclom,* 1313. Maar dewijl Buchelius zich beroept op het Doodboek van 't Klooster van S. Servaas te Utrecht, kan ik hem geen geloof weigeren.

bl. 468. r. 5. *baar, we)* tusschen beiden is daar 't woord *als* uitgevallen.

bl. 470. r. 11. *sem mi)* dit moet overal geschreeven worden als één woord, *semmi.* Hiermede komt ook overeen het Latijnsche *ellum* voor *en illum.* Terentius in Andr. V. 2. 14.

Nescio quis senex modo venit. Ellum. *Confidens, catus.*

en elders meer.

bl. 473. r. 10 v. o. *jongbelijnc)* moet zijn *jongbelync.* gelijk ook in den volgenden regel *Tbysbe*, niet *Tbijsbe.*

bl. 487. r. 6 v. o. *biden)* beiden. Spec. Suev. c. 44. n. 4. *Dez muz man* biten *untz er kumpt.* dat is, zo moet men *wachten* tot hy komt. Daar Scherzius aantekende: biten, *pro quo etiam* beiten *legitur*; bita *idem est ac* mora. Zie hem op Otfridus XI. 14. 116.

bl. 488. r. 3 v. o. *beeten)* aftreeden. Vert. van Boët. f. 2 d. *de dood es* — tafbeeten *van eenen verwoeden peerde; tuitcommen van eenen vallenden buse. Beiten* schreef hy f. 51 d. even als *beift* voor *beeft;* enz.

bl. 500. r. 7 v. o. *zie bier achter)* neen. Zie de Breeder Aantek. B. X. ꝟ. 885.

bl. 508. r. 2 v. o. *bliscap no ioie)* Limborg B. XI. f. 111 d.

Die vrouwe, dier therte began mesbaren,
Sonder vroude eñ sonder ioye.

bl. 515. r. 12. *ever, een groot koopvaardyschip)* heel anders dacht Jo. a Leydis, Heeren van Bred. c. 62. daar hy verhaalt, hoe Walraven van Brederode, in 1470, ontkwam uit 's Bisschops gevangenisse: *Doe liep hy omtrent een myle,* ende

ende quam daer scepen lagen, die over [de Lek] *plagen te varen. Ende by wecte een veerman op* —— *Die veerman was bly om den gouden penninck, ende by maecte sijn* EVER *ree, ende gaf hem sijn knecht, ende lietse also tsamen overvaren. Ende die wijl dat de knecht* ROEYDE, *so creech Walraven*, enz. Dat was dan een *roeischuit*.

bl. 516. r. 4 v. o. *En hiervan hebben eindelijk die woorden*) lees: En hiervan *heeft* eindelijk *handgemeen worden*.

bl. 525. r. 4. *eerst gevonden*) neem dat *eerst* weg.

bl. 536. r. 1. *'t Zwin*) Sp. Hist. IV. 52. ℣. 18.

Nu stont de wynt in Borias,
Eñ bracht een cracht goet int lant,
Ut Oe*strike* int Swin *ant sant.*
Den Vlaminc mach niet gebreken.
Het leecht nu, neven Harlebeken,
Menich scipman, eñ anden aert,
Met vitaelgen te Risel werd.

Waarop le Long aantekende: *Langs de rivier de SAU, beteekenende een ZWIJN.* Wat al wijsheid in zo weinig woorden! De rechte naam van het *Zwin* is dan de *Sau*; maar men noemt het zo, omdat *Sau* betekent een *Zwijn*. Eigelijk volgends Kiliaan, een *Soeg*, *Zeuge*. Maar ik twijffel, of ik hem wel begrype. Misschien verstondt hy door *Oestrike*, OOSTENRIJK. Want in die buurt ontspringt de Rivier de SAU; en dan konden de schepen met leevensmiddelen voor Vlaandren, *langs de Sau*, voor stroom af, regelrecht vaaren naar BELGRADO, daar de zelve in den DONAW valt. Hoe zy vandaar verder kwamen, heeft hy ons niet geleerd. Zie slechts het Woordenboek van Joh. de Raey: en den ganschen loop van de *Sau*, van CARINTHIE af tot BELGRADO toe, in de *Tabula Pannoniæ* by Cluverius p. 387 in de Uitgaave van Martiniere; om honderd anderen voorby te gaan. Waarom ook geleerde Mannen, die hunne Reizen in Latijnsche vaarzen beschreeven hebben (waarvan Reusnerus, in 't laatste der Zestiende Eeuwe, eene menigte, in zeven Boeken, verzaameld en uitgegeeven heeft) by hunne aankomst te Belgrado, doorgaands gewag maaken van deeze Rivier, in 't Latijn *Savus* genoemd. Zo zong P. Rubigallus, aldaar L. II. p. 95.

—— —— —— *ecce superbas*
Belgradi *turres cernimus atque domos.*

Mi-

Miramur celsis extructam in rupibus arcem;
Naturam atque situm commodaque ampla loci.
Danubius *siquidem latus alluit ipse sinistrum,*
Ast dextrum Savus *flumine abunde rigat.*

En, in een aanhangsel achter den tweeden druk 1592, p. 6, Henricus Porsius:

Donec arenosum qua Savum *suscipit* Ister,
Belgradum *pulcrumque loco, murisque decorum,*
Appulimus, &c.

bl. 548. r. 16 v. o. *Alst God woude)* Jo. a Leydis, Heeren van Brederode c. 47. *ende solden hebben gecomen in Vrou Jacobs Camer om den selven Joncker daer doot te slaen: maer* alst God woude, *so vernam dit die goede Ridder*, enz.

bl. 556. r. 20. *allerlei jong vee)* Vert. van Boët. f. 30 b. *alst wel an de stomme beesten blyct, die elc haer* quic *bestieren met groter nernste.*

bl. 558. r. 6. *vant verdraghen jou seer)* in het zelfde Werk f. 31 b.

Vant *verdraghen desen rouwe.*

en f. 28 b.

Hi seide: ic sal overal
Vanden proeven *mijn gheval;*
Al est water gonder fel,
Dit es tghewat, wanic wel.

t *gewad;* het *wed*, daar 't water *waadbaar* is: *vadum.*

TOE-

TOEGIFT

wegens het woord

MANSUS.

Het woord MANSUS komt zo menigvuldig voor, niet alleen in den Brief van Graaf Diederik V, 26 July 1083, als vooral by onzen Meerhout, en is door gansch Duitschland zo gemeen geweest, dat het wel eene byzondere Aantekening verdiend hadt. Ook was zulks myne meening van den beginne af. Maar de onzekere gedachten van voornaame Mannen, hebben my lang belet tot een zeker besluit te komen. Misschien zullen wy deeze stoffe thans wat ryper en smaakelyker bevinden.

Tweemaal heeft onze Dichter *Mansus* vertaald door *Margen*; naamelijk B. I. ꝟ. 591 en 1072, daar gesproken wordt van de Giften, door de Graaven Diederik II en Florens I, aan het Klooster van Egmond geschonken. Men zou immers denken, dat dit voldoende was, om ons te onderrichten, wat wy by eenen HOLLANDSCHEN MANSUS, in de Tiende en Elfde Eeuwe, te verstaan hebben. Maar de Heer Alting, die gedacht schijnt te hebben dat Melis Stoke noch Duitsch noch Latijn verstondt, heeft konnen goedvinden hem ook hierover te bestraffen in zijn Notit. Germ. Infer. P. II. p. 32. Hy zelf vertaalt *Mansi* door HOVEN. Zo schrijft hy: *Ut plurimum certe per* Mansos *significantur* Hoven; *id est* RURICOLARUM MANSIONES, *etiam insigniores, quibus Villicus præest, ut disertim in Diplomate Theod. VII, an.* 1199. Zie Charterb. p. 134. Nu is wel waar, dat in den Brief staat, *Mansos id est Hoven.* Maar die byvoeging is daar eene onnutte Glos van laater tijd, tot verklaaringe van *Mansi*, dat toen elk verstondt. En zo zijn weder de woorden van Alting, *id est Ruricolarum Mansiones*, een tweede Glos tot verklaaring van de eerste. Dus stapeltmen Glos op Glos, en vergeet den Text. Daarenboven is noch gansch niet klaar, wat daar door *Hoven* te verstaan zy; wy zullen 't wat verder onderzoeken. In den Brief van Koning Arnoud, 4 Aug. 889, wordt melding gemaakt van *Hobæ* en *Mansi*. Douza, Annal, L. VII. p. 370, hieldtze voor 't zelfde, en vertaaldeze

in

in 't Hollandsch, *Hoeve of Hofstede*. Gy kunt het ook vinden in 't Charterb. p. 27. daar, in eene andere Aantekening, uit zeker *MS*, gezeid wordt: *Een* Hoeve, Mansus *of* Mansa, *was, naar het oordeel van sommigen*, 12 *Bunderen, die maaken ieder* 912 *Roeden Rijnlands; zoude dus zijn* 18 *Morgen en* 144 *Roeden Lands, met de Huizinge, Werve, Werktuigen en Slaaven*. Wederom in eene andere, p. 79, ontleend uit de Erfgrav. Bediening p. 470: *Een* Manse *is* 720 *Koninglyke Roeden lang, en* 30 *breed* (van deezen zullen wy, ter eere van onze oude Hollanders, hierna wat uitvoeriger spreeken): *Anderen melden, dat* Mansus, Houba *of* Hoba *by de kwaade Latynen, in 't Nederduitsch* Houve *of* Wooning, *een stuk lands was van* 12 *Bunderen Brabants*. Hoe meer zulke Beschryvingen van *Mansus*, hoe minder wy weeten wat het zy. 't Naaste datmen 'er uit besluiten kan, is, dat het behoort tot de *Landmaaten*. Maar wat luidt 'er vreemder, dan dat een *Hoeve of Wooning* zou zijn *een stuk lands van* 12 *Bunderen*. Die het eerst schreef, meende, geloof ik, *een Wooning met* 12 *Bunderen lands*. Maar in eene beschryving moetmen geen vergrootglas noodig hebben om de meening te zoeken. Doch dit was de algemeene dwaaling, datmen, uit aanmerkinge dat de Landeryen, vooral Bouwlanden, doorgaands voorzien waaren van *Huizen*, zich niet heeft konnen ontdoen van die verbeeldinge, dat het *Huis* eene noodzaakelyke eigenschap was van een' *Mansus*: ja *Mansus* het zelfde met MANSIO. En dit was ook 't gevoelen van twee groote Mannen van wijduitgestrekte taalkunde, naamelijk Vossius en du Cange, die, by slot van rekening, bevonden zullen worden, in de zelfde onzekerheid te zijn blyven steeken.

Vossius, de Vitiis Serm. L. VI. p. 329. heeft aangetekend, dat Vitus Amerpachius *Mansus*, waarvoor ook wel eens *Massus* gevonden wordt, afleidde van het Hoogd. *Mâs*, dat is *Maat*. Du Cange: *Certe vox* Mansus *nostris familiaris fuit, quam in* MAS *efferebant. Ita in Consuet. Arverniæ c.* 28. *Art.* 5. Pasturages se terminent par Villages, Mas & Tenemens: *ita ut aliud sit* Villa, *aliud* MANSUS, *aliud* Tenementum. Doch Vossius verworp deze afleiding; niet zo zeer, omdatze hem mishaagde, als omdat hy beter oordeelde, *Mansus* te neemen voor *Mansio*. Aanleiding hiertoe nam hy uit twee voorbeelden, waarvan het eene sprak van *Mansi ad* COMMANENDUM: het andere van *Mansi ubi A* MANSIT. Het

eer-

eerste betekent, Landen *om te bewoonen*; het tweede, *daar A gewoond heeft*. Maar gelijk het zeer oneigen zou zijn, daarom te beweeren, dat *Land* ook de betekenis van *Huis* insluit; even oneigen is het, te willen, dat die van *Mansio* moet begreepen worden onder die van *Mansus*. En waartoe meer, daar hy zelf, zeer kort daarna, zich beroept op Papias, om te bewyzen dat *Mansus* was eene *zekere maat Lands*? Voeg hier by, dat hy te vooren, L. III. c. 23. aangemerkt hadt, dat 'er een groot verschil is tusschen *Mansuarius* en *Mansionarius*. Want zo zegt hy: MANSUARIUS *est villicus, qui colendum suscepit* MANSUM, *hoc est* CERTUM AGRI MODUM. Maar; MANSIONARIUS *est, qui præstat* MANSIONEM, *hoc est, qui Missum vel hominem Regium* TECTO EXCIPIT. En daar hebt gy tevens het allerduidelijkste verschil tusschen *Mansus*, een Land van bepaalde grootte, en *Mansio*, waaraan hy te recht een *tectum*, een dak, toeschryft. Zodat de verzinning van Vossius voornaamlijk daarin gelegen is, dat hy, leezende van *Mansi ad manendum*, niet dacht om onze gemeene spreekwyze, *op 't Land woonen*. En blijkt dus ook, dat hy de afleiding van Amerpachius ten onrechte verworp.

Meer moeite heeft du Cange aangewend, om ons te beduiden, dat *Mansus* ook dikwils het zelfde was met *Mansio*; ja ook met *Curia*. En dus verklaarde hy, even als Alting, *Mansi*, zaakelijk, mede door *Hoven*. Maar hy was insgelijks, even als Alting, bedroogen door meer dan eene valsche Glos. Men leest in den Sachssenspiegel, L. II. Art. 54. *Nemini licet segregatim pecora pascere, ut per id communi Pastori precium minuatur, nisi tres* MANSOS *habeat sub titulo proprietatis vel feudalis*. Dit is goed; maar hiernevens vondt hy, op den kant, niet gedrukt maar geschreeven (*ad oram scriptum*, zegt hy) *nisi tres* CURIAS *aut plures habeat, aut* FEUDUM IN *eadem* VILLA. Doch dat is wildzang. Om vee te weiden, hadtmen *Landen*, geen *Huizen* of *Hoven*, noodig. Beter zou du Cange zich vergenoegd hebben met het volgende, 't welk hy niet op den kant, maar in 't werk zelf gevonden hadt; *ubi precium Pastori solvitur de* MANSIS SEU CURIIS, *et non de pecoribus*, &c. En deeze Glos, *seu Curiis*, vind ik ook in de Uitg. van 1569. maar niet in die van 1516, noch van 1539. Zy is 'er dan ruim drie Eeuwen na 't opstellen des Werks ingevoegd door iemand, die de moeite nutter gespaard hadt. Yder Dorp in

Saxen.

Saxen hadt zijn' gemeenen Herder; en, opdat die bestaan mogte, was yder verpligt zijn Schaapen, onder des zelfs opzigt, te laaten weiden: uitgezonderd alleen, die ten minsten drie *Mansen Lands* bezat. De Latijnsche Uitlegger [1569] zegt hier: *Qui habet tot* MANSOS, *tantum in* AGRIS suis, *non autem in* communibus, *pascere debet per proprium Pastorem.* En wat verder wijst hy den Leezer naar Coepoll. lib. 2. Servit. c. 9. *ubi habes*, zegt hy, *de Jure pascendi, quod potest alicui competere ratione certæ quantitatis* AGRORUM. Zie ook Carpzovius, Jurispr. Romano-Sax. Part. II. Constit. 41. Definit. 7. daar deeze zelfde Wet beter verklaard wordt.

Onder de menigvuldige voorbeelden van *Mansio*, door du Cange by een gezaameld, is 'er geen een, daar het de betekenis van *Mansus* zou konnen hebben. Nochtans meende hy 'er die tweemaal te konnen zien. Want spreekende van *Terræ aliquod* MANSIONUM, verklaart hy *Mansio* eerst zeer wel door *Familia*: in welken zin wy, zegt hy, ook noch MAISON gebruiken. En nochtans voegde hy 'er by, dat *Mansio* daar ook zou konnen genomen worden voor *Mansus*: gelijk, vervolgt hy, in Tab. Abbat. Conch. *& de unaquaque* MANSIONE *terræ unum denarium, de aliis vero* MANSIONIBUS, *quæ in solario constructæ erunt, duos denarios.* Zo vindenwe mettertijd de *Mansen* OP ZOLDER. Ondertusschen verbeeld ik my, dat elk, wiens gedachten niet uit wandelen zijn, met een' opslag des oogs kan zien, dat in die woorden gesproken wordt van de byzondere *Verdiepingen*, die en toen, en nu noch, veeltijds door byzondere *Huisgezinnen* bewoond worden. De laagste heet daar in 't Eenv. *Mansio terræ*, omdatze stondt of rustte op de *aarde*. De anderen in 't Meerv. en uitvoerig, *Mansiones in solario constructæ*, omdatze gebouwd waaren elk op eene byzondere *Zoldering*, de eene boven de andere. Om de waarheid te zeggen, 't schijnt dat du Cange de betekenis van *Mansus*, met kracht en geweld, ergens in *Mansio* heeft willen vinden. Want dat hem die betekenis van *Verdieping* niet onbekend was, blijkt uit het volgende, by hem zelf gemeld uit Ericus Upsal. Hist. Sueciæ L. V. p. 159. *Fecit Engelbertus ædificium aliquod ligneum supra aquas,* ALTITUDINE QUINQUE MANSIONUM, *&c.* En daar verklaart hy *Mansio* zeer wel; in 't Latijn, *Contignatio*; in 't Fransch, *Estage.* Trouwen, hoe kon hy anders? want men bouwt

geen *Landen* IN DE HOOGTE. Hy hadt het ook konnen vinden in zijn Spec. Sax. L. III. Art. 66. *Licite etiam, sine ejus licentia*, TRIUM MANSIONUM ALTITUDINE *cum lapidibus et lignis ædificetur*. Van welke drie *Verdiepingen* de laagste vervolgends genoemd wordt, *Mansio subterranea*; omdat der zelver deur maar eene knieshoogte boven de aarde mogt uitsteeken: de zodaanigen heeten nu *Woonkelders*. Maar *Mansio terræ* vertoont ons natuurlijkst een *Onderhuis*, daarmen gelijksgronds ingaat. Aanmerkelijk is, dat hier, in de drie Uitgaaven van den vertaalden Saxenspiegel, die Jac. Fried. Ludovici in 1720 te Halle, nevens het Latijn, heeft doen herdrukken, *Mansio* door drie byzondere woorden uitgedrukt is: als in de eerste, *dryer* LEDE *hoch*; in de tweede, *dre* ELEN *ho*: in de derde, *dreier* GADEN *hoch*. Maar B. III. Art. 25, wordt het in deeze woorden, *nisi forte* MANSIONEM *ibi possideat, aut bona*, overal vertaald, *Woning*. Zeer gemeen was 't ook voor rust of *pleisterplaats*: Helmoldus Chr. Slav. I. 39 (40) *Postquam profecti de Roma venerunt ad primæ* Mansionis *locum*, &c. Vraag eindelijk aan du Cange zelven; Wat is MANSIO? Hy zal 't u in twee woorden zeggen, *ubicumque* MANEMUS; dat is, alles daar wy ons *verblijf* houden. En wat MANSUS? Hy zal u antwoorden: *Jam*, MANSUM *fuisse* CERTUM AGRI MODUM, *ex eo patet, quod XII Jugeribus terræ constitisse dicat Papias*.

Laat ons zien wat Papias zeide. MANSUS *dictus a* MANENDO, *quod integrum sit XII Jugeribus*. Zo vind ik 't by du Cange; en by Schilterus in Gloss. p. 566 b. uit Goldastus, enz. Doch dat is geen taal. Ik twijffel niet, of hy schreef: *Mansus dictus a* METIENDO, &c. Want *Mansus* is niet anders dan *Mensus*, dat is, *Gemeeten*. Dit is klaar uit *Mansura* voor *Mensura*; gelijk du Cange met verscheiden voorbeelden beweezen heeft, als *tres* Mansuras *terræ arabilis*; *duas* Mansuras *silvæ* &c. Voeg hierby, datmen niet alleen vindt *Mansus* [*ager*], maar ook *Mansa* [*terra*] en *Mansum* [*rus*]. Of wilt gy het liever Substantive neemen, zo is *Mansus* niet anders dan *Mensura*. Brief van O. Abt van S. Bavo te Gend, an. 1030, by Miræus p. 350. *in villa Velbam* MENSURÆ *seu* MANSI *quinque*. En zo verstaa ik ook, *Terra* 12 *Mensurarum*, en *Boscus* 30 *Mensurarum*, by du Cange col. 571. daar hy echter niet dacht aan *Mansus*. Met één woord, zonder *Meeting* geen *Mansus*. Hiervan Act. Murensf. p. 45, by

by du Cange: *Cum autem arare debent, cum* Virga *metitur eis, qua et* MANSI SOLENT METIRI. Amerbachius begreep het dan wel, toen hy de betekenis van MAAT zag in *Mansus*. Want ook het geenmen in de middelste Eeuwen noemde *Mansus terræ*, heet noch onder ons op sommige plaatsen, een MAAT LANDS; waaronder verstaan wordt, in Amstelland 500, in Waterland 400, te Akersloot 240 Roeden: zie J. H. Knoop, Verhand. van Roeden en Landmaaten p. 705 en 710. En dit niet alleen in het Duitsch, maar ook voor veele Eeuwen in 't Latijn, MATA TERRÆ (by de Zeeuwen, een MET LANDS) ja reeds in het jaar 876, MATA alleen, voor *Modus agri*, volgends du Cange by dat woord. Hiervan is 't ook, dat een *Mansus*, aan verscheiden stukken, hier en daar verspreid kan liggen; als te zien is uit den Brief van de Gravinne Ida, 1096, by Miræus p. 77. *Filius quoque meus Dux Godefridus, in eadem villa Genapia*, quinque MANSOS *terræ donavit iisdem fratribus; ad quos* [mansos] *ego postea in augmentum concessi* quasdam partes *circumjacentes, plane* sextum MANSUM *continentes*. Terwijl wederom elk van die *partes*, elk stuk op zich zelf, een *Mansus* kon heeten; als blijkt uit die twee *Mansi*, by du Cange gemeld uit een' ouden Brief by Perardus in Burgundicis, welker eene groot was, in de lengte 16 Roeden en Drie Voeten, in de breedte 5 R. dat is in alles 81 R. en 36 vierkante Voeten. De andere, 19 R. lang, en 8 R. 9 V. breed; dus in 't geheel 166 R. 36 V. De reden is, dat alle stukken lands, groot of klein, zo ras zy *gemeeten* zijn, alleen daarom vallen onder den naam van *Mansus*. Maar in den Brief van Ida heeten verscheiden stukken één' *Mansus*; 't welk daar te verstaan is van de *gewoone Landmaat* van bepaalde grootte. Maar men noemde, in die Eeuwen, zo wel alle onbepaalde grootten van Land, als de bekende Landmaaten, met eenen naam, *Mansus*. En dit is de oorzaak, datmen zolang vruchreloos gezocht heeft, wat eigelijk een MANSUS was.

By voorbeeld, Papias begrootte een' Mansus op *XII Jugera*; te recht, mids men zulks niet verstaa van eene gemeene *Landmaat*, maar bepaaldelijk van zulk eene *Maat*, die men in 't Latijn noemde, MANSUS ECCLESIÆ, of ECCLESIASTICUS. Hoedaanig een' *Mansus*, vry van alle andere diensten of lasten, yder Kerk bezitten moest, tot onderhoud des Priesters. Dit heeft Karel de Groote eerst ingevoerd, willen-

lende, dat *unicuique Eccleſiæ unus Manſus, integer, absque ullo ſervitio, adtribuatur.* Op deezen alleen paſt de begrooting van *XII Jugera*, of van *XII Bunnaria*, gelijk Keizer Lodewijk ſprak in zyne Wet, die wy hier, ter ophelderinge, vertaald laaten volgen. „ Indien ergens eene Kerk geſticht „ wordt, mids noodzaakelijk en van elders niet gegoed zijnde, zo willen wy, volgends 't bevel van onzen Heere en „ Vader, dat aan de zelve, door de vrye luiden, die daar „ het woord Gods zullen hooren, gegeeven werde *een* MANSUS *van XII Bunderen Bouwlands* —— opdat daar een „ Prieſter moge beſtaan, en de Godsdienſt verricht worden. Weigert het volk daarin te bewilligen; dat de Kerk „ weder afgebroken werde." Voeg hierby, uit een' Brief van 't jaar 885, by Baldericus L. I. c. 52. p. 87, 88. *Eccleſiam una in de Gentlinio cum* ECCLESIASTICO MANSO, *habente de terra arabili Bun. XII.* En uit Hincmarus Rhemenſis, T. I. p. 716, volgends de aanhaaling van du Cange: *Si* [Presbyter] *habeat* MANSUM *habentem Bunnaria XII, præter Cœmeterium et Cortem ubi Eccleſia et Domus ipſius continetur.* Waaruit tevens blijkt, dat de grond van Kerkhof, Kerk en Paſtory niet begreepen was onder de *twaalf Bunderen*: en waarſchijnlijk voorkomt, dat het 'er niet op aan kwam, of die Bunderen aan een gehecht, of verdeeld, lagen. Uit welke voorbeelden dan zigtbaar is, dat *XII Jugera*, of *Bunnaria*, geenszins geweeſt is een gemeene Landmaat: en dat du Cange, gevolgelijk, ook hierin mistaſtte, dat hy, wanneer hy gewag gemaakt vondt van een' *halven Manſus*, dien begrootte op *VI Jugera.* Hy was misleid, geloof ik, door het woord *integer*, dat Karel gebruikte (en Papias overnam) doch dat ſtaat daar niet in tegenſtellinge van *half*; maar behoort tot het volgende, *abſque ullo ſervitio.* Daar mogt noch ſtuk noch deel afgenomen worden, maar die *XII Jugera* moeſten GEHEEL EN AL gebruikt worden alleen tot onderhoud van Prieſter en Kerk.

Een regelmaatig JUGERUM was by de oude Romeinen, volgends Columella L. V. c. 1 en 2, ook noch ten tyde van Papias, dat is, in de Elfde Eeuw, een ſtuk Lands, hebbende in de lengte 240, in de breedte 120 Voeten, en bevatte dus een getal van 28800 vierkante Voeten: het welk de inhoud is van Tweehonderd Rijnlandſche Roeden. Zodat een *Kerkelyke Manſus van XII Jugera* zoude overeen komen met

vier

vier Rijnlandsche Morgen; van welke vergelykinge ik my ook in 't vervolg zal bedienen. En staat hieromtrent aan te merken, dat de *Koninglyke Roede* in Saxen was, 't geen de *Rijnlandsche* is in Holland: te weeten, die in alle Meetinge, op bevel van de Hooge Overheid gedaan wordende, altijd gebruikt werdt; en daardoor als eene algemeene Landmaat geworden is, in tegenstellinge van de Plaatselyke Roeden, van ouds, meest overal, zo by ons als elders, verschillende. Uit welk verschil, gesprooten uit de ongelijkheid der Voeten, ja der Duimen, dat der Morgens noodwendig moest volgen.

't Woord MORGEN heb ik in den Saxenspiegel, niet gevonden. Schilterus, in Gloss. Teut. p. 595 a. zegt 'er alleen dit van: MORGEN, ein ackerlenge; *Gl. Jur. Feud. Sax. c.* 13 *fi. Portio agri continens perticas quadratas* 150: *vide* ACHRE (Akker). En daar, p. 6 b, leestmen onder anderen, dat *Tagmat* — *Tagwerk* — zo veel is, *als een man op eenen dag maaien kan*, naamlijk, *omtrent anderhalf Morgen*: met de zelfde bepaaling van een Morgen op 150 vierkante Roeden. Hiermede bezig zijnde, ontvang ik het Vierde Stuk van het Derde Deel van Ant. Fred. Buschings Nieuwe Geographie, en valt mijn oog toevallig op p. 2569, daar een *Morgen* begroot wordt op 480 vierkante Roeden: te weeten in 't Hertogdom *Bremen* en *Verden*. Maar waar die kleine *Morgen* van 150 R. t'huis hoorden, weet ik niet. Ondertusschen zienwe hieruit, dat de grootte van een *Morgen*, in 't gemeen genomen, zo weinig te bepaalen is als die van eenen *Mansus*. Kiliaan zegt, dat een *Marge* of *Morgen*, in Brabant is een *Jugerum*, maar in Vlaandren slechts een *half Jugerum*. Integendeel begroot hy een Brabantsch *Gemet lands* op *een Derdedeel*, het Vlaamsche op *Drie Vierdedeelen* van een *Jugerum*. Het Zeeuwsche schatten wy doorgaands op een half *Jugerum*, alsmen dit neemt voor *Morgen*, gelijk al van ouds gedaan is. Zo zeide Koning Willem, 24 Juny 1251, Charterb. p. 262, *trecenta* Jugera *terræ*, *quæ vulgo* Mergen *nuncupantur*. En zijn Broeder Florens, 4 Sept. 1252, p. 269, *de welke* Jugera *men op sijn Hollants* Merghens *is noemende*. Maar sprak hun Vader, Florens IV, 22 July 1223, p. 188, niet ruim zo wel, zeggende, *duodecim* MARGINES *terræ*; en, *unam* MARGINEM? Immers dit is, zonder nader verklaaring, verstaanbaar genoeg. Ook schijnt 'er eenige reden voor te zijn. Want *Margo* betekent den uitersten *rand*:

en om de inwendige grootte van een *Morgen*, of ander stuk lands, te bepaalen, heeftmen alleen de buitenste *randen* te meeten. En verdient hier gemeld te worden 't geenmen vindt by du Cange, col. 469. MARCHA *etiam videtur sumi interdum pro* MODO AGRI: met dit voorbeeld uit Goldastus: *casas cum curtis cæterisque ædificiis, atque cum* sylvaticis MARCHIS *ad eosdem pertinentibus*. Daar is zekerlijk eenige overeenkomst tusschen 't Latijnsche *Margo*, een *Rand*, en het Duitsche *Mark*, eene *Grens*; die ik nu laate aan de overweeginge des Leezers, die mogelijk denkt: Waarom gebruikten Florens IV en zyne Zoonen, het woord *Mansus* niet, indien dat, hier te Lande, bekend was in de betekenis van *Morgen*? Ik antwoord, dat het, te dier Tijd, hier reeds buiten gebruik geraakt, en misschien zelfs niet meer bekend was. Men zegge niet, dat Diederik VII, Oom van Florens IV, het noch gebruikt heeft in zijn' Brief van 't Jaar 1199. Het geen ik van dien Brief reeds geoordeeld heb nu ongemerkt voorbygaande, antwoord ik alleen, dat het daar voorkomt als een woord, niet van Diederik VII, maar van de Grávinne Peternelle, zyne Overgrootmoeder. En zo ik kon toestaan, dat die gansche Brief, met de ingevoegde *Glos*, *id est Hoven*, echt was, zoude ik, uit die verklaaringe zelve, konnen beweeren, dat *Mansus* toen, in 1199, reeds eenige opheldering noodig hadt om verstaan te worden. Maar ook dan zoumen *Hoven* moeten neemen in de betekenis van HOEVEN; waartoe wy thans overgaan.

Jo. a Leydis, Annal. Egmund. c. 7. spreekende van de giften van Diederik I, als in Vroonle *Mansus* IX, in Almere *Mansus* XI, &c. (zie onzen Dichter B. I. ỳ. 483) voegt 'er by, Mansus. *Viro Theutonico dicitur* een Hoeff. Hy spreekt van éénen *Vir Teutonicus*, die, buiten twijffel, geen ander geweest is dan Heer Eck van Repkaw, Schryver van den Saxenspiegel, en Vertaaler van zijn eigen Werk. 't Is zeker, dat *Mansus* daar altijd vertaald is eene *Hove*. Achter de Uitgaave van 1539 worden eenige Latijnsche woorden verklaard, en daaronder, *Mansus* door HUFFEN LANDS. In die van 1516, de oudste, en tevens de beste, die my bekend is, vind ik doorgaands *bouwe*, somtijds *beve*, ook wel *bove*. Welk laatste daar noit anders is dan Vrouwlijk, *eene Hove*; maar *Hove*, van *Hof*, *Curia*, altijd Manlijk, en alleen in den Derden of Zesden Naamval, *in* of

of *éenen Hove*. Nader bewijs van het onderscheid is, dat in den Eersten Naamval, noit *Hof* voor *Mansus*, noit *Hove* voor *Curia* of *Fundus*, gevonden wordt. In het Meervoud heeft men lichter *Hoven* en *Hoeven* konnen vermengen, gelijk ook vervolgends gemeener geworden is, en eindelijk algemeen. Hierom zegtmen nu ook doorgaands, van zogenoemde Heerlijkheden of Polders, *Zevenhoven*, *Achthoven*, *Tienhoven*, *Achttienhoven*, en anderen, waarin een getal bepaald wordt; om blyke dat die Landen van ouds in zo veele *Hoeven* verdeeld zijn geweest: waarvan nader in 't vervolg. Waarom ik vaststelle, dat, in den Brief van 1199, *Mansos id est Hoven*, door *Hoven* alleen *Hoeven* verstaan konnen en moeten worden. Te meer, omdat de Vertaaler zelf daar heeft *Hoeffven*: ten teken, dat hy die Glos verbeterd heeft, of misschien niet gevonden hadt.

Maar ook dat geene, het welk wy door *Hoeve* te verstaan hebben, is onder ons niet aan allen bekend; schoon ik geloove dat yder weet, dat 'er verschil is tusschen *Landhoeve* en *Hoeve lands*. Het eerste heet noch by Kiliaan alleen *Hoeve*, en dat vertaalt hy *Villa*, *Prædium*, *q. hof*, *hortus*. Waarvoor men nu zegt *Hofstede*, *Buitenplaats*, enz. Ansfridus, Bisschop van Utrecht, zeide in zynen Brief van 8 Nov. 1006: *tradidi inter villas Hese et Zoyst* 14 Mansos cum Prædio *Hohorst*: by Buchelius op Heda p. 106. of Charterb. p. 58, met de Vertaaling, ontleend uit de Kerkl. Oudheden van Utrecht. Doch welke vertaaling kan dienen tot een voorbeeld van de verwarde begrippen, diemen zich van diergelyke woorden gemaakt heeft. De 14 *Mansi* tusschen *Hees* en *Zoest* heeten daar 14 *Landhoeven*; en het *Prædium* Hohorst (de Heilige Berg) een *Landgoed*: alsof een *Landhoeve* geen *Landgoed* waare. Indienmen die *Mansi*, met Melis, niet noemen wil *Morgen*, dient menze *Hoeven* te noemen; of duidelyker, *Hoeven lands*. In 1205 verkocht Ada, Dochter van Florens III, aan 't Klooster te Rijnsborg (zo als het daar heet) *duas Honas terræ*; en, volgends den Vertaaler, *twee Honden Lands*: het welk vooreerst hadt moeten zijn, *twee Hond lands*. Maar ten anderen moest hy gezien hebben, dat, ook in 't Latijn, *Honas* bedorven is; en zou keur gehad hebben om het te verbeteren, door verandering van eene letter, 't zy in *Houas* (*Hovas*), 't zy in *Hobas*; en 't een en 't ander moest vertaald worden, *twee Hoeven lands*. Want Ho-

[redacted]

Hova, Hoba, Huba, &c. zijn niet anders dan *Hoeve*. Maar gelijk het woord *Hoeve*, op zich zelf en alleen genomen, dubbelzinnig is by ons, zo is ook in 't Latijn *Hoba*. Doch het onderscheid ontdekt zich zeer dikwils in 't geen 'er bykomt. Uit de voorbeelden by du Cange blijkt dit ten vollen: als, *duas* Hobas, *unam in Campis et alteram in Silva*. En, *duas* Hobas *terræ arabilis*. Daar hebbenwe aanstonds Hoeven *Weilands*, *Hakbouts*, *Bouwlands*; zekerlijk wat anders dan 't geen wy nu noemen *Landhoeven*, in 't Latijn *Prædia*: hoewel men daar ook zien kan, dat *Hoba* en *Prædium* wel eens onderling verwisseld zijn. Ook betekende *Hofstede*, nu eene *Buitenplaats*, van ouds een *Erf*; waarvan wederom in 't Latijn overgenomen is Hovastat. Twee voorbeelden heeft 'er du Cange van bygebragt uit de Tradit. Fuld. hebbende beide *unam Arialem*, *id est Hovastat*. Maar nergens is die geleerde Man ongelukkiger geweest, dan in zyne verklaaring van dit woord. Zo luidtze: Hovastat, *quasi hove stade*, *Domus hovæ*, *quæ in hova extructa est*. Welk Latijn juist een *Tuinhuis* betekent; dat zekerlijk niet overeen te brengen is met *Arealis*, 't welk, even als *Area*, ook by hem meermaalen te vinden is in de betekenis van *Erf*. Als, *tres* Areas *cum totidem Domibus* — *unam* Arialem *cum sua Structura*. Ja zelfs Area domûs; en dat is letterlijk *Hovastat*. Gy zult misschien zeggen, du Cange verstondt geen Neerduitsch. Dat is jammer. Hy hadt 'er noch veel uit konnen leeren. De Franschen weeten niet, wat zy daaraan missen. Doch hy hadt beter moeten toezien, toen hy, even te vooren, uit onzen Kiliaan aantekende, dat *Hof* by de ouden, en *Hoeve* by de nieuwen, was een *Villa*. Want op die zelfde bladz. 193, zou hy gevonden hebben, Hofstad, hofstede: *Fundus*, area, *solum*, *locus ab ædificio purus*; *solum cui ædes imponuntur*, *et quod dirutis ædibus manet: vulgo* Domus-stadium, *q. d. locus domus*. Zo staat my voor, dat ik, veel jaaren geleeden, in oude Latijnsche Koop en Opdragtbrieven van Huizen en Erven binnen Amsterdam, *Domusstadium* meermaalen gevonden hebbe, 't zy alleen voor *Erf*, of *Domus cum Domistadio* voor *Huis en Erf*. 't Gezeide wegens *Hofstad*, dringt my hier, om 'er het volgende noch aan te hechten; ter verklaaringe van een ander oud Duitsch woord van gelyke betekenis, doch dat nu noch minder bekend is.

In 't Glossar. Teuton p. 567, by MANE, zegt Schilterus:

rus: „ *Jus Sax. Feud. ex edit. Zobelii c.* 13 *fin.* Eine HOFF„ STAT, oder ein ACKER, oder eine MANE, mag ein man „ wol behalten gegen ſeinem herrn mit ſeinem eyde. *Zo-„ belius ad marginem notat, addi in antiquo*: MANE das iſt „ ein ZINSGUT. *Et in gloſſa ſua Latina ait:* Dum textus di„ cit eine MANE, intelligitur hoc verbum de MANSU. *Glos-„ ſator Teutonicus in fine*: Eine HOFFSTAT iſt eine Wohne „ die ungebauet iſt. Ein MORGEN iſt ein Ackerleng. Eine „ MANE das iſt Zinſſgelt. *Quot verba, tot fere errores.*" Dat zelfde Jus Feud. Sax. heeft Schilterus, in 1696 te Straatsburg uitgegeeven achter het Jus Feud. Alem. en daar wordt die plaats aldus geleezen § 12. p. 10. *Eine* WINT *oder einen* MORGEN *oder einen* MAN *muz der man wohl behalten*, enz. volgends een *MS* uit de Biblioth. Lipſ. Paulina; en hy wilde, dat Zobel dat *MS* ingezien en gevolgd hadt. Hy geeft ons de zelfde woorden ook in 't Latijn, ex Statutis Regni Poloniæ: ORTUM, *aut* JUGERUM *terræ*, *aut* HOMINEM *poteſt vaſallus* — *obtinere.* En noch, uit een zeer oud *MS*: *Unam* CORTEM, *vel* JUGERUM *unum*, *homo ſolus obtineat.* En dewijl daar het woord HOMINEM, by Zobel *eine Mane*, niet gevonden wordt (miſſchien is 't vergeeten: want ook *ſolus* ſchijnt daar niet gezond te zijn) zo beſluit hy: *Eſt igitur* Mane *vox nibili*, *ab interprete ficta cum aliis.* Zobels verklaaring van *Mane* door *Zinsgut*, veroordeelt hy, geloof ik, met recht. Maar in die ruime beſtraffing, *zo veel woorden zo veel dwaalingen*, gaat hy de maat verre te buiten. *Mane*, is geen dwaaling van Zobel, maar een ſchrijffout in 't *MS*, voor *Manne*, of *Man*, als blijkt uit *Hominem.* En het is niet recht van Schilterus, dat hy zulks niet aantekende; te meer, omdat in zijn eigen Uitgaave, ter zelver plaatſe, § 12, *mane* voor *man* wel tweemaal geleezen wordt. Is nu *hominem* in zo veele uitgaaven (buiten dat zeer oude *MS*) kwaalijk ingelaſcht, dat is niet meer een dwaaling van Zobel, dan van hem zelven, by wien ook daar *Man* te vinden is. Wegens *Morgen* en *Hoffſtat* heb in 't gemeen niet te zeggen, dan dat Schilterus zelf, in zijn Gloſſar. p. 594 en 463, beide die woorden alleen verklaart uit het geene hy hier ſchijnt te beriſpen. Van *Acker*, gelijk Zobel in zyne Uitg. heeft, voor *Morgen*, gewaagt hy niet in 't byzonder: hy ſchijnt het echter niet goed te keuren, omdat *Morgen* ook in zijn *MS* ſtondt. Het kan zijn dat Zobel het veran-

derd heeft; zo wel als *Hoffstat* een woord van hem is: want zulke Glosmaakers als hy, veranderen ook meermaalen een woord, dat hun te oud, of niet klaargenoeg, voorkomt. Maar dat Schilterus wilde, dat daarvoor zou moeten geleezen worden WINT, is Wind, en een groot gebrek in zyne Uitgaave. In *Wint*, datmen met recht een *vox nihili* mag noemen, zijn de letteren *in* kwaalijk geschreeven, of geleezen, voor *ur*, WURT. Doch dat verstondt Schilterus zo weinig als *Wint*. Dit is meer dan een gisfing. In den Saxensp. B. I. Art. 34, lees ik, in mijn oudste 1516. *Dimidietas* Mansi *et* Soli, *in quem currus verti poterit*. Dit is bedorven; en by Zobel noch meer door eene ontydige Glos, —— *Soli*, *id est Curiæ fundi*, *in qua* —— Lees, *Mansi et Solum*, *in quo* —— als blijkt uit de vertaalingen. De oudste luidt aldus: *eine halve Huve unde eine WURT*. By Zobel, 1569, *eine halbe Huff oder ein HOFFSTADT*. Wederom B. II. Art. 48, in de eerste: *Yewelkes Hoff unde WORT*, *unde sunderlich Huff*. By Zobel: *Jegelichs Hauff*, *und Hoff*, *und wuste HOFFSTAT*. Daar wy nu ten vollen overtuigd zijn, dat Zobel in den Saxensp. tweemaal het oude *Wurt* veranderd heeft in *Hoffstad*, acht ik genoegsaam zeker, dat hy het zelfde gedaan heeft in zyne Uitgaave van het Jus Sax. Feud. Dat my echter niet in den zin zou gekomen zijn, indien ik, daarvoor, by Schilterus, niet gevonden had *Wint*. Te meer omdat hy dit Duitsche Werk ook toeschrijft aan den Opsteller van den Saxensp. wiens woord WURT is, niet *Wint*. Wy zagen, dat *Hofstad* betekende een *Erf*. Maar *Wurt* zoude ik liever vertaalen *Werf*. Want het geen een *Erf* is ten opzigte van een Huis in de Stad, heet, met betrekkinge tot een Boerenhuis, *Werf*. En het Latijn, *solum in quo curris verti potest*, geeft my geen ander denkbeeld dan van een *Werf daar een Wagen kan omkeeren*. Daar noch bykomt, dat Dithmarus ad Taciti Germ. c. 35. n. 5, aantekende, dat Egelingius opgemerkt hadt, dat die *alti tumuli*, in 't Land der Kauchen, by Plinius gemeld, veeltijds *Terpen* geheeten, in de oude Saxische taale genoemd zijn WURTEN. Ik twijffel niet, of uit deeze *Wurten* zullen, zo in Vriesland, als in Holland, en andere laage en naby de Zee gelegen landen, noch veele *Werven* overig zijn. Maar uit dit alles zie ik, dat Schilterus alleen gebruik gemaakt heeft van Zobels Saxenspiegel, die, Hoogduitsch zijn-

zijnde, in Duitschland gemeen, en meermaalen herdrukt is. Hadt hy een van de twee oudsten, naderhand door Ludovici vernieuwd, geleezen of geraadpleegd, hy hadt het woord WURT in die beiden konnen vinden op de twee plaatsen, boven gemeld; en 'er zijn Glossarium Teuton. mede konnen verryken, daar het nu ontbreekt. Nu is zeker, dat Zobels uitgaave meermaalen, alswe gezien hebben, vooral in 't Latijn, door ontelbaare en veeltijds verkeerde Glossen, en veranderingen van woorden, verre van de oudsten is afgeweeken. Waarom ik meene dat Schilterus kwaalijk oordeelde, dat de Latijnsche Text, diemmen nu heeft, den echten verlooren zijnde, wederom uit het Duitsch zoude vertaald zijn. Zie zijn Præfat. ad Jus Feud. Aleman. §. 6. Ook is de Uitg. van Ludovici hierin gebrekkelijk, dat hy den Latijnschen Text al mede van Zobel ontleend heeft, alsof die niet verschilde van de oudsten. Die van 1516, ja ook de Zobelsche van 1569, zijn zelfs in Duitschland raar. De eerste hadt Ludovici noit gezien, dan te leen van een' Vriend: en de andere ontkent hy oit geweest te zijn. Men zie zyne Voorrede.

HOEFSLAG was het eerste woord in myne Proeve, waarover ik myne gedachten liet gaan; doch gebrekkelijk. Hier te denken om eenen *Paardshoef*, is gansch mis; schoon niet ongemeen. Nergens echter heb ik die afleiding omstandiger aangetroffen dan by Sebast. Centen op de Kronijk van Hoorn door Velius, B. II. p. 117. n. 161, zeggende: Hoefslag *betekent eigentlijk een weg, dien een paard maakt, als het meer dan eens op een zekeren grond heen en weer gaat, en telkens aan het einde omkeert, en aldus een halve cirkel maakt.* Het welk ik aan zyne plaatse laat. Myne tweede bedenking was niet geheel mis, indien ik slechts, voor *Landhoeve*, geschreeven had *Hoeve lands*. MS Brief van Bisschop Fred. van Blankenheim, 1414, aan die van Rynerscop, Byleveld enz. *Ende dese Watergank, opstal ende kaen zalmen* HOEFSLAGEN, *ende die zullen houden alle die geene die in desen Watergank voorsz. zullen wateren,* MERGEN MERGENS GELYK, *ende die zullen schouwen die Dijkgrave ende Heemraets, gelijk 'er voorsz. staat: Ende elken* SLACH *van eenre* HOEVE *zal wesen een koer.* Meer dan honderd jaar te vooren gaf Bisschop Guy eenige Dijkrechten aan Zalland, te weeten in 1308, Dijnxdag na Pinxteren, volgends een oud *MS*, waarin ik lee-

leeze Art. 6. *Ende als dese oplage gescbicket is, soe salmen die oplage meten, hoe lanck sie is, eñ die* HOEVEN *rekenen hoe voele* [veele] *datter is, eñ geven elken Gericbte*, HOVEN HOVEGHELIJCK, *nae den dat hem boeren macb: Eñ die Scbulten sullen elck mijt synen twen buren elck synen* HOEFFSLACH *ontfaen na der groete nae dat die* HOEVE *in hoer Gericbte gelegen sijn.* En Art. 9. *van desen twen yrsten Schouwen vanden nywen Dijck* [boven *oplage* genoëmd] *soe doet elck* HOEFFSLACH *dat geboet wort* 10 *Scbilling, en die leste* 3 *pont.* In het jongste Regifter van den Zeedijk tusschen Amsterdam en Muiden, Handv. van Amst. I Deel p. 389. *Volgen de* HOEFSLAGEN *van Overdiemen, weezende* 30 HOEVEN, *daarvan yder* HOEF, *scbaars* 18 MARGEN, *moet maaken 6 Voeten Zeedijk*, enz. Dit geeft wat meer lichts. Men ziet 'er uit, dat alle de Dijkpligtige Landen onder Overdiemen, omtrent 540 *Morgen*, verdeeld zijn in 18 *gelyke* deelen, *Hoeven* genoemd; en dat *Hoefslag* betekent het gedeelte des Dijks, welk yder *Hoeve* moet maaken; en waarop de zelve is *aangeslagen*: waarvan men goede Regifters hieldt, die op het Eiland Texel genoemd werden *Hoefcedullen.* Want ook daar heeft dat oude gebruik standgehouden tot in deeze Eeuw, toen het, om der gelijkheid meer plaats te geeven, afgeschaft, en eene *Gemeenscbap van Dijkaadje* ingevoerd is. Een voorbeeld of twee, zo ter gedachtenisse als ter ophelderinge, zal hier te minder verveelen, omdat 'er het onderscheid tusschen de Texelsche en Rijnlandsche Landmaat, welke eerste tot noch toe in geen Landmeeters Boeken gevonden wordt, duidelijk te zien is, zijnde in het oude Regifter, dat ik volge, beiden uitgedrukt. In beiden is een Morgen 600 Roeden; maar de Texelsche Roede bestaat uit 16 Voeten; de Voet uit 12 Duimen. Als wy hierop doorgingen, zouden 75 Tex. Roeden juist overeenkomen met 100 Rijnl. Maar ook 't verschil van Voeten en Duimen is zo groot, dat 100 Tex. Roeden noch meer noch minder zijn, dan 189 Rijnl. Roeden, of Morgen. En welk een getal van Morgen iemand verkiest, zo het geen essen Honderd is, hy zal, in de Rijnl. Maat, noit uitkomen dan met gebroken Morgentalen. De Polder *Tienhoeven* was verdeeld in 10 Hoeven; yder Hoef hadt 5400 Roeden dus in 't geheel 90 Morgen Tex. dat is 170 M. 60 R. Rijnl. Om met deezen het Honderdtal vol te maaken, voeg ik 'er by, *Dijkmans Koog*, hebbende slechts eene

Hoef

Hoef van 10 M. Tex. is Rijnl. 18 M. 540 R. Tel die twee Polders te saamen:

90 M. Tex.		170 M.	60 R. Rijnl.	
10 — —		18 —	540 — —	
		1		
100			0	
		189		

Noch eens. *Oostegeest* heeft 16 Hoeven lands, elke Hoef 10 M. te saamen 160 M. Tex. dat is 302 M. 240 R. Rijnl. *Elmerbuuren* heeft 6 Hoeven, elke Hoef 4000 R. te saamen 40 M. Tex. of 75 M. 360 R. Rijnl.

160 M. Tex.	302 M.	240 R. Rijnl.	
40 — —	75 —	360 — —	
	1		
		0	
200	378		

Meer dacht ik hier niet noodig te hebben. Alleen moet ik 'er noch byvoegen, dat ik daar het woord *Hoefslag* niet gevonden hebbe, zijnde achter elken Polder alleen aangetekend, hoe veel Roeden Dijks elk moest maaken; benevens de hoedaanigheid van den Dijk, 't zy goed, het zy kwaad, of middelbaar, enz.

Volgends onze belofte, p. 591, moeten wy noch iets zeggen van dien *Mansus* van 720 Roeden lang, en 30 breed. Wy voegden 'er by, *ter eere van onze oude Hollanders*; ten betooge, naamelijk, van der zelver aloude Dijkkundigheid, waarin my Douza, in het Zesde zyner Jaarboeken is voorgegaan. Hy beroept zich vooral, p. 263, 264, op Meyerus op 't Jaar 1180, dieze noemt, *earum rerum longe peritissimi*; en verhaalt, dat zy in Vlaandren, van Damme af tot daar nu Sluis ligt, de Zee, die dåt geweest overstroomd hadt, door 't leggen van goede Dyken, daar weder uitdreeven; en ter dier oorzaake, door die van Damme zelfs, voor de Stichters van Damme gehouden zijn: enz. 't Geen hy vervolgends uit Helmoldus aanhaalt, zal ik uit dien Schryver, die in 1170 overleedt, wat breeder ontleenen. Hy verhaalt L. I. c. 88 (89) dat Albert de Beer, Markgraaf van Oost-Slavien, het gansche Land der Brizaanen [*Prignitz*] Stoderaanen [*Brandenburg*: *Vid. Not. H. Bangerti ad c.* 2. *p.* 11] en veeler anderen, langs de *Havel* en *Elve*, veroverd; en de Slaaven, die daar gewoond had-

hadden; byna uitgeroeid hebbende; zondt naar *Utrecht* en de plaatsen aan den *Rijn*; ook tot de geenen, die *langs den Oceaan* gezeten waaren en het *geweld der Zee* hadden uit te staan, naamelijk de HOLLANDERS, ZEELANDERS en VLAMINGEN, en vergaderde vandaar een groot Volk, die hy deedt woonen in de Steden en Vlekken der Slaaven. Deeze Volkeren noemt Bruzen la Martiniere (au mot *Brandebourg*) zeer kwalijk *Saxers*, *Westfalers* en *Vriezen*. Dat het grootste gedeelte HOLLANDERS geweest zijn, kanmen verder uit dien ouden Schryver afneemen, zeggende: „ Ter zelver „ tijd begonnen de HOLLANDERS den Zuidoever der El- „ ve te beslaan; en is, van de Stad *Soltwedel* af; al het „ moerassige en laage land, het *Balsemerland*, het *Marsci-* „ *nerland*, benevens zeer veele *Steden* en *Vlekken*, tot het „ *Boheemsche Wald* toe, door de HOLLANDERS bezeten." Buiten twijffel hebben zy daar hunne bekwaamheid om Dyken te maaken, konnen toonen en oeffenen. Maar omdat Helmoldus 'er byvoegde; „ Men zeide, dat de *Saxen* daar, „ ten tyde der Ottoos, gewoond hadden; en datmen zulks „ noch zien kon uit de oude Dyken, die langs de *Elve*, in „ 't moerassig *Balsemerland*, opgeworpen waaren;" *zo viel* Douza in het begrip, dat deeze *Hollanders* het Dyken van de *Saxen* konden geleerd hebben: schoon hy daarop niet sterk dringt, en zelfs die eere liever aan de *Romeinen* en *Franken* schijnt te willen toeschryven: zie hem p. 259-264. Voor my, ik acht, dat dit onderzoek, wie hierin de eerste Leermeesters der *Hollanderen* geweest zijn, weinig meer om 't lijf heeft, dan te vraagen, wie hun eerst wijs gemaakt hebbe, dat het Water goed is om Brand te blusschen. Dat leert de Natuur zelve. Maar van de middelen, die de Natuur veele Volkeren aan de hand geeft, weet het eene vroeger en gepaster gebruik te maaken dan 't ander. Het een gaat in naarstigheid, oplettendheid, vindingrijkheid, het andere verre te boven. Gelijk nu tot het Brandblusschen, de eere van het allergezegendste middel, naamelijk de Slangen-Brandspuit, dank te weeten is aan eenen HOLLANDER: zo is ook aan de HOLLANDERS in 't gemeen, daar ik nu de ZEELANDERS onder begrijp, niet te betwisten de eer van de kunst van *Dyken* aan veele anderen geleerd te hebben; zijnde genoegsaam zeker, dat de voornaamste schoole, daar zy onderweezen zijn, niet buiten hun eigen Land moet gezocht

wor-

worden. Buiten konden zy, maar t'huis moesten zy werken.

Dat de *Hollanders* het Dyken niet geleerd hebben van de *Saxen*, is zo zeker, dat deezen integendeel, al veel vroeger ('t welk Douza onbekend is geweest) gelegenheid gehad hebben, om den *Hollanderen* die kunst af te zien. In het Jaar 1106 kwam Frederik, Aartsbisschop van Hamburg en Bremen, overeen met zes Persoonen, *qui HOLLANDI dicuntur*, zegt hy; te weeten, eenen Priester, *Henricus*, en vijf Leeken, *Helikinus*, *Arnoldus*, *Hiko*, *Fardolt* en *Referik* genoemd, die hem verzocht hadden, om zekere woeste en moerassige streek lands, in zijn Bisdom gelegen, doch daar de Landzaaten noch nut noch voordeel van wisten te trekken, te mogen aanvaarden en zich ten nutte maaken. De Brief, behoorende tot die soort, die men nu heet *Octroien van Bedykinge*, is te vinden onder de Privil. Hammaburg. van Erpold Lindenbrog N. XXXV. Ook in 't Charterb. van Mieris I. p. 79. Tot zulk eene onderneeming waaren zekerlijk Dyken noodig; vooral naby de benedenste deelen eener groote Rivier, als de *Elve*: want dat die streek omtrent *Staden* gelegen was, zullen wy in 't vervolg zien. Bisschop Frederik kende niet alleen den naam van *Hollanders*, maar wist ook dat die, boven anderen, kundig waaren in alles wat noodig was, om van poelen en moerassen vruchtbaar land te maaken, wel voorziende, dat zijn Land hieruit groot voordeel, en hy eene merkelyke verbetering zyner Tienden te wachten hadt. Ook ontvong hyze als met opene armen, schikkende zich, in verscheiden voornaame punten, ganschelijk naar hunne *Hollandsche* gewoonten. Wy zullen die Voorwaarden kortelijk doorloopen, en vergelyken met twee andere Brieven, mede by Lindenbrog, N. XLIII en XLVIII, verleend in de Jaaren 1143 en 1149, den laatsten, door Bisschop Hartwicus, aan twee persoonen, *Jan* en *Simon*, die wy wat verder bevinden zullen ook *Hollanders* geweest te zijn: den anderen, van 1143, door Bisschop Adelbero, aan eenige Ongenoemden, doch geen *Hollanders*; waarom zy ook, op verre naa, zo voordeelige Voorwaarden niet verworven. I De algemeene was, dat de Onderneemers jaarlijks zouden betaalen, van elken *Mansus* eenen Denier. Maar een merkelijk onderscheid is, dat hier, alleen in N. XLIII, aangehecht was, *quo prædium, non suum, sed Ec-*

clesiæ et nostrum esse, profiteantur. Te weeten, de *Ongenoemden* bezaten den grond slechts in Erfpacht, en mogten dien niet verkoopen buiten kennis van den Bisschop, die het recht van Naasting aan zich gehouden hadt. Maar de eerstgemelde zes *Hollanders* waaren volstrekt eigenaars van hunnen grond, en hadden, by verkoop, geenen Bisschop te kennen: *quibus jam sæpe dictam terram, secundum seculi leges et præfatam conventionem, concedimus, et ipsorum Hæredibus post ipsos.* De twee anderen, *Jan* en *Simon*, bezaten 't hunne *jure Beneficii.* II *Tienden* zouden zy geeven; maar weder met onderscheid ten opzigte der Veldvruchten. De *Hollanders* konden volstaan met den *Elfden* schoof. Ook *Jan* en *Simon*; doch dit, zeide Hartwicus, *ex gratia.* Zekerlijk omdatze *Hollanders* waaren. *De Decima vero frugum hoc ex gratia concedimus, ut undecimum acervum, quem* HOLLANDENSES *lingua sua* Vimmen *vocant, persolvant.* Hoe zou anders die Bisschop in 't hoofd gekreegen hebben, een *Hollandsch* woord te gebruiken, tot verklaaringe van 't Latijnsche *undecimus acervus*? [Men onderrecht my, dat, op sommige plaatsen, noch een *Vim* genoemd wordt, alsmen, voor *honderd* bosschen *Stroo* of *Riet*, telt *honderd en vier.*] Maar de *Ongenoemden* moesten, naar de letter, den *Tienden schoof* opbrengen, *secundum usum Terræ nostræ*, zeide Adelbero; dat is, volgends het *Saxische* Tiendrecht, gelijkmen dat zien kan in der Saxen Spiegel B. II. Art. 48. Het *Hollandsche* genoegde zich met den *Elfden.* Zo zeide Florens V van de Westvriezen in 1288. *Zy zullen ons geeven Tienden, den Elfsten schoof.* Zie Privil. van Texel, Bort, vander Schelling, enz. III In 't stuk van Rechtsoeffening werden de *Hollanders* ongemeen begunstigd. Ten opzigte van 't Geestelyke, zeide Frederik kortelijk: *ad Synodalem Justitiam et institutionem Trajectensis Ecclesiæ Nobis se per omnia obtemperaturos promiserunt.* En ten opzigte van 't Werreldlyke, vergunde hy hun, om door geen vreemden verongelijkt te worden, alle hunne geschillen, onder zich zelfs, te mogen beslissen (dat is, hunne eigene Schepenen te kiezen en aan te stellen) waarvoor zy, jaarlijks, van YDER HONDERD MANSI, noch zouden betaalen *twee Marken.* Doch in zwaare zaaken, waarin zy geen doorzigt genoeg hadden, konden zy, zoze wilden, zich vervoegen by den Bisschop, dien zy dan, kost en schadeloos, zouden geleiden

den binnen hunne paalen, zo lang hy daar was vryhouden, en geeven hem slechts *een derde deel* in de voordeelen, die by zulke gelegenheden zouden mogen vallen, houdende de overige *twee derdedeelen* voor zich zelfs. In 1149 verzochten *Jan* en *Simon* die zelfde voorrechten van Hartwicus, dieze hun ganschelijk toestondt in deeze *weinige* woorden: *Et Justitiam, quam affectabant, scilicet qualem* HOLLANDENSIS POPULUS *circa* STADIUM *habere consuevit, concessi*. En dewijl dit geweest is drie en veertig jaaren na het eerste Octroi, zo blijkt dat de *Hollanders* in hunne onderneeming wel geslaagd zijn, en nu reeds tot een Volk waaren uitgedeegen. Vergelijk nu hiermede 't geen Adelbero, in 1143, van de *Ongenoemden* begeerde. Hy zeide 't ook kort: *In Synodalibus quem eis prævideriмus, Rectorem habeant: in placitis vero Secularibus eum, quem sibi præficimus, audiant.* Dit zy genoeg tot vergelykinge. Wegens het bouwen van Kerken vind ik alleen in den oudsten van 1106 melding gemaakt; en daarin een nieuw blijk van de goedgunstigheid van Bisschop Frederik jegens de *Hollanders*. Zy mogten, op hunnen grond, Kerken stichten, waar zy wilden; mids dat elke Parochie haare Kerk, tot onderhoud des Priesters die de zelve bedienen zoude, goedde met *eenen Mansus*. Maar hy zelf verbondt zich daarenboven, ten zelfden einde, te zullen geeven de *Tienden der Tienden*, die hy van elke Parochie zoude genieten.

Uit het voorgaande moet iemand, die regelmaatig denkt, aanstonds besluiten, dat de dijkkundigheid der HOLLANDEREN, reeds in het jaar 1106 zo verre bekend, zekerlijk veel ouder moet zijn dan het begin der Twaalfde Eeuwe. Maar het bygebragte zal ons nu ook beter in staat stellen, om te oordeelen over dien *Mansus* van 720 Roeden lang en 30 breed, by veelen gemeld, doch by niemand in overweeginge genomen; en alleen voorkomende in dien Brief van 't jaar 1106, die in dat gedeelte verscheiden verbeteringen noodig heeft. Volgends de Uitgaave van J. A. Fabricius, te Hamburg 1706, zou Bisschop Frederik zich aldus uitgedrukt hebben:

> *Mansi vero* mensione *ne discordia in posterum in populo* haberetur, *quæ* mansio *in longitudine* SEPTINGENTAS ET VIGINTI, *in latitudine vero* XXX *habet Regales Virgas, cum rivulis terram interfluentibus, quos eis simili*

modo concedemus, *hic inscribi necessarium duximus.* Twee misschryvingen, van weinig belang, zal ik eerst verbeteren. lees dan *habeatur* in plaatse van *haberetur*; en *concedimus* voor *concedemus*. In 't woord *mensione* is meer dan eens misgetast. By du Cange staat *mentione*: by Mieris, *mansione*. 't Is waar, dat *Mansi mentione* hier zou konnen betekenen, *op de melding*, of *op 't noemen, van een' Mansus*. Maar het volgende, *quæ mansio* laat zulks niet toe. En dewijl daar by allen *mansio* gevonden wordt, zo blijkt, dat ook in de eerste plaats *mansione* de rechte spelling is; schoon anders *mansio* en *mensio* het zelfde zijn, gelijkwe gezien hebben in *mansura* en *mensura*. En *mansio* is hier weder niet anders dan *mansura*. Maar ook dan moet *mansione* noodzaakelijk noch eens veranderd worden in *mansionem*, opdat de opsteller des Briefs, in 't schryven der vier laatste woorden, *hic inscribi necessarium duximus*, niet schyne zich verlooren te hebben. Maar hieruit zienwe nu al verder, dat de woorden ook door malkander gehaspeld zijn, en in deeze orden moeten geleezen worden:

> *Mansi vero* mansionem, *ne discordia in posterum in populo* habeatur, *hic inscribi necessarium duximus*. QUÆ mansio *in longitudine &c.*

Nu schiet het voornaamste noch over; naamelijk, die *Maat* zelve, bestaande in eene lengte van 720, tegen de breedte van 30 Roeden. Laat ons vooraf bezien, of 't wel mogelijk geweest zy. EERSTELIJK; de gemelde Lengte en Breedte, door elkanderen vermenigvuldigd, zouden uitmaaken 21600 *Koninglyke Roeden*, of, om by onze voorige vergelyking te blyven, 36 *Rijnlandsche Morgen*, voor eenen *Mansus*. Overweeg nu, dat de Hollanders, van *yder Honderd Mansi*, betaalden twee Marken. Maar daarmen een' Omslag maakt over *Honderden*, moeten noodzaakelijk verscheiden Honderden gevonden worden. Hoeveelmaal *Drieduizend en Zeshonderd Morgen* zullen de Hollanders daar dan aangenomen hebben te bedyken? Die rekening kan elk zo wel opmaaken, als ik. TEN TWEEDEN; by 't leeven van Karel den Grooten, en lang daarna, had elke Kerk met haaren Priester genoeg aan 4 Morgen; en konden het deeze nieuwe Saxische Kerken met niet minder stellen dan met 36; dat is Negenmaal zo veel? Neen: 't was noch niet genoeg, en daarom gaf'er Bisschop Frederik

noch

noch toe, de *Tienden zyner Tienden*, alswe gezien hebben. Voeg hierby, dat Karel naderhand, toen hy de Saxen, op zijn Dragonders, tot het Christen geloof bekeerd hadt, wilde dat yder Kerk aldaar moest gegoed worden met *twee Mansi*; dat zou dan, volgends die zelfde Maat, geweest zijn 72 Morgen. Zie zijn Capitulatio de Partibus Saxoniæ Cap. XIV. Karel begrootte die *Mansi* niet, en gevolgelijk zijnze te verstaan van de gemeene Landmaat, toen in Saxen aan elk bekend, en konnen geene overeenkomst gehad hebben met die, welke wy nu onderzoeken. TEN DERDEN; men leest van bezittingen, zo van Kerken als van Persoonen, die bestonden uit eenige Duizenden van *Mansi*. De volgende voorbeelden ontleen ik weder van den eenen du Cange, col. 442, 443. Synod. Aquisgran. c. 122. *In locis vero ubi majores sunt facultates Ecclesiarum, verbi gratia*, TRIA *aut* QUATUOR, *aut certè* OCTO ET EO AMPLIUS MILLIA MANSI, *&c.* Conr. Ursperg. in Lothario: *Homagium ei et subjectionem fecit, et in Beneficio* QUATUOR MILLIA MANSUUM *in superioribus partibus Bavariæ, suscepit.* En noch eens: *Cujus Curiæ* MILLE ET CENTUM MANSUS *sunt uno vallo comprehensi.* 't Spreekt van zelf, dat hier om geen *Mansi* van 21600 Roeden, of 36 Morgen, gedacht kan worden. TEN VIERDEN; wie ziet niet aanstonds de ongerijmdheid van zulk eene Landmaat? Daarmen den grond aan zich zelven heeft, gelijkmen hier hadt, zullen luiden, die, gelijk deeze Hollanders, den Landbouw, verstaan, by het maaken eener nieuwe verdeelinge, achtgeeven, niet alleen op 't gemak, maar vooral op het meeste voordeel des Bouwmans; het welk ook daarin bestaat, dat hy, om zijn Land rondom te bezigtigen en te bewerken, den minsten tijd behoort te verliezen. By voorbeeld, die 36 Morgen by den kant zal omgaan, moet, zo die verdeeld zijn in eene lengte van 720 en breedte van 30 R. eenen weg afleggen van 1500 Roeden, dat is ruim een uur gaands, zelfs alsmen stevig doorstapt. Maar die zelfde grootte van 36 Morgen, gemeeten op 180 R. lang, en 120 breed, zou, in den omgang, niet meer geweest zijn dan 600 R. en dus 900, of drie vijfden, minder. Op dit omgaan, of begaan, van het land, fluit niet kwaalijk, dat de Frank-Duitsche Vertaaler van Tatiaan, c. 167. § 1, *agricola* uitdrukte door *Accarbigengiro*; waarop Palthenius, p. 387,

aantekende: *Est autem accarbigengiro, agrum obambulans, non quidem otiose, sed cum cura lustrandi atque operis faciendi causa.* 't Welk ik hier overneeme uit het Gloss. Teut. van Schilterus, p. 6 b. Men leest by Columella V. I. 5. dat de Betische Landluiden (in Spanje) zekere Landmaat hadden, die zy *Porca* noemden, breed 30, lang 180 Voeten. Doch voor 180 heeft Isidorus alleen 80. En dit verkiest de laatste Uitgeever van Columella, Jo. Matthias Gesnerus; en hy bevestigt zyne verkiezing door eene gelykenis, die ongelijk beter zal passen op ons onderwerp, dan op het zyne. *Alioquin*, zegt hy, *metus est ne spatium, quod* Porcam *vocant, simile fiat templo illius Equitis, qui cum* MILLE passus *longitudini tribuisset, latus illius fodiente Servo, corrigendi mendacii causa*, UNUM *modo assignavit* passum *latitudini.* Want 180 is *zesmaal* 30, maar 720 is *vierentwintigmaal* 30. En kunt gy, of iemand, noch gelooven, dat die kundige HOLLANDERS hunne nieuwe wijduitgestrekte Landen, op zulk eene wyze, aan strooken en riemen gesneeden en aldus als versnipperd zouden hebben? Dat denk ik niet. Voor my, ik acht, dat 'er, in het getal van 720, een gansch groote misslag is ingesloopen; te meer, omdat de woorden daar anderszins ook bedorven zijn. Maar hoe dien te verhelpen? Dit moeten wy dan voor het laatst bezien. Zonder gissingen zal dit niet toegaan: doch ik zal 'er geene opperen, die geen zekere waarheid tot grondslag heeft.

De bovengemelde Aartsbisschop Adelbero bevestigde, omtrent het jaar 1146, zekere ruiling, aangegaan tusschen Hartmannus Proost der Kerke van Romesflete, en Vicelinus Proost van Nigemunster, of 't Nieuwe Klooster, in HOLSTEIN. De eerste gaf aan den anderen eenigen zyner Tienden, en kreeg, in de plaatse, *twaalf* HOLLANDSCHE *Akkers, wel bebouwd, en een' halven* HOLLANDSCHEN *Mansus, die noch onbebouwd lag.* Zie deezen Brief by P. Lambecius, in Mantissa Dipl. achter zijn Lib. II Rerum Hamburg. p. 89. Dit is, inderdaad, zeer opmerkelijk, en tevens een volleedig bewijs, datmen, reeds voor het jaar 1146, zelfs in *Holstein* wist te spreeken van *Hollandsche Akkers*, van *Hollandsche Mansi.* Vanwaar die benaaming, dan omdat die Akkers en Mansi door de *Hollanders* gemeeten en verdeeld zijn geweest? Zo begreep het

Lan-

Lambecius, die, in eene Aantekening op die woorden, gewag maakende van dien *Mansus*, dien Bisschop Frederik, in 1106, zoude begroot hebben op 720 en 30 Roeden, den zelven uitdrukkelijk noemt een' *Hollandschen Mansus*. Hier beginnenwe reeds licht te zien. De noch zweevende dampen zullen nu ook wel ras verdwynen. Herroep, ten dien einde, het geene wy reeds gezeid hebben, naamelijk, dat Frederik den *Hollanderen*, in voornaame punten toe gestaan hadt, te blyven by hunne Vaderlandsche gewoonten, als onder anderen, in het opbrengen der Tienden van hunne Veldvruchten, daar hy zelf belang in hadt. Hoe veel te meer moetmen denken, dat hy de bepaaling hunner Landmaate, die hem gansch onverschillig was, aan hun eigen verkiezing overgelaaten, en zy ook daarin hun Vaderlandsch gebruik gevolgd zullen hebben? Wat dan ten besluite? Verschrik niet. Ik zal een stout stuk bestaan. Smijt het gansche getal van *Zevenhonderd* weg; zo blijft 'er 20 en 30, die, door elkanderen vermenigvuldigd, juist het getal van 600 Roeden, of van een welgeschikt *Hollandsch Morgen* uitleveren.

Einde van het Tweede Deel.

